JANEZ
TRDINA
ZBRANI
SPISI

3 - 5

Stopar Eva
1937

Janeza Trdine zbrani spisi

III.

Bajke in povesti o Gorjancih

V Ljubljani 1906

Založil L. Schwentner

Bajke in povesti o Gorjancih

II.

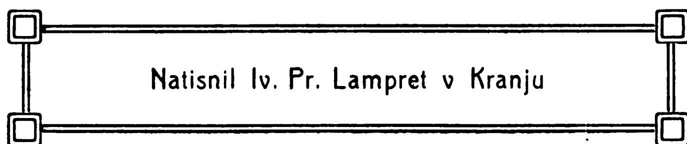
Napisal

Janez Trdina

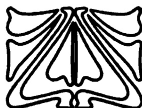
V Ljubljani 1906

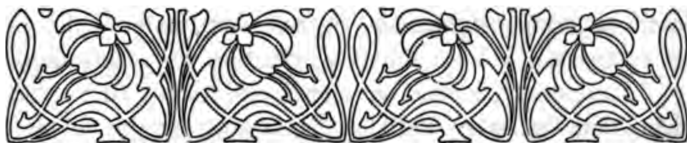
Založil L. Schwentner

Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju

Pregled vsebine.

15. Sveti Feliks.

Dokler je Trsták še sam krčmaril in gospodaril, je bil molčeč in čmeren mož. Če ga je človek kaj vprašal, je odgovarjal po evangelsko: da, da, ne, ne, ali pravzaprav: mhm na'a, dostikrat pa tudi nič. Ko pa je izročil hišo in skrbi sinu, se mu je razvedrilo nabrano čelo in jezik razvezal. Zdaj se je pokazalo, da je svet bistro ogledoval in svoje pivce zmerom prav pazljivo poslušal. Pomnil je dobro vse njihove pripovedke. V stari, plešasti glavi se mu je ohranilo marsikatero narodno poročilo, katerega sem drugje zastonj iskal. Koliko sem se trudil, da bi izvedel natanko življenje sv. Feliksa, ki se je rodil pod našimi Gorjanci, ali uspeh mojega popraševanja je bil povse neznaten, da, skoraj prazen. Ljudje so mi resda to in ono pravili ali vselej z znamenji dvojbe, nezaupnosti in sumnje in tako megleno in zmeteno, da se ni nič vezalo in ujemalo. Trsták je bil prvi, ki mi je pripovedoval o našem svetniku odločno in jasno in obenem doumno in zmiselno. Ker je rad modroval, je ovil in prepletel povest obilno s svojimi opomnjami, ki so bile izvečine jako pametne, nekatere pa tudi poučljive.

Vseh ne bom priobčeval, zapisal sem samo tiste, ki so z legendo kolikor toliko v zvezi in jo pojasnujejo.

Tudi mene, zatrdil je starec, je mikalo že nekdaj slišati kaj več o sv. Feliksu, že zato, ker je bil naš župljan in kmetiškega rodu. Saj veste, da je med svetniki tako borno malo kmetov! Marsikateri oratar se je že zaradi tega pohujševal, češ, na tem svetu trpimo več nego vsi drugi stanovi, pa nas ne čaka niti na onem nobeno povračilo. Take besede so dosti neumne. Bog ima svoje prijatelje pri sebi, četudi ne stoje v nobenem altarju in v nobeni pratiki. Jaz pa Vam bom povedal nekaj drugega, kar je po moji misli bolj tehtno. Naša zemlja je rodila že toliko tercijalstva, svetnikov pa skoraj nič; ali ni to strašno čudno?! O, da so vsi tisti res bogoslužni, ki se delajo, imeli bi jih več nego gob po dežju in Bog bi bil moral nebesa že zdavnaj razširiti radi samih Kranjcev in Kranjic. Ali njemu naša vnanja lepota ne zadostuje, ker vidi grdi gnilež v pobeljenih grobih. No, vsaj to je dobro, da nam hinavska svojat zdaj ne more več toliko kvara delati; ali jaz se prav živo še spominjam, kako nensmiljeno je strahovala Novo Mesto in obližje. Kdor se je zameril tercijalkam, kar se je prelahko zgodilo, so ga razlajale za bogotajca, bogokletnika, prešestnika, tatu in ga tako oblatile in osvinjale, da ga skoraj noben človek ni več pogledal. Ker so verjeli ljudje njihovi svetosti, so verjeli tudi njihovemu lažnivemu, kačepičnemu jeziku. Iz te sramotne sužnosti nas je rešil rajnki prošt Arko. Ta gospod je pridigal jako kratkočasno, ali ostro, beseda se je zarezala v živo meso. Povedal je vsakemu, kar mu je šlo, brez straha in brez ovinkov. Obravnaval je po vrsti vse stanove

in tako je dejal na rešeto tudi tercijalko. Zagrmel ji je: Svetohlinka! v cerkvi bi potegnila vse svetnike iz altarjev in oblizala; precej, ko prideš med ljudi, pa grizeš in draplješ na kosce poštenje svojega bližnjega, do katerega nimaš ne trohe krščanske ljubezni. Naštel ji je tudi dolgo vrsto še drugih grehov, nazadnje pa je povedal tole lepo priliko: Bilo je strašno sveto dekle, ki se ni moglo nabahati s svojim devištvom. Če je vedelo, da se bo pridigovalo kaj o šesti ali deveti božji zapovedi, ni hotelo niti v cerkev iti. Moškega ni nikoli pogledalo in ustilo se je, da ga ne bi maralo, če bi bilo tudi preverjeno, da bo porodilo samega sv. Petra in sv. Pavla. Zdaj pa čujte, kaj se je zgodilo! Preden je še preteklo leto, jo je premagala skušnjava in rodila je dvojčka, izmed katerih pa ni bil nobeden ne sv. Peter in ne sv. Pavel! — Ta proštova pridiga je bila za slavo in oblast dolenjskih tercijalk smrten udarec. Ljudem se je odvalil s srca težek kamen. Zdaj so jih spoznali in začeli prezirati. Kadar se je katera prehudo napihovala in svetničila, zabrenčale so ji kmalu na ušesa besede: Hlini se, kolikor hočeš, rodila ne boš ne sv. Petra, ne sv. Pavla! —

Tercijalstvo, kakor vidimo, ni moglo dati nobenega svetnika; svojega ugodnika in izvoljenca si je našel gospod Bog v našem trnjastem Podgorju. Vem, da se zdi nekaterim to nekako smešno in skoro nemogoče, ali jaz se čisto nič ne čudim. Prebivalci tega okraja so še dandanašnji najpoštenejši in najboljši med vsemi rojaki, s katerimi sem imel priliko se seznaniti. Časa ne bomo zastonj tratili, ako si jih ogledamo nekoliko bolj natanko. Meščani Podgorcem radi zabavljajo, ker nosijo tako debele srajce in leže

na slami, pa tudi zato, ker jim se vidijo okorni, surovi in neolikani. No, na pernicah res ne spavajo, garave so njihove srajce, trdo in debelo je samodelno sukno, v katero se po zimi oblačijo, trd in neokusen jim je zmesni kruh, trdo in težko je vse podgorsko življenje, mehkužnost in lahkoživnost sta mu ostali neznani gostinji. Ali, ljubi moji! zato, da so se Podgorci tako silno utrdili in okremenili, ne sme jih, mislim, noben pameten človek grajati, ampak jih mora še navsomoč hvaliti in priporočati drugim za zgled, ki je vreden posnemanja. Boljših delavcev na Dolenjskem ne najdete. Za svoje mladosti sem slišal dostikrat pregovor, da sta na svetu dva moža, ki se ne ustrašita nobenega truda in posla, ta dva junaka sta denar, pa naš Podgorec. Z veseljem sem vselej gledal, kako lepo se tem ljudem delo pospešuje. Vse jim gre izpod rok urno in izlahka, kakor da bi se igrali. Pot jim teče curkoma po obrazu, ali čuli ne boste ne stokanja in zdihovanja, ne kletvine. Polje ima v Podgorju različne gospodarje, ali kmalu boste zapazili, da je kmetiško skoraj povsod dosti bolje obdelano nego grajsko in cerkveno, zato pa žito tudi dosti več plenja in pridelek je jeklen in čist kakor zlato. Podgorska pšenica prekaša vselej na mestnem trgu vsako drugo, ravno tako ječmen in ajda. Vem, da pripomaga nekaj tudi svet, ali brez nikdar ne mirujoče in ne pešajoče podgorske pridnosti bi rodil ta svet le trnje in osat, kajti resnična je beseda: Iz pota žito poganja in na žuljih grozdje zori. — To veste, da je kupil tu v našem kraju Slatniški gradiček neki tujec, menda Dunajčan ali Moravec, ali kaj je bil; pisal se je za Maha. Podgorce je on strašno grajal, da

se drže tako svojeglavno svoje stare šege. Dejal je: Vaša zemlja je izvrstna, ali kaj vam hasni, ko pa nečete napredovati. Pazite, kako bom jaz delal! Ljudje so ga gledali in se smejali njemu in njegovim bukvam, brez katerih se ni ničesar lotil. Kmetovali so kakor prej po svoji navadi in se pošteno preživili. Nekateri so si tudi kaj opomogli, prikupili zemlje, si naredili kako novo njivo ali vinograd. Mah, ki je gospodaril po svetih svojih bukev, pa ni učakal veliko uspeha in veselja. Polje mu je rodilo pol slabše nego kmetom, vina ni pridelal skoraj nikoli, in tudi krave mu niso dajale nič mleka. S svojo veliko učenostjo je nazadnje tako ubožal, da je moral jesti koruzen kruh in krompir. Ta Mah je začel tudi v vsem cesarstvu najprvi gojiti tiste tuje svilne črvičke, ki žive o hrastovem perju. Govoril je Podgorcem: Da niste tako uporni, posnemali bi me vsi, pa bi videli in uživali še to leto obilen sad te prekoristne novice. Naši ljudje pa so mu veleli: Gospod, če se bo posrečilo Vam, bomo začeli rediti te gosenice tudi mi, ali dokler ne vidimo dobička, jih ne maramo. In pokazalo se je, da je imel Mah s tem mrčesom samo veliko sitnost, skrb in silne stroške, koristi pa nič in takrat se je udaril ob čelo in rekel: Podgorci so pametnejši od mene. Zakaj nisem tudi jaz počakal, da poskusi to reč najprej kdo drugi, ki je bogatejši od mene in izgubo laglje utrpi. —

Kdor rad in veliko dela, ne utegne dosti grešiti, niti mu se ne ljubi. Podgorci so pijančki in pravdarji — te dve napaki sta skoraj edini, ki se jim moreta po pravici očitati. Pa še ti dve nista tako splošni in veliki, kakor ljudje vpijejo. Srkajo ga v slast, kadar ga kaj pridelajo, ali če jim ostaja kak groš. Zaradi pi-

jače se napravi kdaj tudi kak majhen dolg, ali jako redki so taki, ki bi bili svojo kmetijo utopili v kupici. Prava podgorska navada je ta, da ga pijo, kadar ga imajo, da pa prebodo lahko po cele tedne in mesece tudi brez njega in ostanejo ravnotako zdravi in veseli ob svoji mestoma neizrečeno dobri vodi. Jaz pravim, da se nahaja varčnih in celo skopih ljudi pod goro več nego drugje po Dolenjskem. Poznam take, ki so začeli brez groša, pa so si pripridili imetek, ki je vreden pet, šest tisoč goldinarjev. O lovcih se širi po svetu slab glas, da so sami lahkoživčki in zapravljivčki. Pojdite pa k Podgorcu Lakonšku, pa se boste preverili, kako lepo živino ima, in koliko je je, in v kako dobrem redu in v kakem obilju mu je vse drugo gospodarstvo. In ta Lakonšek spada gotovo med najprve lovce v naši deželi: podrl je že osemindvajset volkov; srn, lisic in zajcev pa še sam ne ve koliko. Kake grde reči se čujejo iz drugih krajev! V Podgorju so poboji, krvavi pretepi, krive prisege, preščstovanje domalega neznana hudodelstva. Mladina se rada povsod druži, šali in ljubi, ali pod goro ne najdete niti desetka tistega nesramnega ponočevanja in pohujšljivega kvantanja, ki dela toliko sramoto bližnjim duhovnijam. Da, dober in pošten je podgorski rod! Ko bi po kakem čudu obogatel, povabil bi ves svet v gosti. Po dobri trgatvi kliče v hram znane in neznane popotnike, da se vesele ž njim vred preljubega božjega daru. Na te ljudi se ne morejo tožiti niti živali. Usmiljen in ljubezniv je Podgorec tudi proti njim. Po nekem nujnem opravku sem šel oni dan v Jugorje, pa sem zapazil spotoma na drevju polno odprtih, zgoraj pokritih kletek. V vsaki kletki

je bilo gnezdo z mladički. Stari so jih pitali od zunaj ali navečer so hodili k njim spat, v tem zavetju so ostali lepo suhi, če je tudi ploha lila. Ko sem vprašal otroke, kaj bodo z mladički, ko se zgode, so mi dejali: Potem ne bo nam več treba skrbeti zanje; naj gredo, kamor jih bo volja! Zdaj pa mi povejte, če ni ta šega krasen dokaz nepopačenega, blagega srca. Podgorec deli, kar ima. rad s svojim bližnjim, ali tuja lastina mu je sveta, da se je ne bo dotaknil brez vednosti in volje gospodarjeve. Po letu o velikem delu gredo dostikrat vsi ljudje od doma, vrata se malokje trdno zapirajo, in vendar se ne pripeti kak večji kradež skoraj nikoli. Zadnjih deset let so pritisnile Podgorje strašne ujme in obenem gospoda. Nastala je povsod nepopisna revščina in lakota. Štiridesetletni možje so umirali od slabosti kakor starci, slabost jim je prišla od stradanja. Trdni kmetje so dali 1877. l. blagosloviti o Veliki noči mesto potic in kolačev star, plesniv komis, ki so si ga bili kupili za svoje zadnje krajcarje v Novem Mestu. Pa niti ob času te skrajne sile in ubožnosti se ni prigodil noben napad, noben grabež, nobena večja tatvina. Tako trdno in globoko ukoreninjeno poštenje se brez pobožnosti ne da misliti in razumeti. Podgorec resda ne zahaja vsak dan v cerkev, ker je preobložen z delom, pa mu je marsikje tudi preveč od rok. Tem lepše pa moli doma s svojo rodovino. Enkrat sem prenočil v Gaberju, ki stoji baš pod najvišjimi Gorjanci, pa sem imel dobro priliko spoznati ganljivo bogoslužnost naših Podgorcev. Dasiravno se je bilo poljsko delo že pričelo, so molili zvečer celo uro in tako goreče, da so mi kar solze v oči prihajale. Pred drugimi ni molil zmerom eden,

ampak zdaj gospodar, potem starejši sin, za njim mati, hči, mlajši sin, dokler so se vsi obvrstili. Med molitvijo se ni nihče oziral, nihče ni drenial ali celo hrščal, kakor se čuje tako pogostem podrugod. Tudi tista govorica je precej piškava in tudi hudobna, da so Podgorci neotesani zarobljenci in divjaki. Visokih šol resda niso pohajali, še v nižje so komaj zadnja leta nekoliko natisnili, ali je greh očitati jim nepriljudnost. Neolikan je menda tisti, ki napada ljudi z grdimi zabavljicami, pridevki in kamenjem. Ali kdo je doživel kaj takega kdaj v našem mirnem, prekrotkem Podgorju? Mislim, da nihče, odkar prebiva v njem zdanji narod. Vsi Podgorci, odrastli in otroci. pozdravljajo vsakega človeka s prijaznim obrazom: Hvaljen bodi Jezus Kristus! Bog daj srečo! Dober dan! ali pa kako drugače, kakor je čas in prilika. Teh lepih, krščanskih pozdravov pa slišite presneto malo v prečinski, šentpeterski in soteški župi, najmanj pa v Novem Mestu, kjer tista mala, napušljiva gospoda, kateri pravimo jara, kmetiškega človeka tako prezira, da ne dobi, če jo kaj vpraša, niti odgovora. In tako sem Vam pokazal pravo, nepopačeno podobo zdanjih Podgorcev. Njihovi spredniki, vrstniki sv. Feliksa, so bili gotovo še veliko bolj časti vredni in bogoljubni, kajti nas uči skušnja, da se v dobrem ne pomikamo naprej, nego nazaj. Zdaj pa mi povejte po svoji vesti, če je to kaj čudnega, da se rodi med tako poštenimi ljudmi mož, ki je pretekel v svetosti svoje rojake in se povzdignil ž njo na tako visoko stopinjo, da mu je podaril Bog moč čudodelstva in ga sprejel v krdelo svojih prvih ugodnikov in ljubimcev, katere imenujemo svetnike! — Kakor ni enak človek človeku, se razlikuje tudi

kraj od kraja. Nekatere podgorske vasi obrekujejo sosedje brez razloga, nekatere pa tudi, ne tajim, nekoliko po pravici. Radi petih ali šestih sleparjev so dobile na pr. Brusnice slab glas po deželi, ali mnoge druge vasi so si ohranile svoje dobro ime popolnem neomadeževano, njihovo poštenje se priznava in hvali po vsem obližju; kdor bi jih poskusil ogovarjati, reklo bi mu se od vseh stranij: Lažeš, poštenjake pusti na miru! Take vasi so Šent-Jošt, Pristava, Mihovec, Suhodol, Potavrh in še veliko drugih.

Glejte, ravno v eni teh krščanskih vasi se je rodil sv. Feliks, in to na Potavrhu, dobro uro od Novega Mesta. Od naše krčme pridete tja po stezi lahko v pol ure. Od velike ceste, ki gre v Šent Jernej in Kostanjevico, drži v to vas nad Ratežem dober kolovozen pot, dolg komaj četrt ure. Potavrh je precej velik in stoji sredi prelepe gorske zelenjave in prirode. Gozdov, sadja, grozdja, gob, borovnic, šmarnic, ptičev vidite in dobite tamo, kolikor Vam jih bo srce poželelo. Vaščani še niso pozabili hiše, v kateri je svetnik na svet prišel. Pravijo jej: pri Šaleharju. Šaleharjev dom je bil še, kar jaz pomnim, jako boren, spadalo je k njemu komaj četrt kmetije. Pozneje si je opomogel, da ima zdaj dobrega pol zemljišča; tudi hišo so popravili in polepšali. Stari Šalehar je bil domačin in morebiti še Feliksove žlahte. Ženo si je dobil nekje na Gorenjskem. Ker ni imel sinov, vzel je v hišo zeta, ki se je pisal za Jančarja, in je bil tudi gorenjec. Zdaj gospodari že njegov sin. Na tak način je stari rod zamrl, kri in priimek sta se izpremenila, ostalo je samo hišno ime, dasiravno sem čul večkrat že tudi: pri Gorenjcu. Z ranjkim Šaleharjem sva se dobro poznala, bila sva

vrstnika, ž njim in z drugimi Potovci sem napravil marsikatero malo trgovino, ker se ni trebalo bati prekane. Ko je živel sv. Feliks, je bilo še malo šol in duhovnov, otroci se krščanskega nauka niso naučili tako natanko kakor dandanašnji. Vsa verjetna poročila trdijo, da je znal on samo angelsko češčenje, druge molitve pa nobene. Ali to ni škodilo njegovemu izveličanju, kajti Bog gleda le na čisto in blago srce, ne pa na število molitev in na besede. Morda ste slišali tisto pravljico, ko so otroci -- sirotki, katerih ni nihče nič učil, s sklenjenimi rokami in gledaje proti nebu brbljali v eno mer: Od plota do plota — od plota do plota! Popotnik jih je čul in vprašal, kaj delajo. Dejali so: Molimo! In precej so začeli zopet ročice sklepati, povzdigovati oči in kričati: Od plota do plota — od plota do plota! Popotnika je silil smeh ali je zapazil kmalu očitno znamenje, da je bilo to otročje blebetanje Bogu tako všeč, kakor najboljša molitev, ker jim je prišlo iz dobre misli in preproste, nedolžne duše. Angelsko češčenje pa je prelepa molitev že samo po sebi in Feliks jo je molil vselej z najglobokejšim čutom pobožnosti in s tisto živo in močno vero, o kateri je pisano, da gore prestavlja. Materi božji se je ž njo tako priljubil, da mu je uslišala vsako prošnjo, izpolnila vsako željo. Njegovo nevednost dokazuje dovolj trdno, da ni hodil nikoli v Novem Mestu v šolo, kakor nekateri mislijo. In to je bila zanj velika sreča. V mestu bi ga lahko izpridila ne le razuzdana druščina ampak tudi šola. S šibo bi mu bili vtepli v glavo, kakor so meni in drugim, celi koš nemških molitev, katerih ne bi bil mogel moliti tako premišljeno in z zbranim duhom kakor svoje angelsko češčenje, zato,

ker jih ne bi bil razumel. Moji učitelji so se kaj radi pohvalili, koliko imenitnih gospodov je že prišlo iz njihove šole. Meni ni znano, kaka je bila ta imenitnost in s kakimi pripomočki so si jo pridobili, gotovo pa je, da nobeden teh gospodov ni svetnik. O, svetohlincev odgojilo se je tisti čas več nego jih je mogla dežela prebaviti, za hinavščino je bilo Novo Mesto na daleč sloveče vseučilišče. Nikoli ne bom pozabil nekega Grila, ki je bil nekoliko let pred mano. Ta Gril je šel vsak dan k trem sv. mašam, vsak teden k izpovedi in sv. obhajilu. Zapisal se je v vse bogoslužne bratovščine, prebral brez števila svetih bukev. Profesorji so nam ga kazali o vsaki priliki za zgled prave pobožnosti. Učil se je slabo, ali je dobival itak vsako leto prvi red, nekaj zaradi svetosti, posebno pa tudi zato, ker je pridno tožil součence in znance in se dal rabiti še za druge skrivne in skrivnostne posle. Priplezal je srečno do šeste šole. Okoli božiča pa je prišla njegova gospodinja vsa objokana k ravnatelju in mu potožila, da ji je premotil hčer; reva ji je včeraj to sama povedala, ker svoje sramote ne more več skrivati. Gospod je skočil po konci in se zarotil, da bo farizeja tako kaznil, kakor ni bil kaznovan še nikoli noben dijak novomeške gimnazije. Žena odkima ihteč se: Zdaj je prepozno groziti se, nocojšnjo noč me je okradel in pobegnil. Gosposke so negodnika dolgo iskale, ali nismo nikoli nič slišali, ne kam jo je popihal, ne če so ga zasačili, ali pa jim je utekel nemara na Turško. Dobro vem samo to, da ga papež do zdaj še ni spoznal za vrednega, da bi ga razglasil za svetnika!

Srečna leta otroške dobe in prve mladosti je preživel sv. Feliks doma na Potavrhu. Ko je dorastel,

so ga vzeli v vojake, ali kakor se je nekdaj govorilo, v žolnirje. Takrat je bila ta služba strašno dolga in težavna. Še ob času miru so gonili častniki prostake, same kmetiške fante, po cele dni čez hribe in doline po solncu in dežju, lačne, žejne, ožuljene, obložene z orožjem in drugim bremenom, ki je tehtalo cel cent in še več, češ, da se morajo s tem trpljenjem utrditi, kakor da bi bili kmetje kaki mehkužni grofiči. Nravnosti in krščanskega vedenja pa niso zahtevali od njih nič, ker so bili tudi sami vsi poživinjeni. Brez kazni so smeli žolnirji po hišah razbijati, ljudi pretepati, krasti, uhajati krčmarjem brez plačila, zapeljevati in skruniti žene in dekleta. Babji lov imajo vojaki še zdaj za nekako svojo pravico in dolžnost, srečni lovec slovi za prebrisano glavico in skoro za junaka, vsi tovariši mu zavidajo. Po tej pasji slavi sv. Feliks nikoli ni hrepenel. Sredi celega morja spačenosti mu je ostal žlahtni venec devištva brez pege in madeža. Da si tudi nobene druge zasluge ni pridobil, odklenil bi si bil nebeška vrata že s svojo angelsko čistostjo in nedolžnostjo. Zlobni tovariši so mu se brez konca in kraja smejali in mu nagajali. Poslali so k njemu lepo nesramnico, da bi ga napotila v greh. Sv. Feliks jo je tako modro, resno in obenem prisrčno opominjal, svaril in zaklinjal, da je blodnica spoznala svojo sramoto in zavrženost in se spokorila. Tudi v vseh drugih rečeh je pokazal svoje blago, pošteno, podgorsko srce. V hiši, kamor je prišel stanovat, ni delal nikomur niti najmanjše nadloge. Če je utegnil, je pomagal ljudem doma, na polju in travniku: hodil je ž njimi orat, žet in kosit. Rad je varoval tudi majhne otroke, bolj odrastene pa učil moliti angelsko češčenje. Ako je zapazil

v hiši veliko revščino, je delil z domačini zadnjo skorjico svojega kruha, zadnji sold svoje borne plačice; kadar je prišla nanje bolezen ali kaka druga nesreča, je padel na kolena, molil in prosil pomoči milostivo mater božjo, in ljudem je dostikrat še tisti dan odlagnilo. Cesar se je vojskoval takrat večinoma na Hrvaškem s Turki, vmes pa tudi kdaj z raznimi sovražniki na Talijanskem. Od tod, vidite, izvira ganljiva zaupljivost in ljubezen, katero imajo do sv. Feliksa vsi Hrvatje, najbolj pa kranjski, katere imenujejo naše bukve navadno Bele Kranjce. Vsaj je živel med njimi veliko let, morda več nego med svojimi rojaki. O sto in sto prilikah so spoznali zlata svojstva njegove duše, posebno njegovo neskončno, nebeško usmiljenje do revežev, bolnikov in trpinov. Vojska je med vsemi nadlogami na svetu gotovo najhujša. Človek si ni nikdar v svesti ne blaga, ne zdravja in življenja. Kmetom se poteptajo njive, požgo hiše in poslopja, ugrabi živina in pridelek. Pomoči se ne morejo siromaki od nikoder nadejati. Česar ne opustošijo sovražniki, pokončajo in pohabijo marsikdaj prijatelji. Sosebno v stare čase je bilo žolnirjem v vojski že naprej oproščeno in dovoljeno vsako divjaštvo in hudodelstvo. V teh stiskah in nujah utekali so se Hrvatje in nikoli zaman k svetemu Feliksu. Bil jim je obenem oče, mati, brat, varuh, skrbnik in maščevalec. Ker je bil prost vojak, jim ni mogel pomagati s posvetno oblastjo, ali varoval in branil jih je z bolj krepkim in zanesljivim orožjem, z božestveno silo svoje svete molitve. Prigodilo se je, da so Turki iznenada prihrumeli in odgnali po več stotin kristjanov v bridko sužnost. Po molitvi sv. Feliksa se jim je posrečilo, da so raztrgali po noči spone, krvoloke pre-

magali in se rešili že drugi dan nazaj v svojo domovino. Sovražnik je popalil neko mesto, menda Metliko. Sv. Feliks je molil za pogorelce angelsko češčenje in našli so v razvalinah zaklad, da so pozidali lahko svoje hiše brez dolgov in tuje miloščine. Po deželi je začela razsajati huda, nalezljiva kuga, molitev pobožnega Podgorca jo je v prvem začetku zadušila. Črnomaljsko polje je stolkla debela toča tako včisto, da se ni poznalo, kje je rastla pšenica, kje rž, ječmen ali drugo žito. Sv. Feliks se je spomnil v svoji molitvi nesrečnih točarjev, in glej: drugo jutro je stala vsa stran neoškodovana pokonci, kakor da bi se je ne bilo niti eno zrno doteknilo. Hrvatje niso pozabili te dobrotljivosti in čudotvornosti Feliksove molitve. Sporočilo o nji je ohranil zvesto rod za rodom in še dandanašnji ga kličejo na pomoč v vseh dušnih in telesnih potrebah svojega bednega življenja. Izvolili so si ga za varuha in pokrovitelja svoje krajine in trdno so preverjeni od prvega do poslednjega, če bi jih zapustila tudi nebo in zemlja, da jih ne bo zapustil nikdar ne do konca vekov njihov stari prijatelj in ljubimec, sveti Feliks. Najbolj očitno se je izkazala mogočnost Feliksove molitve v krvavi glavni bitvi, katero so imeli kristjani s Turki. Grozno nevarnost so si naši topot sami zakrivili. Njihovi častniki so se bili iz straha poskrili, ali pa so prestopili celo k nevernikom in kristjane izdali. Častnike so bili postrelili vojaki sami, ker so ji tako neusmiljeno in brez potrebe postili in trpinčiii. V boju ni bilo zdaj niti zapovedi niti reda in sloge. To zapazivši in porabivši so začeli sovražniki naše zajemati in oklepati. V tej strahoviti stiski, ko je izginilo vsako upanje človeške

pomoči, je povzdignil sv. Feliks svoje roke proti nebesom in molil angelsko češčenje. Vsi tovariši se mu pridružijo in ga posnemajo. Po dokončani molitvi zagledata obe vojski v oblakih mater božjo držečo v eni roki božjega sina, v drugi pa vihtečo žareči meč proti nevernikom. Te prikazni se Turki tako prestrašijo, da pustivši plen, borišče in ves imetek z obupnim kričanjem pobegnejo. Po bitvi so prilezli poveljniki zopet na dan iz svojih skrivališč kakor murni iz svojih škulj, pa se usedli za mizo in pisali na Dunaj, kako bistroumno so razpostavili svojo vojsko in kako slavno so nevernike premagali. O materi božji in sv. Feliksu ni bilo v pismu niti besedice!. Kranjski polk je moral s Hrvaškega oditi na Talijansko, da se udeleži vojne, ki se je bila vnela med Francozi in cesarjem. Zdaj bom povedal nekaj, kar je pravil pri nas v ponedeljek, ko je bil v mestu tržni dan, gaberski burkež, saj vem, da ga poznate. Dva prva generala cesarske vojske sta se sovražila in si vseh rečeh nagajala in nasprotovala. Eden njiju, kateremu je bila znana čudodelna moč Feliksove molitve, je poklical svetnika pred se in mu ukazal moliti, da bi njegov del vojske zmagal, del njegovega zopernika pa da bi bil popolnoma potolčen in razkropljen. Sv. Feliks odgovori: Taka molitev bi bila smrten greh. Iz srca rad pa bom molil, da bi se Vi in Vaš nasprotnik prav kmalu pomirili in sprijaznili. General zareži srdito: Miru in prijaznosti ne maram. Tvoja dolžnost je poslušati. Moli precej, kakor sem ti zapovedal. Sv. Feliks se je branil. General je dal prinesti klop in položili so ga nanjo. Svojemu najmočnejšemu vojaku je dejal: Namaži mu jih pet in dvajset, biti pa ga moraš, kar ti sile zamorejo. Hrust zamahne,

palica zazvižga in pade. Sv. Feliks se nasmehlja, general pa zatuli kakor divja zver in se začne zvijati in na vse strani premetavati. Pripetilo se je namreč čudo, da je palica prilctela pač na Feliksa, ali udarec je čutil general! To se ve, da mu je bilo zdaj ostalih štiriindvajset odpuščenih! Takih godčevskih pripovedek sem več slišal, ali mi ni bilo mar, da bi si jih zapomnil, ker so se mi zdele preveč abotne, nekatere pa tudi nespodobne. Kako se je zvršila vojna s Francozi, nisem nikoli slišal, sploh pa se trdi, da se sv. Feliks ni vrnil več domov. Umrl je pri neznanih ljudeh, truplo mu je bilo dejano v tujo, talijansko zemljo. Iz groba pa je zrastla prelepa cvetica, bela lilija in na lilijo je napisala nevidna roka, da leži v tem grobu svetnik Feliks, in tudi od kod je bil in da si je zaslužil svetost z mnogimi odličnimi čednostimi, posebno pa z angelskim češčenjem. Ko je papež to zvedel, je dal truplo dvigniti in je odpeljati s svečanim sprevodom v Feliksovo domovino na Kranjsko, kjer leži zdaj v velikem altarju kapiteljske cerkve novomeške.

Gotovo bi se spodobilo, da bi se vzidala v rojstveno hišo svetnikovo na Potavrhu marmorna plošča z lepim napisom. Enkrat so bili gospodje zvrgli pet goldinarjev in jih dali Šaleharju, da bi kupil zanje čedno sliko sv. Feliksa in jo obesil za spomin v svoji hiši. Mož je bil vinski bratec in velik lahkoživček. Dobivši denar je dejal: Dostikrat sem že tožaril, kako malo mi koristi, da se je rodil na mojem domu svetnik. Zdaj se me je vender usmilil. Lepo sliko kupim lahko za groš, vse drugo pa bo zame. Še tisto uro je šel v krčmo. Vino je bilo takrat jako v ceno, bokal po 16 krajcarjev. Pil je tri dni neprenehoma in zalokal

ves petak, in tudi tisti groš, ki ga je bil za sliko sam namenil. Marsikdo se je čudil, da ni sv. Feliks v potovski cerkvi. V velikem altarju je sv. Trojica, v stranskih v enem sv. Benedikt, v drugem pa sv. Urh. To dokazuje, da je stala cerkev, še preden se je Feliks posvetil. Da se je zidala pozneje, stala bi mu podoba gotovo v kakem altarju, najbrž v velikem. Ker zanj zdaj v cerkvi ni prostora, morala bi mu se po moji misli postaviti kapela kolikor moči blizu Šaleharjevega doma. Potovska podružnica spada pod Šmihelski zvon. Ko bi začel nabirati za kapelo šmihelski gospod župnik, sem preverjen, da bi vsaka hiša rada kaj darovala. In če bi povabili še druge Slovence, posebno pa tudi brate Hrvate, ne bi bilo dvojiti o uspehu. Prišlo bi denarja, da bi sezidali lahko ne le majhno kapelico, ampak morebiti celó lično cerkvico. Govori se, kako je grdo, če ne spoštuje narod svojih slavnih mož, ki so si pridobili zanj zasluge. To je res, ali meni se zdi še veliko grje, ako so rojaki za vero tako mlačni in zanikarni, da ne časte niti svojih svetnikov.

16. Sveti Feliks II.

Naj bo! Prišli ste iz Novega Mesta, kjer imate truplo sv. Feliksa, zato se mi zdi spodobno, da govorim najprej o tem, za nas Kranjce še posebno imenitnem božjem ugodniku. Dostikrat sem slišala, da je bil naš rojak, pa sem ga hotela tudi jaz počastiti. Po božjih potih sem že tako rada hodila, ne iz prave pobožnosti, te hvale nisem vredna, nego zato, da vidim kaj ljudi in sveta in da bi mogla svojim znancem kaj novega pripovedovati. Po mali maši sem dejala

sestri: Ti, v nedeljo bodo praznovali v mestu sv. Feliksa, pojdiva tja! Mati bi bili radi vsaj eno doma pridržali, ali ker nisva odjenjali, sva dobili obe dovoljenje in vsaka goldinar za popotnico. To je bilo dosti malo, pa saj sva imeli okoli petdeset goldinarjev svojih denarjev, da naju ni trebalo skrbeti, kako se bova preživili. Šli sva tedaj dobre volje od doma. Na potu je bila puščoba. Srečali in došli sva resda nekoliko znancev, ali samo take, ki niso bili za naju. Takrat, veste, sem imela jaz devetnajst, sestra enoindvajset let: v tej dobi so dekleta izbirčna. V Šmarjeti sva nekaj napajali in pojedli kos potice, ki sva jo vzeli s sabo, potem pa hajd dalje. V mesto sva dospeli ravno opoldne. Imeli sva dovolj časa in prilike kaj videti in slišati, pa tudi kaj kupiti si, ker so bile prodajalnice odprte. Cerkve nisva popolnem zanemarjali, ali največ ur sva se sprehajali po ulicah in presedeli v krčmah. Prej sva mislili, da najdeva mesto vse utopljeno v pobožnost, ali sva se strašno zmotili. Ne le meščani, tudi kmetje, kar jih je s te strani Krke proti Ljubljani, so se posmehovali nam romarjem in govorili o sv. Feliksu skoro tako zaničljivo in burkasto, kakor se pomenkujemo v našem kraju o „svetem“ Kurentu. Nekateri so kvasili, da ni nikoli živel, drugi so pripoznali, da je res svetnik, ali da se ni rodil na Kranjskem, nego na Talijanskem, in da mu počivajo svetinje v Rimu; v kapiteljski cerkvi imajo morebiti kakega razbojnika, ki je bil obešen! Take nespodobnosti in grdobe sva čuli domalega v vsaki krčmi in celo iz ust mestnih tercijalek! Jako čudno se mi je zdelo tudi to, da so ljudje svetnikovo ime tako pačili in kazili. Novomeščani in bližnji kmetje so izgovar-

jali: Felk's, dalnji Dolenjci Felkus, Felkuš, Ferkuš, Hrvatje Faleks in neka Vlahinja je trdila, da bi se po besedah njenega župnika moral imenovati po domače prav za prav Srečko ali Blažko! Še vselej sem slišala, da svetnikom truplo ne zgnije in ne strohni in po tem znamenju da spozna duhovščina najprej svetost kakega človeka. V mestu pa sem za gotovo zvedela, da so bili sv. Feliksu vsi udje razpadli in da so jih nune zvezale z zlatom, in ker ni imel nič svojih zob, da so mu naredile in vstavile voščene! Da bi se o tej reči bolj natanko poučila in preverila, sem šla k bukvarju in mu rekla, da bi kupila rada življenje sv. Feliksa. On se nekako zabavljivo namuza in veli: Ni mogoče. Jaz sam sem hotel to življenje dati o svojem strošku natisniti, pa sem prosil nekega profesorja, da mi je napiše. Profesor mi je rad obljubil, ali je dejal, da mora dobiti najprej potrebne pripomočke, stare spise o sv. Feliksu. Šel je radi njih k vikarju, ta pa je rekel, da nima kapitelj nič takih pisanj: vse, kar se ve o sv. Feliksu, je le ustno poročilo, ki je pa grozno zmešano, nenatančno in malo trdno. Zdaj sama nisem vedela, kaj bi si mislila. Bukvarjeve besede so predelale že skoro tudi mene v neverjetno Tomaževko. Potolažil pa me je zopet kanonik Meterc, h kateremu sem šla na izpoved. Tega slovečega gospoda ste morda poznali, ker je prišel v Novo Mesto iz Ljubljane. Razdajal je vse svoje dohodke revežem in živel radovoljno v največjem uboštvu in tako bogoslužno, da ga bodo gotovo kmalu dvignili in uvrstili med svetnike. Meterc je kar ostrmel, ko je videl, da sem tako mlada, pa že tako dobro založena s tistimi grdimi ali presladkimi grehi, ki zore

v skrivnem zavetju fantovske ljubezni tamo nekje med peto in sedmo božjo zapovedjo. Ker pa me ni nič zmerjal in me le prelepo učil in opominjal, sem izgubila strah in mu razodela tudi svoje dvojbe o sv. Feliksu in kaj mi jih je zbudilo. Gospod mi pove, da starih pisem o njem niti on ni našel, morda so se kamo založila ali prenesla po kakem naključju v drug kraj, nemara v Ljubljano. Ali to katoliškega kristjana ne sme motiti. Preden je razglasila cerkev Feliksa za svetnika in mu dala položiti truplo v oltar, se je morala preveriti o njegovi resnični svetosti s tako trdnimi in jasnimi dokazi, da se na kako prekano na noben način ne more misliti.

Vzroke, zakaj meščani ne verujejo v Feliksovo svetost, mi je razjasnil prav dobro star mož, Podgorec, ki je z nama pri isti mizi kosil. Dejal je: Te ljudi treba poznati, pa se potem lahko ugane, od kod izhaja njih nejevera. Domačega človeka niso oni še nikoli radi odlikovali in naj bi bil tudi za vse reči dober in hvale vreden. Če pa se priseli v mesto kak tujec, mu zadoni kmalu od vseh strani slava in vse dere v njegovo krčmo ali prodajalnico, dasiravno toči cviček in prodaje slabše blago nego se dobi pri domačih trgovcih. Da se je rodil sv. Feliks na Dunaju ali v Trstu, ne bi se bila oglasila najbrž nikoli nobena dvojba o njegovi svetosti. Zdaj vidite, da je škodilo njegovi časti to, da je bil Kranjec, naš rojak in domačin. Potem pa moramo pomisliti še nekaj drugega. Meščani že pred letom 1848. niso delali nikomur tlake; bili so svobodni gospodje in ta sreča jih je napuhnila. Kmeta so tako do kraja zaničevali, če je rekel kdo komu „paver“, da so zmatrali to besedo za

najgrši pridevek in za največje razžaljenje! Graščakov, ki so zatirali brezdušno svoje podložnike, niso nikoli dosti grajali, mnogi so se jim celo prilizovali. Kadar so pretepali tlačane, dobro pomnim, da so se pridrvile večkrat iz mesta cele druhali negodnih paglavcev gledat in smejat in pačit se ubogim trpinom. Bolj nego vse druge kmete pa so prezirali ti nekdanji „purgarji“ nas Podgorce, imeli so nas za cvet vse neumnosti in surovosti, za izrod človeštva. Zdaj razumete, zakaj niso mogli spoštovati in marati niti sv. Feliksa. On je bil sin podložnega kmeta in — Podgorec! Ko bi bil kaka vaša gnada, kak milijonar ali general, spoznali in častili bi ga bili gotovo prav radi za svetnika. To mišljenje so podedovali po njih sinovi in vnuki, ukoreninilo se je ne le v mestu, ampak se razlezlo tudi po kmetih, sosebno v obližju, ker je že stara navada, da kmetiški ljudje v slabih rečeh posnemajo gospodo. — —

Zdaj pa vam moram razložiti, kako smo praznovali ta dan Kranjci, in kako Vlahi in Hrvatje. Sebe in svojih rojakov ne morem dosti pohvaliti: prišli smo na svečanost iz same radovednosti in radoglednosti, za kratek čas in zabavo. V cerkvi smo se nekoliko potulili in pohlinili, pravim, nekoliko, kajti je bilo tudi v njej dovolj tihega smejanja, šepetanja in nesramnega oziranja. Medve sva si kupili lepe molitvene bukvice in vsaka po dva mrežasta robca, oboje za to, da bi se v cerkvi bahali. Z enim robcem sva si mislili brisati pot, z drugim pa solze, ker sva se zmenili, da bova z drugimi vred tudi medve jokali, že za to, da bi o tej priliki kazali drugim dekletom svoj krasni robec in budili njihovo zavist! Ali pri-

digalo se ni tako, da bi se bili mogli poslušalci cmeriti. Enega robca tedaj ni bilo treba rabiti, kar je vsaj mene strašno jezilo. Molila nisem dosti, s premiselkom pravzaprav nič, in to bi se lahko reklo tudi za druge kranjske romarje. Zijali smo eden v drugega, zehali, otirali si znoj, kašljali in, kadar je ura bila, pazljivo šteli, ker smo komaj čakali, da bi minilo. Proti koncu sem čula mnoge, da so sline požirali: mislili so brez dvojbe na bližnjo pijačo. Dostikrat se sliši, da je naša dežela za božjo čast najprva in ne da se tajiti, da je zanjo res obilno prilike, ali kaj nam to hasni, ko je pa naša pobožnost skoro le vnanja. Cerkve so polne ljudi, srca pa tudi polna — lepih fantov in deklet, tolarjev, vina in drugih slaščic. Ne more se baš trditi, da smo hinavci. V cerkev hodimo gotovo iz dobrega namena, da bi izpolnili svojo krščansko dolžnost. To je pa tudi vsa naša bogoslužnost in strah me je, da Bogu ne bo zadostovalo; pregovor pravi: da je posuto z dobrimi nameni — peklo!

Po maši smo zagrmeli iz cerkve vsi obenem, kakor da bi kdo z bičem po nas udrihal. Okoli cerkve se je unel cel semenj. Romarji smo rojili gori in doli, kričali, smejali se, opazovali in objedali vsakega, ki je bil drugače oblečen nego mi. Izmed tujcev sem videla največ kranjskih Hrvatov (Belih Kranjcev), ki govore domalega tako kakor pri nas. Mnogo pa je prišlo tudi Vivodincev in Hrvatov z onkraj Kolpe, iz karlovškega in jaškega okraja; ti ljudje besedo že precej drugače zavijajo. Še teže sem razumela Vlahe. Njihovih rujavih, z bleščečimi kapicami prelepo nališpanih deklic pa se kar nisem mogla nagledati. Oprava hrvaških in vlaških bab je imela za moje oči sploh

veliko novega, mičnega, pa tudi dokaj smešnega. Gornji del života si pokrivajo tako nahlapno, skoro bi dejala, priprto, da morajo dedce poleg njih neprenehoma skušnjave obhajati. Z njihovo belo obleko bi se človek prav lahko sprijaznil, da je sama, ali mnoge, sosebno mlajše, so nosile rdeče nogavice in na glavi rdeč robec, kar jih je strašno kazilo. Ali Bog, ki gleda le na srce, ne pa na cape, gotovo ni pritrdil našemu grajanju in zabavljanju. Hrvatje in Vlahi so se vedli v cerkvi modro, spodobno, prav po zapovedi, da so se mu brez dvojbe bolj prikupili nego njihovi strogi kranjski sodniki. Ne enega nisem videla, da bi se bil oziral ali razgovarjal. Med pridigo niso odmaknili očesa od gospoda. Tudi zunaj cerkve so se ponašali brez izimka resno in možato, bili so v vseh rečeh zgled pravih romarjev. Nad stopnicami, po katerih se gre z višave v mesto, je sedel berač, slep Vlah z goslami, ki je obenem brenkal in prepeval. S pesmimi nas je prosil miloščine. Besede so mu bile tako krščanske in lepe, da so ganile v srce še mene grešnico, kmalu bi se bila na ves glas zajokala. Goslar je blagoslovljal vse naše trude in žulje in prosil Boga vsake sreče za nas in našo rodovino, za vse znance in prijatelje. Eno pesem je končal: Ručica vam cvitom cvala, dušica vam raj dopala! Hotel je reči, da naj nam zacveto rožice na dobrotljivi roki, ki mu bo kaj podarila in da naj sprejme Bog našo dušo v svoj nebeški raj. Skoro me je sram povedati, kako grdo so se posmehovali blagemu pevcu nekateri mladi, kranjski negodniki. Eden njih je pravil ljudem, kako neumno se Vlahi izpovedujejo; drugi je čenčal, da je dal ob nevihti prinesti vlaški pop iz

cerkve svetnike, da bi jo odgnali, pa jim je toča ušesa, nos in in glavo oklestila in raztolkla; tretji nam je opisoval vlaško nevesto itd.

Niti Hrvatov niso mogli ti capini na miru pustiti. Nekdo se je ustopil nalašč blizu njih in je vprašal znanca: „Ti, ali veš, kako novico je prinesel Hrvat domov s Kranjskega? Pravil je rojakom: Kranjci so izvedeli, da je njihov Bog nevarno zbolel. Jaz pa sem dejal: To ni nič čudnega, saj je že star, ali nas to malo briga, da nam ostane živ le sv. Faleks. Mogočen je ravno tako kakor Bog, ali je veliko boljši. On nas je še vselej uslišal, Bog pa prav malokdaj!“ Nesramnega blebetača sem sunila v hrbet, da bi se bil na tla zvalil, da ga ne pridržé tovariši.

Tako, vidite, pozdravljajo in pitajo naši ljudje poštene, tuje romarje, ki pridejo častit kranjskega svetnika! Res velika sreča je za nas, da so Hrvatje in Vlahi tako pohlevne, krščanske duše. Koliko naših voznikov gre vsako leto k njim po vino! Imeli bi za maščevanje dovolj ne le prilike, ampak tudi razlogov, pa še nikoli nisem slišala, da bi koga ubili ali nevarno stepli in ranili. —

Ni treba praviti, da smo se Kranjci razsuli po maši po krčmah in gostilnicah. Brez pijančevanja si božjih potov ne moremo niti misliti. Čez dve uri je bilo že vse pijano, zaljubljeno in sparjeno. Po mestu se je razlegal brezkončen hrup kakor v črni šoli. Tudi meni in sestri so se silno sline cedile po fantih, ali nisva mogli nikogar ujeti. Za ta lov je bilo premalo časa, neznan človek se mora najprej udomačiti, drugače ni uspeha. Vlahi in Hrvatje so dali krčmarjem malo zaslužka. Vino in kruh so prinesli od doma, pa

so sedli v kako senco in se okrepčali brez hrupa in greha. S sestro sva jih dolgo časa od daleč gledali. Prijazen Vivodinec naju je zapazil in povabil, naj pokusiva njegov mošt. To sami veste, da je prva kranjska novina izvečine cuckovec, ki človeka strese. Tudi ta mošt je bil prvi pridelek, pa vender že sladak kakor medica in rezen kakor hren; prava božja kapljica, kakršne na Kranjskem ne doboste niti oktobra. Pili sva ga v slast in dali možu za povračilo ostanke svoje potice in klobaso. V zameno nama ponudi svojega kruha. Fiii! Še zdaj se mi začne vzdigovati, kadar mi pride na misel nesnaga, ki se imenuje v slavni Vivodini kruh. Že podoba mu je grda; človek, ki ne ve, kaj je, bi rekel, da je kak star brus. Okusa pa vam na nikak način ne bi mogla prav dopovedati, za gotovo se sme trditi, da bi se gabil najzadnjemu kranjskemu beraču. S takim kruhom bi morali hraniti hudodelce, če jih hočejo poboljšati. —

Nazaj domov nisva šli po prejšnjem potu nego po šentjernejski cesti, da bi se oglasili pri svoji teti na Ratežu, nekoliko pa tudi za to, da bi videli še kaj novih krajev, posebno pa Podgorje in Podgorce, med katerimi se je rodil sv. Feliks. Mudilo se nama ni čisto nič; po navadi dolenjskih romarjev sva ostali v vsaki krčmi, ki se je nama zdela kaj bolj bahata in postavna. Popivši polič sva korakali dalje. Ljudje, ki so naju srečevali, so bili večinoma koreniti Podgorci. Zdaj čujem, da se lepše nosijo in da so se sploh dobro uljudili. Ali takrat, ko sem bila jaz mlada, je vladala Podgoro še neomajana starinska šega. Moški niso imeli na sebi nič kupilnega razven klobuka: vso opravo, platneno in sukneno, so si doma pridelali in

pripravili. Ženske so bile že začele nositi na glavi pisane robce, ali krila in rokavci so bili domač pridelek. Čuditi in smejati sva se morali že nerodni hoji, okornosti in preprostemu vedenju teh svojih rojakov, katerih prej nisva poznali niti po imenu. Dekleta so se nama zdela kakor otepje o dobri letini, kadar vzraste visoka rž: bila so velika, silnih kosti in od stopal do glave povsod enako okrogla in debela. Starejše babe pa so bile najbolj podobne težkim, odrtim, črvivim omaram: vse na štiri ogle, robate, karseda nespretne in skoro vsaka je bila nekoliko raztrgana. Vse te romarice so šle bose na božjo pot in tako sva dobili priliko, seznaniti se tudi z velikanskimi nogami podgorskega ženstva. Postavljale so jih top! top! s tako silo, kakor da bi bile nabijale z lopatami mokro ilovico. Še bolje sva spoznali te po najstaršem kroju ustvarjene ljudi v krčmah. Kadar sedejo za mizo drugi Dolenjci, se začne kmalu šum in vrisk, da si mora tuj popotnik, ki mu ni vajen, ušesa tiščati. Podgorci so krevsali najprej godrnjaje gori in doli po hiši in porivali semtertja mize in stole, potem so se usedli vsak na svoj ogel in podprši si glavo z obema rokama so umolknili. Po četrt ure nisem slišala glasu od njih. Pa če so tudi kaj govorili, je bilo vse brez soli in vezi in ni moglo nikogar mikati. Najdalje je zabavljal družbo krmižljav dedec z obupno tožbo, da ima božjastno kravo in z natančnim popisom raznih zeli, katere ji je kuhal, ali brez uspeha. V neki krčmi je sedelo za mizo celo krdelo podgorskih deklet, ali niti one niso znale najti nič pravega pomenka. Čule so se le posamezne besede, kakor da bi bile v spanju govorile: „Ti, viž' ga no! Prismoda! Skrb me je! Pij!

Presnete bolhe! Bog pomagaj! Muha je notri! Bal'mo! Čemu, najprej moramo malo zapeti! — In ta hip so se jele dreti in krokati gotovo na presrčno radost vsej ogromni jati vran, ki so se preganjale po okrajku bližnjega gozda. Ali mene so moja človeška ušesa precej na začetku te podgorske veselice tako zabolela, da sem jih zamašila z novima robcema, kar je nekoliko pomoglo. Dolenjci imajo dober glas in sluh, izvrstno petje se sliši v naši veseli vinski deželici jako pogostem. Meni, ki sem čula tolikokrat slavne topliške in šentviške, šentruperške in mokronoške pevce in pevke, se je zdelo o tem neskladnem podgorskem rujovenju skoro tako, kakor da bi bila zablodila v brlog nevernih divjakov, ki kriče od peklenskega veselja, da me bodo spekli in pojedli. S sestro sva se zmenili, da se bova malo pošalili s podgorskimi fanti, da bi videli, če imajo vsaj oni kaj iskrenosti in domišljavosti v srcu in glavi. Ker so se držali kakor lipovi bogovi, nisva pričakovali veliko, ali nekaj več pa vendarle nego sva našli. Začeli sva jih povpraševati za razne reči, odgovarjali so nama nespretno in nekako plašno, kakor da se naju boje. Tistemu, ki je sedel zraven mene, sem dejala: Kaj pa ti praviš, kaj ne, da je največja fantovska sreča — ples? On upre neumno oči váme in se odreže: Za me že ne. Meni se najbolje takrat godi, kadar se natepem smetancev, orehovcev ali pa kakih drugih dobro zabeljenih štrukljev, to se ve, če ni krače ali klobase, ki sta še boljši. S sestro sva napeli vso svojo umetnost, da bi društvo oživili in udobrovoljili. Namigavali sva zdaj temu, zdaj komu drugemu, rabili svoj urni jeziček, ali bilo je vse, kar se veli, bob v steno. Mislili sva, da naju

tepci niti ne razumejo, ali v tem sva se prevarili. Najstarejši, ki je sedel na koncu mize, me vpraša oblastno: Kje imata pa mater? Jaz se zagrohotam: Čemu nama bodo mati, saj sva menda že dosti veliki, da naju ni treba voditi. Podgorski modrijan pa mi zabrusi: O ravno take ptice potrebujejo najbolj matere, da jih potrese za ušesa, kadar jim pride kaka neumna srbečica. Zdaj sva se preverili, da ne opraviva nič, pa sva plačali in šli. Ko sva bili že onkraj vasi, priteče za nama šibek fantalin v raztrganem slamniku in v prtenih, na obeh kolenih zakrpanih hlačah in začne vpiti: Počakajta me no, jaz vaju bom spremljal, ali za vino bosta vedve dajali. Jaz nimam nič. Zadnje krajcarje sem dal v mestu za kruh in hruške. Midve nisva vedeli, ali bi se smejali ali jezili. Pogledavši se, sva mu podarili vsaka groš in ga zapodili. On naju je prelepo zahvalil in tekel ukaje zopet nazaj k tovarišem, katerim se je hotel zaradi naju izneveriti. Na tem potu sva bili obsojeni piti od Novega Mesta do Šentjerneja povsod podgorsko vino. Za to preljubo pijačo, mislim, da so bili zloženi naši pregovori: to vino je tako, da bi ž njim biriče obhajal — tako, če ga uliješ kozi na rog, da bi zavečala — tako, da strašijo ž njim nagajivo deco: otroci! mirujte, če ne boste morali vino piti. In tako sva okusili jaz in sestra zaporedoma vse podgorske dobrote. Nasledek je bil, da se nama je strašno tožilo in sva se sami na se jezili, da se nisva vrnili ondot, koder sva prišli. V tej puščobi sem se nekaj domislila pa se zasmejala, kar mi je grlo zmoglo in rekla sestri: Ti, Katra! iznebila sem se zadnje dvojbe. Zdaj bi prisegla, da je sv. Feliks res svetnik. In za to srečo mu se ni trebalo

niti hudo truditi. V Podgori ima človek malo skušnjav. Pohujšati in premotiti ga ne morejo niti zaspana druščina, niti lesena dekleta, niti cuckovina, ki ji vino pravijo. Ali je tedaj čudo, ako se v takem kraju kdo posveti? Jaz se le čudim, da nam niso dali Podgorci že za celo pratiko svetnikov. Sestra se je tem besedam strašno smejala. Na Ratežu sem povedala svojo misel tudi teti. Ona pa ni ljubila takih šal: oštela in ozmerjala me je tako ostro, da bi ji bila gotovo pobegnila, ko me ne bi bile zadržale dobrovoljne sestrične. V rateški tokavi sva ostali poldrug dan. Teta nam je pravila o sv. Feliksu veliko lepega, pa sem že pozabila. Prav dobro pa pomnim pripovedke, s katerimi nas je kratkočasila najmlajša sestrična. Nekatere so take, da vas bodo gotovo mikale, ker se govori v njih o potovskem svetniku.

V Gorjance je šel lovec. S sabo je vzel sedemletnega sinčka. Ugledavši srno reče otroku: Ostani pri cerkvi in počakaj, dokler ustrelim srno in se vrnem. Deček čaka in čaka, očeta ni. Ko se naveliča čakati, se začne sprehajati po obližju in pride do jame, ki je bila zarastena z bršlinom. Deček razmakne bršlin in stopi v jamo. Jama je šla dalje in dalje, naravnost v hrib. Deček je taval od konca skoraj v tmi, ali čim dalje je korakal, tem svetlejša je bila jama. Čez pot je ležala ogromna kača. Ko zagleda kača lovčevega sinčka, mahne prijazno z repom in se mu umakne. Iz tesne jazbine pride deček v prostorno brezno. Na dnu brezna vidi grdo blato in na blatu močerada in krastavo žabo, v sredi blata pa črno mlako in v mlaki nakazne povodne kuščarje in zlato ribico. Čudna ribica se mu približa in izpregovori z lepim človeškim

glasom: Slava bodi milostivemu Bogu, ki te je napotil sem. Poslušaj pazljivo, kar ti bom povedala in ne pozabi moje prošnje. Jaz sem hči velikega gospoda, čigar grad je stal na Gorjancih. Grad je bil visok za sedem zvonikov, širok za sedem cerkva, bogat za sedem kraljestev. Moj oče je bil krivoverec in je živel razuzdano, ker mu kriva vera ni prepovedala greha. V grad je prišel čestit romar, sam sv. Feliks. Moj oče se ga obveseli in ga prosi, da bi mu govoril o neznanih deželah. Sveti Feliks mu je uslišal prošnjo in mu govoril o neznanih deželah: o svetih nebesih in strašnem peklu, ki čaka nespokorjene grešnike. Oznanjeval je pravo vero tako goreče in ganljivo, da se je vsaka živa in mrtva stvar umilila in omečila: umolknili so vetrovi, od svete groze je zatrepetalo drevje, vsaka bilka je nagnila k tlom svojo glavico, solzilo se je celo trdo skalovje okoli našega gradu. Ali moj oče je bil trji od kamena. Zaklel se je s predrzno srditostjo: preden poklekne pred križanega Boga in pred beraško mater božjo Marijo, da naj se pogrezne v Gorjance njegov svetli grad in raztaja v blato in mlako, on in vsa njegova rodovina pa naj se izpremene v najgrje živali, ki po taki nesnagi gomazijo. Sv. Feliks naredi križ in tisti trenutek se vdere naš grad in očetova kletev se izpolni. Ostudni močerad, ki lazi tamo po blatu, ta je moj nesrečni oče, krastava žaba, ki se napihuje poleg njega, je moja uboga mati in povodnji kuščarji v črni mlaki so moji bratje in sestre. Jaz sem bila takrat, ko je prišel sv. Feliks, še v otročjih letih in nedolžna, zato me je prestvaril Bog v zlato ribico. Dana mi je lepa podoba, ali sreče ne bo čutilo moje srce, dokler se ne oprosti očetu grozna

kletev in ne pridemo vsi skupaj učlovečeni zopet na svetlobo božjega zraka in solnca. Kletve nas more rešiti samo krst, in tisti, ki nas bo krstil, mora biti brez greha in nedolžen. Dobro nam tedaj došel, dragi deček! ki si še brez greha in nedolžen. Prosim te, pojdi v cerkev po blagoslovljene vode in krsti ž njo po šegi sv. katoliške cerkve moje roditelje, moje brate in sestre in tudi mene. Tisti hip, ko nas bo očistil in posvetil krst, bomo dobili nazaj čestito človeško podobo in to blato in jezero se bo izpremenilo v sijajen grad, našo lastnino. Godilo pa se bo dobro tudi tebi in tvojemu očetu. Moj hvaležni oče vama bo dal iz srca rad večjo polovico svojega neizmernega bogastva, brez težkega dela in truda bodo živeli še tvoji otroci in vnuki. Deček se je silno čudil, da je ribica zlata in govori s človeškim glasom. Zapomnil si je dobro vsako besedo in ribici obljubil, da ji bo prošnjo drage volje izpolnil. Brez neprilike je prišel iz jame zopet na beli dan. Oče ga je čakal že dolgo pri cerkvi in ga pozdravil z velikim veseljem, ker se je zanj bal, da se mu je pripetila morebiti kaka nesreča. Sinček mu pove, kje je bil in kaj je videl in slišal. Oče pa veli: krst je bogoslužno delo in polovica grajskega imetka lepa reč, ali me obhaja strah, da te podzemeljska prikazen ne bi prevarila in pogubila. Treba je vprašati za svet gospoda župnika. Lovec prime sinčka za roko in se napoti ž njim v Šentjernej h gospodu župniku. Ko zve župnik, da dobi odrešenik polovico grajskega bogastva, se ga polasti lakomnost. Lovcu veli: krstil bom uklete krivoverce jaz, ki sem za to postavljen; pri nas ni navada, da bi krščevali otroci. Župnik povabi veliko vaših gnad za botre in vzame

s sabo cel sod blagoslovljene vode. Preden je prišel z botri in botrami do jame, se je pooblačilo nebo, je zabučala nevihta in metala na Gorjance točo in ognjene strele. Lakomni župnik pa je preziral slabo znamenje in šel s tovariši v jamo. Čez pot je ležala ogromna kača. Ugledavši župnika, se ni ganila. Ko pa stopi ne pazeč na njo, srdito zasika in se ga oklene s tako močjo, da ga stare in zaduši. Prestrašeni botri in botre so hoteli pobegniti, ali izgrešivši pot so poginili od groze in lakote. Nevarne jame so se ljudje od takrat ogibali in so sčasoma pozabili, kod se gre vanjo. Ukleti krivoverci pa hrepene še dandanašnji po svojem odrešeniku.

V tej povesti se mi je zdelo najbolj čudno in neverjetno, da se govori o povodnih kuščarjih ali, ko sem šla nekaj let pozneje s Toplic na Ljubno in potem domu, sem se preverila, da so take živali res na svetu. Jaz in moje tovarišice smo bile žejne pa smo šle pit v Petanovo jamo, tamo za Baltovo vasjo. V vodi zapazimo ribe, ki so imele noge in so bile močno take kakor zelenci. Ali koža jim ni bila zelena, in od pravih kuščarjev se razločujejo tudi s tem, da so menda slepe: vsaj me nismo nič oči videle. Neznane nakaze so se nam tako gnjusile, da nas je minila vsa žeja, to seveda ne za dolgo, in popotovale smo dalje. Tisti čas sva se z doktorjem Šniciusom že precej rada gledala. Jaz sem mu pravila o grdih ribah, ki žive v Petanovi jami, on pa se je začel grohotati in je dejal: Ti tvoji „nakazni povodnji kuščarji“ so naše zanimljive nedolžne človeške ribice, radi katerih slovi daleč po svetu Kranjska dežela. Take prismode, katerim se gabi radi njih voda, niso drugega vredne,

nego da trpe za kazen žejo. — Zdaj pa čujmo še eno prigodbo, v kateri se je izkazala čudovita moč in oblast sv. Feliksa do hudodelcev.

V Podgorje je prišel ljubljanski trgovec po vino. Kupil ga je marsikje, največ pa pri dovškem Brlogarju. Njegovo vino mu je bilo všeč, ker je bilo v ceno, še bolj nego vino pa mu se je priljubil Brlogarjev sin, spretni in krepki sin Mihec. Z očetovim dovoljenjem ga vzame s sabo v Ljubljano. Ko Mihec zapazi, da ga hoče rabiti za greh, pobegne in si najde službo pri drugem trgovcu. Ali niti ta ni bil nič boljši in zato uteče Mihec tudi njemu. Tako je prišel zaporedoma v mnoge hiše in službe ali v nobeni ni se meril na ljudi, ki bi ga bili ljubili in bi jim bilo kaj mar njegove časne in večne sreče. Eden za drugim so ga prevarili tudi vrstniki in tovariši, katere je smatral za svoje prijatelje. Te bridke izkušnje so ga silno preplašile in razkačile. Polastila se ga je trdna misel, da so vsi ljudje hudobni in začel jih je sovražiti. Ker je bil jako bistrega razuma in varčen, se je izkopal iz revščine tudi brez ljudske prijaznosti in pomoči. Pridobivši si nekoliko tisoč kron, se je oženil pri hčeri bogatega meščana in se povzdignil kmalu med najprve ljubljanske trgovce. Sčasoma mu se je začelo tožiti po domačem kraju pa se je preselil v Novo Mesto. Ali sreče ni našel niti na Dolenjskem. Oče in mati sta mu bila že izdavna umrla. Imel je dosti še druge žlahte, kateri je rad pomagal ali je učakal od nje malo hvaležnosti, tem več pa škode in obrekovanja. Brlogar je bil izveden in zdušen trgovec. Ljudje so pri njem najrajši kupovali. Zadovoljil se je z malim dobičkom, pa je dajal zato svoje dobro blago lahko

ceneje, nego kak šušmar slabo. To je drugc trgovec strašno razsrdilo. Vpili so, da jim dela v poslu spako in izgubo in so dražili neprenehoma meščane proti njemu. Bogatinu reveži sploh radi zavidajo, najbolj pa takemu, ki svoje pošteno prislužene denarje skrbno varuje. Brlogar je dal vsakemu, kar mu je šlo, ali upati in posojati ni hotel, še manj pa prilizovalce zastonj gostiti in napajati. To sodrgo je gonil zaničljivo od sebe: vinska bratovščina se mu je gnusila. Prijateljev, ki bi bili vredni tega dičnega imena, si ni dobil nič, niti se za to ni brigal; število sovražnikov pa se je množilo od dne do dne. Žena ga nikoli ni ljubila, v Novem Mestu se je zvadila z beloličnimi in priliznjenimi pisarčki ter mu se popolnem izneverila. Nasprotnikom se je pridružila kmalu tudi mestna gosposka. Poklicala ga je pred se in mu velela: Ti si ubežen kmet. Pojdi nazaj pod oblast svojega podgorskega grofa. Če pride po te, nismo bedaki, da bi te branili, ker nimaš nobene trdne pravice, prebivati in trgovati v našem mestu. Brlogar se prestraši in prosi varstva svoje bližnje rojake, podgorske kmete. Obljubi jim plačilo, kakršno bodo sami zahtevali. Podgorci pa so dejali: Mi tvojega plačila ne maramo. Ti si kmetišk sin, pa si se hotel nad nas povzdigniti in si naš stan zapustil. Išči si pribežališča in brambe pri svojih mogočnih trgovcih! Brlogar je nakanil pobegniti nazaj v Ljubljano, ali na potu ga zasači podgorski grof in mu ugrabi ženo in ves imetek. Ženo si vzame za ljubico, njega pa vrže v temno ječo. Zdihoval je v njej sedem dolgih let. Grof je vprašal oskrbnika, kaj dela jetnik. Oskrbnik pove, da je od konca strašno preklinjal in razsajal, ali zdaj se je po-

miril in zmešan je celo pozabil, da je bil trgovec in kaj mu se je zgodilo. Misli, da je pastir in da so ga zaprli drugi pastirji za to, ker jim ni hotel paziti na živino, da bi se igrali. Grof se zasmeje: Beguna sem dosti dolgo zastonj redil. Odslej si mora svoj ovseni kruh zaslužiti. Kar mu se blede, naj se izpolni: izpusti in postavi ga za ovčarja! Brlogar je pasel grofovo drobnico pazljivo in zvesto, da ni trpela nič kvare. Grof je prišel sam na pašo in ga pohvalil in vprašal, če si želi kaj priboljška. Brlogar odgovori: Meni se godi, hvala bodi vaši milosti, za vse reči prav dobro, ali jako potrebna bi mi bila dobra sekira, ker se prikazujejo volkovi. Grof mu da prinesti ostro sekiro in čez nekaj tednov gre zopet na pašo in spremila ga je tudi ljubica. Šaljivo vpraša ovčarja, koliko volkov je že ubil. Brlogar zavrisne veselo: Dozdaj ni bilo prilike, ali danes bom dva zaporedoma. To rekši razkolje glavo najprej grofu, potem tudi svoji nezvesti ženi. Pustivši ovce in pašo pobegne v Gorjance in postane razbojnik. Smilil mu se ni noben človek, ne grajska gospoda, ne meščan, ne kmet: napadal in ubijal je vse brez razločka. Privihral je po bliskovo, nihče ni vedel, odkod in odvihral je zopet po bliskovo, nihče ni vedel, kam. Brez uspeha so ga iskali, lovili in streljali grajski biriči in deželski žolnirji. Dostikrat so ga zajezili in mislili, da jim na nikak način ne more uteči. Stal je trideset, dvajset korakov od njih vihteč svojo krvavo sekiro, mahoma pa šinil v goščavo in izginil brez sledu, kakor da bi se bil v zemljo pogreznil. Potolkel je sila vojakov in stražnikov, lovcev in paznikov, on sam pa ni dobil nikoli nobene rane, nobenega udarca. Ljudje so bili preverjeni, da ga

skriva in varuje sam peklenšček, kateremu se je zapisal. Popadali so od straha na tla, že če so ga od daleč videli. Preteklo je trideset let, Brlogarju so posiveli lasje, ali črt in zloba ga nista hotela pustiti: hrepenel je še vedno po maščevanju in krvi svojega bližnjega. Prežeč na svojo žrtev zagleda sv. Feliksa, potujočega s Hrvatskega na Talijansko. Zastopivši mu stezo zakliče zaničljivo: Šáleharjev Feliks! zdaj ti ne bo pomogla nič tvoja hinavska pobožnost. Ubil sem ti očeta in mater, ubil bom tudi tebe. Svetnik veli z mirnim in blagim glasom: Naj se zgodi, kakor je božja volja; ali po zapovedi naše vere se ne smeva ločiti v sovraštvu. Daj, predragi moj brat, da te za slovo poljubim in objamem. Prečudno ganejo in pretresejo te besede in ta prijaznost starega razbojnika. Roka, ki je sekiro že vihtila, mu omahne. Sramujoč se pogleda svetnika v obličje in iz njegovih oči mu zasije žarek božje milosti, ki mu utrpnjeno srce ugreje in omeči. Skesan in skrušen pade plakaje pred sv. Feliksa in mu se izpove svojih brezštevilnih in težkih grehov. Svetnik ga potolaži in mu reče: Moli in delaj pokoro, dokler se vrnem iz Rima in ti prinesem od papeža njegovo in božje oproščenje. Po tem opominu sv. Feliks odide, Brlogar pa poklekne in začne moliti. In klečal in molil je noč in dan, mesec za mesecem, leto za letom. Truplo mu je sčasoma okamenelo, obrastel je je zelen mah, edine oči so ostale žive in svetle. Iz enega očesa so mu lile krvave solze bridkega kesanja in neskončne žalosti; iz solz pa se je naredil krvav studenec, ki je tekel z Gorjancev v kranjsko Podgorje. Iz druzega očesa so mu lile bistre solze svetega hrepenenja in neskončne radosti;

iz solz pa se je naredil prelep, bister studenec, ki je tekel z Gorjancev v hrvatsko Vivodino. Sv. Feliks se ni mogel povrniti s Talijanskega, ker mu je bilo namenjeno, da je tam umrl. Trebalo je mnogo, mnogo let, dokler je Brlogar dovršil pokoro za svojo grešno življenje. Ko se je ta čas približal, se je prikazal sv. Feliks rimskemu papežu in ga opomnil, da naj mu da prenesti truplo na Kranjsko v kapiteljsko cerkev novomeško. Papež je storil brez odlaganja, kar je svetnik zaželel. Svetinje so se peljale z veliko svečanostjo proti Novemu Mestu. Ko pride voz pod cerkev sv. Ane, spozna Brlogar sv. Feliksa po svetlem žaru, ki ga je obdajal. Zdaj je videl, da je pokoro prebil in so mu grehi oproščeni. Kamenito truplo mu še enkrat zatrepeta in oživi, potem pa se razpade v droben prah in iz praha se dvigne in odleti proti nebesom bel golobček, zveličana duša razbojnika Brlogarja.

Svojo dolgo pridigo sem dokončala. Hoteli ste me podražiti, pa ste dejali, da ste siti mojih kvant, in da bi neizrečeno radi videli, kako bi mi se podalo in pristalo, ko bi pripovedovala kaj pobožnega in svetega. To željo sem vam zdaj izpolnila. Dokazala sem vam, da se takega govorjenja ne sramujem in ne branim. Če mi je ušla vmes kaka poredna in nespametna, ne smete me preostro obsoditi, ker se tako nagloma ne morem vsa izpremeniti in preleviti. Kadar pridete zopet k nam, razložila vam bom za cele bukve mičnih prigodeb, katera sem slišala in doživela na drugih božjih potih: na Zaplazu, na sv. Kumu in na hrvatski Bistri. Na vsak način vas moram preveriti, da ne zaničujem svetih reči, nikar Boga. Tudi krčmarica

Janezovka ima nekoliko upanja, da se hrani zanjo v nebesih kak prostorček. Če ne bom mogla priti tja tako kakor drugi ljudje, smuknila bom pa po Kurentovo. Njega je zveličal en sam plašč. Jaz pa sem razdala beračem — rada in nerada — že toliko denarja, da bi se kupilo zanj lahko petdeset in prav gorkih in lepih plaščev. Zdaj pa moram reči: Amen! S pripovedkami se prazen želodec ne napolni: treba mi poskrbeti za večerjo.

17. Puščavnik Feliks.

Blizu župne vasi Stopič je stala na samem hiša premožnega Berusa. Imel je celo kmetijo, vredno 3000 goldinarjev, ki so bili za revno Podgorje že velika glavnica. Berusu in njegovi ženi je po občnem mnenju zloben žlahtnik „zacvrl“, da sta umrla hitro eden za drugim še v najlepših letih. Gospodarstvo je prevzel njiju edini sin Tonček. Bil je svojeglav, nepriljuden, gizdav mladič. Bogastvo ga je napihnilo, da je hotel biti povsod prvi, tudi v takih rečeh, v katerih je bil najzadnji. In takih reči je bilo jako mnogo. Kakor da bi bil kak izveden vinščak, učil je župljane, kako naj obdelujejo gorice. Ljudje so se mu smejali, ker je bilo sploh znano, da je njegov pridelek skoraj najslabši v vsej soseščini. Kaj rad se je družil z logarji in ribiči, hotel je sloveti za silnega lovca in ribiča, dasi ni ujel ne ene postrvi v bistri Težki Vodi, in ni ustrelil ne enega zajca v grmovitem Žabjaku. Nedeljske druščine ni maral; bal se je, da bi moral dajati drugim za vino. Enkrat pa se je zamcšal vendarle med fante in šel ž njimi v krčmo, da bi pokazal,

da ima več denarja nego oni vsi in da ga zna, če hoče, tudi piti. Bahal se je tako osorno in zabavljivo, da so ga tovariši kmalu pustili in se napotili v drugo krčmo. Taka krotkost se nahaja le v Podgorju, kje drugje bi ga bili brez dvojbe stepli in na cesto vrgli. Tonček veliki pijači ni bil kos, prinesla mu je neznansko sramoto in tudi precej škode. Prebudil se je drugo jutro na močvirni loki pod izvirkom Težke Vode. Bil je ves povaljan in razdrapan. Razen denarja je izgubil klobuk, janko in desni čevelj. Še tisti dan si je kupil v mestu lepega sukna za novo opravo, dal si je narediti tudi dolge hlače. Podgorci so čudno gledali to novico. Tonček se jim je ž njo tako zameril, da ga veliko vrstnikov ni hotelo nič več poznati. Pričakovane časti mu novošegna obleka ne da niti doma niti v obližju. Vsi mladi vozniki in tobakarji in tudi nekateri rokodelci so bili mnogo bogateje nališpani. Ob velikih cestah so prepevala dekleta pesem:

'Mam rada Gorenca, k' ma lajbec rdeč —
'Mam rajši Dolenca, k' ma židanih več.

Tonček je bil velik bahač, obenem pa precej skop. Hotel je biti lepše opravljen od drugih znancev, ali svilnat naprsnik se mu je zdel neumna in grešna potrata, ki bi morala ostati kmetiškim ljudem neznana. Jako nespametna misel je prišla mlademu Berusu neko nedeljo pred cerkvijo. Da bi dokazal svojo moč, se je zaletel v nagajivega krčmarjevega sina; hotel ga je podreti. Podgorci so čvrst rod; še tak, ki je male rasti in na oči medel, vzdigne kdaj pet centov, tri pa jih nese pol ure daleč, brez stokanja, brez kaplje pota. Tonček pa ni imel tako jeklenih kit in mišic. Priroda mu je podarila dolgo, mršavo truplo in nežne pesti,

ki bi se bile pristale bolj kaki gospodični nego gorskemu sinu. Krčmarjev ga je premagal in zrušil na tla najprej z obema rokama, potem s samo desnico in naposled, ko ni odnehal, celo z levico. Vsi mnogobrojni gledalci so se zaničljivo smejali taki slabotnosti. Šestnajstleten deček zgrabi Tončka odzadaj pa ga dvigne in začne ž njim plesati in zamahovati. Leteče Berusove noge so se zadevale ob rame in prsi v cerkev gredočih Stopičank, ki so ga nabijale nemilo po mečih in bedrih. Ta nesreča in sramota ga je tako pekla in oplašila, da se več nego pol leta ni usodil priti v domačo cerkev.

Tisti čas je dopolnil svoje štiriindvajseto leto in čimdalje bolj so mu začela broditi po glavi dekleta in ljubezen. Vsi znanci so prerokovali, da mu bo v njej izpodletelo in da se bo osmešil še veliko grje nego v drugih, manj znamenitih rečeh in opravkih. Ljudje, ki so tako sodili, niso poznali ženstva in so se torej zmotili. Solnce je prisijalo, kar se veli, enkrat tudi pred Tončkova vrata. Imel je resda kljukast nos, mačje oči in pretenak život. Nemkam so ta svojstva povšeči, Dolenjke pa jih ne ljubijo. Ali te in druge napake in nedostatke je zakrila in popravila popolnem Berusova lepa, nezadolžena kmetija. Treba je tudi to pomisliti, da je žlahtni in sladki čut, ki ga zovemo ljubezen, v Podgorju še prav malo razvit. Premnogo je takih, ki ti ne bi znali dati poljubca, da jim obetaš zanj tudi graščino. Pri polni kupici se mladina šali in kdaj celo objemlje ali ta prijaznost je povse vnanja, vino jo užge, z vinom se izkadi. Fant, ki bi se rad oženil, si izbere deklico, ki je pridna (in pridne so skoro vse) in ima kaj malega dote, ter jej veli ali po-

roči: Ti, če misliš, da bi bilo prav, vzemiva se! In dekle, če vidi, da ima fant kak kos kmetije in ni prehud razuzdanec, pravi: Naj se zgodi, kakor je božja volja — in ga vzame. Vse to se začne in opravi brez ljubezni. Izobraženi ljudje, sosebno tisti, ki bero bolehave in omledne nemške romane, so skoraj sploh preverjeni, da tako sklenjen zakon ne more biti srečen. To mnenje je jako krivo in dokazuje, kako slabo pozna gospoda bistro in zdravo strujo kmetiškega življenja. Malokje se nahaja med zakonskimi tako lepa zloga in prijaznost kakor baš v našem Podgorju. Opazovalec prehodi lahko cele vasi, da ne najde v nobeni rodovini resnega razpora in sovraštva. Vzrok je, ker so ti ljudje pohlevni, miroljubni in potrpežljivi, pa imata tudi oba, mož in žena toliko dela in skrbi, da za romantično otožnost in prepiranje ni ne časa, ne volje, ne razlogov. Zdaj se bo Tončkov uspeh laglje razumel. Srečal je županovo hčer in jo vprašal: Micika, ali hočeš biti moja? Pri meni sama veš, da ti ne bo slabo. Ker podgorski fantje deklet niso slepili in trapali, mu je verjela in dejala: Govori s starši, jaz se ne branim. On se ženiti še nikakor ni mislil, rad bi se bil samo bahal, da deklice njega bolj marajo nego druge. Od Micike se je napotil k Reziki, Ančki, Katrici in še k marsikateri. Kar je govoril županovi hčeri, je govoril tudi njim in odgovorile so mu vse, da se ga ne branijo. Ali so se čudili tovariši in znanci, ko so videli, kako prijazno se dekleta s Tončkom pozdravljajo in pomenkujejo! Zavidali so mu brez konca in kraja, obenem pa grajali babe, da so take prismode. Berusu pa se je od veselja kar samo smejalo. Prej so zabavljali fantje njemu, zdaj se je rogal on njim.

Vse prebite nesreče in sramote so bile pozabljene in poravnane. Največja čast junaku je bila odnekdaj, da so ga čislale in hvalile lepe mladenke. In ta slava je doletela v Podgorju Berusa! Koliko časa je trajala, ni znano, ali vsa poročila se ujemajo v tem, da je bila kratka. Končala se je s tako grozovito nevihto, da je Tonček komaj živ ostal. O tej tožni prigodbi sta se nam ohranila dva spominka, ki potrjujeta njeno resničnost in strahoto. Prijatelj, ki je živel več let v Stopičah, mi je podaril zbirko pesni; zložili so jih godci, učitelji in drugi narodni umetniki. Na predzadnji strani te knjižice se bere:

„Anton Berus je bil slepar,
Anton Berus je bil cigan.
Berusov Tonček je bil cvet,
Kakšnih treba ni na svet."

Te štiri vrstice je pesnik (slab jahač hudomušnega pegaza!) prekrižal in zamazal, gotovo zato, ker so se mu zdele slabe in jih ni mogel rabiti. Pustil pa je tile dve kitici, ki sta mu bili bolj po volji:

„Berusov Tonček je bil tič,
De takih ni b'lo v Stop'čah nič.
Hvalil se je beštija,
De vse dekleta š'tmajo ga.
Jest pa bom povedal vam,
In nauk dal vsem babjekam,
Kako nevaren špas je ta,
Če preveč ljubic fant ima."

Dalje ni v zbirki o Tončku ne besedice, iz nje torej ne moremo nič vedeti, kaka nesreča se mu je pripetila. To skrivnost nam razodeva druga zgodovinska priča. Med vasjo Težko Vodo in samotno Zajčevo hišo je stalo še pred desetimi leti streljaj od ceste

staro, krivo drevo, ki so mu rekli Berusov gaber. Iz debla sta moleli samo dve stranski veji, srednjo in najdebelejšo mu je odbila strela. Kadarkoli sem šel tod čez Gorjance, sem se moral smejati temu gabru ali pravzaprav strašilom, ki so bila nanj nataknjena. Videl sem na njem zaporedoma: sivo krilo z obroči, vse raztrgano in na več krajih grdo opisano s črnimi marogami, ogoljeno, starinsko avbo, tako, kakršne so nosile še pred tridesetimi leti kmetice na svatbah, dolgo, dolgo žensko kito, za katero bi bil dal vsak jud rad tri goldinarje, majhno konopljeno kodeljo, velik ubit lonec i. t. d. Bil sem silno radoveden, kaj pomenijo ta babja znamenja, ali v tej samoti čaka človek lahko cele ure, da se ne prikaže živa duša, katero bi mogel kaj vprašati. Ta reč se mi je razjasnila, ko sem se seznanil z bistroumnim pastirjem in pesnikom Opalčkom, ki je prignal v ta kraj večkrat svoji dve kravi. Razložil mi je stvar tako: Ta gaber se zove Berusov, zato, ker je bil kaznovan pri njem Berus za svojo malopridnost. Ker je bil trden kmet, ni čudo, da bi ga bila marsikatera dobila. Nalovil je torej bab, kolikor je hotel, potem pa se strašno hvalil, kako so vse vanj zaljubljene. Dekleta so seveda to kmalu izvedele in se pošteno maščevale. Čakale so ga neko nedeljo popoldne, ko je mislil iti k Zajčevi Polonici. Všk! so ga zaskočile pri temle gabru. Noge so mu priklenile drevesu, eno roko so mu privezale za to, drugo za ono vejo, potem pa udri po njem z burkljami, metlami, poleni, perilniki in z drugim takim orodjem in brložjem, ki so ga prinesle s sabo. Ni treba praviti, da so rabile vmes tudi svoje ostre nohte in težke podgorske pesti in stopala. Teple, suvale in mrcva-

rile so ga, dokler so jim roke gibale. Preden so ga pustile, so mu zatlačile v en žep kuhinjsko cunjo, v drugega koželj s predivom, da bi vsak vedel, od koga je prejel Tonček svoje brez dvojbe zasluženo plačilo. Ljudje so ga našli šele drugi dan, ko so šli v mesto na trg. Bil je ves razdrapan in opraskan in skoro brez zavesti. Odnesli so ga domov in dejali v posteljo. Ležal je bolan veliko tednov. Pravijo, da se mu je celi dve leti mešalo, kar je verjetno. Huje nego vse bolečine ga je morala skeleti neznanska sramota, da so ga preteple babe. Kaj tako grdega se v Podgorju še nikoli ni čulo ne prej, ne pozneje. Od takrat obešajo dekleta na gaber svoje cape in črepinje, da ž njimi fante dražijo in svare, češ, kdor se ne bo držal samo ene ljubice, utegne mu se ravno tako goditi, kakor Berusovemu Tončku.

Bridke skušnje človeka izpremene. Berus ni bil nikoli dosti prijazen, ali brez društva ni mogel prebiti, ker bahač potrebuje ljudi, da ga poslušajo. Zadnja nesreča ga je prestvarila in izmodrila. Primrzil mu se je ves svet. Poslom je zjutraj ukazal, kaj jim je delati, drugih pomenkov ni imel z nikomer. Ženske in zakon mu niso prišle nikoli na misel. Če ni bilo nujnih opravil, se je zaprl v svojo spalnico in šel na posteljo. V nedeljo je ves dan dremal in spal. V domačo cerkev ga več let ni bilo. Na božjo službo je hodil v mesto, o grdem vremenu je ostajal doma. Vaščanje ga kdaj po ves teden niso videli. Od konca ni minil noben dan in skoro nobena ura, da se ne bi bili razgovarjali o Berusovem gabru. Od vednega grohotanja jih je bolel marsikdaj trebuh. Ne eden se ni oglasil, da bi bil Tončka omiloval. Sčasoma so se ljudje

praznih marnjev navelíčali in si našli bolj potrebnih in pametnih pogovorov. Tako je preteklo deset let brez imenitnih prigodkov in dejanj, ki bi bila vredna, da se zapišejo. Odločilen preobrat pa naredi v Berusovem življenju praznovanje sv. Feliksa. S tovariši se ga je bil prejšnje čase že večkrat udeležil, ali vselej brez pozornosti in misli in torej tudi brez prida in nasledkov za svojo dušo! V Novo Mesto je šel, kakor je bila zdaj njegova navada, sam. Če je videl kakega znanca, je zavil na stransko stezo in se ga ognil. Na veliki cesti mu to ne bi bilo mogoče, zato se pridruži tujim, belokranjskim in hrvaškim romarjem, ki so prihajali čez Gorjance. Teh ljudi se ni bilo bati, da bi ga pikali; godila mu je tudi njihova zastavnost. Ker se mu je zdel njihov pomenek jako prijeten, jih je spremil celo v krčmo, kamor so šli starejši iskat gorkega kosila. Beseda je tekla večinoma o brezštevilnih čudežih in milostih, s katerimi dokazuje sv. Feliks še dandanašnji svojo oblast, mogočnost in dobrotljivost. Vsak romar je povedal kako blagodat, katero je naklonil ta svetnik njegovemu kraju in okraju. Vsa usta so bila polna njegove časti in slave. Soglasno so trdili romarji, da usliši vsakega Hrvata, ki vanj veruje, naj ga prosi, karkoli hoče.

Revni Štreklovčan Pavel bi bil svojo hčer rad omožil. Ali kdo jo vzame brez dote! V vas se je priselil bogat Dolenjec, samec, ki ni pogledal nobenega dekleta in tedaj niti Pavlovega. Pavel je romal v Novo Mesto, da počasti sv. Feliksa. O tej priliki ga prosi, da bi obrnil oči in srce vrlega Dolenjca v njegovo hčer. Prišedši domov ga je našel že v svoji hiši sedečega med hčerjo in materjo in čez tri tedne je bila —

poroka! — Črnomaljca je mečkala gospoda, pa je nakanil iskati si boljše sreče v dalnji Ameriki. Priklapal je srečno do morja, dalje ni mogel, ker za prevoz ni bilo denarja. Otožen se je ulegel zvečer na morski breg. Preden je zaspal, se je priporočil sv. Feliksu, svojemu varuhu. Drugo jutro se prebudi — v Ameriki! Ležal je pred hišo našega rojaka, bogatina Lukaniča, ki je stopil k njemu in mu ponudil službo. Tako je dobil precej svoj kruh in vsak dan tri goldinarje plače. — Neka mati je imela s prvim otrokom silne težave. Prva tri leta je bil zmerom bolan. Ko je zopet zanosila, je prosila sv. Feliksa, da bi ji olajšal materinsko brigo. Želja se ji izpolni. Nosila je brez neprilike cela tri leta in rodila krepkega dečka, ki je precej po rojstvu govoril, hodil in jedel vse, kakor odrasli ljudje. Skrbi ni bilo ž njim nobene. — Adlešičanu je umrla žena, zapustivši mu polno hišo majhnih otrok. Mož potoži svojo nadlogo sv. Feliksu in glejte, preden je minilo leto, so bili že vsi otroci tako veliki, da jih je mogel za vsako delo porabiti. — Poljanec je krošnjaril po Kvakarskem. Pravijo, da Kvake našega človeka prekanijo, če le morejo. Kupec bi bil Poljanca kaj rad oskubil, ali mu se ni dal. V svoji jezi mu je slepar naredil, da ga je hodila vsako noč mora tlačit. Naš rojak se spomni sv. Feliksa, in ga prosi, da bi to težavo preložil. In sv. Feliks jo je res preložil. Še tisto noč je začela hoditi mora h kupcu in ga tako daviti, da je tiščal krvave pene. — Sv. Feliks je bil šmiheljski župljan, zato deli sosebno rad svoje milosti v šmiheljski cerkvi, v kateri je bil krščen. V njej sta se mu priporočila dva Vlaha med povzdigovanjem, da bi dobila kaj dosti v loteriji in v 14 dneh sta zadela

terno! — Baron Opaltar je imenoval kmete zaničljivo fižolovce, ker jedo v slast fižol. Peljaje se nekam v kočiji je zagledal pred sabo na cesti starčka in zavpil: Hoj, fižolar! pojdi s pota, če ne te povozim. Mož vzdihne: Pač res je, kar veli pregovor: „Vaša gnada — norost priklada. Preljubi sv. Feliks! razsvetli bedaka, da bo spoznal dobroto božjega daru, ki ga tako nesramno prezira." Od takrat je smrdela baronu vsaka druga jed, razen — fižola! Mesto kave je zahteval fižol, mesto pečenke fižol, mesto torte fižol. Kadar je kam šel, si je napolnil vse žepe s fižolom, ker mu je tako dišal, da brez njega ni mogel prebiti ne pol ure. Od tega se ga je prijelo ime baron fižolar, ki mu je do smrti ostalo. Še veliko bolj nego kmetje rogali in smejali so se mu gospoda. Razglasili so ga za najgrjega skopuha, ki se krmi s fižolom zato, ker se mu škoda zdi denarja za boljše jedi. — Tonček vpraša prijaznega Radovičana, ki je sedel zraven njega, kakega daru misli sv. Feliksa on prositi. Odgovori mu: Ne velikega, zato vem, da me bo rad uslišal. Enega junca že imam, pa bi mu dobil rad par. Sivka mi je zdaj vdrugič breja, pa se bom priporočil našemu svetniku, da bi mu dala zopet junca. Če on hoče, da mi lahko štiri, ali toliko jih ne potrebujem.

Pazljivo je poslušal Berus te in še mnoge druge take pripovedke svojih tovarišev. Njihovo goreče navdušenje za svetega Feliksa in neskončno zaupanje v njegovo moč ga je neizmerno ganilo in unelo. Od notranje zadovoljnosti in radosti so se mu kar oči bliskale. V život in duh mu je šinilo novo sveže življenje. Kdor ga je videl še pred dvema urama vsega zaspanega, čmernega in poklapljenega, ne bi ga bil

mogel zdaj skoro nič več poznati. Svojih hrvaških znancev se je držal kakor klošč. Ž njimi je šel v Novo Mesto, hodil po ulicah in prodajalnicah, poslušal mašo in pridigo, klečal pred altarjem, v katerem so se hranile svetinje sv. Feliksa. Videl je silni razloček med njihovo in kranjsko pobožnostjo; kadar je izustil pridigar Feliksovo ime, priklonili so se bolj nizko nego Dolenjci o presvetem imenu Jezusovem in obenem so se trkali na prsi in vzdihovali: Bodi nam milostiv! bodi nam milostiv! Niso se zadovoljili kakor Kranjci z očitno božjo službo; dolgo, dolgo so molili prej in pozneje sami za se pred truplom sv. Feliksa. Na altar so mu pokladali svoje darove, večinoma težke in drage sveče, kupljene za denar, ki so si ga morali prislužiti s curki vročega pota in s krvavimi žulji. Okoli altarja so se plazili po kolenih trkaje se na prsi, brez razlike možje in žene, nežna deca in sivi starčki. Tam so tožili svetniku svoje gorje, naznanjali mu svoje prošnje, žebrali njemu na čast svoje goreče molitve. Vsaka črta njih obraza, vsak pogled njih oči sta spričevala, da to, kar mrmra jezik, čuti tudi skrušena duša in koprneče srce. Toliki pobožnosti se Berus ni mogel načuditi, od samega strmenja se je neprenehoma ihtil in stresal z glavo in ramama. Ne more se baš trditi, da bi se bil navzel tudi on žive vere belokranjskih in hrvaških romarjev. Molil morebiti ni mnogo ali pa tudi nič. Gotovo je, da je bila med vsemi svečami, ki so se na altar položile, njegova najmanjša in najtanjša. V Tončkovi glavi se je vršila neka druga imenitna reč. Kar je osnoval že na potu in v krčmi, je dokončal v cerkvi. Za trdno je namenil in se zaklel, da bo posnemal odslej sv. Feliksa, in da se mora

ravno tako posvetiti, kakor se je on posvetil. Kar srce mu je trepetalo, ko je pomislil nepopisno srečo, ki ga bo čakala. Po smrti bo prišel z dušo v kraj večne radosti, s svojim truplom pa v altar, pred katerim bodo pobožni kristjani klečali in se mu priporočali in poklanjali! Gizdavega Berusa pa je mikalo še veliko bolj, da ga bodo hvalili in slavili že na tem svetu. Vsi seveda ne: posvetnjaki, zlasti vrstniki mu se bodo posmehovali, ali tembolj ga bodo poveličevali in blagrovali vsi bogoslužni in resni ljudje. Na svojem novem potu ne bo imel nobenega tekmeca, ki bi mu kratil čast in ga utegnil celo prekositi. Ime mu bo zaslovelo daleč čez meje rojstvenega Podgorja, izgovarjalo se bo spoštljivo v ubornih kočah in sijajnih gradovih. Bil je popolnem preverjen, da se mu bo pekoče hrepenenje po slavi in prvaštvu, katero je moral toliko let skrivati, zdaj z vrhano mero izpolnilo.

Vesel in prerojen je prišel o mraku na svoj dom nazaj. Precej drugi dan je preinačil svoje življenje prav do korena. V njegovi hiši so zavladale šege najostrejše bogoslužnosti. Pred jedjo in po jedi je molil po tri očenaše, vsak večer rožni venec, ob nedeljah in praznikih vse tri dele. Vsak dan je bil pri obeh svetih mašah, v nedeljo pa pri vsej božji službi, dopoldanji in popoldanji. Vselej je prišel najprvi v cerkev in najzadnji jo je zapustil. Pogostem je molil križev pot in se zapisal v mnoge pobožne bratovščine. Na izpoved je hodil tako marljivo, da je bil izpovednik dostikrat nanj že nejevoljen. Ljudi se zdaj ni več bal, govoril je rad z vsakim človekom, ali navadno le kaj svetega. Svoji družini je ves večer pridigal in jo s tem tako razdražil, da mu je pobegnil en posel za

drugim in si je moral pomagati z najemniki. Še bolj so se čudili ljudje hudemu postu, ki si ga je naložil. Meso se ni smelo zanj nič več kuhati, opustil je tudi druge dobre jedi. Ker je trdo delal, je potreboval tečne hrane. Da bi ostal krepak, obenem pa se vendar postil, je začel uživati sam bob in fižol, zabeljen z oljem ali maslom. Župljani so to kmalu izvedeli in pri maši ni hotel biti nihče več blizu njega. Okoli Tončka je ostal velik, prazen prostor, če je bila tudi vsa cerkev natlačena. Sredi tega kroga je on ves čas klečal in molil ali pravzaprav z usti migal, kajti kakor toliko drugih rojakov ni poznal niti on iz srca izvirajoče in v Boga zamaknjene, prave molitve. Njemu je bilo prav povšeči, da ni bil v gneči, ker so ljudje lahko od vseh strani njegov krasni zgled opazovali in drugim o njem pripovedovali. Kupilno, sukneno obleko je Berus precej po spreobrnenju prodal in nosil potem najprostejše podgorske cape. Če je deževalo, je vrgel nase tudi v nedeljo plašč iz bička, katerega si je sam naredil, ali pa se zavil v debelo, konopljeno rjuho. Brez priče ni dal rad od sebe krajcarja, tembolj darežljiv pa je bil na cerkvenem shodu ali o velikih praznikih, ko so bile vse ceste polne ljudstva. O takih prilikah je metal beračem kar šestice in oni so raznesli njegovo hvalo po vseh bližnjih in dalnjih vaseh in župah in sčasoma po vsej deželi. Vrstniki so bahatega in marsikdaj prav bedastega Tončka že odnekdaj radi obirali, zdaj, ko se je jel svetničiti, pa so brizgali vanj kar curkoma svoje slane in neslane šale in zabavljice.

Zložili so o njem več pesni, katere so mu hodili v sobotne večere pod okno pet. Skrivaj se je nanje

brez dvojbe togotil, ali se je premagal in molčal, da bi videli sosedje njegovo krščansko potrpežljivost. Doživel je takrat tole sladko zadovoljščino. Ena tistih, ki so ga pri gabru teple, je rekla v cerkvi tako glasno, da jo je čul, svojim otrokom (bila je že dolgo omožena): Če hočete, da vas bo Bogek rad imel, morate tako lepo moliti, kakor onile mož tam, Berusov striček. Veliko huje nego stari znanci nadlegovala in motila so Tončka zopet — dekleta! Kjerkoli so ga videla in srečala, jela so mu namigovati in ga popraševati: Srček! ali nisi nič moj? Ne bodi tako trd in čuden, pridi no sem, da se kaj pomeniva i. t. d. Morda so mu hotela samo nagajati, morda pa tudi ne. Bil je še v najboljših letih, posivel mu še ni noben las na glavi in kmetija mu je bila cela in nezadolžena kakor prej. Jako verjetno se mu je dozdevalo, da ga hočejo res ujeti in za nekatere je to gotovo pogodil. Srce se mu je dostikrat prav nevarno omečilo, s skušnjavami se je bojeval čimdalje težje. Po dolgem premišljevanju je izumil zdravilo, ki mu je nemirno kri potolažilo in ukrotilo. Na njivo, ležečo ob cesti, je posejal kopriv, ki so hitro vzrasle in se razrasle. Kadar so ga dekleta zapeljivo vabila in je začel omagovati, se je slekel toliko, da ni bilo pohujšanja, pa je skočil v koprive in se valjal po njih semtertja, dokler so prešle skušnjave. Bil je kdaj ves opečen in poln mehurjev, ali je trpel z voljo in junaško te bolečine. Po zimi, ko ni bilo kopriv, se je premetaval po snegu ali pa se sezul, si zavihal hlače in šel v mrzlo vodo. Tam je stal, dokler se ni preveril, da je gorka peč več vredna, nego vse krasotice stopiške duhovnije. Domačinom so se zdele te reči strašno brez-

umne, smatrali so jih za trden dokaz, da je Tonček popolnem pobudalil. V dalnjih krajih pa so ljudje drugače sodili. Vse, kar so pravili o njem berači, tercijalke in romarji, je zbudilo in učvrstilo vero, da se je prikazal v Podgorju nov svetnik, ki dela neznansko pokoro, dasiravno je on najmanj potrebuje, ker živi brez greha. Razširila se je celo govorica, da je storil že veliko čudežev. Iz mesta in z dežele so jele pobožne duše popotovati k njemu, da vidijo njegovo svetost, da mu se priporoče in ga prosijo pouka v raznih verskih dvojbah in skrivnostih. Izvečine so šli od njega jako zadovoljni, kajti Berus je bil nespameten samo takrat, kadar se je dal voditi svojemu napuhu, drugače pa precej razumen in celo prekanjen. Dolenjske tercijalke pa so se hotele ž njim nele površno seznaniti, ampak tudi sprijazniti. Povabile so ga k sebi na dobro južino. Stanovale so skoraj vse v Novem Mestu in se delile na dva tabora, ki sta se večkrat eden z drugim srdito vojskovala. Starejši tabor je bil „na Bregu“, ali kakor se imenuje ta kraj v novejši čas „na železnici“, mlajši pa je stal za samostanom. Povabilo je prišlo Tončku samo od breškega. On svojim čestilkam ni mogel odreči. Pripravile so mu res izvrstno južino. Stroški jih niso dosti boleli, ker so vzele po svoji večni navadi razen vode vse na upanje. Od konca je bila Berusu njihova neskončna hvala in postrežljivost jako pogodu. Sčasoma pa mu se je začel obraz mračiti, ko se mu je ponudila ena za hišno, druga za deklo, tretja ga prosila na posodo in so ga nazadnje vse skupaj pritiskale, da bi podelil kak lep darek za novo cerkev, ki se zida v Jeruzalemu, za katoliško misijo v Ameriki,

za uboge kristjane na Turškem in za razne blagodatne zavode, družbe in bratovščine. Tonček je nekaj dal, ali ne toliko, kolikor so tercijalke želele; posoditi pa ni hotel nič in nobene vzeti ne za hišno, ne za deklo. Prijateljstvo se je zdaj še hitreje razdrlo nego se je sklenilo. Tercijalke so razglasile Berusa za hinavca in bedaka. On pa je izgubil tudi vso vero v njihovo bogoslužnost, sosebno, ko je preračunil, kako drago je plačal novomeško gostoljubje. Za povračilo mu je prinesla ta neprijetna skušnja ponosno spoznanje, da je on že zdaj najsvetejši človek na Dolenjskem, kajti (tako je sodil), ako se ne morejo primerjati k njemu niti tercijalke, kdo sme še dvojiti, da stoji na prvem mestu on. Ali dokler smo na svetu, moramo napredovati. Pregovor pravi: kdor ne gre naprej, gre nazaj. Stoječa voda se brzo usmradi. Tonček je uvidel to resnico in začel ugibati, kako bi se popel na višjo stopinjo svetniške modrosti. Kdor išče, najde: on se domisli. Prodavši ves svoj imetek, razdelil je tisoč goldinarjev v nedeljo po božji službi med uboge kmete in berače, drugih tisoč je podaril za cerkvene potrebe. Ljudje so pravili, da je razdal vse svoje premoženje. To je trdil tudi Berus sam, ali lagal se je. Cel tisočak je ohranil za se in ga zašil za rob svojih edinih hlač, katerih ni dejal s sebe niti ponoči. Šel je služit k novemu župniku. Plače ni zahteval nič. Razen vsakdanjega fižola ali boba si je izgovoril nekaj malega proste obleke in pa to, da bo smel v cerkev hoditi, kolikor bo hotel in sploh, da ga ne bo nihče motil v pobožnosti, kar mu je gospod rad dovolil. Prosil je tudi svojega gospodarja, da bi ga ozmerjal pogostem vpričo ljudi in mu dal slo-

bodno večkrat kako brco ali kak sunec v rebra, da bi se vadil v potrpežljivosti. Župnik se je smejal čudaku, katerega dozdaj ni poznal in mu obljubil, da mu se bo prošnja po mogočnosti izpolnila. Po svoji volji bi smel rabiti tudi gosto grmovje kopriv za pokopališčem. Tonček se je kmalu preveril, da je bil ta pogoj nepotreben. Služabniku svojega župnika se dekleta niso drznila nagajati. Odkar je bil brez kmetije in po njih mnenju berač, pa jih je tudi nehal zanimati in mikati.

Ako bi bil prav v kaki drugi hiši, ne bi ga bila nobena več pogledala. Gospod je bil z Berusom za delo jako zadovoljen. Odkonca ga je imel za preprostega ali blagega in spoštovanja vrednega moža. Ko pa je zapazil v njem tako strašno slavohlepje in celo predrzno vero v svojo svetost, ga je poklical k sebi, da bi ga posvaril in poučil. Dokazoval mu je, da je zablodil na krivo pot, ki ne drži v nebesa. Pobožnost zaradi človeške hvale je farizejstvo, ki se Bogu gnusi. Nihče se ne sme smatrati za pravičnega, nikar za svetega. Človek ostane grešnik, če stori tudi vse, kar more, za svoje zveličanje itd. Berus se je župniku silno čudil, sčasoma pa se je tako razvnel, da mu je posegel v besedo in zakričal: „Kaj, da sem jaz farizej? Farizeji so bili, mislim, tisti malopridneži, ki so očitno dajali, skrivaj pa kradli, ko so se po dnevi postili, ponoči, ko jih nihče ni videl, pa žrli in pijančevali. Kdo more kaj tacega meni očitati? Oni so svetost le hlinili, jaz pa sem si jo res prisvojil. Kdor pravi, da ne, reče mi ravno tako lahko, da nimam ušes ali nosa. Da me veseli ljudska hvala, ne tajim. Ali to ni nič pregrešnega. Vsak kristjan ima dolžnost,

skrbeti za dober glas in lepo slavo, da ga časte poštenjaki za dobrega in pobožnega človeka. Bil bi kriv in zaslužil bi očitanje in kazen, da sem kak razuzdanec in pohujšljivec. Če pa dajem ljudem zgled svetosti, kakršnega ne najdete od Kolpe do Ljubljane, more me grajati za to le kak brezbožnik, kak krivoverec, kak Turek, kak peslajnar.“ O teh besedah je udaril Berus ob mizo, da se je vsa izba potresla. Vrlega duhovnika to ni oplašilo. Opominjal in učil je hlapca še celo uro. On pa si ni dal nič dopovedati, v svoji besni gorečnosti je ostal gluh za vse razloge in ni mogel spoznati svoje hude zmote. Odgovarjal je tako razžaljivo in surovo, da se ga je gospod naveličal poslušati in ga zapodil iz službe. Berus ni maral iskati si druzega gospodarja, sit hlapčevanja je nakanil živeti odslej sam za se, prosto kakor ptica pod nebom. Potikaje se semtertja po Podgorju je premišljeval neprenehoma, kako bi priplezal na najvišjo stopnico svetosti, s katere bi bilo do božjega raja le še nekoliko korakov. Bistra glava pomore mu tudi ta pot. Izprevidel je, da mora zapustiti ničemurni svet in postati -- puščavnik! Velikih, kamenitih ali peščenih prostorov brez rasti in ljudi resda na Dolenjskem ni, ali v Gorjancih se skrivajo mestoma tako tihi doli in predoli, kotli, jarki in ponori, da puščavnik lepše samote skoraj želeti ne more. Tonček proda svojo podgorsko obleko in si da narediti dolgo haljo iz debelega domačega sukna in opanke. S seboj je mislil vzeti tudi bičkov plašč. Zdaj je skrbela Berusa samo še ena reč, njegovo nerodno — krstno ime. Življenja božjih ugodnikov ni dobro poznal, ali močno mu se je dozdevalo, da sta dva sveta Antona in eden njiju da je puščavnik.

Ko bo razglasil papež za svetnika tudi njega, imeli bi kristjani dva sveta Antona puščavnika. Kako lahko bi se zgodilo, da bi častili še zmerom le starejšega, mlajšega pa popolnem zanemarjali! Ta strah ga je tako prevzel, da je zavrgel svoje dosedanje ime in se hotel zvati Feliks. Poleg svetega vojščaka Feliksa naj bi klicali ljudje na pomoč svetega puščavnika Feliksa. Zamena potem ne bi bila mogoča, kakor n. pr. ne zamenjuje nihče enega sv. Antona z drugim. Berus se je neizrečeno veselil, da se je iznebil tako srečno tudi te neprilike. Precej tisti dan je začel naznanjati Podgorcem, da se ne imenuje več Tonček nego Feliks, vzroka jim pa seveda ni hotel povedati. Šele potem, ko se je preveril, da so si rojaki novo ime zapomnili, se je napotil poln vzvišenih upov in sladkih sanj na Gorjance. Prebivališča si je šel iskat najprej v oddaljeno, samotno dolino za preseškim gradom, kateri pravijo na začetku Mrzla Draga, naprej gori pa Pondirjevka. Na sredini nje se je nameril na starega ogljarja. Bil ga je jako vesel, ker se je nadejal, da bo izvedel od njega kaj več o tem delu Gorjancev, po katerem še ni nikoli hodil. Vprašal ga je, če stanuje v Pondirjevki še kak drug človek. Ogljar veli: Tod ni nič hiš. Nekoliko streljajev od moje kolibe je postavil pleterski oskrbnik pilo in naredil do nje po strmem jarku lesene žlebi, po katerih prožijo za pilo hlode. Drugih zgrad v Pondirjevki ne najdete, ali ljudi se dosti vidi. Kdaj pridejo naši fantje s hrvaškim duhanom, soljo ali reško zlatnino. Kadar odidejo fantje, se prikažejo stražniki, da bi jih ujeli. Tako seveda se ne morejo nikoli srečati in sprijeti. Večkrat se sliši razbijanje nekega drvarja in po hostah se pla-

zijo neprenehoma lovci, ubežni vojaki, Vlahi in turški hajduki. Berus je kmalu uvidel, da tod ne dobi puščave, kakršne on potrebuje, vendar se je pomudil dalj časa pri zgovornem ogljarju, že zato, ker je bil lačen. Mož je delil ž njim drage volje svojo borno južino in mu pravil čudne bajke o bližnji cerkvi sv. Miklavža, o gorjanskem jezeru in o slavnem Krvavem Kamenu. Omenil mu je tudi nevarnega Hudobca, ki straši po Gorjancih in ima svoj glavni brlog baš v Pondirjevki. O njem je slišal za mladih let nekaj tudi Berus sam, ali je pozabil, kaj, ker mu te reči niso bile na mari. Zdaj, ko se je hotel naseliti v njegovi domovini, poznal bi ga bil rad bolj natanko in je prosil ogljarja, da bi mu povedal o njem vse, kar mu je znano. Starec je dejal bolj tiho, kakor da bi se bal: Ta kraj, kjer moram jaz životariti, bogme ni lep in priljuden, ali vse žalosti bi se laglje prebile, da ni te vražje pošasti tukaj. Stanuje pa tamole, vidite, v tistem skalovju, v Hudi Peči, kakor pravimo. Bližnji sosedje jo zovo Hudobec, daljni Podgorci pa tudi Škrat ali Šratelj. Mene se Hudobec hvala Bogu dozdaj še ni lotil. Strah ga je moje molitve in križca, ki ga nosim za vratom, in brojanic v mojem žepu in mnogih svetih podob, ki sem jih razobesil po svoji kolibi in jih prilepil, le poglejte, nekoliko tudi odzunaj. Ali tem več so trpeli drugi ljudje, nekateri so po njegovi zlobi celo poginili. Ta Hudobec je tak slepar, da zvrne nesrečo na vsakega, naj mu bo prijatelj ali sovražnik. Rasti je spak majhne, kakor kak desetleten otrok. V rokah drži mošno zlatov, katere obeta tistemu, ki bi pokleknil predenj. Neki lovec se je polakomil denarja in je pred Hudobca pokleknil. On mu da res mošno zlatov, pa

se zagrohota na vse grlo in odide. Lovec vrže puško v grmovje in veli: Zdaj mi ne bo treba več prežati na lisice in zajce, živel bom brez dela in skrbi kakor grof. Precej se je napotil v krčmo in poklical vanjo vsakega, ki je šel po cesti. Vesela druščina je jedla, pila in pela, dokler je bilo računa sto goldinarjev. Lovec se zasmeje in veli: Bedak, saj bi lahko še več računil. Vrgel je na mizo pest zlatov, krčmar pa se zareži: Prokleti slepar, pri meni se ne plačuje z bukovim listjem! Lovec trdi, da mu daje dobre, rumene zlate, krčmar pa se jezi čimdalje huje, zažene lovca iz hiše in veli: Saj vem, kdo si in kako se bom plačal. Lovec gre dalje in si misli: krčmarju se meša. Pride v drugo krčmo in veli gospodarju: Danes se bom dobro gostil ali da ne bo zmotnjave, poglej, če je moj denar dober. Krčmar se zasmeje: S takim denarjem nastiljamo pri nas kravam. Lovec zmaje z glavo in gre domov. Mislil si je: danes se menda vsem ljudem blede, da ne znajo razločiti bukovega listja od rumenih zlatov. Doma pove ženi, kaj se je zgodilo in pokaže mošno zlatov. Ona pa se na ves glas zajoka in pravi: Ne ljudem, nego tebi se je zmešala pamet. Pogubil si svojo ubogo dušo in nama zapravil kočo za prgišče nastila! Lovec se je razsrdil in babo pretepel, ker je mislil, da ga trapa tudi ona. Ko pa mu niti pozneje bukovega listja nihče ni hotel vzeti za denar, je šel na oder in se obesil.

Zdaj pa čujte, kaj se je pripetilo nad Jugorji, dobre tri ure od tukaj. Dejal sem, da prebiva Hudobec v Hudi Peči, ali v njej tiči samo ponoči, podnevi pa ga je dosti po vseh Gorjancih. Na priliko dopoldne sedi ob devetih na suhem hrastu v Pondirjevki, ob de-

setih skače že po travnikih med sv. Miklavžem in sv. Jedertjo, ob enajstih se guglje kje v Žabjaku ali pa se pači pastirjem na gaberskih orehih. Nad Jugorji se je prikazal poštenemu drvarju in mu rekel: Poklekni predme in vsi ti zlati bodo tvoji. Drvar veli: Nečem. Škrat se zadere: Če nečeš, pa se pojdi z menoj metat. Ako me vržeš, dobiš denar. Drvar je bil korenjak pa je dejal: To pa to, in je planil v Hudobca, da bi ga vrgel. Ali Hudobec je močan za devet junakov. Zrušil je drvarja na tla in ga gnetel tako nemilo, da so ga oblivale krvave pene. Raztrgal mu je vso janko in srajco, ko pa mu je zagledal za vratom svetinjo in na njej mater božjo, je izgubil oblast in začel omedlevati. Drvar to zapazi pa ga zgrabi in podere. Hotel ga je ugonobiti. Ko pogleda, če je še kaj živ, se preveri, da tlači prazno suknjico. Škrat se mu je bil nevidoma izmuznil in pobegnil. Drvar se zasmeje: Pojdi, kamor te je volja, da si mi pustil le svoje zlate. Vesel natakne na palico Hudobčevo suknjico in mošno zlatov in gre domov. Sreča ga znanec in vpraša: Čemu pa ti bode ta kačji lev in ta konjska oná? Tako so ga povprašali tudi drugi znanci in se mu smejali. Drvar se je začel čuditi takim besedam pa je pogledal in videl, da nosi res mesto Hudobčeve suknjice kačji lev in mesto mošne lepih rumenih zlatov, fej te bodi! konjska oná!

Zdaj vam bom pa razložil, kako nagaja Hudobec pobožnim romarjem. Kogar boli duša, ker se je Bogu hudo pregrešil, ne ide k svetemu Miklavžu po položni cesti, nego po onile stezi, ki gre proti cerkvi za Hudo Pečjo. To sami vidite, kako strma je tod gora. Bukve, ki so jih posekali na vrhu, so letele sem doli z ve-

jami vred pol ure dalеč. Zdaj si lahko mislite, kako težavna in nevarna je ta božja pot. Romarji lezejo v hrib po vseh štirih in dober junak mora biti tisti, ki pride brez nesreče do cerkve. Hudobec ve, kako zaslužna je pred Bogom ta božja pot, zato preži neprenehoma na romarje. Kadar priplezajo že precej visoko, jih začne klicati z glasom njihovih prijateljev in znancev, n. pr. Jože, počakaj me, da pojdeva zaeno. Romar misli, da ga kliče brat, sosed ali kak drug znanec in revež se ozre. Zdaj vidi pred sabo navpični strmec, pa mu se zavrti v glavi, da se zatrklja navzdol. Srečen je tisti, ki se le nekoliko otolče. Zgodilo se je že, da so taki romarji prileteli na skalo ali parobek in se ubili. Kar jaz vem, posrečilo se je samo dvema, da sta dospela po tej stezi do vrha. O da bi nam hotel poslati milostivi Bog odrešenika, ki bi pošast premagal in pregnal tja, kamor spada, v peklensko brezno!

Berus, ali kakor ga lahko zdaj imenujemo, Feliks je poslušal ogljarja karseda pazljivo, o njegovih zadnjih besedah pa se je zamislil in dejal po dolgem molčanju: kdaj pa hodijo romarji mimo Hude Peči k sv. Miklavžu? Ogljar veli: Odločenega časa nimajo, kadar si čuti kdo vest obloženo s takim grehom, ki ga more oprostiti samo škof ali papež, pride sem in poskusi plezati. Feliks veli: To je škoda, da se ne more vedeti, kdaj je pomoč potrebna. Jaz bi se s Hudobcem sam rad bojeval. Odmolil bi brez oddiha sveto apostolsko vero in s silo svoje svetosti bi ga tako ustrahoval in uničil, da gotovo nikogar več ne bi nadlegoval. Ogljar se je temu govorjenju neizrečeno začudil in vprašal Berusa: Ne zamerite mi radovednosti. Kdo pa ste? ali menih ali kak drug duhoven?

Berus odgovori ponosno: Jaz sem puščavnik Feliks in si iščem kraja, kjer me noben človek ne bi motil. Ogljar veli: Tak kraj je Tisovec. Če ne veste, kod se gre tja, vprašajte na Vrhpolju ali pa delavce, katerih je zdaj dosti po vseh vinogradih. Tudi jaz mislim, da poleti tam za kdaj ne bi bilo slabo. Človek bi se hladil, da bi bilo veselje. Če bi spal tudi na golih tleh, kaj za to. Ali za življenje je treba razen počitka tudi hrane. Te pa v Tisovci ne doboste. S sabo ne nosite nič, kaj za božjo voljo pa boste v svoji puščavi jedli? Feliks pogleda ogljarja zaničljivo in mu odgovori s povzdignjenim, svečanim glasom: Slabovernik, kdaj ste še slišali, da je poginil kak puščavnik od lakote? Za božje prijatelje sam Bog skrbi.

Po tem pomenku sta se moža poslovila in razločila. Ogljar je šel na svoje delo, Feliks pa naravnost v zaželjeni Tisovec in je hodil tako hitro, da je prišel tja še veliko pred nočjo. Kdor gleda zelene, prijazne, ne baš previsoke Gorjance oddaleč. n. pr. z zagrebške ceste, ne bi se mogel lahko domisliti, da se nahaja v njih tako divja krajina, kakor je Tisovec. Opazovalcu se zdi, kakor da bi se bila o kakem strahotnem prevratu prirode gora od vrha do tal prelomila, razpočila ali razklala. In ta razpoka je več ur dolga in tako odljudna, mrtva in otožna, kakor da bi bila ustvarjena res za puščavnike. Po dnu se ji podi čez hrešč, gladko kamenje in skalne ulomke šumeč, bister studenec, ki se napne ob nalivni nevihti ali dolgem deževju v mogočen, vihrajoč in grmeč, vse zapreke podirajoč in s sabo drveč hudournik. Ob bregih iščeš zaman tistih živo zelenih in pisano cvetočih lok, ki spremljajo tako rade in tako ljubko in vabljivo vse

dolenjske reke in potoke. Na obeh straneh doline se dvigujejo strmi skloni skoraj brez sledu človeškega življenja ali pa kipe v sinjo višavo ogromne, navpik stoječe pečine, ki puščajo stisnjeni tokavi mestoma le dva, tri korake širine.

To globoko in mračno brezdno si je izbral puščavnik Feliks za svoje novo, trajno, dosmrtno domovanje! Korakal je ob studencu dobro uro gori proti izviru, potem pa se je truden usedel na breg in zaspal. Ko se je predramil, se je začela delati že skoraj noč. Pred njim je stal lep deček v zeleni suknjici in rdeči kapici. V rokah je držal veliko, srebrno plitvico, na kateri je bil režanj pečenke, kos potice in majolika vina. Feliks se prikazni ni dosti začudil, ker je že prej trdno veroval, da mu bo nosil hrano angel, krokar ali kak drug rajski poslanec. Deček postavi plitvico predenj in ga pozdravi: Dobro došel, sveti puščavnik Feliks! Želim, da bi užival v slast, kar ti pošilja moj in tvoj gospodar. Berus ga vpraša: Kdo pa si? Prikazen veli: Jaz sem tvoj služabnik. Ime mi je Gúgljaj. Kadar bom utegnil, prišel bom k tebi sam; če ne bo časa, prinesla bo ti jed in pijačo moja sestra, tvoja blaga prijateljica Bélica. Po teh besedah deček odide in Feliks začne večerjati. Tako sočne pečenke še ni nikoli zalagal, kar je bil na svetu. In káko, oh, je bilo vino — vino! Že od prvega požirka mu je šla gorkota po vsem životu. Najboljši vivodinec in grčevljanec sta bila proti tej kapljici gnusna zelnica. Na noben način ni mogel odnehati, dokler ni izpraznil vse majolike.

Strašno se je jezil sam nase, da ni zapustil že izdavnaj brezčutnih, sovražnih ljudij, ki so mu zavidali

vsako srečo in bi bili utajili radi celo njegovo svetost. Kako dober in prijazen deček je proti njim Gugljaj in kmalu bo spoznal tudi svojo neznano prijateljico Belico, ki je gotovo še boljša od brata. O njej se mu je vso noč sanjalo. Že drugo jutro je priskakljala k njemu z zajutrekom, mu podala roko, ga sladko pogledala in dejala s tenkim, preprijetnim glaskom: Oh, kako dolgo sem te čakala! Slišala sem o tebi toliko lepega, da sem po tebi vsa koprnela. Feliks se zardi in se krasne deklice ne more nagledati. Ni se imenovala brez razloga Belica: bila je bolj bela nego sneg, obenem pa umna, spretna, živa, vesela, ognjevita, krepka in obilna. Odušev1jen jo prime Feliks za roko, ki ostane v njegovi, hrepeneče jo pritisne na srce, poljublja in trepetaje poprašuje, če ga bo hotela ljubiti. Nežno šcpetaje mu odgovori, da ga bo ljubila, ako ji zvest ostane, resnično in iskreno do njegovega zadnjega zdihljaja, ali ž njim vred bo umrla tudi njena ljubezen in potem pride to, kar mu je že izdavnaj pripravljeno. On teh besed ni razumel, niti je ni vprašal, kaj pomenijo, saj si druzega niti sam ni želel, nego da bi ga ljubila do smrti. Na onem svetu pa je bil preverjen, da ga čaka še večje veselje nego ga uživa zdaj v blaženem Tisovcu. Gugljaj je prišel k Feliksu večkrat v tednu ali živež mu je donašala navadno Belica, ki je ostala pri njem po cele ure in sčasoma cele dni. Skrbela mu je tudi za stanovanje. Zapiskala je trikrat v piščalko in poklicala celo krdelo rogatih medvedov in jazbecev, ki so nalomili drevja in vej, nanesli mehkega mahu in listja in zgradili lično in trdno hišico, ki ga je varovala poleti dežja, pozimi burje in mraza.

Belica je bila iznajdena za vse reči, znala je svojega ljubimca vedno zabavljati in kratkočasiti. Kadar sta pila — posrkala sta ga vsak dan po deset majolik — učila ga je peti, gosti, plesati, kvartati. Kdaj je dala s piskom znamenje, pa so prihiteli iz gozda bistri jeleni. Zasedši najmočnejše, sta dirjala čez hribe in doli, da je Feliksu kar sapo jemalo. Bolj prijeten se mu je zdel lov. Belica je stopila na skalo in zažvižgala na kljuko. Čez nekoliko trenotkov je vse mrgolelo polhov, zajcev, kljunačev. Truda ni bilo ž njimi nič, divjačina se je dala brez straha z roko ujeti. Po Beličinem ukazu so zajezili medvedje in jazbeci studenec, nateklo se je globoko dolgo jezero, po katerem so ju vozili v lahkem čolniču prekrasni labodi. Po zimi je dala zaježena voda gladko drsalnico. Belica je prijela Feliksa za roko in se drkala zaeno ž njim po pol ure daleč; ovinki, ki jih dela jarek, niso ju nič ovirali in ustavljali. Feliksova sreča je prikipela do vrha, ko mu je povila Belica prelepega sinčka. Odslej se nista več ločila; delila sta zložno vse sitnosti in radosti rodbinskega življenja. Hrano jima je nosil dobrovoljni Gugljaj, ki se je Feliksu tako priljubil, da je moral piti ž njim bratovščino.

Več tednov ni videl puščavnik v Tisovcu nobenega človeka. Najprej je prišel gledat, kaj dela in kako se mu godi, radovedni ogljar pondirjevški. Feliks je sedel pred čudno, okroglo kolibo, ki je bila podobna silnemu mravljišču, in se igral z velikansko belo kačo. Prestrašeni starec se ni usodil tja iti in je pobegnil. Ljudje so začeli zahajati zdaj bolj pogostem v Tisovec, ker jih je mikalo izvedeti, če govori ogljar resnico. Njihova poročila so bila jako različna. Nekateri so vi-

deli samo Feliksa, drugi njega in belo kačo, še drugi kačo brez njega; bilo je pa tudi takih, ki niso videli niti njega niti kače. Trdno naznanilo so prinesli Podgorcem šele njegovi stopiški žlahtniki. Takrat je imel že sina. Pravili so doma, da jih je peljal v okroglo kolibo in jih povabil na kosilo, ki je bilo pa tako, da jim se je že oddaleč gnusilo. Mize ni bilo nič. Berus je sedel na tla, ki so bila nastlana kakor kak hlev. K njemu se je privalila strašna bela kača. Jedla sta blato, miši, kukce in druge mrčese, pila pa gnojnico, ki je tako smrdela, da so se morali za nos držati. Stregel jima je velik medved, ki je imel kozlovske roge. Po kosilu je vzel Berus iz zibke modrosa pa ga je pestoval in miloval. Večkrat ga je poljubil na gobec. Te novice so rojake silno osupnile in Feliksovo slavo neizrečeno povzdignile in razširile. Sploh se je govorilo, da more občevati po prijateljsko s takimi zvermi samo resničen svetnik, ki je pod posebno božjo obrambo. Ime in življenje tisovškega puščavnika se je izvedelo zdaj daleč čez meje slovenske domovine. Slišala je o njem tudi lepa kneginja Pomaránčarica, ki je imela vse zemeljske dobrote, samo tiste ne, po kateri je najbolj hrepenela: svojih otrok in dedičev svojega rodu in bogastva. Precej se je napotila k njemu, da bi videla svetega moža na svoje oči in priporočila svoje želje njegovi mogočni molitvi. Devet zvestih služabnic jo je spremilo. Kneginja se je s Feliksom dolgo posvetovala in pomenkovala in ga zapustila čez deset dni vesela in potolažena. Preden je minilo leto, porodila je sina. Po starem sporočilu, ki se je ohranilo v Polju pri Soteski, je doletela enaka sreča tudi vse njene spremljevalke, dasiravno je niso niti želele, niti

potrebovale. Jokajoče ubožice je tolažila blaga kneginja: kadar se jaz veselim, ne smejo žalovati niti moje služabnice. Moja zemlja je obširna, da prebiva na njej lahko veliko ljudi. Naj jo imajo in uživajo vaši nasledniki. V nepreglednih gozdih raste in se redi toliko gob, lešnikov in polhov, da ne bodo mogli vseh pojesti in jih bodo še drugim prodajali. Teh besed ni kneginja Pomarančarica nikdar preklicala in učenjaki so že izdavnaj dokazali, da stanujejo vnuki teh služabnic na njeni graščini še dandanašnji.

Kmalu po tej čudoviti prigodbi, ki je napolnila svet s hrupom in strmenjem, so prisopihali k Feliksu poslanci podgorskih občin in ga prosili hitre pomoči s solznimi očmi in povzdignjenimi rokami. Prejšnje čase se je prikazoval Hudobec v Pondirjevki bolj poredkoma, zdaj pa sedi vsak dan na suhem hrastu in premoti in oslepari vsakega človeka, ki tja pride. Ni dolgo, kar se je ubil zaradi njega ubog romar. Zapustil je deset nedoraslih otrok, katere bodo morali zdaj oni živiti. Včeraj pa so našli drvarji v hosti starega ogljarja mrtvega. V obraz je bil strašno začrnel. Ne more se nič druzega misliti nego to, da ga je zadavil Hudobec. Poslanci so zatrdili Feliksu, če jim škrata zagovori in odžene, da mu bodo ostali nele do smrti hvaležni, ampak da ga bodo začeli častiti v svojih molitvah precej jutri za svetnika. Ta beseda podgorskih mož je Feliksa tako zadovoljila in razveselila, da jim je hotel prošnjo uslišati, dasiravno je šel jako nerad od Belice in sinčka in mu je delala težave tudi dolga hoja. V Tisovcu se je bil prav dobro poredil in dobil celo precej velik trebuh. Podgorci so to nepriliko zapazili, pa so ga dvignili na rame in ga v Pondirjevko nesli.

S to postrežbo in častjo so mu se še bolj prikupili. Pod Hudo Pečjo so svoje težko breme odložili. Feliks je nakanil plezati po romarski stezi, dokler bi se jel Hudobec glasiti. Takrat pa bi obstal in ga zarotil in na vse veke prepodil iz Pondirjevke in Gorjancev. Toliko znoja kakor na tem potu še ni prelil nikoli v svojem življenju. Lezel ni dosti hitreje od polža, ker ga je trebuh neusmiljeno k tlom vlekel in podiral. Plazil se je nekoliko sto korakov navkreber, kar začuje veseli glas svojega tisovskega služabnika in brata! Slava! Sveti puščavnik Feliks, dovolj si se trudil: Zdaj se slobodno ozri. Jaz in Belica te čakava, da pojdemo domov. Feliks leže na zemljo in pogleda po strani v dolino, če ga ne moti s tujim glasom Hudobec. Po zeleni suknjici in rdeči kapici spozna precej Gugljaja in zdaj se brez straha dvigne in obrne. Gugljaj je sedel na suhem hrastu in mu se kakor za pozdrav odkril in zavihtil grohotaje se kapico proti njemu. Iz glave mu je štrlela cela gruča ostrih rogov. Zraven njega je čepela na veji Belica. Tisti trenutek, ko jo ljubi zagleda, se izpremeni v pošastno, belo kačo in začne srdito sikati. Zaslepljeni Feliks uvidi šele zdaj, da njegov pobratim Gugljaj ni bil rajski poslanec, nego — prekanjeni Hudobec! Od neskončne groze in obupnosti ga mine zavest, truplo se mu zruši po strmoglavici. Priletelo je v dolino krvavo, razmesarjeno in mrtvo. V bližnjih gozdih pa je zabučal vihar in ruval in lomil stoletne dobe in bukve. Prestrašeni Podgorci so hoteli Feliksa vzeti in odnesti s sabo, ali besen plane med nje Hudobec in zakriči: Pustite ga, ta je moj! Po vaši misli bi ga moral jaz zastonj pasti in ženiti. Njega sem si bogme pošteno

zaslužil. To rekši vrže mrliča na ramo in odvrši v goščavo. Za njim šine kača — Belica in dolga jata pogrebcev — sov, čukov in krokarjev! Križaje se pobegnejo možje proti domu in še tisti dan je izvedelo vse Podgorje strašno smrt svojega rojaka, glasovitega puščavnika Feliksa.

18. Gorska deklica.

Vlah Bunić je bil slaven junak. Mirno kmetiško življenje ga ni nikoli mikalo. Najrajši je hodil s krdelom zvestih tovarišev na Turke. Če ni našel turske vojske, se je bojeval s hajduki; večkrat pa je šel po stari uskoški navadi tudi sam v hajduke in plenil brez razločka krščanske in turske gradove in sela. Ko pa se je zaljubil v lepo Karlovčanko Maro, sta se mu primrzila meč in puška: zbravši svate je ugrabil drago deklico in se dal ž njo poročiti. Iz cerkve pa je ni peljal precej na svoj dom. Hotel jo je najprej pokazati Kranjcem in se ž njo pobahati. Zabavljal jim je, da so proti njegovi Mari njih dekleta sama strašila za v proso in kogarkoli je srečal ali videl, ga je ustavil precej in prisilil, da se je moral nevesti pokloniti. Naši rojaki so bili že takrat taki, kakršni so zdaj: na tihem so kleli, očitno so pa zvršili vendarle vsako neumnost in nespodobnost, ki se jim je ukazala. Vlahi so se smejali njihovim nerodnim poklonom: Švaba je slab strojbar, že toliko časa jih ima v delu, pa jim hrbet še zdaj ni nič kaj voljan. Prepevaje in razsajaje so prišli svatje do gradu, čigar gospodar je bil grof Erger-Berger. Pred gradom so pretepali hlapci dečka. Bunić jih vpraša, kaj je zakrivil. Hlapci odgovore:

Veliko reč. Pri nas je taka šega, da vsa družina vsak dan po trikrat gospé roko poljubi. Ta paglavec, naš novi pastir Vanek, pa je dejal: Babam še nisem nikoli rok lizal in jih nikoli ne bom. Po njenem ukazu smo ga prijeli in ga bijemo. Kadar se vrne z lova grof, bo moral fant Boga zahvaliti, če ga ne bo dal za tako hudodelstvo obesiti. Bunić se zagrohota: Ali čujete, svatje! kaka hudodelstva se po svetu gode! Oj, sladki Vanek, živio! Ti si plemenit deček. Ne boj se, nikdar več te ne bodo mrcvarili poživinjeni sužnji kvakarskih krvnikov. Ti pojdeš z nami na svobodne Gorjance in vaši grofi in baroni te ne dobodo več nazaj, če pridejo po te tudi z vso vojsko svojih biričev — hudičev. Tvoje rojake pa moram danes nekoliko kazniti. Ako se v svoji podlosti ne sramujejo častiti grabljivo šapo grajske volčice, bodo poljubili tem laglje blagodatno desnico moje zlate neveste. Po njegovi ostri zapovedi so ji morali poljubiti roko najprej hlapci, ki so pastirja tepli, potem pa po vrsti vsa družina. Bunić je šel tudi po grofinjo. Ona je zamislila uteči neznanski sramoti, ki jo je čakala, z zvijačo. Lepemu ženinu je jela zaljubljeno namigovati in mu velela smehljaje se: Grdo bi bilo, da budali tako silen in dičen junak. Narediva zameno! Mesto neveste naj ljubim tebe: saj sva sama, da ne bo izvedel za najino prijaznost niti moj pusti grof Erger-Berger, niti tvoja sladka ženičica. Nečedna ponudba Bunića tako razkači, da popade babo za kite in jo vleče s silo k nevesti, kateri je morala poljubiti obe roki in tudi podplate. Svatje vzamejo pastirja Vanka in odidejo dalje. Odslej ni bilo dovolj, da so se Kranjci nevesti le priklanjali, vsak ji je moral poljubiti tudi desno roko. Po cesti je šla stara ro-

marica. Ne oziraje se ne na desno ne na levo je žebrala rožni venec. Pijan od ljubezni in vina se zadere nanjo Bunić: Kdo si, negodnica! ki se nečeš pokloniti naši nevesti in ji poljubiti desnice? Romarica stopi predenj in veli ponosno: Moj dom stoji tam, kjer se ležejo orli in nevihte, na vrhu Kukove gore v bližnji soseščini slavne cerkve sv. Miklavža. Gora in svetnik sta nam ohranila vse svoboščine naših dedov in očetov. Nikdar nisem delala sramotne tlake, noben graščak se ni predrznil pošiljati k našim kozolcem svoje župane in pisarje, da bi kradli iž njih desetino. Nikoli nisem služila gospodi in nikomur, pa ne bom služila niti vlaški nevesti. Prej se bo odprla črna zemlja in me živo pogoltnila, nego bom poljubila roko, ki je odložila morda šele včeraj pastirsko palico, in se poklonila mladenki, ki bi bila lahko najmlajša hči moje najmlajše vnuke. — Ta moška beseda divjaškega Bunića tako raztogoti, da začne udrihati po starki rujoveč: Ná za spomin, da boš vedela, kdaj si razžalila nevesto junaka Bunića. — Zaman je padla blaga Mara na kolena predenj in ga zaklinjala s povzdignjenimi rokami, da pusti romarico, ki je govorila resnico, ali ni hotela nikogar razžaliti. Umiraje pod težkimi udarci zakliče gorjanska žena: Tvoji dobri nevesti želim vsako srečo na tem in na onem svetu, proklet pa bodi ti in tvoje junaštvo! Zakon ti ostani brez zaželjenega zaroda in ženo naj ti prevzame tisti, kateremu si za Bogom največji dobrotnik na zemlji. Tvoje truplo, razbojnik, pa naj počiva po zgodnji, brezslavni smrti v neblagoslovljeni zemlji med trnjem in skalovjem. — To rekši starka umrje. Vlahi so dirjali čez njo dalje in so napadali in nadlegovali Slo-

vence do trdne noči, potem pa se obrnili rogaje se njihovi krotkosti nazaj v svojo skalnato domovino. Nevesta je korakala počasno za njimi in točila bridke solze, spominjaje se, kako rada se izpolni vsaka kletev umirajočega človeka. Na Bunića se v zakonu ni mogla nič tožiti. Zgodilo se je, česar nihče ni pričakoval. Mož se je svoji stari navadi tako korenito izneveril, da mu ni prišla vojska nikoli več na misel. Mirno so mu rjavele risane puške na čavlih, ostra bodala v nožnicah. Pridno in spretno se je bavil nele s poljedelstvom in živinorejo, ampak tudi s trgovino; v malo letih se je povzdignil za prvega bogatina v žumberški krajini. Ne more se baš trditi, da bi se bil resnično uljudil. Proti sosedom je ostal osoren in prekanil je vsakega, če je mogel, tudi najboljšega znanca in bližnjega žlahtnika. Za Boga in božjo čast se je brigal tako malo, da ni šel nikoli v cerkev; pozabil je vse molitve, katerih se je bil za mladosti naučil in celo — očenaš! Ali eno blago svojstvo pa je imel: ljubil je zvesto, stanovitno in iz vsega srca svojo lepo Maro. Ta ljubezen mu je ukrotila bojevito kri in mu sladila življenje z dobrotami, proti katerim se mu je zdela junaška slava in svoboda smešno pustolovstvo in brezumje. Vse zakonske sreče baš ni užival: že je preteklo po poroki sedem let in žena mu ni podarila še nobenega otroka. Domislil se je pač večkrat strašne kletve stare Gorjanke, ali vselej se je lahkomiselno tolažil: Kaj more baba vedeti, jaz in Mara sva še mlada, brez zaroda v grob ne pojdeva. — Razen žene je imel Bunić samo še enega človeka rad, svojega pastirja Vanka. Dečku se je pri njem jako dobro godilo. Jedi in pijače je dobival toliko, da ni mogel

vse použiti. Pasel je na Gorjancih svoje ovce, drugače pa delal slobodno, kar je hotel. V strahu mu ni trebalo biti nikomur, nihče ga ni niti tepel niti karal. Vanek je bil dobrega srca in bistre pameti. Svojega rešenika in gospodarja je ljubil tako iskreno, da bi bil šel zanj brez pomiselka tudi v smrtno nevarnost. O vsaki priliki mu je razodel svojo globoko hvaležnost in sploh je storil vse tako, kakor je zapazil, da mu je najbolj po godu. Lahko in prijetno službo mu je grenila nekoliko samo ena reč: čudna in nedoumna sovražnost Bunićeve žene. Ona je bila prijazna z vsakim človekom, celo s cigani in hajduki, njega pa je kar očitno prezirala, dasi ji ni ničesar zakrivil. Vanek se je dolgo in dosti trudil, da bi jo potolažil in udobrovoljil; ko pa je spoznal, da ni upati uspeha, se je je začel bati in jo sovražiti. Poleti si je dal nošiti jed na pašo, da je po cele tedne ni videl. Njej je bilo to prav po volji, najrajša bi ga bila zapodila od hiše, ali je je bilo strah moža, ki bi bil svojega ljubimca brez dvojbe branil in varoval. Vanka ni težila vest za nobeno reč, zato se je kmalu pomiril in užival v slast neskončne radosti pastirskega življenja brez brige za bedasto jezo hudomušne babnice. Njegov pravi, vedno dražji dom so bili lepi, prisojni Gorjanci, na katerih je poznal vsak dol in breg, vsako ptico in cvetlico, vsako udobnost in nevarnost. Mislil je, da se na njih ne more na nič novega več nameriti, da mu se ne more nič posebnega več pripetiti, ali v tem se je motil, kakor še marsikdo drug pred njim in za njim. Gorjanci so čudovita gora, ki ni odkrila vseh svojih skrivnosti nikomur, ne tujcu ne domačinu. Vanek se je hodil že mnogo let hladit o poletni sopa-

rici v senco sivega skalovja, a zapazil ni v njem ničesar razen trnja in dračja. Leže v hladu je slišal neko popoldne v pečinah tiho korakanje in šumenje obleke. Oziraje se zagleda v visoki skali razpoko, skoz njo pa čudo, o katerem doslej ni čul besedice. Med strmimi pečmi se je širil prekrasen vrtec. Sredi vrtca so se zibali zeleni valovi okroglega jezerca. Na bregu mu je raslo devet lepih, neznanih dreves, izmed katerih si nista bili ne dve popolnem enaki. Pod najvišjim in najbolj košatim je stala kamenita miza, za njo pa je sedela na kamenitem stolu čudno lepa deklica; začela je baš južinati. Jedla je gorske zeli in cvetlice: bel mah, šipkove popke, jelenji jezik, preobjedo, zimolez, pet - prstov, dragoljubce, prvence. Ko je dojužinala, je navrtala vseh devet dreves in iz vsacega si je nacedila v kozarec nekoliko soka. To zmes je hlastno popila, potem pa se ulegla na golo ploščo in zaspala. Prebudivši se je slekla svojo tenko, platneno pokrivalo in se zakropila v jezero. Kopaje se je prepevala tako sladke pesni in s tako milim glasom, da je Vanku kar srce utripalo in mu sapo jemalo. Že pogled zale deklice ga je bil tako ganil in zamaknil, da ni mogel od nje očesa odvrniti. Ta dan je izgubil zlati pokoj svoje duše. Odslej ga niso veselile več ne ovce, ne pastirske igre. Postaval je po cele ure pri razpoklini, zdihoval pa noč in dan, in vir grenkih solz mu nikdar ni usahnil. Gorsko deklico je videl skoraj vsak dan ali na vrtcu ali pa tudi na planem. Zapazila je brzo njegovo ljubezen in se smejala zlobno njega stoku in jokanju. Ko ga je obgovorila prvikrat, je dejala porogljivo: Deček, le priden bodi, da dobiš od mene novo pastirsko palico. S trepetajočim glasom

pa je dodala: Pozdravi doma svojega gospodarja, poglavitega junaka Bunića. Tudi pozneje ga je enako zaničljivo opominjala in mu obetala, če bo priden, novo rdečo kapico, lepo piščalko ali kako drugo otročjo igračo, nazadnje pa mu je vselej naročala, da naj pozdravi doma svojega gospodarja, poglavitega junaka Bunića. Vanku je vsekala vsaka nje beseda novo, globoko rano, sosebno hudo ga je trpinčila misel, kaj pomenijo prijazni, Buniću namenjeni pozdravi. Na srce se mu uleže črna otožnost in je jame strašno stiskati in razjedati. Dušna bol se polasti kmalu tudi krepkega trupla. Bistri žar v očeh mu ugasne, lica oblede in upadejo, mišice izgube moč in gibkost, medle ude pokriva vela koža; vsa znamenja so spričevala, da se mu struja mladega življenja brzo suši in doteka. Služba je bila zanj zdaj tem bolj težavna, ker so se začeli prikazovati volkovi in čredo napadati. Nevarnost naznani gospodarju in ga prosi pomoči. Bunić zadene puško, vzame bodalo in gre na lov. Volka ni videl ves dan nobenega, zagledal pa je divno gorsko deklico: sedela je na visoki skali, brenkala na gosli in prepevala. Bunić se ji zagrohota: Gorska vešča, tvoja pesen je lepa, ali lepše od tebe poje moja Marica. Njej gre glas iz plamtečega, veselega srca, tebi iz votlega grla! — Gorska deklica zaječi in se skrije v skalovje. Niti drugi dan ni zasledil Bunić volka, srečal pa je gorsko deklico, ki ga je prosila z milim, ihtečim glasom: Predragi junak, ne zaničuj mene in moje lepote. Bunić se zagrohota: Gorska vešča, ne budali! Dekle, ki se samo ponuja, ni nikoli dosti prida. Nihče ne veli, da luna ni lepa, ali lepše od nje je solnce: lepša od tebe je moja

Marica. — Gorska deklica lovca prekolne in pobegne. Tretji dan ga je čakala na istem mestu in mu velela: Bodi moj in odprla ti bom vse zaklade, katere pokrivajo Gorjanci, bogatejši od tebe ne bo noben kralj na zemlji. Bunić jej odgovori jezno in zaničljivo: Nisem baba, da bi se prodajal. Po gorjanskem blagu ne hrepenim: v svoji Marici imam vse zaklade tega sveta. Gorska deklica ga prekolne in se mu zagrozi: Preden mine trikrat štiriindvajset ur, boš me ljubiti moral, če boš hotel ali ne. O teh besedah se mu zabavljivo nasmeje in se izgubi v puščavi. Še tisto noč je prišla k ljubemu na dom, da bi se ga polastila. Ko pa ga je zagledala pri ženi v zakonski postelji, se je preverila, da do njega še nima moči in pravice in se napotila k Vanku. Pobožni mladenič ni šel nikoli brez križa in molitve spat. Gorska deklica je spoznala, da niti do njega nima še oblasti in je pobegnila. Drugi dan se mu je pridružila na paši in se preprijazno ž njim razgovarjala. Obetala mu je, če ji bo ostal zvest še do jutri, da mu bo povrnila ljubezen z ljubeznijo. Ker je solnce jako hudo pripekalo, mu je prinesla s svojega vrtca hladnega vina in ga ž njim pogostila. Silna pijača pastirja omami. Zaspal je brez križa, brez molitve; bil je zdaj pod oblastjo svoje ljubice. Od njega se je napotila gorska deklica k Buniću, ki je tudi ta dan volkove zaman preganjal. Nejevoljen se je mislil že domov vrniti, kar zagleda v bližnjem grmovju velikanskega volka in šine za njim. Zver se mu je spretno umikala. Videl jo je vedno pred seboj, ali nikdar se ji ni mogel toliko približati, da bi jo lahko ustrelil. Volk ga je vlekel za seboj, dokler se je storila noč in lov končala. Bunić je bil

zablodil, da ni znal domov. Truden se je ulegel na mehki mah in zaspal. Ker ga nocoj ni varovala zakonska žena, se je polastila gorska deklica tudi njega. S čarovno šibico mu je odprla prsi in mu vzela iž njih srce. Z isto šibico je razklenila prsi Vanku in izdrla iž njih srce. Vražjo nakano izvrši urno in brez težave. Buniću da srce Vankovo, Vanku Bunićevo. S čarobno šibico zaklene obema zopet prsi, da so bile cele in zdrave kakor prej. Goreča želja se ji zdaj izpolni, ali nje veselje je bilo kratko. Ko se Bunić prebudi, ni mislil več na dom, žena mu je omrznila. V gorsko deklico je bil tako zaverovan, da je ni mogel zapustiti. Nje ljubezen bi ga bila oduševila in osrečila, da ni prejel z Vankovim srcem tudi njegove bolezni. Že prvi dan je silno onemogel, da se je komaj premikal, drugo jutro je bil bolj podoben mrtvemu nego živemu. Gorska deklica ga je tolažila in milovala, nosila mu najboljše zdravilne zeli in korenine, ki rasto na Gorjancih, stregla mu bolj skrbno nego nežna mati svojemu edincu. Nje briga ga ni mogla rešiti, v njenem naročaju je tretji dan umrl. Gorska deklica je bridko zaječala: Gorje meni, da sem se domislila prepozno svoje umetnosti in sreče. Bunićevo obleko je vrgla v grmovje, truplo pa odnesla na svoj vrtec in je pomazala z najžlahtnejšimi olji in mastmi, da bi je obvarovala gnilobe. Položila je je v zlate kadunje in izklesala za Bunića kameniten grob, da lepšega noben kralj nima. Nanj poklekuje pogostem še dandanašnji in nje obupni jok in žalobno petje donita iz skalovja čudno zamolklo in neznano po vsem prostranem površju Kukove gore.

Tisti dan, ko ni bilo Bunića z lova domov, nje-

gova žena vso noč ni oči zatisnila, od strahu, da se mu je pripetila kaka nesreča. Zjutraj ga je šla z družino iskat in je blodila po Gorjancih cele tri dni skoraj brez spanja in jedi. Ko je našla četrti dan v gošči njegovo obleko, je bila preverjena, da ga je raztrgala divja zver. Žalovala je po njem tako grozovito, da je namenila zaklati se, ko pride domov, z novim kuhinjskim nožem, ki ga je kupila pred nekoliko dnevi v Metliki. Pot v vas je držala čez travnike, na katerih je pasel Vanek svoje ovce. Fant je bil zdaj zopet zdrav. Zamena srca je Bunića ugonobila, njega rešila. Precej takrat, ko se je prebudil iz čarobne omamice, je čutil v sebi novo moč in čilost in v treh dneh ga je silno gospodarjevo srce tako oživilo in prerodilo, da je bil lepši in krepkejši nego pred boleznijo. Gorska deklica mu je prišla iz spomina, kakor da bi je nikdar ne bil poznal, tembolj pa sta mu hodila na misel dom in — Bunićevka! Od konca se je tega novega čuta sramoval in dokazoval sam sebi, da „babo" pravzaprav sovraži in druzega da niti vredna ni, s časom pa je izprevidel, da je to laž in da je vanjo na vso moč zaljubljen. V duhu jo je imel noč in dan pred seboj, dokler se je prikazala, grede domov vsa potrta in objokana, tudi njegovim telesnim očem. Ko se je pri njem ustavila in sta se pogledala, sta se oba zganila in ostrmela. Dolgo nista mogla ni besedice ziniti. Videla sta se eden drugemu vsa izpremenjena. Kako je prezirala ona svojega pastirja, zdaj pa je stal pred njo krasen korenjak, proti kateteremu se ji je zdelo, da je bil ranjki Bunić pust, starikast dedec. Iz vedrih oči tega mladeniča ji je prisijala tako gorka in blagodejna svetloba, da ji je

kakor bi trenil, bolna duša ozdravela in se ji otrpnelo srce omečilo, razblažilo in razstopilo v tistih rajskosladkih občutkih, ki so dar prave ljubezni. Ko se je iz zmotnjave nekoliko predramila, je rekla z mehkim, tresočim se glasom: Vanček, ti si pošten in priden fant, jaz sem s teboj popolnem zadovoljna. Vanek odgovori: Jaz pa pravim, da ste vi najlepša in najboljša žena na svetu. Ne zamerite, da sem bil proti Vam tako nepriljuden in nepostrežen. Mara zajeclja: I kaj tisto! saj sem bila tudi jaz proti tebi tako čudna, kakor da bi bila slepa ali pa zmešana. Verjemi mi, da bom zanaprej bolj pametna. Najprej ti moram povedati, da me ne smeš nič več vikati, pravi prijatelji se tičejo. Pasel tudi ne boš več. Mesto tebe bom poslala sem koga drugega. Ti pojdi precej z menoj. Zdaj, ko sem sama, bi me bilo brez tebe doma tako groza, da ne bi mogla prebiti. Družine resda imam dovolj, ali posli ostanejo zmerom tujci, ti si pa domačin, ti si naš, ti si moj. Kaj sta se Mara in Vanek spotoma pomenkovala, nisem mogel izvedeti, prepirala se menda nista, ker sta se držala, ko sta stopila v domačo vežo, še za roke, kakor gospoda. Opoldne je hotel Vanek pri hlapcih južinati, Mara pa mu je zašepetala na uho: Pojdi v gornjo izbo, zate je pripravljeno nekaj boljšega. S tistim nožem, s katerim se je zjutraj nakanila zabosti, mu je začela odrezovati s pečene goske najlepše kosce in jih pokladala predenj. Zvečer je mislil iti po stari navadi v hlev spat, Mara pa je zagodrnjala, nekaj nejevoljna, še bolj pa zaljubljena: Ovbe, ne bodi no tako preprost! Tebe čaka boljša postelja. Počival boš nocoj tako sladko in povoljno, kakor še nikoli nisi, kar si na svetu. O teh

besedah ga hrepeneče poljubi in si položi njegovo čedno glavo na kipeče prsi in burno trkajoče srce. Dober mesec po teh prigodbah sta praznovala Mara in Vanek svojo poroko in svatbo. Ona je tudi z Bunićem prav dobro živela, ali takih nebes kakor pri Vanku ni imela. Bog ju je obilno blagoslovil in obdaril z vsakim pozemeljskim blagom in tudi z mnogimi zdravimi otroki. Prvi so bili trojčki, pozneje večinoma dvojčki. Od rane zore do pozne noči se je razlegal po hiši veseli hrup, vrišč in smeh drobne vojske. Ali zarod, naj ga bo kolikor hoče, ne dela kmetu nikoli skrbi, če je dovolj kruha in grošev. Vanek in njegova vrla žena sta že izdavna umrla, na njunem domu gospodarijo zdaj vnuki, ki pripovedajo radi vsakemu človeku čudne zgodbe svojega slovenskega deda. Hiša je ohranila celo spomin njegove prejšnje službe; imenuje se še dandanašnji: Pri pastirju, ali kakor govore Vlahi: Pri čobanu.

Neka Podgorka je šla iskat za cvetno nedeljo na Gorjance leskovih šib, bršlina, srobota in viruha. Na tem potu je zašla v visoko skalovje. Sredi skalovja je bil zelen vrtec, na njem pa prekrasen, kameniten grob. Prestrašena je dejala: Kdorkoli ležiš tukaj, počivaj mirno in sladko! Iz raznih zeli, katerih zima ne zamori, je spletla ličen venec in ga položila na grob. K nji stopi lepa ali grozno bleda deklica in ji veli: Žena! Vaše srce je dobro, povejte, kaj potrebujete, jaz Vam bom pomogla. Podgorka odgovori: Jaz si ne želim nič drugega nego toliko denarja, da bi si postavila lahko prav majhno hišico zase in za sina. Bleda deklica odpre kameniti grob in zlate kadunje, v katerih je ležalo moško truplo. Bilo je mrtvo, ali še

celo in čedno, kakor da bi je bila duša ravnokar zapustila. Okoli trupla se je lesketalo vse polno zlata, biserjev in drugih kamenčkov. Deklica da starki celo pergišče zlatov in veli: Nate, ali če boste komu povedali, kje ste dobili denar, ne bo vaša hiša nikoli dogotovljena. Podgorka dobrotnico zahvali in odide domov. Preden je bila še hiša narejena, je povedala sinu, kje je dobila zanjo denar. Zidanje ni moglo odslej nič napredovati; še to, kar se je dodelalo, se jelo je razpadati in podirati. Ta hišica stoji pri Karlovški cesti. Marsikateri popotnik se je že začudil, kako da ji je zmerom kak konec nagnjen ali porušen. Ko sem jo jaz prvikrat ogledoval, sta bila oba konca dobra, ali zadnja stran ni imela nič stene, bil jo je izpodkopal in razmetal hudournik. Ko sem prišel drugikrat tja, je bila druga zgrada nepoškodovana, ali na odru so viseli le slabi ostanki slamnate strehe, katero je bila burja odnesla. Koliba že stoji kakih dvajset let, ali do zdaj je ni videl še nihče cele, čeprav jo neprenehoma popravljajo in krpajo. Gorska deklica se ni zaman zagrozila blebetavasti Podgorki: nje ostra beseda se izpolnuje.

19. Barabaš.

Vlaški cerkovnik Barabaš je dejal svojemu desetletnemu sinu: Dečko! Naučil sem te brati in pisati, če ti je dal Bog kaj pameti, utegneš biti srečen; jaz sem te preskrbel. Sin ga vpraša: Kaj pa je sreča? Oče se zasmeje: Sreča, moj dragi, je to, da boš imel vsak dan majoliko dobrega vina, lukove cime in lojenih sveč, kolikor jih boš pojesti mogel, obenem pa tudi kako prijazno ptičico, s katero se boš igral.

Kako ptičico mislim, pa ti ne smem povedati, ker si še preneumen. Po tem pomenku stari Barabaš zboli in umrje. Sina je vzel k sebi čevljar Špiro, njegov boter. Špiro je dečka prav pridno pretepal ali mu ni dal ne kaplje vina, niti lukove cime in lojenih sveč, nikar ptičice. Mladi Barabaš si je mislil: Oče se je lagal. Prerokoval mi je srečo, katere pa jaz ne vidim. Špiro je naredil za svojega vladiko par lepih škornjev in jih dal dečku, da jih odnese k njemu in dobi za dar kak krajcar. V veži zagleda Barabaš prelepo škofovo vrtnarico Kato in veli sam zase: Kaj, ko bi bila ta ena tistih prijaznih ptičic, o kateri mi je govoril rajnki oče. Blagor si ga tistemu, komur je sojeno se ž njo igrati. Vladika se je škornjev jako obveselil, podaril dečku groš in ga vprašal: Ti si že velik, povej, kaj si se doslej naučil? Barabaš veli: Brati in pisati in krpati stare čevlje, novih me mojster ni hotel naučiti delati, pravijo, da za to ne, ker se je bal, da bi sčasoma več razumel nego on in ga izpodrinil. Vladika se začudi: Kaj, ti znaš brati in pisati pa služiš pri čevljarju!? Bodi pop in jaz te posvetim. Deček odmaje z glavo in veli: Nečem. Naši popje imajo preveč otrok in premalo kruha, jaz bi šel rajši v kak samostan. Škof pravi: Dobro! tudi menihi so večji gospodje nego čevljarji ali razodeni mi po pravici, kaj te v ta stan najbolj vleče? Barabaš odgovori: Kuhinja, jaz bi se izučil rad za kuharja. Vladika reče dobrovoljno: Jaz te ne grajam. Dobra kuha je osrečila že več ljudi nego učenost. Hodi z Bogom, bom te priporočil. Barabaš je šel še tisti mesec v samostan in naučivši se potrebnih vednosti, je bil sprejet za meniha. Godilo se mu je prav dobro. Lukovih kalic

je bilo dovolj na samostanskem vrtu in za blagoslove je dobival od ljudi toliko vina in lojenih sveč, da vseh darov ni niti použiti mogel. Bil bi mislil, da je srečen, ko bi mu ne bila rojila po glavi očetova ptičica. Na bližnji pod je hodila mladež vsako nedeljo plesat, najlepša plesalka je bila Mlinarjeva Maca. Barabaš gre k poglavarju in ga prosi: Ženiti se ne smem, dovolite mi, da se naplešem vsaj enkrat z Mlinarjevo Maco. Poglavar odgovori srdito: Za to pregrešno željo se boš postil štirinajst dni ob vodi in suhem kruhu v samostanski ječi in prebiral pobožne bukve, ki leže tam na polici.

Barabaš je žaloval v ječi in premetaval knjige, dokler se je naměril na velike bukve svete Šembilje. Prebiraje jih je kar ostrmel, ko je našel zapisano: Takrat, ko bo živel bedak Barabaš, se bodo vršile tri preimenitne reči in nobena ne brez njega. Turčin in Švaba se bosta sprijaznila in za vse veke pobratila. Modrijan Musulin bo napisal v svoji jami pod Klekom nauke, kako se prikliče vsaka prijetnost in sreča, katere kristjan zaželi. Na Turškem bo imel paša zaprto svojo hčer Bulko-Dulko, ki bo tako čudovito krasna, da nobeno človeško oko, odkar svet stoji, ni take videlo. To skrivnostno prerokovanje je Barabaša popolnem zbegalo in zmešalo. V nedeljo je bil na podu zopet ples in med plesalkami Mlinarjeva Maca. Ko se se zmrači, vrže junak Barabaš železno mrežo iz okna in pobegne na plesišče. Zgodaj zjutraj prebudi tovariša, ki mu je bil pobratim in ga prosi, da bi ga z Maco poročil. Po poroki je šel z ženo po svetu. Maca ga vpraša: Jaz sem lačna, kaj bova pa jedla? Barabaš veli: Za zdaj to, kar nama bodo dali dobri ljudje. Prišla sta do krčme, iz katere se je čul glasni krič

veselih pivcev. Onadva stopita k njim in jim potožita, da sta lačna. Pivci posade Maco med se, Barabaša pa pretepo in vržejo iz krčme. Potoval je dalje brez žene in prišel ves izstradan pod Klek k modrijanu Musulinu. Starec ga je prijazno sprejel, pogostil in vprašal, kaj bi rad. Barabaš veli: Ti znaš priklicati vsako srečo, pomagaj mi! Musulin odkima: Sreča se zastonj ne dobi. Pojdi v bližnjo vas in strezi tri dni bolni siroti, potem se vrni slobodno in jaz ti bom pomagal. Barabaš odide v vas ali na potu se skesa in čaka v grmovju, kedaj pojde Musulin v cerkev. Ko ga je videl, da je odšel proti cerkvi, je smuknil v njegovo jamo in poiskal zaželjenih bukev. V njih so bili popisani že vsi listi, razen zadnjega. Barabaš si odreže težko, črno brado, izdere popisane liste, mesto njih dene med platnice svojo brado, položi bukve zopet tja, kjer jih je našel, in pobegne. Zdaj mu ni trebalo več stradati, z Musulinovimi nauki si je pričaral najslastnejših jedi in pijač, kolikor je hotel. Najprej se je napotil k čevljarju Špiru, da bi se maščeval za ljute udarce, s katerimi ga je toliko let pokoril. Ustopivši se za botrovo hišo je tolkel s šibico po zidu in mrmral: Smej se, Špiro, jaz te božam — smej se, Špiro, jaz te božam. V hiši pa je tulil in se zvijal ubogi Špiro, kajti padalo je nanj, kakor da bi bilo sto korenjakov po njem mlatilo. Kaznivši čevljarja je šel Barabaš dalje. Srečal in ustavil je staro babo in jo vprašal: Ali hočeš biti škofova vrtnarica? Baba se zasmeje: Zakaj ne. On pa je jel hoditi okoli nje in govoriti: Baba k škofu, Kata k meni, baba k škofu, Kata k meni. Ko je prišel sedmikrat okoli babe, je izginila kakor duh, mesto nje je stala pri njem prelepa škofova vrtnarica. Barabaš si

misli: Maco sem dobro zamenil. Kato presrčno objame in ji veli: Zdaj pa se morava z vladiko malo pošaliti. Pojdiva k njemu in prosiva ga, da bi naju sprejel v vlaško vero in poročil. Jaz bom naredil, da ne bo poznal niti mene, niti tebe. Ker nimam brade, rekel bo, da sva Kranjca. Škof jima je prošnjo preprijazno izpolnil, po gosposko ju pogostil in dejal Barabašu: Ti, srečni Kranjec, se veseliš, jaz pa bridko zdihujem in žalujem. Imel sem spretno vrtnarico; če je stopila na pesek, poganjale so ji pod nogo žlahtne rožice. Včeraj pa se mi je izgubila brez sledu in mesto nje je prišla ostudna baba. V njeni strupeni roki se izpremeni dišeči rožmarin v zbodljivo trnje. Če je ne zapodim, bo mi moj rajski vrtec v treh dneh opustošila. Kata se je sladko smejala, da je vladika ni spoznal in vprašala zvijačno ženina, kaj je storiti, da človeka nihče ne pozna. Zaljubljeni trap ji je skrivnost povedal in se odpeljal ž njo v Zagreb. Šla sta v najboljšo gostilnico. Kata veli: Kje imaš pa denar, tukaj bo drago? Barabaš jo potolaži: To naj te nikar nič ne skrbi. Jaz znam priklicati v svoj žep in privabiti denar in blago, vse, karkoli si je pridobil kdo po krivem. Pri obedu je sedelo ž njima za isto mizo mnogo gospode in tudi bogati jud Kelbernes, ki so mu navadno rekli Baruh. Barabaš mu je zagovoril najprvo denar: Kar ni tvoje, bodi moje, kar ni tvoje, bodi moje! O teh besedah prileti k njemu mošna zlatov. Barabaš jo da pod mizo Kati in začne zagovarjati Baruhovo obleko: Kar ni tvoje, hajdi pod mizo, kar ni tvoje, hajdi pod mizo! Z juda so šli škornji, spodnje hlače, srajca, zgornje hlače, naprsnik; sedel je zapet v edini suknji in tudi ta se je že jela ž njega

zmikati in lezti pod mizo. Šleparski Baruh se je tresel od sramote kakor mrzličen. Barabaš se ga je že naveličal trpinčiti, pa mu je prinesel svoj plašč in ogrnil. Jud ga je prosil, da bi ga spremil domov. Gospoda so se silno čudili in smejali, ko so videli, da je bos. Doma je vrnil Barabašu plašč in mu podaril polno pest tolarjev. Precej po odhodu teh dveh mož je prišel v gostilnico lep dijak, pa se pridružil Kati in se ji začel presladko prilizovati. Nji je bilo to jako všeč, pa je dejala: Jaz imam dosti denarja, da bova lahko živela, dajva se poročiti. Dijak je bil zadovoljen. Kata se je bila zdaj izpremenila, kakor jo je bil Barabaš naučil. Vrnivši se od juda ni našel več svoje žene za mizo, na njenem mestu je sedela neznana gospodična, ki se je kratkočasila z mladim gospodom. Gospodična je prosila Barabaša, da bi hotel biti pri nje poroki za pričo. Ko so prišli iz cerkve, se je nevesta lepo zahvalila in se odpeljala z dijakom na Dunaj. Zaman je iskal Barabaš svojo Kato po Zagrebu in okoli Zagreba. Od strašne žalosti se je nakanil obesiti, ali spomnil se je še o pravem času, da gre do tretjega rado. Dve ženi je že imel, namenjena mu je bržkone še ena, treba je torej počakati. V svoji otožnosti je storil to, kar toliko drugih revežev: Zapisal se je v vojake. Proti Turkom se je zbrala tako velika vojska kakor še nikoli ne. Ob Savi in Dravi, ob Kolpi in Soči se je dvignilo nanje vse, kar je moglo orožje nositi. Poveljnik tej mogočni vojski je bil slavni general Erger-Berger. Ker je bil grof, ni se mu trebalo za mladosti nič učiti. Tem več je pa zato jedel in pil, kar mu je tako teknilo, da je potegnil že v svojem dvajsetem letu samo eno unčo manj nego tri cente in

sedemindvajset funtov. Gospoda so ga vprašali, če hoče biti škof. On pa je dejal: Ne. Škof nima niti toliko oblasti, da bi smel tepsti svoje kanonike in župnike. Take službe ne maram. Gospoda so mu dali voljo, če hoče biti ali minister, ali deželski poglavar, ali general. On je rekel: Moje veselje je palica, jaz bom general. Erger-Berger je precej pokazal, da je junak. Ni se hotel skrivati zadaj, ampak si je dal postaviti svoj šotor najbolj spredaj, ondu, kjer je bilo dosti prostora za vinske sode, kotle, ražnje, lonce, sklede in koze. Peklo, varilo, cvrlo in pražilo se je zanj noč in dan. Ko se je Barabaš generalu prišel poklonit, ga je pogledal nejevoljno in vprašal zaničljivo: Kaj pa znaš, potepuh? Barabaš odgovori ponižno: Izvrstno kuhati. O teh besedah se poveljniku obraz razvedri, on se tako udobrovolji, da prihodnika objame in zavrisne: Dobro došel! Takih izvedencev sem doslej najbolj pogrešal, ti ostaneš tukaj pri meni. Še tisti dan pride straža in naznani generalu: Z bližnjega hriba se Turki že vidijo. Erger-Berger zagodrnja: Pustite me, najprej se moram najesti. Kmalu pride druga straža s poročilom: Turki se bližajo. Erger-Berger zareži na njo: Pustite me, najprej se moram napiti. Tretja straža prinese naznanilo: Turki se pripravljajo, da bodo naš tabor napadli. Erger-Berger poči z nogo ob tla in zagrmi: Vraga, pustite me, najprej se moram naspati. To rekši se je slekel in ulegel v posteljo. Ko se predrami, zagleda stražo, ki se mu pokloni in poroči, da so Turki njegov šotor obstopili. Erger-Berger veli prijazno: Dobro, da je črna kava kuhana; paša jo bo moral pohvaliti. Danes bo moj gost, recite mu, da ga čakam in da mu bom postregel tudi s tako odlič-

nim duhanom, da boljšega ne žge niti sam turški sultan. Tako so ujeli Turki krščanskega generala brez boja in kaplje krvi; njegova osupnjena in prestrašena vojska je pobegnila v Gorjance. Pri njej je bil tudi Barabaš.

Kristjani so plakali in obupovali, Barabaš pa je razgrnil Musulinovo knjigo in bral trikrat najmočnejši zagovor, ki se je v njej nahajal. Po tretjem branju se vojaki, kakor bi trenil, izpremene v drobne, črne mravlje in poskrijejo v zemljo. Tudi Barabaš bi se lahko rešil, ali ni maral. Dejal je: Bog ve, če me ne čaka pri sovražnikih boljša sreča nego doma. Turki so hoteli, da bi Erger-Berger z njimi jezdaril, ali ker je bil pretežak ter je vsakemu konju rebra potrl, so sklicali vse karlovške in metliške kolarje in kovače in dali narediti zanj parizarska kola, deset sežnjev dolga, pet sežnjev široka. Ž njim se je vozil tudi njegov kuhar Barabaš in nekoliko sodov dobre starine. Za parizar je bil priprežen manjši voz s kurniki za purane, gosi, race in kopune. Pred koli je korakala dolga vrsta tolstih volov in velika čreda ovac in prascev. Na tak način so poskrbeli Turki za vrlega generala, da mu ni trebalo trpeti ne žeje ne lakote. Ker se je moralo pogostem kuhati, peči in cvreti, se je pomikal parizar jako polagoma in prišel v Carigrad šele drugo leto. Sultan je pozdravil in sprejel svojega jetnika na vso moč prijazno in svečano, precej prvi dan je pil pri večerji ž njim bratovščino. Drugo jutro pa mu je prinesel papirja in črnila in mu velel, naj piše švabski gospodi v njegovo ime to-le: Ker molim neprenehoma, da bi vas Bog razsvetlil, nadejam se, da vas bo srečala skoraj pamet. Verjemite mi, da ste je bolj potrebni, nego suha zemlja

dežja. Jaz imam pod svojo oblastjo veliko kristjanov. Če jih zatiram, kaj je to vam mari; saj boli njih, ne pa vas. Tudi vi imate pod svojo oblastjo veliko kristjanov. Če jih zatirate, kaj je to meni mari; saj boli njih, ne pa mene. Ako pa boste svoje in moje podložnike name hujskali in vzdigovali, se utegne nekaj zgoditi, kar bo jako neprijetno zame in za vas. Združena raja bo pomečkala najprej mene, potem pa vas, kajti ne sme se vam blesti, da je v vas in v vaš jarem kdo zaljubljen. Te moje besede berite vsak dan sedemsto sedem in sedemdesetkrat, dokler boste spoznali njih resničnost in začeli posnemati zlati zgled svojega neprehvalnega generala Erger-Bergerja, ki preliva mesto turške krvi rajši kurjo in svinjsko. To vam piše milostivo turški sultan, pravi gospodar vse zemlje in vode in edini dedič nebeškega kraljestva. Amen. — Kolikokrat so prebrali ta list švabska gospoda, nisem mogel natanko izvedeti, dasi sem se precej potrudil; popolnem gotovo pa je, da so uvideli čisto resnico sultanovih besed in se niso mogli njegovi modrosti načuditi. Naredili so ž njim večno prijaznost in zavezo in obljubili njemu in njegovim naslednikom pomoč in dober svet v vseh stiskah in nadlogah. Erger-Berger je dobil od njih za svoje zasluge zlato svetinjo, ki je bila tolikšna, kakor dno največje majolike stare mere. Sultan pa ga je dal odvesti domov na zlatem vozu s petdesetimi pari konj in mu podaril voz in konje. Do meje ga je spremil tudi kuhar Barabaš, ki se je potem vrnil in si našel prav dobro službo pri turškem paši. Od kraja ga ni gospodar za nobeno reč nič nadlegoval, pozneje pa mu je ostro zapovedal, da mora prestopiti v turško vero. Barabaš je dejal, da treba to prej neko-

liko premisliti. Paša mu veli: Naj bo! Tri dni te bom počakal, potem pa te bom dal, če ne boš hotel biti naš, brez milosti obesiti. Ukazal ga je vreči v temno ječo. Barabaš je začel precej po Musulinovih naukih zagovarjati debelo steno svoje ječe, ki se je kmalu tako očistila in prevedrila, da je videl skoz njo kakor skoz steklo novih oken. Za steno je zagledal prekrasen, visoko obzidan vrt, po katerem je tekla bistra reka. V reki pa se je kopala deklica, ki je bila tako lepa, da nobeno človeško oko, odkar svet stoji, ni take videlo. Barabaš se je domislil, da je ta deklica Bulka-Dulka, katero je zaprl njen oče na samotni vrt, da se ne zaljubijo vanjo mladeniči in mu je ne ugrabijo. Čez tri dni pokliče paša svojega jetnika in ga vpraša, če se hoče poturčiti. Barabaš odgovori: Blodil sem v tmi ali zazrl sem svetlobo, ki mi je pokazala pot zveličanja. V spanju je stopil predme sam vzvišeni stvarnik nebes in zemlje in mi rekel: Prava vera je samo ena in ta je turška. Zdaj je namignil rajsko lepi deklici, da je prišla k meni in je velel: Razlagala ti jo bo tale devica, moja ljubljenka Bulka-Dulka. Reci paši, da ti jo da brez odlaganja za ženo, če ne, se bo zrušila nanj še danes vsa teža moje jeze in ga zdrobila. Ako ne bo tvojim besedam verjel, povej mu skrivno znamenje, za katero ne ve noben moški razen njega. Bulka-Dulka ima na desni rami rudeč grozdek, ki ga kljuje golobček: ta beleg ji je prirojen. Na levi rami pa se sveti nad podrto cerkvijo krajec meseca in v njem mala zvezdica: ta beleg ji je zarisala v kožo umetelna roka. Paša se je silno začudil božjemu razodenju; boječ se božje jeze je dal Bulko-Dulko Barabašu za ženo in ga postavil za svojega namest-

nika in naslednika. Isti dan, ko je bila poroka, je zatajil Barabaš sveto krščansko vero. Vest ga ni pekla nič; v obilju svojega posvetnega veselja in uživanja je bil preverjen, da je srečen.

Modri Musulin je premišljeval v svoji podkleški jami največjo skrivnost, katero more človeški um izvedeti, da bi jo zapisal na zadnji list svojih bukev in jih ž njo dopolnil in dovršil. Molil je svete molitve in zagovore, prebiral pobožne in posvetne knjige, povpraševal doktorje in puščavnike, prosil sveta čarovnike in čarovnice, hodil po hribih in dolinah, brodil po rekah, potikal se po brlogih, iskal redkih zelí in globokih korenin in ker ga ni oplašil noben trud, mu je poslužila čez sedem let dobra sreča, da je slavno skrivnost zasledil in spoznal. Po pravici se je mogel veseliti in ponašati, da je iznašel umetnost, katere so iskali zaman najprvi učenjaki tega sveta. Znal je zdaj povrniti staremu truplu krepkost in lepoto mladih let, prestvariti medlega sivolasca v cvetočega junaka! To čudo ni nakladalo niti prevelikih težav. Starcu je trebalo dobiti črno brado in izustiti trikrat besede, s katerimi se daje v deveti deželi najsvetejši blagoslov: Mirča tirča, tekel sekel balagur. Tisti hip, ko se izpregovori trikrat: balagur, se prime človeka črna brada in vsa podoba in moč tistega, ki jo je nosil: v zameno pa prejme ta belo brado in ž njo vso starost in slabost zagovornikovo. Musulin zdihne: Oh, kako rad bi se s svojo učenostjo najprej jaz sam okoristil, ali dolgo nemara bom mogel iskati bedaka, ki bi mi hotel podariti diko in najlepši nakit svojega obraza, črno brado. Za zdaj treba se mi zadovoljiti s tem, da zapišem dragoceni nauk v bukve, da se ohrani, če

odmrjem, za koga druzega, ki bo bolj vreden srečne mladosti nego grešnik Musulin. Ponižni starček vzame bukve, katerih ni imel v rokah celih sedem let; zagledavši med platnicami Barabaševo črno brado, zavrisne veselo: Tat, prisrčna ti hvala, da si me okradel, te zamene se ne branim. Ali Musulin je bil blaga duša, zdelo mu se je pregrešno jemati mladost lahkomiselnemu junaku. Iz starega kovčega izvadi tri čarobna ogledala ter jih zagovori in pogleda vanje. Prikazala so se mu v njih grda Barabaševa hudodelstva. V prvem je vrgel staremu siromaku, ki ga je prosil daru, v obraz kepo prsti; v drugem je udrihal z bičem po služabnikih, ki so ga morali voziti mesto konj; v tretjem je objemal vpričo ihteče se Bulke-Dulke njene dekle. Musulin veli: Tat ni le samopašen mladenič, ampak tudi brezdušen malopridnež. Moram ga postarati, da se svet te kuge iznebi. Čakal je do polnoči, potem pa usedel za mizo, naslonil se s svojo belo na Barabaševo črno brado in zašepetal trikrat zaporedoma: Mirča tirča, tekel sekel balagur. Zdajci ga je pretreslo čudno po vseh udih in prevzela ga je lahka omedlevica. Predramivši se skoči izza mize pomlajen in prerojen, nič več podoben prejšnjemu. V obraz in život je bil čvrst in lep kakor Barabaš, ostala pa sta mu bistri razum in plemenito srce ter ga varovala srečno vseh zmot, v katere neizkušena mladež tako lahko zagazi. Strašne sanje so trpinčile tisto noč Bulko-Dulko. Zdelo se ji je, da počiva poleg nje star, ostuden dedec z dolgo, belo brado. Na glavi ni imel lasu, v ustih ne zoba, ni ga bilo druzega, nego kost in koža. Ta nakaza jo je hotela objemati in ljubiti. Ona se ji je branila po vsej svoji moči, ali prijela jo je kakor s

kleščami in jo po hudem boju premagala. Ko se zbudi, pogleda plašno na stran in se preveri, da so bile grde sanje resnica. Zraven nje je hropel suh, neizrečeno reven starček, ki ga ni prej še nikoli videla. Brž skoči iz postelje in pokliče družino. Ostudna pokveka se ni hotela precej umakniti; jezno se je rebrila in ustila, da je hišni gospodar; ker ni šla izlepa, pregnali so jo iz hiše z metlami, poleni in brcami. Ljudje so se povraševali, kje je Barabaš? Sinoči je legel kakor vsak dan z ženo, zdaj pa ni bilo o njem ne duha ne sluha. Bulka-Dulka svojega podlega moža ni mogla ljubiti, ali dolžnost ji je velela, da ga gre iskat. Obšla je zaman bližnje in dalnje kraje, dokler se je domislila modrega Musulina, o katerem ji je pravil brbljavi Barabaš toliko pomičnega in čudnega. Popotovala je k njemu, da bi ji s svojimi nauki pomagal. Neznansko je ostrmela, ko je stopivši v njegovo jamo zagledala mesto medlega starca — Barabaša! Modrijanu je zatrepetalo srce od rajskega veselja, ko se mu je dala krasna žena poljubiti in objeti. Poročil se je ž njo po zapovedi in šegi krščanske vere in se preselil v novo hišo, katero si je sezidal pri bližnjem potoku. Živela sta v nežni ljubezni in najlepši slogi do sive starosti in Bog jima je podaril razen zdravja in veselega srca tudi vrle sinove in hčere, katerih nasledniki žive pod Klekom še dandanašnji. Ne daleč od hčerinega doma si je postavil hišo tudi turški paša, ki je pripeljal s sabo vse svoje služabnike in služabnice. Turki, ki so prebivali nekdaj v tem kraju, so se že izdavnaj pokristjanili, njihovi veri in govorici se je izgubil vsak sled v ogulinskem obližju, ena vas pa se imenuje še zdaj po njih, kakor druga po modrem vedežu Musulinu.

Barabaš je lahko pogodil, kdo mu je ugrabil zeleno mladost in naprtil strašno breme vele starosti. Preklinjaje svojo neumnost in babe, ki so mu zakrivile vse nesreče, je zdihoval neprenehoma: Pri nas ve vsak otrok, kako nevarno je dati neznanemu človeku le en las iz glave, jaz budalo pa sem pustil lopovskemu sivcu vso svojo lepo brado! Hotel sem mu se rogati, pa sem nakopal sam sebi največjo sramoto in gorje, ki se izreči ne more. Zakaj sem pobegnil iz samostana, kjer me nihče ni vprašal, če imam kaj pameti ali ne in sem živel tako mirno in povoljno ob lukovih kalicah in lojenih svečah. Ali zdaj je prepozno kesati se in javkati. Z eno nogo stojim že v hladnem grobu, treba mi je misliti na večnost in zveličanje svoje duše. Barabaš je bil zatrjen in nespokoren grešnik; da bi se vrnil v krščansko vero, mu ni prišlo nikoli na misel; nebesa si je hotel zaslužiti s peklenskim delom. Napotil se je proti Gorjancem, da bi izpremenil mravlje zopet v vojake in jih odpeljal k svojemu sultanu, ki bi jih poturčil ali, če bi se branili, posekal. Na Kolpi ga straža ustavi, on pa ji pove, da bi govoril rad s slovečim junakom Erger-Bergerjem. General ga je preprijazno sprejel in mu dovolil, da sme iti slobodno v Gorjance in storiti tam vse, kar namerava. Obljubil mu je tudi pomoč, da bo vzel ukletim vojakom orožje in jih spremil sam do Carigrada, kajti že hrepeni dolgo po ugodni priliki pokloniti se svojemu bratu in dobrotniku sultanu. Zdaj se je spomnil Barabaš, da so Musulinovi nauki pisani samo za kristjane, in da Turkom ne pomagajo. Ta pomislek ga ne ustraši. Dejal je: Na Turškem je pregovor: Krst náse, prase predá-se — pa boš kristjan. Tako

bom tudi jaz naredil. Urezal si je iz svinjske kože križ in ga pripel nase; dobil si tudi prasca, pa ga pognal na vrvi v Gorjance. Grohotaje se je zabavljal sveti veri: Zdaj sem pa tako dober kristjan in katoličan, da me potrdi papež lehko precej za svetnika in me ukaže v oltar postaviti. Prišedši do mravljišč se je ustavil, odprl Musulinove bukve in začel mravlje klicati in zagovarjati. Vsa gora je hipoma oživela. Mrgolelo in gomzelo je od vseh strani, da je vid jemalo. Mravlje so vrele skupaj ena čez drugo, cele kope in klopka jih je pritiskalo in rinilo obenem proti zagovorniku. V petih trenutkih jih je bil ves prasec poln. Silile so mu v gobec, ušesa, oči; najmanjšega prostorčka ni bilo na njem, kamor se ne bile zapičile stotine in stotine teh živalic, ki so ga neusmiljeno grizle in ščipale. Prasec se je otepal, premetaval in zvijal ali zaman se je upiral, mesto tisoč otresenih, prijelo se ga je deset tisoč, sto tisoč drugih. Ubogi ščetinec se je hotel Barabašu iz rok iztrgati in pobegniti; ker ga ni izpustil, je planil ves izdivjan vanj in ga začel klati in mesariti. Slabotni starec se zgrudi na tla od truda in bolečin, oproščeni prasec pa dirja meteljaje in prekopicujoč se navzdol proti Vivodini. Razkačene mravlje so se valile in metale zdaj kar kupoma na brezvestnega izdajalca vere in naroda. Zagrnile in zagreble so ga veliko sežnjev na debelo. Pod to živo gomilo je Barabaš zadahnil in izrigal svojo črno dušo. Erger-Berger je bridko žaloval po svojem nekdanjem kuharju in mu postavil krasen spominek iz jekla in marmorja, na katerem je oznanjeval zlat napis, da počiva tam zaslužen mož, ki si je pridobil neumrle zasluge za domovino in človeštvo. Nevarne Musuli-

nove bukve je dal precej sežgati, da jih ne najde kak slavjanski zagovornik, pametnejši od Barabaša ter ne učloveči gorjanskih mravelj v strah in pogubo Turkom in njihovim prijateljem. Za ta modri čin so ga obsipali gospoda z brezštevilnimi novimi milostmi, odlikami in nagradami. Naši spredniki pa so brezbožnega zlobnika preklinjali in molili, da bi poslal Bog odrešenika nesrečni vojski. Prošnje se jim niso izpolnile, kajti prečudna so pota božje previdnosti, mračni človeški um jih ne zazna in ne razume. Kdor hodi po vrhu Kukove gore, se čudi neskončnemu mnoštvu kopic, gričkov in kupcev, ki so polni drobnih mravljincev. V njih čakajo narodni vojaki svojega vstajenja. Nemilo je tepla usoda slavjanska plemena ali nje jeza se bo ublažila in potolažila. Mesto ukradenih bukev je napisal Musulin druge in jih zakopal v zlatem kovčegu v svoji podkleški jazbini. Prišel bo krščanski junak, ki bo ljubil pravico in svoje brate. Ta blagosrčni mož bo izkopal Musulinove bukve in po njih napotku prebudil zakleto vojsko v novo življenje na neizmerno radost in tolažbo svojemu narodu in na krvavo maščevanje vsem njegovim sovražnikom.

20. Zagovorniki.

Hudobec ali Škrat nam je že dobro znan. Usipal je na Podgorje brez števila nadlog in nesreč s svojo zvijačo in s svojimi zlobnimi sveti in ukazi. Kaznil je gotovo vsakega, ki se mu je uprl in mu odrekel pokorščino, prevaril pa je vselej tistega, kdor ga je poslušal. Mnoge je preganjal dotlej, dokler jih je popolnem ugonobil ali jih vsaj tako oškodil, da se niso

mogli izkopati po več let iz stiske in uboštva. Kdor je bil prepameten ali prepošten, da mu ni bilo priti do živega, se mu je maščeval s tem, da ga je pred ljudmi oblatil in osmešil ter mu vzel dobri glas in veljavo. Podgorci so dolgo premišljevali, kako bi se pošasti odkrižali. Domislili so se, da treba prositi pomoči duhovščino, kateri je dana oblast in vednost, peklenske duhove zagovarjati in odganjati. Šli so najprej po svojega šentjernejskega župnika,*) ki jim prošnjo blagovoljno usliši. Ko ga zagleda Škrat, se mu zagrohota zaničljivo in veli: Ti me že ne boš prepodil. Kdor me hoče ustrahovati, mora biti brez greha in čist, kakor od krsta prinesen otrok. Ti pa sam dobro veš, da si posvetnjak in da ti vest ni lahka. Pojdi precej domov, če ne bom odkril župljanom vse grde oskrumbe tvoje duše. Župnik se je te pretnje ustrašil in pobegnil. Mesto njega pride pod Hudo Peč kapelan, ki je bil tako svet mož, da mu niso mogli niti sovražniki najmanjše napake očitati. Ali Škrat se ni zbal nič, zasmejal se mu je: Tudi ti se grozno motiš, ako misliš, da imaš kako moč do mene. Ne boš mi nikoli utajil, da si grešil. Ko si hodil v šolo, si ukradel sosedu jajce; tatu pa se jaz ne umaknem. Kapelan potrdi. Res je, kar govoriš, ali za greh sem se ostro pokoril; pokora pa človeku božjo milost zopet nakloni

---

*) Župnik Rak je spadal gotovo med najbolj pobožne, blage in dobrotljive duhovnike na vsem Slovenskem. Božjo službo v romarski cerkvi sv. Miklavža je odpravil iz jako važnih razlogov in z najboljšim namenom. Praznoverno ljudstvo, ki ga ni razumelo, ga je razglasilo za božjega in svojega sovražnika, kar je nov dokaz, da vox populi ni vselej vox Dei. O Raku bom govoril bolj obširno v posebni bajki. Trdina.

in ga očisti. Gospod je začel Hudobca zagovarjati. Peklenščak se je srdito rebril in branil ali se kmalu preveril, da bo omagal. Zagovor mu je kar sapo jemal in ga podrl, valjal in tresel, da je jel obupno javkati in kaplana prositi, naj bi ga izpustil. On mu je dovolil, da se je smel pobrati in pobegniti. Ko se je dvignil v zrak, je zabučal strašen vihar in porušil mestoma cele gozde. V spomin se imenujejo ti kraji še zdaj polomi. Nahajajo se na kranjski in hrvaški strani Gorjancev na vsem potu, koder je Hudobec bežal, eden je na priliko v Tisovcu. Škrat je utekel na Hrvaško, kjer mu se pa menda ni dobro godilo, kajti je večkrat poskusil, da bi se vrnil v svoj stari brlog nad dolino Pondirjevko, v Hudo Peč. Ali pot tja mu se je zagradil in popolnem zaprl, ko je sezidal pobožni narod na Kukovi gori z vsemi milostmi obdarjeno cerkev sv. Miklavža. Ta svetnik je varoval Dolenjce toče, suše in vsake druge ujme, ki dohaja od hudiča in njegove svojati; živeli so mirno in srečno v svojih prisojnih goricah in senčnatih dolinah. Škrat več sto let ni smel naši deželi nadlege delati, dokler mu ni prišla na pomoč človeška svojevoljnost in slepota. Šentjernejski župnik Rak je dal s praznimi izgovori zakleniti cerkev sv. Miklavža in je romanje do nje prepovedal in odpravil. Zapuščena cerkev je izgubila svoje blagoslove in milosti, gora svojo varnost, vsa dolenjska stran pa svojo rodovitost in ugodnost. Pregnani Škrat je prilomastil slobodno v Hudo Peč nazaj in razsajal in divjal po Gorjancih in Podgorju še veliko, veliko huje nego pred ubegom. Iztresal je na deželo grozovite nevihte, ki so po vinogradih, njivah, vrtih in travnikih vse včisto stolkle in pokončale in

dolenjskega kmeta tako razdejale, da je moral privaditi se beraški palici ali pa si iskati bornega zaslužka v hrvaških gozdih, v kvakarskih planinah in celo v brezsrčni, dalnji Ameriki. Hudobec slepari in zvaja ljudi najrajši ponoči, podnevu se prikazuje le v hostni samoti ali pa ob hudem vremenu. Menda najprej ga je zapazila preseška družina. Mrzla Draga se je zakadila, kakor bi se bil na obeh straneh hrib vnel. Kmalu so slišali zamolklo bobnenje in grmenje, potem pa je zatulil neznanski piš, ki je hotel vse preobrniti in raztrgati. Metal je s poslopij strehe, ruval in lomil najvišja in močnejša drevesa, podrl vsa žita, tudi taka, ki so rasla v zavetju. Veje, debele kakor roka, so letale in frčale po zraku semtertja kakor lahko perje. Grohotaje se, drevil se je z viharjem vred tudi Škrat. Noge so mu bile komaj pedanj nad zemljo, zato ga je vsa družina prav dobro videla: podoben je bil šibkemu, dvanajstletnemu dečku. Človek se ga drugače ni ustrašil, samo oči je imel sovje. Ali ta piš je bil prava šala in otročja igra proti strahotam, katere je doživela dolenjska stran leta 1873. Govorilo in pisalo se je o njih dovolj v zborih in novinah. Med zaglušnim grmenjem in oslepilnim bliskanjem je padala suha, gosta toča, debela kakor kurja jajca, in vendar jo je nosil vihar kakor pleve, da ni tolkla drevja in trtja le od zgoraj, ampak ga oklestila od vseh strani in olupila veje in debla. Iz trgajočih se oblakov je lila poplava, ki je odplaknila s skalnih rebri cele vinograde, da jim ni noben sled ostal in valila z gora po štirideset centov težke plošče tako zlahkoma, kakor bi bile šiške. Ljudje so sploh mislili, da je napočil sodnji dan. V tem metežu, vrtincu in boju vseh nebe-

ških groz je prhal Hudobec semtertja, pokal s prsti, zvižgal in se smejal. Padel je vsak kozolec, katerega se je le količkaj z nogo dotaknil; samo v novomeškem okraju jih je podrl več nego dve sto. Na isti način je rušil odre, na mnogih krajih tudi cela poslopja. Manjših nesreč, katere je naklonil Škrat po tej obči bedi posameznim ljudem, pa je toliko, da jih ni mogoče opisati. Vera v njegovo oblast se je tako globoko in čvrsto ukoreninila, da je noben pridigar in prerok ne izruje. Povedal bom bolj obširno samo eno prigodbo te vrste in to zaradi tega, ker sem imel priliko, da sem izvir in povod vraže in strahu ogledal na svoje oči.

Med največje grehe šteje naš narod kletvino. Na Dolenjskem poznam jako lepo deklico, katero je pustil zaželjeni snubač samo zato, ker je zapazil, da rada kolne. Pred tridesetimi leti je slul neki Francelj, krčmar tam nekje med Ljubljano in Trstom, za najhujšega preklinjalca vse kranjske dežele. Ljudi ga je bilo tako groza, da nobeno družinče ni moglo ostati pri njem. Sploh so govorili in verjeli, da straši v njegovi hiši nele ponoči, ampak tudi po belem dnevu. Večkrat se je zmajala, kakor bi jo kdo od zdolaj vzdigoval ali pa je ropotalo pod streho, kakor bi se kaj podiralo; ko pa so šli gledat, niso našli ničesar, vsaka reč je stala in ležala mirno na svojem mestu. Tudi za veliko druzih rotilcev sem slišal, da jih straši, kar je nekatere napotilo, da so se menda poboljšali. Pred šestnajstimi leti sem se seznanil v gorjanski krčmi „na Luži" z voznikom Koruznikom, o katerem bi se lahko reklo, da je spadal med najprve preklinjače na vsem slavjanskem svetu. Krčmar Fran-

celj je bil proti njemu pohlevno jagnje. V svoji nagli jezi je izdeloval s štirimi kletvami, Koruznik pa jih je imel brez števila, preklinjal je neprenehoma, tudi če je bil prijazen in dobre volje. Pravili so, da mu je na izpovedi duhoven rekel, naj sam pove, če ni kletvina prav neumen greh. Koruznik je zdihnil ves skrušen in skesan: O, je, prekleta neumnost je — ali kaj, ko sem se hudiča tako navadil! — Mene je zanimal ta človek že zato, ker se je izvedela od njega marsikatera dobra ali redka slovenska beseda in oblika; rabil mi je za jezikoslovni nauk. Govoril je n. pr. pravilno: na mojo vero, na mojo dušo, ne pa: pri moji veri, pri moji duši, tako tudi: veriti se, dúšiti se, ne pa: pridušati se. Dostikrat se je čulo iz njegovih ust: hudič te vzel! jaz oslepèl, če lažem i. t. d. Tak optativ sem našel prej le v Ravni Gori, Gerovu in drugih slovenskih vaseh na Hrvaškem, ki so ga sprejele brez dvojbe od svojih čakavskih sosedov. Kaj je „mila Jera", „prismodihov Miha", ne bom razlagal, ker je pomen dovolj znan. Na isti način je dal Koruznik mnogim drugim imenom nov pojem. Za figovec figamož, je iznašel Figovčevega Franceta, za cagalec Cagalčevega Ceneta, Kranjec mu je bil Luskóv Janez, to je, Ajdov Janez, Beli Kranjec pa Čebularjev Feliks, ker se prideluje ob Kolpi dosti luka in časti ljudstvo med vsemi svetniki najbolj sv. Feliksa. Mesto: „Pil sem veliko vina" je dejal rad: Metala sva se s Trtnikovim Martinom, in ko nam je hotel povedati, da se je od preobilne pijače pobljuval, naznanil nam je nečedno prigodbo z besedami: Sinoči mi je prišel v vas kozlarjev Kurent! Narodni pregovor: „Stebra kranjske dežele sta močnik in ričet" je zasukal po svoje:

Kranjsko deželo držita dva junaka: Močnikov Andrej in Ričetov Jernej. Za kletve je bil Koruznik živ slovar petih jezikov: slovenskega, hrvaškega, nemškega, talijanskega in celo francoskega razen malenkosti, katere je po drugod pobral. Od Čehov je dobil samo: zatracani kljukec (!), dveh so ga naučili cigani: Benk te tule (vrag te vzemi!) in: sap te tuhal (gad te piči!), štirih Madžarji: išten-Boltežar, herdi-kato, masamarenteži in masama-lelketi. Že ti zgledi kažejo, kako slabo si je zapomnil tuje besede; nekatere je tako popačil, da so bile pristnim prav malo podobne, še druge je nekako poslovenil. Nemški tajfel se je omehčal v njegovih ustih večkrat v tajbelj; mesto ferflucht je dejal vselej frfluft in odtod se ga je prijel pridevek frfluftar. Ljudje so mu pravo ime malo poznali, rekli so mu sploh le Frfluftar, kar ga je gotovo bolje označevalo kakor Koruznik. Iz narodnega bajeslovja je rabil najrajši: škrt, škrat, šratelj, hudobec, netèk in nétek, malik, maliček, klek. Kadar se je pomenkoval z otroki, je blebetal venomer: Ti klek ti, ti malik ti, ti netèk ti i. t. d. Mora se mu priznati, da se je v takem društvu težkih kletev skrbno ogibal. V jezi je zabrusil dostikrat kakemu tovarišu ali Vlahu: Ti dif ti. Od kraja sem mislil, da je ta dif slavjanski div. Ker pa je psoval s to besedo samo tiste, katerim je očital kako tatvino, sem lahko uvidel, da njegov dif ne more biti nič druzega nego pogorenjčeni, nemški Dieb! Po nemško je preklinjal navadno konje in pse; če se je hudo utogotil, pa sevéda tudi ljudi. Kadar je bil le nekoliko nejevoljen, je privezoval rad po hrvaško. Najbolj so mu se priljubile tiste grde in podle kletve, ki so po moji misli

največ zakrivile, da govori naš kmet o vrlem hrvaškem narodu pogostem tako zabavljivo in celo zaničljivo. Vpričo gospode je hotel Frfluftar pokazati, da zna talijansko. S psovkami je bil tako bogato založen v tem jeziku, da so se mu rojeni Talijani čudili. Figura mu ni bila samo porka, kakor drugim, ampak tudi bruta, fotuda, maladeta i. t. d. Več nego dvajset imen, kar jaz vem, priprezal je h „korpo" (korpo di Dio, di Bako, del oštia i. t. d.), med njimi je bilo brez Madone, pet svetnikov (korpo di san Marko, s. Antonio, s. Ambrozio, s. Ženajo in s. Elmo). Kadar je koga sladko hvalil ali pa se bahal, je zabelil govor vselej s francoskimi ocvirki: sakr-ble, sakr-di, sakr-dje, sakr-kri, sakri-šen, trom de di in trom de dje. Ali dobodi čast, komur gre čast! Koruznik si je zaslužil izpričevalo, da ni le drugih posnemal in zajemal zmerom iz tujih virov, ampak da je zrastel marsikak krepak vzklik, zdihljaj in priimek povsem samobitno v njegovi iznajdeni, na vse prekanjeni glavici, n. pr. škramaburda, čurdapinka, šiš-brdavs, sacratencia-furbament i. t. d. Kdor se odlikuje s toliko jezikoslovno obilnostjo, je moral hoditi v dobro šolo in se v njej pridno učiti in vaditi. Frfluftar je imel res dovolj prilike v svoji stroki napredovati in se izuriti za pravega strokovnjaka in izvedenca. V vojaški službi je živel po več let na Talijanskem in Ogrskem. Dolgo je bil sluga ali kakor pravijo vojaki, prefátina (Privatdiener!) nekega častnika žlahtnega stanu, pri katerem se je nalezel mnogo nemških in vseh francoskih kletev. Dobivši odpustnico, je pomagal delati koroško in karlovško-reško železnico, podirati hrvaške gozde in utrjevati Pulj. Iz Istre

se je preselil v Ljubljano in prekladal dve leti tovore, pozneje je prišel na Gorjance vozit oglje za gradaško tovarno. Na Luži sva se vsak teden najmanj po enkrat videla in se mnogo pomenila. Hudoben ni bil nič, tembolj pa odkrit, povedal je na vsa usta vse, kar je mislil, in vsakemu, kar mu je šlo. S svojimi surovimi in rezkimi šalami in smešnicami je znal udobrovoljiti vsakega voznika in Vlaha. V takem društvu se je dostikrat zastonj napil. Učinek njegovega razgrajanja in preklinjanja v toliko različnih jezikih je bil velikanski. Človeku se je zdelo, kakor da čuje najstrašnejšo nevihto z vršečimi oblaki, gromom, bliskom, strelami, točo in ploho. Ker se mu je kletvina podala, so ga radi poslušali tudi mnogi zastavni in pametni ljudje, ali to se ve, da so zmajavali z glavo in si mislili: Tebe bo vzel hudič, če še nikogar ni. Koruznik se je rodil in odgojil med trdimi Dolenjci, zato je verjel tudi on v copernice in vsako vražo. Prav čudno se mi je torej videlo, da ga ni še nikoli strašilo, ali bil sem čvrsto preverjen, da ne bo utekel usodi, ki take ljudi povsod zalezuje. Ko sem se po daljšem presledku zopet na Luži oglasil in vprašal krčmarja, kaj je novega v Gorjancih, se mi je namuznil nekako skrivnostno in rekel: Tukaj imamo zdaj novico, ki se more čudež imenovati. Frfluftar se nam je tako korenito poboljšal, da mu ne pride nobena kletev več iz ust. V petek je peljal po novi cesti oglje. Drugače je zdrav kakor riba, ta dan pa ga je obhajala slabost, večkrat se mu je zavrtilo v glavi in pred očmi so se mu delale megle. Pred njim je skakljal majhen deček v rdeči kapici, plašil konja, smejal se in kričal neprenehoma: Frfluftar, dobro jutro! danes boš moj, ho

ho ho, moj, moj, moj! On se ga ni nič zbal, ker so ga vlaški pastirji zmerom radi dražili, mislil je, da je tudi ta fant kak ovčar, pa niti rdeča kapa ni na Vlahu nič tako čudnega, da bi mogel človeka zaradi nje obiti kak sum. Koruznik je po svoji navadi seveda preklinjal, vihtil bič in gonil paglavca s ceste. Skrbelo pa ga je to, da sta konja tako nerada vlekla in se neprenehoma vzpenjala in postajala. Drugekrati ju je spodbudila njegova kletvina vselej v dir, ta pot pa se nista zanjo nič zmenila. Počasno se je pomikal voz naprej, kar mu se rsk! zadnja prema nagne in začne pogrezovati. Koruznik pogleda: pod vozom je zijala jama, iz nje se je valil grd, črn dim. On požene konja z bičem in z najhujšimi kletvami, ki mu na misel pridejo ali zaman, ne ganeta se ne za korak. Zopet pogleda pod voz: jama se je razširila v silno brezno, iž njega pa se je vzdigovala črna glava peklenskega Škrata z velikanskimi, čudno zavitimi rogovi in pomaljala proti njemu svoj dolgi, grapasti jezik. Iz prepadine pa je puhtel strašen smrad, kakor po žveplu in smoli. Koruznika prevzame neznanska groza, on se zruši na koleni in zakliče: Križani Zveličar in z mečem sedem žalosti prebodena Mati božja, usmilita se uboge moje duše! Te svete besede so Škrata zagovorile in Koruznika rešile. Strašilo je izginilo, kakor bi trenil, konja sta potegnila voz sama iz jame in ga vlekla dalje brez težave in neprilike. Koruznik je na vsem potu molil in Boga hvalil; še pred krčmo sem ga videl odkritega. Od takrat govori vse prav pametno in modro; kaka nedolžna šala mu še kdaj uide ali psovanje in kletvino je opustil. Sploh pa je postal jako molčeč, hrupne druščine se ogiblje. — Kar mi je pravil

krčmar, potrdil mi je nekoliko dni pozneje Koruznik sam. Pomenkovala sva se dobro uro in res ni ne enkrat zaklel. Priljubljenih besed ni popolnem zatrl ali jih je po zgledu drugih pobožnih Slovencev tako ohromil in izpremenil, da so izgubile grešnost in razžaljivost. S tem si je svoje resnično poboljšanje omogočil in olajšal. Mesto hudič dejal je zdaj hudnik, hudiman, mesto sakrment — sakrmiš i. t. d. Celo strela ali pošast sta se mu zdeli pregrdi, prekrojil ji je v streho, pošaldo in — po šestnajst! Pol leta po spreobrnenju je pustil vožnjo in se oženil pri belokranjski vdovi, s katero je dobil precej trdno kmetijo in lep vinograd pod Radovico. Sosedje ga hvalijo, da je v vseh rečeh prav moški in da se v pridnosti in varčnosti noben vaščan ne more kosati ž njim. Precej tisti dan, ko mi je povedal luški krčmar zanimljivo novico, sem šel po novi cesti iskat kraja, kjer je Koruznika tako blagodatno strašilo. Pot gre precej daleč po suhem svetu, ki nima ne kaplje vode, dalje proti Sv. Jederti pa bruha iz zemlje studenec pri studencu, kar vso prirodo znatno izpremeni. Ob cesti sem zapazil več tistih okroglih jamic, kakršnih se vidi dovolj po vsej dolenjski krajini. Naredila jih je podzemeljska voda, izpodkopavši tla, ki so se polagoma posedla. Narod ima za nje mnogo imen n. pr.: posesti, vdrtine, kotlje, kotanje, kotli, dolinke, rupe. Po njivah in travnikih delajo te jame semtertja precej kvara, ker posel zadržujejo in jemljo nekatere tudi veliko prostora, ki je za polje kdaj popolnem izgubljen. V večjih dolinkah, katerim je voda dno prejedla, so se prikazali mestoma stanovitni studenci, sreča za vse obližje, ki se zovo biči. Na tak način so postali brez dvojbe

vsaj deloma tudi tisti okrogli, na več krajih jako obširni in sila globoki doli, prepadi, ponori in brezna, ki se nahajajo po dolenjskih hribih in planotah. Če pride na mesto, katero je voda že precej podvrpala, kako težje breme, mora se, to se ve, zemlja pod njim utrgati in vdreti. Ta prikazen, ki ni sama po sebi nič čudna, pospešuje itak praznoverje, ker ji Dolenjci vzrok premalo poznajo. Pri Novem Mestu je grajski hlapec oral, kar mu začne konj v zemljo lesti; kmalu se mu je videla iz tal samo glava. Hlapcu so stopili lasje po koncu, bil je preverjen, da mu misli konja škrat ugrabiti. Vpil in klical je na vse grlo ljudi, z njihovo pomočjo je izvlekel sivca zopet iz jame. To je bilo v soboto. Precej drugo jutro je šel na izpoved, kajti trdno je veroval, da preži škrat za to nanj, ker se že več let ni izpovedal. Prej je bil velik pijanec, zdaj pa cele štiri tedne ni vina pokusil in tudi za druge reči je bil nekaj časa nekoliko bolj pameten. Pozneje je zabredel v stare grehe ali izpovedi ni nobeno leto več zanemaril. Enak vzrok je imel tudi Koruznikov strah. Ko sem prikorakal tja, kjer se mu je voz pogrezoval, jama še ni bila nazaj zasuta. Bila je gotovo poldrug sežen globoka. Na sredi ji je štrlela, kakor steber, črna, zgoraj okrogla skala, ob njej in čez njo so se raztezale čudno rogovilaste in kljukaste korenine bližnjih dreves. Ne Hudobec, nego te korenine so kazale meglenim očem Koruznikovim velike roke in „grapasti“ jezik. Dim, ki ga je videl, je bil brez dvojbe gosti prah, ki se je vzdigoval iz rušeče se prhke in suhe zemlje, katere že skoraj dva meseca ni bil ovlažil noben dež. Smrad po žveplu in smoli pa mu je puhtel iz slabe vesti. Tudi ta pot je

tedaj vraža veliko več koristila nego škodila; brez nje bi bil ostal Koruznik najbrže do današnjega dne divjak in izgubljenec.

Podgorski možje so se zbirali na pogovore in dogovore navadno v vinskem hramu svojega prvaka, gostoljubnega Šmona. Na teh shodih jim je tekla beseda dostikrat o Škratu, ugibalo se je dovolj, kaj bi jim bilo storiti, da bi se ga iznebili. Ali pravega pomočka ni znal nihče svetovati. Šmon je bil v gospodarskih in občinskih rečeh dober izvedenec, o vojskovanju s peklenskimi duhovi pa ni imel nikakega pojma. Priznal je sam, da za ta posel ne najde pametne misli, ko bi se tudi stokrat na glavo postavil. Niti njegovi prijatelji niso mogli ničesar izmodrovati, kar bi bilo vredno zboru povedati, dasi so bili med njimi najodličnejši podgorski razumniki: Lenart, Ponomár, Tolkan, Kozoglav. Suhi Lenart je slul za prvega lovca na vsem Dolenjskem, brez uradnega dovoljenja je ustrelil in pojedel več zajcev, kljunačev in srn nego vsi podgorski graščaki skupaj, pa se je znal tako spretno umikati, da ga niso nikoli zasačili v grehu. Bogatin Ponomár je bil pred petnajstimi leti še mesarski hlapec, razen nekaj malega starih cap ni imel nič svojega na sebi in v žepu ne groša. Butilo mu je v glavo, pa je začel zahajati sam Bog ve po kakih opravkih v Zagreb, Reko, Trst in čez tri leta si je sezidal lepo hišo s poslikanimi izbami in gosposkim pohištvom. Zdaj bi si kupil lahko pol Podgorja, več nego sto gospodarjev je pri njem zadolženih. Tolkan zna sveto pismo starega in novega zakona bolje nego vsi ljubljanski bogoslovci; slavno je premagal patra Šišmana, ki se je začel pred ljudmi ž njim pričkati,

da bi ga osramotil. Ljuti mešetar Kozoglav pa je bil junak vseh junakov. Bal se ni ne briča ne hudiča. Za stavo je spal tri dni na pokopališču. Copernice je izbijal iz oblakov s krepelci, proti gorjanskemu Škratu pa je bil, to je večkrat sam potrdil, tako slab kakor Brlizgarjeva Meta, ki je dopolnila lansko jesen devet in devetdeset let. Neki Firbas, ki je bil bolj pritiklina Šmonova nego sam svoj gospodar, se je domislil, da bi bilo morda najpametneje poklicati zopet duhovščino na pomoč, ki je Hudobca enkrat že pregnala. Ali zbor mu ni pritrdil, ker bi se dandanašnji težko dobil tak svetnik, kakor je bil tisti šentjernejski kapelan. Imel je samo en greh, izmaknil je sosedovim jajce, menda kak piruh. Za tako smet da lahko odvezo vsak pastir, in vendar še njemu ni hotel Škrat precej pobegniti. Tako je modroval Šmon in za njim tudi drugi možje. Po naključju je prišel v zbor pobožni trgovec Gazvoda, ki je skupljeval v Podgorju suhe slive in ježice. Zapazivši, kaj tišči podgorske poštenjake, je stopil med nje in začel govoriti z živo in iskreno besedo tako-le: Častiti možje! kaj nič ne veste, kako čudno se nam razodeva Bog v ribniškem okraju? Tja, tja se napotite! Od tam Vam bo došla gotovo pomoč, po drugod je boste zaman iskali. Na Gori, uro od Sodražice se je prikazala zamaknjena devica, ime ji je Lenčika. Gode se ž njo taka čuda, kakor se bero o svetem Frančišku in o drugih velikih svetnikih. Ker sem šel zaradi nje že dvakrat sam na Goro in vem tudi, kaj govore o nji drugi ljudje, ki jo poznajo, razložil Vam bodem to preimenitno reč natanko po svoji vesti; ne zamolčal, ne dodal ne bom besedice. Prvo in poglavitno čudo je to, da dobi Lenčika vsak petek

Kristove rane na čelu, rokah, nogah in na levi strani života, tam, kjer je bil Krist preboden s sulico. Videl sem, da se ji je naredila na čelu drobna, rdeča pičica, kakor bi jo bolha ugriznila. Kmalu se je pokazala cela vrsta takih pičic in iz vseh je jela curljati kri, kakor Kristu na križu izpod trnjeve krone. Dobre priče so mi povedale, da za hojo ne potrebuje Lenčika nič zemlje. Če hoče, stoji in gre kakor angeli, ne dotikaje se tal. Še bolj gotovo pa je, da ne potrebuje ne jedi ne pijače. S stropa ji prileti vsak dan po enkrat n e k a j r u m e n e g a — sveta hostija. Ta hostija je ves njen živež. Ponujali so ji najslastnejše pečenke in potice, pa jih ni marala niti pokusiti. Gospoda so trdili, da se pase skrivaj, ko je nihče ne vidi. Dali so jo zakleniti in straže so pazile podnevu in ponoči, da ni mogel nihče priti do nje in ji prinesti kako hrano. Tako je bila zaprta celih dvanajst dnij. Ko so jo izpustili, je bila zdrava, krepka in sita kakor zmerom. Zdaj se je gosposka uverila, da živi res ob sami hostiji in odtakrat se ni več usodila delati ji nadlege in neprilike. Lenčiki je dal Bog tudi dar prerokovanja. Bridko je žalovala, da bo moral papež Pij IX. zapustiti Rim. Gospodje so se ji smejali, češ, njemu ni sila, saj ga nihče ne podi. Ali še tisto leto je prišlo poročilo, da je pobegnil iz Rima, ker se je bila pridrvila tja silna vojska framazonov — tistih ljudi, ki bi radi krščansko vero zatrli. Prejšnji čas je Lenčika vse vedela, kdo je v nebesih ali v peklu, koga Bog ljubi ali sovraži, kateri duhoven mu mašuje po volji, kateri ne. Neki deklici je povedala, da je njen oče pogubljen. Revico je tako pretreslo, da se ji je zmešalo. Ko je višja duhovščina to čula, je šla precej k Lenčiki in ji

vzela nevarno vednost. Drugi pa pravijo, da ji vednosti niso mogli vzeti, ampak da so ji samo prepovedali, take skrivnosti priobčevati drugim ljudem. Ob onem svetu ne govori zdaj nič več, pozemeljske tajnosti pa odkriva prav natanko. Ali ni čudno, da ugane vse, kar se o njej menijo. Nekoliko Topličanov se je napotilo do nje iz same radovednosti in hudobnosti, da bi jo skušali. Spotoma so se ji smejali in kvasili: Baba je baba. Avši se blede, bedaki pa vpijejo, da je zamaknjena. O, saj pa nas ne bo ujela. Kdo bo verjel, da ima Bog baš Ribničane tako rad, da bi jim poslal svetnico in prerokinjo! Ta govorica ni nič drugega nego nova ribniška burka. Ko so ti Topličani pred Lenčiko stopili, jim je dejala, preden so jo še utegnili pozdraviti: Če se avši blede, kaj hodite vanjo zijat in pobirat ribniške burke. Mar bi doma ostali in delali, da bi zaslužili kak krajcar za hrano in obleko svojih lačnih in razcapanih bab in otrok. — Čudno prevzame človeka, ki jo vidi, kadar se zamika. Njenemu duhu se odpro zaporedoma nebesa, peklo in vice. Ko gleda nebo, se začne preprijazno smehljati, obraz se ji zasveti, kakor bi ga zarja obsijala in po hiši se razširi neskončno prijeten duh, kakor bi prinesel kdo polno košaro žlahtnih šipkov, vijolic in drugih lepo dišečih cvetic. Če se zamakne v peklo, izpreletavata ji obličje strah in groza, grlo ji obupno ječi, život se trese in trepeta, po hiši pa strašansko zasmrdi, kakor da bi bila prišla kuga vanjo. Kadar se nahaja v vicah, kaže ji obraz neizmerno žalost, oči ji solze zalivajo in usta žebrajo pobožno molitev za odrešenje ubogih duš. Enkrat sem jo videl tudi jaz zamaknjeno. Takrat je morala biti baš v peklu, kajti pri nji je smrdelo, kakor

da bi iz sto svinjakov kidali gnoj. Ker je Lenčikina svetost že po vsem svetu razglašena, hodijo k nji iz bližnjih in daljnih krajev, kakor na najbolj slovečo božjo pot. Videl sem na Gori ljudi vsakega stanu in naroda: grofe, mestne gospe, tržaške trgovce; dva bogatina sta jo prišla gledat celo iz Amerike; kranjskih in hrvaških kmetov pa je bilo toliko, da niso mogli tisti dan vsi na vrsto priti. Mene je najbolj gnalo izvedeti, kaj pravijo o tej reči duhovniki. Kar sem slišal in sam zapazil, ti gospodje dozdaj svoje prave misli nečejo očitno povedati. Med kapelani je baje dosti nevernih Tomažev, kar se mi zdi jako čudno. V samostanu so o Lenčikini svetosti vsi uverjeni, razen dveh ali treh najbolj učenih. Tisti pater, ki se je rodil v naših hribih, je pridigal na cerkvenem shodu, kdor taji njeno zamaknjenost, da taji Boga. Več župnikov jo je imelo dalj časa pri sebi, da bi jo spoznali, med njimi je bil tudi rajnki prošt Arko. Če so ga vprašali, kaj misli o nji, pokimal je z ramama, mignil skrivnostno z očmi in obrazom in dejal: To ni brez — ali nikoli ni povedal, brez česa da to ni, in tako smo zdaj toliko vedeli, kakor prej. Oni škof, ki je že izdavnaj umrl, je verjel čvrsto v božje odposlanstvo te izvoljene device. Na neki veliki pojedini je potrdil to resnico pred več nego dvajsetimi duhovniki. Gospodje so silno ostrmeli, ko se je dvignil sloveči črmošnjiški župnik in rekel brez strahu svojemu škofu, da se da razjasniti Lenčikino trpljenje tudi brez pritikanja čudežev, da je neka posebna prikazen človeške prirode, kakor še marsikaj drugega, kar se nam vidi o prvem pogledu nedoumno. Naslednik tega škofa je pa naložil duhovščini previdnost, da naj Lenčike nikar preveč ne povzdiguje, ker

bi se mogel svet s tem pohujševati in bi začel lahko govoriti, da širijo Kristovi namestniki mesto svetlobe tmo, mesto pametne pobožnosti nespametne vraže. Jaz sem vprašal najprej našega gospoda, kaj pravijo o zamaknjeni Ribniščici, pa so dejali skoraj nejevoljno: Mari mi je baba! Jaz imam čez glavo bolj potrebnih skrbi. Potem sem šel pa h kanoniku Metercu, ki smo ga imeli po pravici vsi za svetega in ga prosil dobrega pouka v tej reči, ki me je že precej odkraja neznansko mikala in veselila. Ta gospod so mi tako-le govorili: „Ker potrjuje Lenčikino zamaknjenje toliko izvrstnih prič, zdi mi se bolj varno verjeti nego tajiti, ali nikdar se ne sme pozabiti, da nam te vere ne nakladajo niti božje niti verske zapovedi.“ — Sveta katoliška cerkev gotovo prav dela, da ne razglasi Lenčike za svetnico, dokler je še živa, ali to človeka ne sme zmotiti in napotiti, da bi zametaval čisto resnico božjega razodetja. Kar sam vidim, smem in moram verjeti, drugače bi bil bedak in vrtoglavec. Če je treba, pripravljen sem priseči, da sem gledal na svoje oči svete Kristove rane na Lenčikinem čelu in tudi na njenih rokah. Njena svetost je tedaj popolnem očitna in dokazana. Jaz tako mislim, da bi bilo treba poslati precej nekoliko pravičnih mož do nje, ki bi jo prosili, da bi prišla k vam in zagovorila Škrata ali pa ga odpodila s svojo molitvijo doma, kakor bi ji bilo ljubše. Če vas bo ona Bogu in Materi božji priporočila, ne more se kar nič dvojiti, da se vam bo pomoglo. — Kdor ve o Dolenjcih samo to, da so brez konca praznoverni, moral bi soditi, da so Gazvodin govor prepazljivo poslušali in ukrenili, kakor jim je svetoval. To bi se bilo gotovo tudi zgodilo, da je Dolenjec samo praznoveren, ne pa

obenem tudi jako nezaupen, slaboveren in zabavljiv. Svojih vraž se drži kakor klop; ker jih dobi od roditeljev, jih smatra za lastino, kakor svojo hišo, polje in vinograd. Če pa pride od pridige, govori dostikrat: Gospod so nam danes prav lepo povedali, ali Bog ve, če je vse res ali ne; po smrti bomo že videli. Zabiti dedci, ki verjamejo vsako domorodno bajko in neumnost, se zaletavajo samopašno v papeževo oblast, v poste, odpustke in druge nauke in naredbe katoliške cerkve. Nameril sem se tudi na take „liberalne“ bedake, ki bi prisegli, da so copernice, o hudiču pa modrujejo, da ga ni, ali pa, da ni nič drugega nego hudoben človek. Kdor sumi in zanikuje v verskih rečeh, katere mu oznanjujejo spoštovani in spoštovanja vredni duhovniki, dvoji še laglje o novicah, ki mu jih prineso najprej trapaste babele in lažnivi berači. Poročilo o zamaknjeni Lenčiki so sprejeli Slovenci po drugod s sladkim strmenjem in neko otročjo radostjo in zaupljivostjo; v Dolenjcih je vzbudilo veliko radovednost, ali jih je kaj malo ganilo in oduševilo. Kolikor jih jaz poznam, mislim, da je bilo največ takih, ki so kdaj in proti nekaterim ljudem odločno trdili, da verjamejo, o kaki drugi priliki in proti drugim ljudem pa se ravno tako odločno smejali in osle kazali Lenčiki in vsem njenim privržencem. Ko je Gazvoda svojo povest končal, čakali so, kakor vselej, drugi Podgorci, kaj poreče Šmon. Ta si je napolnil najprej iznova lulo, ogledal potem govornika nekolikokrat od vrha do tal in nazaj gori od tal do vrha, debelo pljunil in dejal rezno in zaničljivo: Ti, Gazvoda, imaš svojo pamet, mi pa svojo in nikakor nas ni volja, da bi jo zamenili za tvojo ali pa ti jo prodali, kakor ježice in

suhe slive. Kar jaz pomnim, ni si iskalo naše Podgorje še nikoli pomoči pri babah in si je, kakor se nadejam, nikoli ne bode. Ta tvoja ribniška Čenčica ali Lenčica naj se zamika slobodno v svoja rešeta in lonce ali v kar hoče, mi ji ne bomo branili, toda jaz tako pravim, da je vsak, ki nji verjame, prav tako rumen, kakor njena koruzna hostija. Ha, ha, ha! Doslej smo vedno slišali, da mora biti kruh, kateri se izpremeni v presveto Kristovo telo, iz najlepše pšenične moke. Zdaj pa smo izvedeli, da se prikazuje na Gori druga šega. Ta šega bo dolgo klobaso ribniške slave za dober pedanj podaljšala ali ne verjamem, da jo bodo hoteli drugi kristjani sprejeti. O teh besedah se ves zbor surovo zagrohota in posamezni udje so pikali in dražili Gazvodo tudi s svojimi opomnjami in zabavljicami, kar ga tako razkači, da se dvigne in brez slovesa odide. Ta izguba se je hitro nadomestila. Mesto njega je prišel še tisto uro Hruščan Tominec, ki je bil Šmonu nekoliko v rodu. Dom mu je stal predaleč, da bi bil mogel pohajati podgorski zbor tako pravilno, kakor drugi, ali kadar se je oglasil, obveselili so se ga vsi prav iz srca, ker je bil jako prijazen človek in je govoril vselej modro in zmiselno. Povedal je možem, da je bil dolgo vrden, pa ga je ozdravil zdaj črmošnjiški župnik. Gospoda ni mogel prehvaliti. Dejal je: Zdaj sem se sam uveril, da mora imeti posebne darove od Boga. Govorica ni prazna, da mu je dal papež največji svoj blagoslov, kajti tega, kar on, ne zna storiti noben drug mašnik vse ljubljanske škofije. In kako rad in z veseljem pomaga vsakemu, ki ga česa prosi! Vem, da ste o njem že marsikaj slišali, ali tako kakor jaz še niste imeli prilike in potreba se

z njim seznaniti in zato vam ni moči razsoditi, koliko je v ljudskem pripovedovanju resnice, koliko pa namečka in laži. Človeku tako nekako dobro de, ko mu gleda v pošteni in prijazni obraz, precej dobi tolažeče zaupanje, da ni zaman potoval do njega v grde kočevske hribe. Vzel je kos kruha, ki sem ga prinesel s sabo, uprl vanj oči in ga blagoslovil. Tak kruh ozdravi vsako bolezen. Použil sem na dan tri kosce, vsak pot za lešnik velikosti in preden je minul teden, sem bil zopet krepak in čvrst kakor hren, vredu se je izgubil vsak sled, kakor da bi ga nikoli v meni ne bilo. Za zdravilo ne zahteva župnik ne krajcarja; če mu prinese človek kak majhen dar, povesmo prediva, klobasico ali kaj drugega takega, pravi: Bog povrni! Če ne dobi nič, mu je tudi prav. Župljani so mi potrdili, da tako dobrega gospoda še nikoli niso imeli. Za pogreb mu ni treba nič dajati. Pravi: kako bi mogel nakladati plačilo ljudem, katere zadene tolika nesreča! Samo tistemu, ki se ženi, veli smejaje se: Ti pa le pripravi zame kak goldinarček, saj veš, da je vsak ženin bogat. Ali niti njega ne pritiska tako, da bi ga bolelo. To govori le za šalo, kajti ugane rad kako slano. Pomagati pa zna tudi, če boluje ali crka žival, ali če neče vzeti plemena. Da si prinesti šibe ter jih blagoslovi. Te šibe se vtaknejo v hlev ali svinjak, in nesreča gre strani, kakor bi odrezal. Breškemu Capudru so crkali petnajst let prasci in vsaka svinja mu je izvrgla. Lani je kupil na Hrvaškem lepo basuljo. Ko se je začela bukati, je šel v Črmošnjice. Z blagoslovljenimi šibami, ki jih je tam dobil, si je ohranil svinjo in mladiče. Polegla jih je dvanajst in vsi so zdravi in ješči, da je kaj; imel bo lep prireadek in si

zacelil dokaj ran, ki so mu jih usekale prejšnje nesreče. Ali ta božji prijatelj zna delati še druga čuda. Ako pride do njega kak revež in mu potoži, da je okraden, mu veli: Pojdi ti jutri k sveti maši, ali pa mu naloži kako drugo pobožno reč. Tat se začne kmalu kesati in za nekoliko dni ali tednov prinese ukradeno blago skrivaj nazaj. Stari materi so potrdili edinega sina v vojake in ga gnali v Dalmacijo. Sirota ni slišala več mesecev nič o njem in ni vedela, ali je živ ali mrtev. V svoji nadlogi se je zatekla k črmošnjiškemu župniku. On je pogledal v nekako zrcalo in ji povedal, da je nje sin živ in zdrav, da prebiva zdaj v Spletu in da se igra baš v krčmi s tovariši, pijoč gosto črnino. Ona je precej sinu pisala in dobila odgovor, da se je res vse tako godilo, kakor ji je župnik razodel. Gospoda ga strašno sovražijo in mu nagajajo, kar morejo. Neki ženski, ki se je vračala od njega domov, so vzeli žandarji blagoslovljeni kruh in ga hoteli odnesti gospodi, da bi ga pregledali, kaj je v njem. Ali ta mali kos kruha jih je na vsakem koraku bolj težil in čez pet minut je bil že tako težek, da ga niso mogli več nositi. Zdaj so spoznali božjo oblast in dali ženi kruh nazaj, ki je šla ž njim brez težave domov. Župnik je blagoslovil kruh tudi neki avšasti babi, ki ga pa ni uživala pomalem, kakor ji je ukazal. Ker je hotela precej ozdraveti, je pojedla ves kos naenkrat in od tega je umrla. Hudobni jeziki so začeli kričati, da jo je umoril črmošnjiški župnik. Ko je to izvedel, se je napotil k njenemu grobu in mrtvo oživil. Ona je zatrdila ljudem, ki so prišli od vseh strani gledat, da si je bila smrti sama kriva, ker ni gospoda poslušala. Po teh besedah se je zgru-

dila nazaj v svoj grob in umrla vdrugič in za zmerom. Ko sem slišal taka čuda, mi je prišlo na misel, da ima tisti, ki zna mrliča obuditi, gotovo tudi oblast prepoditi peklensko nakazo, ki nagaja že toliko let Podgorcem. Ne bi škodilo, možje, da bi se mi danes o tem bolj natanko pomenili. Kaj pravite, ali bi ne bilo dobro, ko bi poslali v Črmošnjice enega ali dva človeka do gospoda s prošnjo, da bi nam blagovolil Hudobca zagovoriti? Podgorski zbor se Tomincu ni smejal in rogal, kakor prej Gazvodi. Njegov svet mu se je zdel jako moder; začel se je o njem prav živo in korenito razgovarjati in ga od vseh strani ogledovati in razpravljati. Tej izpremembi se ni čuditi, kajti bil je med slavo Lenčikino in župnikovo velik razloček. On je ud tistega stanu, ki ga naš narod najbolj časti in ima vanj po pravici največje zaupanje, ona pa prosta ženska, torej božje stvarjenje, ki na Slovenskem v moških zborih nima nikjer dosti ugleda in veljave. Priporočal jo je Podgorcem tuj trgovec, ki je rad molil, še rajši pa jih slepari, ali župnika je povzdigoval vsem ljub prijatelj in poštenjak, ki si ni pridobil ne enega krajcarja po krivem in ni izustil vedoma ne ene lažne besede. Najbolj se je črmošnjiški gospod odlikoval s tem, da je rabil svoje darove na korist svojemu bližnjemu; o Lenčikinih čudih pa še noben človek ni slišal, da bi bila hasnila kaj bolnikom ali drugim siromakom. Šmonu se je župnik že zato priljubil, ker ni veroval v njeno svetost in zamaknjenost. Zbor je po dolgem in resnem pomenku Tominčev svet soglasno potrdil in dokončal, da morata iti h gospodu dva znana moža precej prvo nedeljo. Prosil je Ponomarja in suhega Lenarta, ki sta bila

oba utrjena pešca, in onadva sta poslanstvo drage volje sprejela.

Ljubeznjivi gospod Holmar župnikuje zdaj v Primskovem, prej pa je pasel mnogo let med volkovi in medvedi svoje uporne kočevske ovce v gorskih Črmošnjicah, skoraj na sredi pota med Toplicami in Semičem. Kdor ga pozna, poreče z mano vred, da je tako skromnih, pohlevnih in blagosrčnih ljudij, kakor on, na svetu prav malo. Društveno življenje in burne veselice ga ne mikajo. „Zanj družba ne mara, — In on ne zanjo, — V samoti se stara, — Mu leta teko.“ Ta pesnikova kitica ga označuje tako dobro, kakor bi bila nalašč zanj zložena. Prosti čas, ki mu ga puščajo službena opravila, jemljo mu slovstvena dela in branje znanstvenih knjig. Spisal je po nemško, ali kolikor je bilo moči na osnovi slovenščine pasigrafijo. Zdaj sestavlja že več let z nekaterimi tovariši občeslavjanski slovar. Kakor za M. Majerja reklo bi se lahko tudi zanj, da je mož in pisatelj bodočnosti. Ime mu je na jako dobrem glasu po vseh slovenskih in tudi po nekaterih hrvaških krajih in deželah. Te glasovitosti pa si ni pridobil s slovstvenim trudom, nego s svojim samobitnim, res prečudnim ozdravljevanjem. On vrači z magnetizmom, o katerem je uverjen, da ima ozdravilno moč in da ga more prenesti in prevesti iz svojega trupla menda z očmi in dotiko v kruh ali v kako drugo sprejemljivo reč. Ljudje sploh trdijo, da kruh takrat, ko ga gleda, blagoslovi in da pomaga bolnim ta njegov blagoslov, o magnetizmu pa ne vedo ničesar in mu ne znajo niti imena. Pravi zdravniki vele, da Holmar šušmari in se mu rogajo — ali ne vsi. Baš najbolj učeni in znanstveni mu priznavajo sposobnost

in zasluge. Vprašal sem rajnkega dr. Ž. B., kaj misli o njegovem magnetizmu. Dejal mi je: Jaz ne verjamem nič niti magnetizmu niti zdravilom, katera jaz sam zapisujem in priporočam; ali velike važnosti je nravna moč. Resnične so besede, ki se bero v svetem pismu: Tvoja vera ti je pomagala. Truplo, v katerem prebiva zdrava in bodra duša, lahko in hitro okreva. Kdor zna otožnega bolnika potolažiti, kdor navda ubogega trpina s sladkim in trdnim upanjem, da bo kmalu dober, povrne mu s tem dostikrat pol zdravja, drugo polovico posla prevzame in dovrši priroda sama. V tej redki umetnosti je Holmar velikan, kateremu mi odiplomljeni doktorji niti do kolen ne dosežemo. Zanj delajo pa tudi še druge okolnosti. To je zdaj sploh znano, kako dobro je za nedužnega, ako izpremeni stanovanje, zrak in podnebje. Kogar v kaki nižavi hudo trga ali zobje bole, naj gre v črmošnjiške hribe in skoraj gotovo mu bo odlagnilo. Bolniki romajo k Holmarju navadno peš, po več ur, kdaj po cel dan in tudi po dva dni daleč. Spotoma se izprehodijo, razvedre, ugrejejo in izpote in to je za mnoge bolezni najbolji, večkrat edini lek. Kineoterapija je postala imeniten, skoro bistven del razumnega zdravništva. Tako je sodil dr. B., ki je črtil vsako sleparstvo in ljubil resnico bolj nego vse drugo na svetu. O sijajnih uspehih Holmarjeve lečbe se nikakor ne more dvojiti, naj pridejo odkoder hočejo. Več nego petdeset ljudij mi je potrdilo, da jih je ozdravil in otel njegov „blagoslovljeni“ kruh. Bistroumi in blagodatni gospod pa pomaga s svojim svetom in napotkom nele v boleznih, ampak še v mnogih drugih nujah in potrebah. Veliko je takih, ki mislijo, da naredi vse, kar hoče, da so

mu razodete in pokorne vse skrivnosti in moči prirode, da je čarovnik! Marsikak tat je že povrnil storjeno škodo v strahu, da ga vsevedoči župnik ne bi ovadil župljanom in gosposki. V Črmošnjicah je imel (brez svoje krivnje) dosti hudih sovražnikov. Slovenka, ki je bila tam omožena, mi je povedala, da so ga nameravali večkrat na samem napasti, ali vselej jih je zadržala misel, da mu je njihova nakana znana in da bi jih utegnil s svojo coprnijo preteči in ugonobiti. Duhoviti Holmar se gotovo najbolj smeje čudnemu bajeslovju, ki se mu prede in plete tako pridno gosto in hobotno okoli čestitega imena. Zdaj vidimo, da si Podgorci niso izbrali baš slabega moža za svojega odrešenika. Ponomar in suhi Lenart sta prisopihala v Črmošnjice v nedeljo popoldne, po krščanskem nauku sta razložila Holmarju v ime vseh Podgorcev nujno prošnjo svojo. Silil ga je seveda smeh, ali se je premagal. Rekel jima je: „Potrpita nekoliko trenutkov, ta reč se da urno opraviti.“ Šel je v drugo izbo, zapisal nekaj na papirček, ga vtaknil v zavitek in zapečatil. Pisemce da Podgorcema in veli: „Meni ni treba radi te stiske k vam hoditi. Tu notri imate zagovor, da boljšega na vsem svetu ne najdete. Res, da je prav kratek — ena sama beseda, ali kdor bo nosil s sabo le najmanjši kosec tega, kar pomeni, mu Hudobec ne bo mogel nobene sitnosti in kvare delati in uveril se bo, da ga ni več na Gorjancih. Dajte list zbranim možem, da ga odpečatijo in prebero zagovor in recite jim, naj si ga dobro zapomnijo.“ Ponomar vpraša župnika, kje bi se ta čudovita reč dobila in če ni za Podgorce morda predraga. Gospod ga potolaži, da ne bo treba trošiti ne solda za njo, kajti se je dobi dovolj

v vsaki hiši, kjer so ljudje. Moža sta mu ponudila zdaj lepe darove, ki sta jih zanj prinesla: tolstega zajca, nekoliko kljunačev in svinjine. On jih je zahvalil in ni hotel ničesar vzeti. Ker je moral nekam obhajat, stisnil jima je po kratkem pomenku roke in velel: Z Bogom! Šla sta od njega vsa vesela in oduševljena, da sta dovršila svoj opravek tako hitro in slavno. Bila sta v svesti, da sta zaslužila za tak uspeh velikansko nagrado, ki poleg dolenjske šege ni smela biti drugačna nego vinska. Precej tisto minuto sta mahnila v krčmo in zvrnila brez števila kupic na zdravje črmošnjiškemu župniku. Ko so ga začeli kočevski pivci nekaj obrekovati, sta mu branila čast in poštenje najprej z zgovornim jezikom, potem pa tudi s pestmi in s stoli. Njegovega največjega sovražnika sta mlatila, dokler se ni trikrat zaklel in pridušil, da bo prosil gospoda za zamero in da ga ne bo nikoli več opravljal. Morebiti bi se jima bilo prav slabo godilo, da niso zapazili Črmošnjičani Lenartovega revolverja, brez katerega ni šel nikoli od doma. O takem pogledu pravim Kočevarjem kmalu upade srce. Tudi je prišlo v krčmo več treznih in pametnih mož, ki so razburjene pivce z lepo besedo zopet pomirili in zbogali. Podgorska popotnika sta prenočila v Črmošnjicah. Do doma je bilo pet ur ali v svoji sreči sta potrebovala celih pet dni. V ponedeljek sta nadaljevala pijačo v Toplicah. V torek sta se okrepčevala v Novem Mestu s Kozlerjevim pivom. V sredo sta hodila samo četrt ure, pokušala sta potem ves dan v Žabji Vasi hrvaškega vivodinca. V četrtek sta se gostila in bahala pol ure dalje v Trstakovi krčmi na Slatini. Domov sta se primajala šele v petek zvečer. V soboto in tudi še v nedeljo

dopoldne pa sta spala. Ker se popoldne ne mašuje, nista šla ta dan nič v cerkev, kar v pobožnem Podgorju ni navada. Kmalu po kosilu sta prikorakala v Šmonov hram, kjer so ju nekateri možje že čakali. Radovedno so ju začeli vsi obenem izpraševati, kaj sta videla, čula in jim prinesla. Odgovarjal je za oba suhi Lenart, ki je imel razen lahkih nog tudi spreten jeziček. Pravil je o Holmarju take reči, katerih še Tominec ni vedel ali pa jih morda nalašč ni hotel povedati, ker so se mu zdele preveč čudne. Lenart je dejal: Vidite, prijatelji! kar smo tolikokrat slišali pa nismo mogli verjeti, sva našla potrjeno. Črmošnjiški gospod nosi res brke, pa še precej velike in prav lepe; ni dvojbe, da mu jih je dovolil sam papež, kajti se ne dobi ne v naših, niti v sosednjih škofijah noben mašnik s takimi omeli pod nosom. Pa kak hrust je gospod, od stopal do glave ves kakor iz jekla ulit! Jaz v nogah nisem polž, vsak me ne dohaja, ali z njim se bogme ne morem kosati. Zjutraj oh petih gre iz Črmošnjic pa maha kar naravnost čez hribe in doli, vse peš, to se ve, in predno se stori še mrak, izprehaja se že po Ljubljani! Ta mož je ustvarjen za misijonarja. Sploh se trdi, da nas bo kmalu zapustil in se preselil v Ameriko. Ali pa veste, kako se za bodoči svoj stan pripravlja? Tega za ves svet ne uganete. On ne spi ne na odrci ne na pernicah, pravzaprav nima nič postelje. Spat hodi ven na mostovž; pod njim je za dve pesti slame ali mrve, na njem pa navadno nič odeje. Če dežuje ali sneži z vetrom, premoči ga do kože, ali se za to nič ne briga, ker si je ude tako utrdil, da mu nobeno vreme ne more škoditi. Kuharica nama je počivališče pokazala in tako sva se na svoje

oči uverila, da leži vsak oženjen Podgorec bolj udobno in na mehkem nego ta veleučeni in modri mož. Midva pa sva videla pri njem še nekaj bolj čudnega. Prišla sva v izbo, v kateri so visele po vseh stenah take neznane podobe, da so se nama kar lasje ježili. Kuharica je dejala, da so to črke vseh narodov in vekov tega sveta. Meni se pa zdi, da je med njimi največ takih, ki jih na onem svetu laglje razumejo nego na tem. Črke jaz nekoliko poznam in vem, da so latinske, talijanske in mažarske, močno podobne našim slovenskim. Nemške se od njih precej razlikujejo, ali znano mi je, kakove so, dasi ne bom rekel, da jih morem brati. V gospodovi izbi pa so bila narisana brezštevilna skrivnostna znamenja, ki niso črkam nič v rodu: na vse strani obrnjeni žeblji, kljuke, kvake, parkeljci, zaviti repki, ostri rogovi, škorpijoni, žabe, netopirji, rogovilasti stroji in še sto in sto drugih takih grdob in nakaz. Ne more se nič drugače misliti in soditi, kakor da rabijo te čare in kraže župniku takrat, ko pogaja in odganja bolezni, nahaja ukradeno blago in ugiblje in poizveda sploh vse človeške tajnosti in hudodelstva. Kolikordalje sem upiral oči vanje, tolikobolj žive in strašne so se mi videle. Naposled je jelo po zidu kar mrgoleti in laziti na vse strani. Da nisva odskočila v drugo izbo, bilo bi naju od groze zadušilo. V krčmi sva slišala po tem nov dokaz, da se črmošnjiškemu gospodu ne more nič prikriti in utajiti. Neka gospodinja je poslala k njemu po zdravila svojo deklo in ji dala zanj lepo prekajeno pleče. Dekla je to pleče spotoma zakopala, da bi je vzela domov grede s sabo in je sama pojedla. Gospod je blagoslovil za gospodinjo kruh in dejal negodnici: Na, zdaj pa le urno

teci, da ti pleča ne izkoplje in ne požre kak pes!

S takimi pripovedkami je suhi Lenart preprijetno zabaval podgorsko družbo, dokler so se zbrali eden za drugim vsi Šmonovi prijatelji in se je moglo pravo zasedanje pričeti. Zdaj izročita poslanca gospodovo pismo Tolkanu, da je odpečati in prebere, kajti ni znal razen njega noben ud te družbe pisanega brati. Možje so bili silno zvedavi, kak zagovor jim gospod pošilja. V hramu nastane taka tišina, da se je slišal vsak komar. S svečano nagubanim obrazom prereže Tolkan zavitek, pogleda list, ga obrne, pogleda vdrugič na prvo stran in veli: Tukaj ni nič zagovora. Zapisana je z debelimi črkami edina beseda: Pamet, druzega pa nič, prav nič, niti to: Če ste vi lisasti, ne mislite, da sem tudi jaz. Podgorci se spogledajo in na vse grlo zagrohotajo, razen suhega Lenarta in Ponomarja, ki sta obledela in glavi povesila k tlom. Tolkan je govoril dalje: Česar smo iskali, smo iztaknili. Meni je zdaj vsa ta smešnica očitna. Škratje ne rogovilijo po vseh hribih. Kako smo mogli pomisliti, da bo verjel gospod v gorjanskega Hudobca kar tako, brez dokazov. On ni skušal nikoli njegove jeze in prekane, pa ni čudo, da se roga podgorskim bedakom. Zastavni Šmon zavrne Tokana: Ne očitaj župniku, da nas osmehuje. Njegov svet je dober in resničen kakor sam sv. evangelij. Poroča nam, da nosimo s sabo vedno nekoliko pameti, pa nas ne bo Škrat nikoli strašil, in uverili se bomo, da ga ni več na Gorjancih. To so zlate besede, ki se ne dajo ovreči. Kdor posluša glas svoje pameti in živi vestno in natanko po božjih in cerkvenih zapovedih, se mu Hudobca res ni

bati, do njega nima peklenščak nič moči in oblasti, niti prikazati se mu ne sme. Mene je strašilo že več potov ali vselej takrat, ko sem bil preveč vinjen in torej nisem imel s sabo ne kosca pameti. Na ogljarja, mojega soseda, je podiral Škrat vso noč v hosti drevje, da je komaj živ ostal. Drugi dan mi je sam priznal, da je trpel po pravici to kazen, ker se je pregovarjal zvečer strašno grdo s staro materjo svojo. Nadlogo smo si naklonili sami s svojimi grehi, zato mislim, da nam ne pomore noben zagovor, ampak edina pokora in pamet. Šmonu je vsa skupščina pritrdila razen obeh poslancev, ki sta še vedno v tla gledala in molčala. Bila sta uverjena, da sta velika krivca. Mislila sta in še zdaj mislita, da je napisal Holmar resničen zagovor, ki ga je pa pozneje s svojo čarobijo zopet izbrisal za kazen, da sta domov grede tako nekrščansko pijančevala in zamudila v nedeljo celo sveto mašo. Žena suhega Lenarta pa razlaga to reč precej drugače. V pijanosti ji je razodel mož skrivnost, da črmošnjiškega župnika za zagovor niti prosila nista, ker sta se ustrašila preveč nekakih peklenskih marog in znamenj, s katerimi so bili vsi zidovi popisani. Nakvasila sta mu nekaj, da sta vrdna, to je bil ves njun pomenek z gospodom. V Novem Mestu sta se namerila na burkastega godca Možeta, ki se jima je pobahal, da zna zagovarjati. Brzo ju je dobil v svojo mrežo. Dal jima je pismo, da ne prideta domov s praznimi rokami. „Kosec pameti“ je Podgorcem on svetoval, ne pa črmošnjiški gospod. — Ali naj bo to kakor hoče, gotovo je, da jim ta „kosec“ ni nič koristil. Morda je bil preslab ali pa ga niso znali prav rabiti. Svoj brezuspešen trud so itak kmalu pozabili, ker jim je zasi-

jala še tisto leto zvezda novega upanja. Tolažba je prišla Dolenjcem ta pot iz prijazne savinjske doline.

Nekako okoli leta 1860. slišali so se ob Krki prvi glasovi, da živi v Celji slep župnik, ki ima papeževe blagoslove. Ko je popotoval v Rim, so začeli o njega prihodu v vseh cerkvah zvonovi sami zvoniti. Po tem znamenju je spoznal papež, da je župnik svetnik in mu je podaril vse svoje apostolske moči in milosti, med drugimi tudi to, da sme dajati odvezo brez izpovedi. Dolenjce je ta novica silno razveselila in razburila. V Celje so jeli romati najprej posamezni, po tem pa cela krdela. Leta 1867. se je osnovala pravilna pošta, s katero je šlo vsak teden dvanajst do petnajst grešnikov k slepemu župniku po odvezo. Vozil jih je navadno Prečinčan Jože. Nekateri so se izpovedali, kakor doma, drugi so povedali dve, tri besede, pa je bilo tudi dobro. Še druge je vprašal gospod sam, če so storili tri največje grehe, menda uboj, požig in krivo prisego. Mnogim pa je oprostil grehe in jim dovolil k obhajilu iti tudi brez izpovedi, ki je bila pravzaprav res nepotrebna, kajti so mu bili po občem mnenju vsi grehi bolje znani, nego grešniku samemu. Romarji so mu dajali pridno za maše, kar jih je bolelo tem manj, ker so bile pri njem tako dober kup, po pet grošev in še ceneje. Nekdo mu je pomolil za eno cel goldinar. Slepec pa je dejal: To je preveč zate, ki si tak revež. Drug romar pa ga je prosil, da bi vzel od njega, ker je siroten, dva groša. Župnik je zagrmel nanj: Lažeš, ti si skop ne pa siroten! in tako se je zopet dokazalo, da so mu znane vse skrivnosti, da je vsevedoč. Pripovedovali so se o njem še mnogi drugi čudeži. Med njimi je bil go-

tovo največji in najbolj zanimljiv ta, da se je na tolikih krajih porodil. Gorenjim Podgorcem je pravil, da je Podgrajec, dolenjim, da Šentjoščan, Poljancem, da Zakrakovec, srednjim Dolenjcem, da Šentrupečan i. t. d. Župljan in bližji rojak je bil skoraj vsakemu človeku. Na svet je prišel celo v Nacaretu in Jeruzalemu, navadno le v slovenskem, ali če je zapazil, da bo koga razveselil, pa tudi v turškem, tam v dalnji obljubljeni deželi. Naši popotniki se niso mogli načuditi, da so govorili pobožni kmetje celjske okolice o njem tako zaničljivo. Nekateri so mu to povedali in ga vprašali, s čim se je ljudem zameril. On je povzdignil obraz proti nebu in zdihnil: Kaj, ali ne veste, da vsakega, kogar Bog ljubi, svet sovraži in prezira? Dolenjce je ta dokaz popolnem zadovoljil in pomiril. Grede na prvi slovenski tabor v Ljutomer vozil sem se z Jožetom tudi jaz od Zidanega Mosta do Celja. Moji sopotniki so bili jako veseli ljudje, prepevali so skoraj same okrogle in niti njih pomenki niso kazali kesajočih se grešnikov. Pozneje sem pazil natanko, kaki romarji najbolj rabijo to pošto. Izvečine so bili lahkoživni mladiči in mladenke, pridružil pa se jim je rad tudi kak starec, čigar poštenje je bilo doma na slabem glasu. Povedal bom samo en zgled, kake zrele ptice so se nahajale med romaricami. Blizu Novega Mesta sem poznal lepo, ali preživo deklico, o kateri so vsi znanci govorili: Katrica je preveč fantovska, boste videli, da bo kmalu kaj izteknila. Čez nekoliko mesecev mi je zašepetal na uho nje sosed, da bo zibala. Nekaj dni pozneje se je vedelo že po vsej občini, da si kuha skrivaj neko travo, da bi se iznebila neugodnih nasledkov svojega greha. Skoraj izvem, da

je nevarno zbolela. V štirinajstih dneh je bila zopet na nogah, pa hajdi z Jožetom v Celje! Tercijalke so na ves glas trobile, da gre zato tja, ker je je sram in strah, da bi se izpovedala domačemu gospodu svojega vnebovpijočega hudodelstva. Razen te, pravili so mi ljudje še za pet drugih, da so zapravile zarod z juho neke trave, z vranjim kljunom ali z nekimi neznanimi jagodami, ki rasto na grajskih vrteh, in se drevile potem v Celje, da jim ostrga slepi župnik kosmato vest. Sčasoma se je jelo sploh trditi, da hodijo po celjsko odvezo večinoma taki, ki imajo na duši kak velik, grd greh, na priliko tatvino, ali kako hudo nečistost. Nekoliko ur od Novega Mesta so tri slaboglasne vasi, v katerih je prejšnje čase vse mrgolelo kradljivcev, sleparjev in vlačug. Iz njih je šlo v Celje več romarjev, nego drugje iz treh velikih žup. V nekem dolenjskem okraju se zdi zakonskim deveta božja zapoved menda nepotrebna. Mož, ki pozna po stanu svojem prav dobro nravne razmere našega naroda, mi je zatrdil, da se nahaja izmed deset omoženih na Gorenjskem komaj ena prešestnica, v tem okraju pa je komaj ena poštena. Tudi odtod so drli ljudje, zlasti babnice, kar kupoma v Celje. Marsikatera je vzela s sabo, da je v dalnjem kraju ne bi bilo preveč strah, kakega dobrega prijatelja. Naša duhovščina seveda ni verjela niti v svetost slepega župnika, niti v veljavnost njegove odveze. Svarila je župljane, naj ne tratijo časa in ne žalijo Boga s tem romanjem ter jih poučevala z resno besedo, da je prejemanje sv. obhajila brez resničnega kesanja in natančne izpovedi božji grabež in smrtni greh. Ali ljudje si niso dali dopovedati, vleklo jih je v Celje, kakor

da bi bili obsedeni. Med temi romarji je bilo tudi precej Podgorcev; naš znanec Kozoglav se je peljal dvakrat z Jožetom, dvakrat pa je korakal peš tja. Podgorci so vprašali slepega župnika, če zna zagovarjati škrate, in ko jim je to potrdil, so ga prosili, da bi šel ž njimi in jim pregnal iz Gorjancev Hudobca. Odkonca je mož z glavo stresal in se branil, pozneje pa se je ž njimi pogodil in obljubil svojo pomoč. Priporočal jim je trdno vero, ker se brež nje peklenski duh ne da prepoditi. Ker je bilo te vere v Podgorju obilo, se ni moglo dvojiti o najpovoljnejšem uspehu. Ali neusmiljena usoda je poteptala tudi ta pot sladke upe rojakov naših in Hudobca rešila. Ako se Podgorec s kakim gospodom dobro seznani in bi mu rad ugodil, ga vpraša gotovo, če je rad polhe in mu jih prinese, ako to potrdi, polno malho, da jih je sit. Teh živali je na Gorjancih dovolj. Dolenjcem se nič ne gnusijo, mnogi jih ljubijo bolj nego vsako drugo divjačino. Tako je vprašal Kozoglav tudi slepega župnika. On mu je dejal, da je polhe prav v slast, če so dobro pripravljeni. Kozoglav mu da sedem jako rejenih, katere mu je ujel sosedov sin, razposajeni Murček, in se ponudi obenem sam za kuharja bahaje se, da mu jih bolje od njega ne zna napraviti nobena kuharica. Polhi morajo biti napol kuhani, napol pečeni: taki so slastni, da pridejo lahko brez sramote na vsako grofovsko mizo. Slepi župnik sprejme ponudbo s pogojem, naj skuha polhe skrivaj, ker bi se mu meščani gotovo rogali, ko bi za to jed izvedeli. Kozoglav se je dela lotil in je dovršil, kakor je bil trdno uverjen, srečno in slavno. Župnik poje hlastno dva polha, dasi je bil bolehen. Použil bi jih bil

morda še več, da ni začutil hude slabosti, ki ga je prisilila, da je moral iti v posteljo. Čez osem dni je umrl. Prestrašeni Kozoglav je šel precej, ko je to izvedel, k sosedovim in vprašal Murčka, če mu ni ujel namesto poštenih polhov morda kako strupeno podgano ali krtico. Fant mu se zabavljivo zagrohota: Prismoda, če se je kaj tacega pripetilo, kriv si ti, ne pa jaz. Hotel si dobiti na vsak način od mene polhov, za katere zdaj, kakor sam veš, ni pravi čas. Moral sem obljubiti, da ti bom izpolnil voljo, pa sem si pomagal, kakor sem vedel in znal. Kozoglav se prime za glavo in bridko zaječi. Odtakrat je bil ves izpremenjen. Hodil je zamišljen sam zase, ogibal se je vsake druščine in tudi najboljših prijateljev. Vest mu je očitala, da je smrt slepega župnika morda on zakrivil. Rajnki ga je hodil skoraj vsako noč strašit. Proti jeseni je pustil svojo borno, zadolženo kočico in šel najprej na Hrvaško, potem na Ogersko, odkoder se ni več vrnil. Veliko let se ni zanj nič slišalo in vedelo. Lani so ga našli dolenjski fantje, ki so na Ogrskem delali doge, v Zakonu na Dravi. Bil je rdeč, debel in dobre volje. Videlo se je, da ga je duh slepega župnika moral izgrešiti, ali pa se je naveličal mu nagajati. V Zakonu se je oženil. Črna in blagosrčna Madžarka mu je prinesla razen pridnih rok krčmarsko pravico, dve sto veder vina in več stotin gotovine. Ker je stala krčma jako na priliki, je zahajalo vanjo zmerom dosti pivcev. Če so prišli k njemu rojaki, se jih je obveselil vselej tako, da jim je dal za 20 soldov več svinjine nego drugim ljudem za 40. Niti vina jim ni mešal preveč z vodo, v litru če je je bilo četrt, ali pa še ne. Naši delavci so ga vprašali: Kdaj pride kaj

domov? Dejal je: Menda nikoli. Kranjska dežela je na oči raj proti blatni Madžarski, ali za vse drugo mi je bolje tukaj nego doma. V Zakonu mi ostane vsaj nekaj dobička, v Podgorju pa ne bi delal zase, nego za nikdar sito gospodo.

Brusničan Herbst je šel s prijateljem Šmejkalom v Šentjernej na semenj. Pod Gorjanci tuja imena niso tako redka, kakor bi se lahko mislilo. Med iblajtarji in stražniki, ki so prežali pred l. 1848. brez sreče in slave na tobakarje in turške hajduke, je bilo vedno dosti Čehov in nemških Pemakov. Prebivši službena leta, so se nekateri poselili v Podgorju in oženili. Njih otroci so bili že tako poslovenjeni, da trezni niso znali nič nemško. Naslednika takih tujcev sta bila tudi revna in preprosta, ali jako poštena brusniška srenjčana Herbst in Šmejkal. V Šentjerneju sta našla razen drugih znancev Šmejkalovega svaka Trpotca, ki je vozaril s čilima svojima hrvaškima konjičema blago, kakor je naneslo, kdaj v Krško, kdaj v Ljubljano. Pravil jima je svoje mične prigodbe in izkušnje pri bokalu izvrstne stare zelenike s tako živo zgovornostjo, da se ga nista mogla naslušati. Povedal jima je tudi to, da se je seznanil nedavno s slavnim menihom, ki živi zdaj sam zase na Dolenjskem. Njegova svetost je tako zaslula, da jo je izvedel sam rimski papež in mu dovolil, da sme zapustiti svoj samostan, iti, kamor ga je volja in prebivati, kjerkoli sam zaželi. Dal mu je tudi še to dovoljenje, da stanuje ž njim slobodno mlada, precej brhka babnica, da bi imel priliko, bojevati se s izkušnjavami in si z junaškimi zmagami prislužiti nebeški raj in večno izveličanje. Ker se je zdela Podgorcem ta povest nekoliko neverjetna, potolažil in

uveril ju je Trpotec s to-le priliko: Bil je jako pobožen puščavnik. Vsak dan je prišel k njemu angel in mu prinesel živeža. Enkrat pa ga ni bilo ves dan nič k njemu. Drugo jutro se je zopet oglasil in puščavnik ga je vprašal, zakaj ga včeraj ni bilo. Angel mu je odgovoril, da je umrla v bližnji gostilni natakarica, in da je poslal Bog po nje dušo vse angele in tudi njega. To žensko so imeli ljudje za veliko grešnico, ker je tako rada s pijanci in razuzdanci plesala in se kratkočasila. Nihče ni vedel, da prečuje v goreči molitvi cele noči in da nosi pod obleko na golem životu železen pas z ostrimi žeblji, ki so se ji na plesu in sploh, kadar se je ganila, globoko zadirali v meso in ji delali neznanske rane in bolečine. Puščavnik je vprašal angela: Koliko pa vas bo prišlo po mojo dušo? Angel veli: Jaz sam. Puščavnika premaga napuh, da reče osorno: Če jih ne bo več, pa ne potrebujem niti tebe, in tako se je pogubil. Ta prilika je Podgorca poučila, da se ne sme soditi nikdar po videzu in zdaj sta Trpotcu verjela. Kar sta čula v Šentjerneju, sta seveda doma precej razglasila. Šmon in tovariši njegovi so se smejali njuni lahkovernosti in zatrdili, da je sparjeni menih prej cigan, nego svetnik, ali tò zabavljanje ju ni oplašilo. Iskreno in oduševljeno sta oznanjevala njegovo resnično bogoslužnost in pravičnost in mu dobila mnogo častilcev in prijateljev, zlasti v Gaberju in po drugih gorskih vaseh tja do Karlovške ceste. Ti verniki so popolnoma odobravali njuno misel, da je treba poklicati svetega moža na pomoč proti Hudobcu. Herbst in Šmejkal sta potovala k njemu sama ter ga preponižno vprašala, če mu je podarjena moč, premagati peklensko pošast, ki pustoši

že toliko let Gorjance in obližje. Menih odgovori oblastno in jezno: Kaj dvojita? V moje blagoslove verjamejo boljši možje, nego sta vidva. Pogodivši se ž njima za plačilo, ki je bilo precej veliko, je dal napreči kočijo in se odpeljal v Gorjance. Voz je pustil v Preseki. Do Hude peči, v kateri stoluje Hudobec, je moral peš korakati, kar ga je silno utrudilo in spehalo. Vzemši iz žepa stare bukve, je stopil pod skalovje in začel moliti. Hudobec pride gledat, kdo je in se zasmeje. Ko pa sliši glasno zagovarjanje, zagrmi srdito in zaničljivo: Kaj ti, lopov, hočeš me prepoditi? Čakaj, jaz bom Podgorcem povedal, koga so si najeli za boj z gospodarjem Kukove gore. Doma ti je smrdelo iskati si službe in kruha, ker si vedel, da zahteva slovenska duhovščina od vsakega tovariša vero, red in poštenje in ne daje potuhe razuzdancem in samopašnim skruniteljem božjih vež in svetotajstev. Potepal si se po svetu in si našel na Kvakarskem samostan, pravzaprav brlog po volji svoji. Živel si z brati tako, da ste več ur naokoli vse ljudstvo pohujšali. Ker se vam je zdelo med zidovi še premalo svobodno, razkropili ste se po obližju in se nastavili kar sami za župnike. Za svoje uboge duhovne ovce ste imeli tako skrb, da ste jih najprej ostrigli, potem odrli, naposled pa jih do golih kosti oglodali. V Rimu se je to mesarstvo izvedelo, dobili ste oster ukaz, da se morate nazaj v svoj samostan umakniti. Ti pa poglavarjev nisi hotel poslušati. Z nagrabljenim denarjem si pribezljal v svojo domovino in se ustil, da se nikogar ne bojiš in boš delal, kar se ti bo zljubilo. S sabo si pripeljal negodnico ter se bahal, da ti nihče ne more braniti, ako te bo volja, ž njo do smrti živeti in se

rogati svečani svoji obljubi, šesti božji zapovedi in naredbam katoliške cerkve. Kmalu si začutil, da se zbira nad tabo huda nevihta, trebalo je misliti, kako bi se odvrnila. V Ljubljani je vladala takrat peča. Ti si prišel, padel na kolena in poljubil rjavo roko, ki je devala to pečo na glavo. Ta gnusna podlost te je rešila. Ker si se bal neprilik tudi od posvetnih oblastev, si izdal o volitvi svoj narod in njegove svete pravice in pljuval pred častitimi duhovniki, ki so ostali domovini zvesti ter so svojo dolžnost možato izpolnili. Vidiš, s takimi ciganskimi umetnostmi si se izkopal iz nevarnosti. Potem si se pasel slobodno po živinskih nagonih in strasteh svoje spačene duše. Zabaval si se doma kaj ugodno z butilijami, knjigami in ljubico. Tvoja knjižnica ni baš velika, ali je zanimiva, vsaj za take modrijane kakor si ti. To spričujejo glasno že naslovi posameznih bukev: Die Frau als Mutter, Casanova, Galante Abentheuer i. t. d. Ob delavnikih nisi cerkve nikoli odznotraj videl. Ko si šel v nedeljo od božje službe, te je čakala pred vrati vselej tvoja priležnica, pa si jo zgrabil za podpazduho in vlekel ponosno domov, kakor kak grof svojo gospo. Gledali so te izkušeni, resni možje, pametne, pobožne žene, sramežljive device, nedolžni otroci. Takega pohujšanja ni učakala kranjska dežela več nego tri sto let, odtakrat, ko se je širil po njej predpustni evangelij, katerega je izumel sladki moj bratec Martinček, gledaje zamaknjen v sivkaste oči svoje Katrice. Njega si hvalil na ves glas proti svojim gosposkim in kmečkim znancem in njegovim privržencem si se hotel tudi s tem prikupiti in približati, da te ljubica ni smela nikoli drugače imenovati nego:

Mein Pastor! Duhovnike te škofije si pri vsaki priliki zlobno in lažnivo obrekoval in jih pital z „mračnjaki" in „nevedneži". Ker si tako oster sodnik drugim, moramo pogledati tudi v hram tvoje vednosti in učenosti. O počitnicah si se pomenkoval z dijaki in si jim potožil nasledek svoje požrešnosti z besedami: Hodie mihi male est, habeo duram sedem. Ta tvoja ultraklasična latinščina je fante tako udobrovoljila, da so skoro od smeha popokali in se je gotovo še zdaj radostno spominjajo. Većkrat si izustil avšasto mnenje, da so bili na Kranjskem edini pametni popi stiški menihi in da bi se jim precej pridružil, ko bi zopet vstali. Stiški gospodje so bili silni bogatini in zaradi tega veliki grešniki, obenem pa tudi slavni razumniki in učenjaki. S svojimi grehi in njih nasledki se niso nikoli ponašali in bahali. Takega bedaka, kakor si ti, ne bi bili hoteli sprejeti niti za svinjarja, nikar za tovariša. Naštel sem ti zdaj nekoliko marog in grdob, ki so ljudem znane. Ako se ne pobereš precej ta hip odtod, pa bom razodel možem tvoje skrivne, še stokrat večje lopovščine, da ti bo kar kri zastala in se zledenila. Po teh besedah udari Hudobec z nogo ob tla, da se je zazibal ves hrib. Ubežni menih se je stresel že prej kakor šiba, pri tej škratovi pretnji pa je vrgel bukve od sebe in začel teči, kar so ga mogle noge nositi. Preklinjaje so odšli za njim prevarjeni Podgorci. Mislili so ga kazniti, ali je bežal tako urno, da ga niso mogli doiti. V nekoliko urah ga je prinesla kočija zopet domov. Hudobčeva pridiga in prebiti strah sta ga tako poparila in poklapila, da celih štiriindvajset ur ni mogel ne jesti ne piti. To izgubo je povrnil svojemu životu drugi dan z obrestmi vred. Iz dimnika

se je ves ta dan neprenehoma kadilo in od rane zore do trde noči se je slišalo iz njegove hiše na cesto žvenketanje kupic in rožljanje žlic, vilic, nožev in krožnikov.

Naša povest se približuje svojemu koncu, ki ni tako brezupen, neradosten in jalov, kakor bi se moglo pričakovati po tem, kar smo izvedeli. Pregovor trdi, da tudi slepa kura najde kdaj kako zrno. Šmonova dekla Ančka, kateri je Bog dal težko kaj več nego pol talenta, je rekla svoji gospodinji: Ljudje hvalijo stare čase, kako je bilo na svetu dobro, dokler je stala še cerkev sv. Miklavža in ni bilo ne Hudobca, ne toče, ne drugih ujm in nadlog, ki nas zdaj zatirajo. Ko bi sezidali to cerkev iznova, bi škrat izginil in ž njim vsa nesreča. Stroški ne bi bili veliki, ker bi vsak rad tlako delal in gospoda bi tudi lahko dobili, ki bi hodil na Gorjance maševat, če ne doma, pa v samostanu; saj bi se mu pot dobro plačal. V čudu pogleda gospodinja deklo in veli: Misliš? Ti, jaz tudi tako mislim. Ta pogovor je slišal Šmon in dejal: Če bi se tega lotili, dam jaz precej deset goldinarjev in še kaj drugega. Prava beseda vselej kaj zaleže. Še tisti večer so se pomenkovali po vsej vasi, kako bi bilo hasnovito in potrebno, ponoviti čudodelno cerkev sv. Miklavža. Govorica se je širila dalje in dalje; preden je potekel mesec, je vnela že vse Podgorje. Ob nedeljah se ljudje niso skoro nič drugega menili nego to, kako se bo cerkev zidala in kake dobrote in blagoslove jim bo prinesla. Ta nakana je razveselila tudi Žumberčane onkraj gore. Prijatelju za voljo, ki je za to reč največ skrbel in trošil, sem spisal hrvaški opomin in prošnjo do njih, da bi bogoslužno delo po svoji moči podpi-

rali. V Podgorju so se začeli nabirati v ta namen dragovoljni darovi, ki so bili za grozno revni okraj dovolj veliki. Nekateri so dali ali obljubili denarja, drugi vina ali kakega drugega pridelka. Prva gorečnost je sčasoma ponehala in skoro ugasnila, ali doseglo se je itak toliko, da se o srečnem uspehu ne more več dvojiti. Cerkev sv. Miklavža stoji že dozidana in pod streho, treba ji je zdaj še oltarja, zvonika in zvona. Po kaki prav dobri letini bo dala rada vsaka podgorska in marsikatera žumberška hiša, da se bodo mogle tudi te potrebe omisliti. Neskončno veselje in ginljiva pobožnost bosta vladali na Gorjancih, ko se bo vršilo v novi cerkvi prvo sveto opravilo. Vsi Podgorci imajo trdno vero, da bo tisti slavni dan konec dolgi in prežalostni dobi Hudobčevega kraljevanja in strahovanja.

21. Peter in Pavel.

Ko je dopolnil general Erger-Berger trideset let, je začutil potrebo, da gre v pokoj. Za domovino si je bil nabral že toliko zaslug, da se je zdela gospodi njegova želja popolnoma upravičena. Dali so mu odpust brez dolgega odlaganja. Slabo se mu ni godilo niti v vojaški službi, ali jesti in piti vendar ni mogel vselej, kar in kolikor bi bil hotel. Doma na graščini pa si je uredil življenje v vseh rečeh po svoji volji. Delal in premišljeval ni nič. Take sitnosti so mu opravljali uradniki in družina. Po dvanajst ur na dan je spal, drugo polovico časa je porabil za tri glavne svoje zabave: lov, tepeškanje in jed. Lov je ljubil samo zato, da se naužije v hosti zdravega zraka in si ohrani zdravje. Zaradi ogromne debelosti ni mogel

hoditi peš. Prejšnje čase so ga nosili hlapci, zdaj pa se je vozil na zlatih kolih, katera je dobil v dar od turškega cesarja, prijatelja svojega. V gozdu je dal izkrčiti daleč v goro prav položno in široko preseko, po kateri se je lahko vozaril. Streljal in ubijal je živali tako naredno, kakor mnogi drugi gospodje tiste in tudi še poznejše dobe. Lovci so mu prignali pod nos kako ranjeno srno, ki se je komaj gibala, grof jo je pogodil in vsi gonjači so zavpili: „Slava! General Erger-Berger je prvi lovec na Dolenjskem in Hrvaškem.“ Sčasom se mu je primrzil takšen lov, zdel se mu je pretežaven in zamuden. Nadomestil ga je z šalo, ki je bila gotovo pametna, dasi ne baš duhovita. Lovci so morali poskrbeti, da se je nameril po kratki vožnji na divjačino, ki ni bila le obstreljena, ampak tudi že mrtva, odrta in — pečena. Kadar se je prav posebno udobrovoljil, se je kratkočasil najraje s tepeškanjem. Vozniku, hlapcu, ali kakemu drugemu človeku, ki ga je srečal, je založil s pestjo pljusko, ali ga brcnil od zadej, ali mahnil po njem navsomoč s palico, ali pa ga zbodel v stegno z ostrim šilom. Tega ni delal iz jeze, marveč za svoje veselje, da se je smejal. Kolikor bolj se je udarjenec in ranjenec zvijal, kremžil in cmeril, toliko ljubše je bilo grofu, tem obilnejšo nagrado je prejel od njega za bolečine. Pograbil je vsakega, kogar je tepel, za uho ali za nos in ga vlekel v grajsko klet ter ga napojil prav do sitega. Naposled mu je dal kak srebrn denar, za nameček pa navadno še eno pljusko ali brco. Take šale se dolenjskim graščakom niso zdele surove in sramotne. Zadnji prijatelj jim je bil, kar jaz vem, žlahtnik Paravić. Mož ni bil slovenske krvi, ali imel je slovenske podložnike,

tudi je zahajal rad v Ljubljano, v Ribnico in na Toplice. Pretepel in obunkal je marsikaterega našega rojaka. Mnogi so komaj čakali, da jih lopne, kajti dobro so vedeli, da se jim bo mastno plačal vsak udarec. Lov in tepež je smatral Erger-Berger bolj za postranski veselici, glavna zabava pa sta mu bila in ostala v vojski in miru jed in pijača. Obedi so mu trajali od poldne do kasne noči. Manj nego trideset skled ni prišlo noben dan na mizo in to še brez sadja, potic, tort in drugih slaščic. Tajna zgodovina dolenjskih „vaših gnad" nam je zapisala in ohranila natanko spomin tistih jedi, ki so najbolj dišale slavnemu generalu. Ta obedni izkaz nam izpričuje, da se je kupilo in omislilo za njegovo lišpavo grlo in obširni želodec vse, karkoli se je nahajalo sladkega, prijetnega, okusnega in pomičnega v bližnjih in daljnih deželah, naj leži v Evropi ali Aziji, takraj ali onkraj atlantskega morja. Pohvalno se mora priznati, da pridelkov in priredkov domačega kraja ni zaničeval tako neumno kakor nekateri naši „domorodci", ki so razvpili Dolenjce za najslabše kmete v cesarstvu in se silijo s to nesramno lažjo celo v slovenske časnike. Naše dobro izpitane kopune je imel za najžlahtnejšo kuretino na svetu, s katero se ne morejo kosati niti sloveči hrvaški purani, ne ogrske gosi. Trdil je, da se jih človek nikoli ne naveliča, če jih je tudi trikrat v tednu. Kruh se mu ni smel peči iz nobene druge pšenice nego iz podgorske, kajti našel je v njej take odličnosti, ki jo povzdigujejo nad isto italijansko. O banaški je molčal, ker se je je takrat še malo pridelovalo v opustošenem Banatu. Neizmerno je častil in hvalil tudi smetano dolenjskih krav, ki se paso po suhih, sladko-travnih gorskih ko-

šeninah in lazih. Enako visoko je cenil sočno svinjino zakrakovskih prascev. Vselej, kadar jo je užival, se je smejal bedakom, ki so dobivali svinje in svinjsko meso z Nemškega in Italijanskega. Slovenske čebele in čebelarje je razglasil za najprve v Evropi, in znanost mu je pozneje to mnenje potrdila. Njihov med mu je bil najljubši zajutrek. Istotako je jedel v slast čudovito dobri fižol, ki raste po dolenjskih vinogradih, naj bo nakolski ali pa pritličnik, prajz, češnjevec, koks ali samozrnec. Poleg govedine mu je morala stati vselej skodelica hrena. Tudi ta je bil domač pridelek, izkopan blizu Prečine iz prhke zaloške zemlje. Krškim rakom je začel grof prvi širiti po svetu slavo. Najokusnejši so se mu zdeli rumeni velikani, ki jih je pralo šumeče slapovje pri Žužemberku, in pa tisti težki korenjaki, ki so gomazili v skalovju pod Rumanjo Vasjo. Ali on je dokazal, da žive preizvrstni raki v vseh dolenjskih vodah in nele v Krki. Ko so ga vprašali, katerim bi odločil itak prvo mesto, je dejal, da imajo najkrhkejše in najslajše meso mirenski v obližju grada Rakovnika, ki je dobil od njih svoje ime. Postrvi so mu nosili ribiči iz več studencev, najbolje so se redile po njegovi misli v Težki vodi. Krko pa je častil in ljubil bolj nego vse druge reke zaradi odličnih sulcev, ščuk, vider, povodnih rac in labodov, ki so mu dohajali iz njenih valov na mizo. Tudi za gobe spada po njegovem izpričevanju dolenjska krajina med najbolj blagoslovljene v Evropi. Zlasti se je obveselil, če je zagledal zajca. Gobe te vrste so tako silne, da napolni že ena sama velik naramen koš. O sadju mi ni treba govoriti. Dolenjske slive so sladke kakor sladkor, pa ni čudo, da grof ni maral nobenih drugih. Dolenjsko breskev je

imenoval oduševljeno diko in ponos dežele slovenske, kraljico in zmagovalko vsega avstrijskega sadja zaradi njene divne lepote, sočnosti, dobrote in dišave. Denarjev je potrošil seveda največ za draga francoska, španjolska in ogrska vina, ali izkušnja ga je izučila, kako dobro se prileže želodcu tudi domača kapljica, zlasti tista, ki dozoreva v Gadovi Peči, Drenovcih, Grčevju, v obeh Trških gorah (novomeški in krški) in v mali, ali neskončno prijazni Gobici pri Šent-Rupertu. Ker je hrepenel general Erger-Berger tako strastno po vseh dobrih darovih matere prirode, se ne moremo čuditi, da je smatral za svoje glavne uradnike kuharje in kuharice. Isti oskrbnik se ni smel povzdigovati nad nje. Za nadzornico in vodnico vsega kuhinjskega dela in svetišča je izbral grof izmed mnogih tekmic hčer našega rodu, bistroumno Meto. Dolenjke slove že odnekdaj za dobre kuharice. Meta se je porodila v Šent-Vidu pri Stičini, ki nam je dal že toliko glasovitih krasotic in umetelnic. Z lepoto je Bog ni nadaril baš obilo, ali razen svojega obrta je znala in razumela še marsikaj drugega. Enako spretno je rabila svoj jezik in svojega bližnjega. Ustni grajski „Dnevnik“ je uredovala neprekosno korenito in duhovito. Znanke je imela v kuhinjah in otročjih spalnicah vseh dolenjskih gradov. Od njih je izvedela hitro in natanko vse novice, zgodbe in skrivnosti grajske gospode ter jih potem poročala seveda dobro osoljene in začinjene svoji gospej in prijateljicam. Meta je pazila na vso kuho, posebno pa ji je bilo skrbeti za okusno juho, vlažno govedino in slastno privaro in omako. Razne pečenke pa je pripravljal drug izvedenec, Kraševec Balša. Grof je iztaknil ta biser pri baronu Rosnarju, vrstniku in prijatelju

svojem, ki ga je bil povabil na obed. Tako dobre pečenke kakor na tem kosilu ni prej nikoli jedel in v glavo mu puhne misel, da mora biti Balša vsekako njegov. Barona vpraša, koliko mu da za kuharja. Dobivši nepovoljen odgovor, da ni in ne bo nikoli naprodaj, začne nagovarjati Balšo samega, naj pride k njemu služit. Sluga mu veli, da bi se tega ne branil, ker se mu godi pri Rosnarju dosti slabo, ali ga ne sme zapustiti, ker je njegov podložnik. Grof se zasmeje: To nič ne škodi. Čakaj danes štirinajst dni zvečer za grajskim vrtom. Ker ne smeš iti odtod izlepa, te bomo pa ukradli. Čez štirinajst dni prideta o mraku za baronov vrt dva grofova hlapca, posadita Balšo na konja in odjašeta ž njim proti Gorjancem. Spretne slaščicarice Polone se je polastil Erger-Berger na drugačen način. Služila je prej pri vitezu Šalku, s katerim je bila zadovoljna, da ne bi bila šla rada od njega. Šalk se je zabaval najbolj z igro. Grof najme za veliko plačilo glasovitega kvartača Šinkenturna ter ga pošlje k vitezu, da bi igral ž njim za Polono. Vitez izgubi igro in Polono, katero odvede zmagovalec k Erger-Bergerju. Blizu Metlike stoje na lepem prostoru tri cerkve, ena zraven druge, ta kraj se zove zdaj: „Pri Treh Farah.“ Proščenje, ki se vrši tukaj jeseni, spada med največje in najveselejše cerkvene shode na vsem Slovenskem. Zbere se po šest, kdaj, pravijo, tudi do deset tisoč ljudi, ponajveč Belih Kranjcev in Hrvatov. Namolivši se, okrepčujejo se romarji preprijetno pod košatimi lipami. Napeče se takrat svinjine in vsakega mesa za celo vojsko. Grofu je nekdo povedal, da ne zna peči jagenjčkov na ražnju nihče na svetu tako okusno kakor tamošnji Vlahi in Hrvati. O resnici

tega poročila se je hotel uveriti in je prišel s tem namenom na proščenje k Trem Faram. Tudi njemu se je zdel vlaški jagenjček neskončno dober, meso se mu je topilo kar samo v ustih. Precej zaprosi dečka, ki ga je spekel, naj pride k njemu služit v njegov grad, plače mu bo dal, kolikor bo zahteval. Vlah, ki se je zval Dáne, pogleda svoje rojaka, ki mu prikimajo in odgovori grofu, da gre ž njim. Ta služba je trajala le tri mesece, končala se je s takšno strahoto, kakršne Erger-Berger še ni nikoli doživel. Dáne se je bil dogovoril z Vlahi, da so planili opolnoči v grad. Ker jim je odprl vrata, razsuli so se brez zapreke po izbah in shrambah. Najrajši bi si bili prisvojili dragoceni zlati voz. Uprl se jim ni noben človek. Družina so se poskrili v kleti in pod streho, ali pa so pobegnili v bližnjo hosto. Nemški uradniki, katerih je bilo dovolj v gradu, pa so po nekem čudnem naključju to noč kar nanaglem zboleli ali pa so morali ostati pri bolnih svojih ženah in otrokih. Resnična zgodovina bo oznanjevala do konca vekov slavni čin, da je rešil grof brez tuje pomoči čisto sam grad, imetek in sebe. Ko se je predramil in slišal, da so prilomastili razbojniki, je rekel gospej, naj odpre okna, potem pa je začel rjoveti na vse junaško svoje grlo: „Pomagat! pomagat!“ Glas se mu je razlegal kakor grom po dolini in dobravi. V bližnjih vaseh se ljudje prebude. V početku so mislili, da je zdivjal in tuli grajski bik. Hlapec, ki je pribežal po cesti, jim pove, da so v gradu Vlahi in da bržkone odirajo grofa na meh. Ta novica dvigne kmete iz postelje. Vreli so od vseh strani skupaj, da bi videli na svoje oči, kako se vrši zanimiva prigodba. Grofu niso mislili priti na pomoč.

Pozneje bomo izvedeli razloge, zakaj se jim ni mogel lahko smiliti. Koristili so mu itak s prihodom svojim. Ko zapazijo razbojniki toliko množico, ki je še vedno naraščala, se preplašijo, zapuste grad in pobegnejo v gozd brez zlatega voza in skoro brez plena. Erger-Bergerja je strah, ki ga je to noč prebil, tako prevzel in izbegal, da je ležal več tednov bolan. Od takrat je črtil ne le Vlahe, ampak tudi njihovo pečenko.

Z lepo svojo gospo Notburgo je živel grof v slogi in prijaznosti. Od mlajših let ni zaničeval niti kmečkih deklic. Tudi v zakonu je gledal kaj rad naše brhke Dolenjke. V tem se ni razlikoval prav nič od drugih graščakov. Marsikatero je vščipnil v lice ali v uho in jo povabil k sebi v klet ali v zidanico ter jej dal piti dve, tri kupice dobre starine. Zaradi takih šal niso gospoda nikogar grajali. Kmečki ljudje so sodili ostreje in svarili dekleta, naj se varujejo, ali niti oni niso trdili, da bi bil Erger-Berger kakov prešestnik. Gospa se ni nanj nikoli potožila ne za to, ne za kako drugo reč, morda zato, ker se ni vtikal čisto nič v njene veselice, spletke in tajnosti. Kakor vsaka ženska, je imela svoje skrivnosti tudi ona in to jako zanimive. Ko je prišla na grofov dom, odkraja ni brzdala svojega dosti objestnega srca. Dostikrat je jahala kar sama po več ur, kdaj po prisojnih lokah, kdaj pa tudi po temnih gozdih, pohajala je gradove ondotne gospode in se pomenkovala odkrito na vsa usta z vsakim človekom, tudi s podložniki svojimi. Vesele slovenske fante je gostila rada v domači zidanici in poslušala vsa zamaknjena njihovo petje večkrat pozno v noč. To življenje ji je jako ugajalo, ali prineslo jej je tudi neprilike in škodilo njenemu dobremu glasu. Po vsej

deželi je šla govorica, da je zaljubljena v vsakega odraslega človeka, če je le moškega spola, naj bo kmet ali gospod. Ta slov jo je prestrašil in razkačil. Prijaznost proti vsakemu jo mine, gostiti ni hotela nikogar več, fantovske druščine se je bala in skrbno ogibala. Brez prijetnega pomenkovanja niti zdaj ni mogla prebiti, ali poiskala si je tovarišev, ki so znali molčati. Izmed vseh je odlikovala najbolj Opasnikovega Janeza. ki je pa bil te časti tudi najbolj vreden. Rešil jo je iz nevarnosti, ki se je zdela ljudem prav majhna, ali je bila morda prav velika. Sprehajaje se po travnikih, se je namerila na veliko, bodljivo kravo. Maroga se zaleti proti njej in bila bi jo nasadila na roge, da ne priskoči iz bližnje Opasnikove hiše korenjak Janez, ki besno žival zadrži. To junaštvo mu odpre Notburgino srce. Še tisti dan ga pokliče v grad in mu veli prijazno: Ti ne boš več tlake delal, služil boš v gradu, preseli se precej sem k nam. Janez je bil jako priden in pošten sluga. Grofinja ga je postavila kmalu za paznika vseh grajskih delavcev, potem, kar je bila še višja stopinja, za svojega voznika, naposled pa celo za svojega varuha in za osvetnika svoje časti. Ta služba je bila za Janeza lahka in nemara tudi jako prijetna. Moral je ostati, kolikor se je spodobilo, zmerom blizu gospe in pretepsti vsakega, za kogar je izvedela, da jo je obrekoval in zasmehoval. Janez se ni bal treh, takšen hrust je bil. Enega je sunil v prsi, da se je zvrnil vznak, druga dva pa zgrabil za lase in trkal z glavo ob glavo s tako silo, da nista vedela, če sta živa ali že mrtva. Meta je povedala, da je sin Turnskega barona Gene, ki mu pravijo doktor, opisoval v veliki družbi Erger-Bergerico in dejal, da ima

ona tri duše v sebi: sračjo, kačjo in kozlovsko, svoje pa nobene. Grofinja ukaže Janezu, naj gre čakat jezičnika v hosto, kamor hodi na lov, in nasamem naj ga kazni tako, kakor misli, da je zaslužil. Janez odide v gozd in se našemi, da ga mladi baron ne bo mogel poznati. Ugledavši ga, plane vanj in kakor bi trenil podere ga na tla ter zveže. Najprej ga začne mazati z voljno, tenko šibo, govoreč neprenehoma: Na to za sračjo dušo! Razbivši šibo, ga je natepal z debelo palico, govoreč enozadrugim: Na to za kačjo dušo! Ko se mu zlomi palica, pa ga jame udrihati z bičem, ponavljaje besede: Na to za kozlovsko dušo! Baron je klical dolgo na pomoč, potem pa je utihnil in se ni ganil, kakor da bi bil mrtev. Ponoči se je zopet predramil in se ni mogel dvigniti. Preteklo je pol leta, preden je okreval. Po vsem životu, tudi po obrazu, so se mu raztezale od nemilih udarcev črne, višnjeve, zelenkaste in rujavkaste proge in riže, ki mu niso nikoli popolnoma izginile. Zlasti levo lice mu je ostalo grdo razpraskano in pisano do smrti. Grofinja je kar plesala od veselja, da je Janez pravo kazen tako dobro pogodil in izvršil. Kupila mu je lepo, gosposko obleko, prosto kmečko ime Janez izpremenila mu v Žandelj in niti vpričo ljudi ga ni imenovala odslej nikoli drugače nego: prijatelj moj! Erger-Berger je imel pri sebi tudi svojo staro sestro, ki je bila zatratila lepi svoj imetek na jako čuden način. Dolenjci pripovedujejo o neki gospej, ki je podedovala devet gradov in zapravila vseh devet s tem, da ni jedla nič drugega nego k u r j e k o ž i c e. Ko je zaklala zadnjo kokoš, je obrala, ker je bila še lačna, tudi meso. Takrat je plesnila z rokama in zdihnila obupno: Oh, da sem

vedela, da je kurje meso tako dobro, imela bi sedaj lahko še vseh devet gradov in bi živela po gosposko do smrti. Ta sladkosnedna gospa je bila sestra Erger-Bergerjeva. Vzel jo je k sebi, da mu pomaga vohati in nadzirati družino in podložnike. Tudi on je dobil po očetu devet gradov, ali ker je ljubil vsako dobro jed in ne samo kurjih kožic, obvaroval se je sestrine nesreče in revščine. Osem graščin je prodal in iztržil za vsako škrinjico zlatov. Te škrinjice je hranil v posebni izbi, ki je bila brez oken in odločena samo za denarje in dragotine. Zapirala se je z debelimi železnimi vrati, ki so se zaklepala z raznimi ključi tako umetno, da se ni bilo bati razbojnikov. Pet skrinjic se je sčasom izpraznilo, ali tri so stale še polne, nedotaknjene. Tudi velika graščina, katero je pridržal grof zase, mu je dajala tako obilne dohodke, da se je mogel še več let razveseljevati brez skrbi z najslastnejšimi založki in požirki. Bogastvo bi mu bilo upadalo gotovo bolj polagoma, da si ni našel tako prebrisanih uradnikov. Oskrbnik mu je bil rojak Valker. Brez usmiljenja je varal grofa in odiral kmete. Vsa gospoda so trdili, da so romali skoro vsi zlati iz onih petih škrinjic v požrešno njegovo malho. Grof itak ni mogel prebiti brez njega. Priljubila se mu je Valkerjeva nepopustljiva strogost proti tlačanom in čudovita natančnost in pazljivost, da niso mogli utajiti kmetje niti klasu desetine, ne kapljice gorščine. Najbolj pa se mu je primilil in prikupil oskrbnik s svojo pohlevnostjo, da je trpel z voljo in brez mrmranja vse psovke in udarce njegove. Razen njega je služilo grofu še sedem drugih tujcev, ki so bili vsi najčistejše kvakarske krvi. Rabil jih je za pisarje, sodnike, nadzor-

nike, preglednike in valpte. Častita imena teh mogočnih grajskih uradnikov nam je zgodovina ohranila. Zvali so se: Krekselkran, Šuršelšavf, Purcelpaum, Štrunkkibel, Plumpbitel, Kalbšimel, Fermaleđajterer. Čebelarstvo in ribištvo pa je bilo izročeno v skrb našemu rojaku g. Lenkarju. Ta mož je služil grofa zvesteje nego vsi kvake. Zasačil je vsakega prestopnika, ki je zakrivil kako kvaro v ulnjaku ali na vodi in ovajal gospodarju tudi take reči, ki pravzaprav niso spadale v njegovo področje. Njega in Valkerja so črtili kmetje najhuje, ker sta jim storila največ krivic in jih dala največkrat pretepati. Lenkar se je pokoril za svoje grehe že na tem svetu, naprtil si je bil pred oltarjem jako hudobno ženo, ki je delala ž njim skoraj še grje, nego on s svojimi slovenskimi rojaki.

Erger-Berger si za svoje življenje ni ustanovil mnogo pravil, ali tistih, katera je imel, se je držal čvrsto, trdokorno, nepreprosno, da ne bi bil odjenjal za ves svet. Bil je uverjen, da treba upravljati podložne tlačane z istimi sredstvi, kakor vojake: s palico in strahom. Kmeta je smatral za blatno, podlo in jako nizko stvarjenje, ki ne sme imeti in zahtevati nobene pravice. Trdil je odločno, da izpolnjuje svoje dolžnosti tembolje, kolikor ostreje se govori in postopa ž njim. Palica je vladala tisti čas na vseh graščinah, ali grof ji je dal tako obširno oblast in veljavo, kakršne ni imela nikjer drugod na Slovenskem. Kazen so izvrševali navadno biriči, ali dostikrat jim je pomagal tudi on sam. Manj nego petindvajset palic se ni odštelo nobenemu grešniku, potem je pristopil kdaj Erger-Berger in dejal: Da si boš nauk bolje zapomnil, na še te-le, in naložil mu jih je pet ali šest s svojo

rokò. Kadar se je peljal na polje k delavcem, je nesel vselej za njim hlapec glasovite grajske „vice“. Te „vice“ so bile dolg, stisnjen košek, v katerem so se nahajala grofova trapila: šibe, palice in biči. Ime so dobile odtod, ker so se čistili in odvajali ž njimi tlačani lenobe, zabavljivosti, zvijače in upornosti. Šib ni bilo več nego tri: leskova, brezova in brinjeva. Padale so le na trupla slabih in starih bab, na možake pa samo takšen dan, ko je bil gospod prav dobre volje. Tudi palice so bile različnega lesa: glogove, hruškove, kostanjeve i. t. d. Delavci so se najbolj bali trnjeve, ki je bila grčasta, jako debela in težka. Dostibolj nego vse šibe in palice je čislal in ljubil grof svoje biče. Slonela jih je v „vicah“ cela zbirka. Nekatere si je dal splesti iz lanenega in konopljenega vlakna. Drugi so imeli na držaju privezan dolg remen in na njem priplet, od katerega je zardelo marsikatero tlačansko uho. Na enem pripletu je visela svinčena kepica. Ta strašni bič je vihtel Erger-Berger nad hujskači in dražljivci. V enega (konopljenega) je bila vpletena železna žica. Dika „vic“ pa je bil nalašč za grofa iz volovske kože ustrojen remen s tremi robovi. Bil je trd kakor žebelj. Koder je priletel, se je precej kri zasedla in take rane so se dolgo poznale. V košu sta bila spravljena tudi dva korobača. Eden je imel pet kratkih, ali sila debelih vrvi z ozli na koncih. Grof ju ni rabil pogosto, ker se mu je enkrat pripetilo, da je zamahnivši ž njim, udaril samega sebe, na veliko radost vsem tlačanom, ki so se komaj premagali, da se niso naglas zasmejali. „Vice“ so se dobivale semintje nekdaj po več graščinah. Ene so strašile med Krko in Ljubnim še leta 1847. Ali te so bile nedolžna igrača proti

Erger-Bergerjevim. V košku je tičala brezova šibica, tenka drenova palica, „štaberl“, s kakršnim so pokorili takrat učeniki razposajene šolarčke in pa nekoliko — kopriv. Ž njimi je šcgetal šaljivi gospod preveč jezikljaste punčike po ustih.

Skoraj še huje nego z biriči in vicami krotil in podlagal si je strogi grof slovenske podložnike z zlobo in zvijačnostjo ali, kakor je sam govoril, z modro politiko. Posredno in neposredno je delal med njimi zdražbe in sovraštvo. Posamičnih mu se ni bilo nič bati, ali jako nevarni bi mu bili lahko, da so se zedinili in udarili nanj skupno. Trebalo jih je torej razdeliti, razkačiti enega proti drugemu. Kadar je bil kje cerkven shod, je poslal tja svoje hlapce in „podrepnike“, da so se zamešali med fante in jih dražili in hujskali proti fantom sosednih žup in vasi, dokler se je unel prepir in pretep. Pomagali so kdaj ti, kdaj oni stranki z izgovorom, da morajo braniti nedolžnega proti rogoviležem. Ta nečedni posel jim je uspeval tako dobro, da kmalu ni bilo nobenega večjega zbora v vsi okolici brez razžaljenja in prelivanja krvi. V isti namen je izumil Erger-Berger pravilo, ki se je udomačilo potem po vsi Sloveniji, da nihče ne sme zalezovati in ljubiti deklet iz drugih vasi. Prestopnika so domači fantje svobodno zgrabili in nabijali, kolikor so hoteli. Če jih je prišel tožit, se je grof zadrl: Prav se ti godi. Pusti tuje golobice tujim golobom, kadar pridejo vasovat drugi k vam, jim pa vrnite. Ali on se je smejal tudi takrat, če so napadli pijani in samopašni kmetje koga brez vzroka. Nemirnjačev in pretepačev ni kaznoval nikoli, razen če so se lotili njegovih služabnikov. Vohunov je imel obilo po vaseh in goricah.

Zvečer so hodili poslušat pod okna, v gori pa so se skrivali za kako mejo ali v grmovje, da so čuli lahko vsako besedo vinskih bratcev, ki so se pomenkovali in veselili v bližnjem hramu. Kdor je zabavljal kaj gospodi, je bil poklican v grad, dejan v klado in tepen, da se je sam sebi smilil. Kmet Zadnjikar je izustil pijan surovo šalo, če bi grofa zaklali, da bi bilo kolin za devet far. Ovadnik ga je slišal in zatožil. Ponoči je Zadnjikar izginil. Čez več dni so ga našli v gozdu obešenega. Grof je dejal: Zmešala se je možu pamet, pa se je revež sam zadrgnil. Meni ga je žal. Ljudje tega niso verjeli, ali so pred grajskimi molčali, da niso imeli sitnosti. Na tak način se je zmešalo še več drugim, ki so se spominjali preglasno stare slovenske svobode in sedanje bede. Semtertja so živeli tisti čas še mnogi svobodnjaki, ki niso delali nikomur tlake. Grofu se je zdela njih prostost silno pohujšljiva za podložnike ter jim jo je vzel. Ker so se branili, jih je dal bičati, dokler so obljubili pokorščino. Nekateri so pod bičem umrli. On pa je pomigal zaničljivo z ramama in rekel: Tepci, zakaj so bili tako neumni, da se niso precej podvrgli, ko sem ukazal. Smrti so si sami krivi. Grofova „politika“ je sezala v vse razmere kmetiškega življenja. Županov sin bi se bil rad oženil. Oče je bil še mlad. Sina ni odgovarjal ali velel mu je, naj si postavi svojo hišo; doma je pretesno za dve rodovini. Fant prosi gospoda dovoljenja. Odgovori mu se, naj si steše ali sezida svobodno novo hišo, ali ne v vasi, nego pol ure dalje, blizu grajskega ulnjaka. Grof je hotel s tem dobiti zvestega in stalnega čuvaja svojim čebelam, obenem pa odvrniti nevarnost, da bi se vas povečala. Velikih vasi ni

mogel videti, ker se je zalegla v njih najlaglje upornost in zarota. Javornik, gorska vas, je imel do sedemdeset hiš, kar je bilo v stare čase jako mnogo. Ponoči, o tihem vremenu, je jelo goreti in do zore je bil ves Javornik v pepelu. Ljudje trdijo še zdaj, da so ga požgali grajski hlapci po zapovedi svojega gospoda. Samo petnajst pogorelcev si je smelo narediti hiše na prejšnjem mestu. Vsi drugi so se morali razseliti. Iz ene močne vasi je osnoval grof šest slabih in še te so stale daleč ena od druge. Pod Gorjanci so bile tri vasi: Staro Selo, Novo Selo in Malo Selo. Ljudje vseh treh so živeli med sabo v bratovski prijaznosti in družbi. Grof je poskušal zaman razdreti to neprilično slogo, dokler ga domisli Valker, kaj mu je storiti. Vsi troji vaščani so pasli živino v Gombarici, ki je bila dovolj prostorna za vse in je imela prav dobro pašo in tudi studenčino. Zgodilo se je, da so se pastirji nekaj sprli in stepli. Na pašnikih taki boji niso nikjer redki; fantje se sprimejo in zopet pomire, nasledkov ni nobenih. Ali grof porabi priliko. Po oskrbniku naznani gospodarjem, da ne sme goniti nihče več v Gombarico. On zahteva na svoji graščini mir in red: ker ne znajo ali nečejo krotiti svojih otrok, niso vredni grajske milosti in dobrote. Za kmete je bil to hud udarec. Čez nekaj dni se dovoli zopet pasti, toda samo Maloselcem. Staroselci in Novoselci so bili zdaj še bolj razjarjeni. Srečnim Maloselcem so jeli očitati, da so jih pri grofu počrnili, ker bi se bila povrnila brez njihovih spletek stara pravica vsem trem vasem, a ne samo njim. Po mnogih prošnjah se da grof omečiti in da isto dovoljenje tudi Novoselcem. Zdaj se uname huda jeza tudi med temi in Staroselci. Maloselci pa

so tudi strašno pisano gledali Novoselce, kajti bi bili mogli brez njih mnogo več živine na pašo goniti in rediti. In tako je grof popolnem dosegel svoj namen; te vasi so se odslej sovražile in se sovražijo morebiti še dandanašnji. Erger-Berger je mrzel na vsak kmetiški napredek, na vsako izpremembo v kmetiškem gospodarstvu in življenju. Poročilo se mu je, da si je izkopal bistroumni tlačan Bernač pod svojo hišo globoko klet in da misli vinski hram v gori zapustiti in spravljati vino doma. Grof se prestraši. Dejal je: Bernač se je domislil take pametne reči, da ga bodo gotovo vsi posnemali. Zgled je nalezljiv, naj bo slab ali dober. Dokler hranijo kmetje vino svoje v gori, ne morejo ga nič utajiti, graščina ne izgubi ni merice gorščine. Moji podložniki se shajajo najrajši okoli polne majolike. Če ga ločejo v hramu, pošljem tja vohune in izvem vsak njihov pomenek. Ko bi pa zvozili vino na svoj dom, potem z Bogom lepa gorščina, najdebelejša grajska kravica! Nekaj ga bodo dejali v klet, največ in najboljšo kapljico pa skrili pod streho, v slamo, seno ali v kako drugo zakotje in utajili, zaklinjaje se, da je vse vino v kleti. Namesto petih veder bom dobil komaj dve in morda niti toliko ne. Tudi ne bo lahko mojim ogleduhom priti kar tako, brez opravka v tujo hišo. Ti slovenski potuljenci modrovali bodo v svoji kleti, ali Bogvekje, in ugibali brez nevarnosti in povse brezskrbno, kako bi me ociganili in popili graščake v kaplji vode. Tako globoko in korenito je presojal Erger-Berger tudi take na videz čisto neznatne in malenkostne reči, kakor je izkop vinske kleti pod kmetiško hišo. Precej, ko je novico zvedel, je poslal k Bernaču veliko krdelo tlačanov, da so mu zasuli novo

klet, biričem pa je ukazal, naj mu namažejo za kazen prav gorkih petindvajset. Ker se je bal, da bi utegnil, razkačen, osnovati proti njemu med vaščani kak upor ali naskok, mu je vzel hišo in kmetijo in ga preselil na najzadnji konec grajske zemlje, v nezdrav, močvirnat kraj, kjer je kmalu potem umrl. — P o l i t i k a je napotila Erger-Bergerja, da je zatrl celo svoje kvakarsko sovraštvo proti našemu jeziku in jel goreče pospeševati slovensko umetnost, narodno pesen, bajko in šalo. Potikal se je po Gorjancih neki K o l b a, bivši vojak. Delati ni hotel ničesa najrajši bi bil sedel ves dan pri majoliki, kratkočasil ljudi z burkami in jim prepeval svoje in tuje pesni. Takih dobrovoljnih gostov se Podgorec ne brani, ali je ta neprilika, da mora dostikrat še sam stradati vina, nikar da bi mogel napajati druge. Tudi ne utegne vselej poslušati burk in petja. Kolba je živel torej nekateri dan prav po pasje, kar ne ugaja nikomur, najmanj pa veseljaku. Izmed njegovih pesni je naredila največ hrupa in smeha po vsi krški dolini zabavljica, s katero je pikal Brusničane. Ko se je vršilo pri njih proščenje, bili so ga razžalili, ker ga niso poklicali nikjer k pijači. Srdit sede na tla pod lipo in se zamisli. Sedel in premišljeval je do mraka, potem pa začel korakati goriindoli po vasi in prepevati:

Brusničani se vkup zbero —
In star'ga mačka odero i. t. d.

Grofu je povedala za to pesen najprej Meta. On se je je jako obveselil. Brusnice mu že zato niso bile po volji, ker so bile prevelike; dobro pa je tudi vedel, kako iz srca sovražijo Brusničani že odnekdaj gospodo. Poslal je po Kolbo, da je pel to zabavljico med obe-

dom, pri katerem je bilo več tujih gostov, med njimi tudi neki vitez iz moravškega okraja. Pesen in napev sta se priljubila vsem poslušalcem. Kolba je dobil za nagrado toliko vina, kolikor ga je nesti mogel in pa dragoceno dovoljenje, da se sme oglasiti v grajski kleti vselej, kadar bo hotel. Ni mi treba praviti, da je prav pridno rabil to pravico. Njegovo pesen si je zapisal moravški vitez in jo nesel s sabo domov. Iz istih razlogov kakor grof Brusničane, sovražil je on Moravčane. Sklical je svoje hlapce in jim zapovedal, da se morajo zabavljice naučiti in dražiti ž njo z drugimi fanti vred vražje Moravčane. Izpremenil je samo nekatera imena, druge besede so ostale, kakor jih je zložil Kolba. Kmalu je donelo od Save do Snežnikov po vsem Gorenjskem:

Moravčani se vkup zbero —
In star'ga mačka odero i. t. d.

S to pesnijo se je zakuril v Podgorju razpor, ki se še zdaj nekoliko čuti. Brusničani so se lahko hudili nanjo in na tiste, ki so jim jo prepevali. Ker je zabavljanje Dolenjcu menda prirojeno, glasil se je brusniški maček v vsaki vasi, na vsakem shodu, o vsaki veselici. Kolba je imel tekmeca, gornika Gungulića, čigar oče je bil Vlah, ki je pobegnil od doma zaradi uboja. Gungulić ni znal pesni skladati, tembolje pa je praskal in ujedal z izmišljenimi pripovedkami. Pravil je n. pr., da je vprašala Podgorka Novomeščanko v petek popoludne ob treh, zakaj zvoni. Mestna mamka ji veli: Zato, ker je ob treh Bog umrl. Podgorka zakliče dobrodušno: Kaj, umrl je? Bog mu daj nebesa, čeprav ga nisem poznala. — Najrajši je nagajal Gungulić Gaberčanom. Rogal se je, da je poslal bolen

Gaberčan po gospoda, naj bi ga dejali v sveto olje, potem pa je šel v hosto delat, ker v Gaberju ni navada, da bi bolnik ležal. Ko župnik pride in se začudi, da ni moža doma, reče mu gospodinja: To nič ne škodi. Prosim, denite sveto olje v tole črepino. Kadar se vrne, pomazal se bo ž njim sam, saj ima zdrave prste. — Takih razžaljivih smešnic je pripovedoval Gungulić na stotine. Grofu so bile vse jako povšeči. Tudi Gaberje mu se je zdelo za kmetiško vas preveliko. Podgorce je črtil že zato, ker so se njihovi predniki spuntali proti gospodi in osvojivši mihovski grad tako neusmiljeno krvavo postopali s svojimi zatiralci. Kakor Kolbo, povabil je k sebi tudi Gungulića in mu odprl nastežaj klet in zidanico. Za vsako pesen in šalo sta dobila od njega oba tudi denarjev. Ta darežljivost je izpodbujala na posnemanje: v vseh župah so se prikazali novi pesniki in burkeži, ki so smešili in zasramovali svoje rojake. Grofu je kar srce skakalo od veselja, da mu je setev tako krasno obrodila. Med kmeti je izginil vsak sled edinosti in prijateljstva. Vsako srenjo in vas so dražili in grdili sosedje z nečednimi pesnimi in psovkami; kjerkoli so se sešli fantje iz različnih žup, so se izdirali koli in padali po glavah. Kmetje so preklinjali iz vse duše Erger-Bergerja, ali še skoraj bolj so sovražili brate in tovariše svoje.

Zdaj pa čujmo zanimljivo pripovedko, ki se bržkone ni porodila v slovenski glavi. Ž njo so se kratkočasili najrajši nemški graščaki. Gospoda je pa niso le z veseljem pravili in poslušali, ampak so tudi verjeli, da je resnična. Za nas je znamenita zlasti zato, ker je odločila in pospešila usodo našemu znancu, mogočnemu grofu Erger-Bergerju.

V Stari Vasi je živel naš rojak Peter Krese. Kmetijo je imel majhno ali jako dobro. Da je tako rad delal kakor pil, bil bi prehranil brez velike težave sebe in rodovino svojo. Nadloge si je torej zakrivil sam. Vinograd mu je dajal do petnajst veder vina. Predpustom mu ga je vselej zmanjkalo; prihranil ga je samo eno ali dve banjki za Kurentov god. Potem je nastopil dolgi, dolgi post, ki je trajal do jeseni, to je do trgatve. Kdaj pa kdaj se je pripetilo, da ga je poklical kak bogatejši znanec v hram, ali take prilike so bile redke, tudi moramo Petra pohvaliti, da ni visel rad za brado. Pri svoji majoliki je vriskal in prepeval, pri tuji mu se skoraj ni ljubilo niti govoriti. V tožni čas neskončnega svojega vinskega posta je sedal pred leseno kočico na tnalo pa se oziral proti visokemu gradu, ki je stal na prijaznem griču pod Gorjanci, in govoril zdihujoč: Oh, zakaj nisem jaz graščak? Znal bi si streči, bogme, bolj pametno, nego ti ničevi grofički in barončki. Tri bokale bi ga moralo priti vsak dan na mizo. Računimo! Dopoludne eden, opoludne eden, popoludne zopet eden. Šentaj, trije so premalo, dva treba privreči. Zvečer je človek najbolj žejen, pa ga srka tudi najbolj brez skrbi. Če priplezajo v glavo tudi vse štiri žabe, kaj zato? Spi se ž njimi še trdneje in slajše. Oh, preljubi Bog, prestvari me vsaj za en dan v „vašo gnado“ pa boš videl, da si bom napravil že na tem svetu taka nebesa, da te lepših in boljših ne bom nikoli prosil. — Tako je Peter hrepenel in molil pred svojo hišo skoraj vsak dan, sosebno zvečer, ko mu je šla rodovina spat. Kadar se je v sladke želje svoje prav živo zamaknil, se je pogovarjal sam s sabo tako glasno, da ga je vsak človek lahko raz-

umel. Grof, njegov zemeljski vladar, je šel nekoč pozno z lova domov. Grede mimo Kresetove koče čuje Petrov pomenek in se ustavi za oglom. Kmalu izve, kaj mu podložnika tišči in zamika. Grof, burkast mož, se nasmeje in veli: Naj ti se volja izpolni! Peter ni vedel nič, da ga je kdo poslušal. Drugi dan ukaže graščak županu, naj da Kresetu vina, kolikor ga bo piti hotel; kadar bo omagal, naj mu pride povedat. Svoji gospe, služabnikom svojim in služabnicam razloži natanko, kaj je zamislil in odkaže vsakemu, kaj mu je storiti. Hišni je dejal: Ti boš jutri grajska gospa in grofica, nekoliko ur tudi soproga, skrbi za svojega moža, da ne bo stradal. Župan poroči že o mraku, da leži Peter na trati za grajskim vrtom, pijan, kakor bi bil ubit. Gospod namigne slugam. Oni gredo po gospodovo obleko, slečejo Petra, denejo nanj lepo gosposko opravo ter ga odnesо v grajsko spalnico, kjer ga polože v pernato posteljo, na kateri so počivali že škofje, knezi in ministri. Drugo jutro se odpelje grof zarana z gospo v mesto. Peter se prebudi jako kasno šele okoli desete ure. Zapazivši na sebi gosposko obleko, pod sabo krasno, mehko posteljo in okoli sebe poslikane stene in drago opravo vsake vrste, je bil uverjen, da še spi in da mu se o ti sreči samo sanja. Mel si je oči pa se oziral, otipaval sebe in okolico, strmel, slednjič pa se široko nasmejal: Ehe, zdaj ni moči več dvojiti, Bog mi je ponižno mojo prošnjo uslišal. Kaj pravzaprav sem, še ne vem, ali vsaj znamenja izpričujejo, da manj nego gospod ne morem biti. V bližnji izbi služabnik začuti, da se je Krese predramil. Stopivši k njemu ga vpraša: Milostivi grof, ali vas smem preobleči? Peter odgovori prijazno in veselo: Praviš,

da sem grof. No, naj pa bom, nisem bedak, da bi se jezil na tako čast. Če oblačijo druge grofe služabniki, preobleci slobodno tudi mene, manj od drugih nečem biti. Vse po grofovsko in po najnovejši šegi opravljen odide iz spalnice v obednico. odpre okno in veli: Jaz bi bil, bogme, mož, da ne bi pogledal vsakega, ko bi bilo vse to, kar vidim, moje. Sluga se mu prikloni: Milostivi grof, vaše je vse, ta beli grad tukaj in vsa ravnina od gore do gore in ob reki od jeza do jeza z vsem vasmi, hišami in poslopji. Krese se zadovoljno namuzne: Kdor ima toliko sveta, ima gotovo tudi kaj vina, a? Prinesi mi ga precej polno majoliko in obenem kaj prekajenega, gnjat ali kračo! Služabnik mu postreže poleg zapovedi. Peter ga vpraša: Prijatelj! Kdo pa gospodinji danes pri nas, da si mi prinesel jed in pijačo ti? Po navadi je to ženski posel. Mladič odgovori: Gospodinji seveda, milostiva grofica, vaša gospa. Zdaj se še oblačijo, pa bodo skoraj tukaj. Krese se silno začudi, ves zmešan zajeclja: E, seveda, kdo drug bo gospodinjil nego gospa. Ali bratec, ne zameri, da te še nekaj vprašam. Sinoči sva z županom malo preveč martinovala, pa je od preobile starine moja glava tako pozabljiva, da ničesar ne ve. Kaka pa je pravzaprav grofica in kako ji je ime? Sluga veli: Gospa so visoki, čedni, očitni, da je malo takih. Krstno ime pa jim je, kakor se spodobi, prav gosposko, grajsko: zovo se Sidonija. Peter pogleda debelo: Kaj praviš — Segonja? To ime se težko zapomni in ni lepo, ali kaj za to. Poglavitna reč je lepota. Grde jaz ne bi maral. Zunaj se začujejo ta trenotek koraki. Sluga zašepeta: to so grofica in nizko se poklonivši odide. V obednico stopi velika, črno oblečena gospa. Krese

skoči pokonci in jo pozdravi: Dober dan, dober dan! No'r gnon (Euer Gnaden) kako ste — kako si kaj spala? Grofica' mu odgovori nekaj po nemško. On se začne praskati za ušesi in jo prosi, da bi govorila za zdaj ž njim po domače. „Ker sem tak gospod, ni dvojbe, da znam tudi jaz nemški. Toda sinoči sva se zamaknila z županom tako globoko v vražjo majoliko, da sem zapil vso svojo nemščino. Ali se bom že domislil; jutri, boš videla, bova tajčala, da se bo vse kadilo. Gospa mu reče po slovensko: Dragi grof! Prišla sem te povprašat, kake ukaze in zapovedi naj naznanim tvojim podložnikom in uradnikom, da jih izpolnijo. Vsak dan ima svoje potrebe in tudi svoja povelja. Peter veli zadovoljno: Moja Žgonja ali kako se ti že pravi, ti govoriš jako pametno. Kmetom se mora zapovedovati, drugače postavajo: sami ne znajo drugega nego pijančevati in objedati nas gospodo. O, mene ne bodo prekanili ne, tem capinom vidim v dno duše pa vem, da so vsi sleparji in cigani. Verjeti se ne sme nobenemu nič. Graščaki delajo ž njim predobro, zato so se tako napuhnili. Poroči mojim kmetom in služabnikom, da mi morajo zanaprej, kadar jih srečam, poljubiti roko. Dozdaj so izkazovali to čast samo gospem. Jaz pa nečem biti slabši nego moja baba. Gorje vsakemu, ki se bo predrznil, mene zaničevati. Na shodih preklinjajo vsi podložniki najrajši grofe, barone in sploh „vaše gnade". To peklensko šego bom iztrebil do zadnje korenine. Razglasi torej mojim ljudem strogo zapoved, da morajo začeti in zvršiti odslej vsako pijačo in veselico z molitvijo za moje zdravje in dolgo življenje. Tudi to jim treba ukazati, da se mora vsak, kdor gre mimo grada, od-

kriti, da prizna s tem podložnost svojo in našo oblast. O, jaz jim bom že pokazal, da me Bog ni postavil zaman za grofa in njihovega gospodarja. Če kažejo osle drugim, meni jih, bogme, ne bodo. Hodi mi še marsikaj na misel, kar se mora predrugačiti, ali za danes sem zadovoljen, da se obznani in stori, kar si slišala. Sidonija se dvigne in napoti k družini in tlačanom; Peter pa je pil in jedel, dokler je izpraznil majoliko in obral kračo. Med tem opravilom se je pogovarjal sam s sabo o različnih rečeh, največ pa o svoji gospe. Dejal je: Babnica ni napačna; malo predolga je res, ali to mi je prav pogodu, da je tako pri sebi. Nihče mi ne bo mogel očitati, da imam trlico. Kak kmet bi rekel: Hvala Bogu, da mi je dal tako. Grofje pa pojo drugo pesem. Naj si izbero tudi najlepšo ženo, brez ljubice ne prebo nobeden. Zoretova Ančika me je ugrela vselej, kadar sem jo videl. Proti nji je ta Žganja strašilo za v proso. Zoretova ptičica mora priti v mojo kletko, naj me stane tudi pol graščine. — Pomenek mu podere Sidonija s poročilom, da je zapovedi njegove razglasila, potem pa ga vpraša, kaj bi mu pripravila za južino. Peter ji veli smehljaje se šegavo: V ti reči vladata dve pravili, eno nalaga želodec, drugo stan. Izpolniti velja obe. Kar sem živ, hrepeni moj želodec najbolj po štrukljih. Jedel sem jih že dostikrat, ali prav dositega še nikoli. Danes bi se jih rad naužil. Skuhaj jih torej danes kar cel kotel; veliko, vem, da jih ne bo ostalo. Čudovito dober založek se mi zde tudi svinjska ušesa s hrenom. Dve ušesi utegneta biti premalo. Pa naj jih bo deset! Mari je grofu, če mu se zakolje sto prascev! Hrena pa nadrgni polno skledo, skodelica je za berače, ne pa

zame. Skoraj šc bolj nego z ušesi pa mi boš ustregla z dobro potvico, s tako, ki jemljo v nji ocvirki več prostora nego sredica. Slast se ji bo jako povečala, ako dodaš obilno smetane, jajcc, orehov, medu in sira. Tudi sem se uveril, da se lepo priležejo vsaki potvici lešnikova jederca, stolčena prav nadrobno, in pa bučne pečke, ki pa se morajo prej dobro posušiti, ne na vetru, nego na temenu. Zdaj veš, kaj ljubi moj želodec; ker pa ne smem pozabiti, da sem grof, speci enega ali pa dva p a v a in zakaj ne tudi onega-le zelenega ptiča tam, ki mu pravijo menda papagaj. Potemtakem vidiš, da bom obedoval to, kar mi diši, obenem pa ohranil neomadeževano grofovsko svojo gospoščino. Grofinja je hotela še vedeti, kako vino naj mu prinese za južino. Krese se zagrohota: To vprašanje je jako nepotrebno, dajala boš na sodbi zanje Bogu težek odgovor. Mislim, da mi ni treba praviti, da želim tistega vina, ki je najboljše, najslajše, najmočnejše, z eno besedo, vina, katerega bom čutil v vseh žilah in mišicah, v vseh kosteh in laseh. Taka vina so pri nas: muškat, gadovec in sladka repica. Ta božja pijačica ne rase pri nas, ali jaz vem, da jo imajo in časte v tem gradu že odnekdaj. Nosijo jim jo vlaški tovorniki s prisojne hrvaške gorice Repice, po kateri je dobila svoje ime. Zdaj pa le pojdi brž v kuhinjo in pazi, da mi se južina ne prismodi ali drugače ne izkazi, jaz pa moram iti gledat, kaj kaj onegavijo družina moja in tlačani. Rad bi videl, če mislijo zvrševati moje zapovedi tako natanko in urno, kakor zahtevam in kakor se spodobi in je dolžnost ljudem, ki so ustvarjeni za posluh in službo. O teh besedah se dvigne, vzame grofovo palico, stoječo v kotu in koraka

počasno in važno iz obednice na hodnik in odtod po stopnicah na dvorišče in skoz velika vrata na plano. Ker je veliko pil, se mu je žaril ves obraz; oči so se mu napele in stopile iz jamic; itak se ni moglo reči, da je že pijan. Močno podgorsko truplo mu je neslo brez kvare tri, tudi štiri poliče. Kmetom so povedali zgodaj zjutraj grajski uradniki, nekaterim tudi grof sam, da bo gospodaril z gradom in ž njimi nekaj časa njegov namestnik, ki je tudi grofovskega rodu. Naložili so jim strogo, da morajo izpolniti vsak njegov ukaz brez godrnjanja in tako ročno in zdušno, kakor da jim pride od gospodarja samega. Tlačani so bili silno radovedni, kakov je ta njih novi gospod, v katerega ima graščak toliko zaupanje. Zagledavši preoblečenega Kreseta, zazijala so jim usta kar nastežaj; ostrmeli so tako, da niso mogli dolgo nič misliti, nikar izpregovoriti kako pametno besedo. Ko pa so se od čuda zopet zavedli, so jeli kričati vsi venglas: Viž ga no, to je Peter, nihče drug nego Kresetov Peter, le poglejte mu krivo desno nogo pa tumpasti nos in bradavico pod levim očesom. O ho ho Peter! Peter! Povej nam no, kako si se prelevil tako hitro iz kmeta v grofa? Mnogi so se mu začeli zdaj na vse grlo grohotati, drugi pa ga zlobno pikati in ga zabavljivo povpraševati, če jih bo kaj kmalu osvobodil tlake, za katero ve iz svoje izkušnje, kako je težavna in krivična. Nikomur ni prišlo na misel, da mu treba poljubiti roko, niti odkriti mu se niso hoteli. Nekoliko trenutkov je bil Krese, videč pred sabo stare znance in tovariše, precej zmešan in omamljen, ali njih nespodobne besedo so mu povrnile kmalu grofovski ponos in zavest, da je on njihov vladar, oni pa njegovi pod-

ložniki in sužnji. Jel je nanje rjuti in grmeti, da so skoraj oglušili. Za hudim gromom pa je prišlo skoraj tudi strašno treskanje. Peter skliče biriče in hlapce in jim veli, naj polove kričače in zabavljače in jih polože na klop. Morali so jih mazati z debelimi palicami in biči, dokler jim niso roke otrpnile. Mnogi so od strašnih bolečin omedleli, nekateri tudi umrli. Ta dan je bilo tepenih več tlačanov nego pod oblastjo pravega grofa vse leto. Ta se ni nikoli dotaknil starcev, bab in otrok; Peter pa je kaznoval vse brez razločka in tudi svojo ženo. Reva ni mogla vso noč nič zaspati; bala se je, ker moža ni bilo domov, da se mu je pripetila morda kaka nesreča. Ko je drugi dan izvedela, da je postal grof, je tekla v grad, da bi videla, kaj pomeni ta čudna govorica. Našla ga je sredi množice vaščanov, ki so ga trepetaje prosili oproščenja, obetali mu zvestobo in pokornost ter mu se nizko priklanjali in mu poljubljali nele desno, ampak tudi levo roko. Misleč, da ima še zmerom zakonsko pravico, je stopila brez straha k njemu in se mu nasmejala: Povej mi no, Peterček, kdo je danes večji bedak, ali ti ali naš grof — za božji čas, saj ni Kurentov god, da so te tako našemili. Kreseta to očitanje tako razvname, da je začel navsomoč udrihati po stari ženi. Ko ga je vprašala, če ne pozna svoje Barbe, da jo bije tako neusmiljeno, je dejal nekoliko utolažen: Resnice ne bom nikoli tajil. Dobro se spominjam, da si bila moja baba v prejšnjem življenju, dokler sem bil še menda kmet ali kaj. Ali saj sama vidiš, da sem zdaj grof in da taka metla, kakor si ti, ni več zame. Moji sedanji gospe pravijo Žganja ali kako že, ne pa Barba. Razen gospe imel bom za ljubico Zoretovo

Ančiko in morda še katero drugo, ali zate ne bo mesta niti med ljubicami, ker si prestara in pregrda in si mi prehudo nagajala, dokler sem zdihoval pod tvojo oblastjo. Pusti me odslej na miru, kakor bi se nikdar ne bila poznala; obgovarjati me ne smeš več, niti pozdravljati me ni treba. Če boš poslušna in pametna, dobil ti bom moža, da ga boš gotovo vesela. Moral te bo vzeti kak brdak birič ali gozdnar, ki se ga ne bi branilo nobeno dekle. Če pa ne boš znala brzdati svojega strupenega jezika, gorje ti: dal te bom vreči v temno ječo, da ne boš videla nikoli več belega dne. Ihteč se in preklinjaje besnega dedca in svojo nesrečo je bežala Barba po tem opominu proti domu. Spotoma je srečala Zoretovo Ančiko in se zakadila vanjo. Za deklino je bila velika sreča, da ji starka ni bila kos, drugače bi ji bila pomuljila vse lase z glave. Kmalu po nje odhodu je prišla Sidonija povedat Petru, da je južina kuhana. Ker mu se je zdelo razžaljivo za moža in grofovsko dostojanstvo, da bi korakala žena na desni, prijel jo je z levo roko za podpazduho in peljal v grad. Taki uljudnosti ni bil dozdaj vajen, pa ni čudo, da se je ponašal jako okorno in je Sidonija komaj čakala, da jo izpusti. Držal jo je tako čvrsto, da jo je štirinajst dni roka bolela. Med obedom je morala ostati ves čas pri njem. Dasi so ga mikali najbolj štruklji, svinjska ušesa, potvice in majolike, zabaval se je rad tudi ž njo, ker ga je zanimal njen pomenek, iz katerega je zvedel marsikatero ugodno novico. Nekatere drobtine tega razgovora nam je zgodovina ohranila. Ko je pohrustal sedmo uho, je vprašal Sidonijo, če jima je podaril Bog že kaj majhnega, kakega sinčka; smrkolink ne mara, kajti je ž njimi

preveč sitnosti in premalo veselja. Gospa je zardela in rekla tiho v stran gledaje: Dozdaj sva še sama. Nežni soprog jo je tolažil: To naj te nič ne skrbi! saj sva še oba jaka, pa če bi bila tudi že stara, ne bi trebalo obupati. V Gorjancih vem za podrto kapelico. V nji je lep rezan kamen. Na tem kamnu se vidi vse polno pičic, črnih, belih in rdečih. Kdor odmoli angelsko češčenje, se mu naredi iz teh pičic prekrasna podoba svete Ane, ki drži v naročaju svojo hčerko Marijo. Ti podobi se priporočajo brezdetne žene in dozdaj je bila še vsaka uslišana. Sveta Ana ne da kake pokveke in negode; otroci, ki se porode po njeni prošnji, so zdravi, krepki in dobri, da ne delajo roditeljem nikoli nobene skrbi, neprilike in nejevolje. Če hočeš, bodeva romala še to leto tjakaj, ali moram te še enkrat opomniti, da se boš priporočila sv. Ani za sina, ne pa za hčer. — Peter si je nalival najprej muškata in ga pocedil dober bokal, potem pa postavil predse veliko majoliko gadovca, ki zori v Gadovi peči in ga smatrajo vsi izvedenci za najboljše dolenjsko vino. Gadovec ima svojstvo, da omeči človeku srce in mu podari čudovito prijaznost in ljubeznivost. Umilil je tudi Petra, da je začel zaljubljeno gledati v Sidonijo in jo objemati. Ko se je zakonske nežnosti nekoliko naveličal, jo je prosil, da bi mu povedala prav natanko, kako sta se seznanila in se zaverovala eden v drugega, preden sta se vzela. Sladko se smebljaje veli Sidonija: Ta neskončna sreča mi je prišla tako-le. Na Gorjancih je bil pri sv. Miklavžu shod. Midva sva se napotila tja, jaz na Gaberje, ti na Brhovo in tako se spotoma nisva mogla srečati. Bilo nama je tako namenjeno, da sva prišla oba isti trenutek do Krva-

vega kamna. Takrat je začel iti dež. Midva stopiva pod košato bukev in se pogledava. Moje oči se primejo tebe, tvoje mene. Pri cerkvi sem ti kupila potem poln robec odpustka, ti pa si me prijel za roko in me peljal k Vlahom, ki so pekli pri jezeru jagenjčke in točili vivodinca. Dal si mi tak režanj pečenke, da mi je kar roka omahovala. Hoja me je bila silno ustradala, da sem jedla kakor volk. Ti si bil tako usmiljen, da si plačal zame še štiri velike kose bravine in več majolik vina. S to dobroto si se mi tako prikupil, da sem dejala: Jaz hočem imeti Petra ali pa nobenega. Ti pa si rekel jokaje se od veselja: Naj me vzamejo vsi vragi, če ne boš moja. Mogoče, da te bom kdaj pošteno ozmerjal in morda tudi kaj obunkal, ali mi ne boš smela nič zameriti, ker te bom vedno rad imel in ti skrbel za jed in pijačo, da ne boš stradala niti ovsenega kruha, niti suhih drobnic niti zdrave gorjanske studenčine. Po tem sladkem pomenku naju je vino zmoglo in podrlo. Domov nisva šla prav lahko. Podgorci so naju morali dolgo vleči za roke, pehati in valiti po strmcih navzdol, dokler sva se iztreznila. Dve ali tri leta po ti dogodbi sva naredila poroko in svatbo. Neizrečeno čudno in skoraj nemogoče se mi zdi, da bi se ti ne spominjal več tega srečnega shoda pri sv. Miklavžu in najinega spoznanja in zaročenja. Le nekoliko pomisli, pa vem, da mi boš potrdil, da se je vršila in dovršila ta reč popolnem tako, kakor sem ti jo zdaj povedala. Peter se zamisli, skoči pokonci in veli: Da, ti govoriš resnico. Spomin se mi je oživil. Zdaj ti razložim lahko vse po vrsti, kako sem potoval k sv. Miklavžu, kaki so bili tisti Vlahi, ki so naju gostili, in kaj sva imela takrat na sebi. Jaz

sem bil v novih irhastih hlačah, ti pa v mezlanastem krilu, ki se je prelepo izpreminjalo: mislim, da je bilo zeleno ali pa rjavkasto. Kaj je govoril Peter Sidoniji dalje, nam ni znano; gotovo pa vemo, da se je bojeval zmagovito z iskrenim gadovcem. Zaničljivo je porinil na stran prazno majoliko in načel trebušno banjko, v kateri se je nahajala „sladka repica“. Srkal jo je vriskaje in prepevaje, ne sluteč, da se skriva v nji nevarni škrat, ki mu je nakanil ugrabiti grofovstvo in ž njim ves zemeljski raj, katerega je pričel komaj uživati. Ni mu še splavalo po grlu četrt banjke, kar mu se zmrače oči, glava obesi na prsi in truplo zdrkne s stola na tla, pogrnjena z debelo plahto, ki ga obvaruje bolečega udarca. Do mraka je ležal mirno v obednici, potem pa ga je dal vrnivši se grof preobleči nazaj v njegove samodelne podgorske cape in odnesti zopet na tisto mesto, kjer so ga pobrali prejšnji večer.

Tam je smrčal vso noč, dokler ga ne prebude glasne psovke in kletve tlačanov, ki so šli ondod na delo. Že to jutro je prejel od njih marsikak krepak sunec odspredaj in zadaj v povračilo svoje zverske surovosti, s katero jih je mrcvaril pretekli dan. Zaman se jim je grozil z biči in vislicami. Kmetje so spoznali brez težave slano grofovo šalo in neskončno smešnost in sramoto Kresetovega Petra. Ko je zapazil na sebi kmetiško obleko, je začel dvojiti tudi sam o svoji grajski oblasti in mogočnosti. Najprej se je hotel ves zmešan napotiti v grad, itak se je premislil, ker ga je uverilo zabavljivo grohotanje zbirajoče se gospode in nje družine, da ni več grof nego zopet tak bore-kmetič, kakršen je bil ves čas svojega življenja razen nekoliko zlatih uric, ki so mu tako hitro minile.

Ljudje so bili nanj tako razkačeni, da se niso hoteli nikoli več ž njim sprijazniti in tudi Barba mu dolgo ni mogla oprostiti grofice Žganje in Zoretove Ančike. Slovenski podložniki so zdaj baje nehali jeziti se na nemške oblastnike, ker jih je poučila bridka izkušnja, da bi delali rojaki ž njimi še stokrat huje nego najokrutnejši tujci. Pripovedko o Kresetovem Petru sem imenoval zanimljivo ali to se ve, da je ugajala samo ušesom, ki so se držala kvakarske gospode. Naši kmetje so sodili o nji drugače. Kadarkoli so jo slišali, so se jeli zaničljivo posmehovati in rogati. To bajko si je izmislil človek, ki se je s pametjo sprl in stepel ali je pa še nikoli srečal ni. Gospoda bi se radi ž njo oprali in olepotičili, češ, mi nismo taki, kakor vpijejo kmetje; živina so Slovenci, ne pa mi. Ali naj le poskusijo dati svojo moč našemu človeku, pa jim bo zagodel tako pesem, da jim bo prešla zavselej volja rabiti nas za vražje svoje predpustne burke. Te govorice niso graščaki nikoli izvedeli in, da jim jo je tudi kdo ovadil, ne bi jih bila nič brigala, ker je ne bi bili verjeli. Smatrali so svoje kmete za surove divjake, ki nimajo nobenega višjega čuta in hrepenenja in si žele na tem svetu samo ene sreče, da bi se prav dositega napasli in obenem upijanili. Kakor vsi plemenitaši je bil uverjen tudi Erger-Berger, da bi posnemal Petra vsak Slovenec, kateregakoli bi doletela po kakem naključju grajska čast in oblast. Premišljeval je dostikrat, kako krasno zabavo bi napravil sebi in svojim gostom, ko bi ponovil duhovito šalo svojega prednika. Med njegovimi podložniki se je zval eden Pavel Krese. Kar je delal Peter, pristovalo bi se prelepo tudi Pavlu, kajti sta ti dve imeni kristjanom skoraj

nerazločni eno od druzega. Ta misel se je zapičila grofu tako čvrsto v glavo, da se ni dala več izruvati. Naložil je torej županu, naj izkuša Pavla tako napojiti, da bo obležal brez zavesti v obližju, odkoder bi ga mogli prenesti brez hrupa v njegov grad. Grajski služabnik se je dosti trudil, ali sreča mu ni hotela poslužiti, da bi izvršil gospodovo zapoved. Pavel je bil čuden, svojeglav človek, ki ga ni znal vsak preslepiti in zasačiti. Bil je izpolnil že trideseto leto, vendar še ni mislil nič na ženitev. Tudi je povedal, zakaj ne. Dejal je: stare in grde ne maram, na mlade in lepe žene pa preži naš grof. Vem, da je njega že izdavna greh zapustil. Ali česar ne more storiti sam, dovoljuje in ponuja rad svojim mladim gostom. Pavel je sploh hudo zabavljal gospodi. Za mlajših let je bil radi tega večkrat do krvi šiban in bičan. Pozneje se je naučil molčati; vsaj vpričo grajskih podrepnikov ni zinil nikoli ni besede proti grofu. Društva se ni branil, pil pa ni v njem nikoli toliko, da bi ga bilo vino zmešalo. Kadar ga je kaka reč hudo ujezila, se je zaprl sam v svoj hramček in takrat se je gotovo vselej upijanil pa se zvalil na tla in spaval kdaj po dva dni brez dolgih presledkov. Župan ga je vabil zaman v grajsko zidanico, Pavel je mahnil z roko, nekaj zagodrnjal in korakal dalje; niti pomenkovati se ni hotel ž njim. Ko pove grofu, da ne more ničesar opraviti, ker se opija Krese samo v jezi in prezira grajsko gostoljubje, odkraja gospod ni vedel, kako bi mu prišel do živega, itak se je sčasoma domislil. Zopet je poklical župana in mu velel: Pavla bomo danes razsrdili, da bo pihal kakor gad. Letošnje gorščine še nismo pobrali pri njem. Pojdi ponjo v takšen čas, ko ga gotovo ne bo

v hramu, n. pr. opoldne, kadar kmetje južinajo. Vrata bodo seveda zaklenjena. Ti rabi staro grajsko pravico pa jih razbij! Vzemi potem gorščine še kako vedro več nego je navada. Pavla bo ta sila in krivica brez dvojbe razpalila. Tolažbe si bo iskal v vinu in potem ga bomo ponoči dvignili in prenesli s prašnih tal njegovega hrama v najlepšo izbo in na najmehkejšo posteljo, ki jo imam. Preizvrstno zamišljena zlobna nakana se posreči. Ob osmih zvečer je že smrčal Pavel na grajskih blazinah in pernicah. Erger-Berger skliče vse svoje uradnike in družino ter jim naznani svojo voljo tako-le: Jutri zjutraj se z gospo odpeljem. Že dolgo časa me vabi knez Pomarančar, da bi prišel k njemu in bil za botra njegovemu sinku, katerega mu je podaril Bog šele v pozni starosti, kakor mislimo po molitvi nekega svetega puščavnika. Zame bi bilo grdo, ko mu ne bi hotel izpolniti te častne in nujne želje, zato odidem. Za namestnika vam puščam Kresetovega Pavla. Kaj se smejete? Vaša dolžnost je, ga poslušati, kar vam ukažem. Gorje vam, ako mi ne bodete častili namestnika. Dajte mu ključe vseh izb in shramb in tudi moj pečatnik. Karkoli bo ukrenil in zapovedal, potrjam vpričo vas že zanaprej. Naložite tudi tlačanom in vsem kmetom, da ga morajo spoštovati na isti način, kakor mene, niti imenovati ga ne smejo nič drugače nego grofa. Sosebno pa naročam vam, kuharjem in kuharicam, kletarjem in kletaricam, da postrežete Pavlu, kar najbolje znate in morete. Pripravite in prinesite mu ročno vse, česarkoli bo zaželel. Ker boste ž njim brez dvojbe največ govorili in občevali, zapomnite si dobro vsako besedo, katero bo bleknil, vsako neumnost, ki mu bo prišla na misel, da mi boste povedali lahko

vse natanko, kaj se bo godilo v gradu, ko ne bo mene doma.

Po tem opominu je šel Erger-Berger spat, njegovi uradniki in družina pa so ostali še dolgo skupaj in ugibali, kaj namerava grof s to burko in kake nasledke bi utegnilo imeti prečudno namestništvo Kresetovega Pavla. Ker nihče ni pričakoval ničesar hudega, so se ločili prav dobre volje. Pred razhodom so smeje se čestitali eden drugemu, da dobe gospodarja, ki jih bo znal gotovo bolje kratkočasiti nego strogi general. Edini Valker je stal med tem pomenkom zamišljen na strani in molče škripal z zobmi. Ko so drugi odšli, je dejal prijatelju Lenkarju: Na svetu sem videl že videl veliko bedakov, ali njihov prvak se zove Erger-Berger. Iz te njegove glume se izleže lahko nevihta, ki nas bo ugonobila vse skupaj. Lenkar je tolažil Nemca: Ne boj se! Slovenski rod jaz poznam in vem, da je popolnem zamorjen in poživinjen. Tudi je zavladala v njem taka nesloga, da nista niti dva kmeta istih misli. Pavel je butec. Ko bo izvedel, da je grof, hotel bo žreti in lokati kakor Peter v pripovedki. Pamet imajo ti ljudje v trebuhu, ne pa v glavi. Valkerja niti te besede niso povse pomirile. Nevoljno godrnjaje je dal prijatelju roko in se napotil v spalnico. Pavel Krese se je prebudil to pot prav zgodaj, ko se je začelo komaj daniti. Stari fant je bil bistre glave in se je kmalu domislil, kje se nahaja in kdo ga je dal našemiti v gospoda. Zgrabila ga je strašna jeza. Dejal je: Lopov se ni zadovoljil s tem, da mi je razbil nova vrata in me okradel, za nameček me hoče tudi zasramovati in osmešiti. Ali dokazal mu bom, da nisem Petrove žlahte, čeprav sva oba Kreseta. Maščeval se bom tako korenito, da si

bodo zapomnili gospoda moje ime. Brzo je uvidel, da mora krepko brzdati svojo strast in se delati neumnega, dokler si ne dobi pomočnikov. V spalnico je slišal razločno grofov glas, ki je opominjal gospo, naj se hitro pripravi, da se odpeljeta, preden se Pavel predrami. Čul je dobro tudi druge grajske ljudi, ki so se zabavljivo o njem razgovarjali. Videč, da mislijo igrati ž njim vso Petrovo komedijo, se je začel grohotati in se prav iz srca veseliti svojega novega dostojanstva. Posteljo zapusti precej po grofovem odhodu. Sedeč na baržunastem stolu je premišljeval svoj namen in čakal služabnika, za katerega je zdaj vedel, da ga bo prišel oblačit. Ker se nihče ni prikazal, je jel po izbi ropotati. Sluga pogleda skozi vrata in vpraša: Milostivi gospod grof! če zapovedate, sem pripravljen, da Vam postrežem. Kakor nekdaj Peter rekel je tudi Pavel, naj ga svobodno obleče. Opravljen po najnovejši gosposki šegi je korakal v obednico in ukazal, naj se mu prinese masten in obil zajutrek in polna banjka vina. V besedah in v vsem vedenju je igral jako spretno Petrovo ulogo, kar pa ni bilo nič čudnega, kajti je znal bajko o njem že v otročjih letih skoraj bolje nego očenaš. Ko se vrne služabnik z jedjo in pijačo, vpraša ga Pavel, kje je gospodinja. Postrežnik odgovori: Milostiva grofica so šele vstali, čez četrt ure gotovo pridejo. Kresc se prime za glavo in veli: Prijatelj! Jaz sem od včerajšnje pijače tako omamljen, da sem pozabil celo ime svoje soproge. Kako ji besa že pravijo? Sluga ga poduči, da se zove Evzebija. Erger-Berger ni dal Pavlu nobene gospe, ali saj ni bilo treba. Omislila mu jo je grajska družina sama. Komaj je začel zalagati, privrši v obednico črno opravljena, jako

obila ženska ter ga pozdravi preljubeznivo in mu veli: Preljubi moj grof! Tukaj so ključi vseh shramb in tudi tvoj pečatnik, vidna znamenja tvoje grajske oblasti. Prosim te, da mi poveš, kaj čem naložiti in ukazati tvojim podložnikom za današnji dan? Pavel ji odgovori zastavno: Zlata moja Ozebica! Dela bo danes toliko, da ga ne bo lahko zmoči. Reci vsem uradnikom, naj ostanejo dopoldne doma, da mi bodo zgotovili neka preimenitna pisma. Hlapci in lovci naj prineso vse svoje orožje semkaj, da je bom razgledal, če je čisto in nepohabljeno. Vrtoglavim kmetom se ne sme nikoli nič verjeti. Nas gospodo črte, da bi nas podavili precej to uro, ko bi jim se dali. Paziti in stražiti nam je noč in dan, da se ne prigodi kaka nesreča. Sosebno pa moramo skrbeti za dobro orožje in da nam je vedno nabito in nabrušeno. Poroči mojo zapoved tudi vsem mladim tlačanom bližnjih vasi, da jim je priti kar precej v grad, da jih bom opomnil z ostro besedo njihovih dolžnosti, katere izpolnujejo tako zanikarno in brezdušno. Kadar boš to odpravila, teci brez oklevanja v kuhinjo in pristavi največje lonce, v katerih naj se skuhajo zame vse dobrote, ki hrepene po njih grofovski želodci. Tudi vina zahtevam mnogo, in to seveda najboljšega. Naj se ga pritrese gori nekoliko sodcev: steklenice in majolike so za otroke in babe, ne pa za oblastnike in grofe. — To rekši mahne Pavel Evzebij z roko in to je pomenilo, naj odide in zvrši, kar je ukazal. Ona je razumela znak in globoko se priklonivši odletela k uradnikom in družini ter jim oznanila Kresetovo voljo in trdno njegovo vero, da ga je prestvarila pretekla noč v resničnega graščaka in grofa. To poročilo je vzbudilo občo veselost in upanje,

da bo prineslo njegovo namestništvo še obilo prezanimljivih novic in smeha. Sum in strah mineta celo lisjaka Valkerja. Zadovoljno se zareži in reče Lenkarju: Zdaj verjamem, da so tvoji rojaki res voli, ustvarjeni za bič in jarem. Če jih privežeš k polnim jaslim, mislijo, da so v nebesih. Ha, ha, ha! Prijatelj mu se sladko nasmeje in veli: Bratec! Ali ti nisem tega zmerom pravil? Vidiš, ravno zato pa se tudi ne morejo in ne smejo smiliti omikanemu človeku. Hi! hi! hi! — Tlačanom so bili povedali uradniki, da se je grof nekam odpeljal, in kaj jim je naložil; ali kdo mu je namestnik niso nič vedeli, dokler niso prišli po njegovem povelju v grad. Vsi so pričakovali, da jih bo osorno ozmerjal in morebiti tudi kaznoval. Vsak si more misliti, kako neskončno so se začudili, ko so zagledali v velikaški obleki in časti svojega znanca in prijatelja Pavla. On jih prisrčno pozdravi in jim veli s povzdignjenim glasom: Po čemer so goreče hrepeneli in za kar so se srdito ali zaman bojevali naši predniki, dosežemo lahko brez punta in sile, brez kaplje krvi. Erger-Berger mi je dal vso svojo oblast in uradniki njegovi so mi razodeli, da je potrdil vpričo njih in družine vse, karkoli bom ukrenil, zapovedal in storil. Ali sama moja beseda ne zadostuje; jaz potrebujem vaše pomoči in podpore. Ako me boste hoteli poslušati, postanete še danes svobodni gospodarji svojih kmetij in svojega dela in odslej boste imeli nad sabo samo tista dva poglavarja, katerih se ni kmet nikoli branil — Boga in cesarja. Tlačani, čuteč, kaj namerava Krese, so se zasmejali in dejali, da ga bodo poslušali temrajši, ker se ujema ta pokorščina tudi z grofovo zapovedjo. Pavel pokaže prijateljem grajsko

orožje in jim reče, naj si izbere vsak, kar mu se zdi najnarednejše. Strelci naj si vzamejo samostrele in samokrese, drugi fantje in možje pa kopja, sulice, sablje in meče. Ko so se vsi oborožili, pošlje stražo pred velika vrata in na razna druga mesta, ki so mu se videla kaj nevarna. Gradu ni smel zapustiti noben uradnik, nobeno družinče, prestopnika te zabrane zadela bi smrtna kazen. Krvnika Valkerja in Judeža Lenkarja je dal Pavel ukleniti. Teh dveh se je bilo najbolj bati, da bi utegnila pobegniti in poklicati na pomoč sosedne graščake in divje Vlahe.

Zdaj se je moglo začeti pravo delo. Krese zapove grajskemu tajniku sestaviti tri pisma. Na prvem naj napiše razločno, da mu je izročil grof Erger-Berger vso svojo grajsko moč in pravico in potrdil pred svojim odhodom vse njegove naredbe in ukrepe. Ko je bilo pisanje dogotovljeno, so se podpisali uradniki za priče in družina so se podkrižali. V drugem pismu je oprostil grofov pooblaščenec Pavel Krese za večne čase vse grajske kmete tlake, desetine, gorščine in vseh drugih davkov, bremen in dolžnosti. V tretjem je razdelil grajsko polje in vinograde na enake dele med siromake, ki niso imeli dozdaj svoje kmetije, grajske gozde in travnike, ribnike in potoke pa je podaril občinam in vasem na skupno rabo in uživanje. Tudi pod ti dve listini so se podpisali uradniki in podkrižali družina in kmetje. Naposled je pritisnil Pavel na vsa tri pisma grofovski pečat. Ko je bil ta glavni posel dovršen, so šli nemški gospodje in družina svobodno, kamor so hoteli, razen Valkerja in Lenkarja. Oba sta se brez konca in kraja veselila, da je prešla nevihta brez hujših nasledkov. Pavel se je

jezil mnogo bolj na grofa nego na njegove služabnike, velikega svojega dejanja ni hotel oskruniti z nepotrebno in brezkoristno osveto. Sklical je zdaj kmete, ki so mu pomagali, pa tudi tiste, ki so bili ostali doslej doma ter jim dovolil, da si vzame vsak iz grada, karkoli mu ljubi in rabi: brašno, pohištvo, opravo, orodje ali kar hoče, razen konj in treh skrinjic za železnimi vrati, katere pridrži zase. Trajalo je več ur, dokler je bilo grajsko blago razgrabljeno in odneseno. Potem povabi grofov namestnik vse bivše tlačane na veselo in mastno južino in jim reče smeje se, da si jo bodo morali sami pripraviti. Odprl je vse hleve in svinjake, vse ovčarnice in kurnike in dal zapoditi živali na prostrano senožet, da se ž njo pogoste. Kmalu so se pekli na sto ražnjih grajski voli in teleta, prasci in jagenjčki, kapuni in purani. Takisto je dal privaliti na travnik iz vseh grajskih kleti in zidanic dolgo vrsto sodov in sodcev, polnih najslajše domače in tuje starine in novine. Množtvo jedi in pijače je bilo res velikansko ali trebalo je pa tudi napasti več tisoč ljudi in to Podgorcev, ki so obdarjeni s tako prostornim želodcem, da poje in popije eden za deset Poljancev in Ribničanov. Hvaležni kmetje so obsipali Kreseta z zdravicami, poljubi in objemi, on pa se je držal resno in skoraj žalostno. Ko so ga vprašali, kaj ga teži, dejal je: Bratje, jaz se moram še nocoj od vas ločiti in oditi v daljni svet. Gospoda mi ne bodo nikoli pozabili in oprostili vaše svobode in mojega maščevanja. Da ostanem tukaj, ugonobili bi me brez dvojbe očitno ali skrivaj, posilno ali z zvijačo. Denarja imam zdaj, hvala Bogu, dovolj zase in za vsakega prijatelja, ki pojde z menoj.

Kdor me bo spremil in delil mojo usodo, bom skrbel po bratovsko zanj in za njegovo rodovino do smrti. Poiskali si bodemo zavetja, kjer nas ne bo dosegla sovražna roka. Pred odhodom pa moram pokončati spomin naše dolge, dolge sužnosti in sramote, ta visoki strašni grad, ki nam je iztlačil toliko grenkih solz, vročih zdihljajev, krvavih žuljev in pregrešnih kletev, ki je zakrivil toliko naših nesreč, bed, ran, in prezgodnjih pogrebov. To rekši pograbi ogorek in prosi tovariše, da bi mu pomogli zadnjikrat. Užgali so grad v isti čas odznotraj in zunaj, zgoraj in spodaj. Od vseh strani pa se je jel valiti gost, črn dim, ki je zagrnil kmalu nadstropja in streho, grajsko zgradbo in prizidana poslopja ter se razprostiral in ulegal daleč tja po ravni okolici in tja čez Gorjance. Skozi dim pa so švigale in sikale orjaške ognjene kače, rdeče, rumene, višnjevkaste in zelenkaste in dvigujoč se do oblakov oznanjevale Slovencem in Hrvatom prvi srečni porod narodne pravice in svobode. Bila je že pozna ura, ko se je poslovil Pavel z jokajočimi svojimi prijatelji. Pet korenjaških vrstnikov se mu je bilo ponudilo za potne tovariše. Dobro oskrbljen za vsako potrebo je zajahal ž njimi grajske konje in oddirjal proti Krškemu brodu. Čez nekaj mesecev je prišel od njega v Podgorje list, da je dospel z družbo brez nezgode v Benetke in se tam nastanil. Dolenjski rojaki ga niso videli nikoli več ali noben dan niso pozabili moliti za njegovo zdravje in srečo in še njihovi vnuki so častili in blagoslavljali njegov spomin.

Nikjer se ne bere, kaj je grof Erger-Berger pri knezu Pomarančarju jedel in pil, izvedel in učakal.

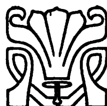
Ali jako verjetno se mi zdi, da se mu je godilo pri njem prav dobro. V starih časih so se znali gospoda preizvrstno kratkočasiti, izvirati in ščepirati o trudih in troških zatiranega slovenskega naroda. Pri gostoljubnem gospodarju jim je minil dan, kakor bi trenil, preden se je končal še obed, se je začela večerja. Pri bogatem knezu ni trpel grof ne glada ne žeje. Tudi strašni požar, ki se je prikazal zvečer v daljavi, mu ni mogel skaliti dušnega miru in srčne veselosti, ker je vedel, da pazi na njegov dom celo krdelo zvestih uradnikov in služabnikov, ki bi odvrnili vsako nevarnost precej v začetku, ko bi se komaj prikazala. Brez skrbi in strahu je šel spat in brez hude slutnje je rekel svojemu prijatelju drugi dan po obilnem zajutrku: Z Bogom! Spotoma je izvedel od popotnikov grozno nesrečo in takrat sta mu otrpnila duh in jezik. Molče se je pripeljal do tožnega pogorišča. Tam je dal voz ustaviti in uprl srpo svoje oči v grde razvaline, iz katerih je sukljal na mnogih mestih še dim in ogenj. Ker se dolgo ni nič ganil in črhnil ni besedice, ga je gospa pogledala in obledela. Erger-Berger je bil mrtev. Notburga mu je dala položiti truplo v rodbinsko grobnico in vrezati v kararski marmor napis: Tukaj počiva v naročaju večne slave dika in ponos kvakarskega plemstva, nepremagani junak, grof Anastasius Eberhart Ferhtegot Erger-Berger. Vsak trenutek njegovega dragocenega življenja je bil posvečen blaginji in napredku domovine in človeštva. Njegova obupujoča vdova se utaplja v vroči reki bridkih solza, ki jo zalivajo noč in dan.

Iz tega napisa bi se lahko povzelo, da je grofica Notburga utonila naposled v solzah, kar se pa nikakor

ni zgodilo. Priplavala je iž njih srečno na suho in živela še več let, ali to se ve, da dosti manj udobno in zadovoljno nego prejšnje čase. Brez uspeha je tožila svoje nekdanje kmete cesarski gosposki. Hotela jih je vreči nazaj pod svojo oblast in prisiliti, da bi ji sezidali popaljeni grad iznova in povrnili vso storjeno škodo do krajcarja. Oni pa so pokazali tri Pavlova pisma, katerim nobeno sodišče ni mogla utajiti ali izpodbiti pristnosti in veljave. Svoboda se jim je torej potrdila; radi nje so jim dali hrvaški sosedje pridevek „kmetiški baroni". Notburgi ni ostalo nič drugega imetka, nego oprava in dragotine, v katerih je šla s soprogom k Pomarančarju, zlata turška kola in zvesti čuvar njenega poštenja, junaški Žandelj. Podgorska pravljica veli, da je zamenila voz za grad, ki stoji na precej visokem strmem hribu nad Savo. Ta grad je imenovala Bogenšperg, (po naše bi se reklo Kolovni Vrh), zato ker ga je dobila v zameno za turška kola. Gospoda so se silno smejali temu imenu, češ, kakov Kolovni Vrh je ta Bogenšperk, do katerega ne more priti noben voz radi strašne strmine. Učenjakom je hodila morda na misel tudi modrost rimskega jezikoslovca, ki je tolmačil canis a non canendo, lucus a non lucendo. To zabavljanje je grofico hudo ujezilo, pa je udarila z nogo ob tla in se zaklela, da se bo vozila v svoj grad, preden preteče en mesec. Zbrala je svoje tlačane in jim zapovedala, da morajo narediti precej čez ves hrib gladko in široko cesto. Na vsakih deset korakov je postavila biriča z bičem, na vsakih sto pa vislice. Ta strašila so delo tako pospešila, da se je cesta v štirinajstih dneh dogotovila. Po bliskovo sta dirjala po nji grofica in Žandelj od Litije do Bogen-

šperka. Tam so jima konji popadali in crknili. Notburga je dala precej naprečí druge, pa hajdi! po oni strani gore navzdol proti ljubljanski cesti. Na strmem klancu zadene voz ob skalo, odskoči kvišku in se postavi navpik. Notburga in Žandelj odletita iž njega in se trčita z glavama s tako neznansko silo, da sta padla oba mrtva na tla. Na tem kraju je že marsikaterega popotnika strašilo. Opolnoči sta se dvignili iz zemlje kakor dve megleni podobi, prhali objemaje se četrt ure semtertja po zraku, potem se zrušili in pogreznili zopet v zemljo. Videl ju je tudi nedolžen otrok, ki se je peljal tod z očetom. O tem pogledu je naredil križ in dejal: Bog daj pokoj vajini duši! —

Odtakrat je ta polnočna prikazen izginila za vselej.

Janeza Trdine
zbrani spisi

IV.

Bajke in povesti o Gorjancih

V Ljubljani 1907

Založil L. Schwentner

Bajke in povesti o Gorjancih

III.

Napisal

Janez Trdina

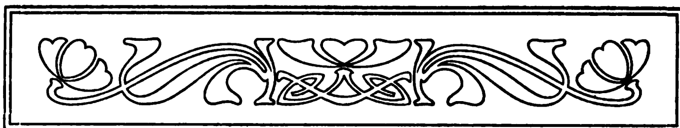
V Ljubljani 1907

Založil L. Schwentner

Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju

Pregled vsebine.

22. Pod hruško.

Občina Šmihelska leži med Krko in Gorjanci. Kdor pozna pota in steze, ima v njej najkrasnejših šetališč na izber. Jaz sem hodil najrajši na prijazni hribček sv. Roka, potem pa dalje po gladki poganški cesti proti Ruperč-Vrhu. Nazaj grede sem zapustil cesto, ki drži v Uršina Sela, pri mostku, se obrnil na levo v hladno hosto in šel v Šmihel po bližnjici. Streljaj pred vasjo sem obstal na višavi, s katere je lep razgled na Novo Mesto in okolico, in legel pod košato hruško, ki stoji zunaj gozda na samem. Hruška je drobnica in tedaj skoro brez vrednosti za gospodarja. Meni se je ne vem zakaj priljubila. Pod njo sem počival navadno pol ure, prebiraje kak časnik ali puhaje smodko. Sprehod je trajal domalega dve uri. O poletni soparici takov pot spoti in utrudi človeka, tudi če koraka polagoma in izvečine v senci. Počitka sem bil torej potreben. Motil me ni pod hruško nihče. Po stezi, ki se vijê poleg nje navzdol, hodijo ob nedeljah daljni župljani v cerkev. Druge dni se vidi na njej malokdaj kak popotnik, to se ve, razen pastirjev in druge take drobnjave, ki rabi ta grič prav pridno za svoje igre in burke, love in boje. Ali šmihelskim otrokom moram

dati zase izpričevalo da niso nič poredni. Pod hruško sem ležal gotovo stokrat in nikdar mi niso prišli zabavljat in nagajat. Tega drevesa se bom z veseljem spominjal, dokler bom živ, ne le zaradi sladkega pokoja, ki sem ga užival v tem hladu, ampak še veliko bolj zaradi sreče, da sem se seznanil in sprijaznil pod njim s Kolenčevo Jero. Bilo je binkoštni ponedeljek popoldne. Še preden sem dospel do drobnice, sem zapazil bezljajočo kravo in staro, grbasto ženico, ki jo je lovila po rebrih in jarkih. Čuha se ji umika jako spretno. Starka se mi je smilila; skočil sem ji na pomoč. V nekoliko trenutkih sva kravo ugnala in ujela. Žena se zasmeje zadovoljno: Zdaj je pa dobro. Moja Čada ima trmo, da se hoče kdaj naskakati. Ko jo ujamem, se mi ne trga nič več iz rok, ker je tudi že precej v letih z mano vred. Kake pol ure dirja čez polje, ko jo dojdem, spametuje se precej in najmanj štirinajst dni potem miruje. Revo zapuščajo pač moči kakor tudi mene.

To pastirico sem poznal po obrazu že dalj časa, ali govorila nisva prej še nikoli. Dolenjec ljubi kratko mašo, kratko pridigo, kratko molitev in tudi kratek križ. Malokoga sem videl, da bi se bil prav prekrižal. Kar je bolj zastavnih in modrih, narede na čelu majhen križec, povrtajo s palcem nekoliko po ustih in potegnejo potem z roko naravnost doli čez prsi. Drugi pa vrtajo že na čelu, od ust do žličice pa zarišejo dolgo črto, kakor bi hoteli zapisati po sebi veliki latinski I. Dosti je tudi takih, ki se zadovoljijo s potezo od čela do desne rame, ne davši ji nobene pike. Nekaterim nadomešča križ grški φ ali pa § ali kaka druga taka kljuka in kraža. Enkrat sem nalašč štel in naštel 78

molilcev, ki so se prekrižali na različen način, ali vsi napačno. Za njimi se je primajala počasno majhna, skljućena babnica, pomočila prste globoko v kropilnik in si pritisnila na čelo, usta in prsi tri prav razločne, krepke, še skoraj prevelike križe. Ker se nisem nameril prej na tako pravilno pobožnost na Dolenjskem skoro nikoli, sem pogledal radoveden ženo v obraz in si ga zapomnil. Nje podoba je bila za vse drugo precej odurna, ali izpod gostih obrvi so ji sijale tako lepe, pametne in priljudne oči, da se je morala človeku v prvem pogledu prikupiti in primiliti. Nekaj dni pozneje sem stal na mestnem trgu in se pomenkoval z bivšim prvakom narodne stranke, katero je znal tako izvrstno slepiti, da mu je dolgo vse verjela in šla za njim kakor ovce za zvonečim ovnom. Mimo naju prižene kravo žena, ki se je prekrižala v cerkvi brez napake. Prvaka vprašam, če ve, kdo je? On se zasmeje zaničljivo: Kaj pa Vas ta krevlja zanima? Ona služi pri moji sestrični za pastirico. Ime ji je Kolenčeva Jera. Ta baba je klepetulja prve vrste. Če jo hočete poslušati, Vam bo natrobila toliko, da Vas bodo štirinajst dni bolela ušesa. Pravljic, basni in starih čenč zna brez števila in preprosta avša bi prisegla, da so resnične kakor sveto pismo. — Ker sem vedel, da bahač rad laže in obrekuje, sem preziral njegovo zabavljanje in se veselil, da sem zasledil v Novem Mestu človeka, kateremu so znani dragoceni zakladi narodne poezije. Namenil sem se trdno, da moram zgovorno pripovedovalko ogovoriti pri prvi priliki in si pridobiti njeno zaupanje. Ta zaželjena prilika mi je došla pod šmihelsko drobnico: starka, ki je tekla za bezljajočo kravo, je bila Kolenčeva Jera.

Ulovivši Čado, je stopila k meni v senco in se zasmejala s tenkim, otročjim glaskom: Mi ljudje imamo z živino toliko trpljenja in dosade! Da pase Kristus, pa bi si znal pomagati. Odtrgal bi kravi lačni gobec, pa ga odnesel na pašo. Sitega bi ji pripel nazaj na grlo in tako ne bi bilo ž njo nič sitnosti. Hi, hi, hi! — To čudno govorjenje me je osupnilo in ustrašilo, obšla me je misel, da se revici blede. Dejal sem ji: Kaj pa ste mi mislili povedati, jaz Vas ne razumem. Ona veli: To sem rekla zato, ker sem se domislila, kako sta Kristus in sv. Peter po svetu hodila. Ko sta prišla do kovača in ga prosila kruha, je zarežal nanju hudobno: Če hočeta moj kruh jesti, morata si ga zaslužiti. Pomagajta mi podkovati konja. Kristus odgovori: Naj bo! Izdere konju eno nogo za drugo in jih podkuje. Vsako nogo pritrdi in prilepi nazaj k životu, konj je bil zdrav in brez rane kakor prej. Ko sta popotnika pojedla zasluženi kruh, sta se lepo poslovila in odšla dalje. Gledaje za njima, se kovač smeje: Ta potepuh me je naučil umetnosti, ki mi bo dobro zalegla; kolikokrat me je brcnil in ohromil že konj, odslej se jih ne bom trebal nič bati. Precej odtrga svojemu belcu nogo, da bi jo podkoval, ali o joj, iz grde rane se je pocedila kar curkoma kri, ubogi konj se je zgrudil in premetaval v strašnih bolečinah. Kristus veli Petru: Vrniva se, da se ne pripeti kovaču kaka nesreča. Prišla sta še o pravem času do njega. Kristus pritrdi crkajočemu konju nogo nazaj k životu, belec skoči pokonci in veselo zarezgeta, ker je bil zopet zdrav.

Končavši bajko, Jera umolkne; jaz jo vprašam, čeprav sem vedel, pri kom služi, čigava je krava? Ona se šaljivo namuzne in veli: O, saj mi še ne sili

voda v grlo, da bi Vam morala resnico povedati. Jaz se iznova začudim in jo prosim, naj mi razjasni bolj natanko svoje skrivnostne besede. Jera odgovori: E, to je, vidite, tako. Jaz tukaj ne pravim rada ljudem, čigava sem, ker bi utegnila potem moja gospodinja izvedeti, kam sva zašli s Čuho. Babina je dobra, ali čemerna in precej sitna. Ko bi ji kdo povedal, da mi je utekla krava cele pol ure daleč, vpila in jezila bi se name cele tri dni, češ, kaj ne pazim bolje na žival. Rekla sem pa zato, da mi voda še ne gre v usta, ker sem se spomnila neke druge prigodbe, ki se je vršila takrat, ko sta Kristus in sv. Peter hodila po svetu. V puščavi sta naletela na ovco. Ker sta bila lačna, je ukazal Kristus Petru, naj jo ujame in speče. Peter ga posluša. Ko je bila ovca nekoliko pečena, ga je premagala lakota, da je hlastno pojedel srce. Mislil je, da ga učenik ne bo pogrešil. Kristus pogleda pečeno ovco in vpraša: Kje je pa srce? Peter odgovori: Ne vem. Kristus mu veli prijazno smehljaje se: Kaj, ko bi ga bil ti pojedel? Peter od strahu in sramu ni mogel povedati resnice, klel in rotil se je, da on srca ni pojedel. Sita zahvalita popotnika Boga in korakata dalje. Prišla sta do globoke vode. Kristus stopi nanjo in gre po nji na drugi breg, ne omočivši si nog, kakor po trdi, gladki cesti. Peter je šel urno za njim. Od konca ga je voda držala, potem pa se je začel vdirati in pogrezovati: že mu je silila voda v grlo. Obupno prosi Kristusa pomoči. Kristus mu veli: Najprej mi moraš povedati, kdo je srce pojedel. Peter zaječi: Ta grešnik sem bil jaz, oprosti mi! Kristus mu poda roko in ga potegne k sebi na breg. Ali zdaj mi hodi na misel še ena pripovedka, v kateri krivca niti voda

ni mogla prisiliti, da bi povedal resnico. Ker se moja Čuha zdaj mirno pase in vidim, da Vas moje blebetanje ne žali in ne dolgočasi, Vam moram razložiti tudi to burko, dasi nekateri ljudje mislijo, da ni vse res. Meni je to malo mari. Take reči prodajam v isto ceno, kakor sem jih kupila. Če so semtertja kaj črvive, naj se otrebijo. Kar ni za nič, naj se zavrže; dobro blago pa naj se shrani in porabi. Tamkaj pod goro za mihovskim gradom je pasel pastir Tinček drobnico. Bil je menda že dobro odrasel, ker otrokom še ne rojijo po glavi taki obadi, kakršni so njemu. Tinček je ugledal na paši gizdavo grajsko gospodično in se vanjo, kakor pravimo, zatelebal. Stopil je k nji in ji rekel: Gospodična, jaz vas ljubim. Prosim vas, vzemite me za najzadnjega svojega služabnika, da vas bom smel vsak dan videti in častiti. Gospodična mu odgovori porogljivo: Dokaži, da me ljubiš. Lezi v tole lužo, da si ne bom oblatila svojih novih čeveljčkov. Pokoren tej zapovedi, leže Tinček v mlako. Gospodična stopi nanj in pride s čistimi čeveljčki na ono stran luže. Zdaj se obrne in zakrohota: Poberi se, podgorski butelj, jaz te ne maram. Fant se bridko zajoka in odide v hosto, da bi se obesil. Ko si je iskal pripravne veje, se mu prikaže star romar, črnošolec in ga vpraša, kaj namerava. Pastir mu pove vse natanko, kaj in zakaj. Črnošolec se pa zasmeje: Ali ne veš, kaj pravi naš pregovor: Bolje je obupati, nego v vodo skočiti. Obesiš se lahko, če te bo volja, tudi pozneje. Za zdaj pa mislim, da bo bolj pametno, ako se mi pridružiš in si greš iskat z mano denarcev, s katerimi se dobi in premaga vse, najprej pa žensko srce. Berača se brani vsako dekle, tudi kmetica, nikar

gospodična. Če nama sreča posluži in najdeva kak zaklad, si boš dobil lahko ljubic, kolikor in kakršnih boš zaželel. Videl boš, da se ti bo prišla ta mogočna Mihovljanka, ki te zdaj prezira, kar sama ponujat. Tinček se zamisli, spametuje in veli starcu: Ti si moder mož, vzemi me s seboj.

Odšla sta po svetu. Še na misel jima ni prišlo, da se je treba oglasiti pri gospodi in jo prositi dovoljenja in popotnega lista s cesarskim orlom. Hodila sta brez pravice iz kraja v kraj, iz dežele v deželo. Nočevala sta tam, kjer ju je dohitel mrak, izvečine na planem. Črnošolec je izvlekel vsak večer iz torbe dolgo, belo štruco in jo položil medse in med Podgorca. Zjutraj sta štruco po bratovsko razdelila in pojedla. Druge hrane nista imela, živela sta ob sami štruci dosti revno ali za silo sta zdelovala. Neko jutro se starec dolgo ni zbudil. Tinček, ki je bil lačen, poje najprej eno, potem tudi drugo polovico štruce. Ko se črnošolec predrami, vpraša pastirja, kdo je pojedel štruco. Tinček se zaklinja: Jaz ne, moral je priti, ko sva spala, kak tat, ki naju je okradel. Črnošolec veli: Blagor ti, da je nisi pojedel, pojdiva dalje! Prišla sta do velike vode, ki ni imela ne mostu ne brvi. Začela sta reko bresti. Črnošolec je šel dalje in prikorakal srečno na drugi breg. Podgorec pa se jel potapljati, voda mu je šla v usta, nos in ušesa. Z milim glasom prosi starca, naj mu pomore. Starec ga vpraša: Povej po pravici, kdo je pojedel štruco? Podgorec se je sramoval povedati resnico in je dejal: Ne vem. Sam Bog mi je za pričo, da je jaz nisem. Črnošolec se zasmeje: Blagor ti, da je nisi. To rekši ga prime za roko in izvleče na suho. Popotovala sta dalje in prenočila v samotni koči. Po

noči se koča vname. Starec skoči iz ognja in pokliče Podgorca. Fant se prebudi. Plamen je švigal okoli in okoli njega, že je začel goreti. Črnošolec ga vpraša, če ni on pojedel štruce. Podgorec veli: sam Bog ve, da je nisem. Starec pravi: Blagor ti, da je nisi. Obenem mahne s plaščem in pogasi ogenj. Brez spečenine sta korakala dalje in prišla v temen gozd. Zaskoči ju silno krdelo razbojnikov. Sedem njih obstopi Podgorca. Že so zavihtili bridke meče, da bi ga posekali in razmesarili na drobne kosce. Črnošolec ga vpraša: Ali si se že domislil, kdo je pojedel štruco? Pastir se zaroti: Vsevedoči Bog mi je za pričo, da je jaz nisem. Starec se zasmeje: Blagor ti, da je nisi. Obenem mahne z rokama na desno in levo in razbojniki popadajo na zemljo, kakor bi treščilo vanje. Brez udarca, rane in bolečine sta popotovala dalje veliko tednov, mesecev in let, dokler sta dospela v deveto deželo. Tam se je bila pripetila velika nesreča. Zbolela je kralju najljubša hči. Ležala je brez zavesti, ni se znalo, ali je živa ali mrtva. Kralj obljubi tistemu, ki bi jo ozdravil, poln parizar zlatov. Iz vseh krajev sveta so se zbirali sloveči zdravniki, ali kraljične niso mogli ne ozdraviti ne oživiti. Služabniki sporoče kralju, da je prišel v deželo star romar, ki obeta, da bo kraljični gotovo pomogel, ako ji je bolno samo truplo, srce pa zdravo. Kralj pošlje precej po črnošolca. Starec pogleda bolnico in veli: Ne bojte se, kraljična bo ozdravela, ker ima bolezen v truplu, ne pa v srcu. Vzel je iz žepa oster nož in je ž njim bolnico razparal in razudil. Pobral je iž nje drob in možgane ter jih očedil, opral in očistil vsake napake in oskrumbe. Isto tako je nalil v kosti novega mozga, v žile dobre, sveže, nepokvarjene krvi. Ko je vse delo

dogotovil, je sestavil in zložil život nazaj poleg pravil čudovite umetnosti, katere so ga bili naučili v črni šoli. Kakor bi trenil, je oživela kraljična in skočila iz postelje zdrava in vesela. Kralj je dal starcu drage volje parizar zlatov, ali ga je prosil, da bi počakal pri njem še nekoliko dni, ker se bolezen, ki hitro mine, rada povrne. Kraljična se je šla sprehajat daleč stran od očetovega grada na zelene travnike. Tam je zagledala prelepega čednika in se vanj zaverovala. Obšle so jo neskončne bolečine. Domov ni mogla iti sama, morali so jo nositi. Položili so jo v posteljo bolno za smrt. Kralj pokliče črnošolca, da bi jo ozdravil. Starec zmaje z glavo in veli: Truplo kraljičino je zdravo, bolezen ima v srcu. Takih ran jaz ne znam celiti, ali z mano hodi tovariš, ki jim je kos. Brž pošlje kralj po Podgorca in mu obljubi parizar zlatov, ako mu otme preljubo hčer. Tinček veli: Pomoč je lahka. Naj pride h kraljični čednik, ki ga je videla na paši in ostane pri nji, da se bo ž njim igrala. Da pa ne bodo ljudje kaj godrnjali ali se pohujševali, naj jo poroči ž njim še danes grajski duhoven. Kralj je storil, kar mu je Podgorec svetoval, in kraljična je okrevala še tisti dan in je bila zdrava in srečna do smrti. Kralj je dal Tinčku parizar zlatov. Črnošolec je vse denarje, njegove in svoje razdelil na tri kupe. Podgorec se začudi: Čemu to, ko sva samo dva. Narediva po bratovsko: pol meni, pol tebi. Starec mu odgovori: Ne. Jaz ne potrebujem toliko, kakor ti, ki si še mlad. Zame je dosti en kup. Drugi kup bodi tvoj, tretji pa tistega, ki je pojedel štruco. Tinček zavrisne: Jaz sem jo, saj te pamet uči, da je ni mogel nihče drug. Črnošolec veli dobrovoljno: Blagor ti, da si jo. Za plačilo, da govoriš resnico, imaš tukaj

ne le polovico, ampak dve tretjini najinega bogastva. To rekši mu seže v roko in se ž njim poslovi. Šel je, Bog zna, kam; na tem svetu se nista več videla. Žvižgaje in prepevaje se je napotil Tinček nazaj proti domu v senčno svoje Podgorje. Mihovska gospodična je izvedela za njegovo srečo in mu šla naproti. Že naprej se je veselila, da se bo vozila ž njim v najlepših kočijah s štirimi konji in uživala vse pozemeljske dobrote. Z najslajšim smehljanjem je stopila predenj in dejala: Krasni mladenič, jaz te ljubim. Prosim te, vzemi me za svojo ženo, da te bom noč in dan gledala in častila. Tinček se je nanjo komaj ozrl in zagrohotal zaničljivo: Dokaži, da me ljubiš. Lezi v tole mlako, da si ne bom oblatil novih škornjev. Gospodična je zdaj spoznala, da je Podgorec več ne mara. Obupala je, da bi mogla dobiti moža po svoji volji. Tinček pa si je izbral nevesto izmed kmetiških deklet domačega kraja in je živel ž njo zložno in zadovoljno. Kakor skoraj vsi Podgorci, je bil tudi on usmiljen in dober mož. Noben siromak ni šel od njega brez tolažbe in obilnega daru. Revežev se je spomnil tudi na smrtni postelji. V spomin, da ga je v najhujšem uboštvu redila štruca in mu pridobila celo silo veliko zlatega denarja, je zapovedal v oporoki vsem svojim naslednikom, da morajo dati vsakemu beraču, ki pride v hišo, veliko belo štruco. Gospoda so se strašno togotili, ko so to izvedeli. Dejali so: Kar svet stoji, še ni bilo takega pohujšanja, da bi jedli berači beli kruh. Če jim to pravico dovolimo, ne bodo marali več krompirja v oblicah in nezabeljenega ričeta. Zahtevali bodo od nas pečene purmane in cvrtje. Precej so sklicali jezične doktorje in jih prosili, da bi pregledali Podgorčevo oporoko bolj natanko in našli v

nji pametnejši zmisel, nego so ga oznanjevale neumne črke. Jezičniki so se za mastno plačo dela lotili in dokazali z mnogimi razlogi, paragrafi in pričami, da Tinček belih štruc ni volil beračem, ampak — gospodi, da si jih za zajutrek nadrobe v kavo. Tudi so potrdili s prisego in pečatom, da je storil to iz plemenite hvaležnosti, da ga gospoda niso prijeli in odgnali po biričih in žandarjih nazaj domov, ko se je klatil s črnošolcem po svetu toliko let brez njihovega privoljenja in brez popotnega lista s cesarskim orlom.

Pripovedanje stare pastirice mi je bilo prav po volji. Ostal sem pri nji skoraj do Marijinega zvonenja, ko je šla s Čuho domov. Pravila mi je še marsikaj mičnega in zabavnega, največ pa o poštenih Šmihelcih in o mili šmihelski župniji. Ko sem jo vprašal, če pase vsak dan na ti strani Krke, mi je dejala: „Moj gospodar ima pravico pasti tudi onkraj vode, in to na več mestih, ali jaz gonim najrajša pod šmihelski zvon, pa zakaj? Vidite, zato, ker se mi je ta župnija tako priljubila, kakor bi se bila v nji rodila in odrasla. Tudi ljudje so mi tod nekako najbolj po všeči, morda zato, ker poznam skoraj vse po obrazu in imenu, tudi se mi zde priljudnejši od drugih deželanov. Kjer služim, imamo krčmo. Vanjo zahajajo meščani in kmetje, ali vselej se obveselim najbolj šmihelskih pivcev. Ž njimi se človek tako lahko pomeni, ker niso nič zaničljivi in visoki. Z mano ubogo, staro deklo se razgovarjajo prijazno, dasi jim nisem še nikoli nič koristila ali postregla. To se ve, da v njih društvu ne morem biti, kadar bi hotela. Po dnevi me drži služba na paši, v hlevu in pri svinjaku. Šele zvečer, ko je vsa žival odpravljena, smem ostati kaj časa v hiši.

Sede za pečjo nacepim trsak, ličkam koruzo, izbiram fižol in kar je drugega takega dela, ki se vrši v hiši, sosebno po zimi. Pred deseto uro ne gre pri nas nihče spat; če je kaj več ljudi, čujemo vsa družina kdaj do polnoči. Tako sedimo na gorkem in se pomenkujemo po cele ure s šmihelskimi gosti, kakor bi bili bratje in sestre. Vsak pove, kar zna, sliši se zmerom kaj mičnega in novega; če ni novic, razpravljajo in obravnavajo se stare prigodbe, življenje svetnikov in svetnic in druge pobožne reči. Kar sem jaz v hiši, so hodili k nam zmerom možje, kakršni se ne vidijo v vsaki krčmi: sami poštenjaki in izkušeni izvedenci, ki so prepotovali veliko krajev, občevali z vsakovrstnim svetom in se od njega mnogokaj naučili. Taki možje so bili Trstak, Kostelec, Jerman, Motoh, Žunek, Kovač, Majtigar, dva Zorca, oče in sin, in še marsikateri drugi. Nekaj jih je že pomrlo, Bog jim daj nebesa, ali jaz vse dobro pomnim, kaj so nam pravili in kako pametno so nas učili in razveseljevali. Rajnki Žunek je pomagal očetu že kmetiti, ko so gospodovali z nami Francozje. O njih je pripovedoval najrajši. Kmetu se je takrat baje prav dobro godilo, ker ga niso smeli graščaki nič zatirati. Komaj so odšli tuji gospodarji, so nastopila tista huda leta, ko je zahiralo in poginilo toliko Podgorcev od lakote. Te nadloge smo se spominjali dostikrat s šmihelskimi gosti kakor sploh vseh sreč in nesreč, ki so dohajale naši deželi od Boga ali ljudi. Vmes pa smo pobirali, kakor sem dejala, prav pridno domače novice, mestne in kmetiške in tako vidite, je ni v vsi ti župniji skoraj nobene hiše, da ne bi jaz vedela, kaj se je pripetilo v nji zadnjih štirideset let veselega in žalostnega. Po takem se vam ne

more zdeti zdaj nič čudno, zakaj govorim tako z voljo o Šmihelčanih. Res, prav veliko se da povedati o njih, in kar je še največ vredno, skoraj same dobre reči. Nekatere so tako lepe in imenitne, da bi jih trebalo dejati v bukve, da se razvedo za zgled tudi po daljnih krajih. Nekoliko bi vam jih rada obznanila, če me boste hoteli poslušati.

Pred nama se razprostira polje župne vasi. Le poglejte, kako hobotno se dviguje in ziblje po njem rž in vsako drugo žito. V strni se skrije lahko velik mož; kadar zajde vanjo moja Čada, ne bi je vedela kje iskati, ko bi mirno stala. Gotovo ste zapazili težke koruzne štroke na teh njivah, kadar je čas zanje. Nekateri popotnik se je že ustavil in jih težkal, kar roka se mu je šibila pod njimi. Tudi velikanske buče in zelnate glave ste morda ogledovali in se jim čudili. Pa kakova je šele tod ajda, ajda! tako visoke, košate in dišeče ne najdete nikjer v tem obližju, to se ve, če se ne zlaže letina. Človeku se kar srce širi in poskakuje od veselja, ko vidi toliko bogastvo in lepoto vsakovrstnih pridelkov in toliko obilnost in moč božjega blagoslova. Kakov tujec, ki ne pozna kraja, bi rekel: Šmihelsko župnijo je obdaril Bog kakor obljubljeno deželo, v kateri sta se cedila med in mleko po besedah sv. pisma. Ali taka sodba bogme ne bi bila resnična. Domalega vse polje te župnije je bilo odkonca plitvo in grozno borno, nekaj peščeno, nekaj kamenito; uspevalo ni na njem nič drugega nego plevel in trnje. Le trda, žuljava roka neutrudnega oratarja šmihelskega je prestvarila te žalostne, puste ledine v plodonosne njive in zelnike. Rodovita prst na njih je delo človeških rok, priroda jim na mnogih mestih ni dala skoraj

ničesar. Ozrite se tja gori proti oni kapeli na višavi. Takšen slab svet kakor je okoli nje, je šel v stare čase na obeh straneh do Krke in Težke vode. Bolj debela zemlja se je nabrala samo v nižavah, v kotanjah in ob vodi. In to se trdi lahko za vso župnijo. Žunek nam je pravil, da je videl za svojih mladih let še med gotenskimi njivami dolge rižе grivine, obrasle z gostim češminjem in oparnicami. Tudi jaz pomnim, da je stala tamle nad pokopališčem prostrana seč, koder se razteže zdaj najlepša oranica. Pod onim gričevjem so bili grdi, ilovnati jarki in žabje luže in tod na levo so štrlele iz zemlje velikanske bele skale: od daleč bi bil človek mislil, da leži za Šmihelòm o sv. Jakobu sneg! Gospodar se je moral dosti truditi, predno je udelal iz te puščave njivo. Sam Bog ve, koliko tisoč voz kamenja so že razstrelili Dolenjci na svojem polju in ga zvozili domov. Kadar se boste sprehajali po raznih krajih te župnije, pazite nekoliko, kaka je zemlja tam, kjer nehajo njive in se začenjajo logi in pašniki. Uverili se bodete, da je povsod jako trda in mršava. Verjemite mi, da je bila taka, kakor tod, nekdaj po vseh šmihelskih poljih, če ne štejemo redkih dolcev, v katere je nanesla voda nekaj palcev na debelo dobre prsti. Kakor za Podgorje sploh more se reči tudi za te krasne njive in zelnike, da je na njih vsaka ped zemlje namočena in pognojena z vročim človeškim potom in da vzraste vsak klas, ki ga pridela sedanji rod, na krvavih žuljih njega premarljivih, nobenega trpljenja ne boječih se prednikov. Breme svojega stanu je nosil šmihelski kmet tem težje, ker so mu pustili gospoda tako malo zemljišča. Iz ust pijanih dedcev se čuje kdaj bedasta šala, da v šmihelski župniji Bog ni

povsod vsevedoč, ker drugače ne bi bil dovolil, da ostanejo v nji po vse vasi brez svoje zemlje. O Bog je vse dobro znal, ali on se ne meša v človeške nerodnosti in hudobe: neznanske revščine kmetu ni zakrivil Bog nego nikdar nasičena lakomnost nekdanjih grofov in baronov. Ali ni čudno in v nebo vpijoče, da ima grad, ki se je razšopiril tako mogočno tamle na bregu, kakor pravijo, za celih sto kmetij polja, vasi, ki čepita četrt ure pod njim, pa ne za dlan svoje njive in hoste, nič paše, nič vinograda! Ti vasi sta Jamrovci in Žabja Vas. Jamrovcem so dali to ime rajnki župnik in dobro so pogodili. Takim siromakom se ne ljubi ukati in zvižgati. Žabja Vas je toliko bogatejša, ker ima vsaj eno lastnino — žabjo mlako! Po nji so jo krstili ljudje, kakor bi se hoteli vaščanom rogati, češ, ker se nimajo s čim preživiti, naj poskačejo v svojo lužo in se hranijo po žabje, da ne poginejo od lakote. Drugim vasem se je godilo nekoliko bolje, ali tudi njim se so umerile kmetije grozno skopo in razdrobile na majhne kosce, ki leže od hiše na mesta pol ure daleč. Mnoge pa so se osnovale šele pozneje in skoraj bi dejal tako, kakor je Bog svet ustvaril, to je iz nič. Žabarji in Jamrovčani so si postavili vsaj svoje hiše, da v njih prebivajo z svojimi otroki. Veliko župljanov pa ni dobilo po roditeljih niti stanovanja. Morali so iti po svetu s trebuhom za kruhom. Ko so si prislužili kako stotino, kupili ali sezidali so si svojo kočico in se oženili. Oba, mož in žena, sta delala pridno na vse pretrge in Bog jima je tudi blagoslovil. Gospodarstvo je šlo pomalem kvišku. Najprej sta začela rediti po dva, tri prašičke. S stradenimi groši sta prikupila njivico. Čez nekaj let je stala v novem hlevu tudi kravica

s teličkom. K hiši je prišla druga in tretja njiva, pozneje pa še vinska gorica, ki je dajala deset, petnajst vederčkov lipinice. Tako se je množil imetek in ko sta umrla, sta zapustila sinu samo polja toliko, da se je posejalo lahko trideset mernikov. Na takov pošten način se je sestavilo morebiti pol sedanjih kmetij. Pa še po raznih drugih potih so si znali Šmihelci pomagati in se izkopati iz podedovanega uboštva. Pred sto leti ni smel noben kmet zase ni mleti, ni krčmariti. Vsi malini in krčme so bili grajski. Cesar Jožef je vzel to pravico gospodi in jo dal vsem svojim podložnikom. Komaj se je razglasil njegov zakon, so natesali Šmihelci in drugi Podgorci ob Težki vodi dolgo vrsto kmetiških malinov, ki so imeli vsi dosti dela in zaslužka, ker v grajske nihče ni hotel več nositi. Skoraj so se tlačani polastili tudi krčem. Najprej si jo je omislil neki pameten mož tam za cerkvijo. V nji se toči vino še dandanes. Ta krčma je najstarejša, kar je v tem okraju kmetiških. Za njo je prišla menda Trstakova in kmalu še mnoge druge, zlasti Pred Mostom. Grajske beznice so stale odslej skoraj prazne. Pošteni ljudje so se jih ogibali že zato, ker so bile odnekdaj na slabem glasu. Shajali so se v njih najrajši postopači, kvartači in druga taka sodrga. Graščaki so jih dajali v najem navadno svojim ljubicam in pankertom. Živelo se je v njih kakor v Sodomi in Gomori. Fanta, ki se je po njih potikal, so zaničevali tako, da so ga zapodili iz svojega društva in se ga bali kakor kužnega. S temi novimi posli in prihodki si je podprl in utrdil marsikateri Šmihelec svoje gospodarstvo. Kdor hoče govoriti resnico, pa mora priznati, da so si pošteno zaslužili ta dobiček. Še zdaj se slepari najmanj v

šmihelskih malinih in krčmah. Vino, ki se dobi v njih, resda je izvečine prosto, podgorsko in ljubensko, ali skoraj vselej tako, kakor ga je Bog dal, pitno, zdravo, prijetno za nerazvajeno grlo. Voda se ne prodaja za vino, kar se godi tako pogostem v mestu in sploh onkraj Krke. To je uzrok, da hodijo meščani tako radi že odnekdaj ob nedeljah čez most v to župnijo. Pred tridesetimi leti, ko so bili ljudje še bolj denarni, romale so jih semkaj cele procesije, da je bilo videti po šmihelskih vaseh take dni več gosposke, ali vsaj napol gosposke nego kmetiške obleke. Tukajšnji krčmarji pa znajo tudi dosti bolje mimo drugih svojo postrežbo zabeliti in osoliti s prijaznim in šegavim pomenkom. Iščite kolikor hočete: tako šaljivih, kratkočasnih in zmiselnih mož, kakor sta n. pr. v Kandiji Čebelar in Štembúr, ne najdete v devetih srenjah. In tudi babnice izvrstno razumejo pogoditi želje svojim gostom. Kogar tarejo skrbi ali žalost, naj gre na kak poliček v Žabjo Vas k Lisjakovki ali pa v Birčno Vas h Kovačici. Pri teh zgovornih in veselih krčmaricah se mora človek razvedriti in udobrovoljiti, če bi bil lesen. Rokodelcev šmihelskih mi ni treba hvaliti, ker ste najbrž že sami slišali, da so za nekatero reč najprvi v vsem novomeškem okraju. Kar narede, drži in je lično, kakor bi bilo ulito. Predmoški kovači delajo za kmete in gospodo in oboji so ž njimi enako zadovoljni. Tisti tam, ki gonim mimo njega Čuho na pašo, zna popraviti staro in potrto kočijo, da je na oči kakor nova. Večkrat sem postala pri njem in gledala, ko je podkaval vole. Za mladosti moje se kaj takega nikdar ni slišalo, ali izkušnja uči, da je podkovan vol za rabo napol bolj pripraven nego bos. Ta novica je res koristna. S starcem Megličem ste se gotovo že

kdaj pomenkovali in se čudili njegovi pameti in dobri glavi. On ni le spreten kovač, ampak tudi modrijan, da malo takih. Vselej me sili smeh, kadar se domislim, kako bistroumno in slano nam je razlagal, kdaj so se zaredili nemškutarji in kdo so jim bili roditelji. Te burke Vam ne bom pravila, ker jo zna vsak otrok*). Meglič bi ugnal, da je hodil kaj več v šolo, vse jezične doktorje. Za ključarska dela imajo ljudje za najboljšega izvedenca zopet šmihelskega župljana, poštenjaka Volka, hiša mu stoji v Gotni Vasi. Kadar je treba narediti ali popraviti kaj bolj težkega in umetnega, se zatekajo najrajši k njemu. Gospoda in bogatini dandanes ne marajo več starinskih peči. Vsi hočejo imeti zidane z linami. V takih, pravijo, rajše gori in hiša se prej in lepše ugreje. Tudi železna ognjišča si omišljajo zdaj meščani in deželani, ker se porabi zanja dosti manj drv in so baje narednejša za kuho in peko. Pa koga jemljó za ta dela skoraj vsi? Vidite, že zopet našega Šmihelca. Mož stanuje menda v Irči Vasi. Bodo ga težko pogrešali, ako se potrdi govorica, da je nakanil preseliti se v Bosno. Urarjev živi na Dolenjskem dovolj, ali nobeden se ni znal ljudem tako prikupiti kakor tisti nedolžni revež tamle na Drski. Udov ima več bolnih nego zdravih, ali razum mu je ostal čil in bister, da se ne boji nobenega tekmeca. Zlomljeno pero in vsako drugo stvar zdela in uredi igraje, kakor da je to malenkost, ki jo pogodi vsak šušmar. Na Slatniku vise v krčmi velikanske brojanice. Vsak človek, ki tja pride, ostrmi in se jih ne more nagledati. Češčene Marije so debele kakor češnje, očenaši pa kakor orehi. Jagode iste vrste

*) To ostro opoprano zabavljico in smešnico sem priobčil pred štirimi leti v „Zvonu“ med verskimi bajkami.

ne razlikujejo se čisto nič ena od druge. Vse so lepo gladke in okrogle, kakor bi jih bil obrezal s strojem kakov umeten strugar. Ta čudoviti patnošter ima gospodar za dragoceno hišno svetinjo in ga ne bi dal ali prodal niti najboljšemu prijatelju. Naredil pa mu ga je s slabim nožkom domači pastir, paglavec, ki bi vsak dejal, da si ne zna urezati niti poštene palice. Kjer so tako prebrisani že otroci, ni čudo, da se nahajajo med odraslimi slavni samouki, kakršnih drugod ne bi zasledili za noben denar. Tak umetnik je mladi Knafeljc. On je kos menda vsakemu delu, katero bi mu človek izročil. Naučil se je vsega sam. Da le enkrat kaj vidi, si zapomni brž in naredi bolje nego tisti, ki mu je pokazal! Priljubilo se mu je najbolj vrtnarstvo. Dolenjci imajo cvetlice radi. Goje jih brez razločka graščaki in kmetje, meščani in vaščani. Marsikje se vidijo prav čedni vrtci, v katerih rastejo balzamine, astre, pisana trava, dišec, goreča ljubezen, žlahtni primožki, sušice, potonke, georgine. Ali ljudje ne znajo kakor Knafeljc razdeliti gredic in razvrstiti posameznih rož tako, da bi očem ugajalo. Recimo, tukaj je njegov cvetnik, precej zraven pa sosedov. Oba jemljeta enak prostor, na obeh rasto enake cvetlice in vendar, kakov silen razloček je med njima! Sosedov vrtec popotnik pogleda in gre dalje. Pri Knafeljčevem pa vsak človek obstane ter se čudi redu in njegovi lepoti. In to doseže brez velikih stroškov. Razen podolgastih gredic nareja tudi okrogle, ki se kaj lepo pristujejo takemu cvetniku. Rože posadi tiste, ki sem jih naštela, dobe se za majhne krajcarje, mnoge celo zastonj. Ko je to delo dovršeno, zgradi pri hiši brajdico za senco. Nad vhod položi povprečno gredo in nanjo pribije zobčasto desko, v katero

prebije okence, ali pa tuintam kako linico. Semtertja obesi tudi kakov češarek. Borov štorž sam ob sebi, kaj ne, ni vreden nič, ali Knafeljc umeje tudi take odpadke porabiti za svoj namen in olepšati ž njimi cvetnik. Vrt obgradi kakor drugi s kolci in krajniki, spodaj jih pusti, kakršni so, vrhe pa jim obreže, da so ostri in jih pomaže z živo, ali ne vpijočo barvo. Proti cesti namesti nad hišnim oknom eno ali dve kletki z veselimi ptički. Taki, vidite, so Knafeljčevi cvetniki. Čarobije zanje ni treba nobene, ker so prosti karseda in narejeni z malimi, vsakdanjimi primočki. Pa itak jih hvalijo vsi ljudje, gosposki in kmetiški in prosijo šmihelskega samouka, da bi prišel in udelal tudi njim takov ličen in prijazen vrtec. Tistemu, kdor ima denar in hoče trošiti, pa naredi seveda še mnogo lepši cvetnik, ali gospoda pri nas ne odpro radi mošnje za take reči. Da ga vzame za vrtnika kakov bogat graščak, prestvaril bi mu vrt v pravi božji raj, da bi ga iz daljnih krajev hodili gledat. O tem umetniku Vam moram povedati še nekaj malega. Po naključju sem videla sila veliko, železno kletko, ki so dejali, da jo je naredil Knafeljc. Pozneje jo je nesel nekemu gospodu v Ljubljano in dobil zanjo baje petdeset goldinarjev! Bila je tako krasna in umetno sestavljena, da so ljudje kar strmeli, roke sklepali in klicali: Oh, oh! takega čuda pri nas še ni bilo in ga ne bo. Jaz odkonca nisem vedela, kaj pomeni ta hiša, mislila sem, da je kakov grad ali cerkev. Kletka je imela več nadstropij in vsakovrstne predalčke, pomole, stolpke, strešice, gugalnice, gredi in, sama ne vem, kaj še. Marsikdo se je pošalil in rekel, da bi se izpremenil, ko bi mogel, kar precej v ptiča in smuknil v Knafeljčevo kletko, ker nima tako lepega

in prijetnega prebivališča noben človek na svetu. Ko je šel ž njo v Ljubljano, mu ni delala nič neprilike na potu, ker jo je bil zdelal tako zmiselno, da jo je lahko razdrl na majhne kosce in zopet v nekoliko trenutkih sestavil nazaj. Govoreč o tem ptičjem gradičku, sem se domislila pobožne igre, s katero nas je razveselil pred pet in tridesetimi leti šmihelski dečak Jožef v mestu pri našem žlahtniku.

Ta Jožek je bil Stolarjev sin, ljudje so mu rekali zamorček, ker je bil v obraz močno zagorel in skoraj črn. Jožek je hotel vse znati in videti kakor Knafeljc. Če so prišli komedijantje, se je vrtil vedno okoli njih in bistro pazil, kako slepe in trapajo gledalce, da jim verjamejo. Kar se je od njih naučil, je porabil preizvrstno, ko ga je prosil moj bratranec, da bi mu naredil o Božiču jaslice. Odločene je bilo zanje cele pol hiše od ogla do ogla, dalo se je torej Jožku dovolj prostora, da nam razkaže svojo umetnost in znanost. Jaslice je zložil prav lepo od kamena, grivine in mahu; hiše, ljudi in živali pa je izrezljal od lipovega lesa. Mnogo teh podob je dejal nekako na škripce in stoje za odrom je potezal za žimo, niti in žico in jih premikal in gonil semtertja. Gibale so se prav tako, kakor bi bile žive. Kaj se godi za jaslicami, ni vedel nihče, pa lahko sami sodite, kako so gledalci zijali in ugibali, odkod dohaja tem lesenim, mrtvim stvarem življenje. Glava Jezuškova, ki je ležal na sredi hlevca, je bila vsa v nekaki prečudni, rdeči svetlobi, ki je prišla Bog ve kako izza odra; vsaj jaz nisem mogla nobene svetilnice zapaziti. Marija in sv. Jožef sta se Zveličarju poklanjala, sklepala roke in pogledala večkrat kvišku. Voliček in konjiček, ki sta stala vsak na eni strani, sta kaj veselo zobala in kdaj

tudi poskočila, da smo se vsi zasmejali. Precej daleč od hlevca so se dvigale na levi prve hiše betlehemske, proti njim so jahali važno in počasno zamorci na konjih in kamelah. Po hribu je tekel navzdol med skalami in grmovjem studenec resnične vode in se izlival v jezero. Po jezeru so plavale zlate ribice, ki jih je posodila za ta večer neka bogata gospa. Na drugih dveh krajih je skakala voda v zrak in na bližnjem oklepu je visel za žebelj korček, ki smo ga eden za drugim sneli, si nastregli vanj vode in se napili. Pastirji in ovce so hodili na vse strani kakor na kakem podgorskem pašniku v Gorjancih. Eden teh fantičkov se je zavalil v mah, prevrnil štučo-kračo in zdrkljal naposled v dolino. Pes, ki je tu ležal, se ga je prestrašil in pobegnil. Ob kraju gore je raslo od vrha do tal gosto drevje, po njem so skakali, peli in žvižgali kosi, škorci, liščki, žižki, kobilarji in tudi — slavček! Jožek je prelepo posnemal vsakega ptička. Znal je svoj glas povzdigniti in spustiti, zategniti in utegniti, razširiti in stisniti, naostriti in omehčati. Stoje za jaslicami je žvižgal, pa se je slišalo, kakor bi pele v hosti resnične ptice. Slavčka je z usti nemogoče oponašati. Jožek si je bil kupil lončeno ribniško piščalko. Vanjo je dejal malo vode pa je začel ščeketati, potem vleči in pojemati z glasom, naposled pa drobiti in gostoleti prav tako kakor živ slavec v tih pomladanski večer. Bil je taka glavica, da je pogodil nekoliko celo tisto otožno in sladko milovanje in ihtenje slavčevo, ki gre človeku tako globoko v dušo. Ko smo se načudili tem in drugim umetnostim, so prileteli iz višave trije svetli angelci in zapeli s tenkim in zvonkim glasom staro božično pesem. To seveda niti ti leseni angelci niso mogli peti sami. Jožek in dve pevki so se

bili postavili za jasli v tak kraj, da se je čulo kakor da bi prihajalo petje iz ust tem angelcem. Ljudi je bila polna hiša, pa smo vsi tako strmeli, kakor bi bili okameneli: nihče se ni ganil, nihče zinil ne besedice. Tako smo stali, gledali in poslušali gotovo četrt ure, če ne več, potem pa nas je vse obenem premagal čut in me ženske smo začele na glas jokati. Meni in drugim se se je zdelo, da nam je dobrotljivi Bog podelil neskončno milost, da gledamo v ravno tisti hlev, v katerem se je porodil pred več nego 1800 leti naš Zveličar. Ljudje so vreli sveti večer iz mesta in z dežele k mojemu bratrancu, da vidijo te čudovite jaslice. Jožku je padlo v žep marsikatero lepo darilo. Manj od groša mu ni dal nihče, bogatejši pa tudi desetico in dvajsetico. Prošt so mu stisnili v roko cel križavec, okrožni glavar mu je kupil srebrno uro, trgovec Marin pa vso praznično obleko in obutalo. Sam Bog ve, kam je prešel ta bistroumni deček. Ker je bil nezakonski, se ni brigal nihče dosti zanj in za njegovo usodo. Najbrže so ga vzeli v vojake, pa je padel v boju ali pa umrl v kaki bolnici. To, kar sem vam povedala, spada že v brložnico, to je med stare zgodbe, katerih se malokdo še spominja. Zdaj pa čujte nekaj novega, kar se je pripetilo v naši krčmi oni ponedeljek. Za eno mizo so sedeli gospodje, ki pišejo v kresiji in kržetiji, za drugo pa lepi, mladi fantje, šmihelski rokodelci. Tudi ti so bili oblečeni vsi prav čedno, po praznično, nekateri so se šopirili v novih svetlih suknjah, da jih nihče ne bi bil razločil od meščanov. Gospodje so se pomenkovali za svojo mizo bolj tiho, dečki pa glasno, kar se le da. Tako so se kratkočasili gospodje zase, rokodelci zase, ne brigaje se, kaj se godi za drugo mizo. Jaz sem

sedela pri peči blizu fantov, razumela sem lahko vsako njihovo besedo. Pravili so si razne burke, nazdravljali ljubicam, sebi in slovenski domovini, največ pa so prepevali, in to same slovenske, tiste nove, ki gredo tako nekako rezno in v skok, da privzdignejo kdaj še starega človeka. Ko so se jim grla nekoliko skrhala, jim je tekla beseda o slovenskih sovražnikih in o velikem napredku, ki so ga dosegli Slovenci navzlic njihovi hudobnosti z svojo žilavostjo in z božjo pomočjo. Naposled je vstal suh, tanek mladič in začel pridigati svoji družbi zgovorno in goreče, kako slabo se je godilo nam in bratom našim Savljanom (Slavjanom!) pretekla stoletja. Najbolj obširno nam je razlagal o vražjih Turkih in o turških vojskah. Kar je pripovedoval, je moralo biti gotovo jako učeno in pametno, kajti so vsi gospodje umolknili in poslušali njegovo pridigo zvesto in pazljivo, kakor da so v cerkvi. Mene, ki se nisem nikoli nič učila, te reči odkraja niso mikale, kajti so mi bile preveč neznane, previsoke in semtertja povsem neumevne. Ali tudi jaz sem jela vleči na ušesa, ko je omenil uneti govornik Kosovo polje in da je ubil na njem oblič (= Hobel, strug) zlobnega sultana. Dejala sem: Hvala Bogu, da ga je, zakaj ga ni kresnil že prej, dokler je bila moja spodnjica še cela. To, vidite, pa je tako. Kosovo polje poznam, odkar živim v Novem Mestu. Nabrala sem na njem že dosti motovilca in Čuho sem pasla tam skoraj vsak teden. Kosovi so mi to radi dovolili in tudi druge sitnosti nisem imela nikoli nobene na tem rodovitem polju, dokler niso dobili pri sosedu Sovanu popadljivega psa Sultana. Oddaleč je lajala mrcina vsak pot name, bala se je pa vendar nič nisem, ker sem mislila, da je priklenjen. V soboto

pred Veliko mašo sva stali s Čuho na dolnjem koncu Kosovega polja, kar priteče proti meni ta grdi Sultan. Preden sem še utegnila pobrati kamen, se mi zažene pod noge, moja skoraj nova spodnjica je dejala: rsk! in za mano se potegne po tleh za cel povoj platna. Bržkone bi me bil ugriznil tudi v nogo, da ga ni poklical gospodar še ob pravem času domov. Odtakrat sem se ogibala Kosovega polja. Zdaj sami lahko presodite, zakaj sem se obveselila, ko sem čula, da je Sultana počehàl oblič. Hi, hi, hi! Še zdaj mi pride vselej smeh, kadar se domislim svoje čudne zmote. Iz Šmihelčevih besed sem kmalu povzela, kako prazno in neumno je moje veselje, kajti ni pripovedoval o tem Kosovem polju, ki leži pri Ločni, pol ure od Novega Mesta, nego o nekakem drugem, ki je več sto ur od nas tam nekje v daljni Turčiji. Sovanovemu psu ni prineslo smrti orodje, ki mu pravimo oblič, nego Oblič (Obilić!) se je zval srpski junak, ki je posekal na Kosovem polju turškega cesarja, ki so mu rekli sultan menda zato, ker je bil ves pasji. Ne veste, kako sem se smejala, da žive na svetu ljudje, ki se imenujejo Srpi (Srbi!). Ti Srpi so hudi vojščaki. Njihov vladar Duša (Dušan!) je premagal vse sovražnike in osnoval silno cesarstvo, ki je šlo od morja do morja. Na Kosovem polju pa so ustrahovali Srpe Turki s pomočjo izdajalca Frankoviča (Brankoviča!). Več sto let so jih strašno tlačili, dokler jih je dvignil in osvobodil Črni Jurij. V tem boju so dokazali Srpi, da jim ni bilo dano zaman to ime. Turke so želi, da je bilo veselje, in obenem so jih precej tudi omlatili. Srpi govore po hrvaško in so staroverci. Iste vere so tudi njihovi sosedje Bolharji. Že ime kaže, da se sovražnikom niso mogli upirati. Turki so jih priti-

skali še huje nego Srpe, ali tudi njim je zasvetila zarja odrešenja. Usmilili so se jih Rusi, ki so pridrli ravno zdaj do poglavitnega turškega mesta. Šmihelec je pravil še o enem narodu, ki se je bojeval srdito s turškimi psoglavci. Ime sem mu pozabila, to pa dobro pomnim, da mu se je zval najslavnejši junak Kastrola, Škandrov pek (Kastriota Škender beg!). Za Škandrovo hišo vem, kje je, moja vrstnica, Anka je tam služila; zato mi je ostal ta pridevek lahko v spominu, dasi nisem še nikoli slišala, da bi imeli pri Škandru kakega peka. Najbolj odušenljeno je govoril fant o Črnogorcih, katerih ni mogel Turčin nikoli premagati in podvreči. Črnogorci so taki korenjaki, da se je eden ne boji desetih Turkov. Pripetilo se je že čudo, da so njih štirje pridobili močno turško trdnjavo. Črnogorci stanujejo v skalovju na visoki gori. Pod goro raste grah in na tem Grahovem polju so posekali Črnogorci Turkom toliko ljudi, da bi jih bilo dosti za tri velike župnije. O čem Črnogorci žive, nam pridigar ni povedal. Ker ni verjetno, da bi jedli kamenje, mislim, da mora biti v njih gori veliko zlata. To pa sodim po tem, ker se imenuje glavno njihovo mesto Cekinje. Šmihelski fant nam je pravil še veliko, veliko drugih prigodeb, ki so se vršile v starem in novem času na Turškem in Savljanskem, ali sem jih domalega pozabila, najbolj zato, ker stara moja glava ne ohrani več lahko, kar pride vanjo. Tudi je v ti pripovedki vse mrgolelo neznanih imen, ki se izmaknejo rada iz spomina še mlademu človeku, nikar meni sedemdesetletni pokveki. Ko je bila pridiga končana, so si nazdravili veseljaki še enkrat, potem pa so plačali in šli ne vem ali domov ali pa morebiti v kako drugo krčmo. Po njih odhodu pokliče sodnik

natakarico in jo vpraša: Kaj ne, da je ta vrli mladič, ki nam je povedal toliko mičnih reči, kakov dijak, ki se pripravlja v Gradcu ali pa na Dunaju za profesorja? Naša Marijčka, ki je samopašno in malo preglasno dekle, se zagrohota gospodu na vse grlo in mu veli: Ta dečko se pripravlja za tistega profesorja, ki vam bo pomeril in urezal hlače in suknjo, ako ga boste hoteli počastiti s svojimi naročili: on je krojaški pomočnik. Gospodje so se začudili in z rokami počili, sodnik pa je dejal: Taka novica se ne sliši vsak dan. Blagor si ga župniji, katera ima tako izvedene rokodelce. Kadar bom fanta srečal, mu bom roko podal in čestital na učenosti. Uveril sem se zdaj in še v marsikateri drugi priliki, kako bistre in ukaželjne glave so prosti Dolenjci in da ne potrebujejo ničesar drugega nego pametnih učiteljev in zdušnih vodnikov. Dozdaj jih imajo še premalo ali sčasoma jih bodo dobili dovolj za vsako koristno delo in potem se bodo kosali lahko brez strahu, da bi zaostali, tudi z najmodrejšimi in spretnejšimi narodi našega cesarstva.

Kdor govori o znamenitih možeh, ki žive dandanes na Dolenjskem, ne sme zamolčati Antona Kušlana. Risati zna tako izvrstno, da so rekli gospodje, ki hodijo k nam, že dostikrat, zakaj ga ne pokliče vlada v kako višjo šolo, da bi učil dijake. Kdor zna tako risati, dela lahko tudi bankovce, katerih ni moči razločiti od cesarskih. S svojo umetnostjo bi mogel torej Kušlan prav hitro obogateti, ali neče, ker je poštenjak. Pa saj mu ni sile; dobro in brez skrbi živi tudi o svojem lepem rokodelstvu. On je podobar in pozlatar iz prve vrste. V naših cerkvah se nahaja mnogo njegovih oltarjev, svetnikov, božjih grobov in križevih potov.

Takih reči ne naredi v tem kraju nobeden drug tako lepo in ceno. Kušlanu je veliko več za čast, nego za denar. Neki župnik je privrgel, ko mu je plačeval, cel stotak, kajti je spoznal, da mu je računal v svojo izgubo premalo. Jaz sem večjih njegovih izdelkov malo videla, ker ne hodim dosti od doma, imela pa sem v rokah razpelo, katero je dal v stavo. Za pet goldinarjev se dobi v prodajalnicah že prav čeden križ. Ta kupilna razpela pa so vsa enaka, oči so jim preveč vajene, zato nas podoba Kristusovega trpljenja le malo gane. Kušlan pa ni posnemal starih zgledov, križ in Kristusa je izrezal popolnoma po svoje. V Zveličarjevo truplo, zlasti v obraz, je vpodobil tako neznanske bolečine, dušne in telesne, da je človeka, ki ga je gledal, groza izpreletavala. Križu je pridal še nekatere druge krasne reči, n. pr. golobčka. Številke so bile po goldinarju, kar se je pa mnogim še premalo zdelo za tako umetnino. Nekateri so dali radovoljno po dva goldinarja. Eno številko sva vzeli tudi jaz in moja sestra. Razpelo je zadela neka novomeška gospa. Kušlan je dobil zanjo še nekaj krajcarjev več nego sto goldinarjev. Ta umetnik je zdaj v najlepših letih, zgotovil bo lahko še veliko reči, katerim se bodo ljudje čudili. Porodil se je pri tistem slovečem jezeru, ki vsako leto presahne, ali je že tako dolgo, kar se je naselil v šmihelski župniji, da ga ne smatra nihče za tujca. Mestne Nemce je strašno kačilo, da je ostal vedno dober Slovenec, pa so jeli krokati, da ne razume on sam ničesar, da dela zanj vse njegov pomočnik. Brezvestnemu klepetanju je marsikdo verjel in Kušlan nekaj časa ni imel več toliko dela in zaslužka kakor prej. On pa je dejal: Svet je velik in odprt meni kakor vsakemu. Na-

potil se je proti jugu, na Reko, v Primorje in na morje, tudi na turško mejo in v druge hrvaške kraje so ga vabili. Vrnivši se je pokazal pohvalna pisma, katera je dobil od občin in župnikov, od samostanov in škofov. Naši gospodje so jih brali in so rekli, da se dajo taka sijajna spričevala samo najprvim gosposkim umetnikom, takim, ki delajo za velikanske palače in škofovske cerkve! Nekateri Nemci so zdaj umolknili, tisti, ki so bili bolj strupeni, pa so čvekali: Ko bi bil ta prismojeni Slovenec res takov razumnik, ne bi se mu trebalo po svetu potepati! — Med umetnike moramo šteti vsekako tudi glasovitega šmihelskega kolovratarja. Niti njemu ni tekla zibel v ti župniji, ali največ svoje slave si je pridobil v nji, kajti je naredil Šmihelkam dvanajst kolovratov, po drugod pa komaj enega. Življenja njegovega se je prijela masikatera maroga, vendar pa je vredno, da si ga zapomnimo, ker je precej mično in kolikor toliko poučljivo. Kakor da bi bil padel iz oblaka, se je prikazal v Šmihelu gospod, ne mlad ne star, ime mu je bilo Peter Šavbar. Nihče ni izvedel, kaj je, kje se je porodil in zakaj je prišel stanovat baš pod šmihelski zvon. Župljani po takih rečeh niso niti dosti povpraševali. Gospod Peter je živel pošteno o svojih prihodkih. Koristil res ni nikomur nič, škodil pa tudi ne in to je bil uzrok, da ga niso imeli za napačnega človeka. Naš kmet je popolnoma zadovoljen, da ga gospoda puste na miru, dobrot od nje ne pričakuje. Šavbar se je vedel jako čudno. Bil je samec. Že v dvajsetem letu se je zaklel svečano, da se ne bo nikoli ženil. Po vsi priliki so mu smrdele skrbi in težave zakonskega stanu. Izkušnja uči, da se ženijo taki možje kaj radi, kakor pravimo, na drobno.

Peter pa deklet ni mogel videti. Če je po naključju katero srečal, je odskočil v stran, kakor da bi bil zagledal pisanega gada. Tudi moške druščine se je bal in ogibal. Dolgo časa so ljudje mislili, da mora biti kakov tuj duhovnik. To se je dalo povzemati tudi iz njegovih besed. Enoč, ne vem kje in kako, je nanesla prilika, da je moral moliti. Pokazalo pa se je, da so mu neznane celo tiste lahke molitvice, katerih se je naučiti otrokom za prvo izpoved. Ta grda nevednost je dokazala, da gosp. Šavbar nove maše nikoli ni pel. Nemarnost za svete reči ni dandanes nič novega in mnogi se še smejejo, ako jim jo človek očita. Dva škrijca sta se pohvalila pri nas vpričo mene, da ne znata več — očenaša! Prav čudno pa se je zdelo ljudem, kaj dirja Peter vsak dan od vasi do vasi in pogleduje pazljivo skozi vsako okno, v vsako vežo in v vsako šmihelsko — mater. Večkrat so ga vpraševali, česa išče. On pa se je v odgovor namuzal in dejal: Nemara ste pogodili, da res česa iščem. Nadležnejši so ga silili, da bi jim skrivnost povedal. Peter pa je odmajal nejevoljen z glavo in se zadrl: Nisem bedak, da bi vam odvezoval svoje rane. Župljani, ki niso razumeli teh besed, so jeli sumiti, da se Šavbarju meša. Ravno tisti čas se je prigodilo, da je prišel na Toplice brat nekega gorenjskega župnika zdravit si bolno nogo. Na potu se je pomudil en dan v Novem Mestu in ogledal tudi bližnji Šmihel. Tam se je nameril na Petra pa je široko zazijal in ga jecljaje pozdravil. Gospod ni rekel ne bele ne črne nego je šinil na krčmarjev vrt in izginil. V predmoški gostilnici je pravil potem Gorenjec krčmarici tole zanimivo pripovedko. Ravnokar sem videl v Šmihelu sleparja vseh sleparjev, ime mu je

Peter Škavbar. Jaz in z mano vsi župljani smo trdno verovali, da je že zdavnaj zgnil, pred pol ure pa je stal pred mano živ, zdrav in opraskan, ves takov, kakršen je bil tisti dan, ko je zapustil našo vas. Cigan se je priplazil k nam po noči kakor tat. Opravka ni imel pri nas nobenega. Tožil je, da je bolehen in da si hoče v našem gorskem kraju popraviti zdravje. S takim izgovorom se klati dandanašnji veliko lenuhov po svetu, tudi na Gorenjsko jih prihaja vsako leto več. Kovač je bil takov tepec, da je dal potepuhu Petru stanovanje. Prve dni se je znal negodnik potuliti. Ostajal je le doma in prav malo jedel, vina pa ne pokusil. Vaščani so mislili, da je res bolan in so ga milovali. Čez štirinajst dni pa je tekal že po vsi župniji za babami. Kar je bilo pravih kmetskih deklet, so se mu rogale: poštena Gorenjka je škrijca še vselej zaničevala. Ali tudi na deželi se je zaredilo zadnjih trideset let vsakovrstne sodrge, ki nima ne trohe kmetskega ponosa in moštva. Po vsi okolici se je razširil glas, da si je našel Peter različne ljubice. Učiteljeve hčere so ga povabile k sebi kar same, češ, me smo gospodične, gospod Škavbar je za nas, ne pa za gnojne vile. Še rajši pa je zahajal k šivilji, ki mu je delala srajce. Tudi krčmarjevo Manico je tako zmešal, da se ni mogla več z nobenim drugim človekom pogovarjati. Kovačeve Reze ni ujel tako hitro. Zaman ji je kvasil, da jo ljubi čisto, brez hudobne nakane. Ko pa ji je začel dajati darove, je omahnila tudi ona. Naredil ji je čudovito lep kolovrat, na katerem so bile izrezljane vsakovrstne rožice, živali in druge podobice. Takega še ni v našem kraju nihče videl, nikar zdelal. Vreden je bil deset goldinarjev kakor en krajcar.

Potem ji je podaril tržaške murčke in še druge dragotine, ki niso imele baš velike cene, ali so ji ugajale, ker so se svetile in lesketale. Gospoda se dajo radi gostiti, če imajo tudi denar. Peterčku svojemu so stregle ljubice prav pridno s sladkim vincem, smetanasto kavo in pečenkami. Avšasta šivilja je razmetala za belo moko vse krvavo zaslužene solde, le da je mogla prinesti svojemu gospodu vsak pot, ko je prišel k nji, kakšen kos rahle, maslene potvičice ali kako drugo dobroto. Piščet so mu babe toliko nacvrle, da so ostajala nele njemu, ampak tudi njegovemu psu. Tako je ta nesrečni Škavbar vse poletje motil in trapal dekleta s sladkimi svojimi čenčami in lažnivimi obeti, da se bo ž njimi pozakonil. Brez sitnosti mu to ljubkanje itak ni ostalo. Enkrat so ga vrgli fantje v vodo, drugi pot ga okopali v gnojnici, kmalu potem pa tako nabili in ogrebli, da je ležal skoraj tri tedne v postelji. Takrat so mu pritisnili na obraz tiste praske in grampe, ki se mu še zdaj poznajo. Preden je prišla zima, kesale so se bridko vse tiste, ki so mu verjele, kajti sramota se ni dala več skrivati. Tudi Škavbarja so začeli skrbeti nasledki grešne ljubezni. Zamišljen je povešal glavo, razgovarjal se sam s sabo in se ponašal v vseh rečeh tako, kakor bi bil zblaznel. Iz mesta je dobil po pošti samokres. Cerkovniku je podal na cesti roko z besedami: Skoraj boste izvedeli veliko novico. Z Bogom za zdaj in za vekomaj! Zvečer je divjal iz vasi proti hosti in se ni vrnil več. Drugi dan so našli pri vodi njegov klobuk in robec, pri jazbini na hribu samokres in lužo krvi, daleč v hosti pa so visele na veji njegove hlače in pod njimi so ležale nove škornjice. Vsi smo mislili, da je Škavbar poginil, da se je sam končal.

Nekateri so trdili, da se je utopil, drugi, da se je ustrelil ali pa obesil in da so mu truplo raztrgale in požrle divje zveri. Radi krvi bi bil jaz prisegel, da se je ustrelil in zvrnil v globoko jazbino. Zdaj pa vidim, da nas je s temi strahotami samo slepari. Kri je dobil lahko pri mesarju ali pa zaklal svojega psa in ga vrgel potem v jamo. Ko so se pokazali živi nasledki njegove razuzdanosti, se je zbal ljudske jeze in osvete, zlasti pa velikih plačil, ki pridejo za takimi grehi, in je pobegnil. Babe so vpile in obupavale, da je bilo groza, ali nobena ni ovadila malopridneža gosposki, ker so bile vse uverjene, da je mrtev. Zdaj poznate tega ptička. V Šmihelu se mi je izmuznil ali precej, ko pridem domov, bom naznanil očetom zapeljanih rev, kje jim je iskati brezdušnega lopova. Predmoška krčmarica pa je dejala, ko je končal svojo povest: Gorenjci ne opravite ničesar, tožite ga, kolikor vam drago. Šmihelski Peter zove se Šavbar ne pa Škavbar in tudi druge reči, katere ste mi našteli, se ne ujemajo prav nič z njegovimi navadami. On ni babjek, dekleta so mu deveta briga. Gorenjec se je zdaj ujezil in začel trdo pridušati, da je Šavbar in Škavbar isti slepar. Po njegovem mnenju si je izpremenil ime sam, da bi zmešal preganjalcem sled. Mogoče pa je tudi, da so ga popačili drugi ljudje, kajti Šavbar je tako podoben Škavbarju, da se pripeti kaj lahko zamena in pomotnja. Za dekleti zdaj morebiti zato več ne tišči, ker ga je poučila izkušnja, da prinese ta igra človeku prevelike sitnosti in skrbi; ali le kakov bedak more misliti, da se je predrugačil in poboljšal. Volk menja dlako, navade svoje pa nikdar ne. Naj le dobro pazijo, pa se bodo kmalu prepričali, da ga ne sodi krivo. Namesto deklet bo lovil

omožene, najbrž se jih je že lotil, pa ljudje ne vedo. Krčmarica se je smejala na vse grlo Gorenjčevemu sumu in drugi poslušalci so ji pomagali. Ko je mož videl, da mu nihče ne verjame, je plačal račun in odšel zabavljaje zaničljivo dolenjski preprostosti in svojeglavnosti.

Šest tednov pozneje je znala krčmarica in ž njo vsa župnija, da je trdil bolni Gorenjec resnico. Peter ni zijal zaman šmihelskim materam v obraz, niti ni pogledaval brez razloga skozi okna in vrata. Pohištvo, posoda in sploh oprava mu je razodela, če je hiša revna ali trdna, prazna ali založena, če bi mogla postreči prijatelju s slastno južino ali ne. Po dolgem in korenitem raziskavanju je našel v župniji dvanajst žen, ki so bile obdarjene z vsemi svojstvi, katerih je želel ta brezbožni pohotnik. Bile so mlade, čedne pa tudi dovolj imovite, da bi človeka pogostile s tolsto, smetanasto kavo in potvico ali pa, če bi hotel, z dobro starino in poleg tega seveda tudi s plečem ali klobasami. Peter je izpraševal župljane prav natanko, žive li te gospodinje s svojimi možmi složno ali v prepiru. Na svojo veliko žalost je izvedel, da vlada v šmihelski župniji krščanska šega, ako pride zakoncem kaj navskriž, da si oproste in pozabijo, preden zajde še solnce za božjo milost. Po najetih, brezdušnih podpihovalkah, pa tudi sam se je dosti trudil, da bi odpravil to lepo navado in zasejal med oženjenci zdražbo in razpor. Tudi ta peklenska nakana mu je popolnoma izpodletela, ali to ga ni nič spametovalo in ostrašilo. Imel je trdno vero, da premaga radodarnost vsako žensko srce. Da ne obudi suma, se je namenil pokloniti Šmihelkam tako darilo, ki ga sme po njegovi misli sprejeti brez sramote vsaka, naj je samica ali že udana.

V ti župniji se je pridelalo in spredlo nekdaj veliko več prediva nego dandanes, ali veselje do preje je ostalo, in Šmihelke so radi tega na dobrem glasu po Dolenjskem. Peter se je torej domislil, podariti vsaki svojih dvanajst izvoljenk lep — kolovrat! Iz hvaležnosti in priljudnosti bi ga povabile na južino in to priliko bi porabil, da bi jim ogrel in omečil srce s svojim medenim in prekanjenim jezičkom. Ko je hodil v šolo, so ga mikale bukve kaj malo, najrajši se je zatekal k svojemu botru, ki je delal za prodajo kolovrate. Mož ga ni gonil od sebe, ker se mu je bil dečak priljubil, pa tudi zato ne, ker mu je pomagal delati. Ta reč ga je veselila bolj nego vsi šolski nauki in vse otročje igre in zabave. V nekoliko letih se je izuril Peterček za tako spretnega kolovratarja, da ga je pohvalil boter proti vsakemu človeku, govoreč: Ta fant je prejel od Boga pet talentov za kolovratarja, za šolo pa komaj enega. Resnica ostane resnica, naj jo tajim, kolikor hočem. Petrovi kolovrati so desetkrat gorši od mojih in predno zbrkljam jaz enega, ima on gotove že tri.

Ali fantovemu očetu je bila ta slava malo povolji, zahteval je strogo, da se izuči sin za gospoda. Prav lahko to ni izteklo. Na dolgem, šestnajst let trajajočem potu so se hotela kola dostikrat ustaviti; trebalo je pridno in dobro mazati, da so se pomikala dalje. Peter niti v gosposkem stanu ni zanemaril preljubega svojega rokodelstva, že zato ne, ker je zapazil, da so lični kolovrati preizvrstna vada za kmetiške krasotice. Nanje je mislil ujeti, kakor sem povedala, tudi šmihelske gospodinje. Največjo izbo svojega stanovanja je prenaredil v delavnico. Nekaj gradiva je nakupil po ti okolici, po drugo in po orodje pa je pisal v Ljubljano

in v Gradec. Ko mu je došla vsa potrebna priprava, se je lotil posla in tesal, strugal, pilil, rezal, rezljal, likal in barval od rane zore do trde noči tako goreče in neutrudno, da je tekel pot curkoma z njega. Marsikdaj je pozabil na jed, pijačo in spanje; ker so mu hodili radovedni ljudje povirkovat v delavnico, je zagrnil vsa okna z rjuhami. Vaščanje so se spogledovali in popraševali, kaj mu je prišlo na misel, da se peha tako skrivnostno v napol temni izbi. Na cesto se je čulo prav dobro njegovo silno hropenje, sopihanje, hrkanje, kihanje in kašljanje in nekateri popotnik je obstal, stresal z glavo in se čudil, ne vedoč, kaj pomenjajo ti neznani glasovi. V dveh ali treh mesecih je bilo delo dovršeno in moralo se je priznati, da tako lepih kolovratov še ni videla šmihelska župnija. Zgoraj so imeli cerkvico z zvonikom, na mnogih mestih pa drobne, umetno izrezljane podobe ljudi, živali in cvetlic. Semtertam so bili kaj zalo poslikani. Vsakdo bi bil dejal, da jih je škoda, ko bi se nanje predlo, da jih je zdelala umetna roka samo za gledanje in hišno nakitje, ne pa zato, da bi jih premetavale in blatile umazane kmetice. Šavbar pokliče deklo Meto in ji pove, kam naj zanese kolovrate. Godrnjaje mu izpolni voljo in do večera so dobile vse Petrove izvoljenke namenjene darove. Babnice odkonca niso vedele, kaj bi si mislile. Zijale so v nališpane kolovrate, kakor tele v nova vrata. Ko so se načudile in nagledale, so se začele smejati in grohotati kakor se niso še nikoli v vsem svojem življenju. Tako neskončna neumnost kakor je bil Petrov trud in dar, se jim je zdela dozdaj neverjetna in nemogoča med pametnimi ljudmi. Drugi gospodje se sprehajajo, vozijo na toplice

in zabave ali pa se kratkočasijo doma s prijatelji v kavarnah in gostilnah, ta pricvrkneni škrijc Šavbar pa ne zna tratiti svojega časa in denarja drugače, nego da se zapre v izbo in dela mnoge, mnoge tedne zamazanim malo znanim babam kolovrate! Ha ha ha, kdo je še kaj takega videl in slišal? Take blaznosti ne spominjajo niti na tiste otročje bajke, katerim pravijo istorije. Zgled obdarjenih gospodinj so posnemali domačini in sosedje: vsi so se smejali, kar je le grlo zmoglo. Veliko mesecev je tekel po hišah pomenek o Petrovih darilih in vselej, kadar so prišla ljudem na misel, so se jim jeli nevzdržno grohotati. Marsikatero južino so pojedli ta čas mrzlo. Med jedjo se je domislil zdaj ta zdaj oni Šavbarjevih kolovratov pa je odložil žlico in udri v smeh. Za njim so pokladali žlice zaporedoma drugi in se smejali kdaj vsi po celo četrtinko ure, da so se jim vroče jedi povsem pohladile in izpridile. Če se je zasmejal glasno kdo sam v hiši, so precej uganili tisti, ki so bili zunaj, kaj ga je požgačkalo in so mu začeli pomagati in isto tako sosedje, ki so jih slišali. Na takšen način se je širilo grohotanje pogostoma od hiše do hiše po vsi vasi. Najhujše pa je bilo to, da vražji kolovrati župljanov niso pustili na miru niti v cerkvi. Kdor se jih je spomnil, si je zatisnil usta z robcem ali z bukvami, sosedje so vedeli, kaj mu je, pa so jeli eden za drugim skrivati prepovedani smeh za robci in bukvami in skoraj niso bila po vsi cerkvi nobena usta več brez zakrivala. V šmihelskih krčmah in gostilnicah so se vršile že mnoge, velike in krasne veselice: pri Oblaku, pri Tončku, ki mu pravimo zdaj tudi Štembur, pri Čebelarju, pred Rozinovo jazbino, pri gotenskem Jožetu,

pri Franici, pri Petričevki in pri Matildi, ali verjemite mi, da se prebivalci te župnije še nikoli niso toliko in tako lahko in glasno smejali, kakor ob času Šavbarjevih novih kolovratov. Težko, grozno težko je čakal Peter ves dan doma, kako hvalo mu bo prinesla Meta od njegovih izvoljenk. Kadarkoli je prišla po drug kolovrat, jo je vprašal hlastno: kaj pravijo mati? Ona pa je vselej pomajala z ramama in zarenčala jezno: Ovbe, kaj — nič! To mu se je zdelo neizrečeno čudno. Drugi dan je bila nedelja. Zgodaj zjutraj je prišla soseda in vprašala Meto v veži, kaj so rekle Šavbarjeve ljubice. Dekla ji odgovori: Pozdravile so ga ena kakor druga. Vse, od prve do zadnje so zatrdile, da takega bedaka, kakor je Peter, ni na vsem božjem svetu in da bi se moral imenovati pravzaprav Jurček. To velim tudi jaz. Še danes mu bom odpovedala, kajti me je sram služiti pri taki prismodi. Šavbar je slišal ta pogovor. Zastala sta mu kri in sapa in oblil ga je mrzel pot. Morebiti se sam ni nadejal, da ga bo uslišalo vseh dvanajst, ali prej bi bil pričakoval strele z jasnega nego sramoto, da bodo zavrgle tako zaničljivo njegov dragoceni dar. Slepar se je hudo zmotil. Mislil je, da so Šmihelke, kakor pravimo, srenjske tepke, katere sme klatiti vsak, kdor hoče. Zdaj pa so mu dokazale, da so modre, zveste in ponosne žene, ki ne prodajajo dobrega glasu in svojega poštenja za pisane kolovrate. Tista nedelja je bila zanj tako bridka in grozna, da jo bo pomnil gotovo do zadnjega svojega zdiha. Ko se je napotil na sprehod, so šli ljudje ravno k deseti maši. Komaj so ga zagledali, so se mu začeli vsi brez izimka grohotati in rogati. Nekateri so ploskali z rokami, piskali, žvižgali, krulili; drugi so mu kričali pod nos: Poglejte

ga no zaljubljenega kolovratarja, ho ho ho! Tretji so oponašali njegovo sopihanje in hropenje v delavnici in drdranje kolovrata; tercijalke so pljuvale predenj in se togotile: Fej te bodi! otroci pa se drli na ves glas: Strijc Peter, nu, naredite nu tudi nam tak lep kolovrat s cerkvico, zajčki in jelenčki, hi hi hi! To hohokanje in hihikanje je spremljalo Šavbarja na vsaki cesti in stezi šmihelski. Videč, da je izgubil vse spoštovanje, je pobegnil v Novo Mesto. Tam si je najel voznika, ki ga je odpeljal ponoči čez Gorjance v Karlovec. Šmihelci se lahko pohvalijo, da so ga pregnali na prav pameten in zakonit način: brez palice in tepeža, brez sile in pretnje, samo s svojim smehom in zabavljanjem. Bil je jako srečen, da je utekel še v pravem času. Ko bi bil ostal v Šmihelu štirinajst dni dalje, bi ga bila prijela po višjem ukazu cesarska gosposka in poslala najbrž ljubljanskemu sodišču, kateremu so ga bili naznanili razkačeni Gorenjci zaradi svojih zavedenih deklet.

Svetih gor je na svetu veliko. Ena se nahaja tudi nekje na Hrvaškem. Pod njo stoji velika vas. V to vas je prišel bradat romar srednje dobe. Dejal je, da dohaja iz Jeruzalema in Rima. Stanovanje si je dobil pri županu. Ker je bil od dolgega pota silno truden, se je namenil ostati v vasi nekoliko tednov, da se odpočine in okrepča. Plačeval je vse pošteno z dobrim, zlatim denarjem. Obleka in vedenje sta razodevala, da mora biti gosposkega stanu, itak je pokazal, da zna tudi izvrstno tesati, strugati in rezljati. Mladi in brhki županovi ženi je naredil tako čudovito krasen kolovrat, da se ga ni mogla nagledati. Ko se je bolj udomačil, je povedal natanko, kdo je in odkod in kje, kod in kako je dozdaj živel in hodil. Ime mu je bilo Peter Žavbar. Razen drugih

zanimljivih novic je pravil ljudem, da je osnoval pobožno družbo, ki se zove rajska bratovščina, katero je potrdil sam rimski papež. Udje si nalože dolžnost, da si pomagajo v vsaki potrebi. Kar kdo ima, smejo rabiti in uživati vsi udje. To pravilo je bilo županki jako povšeči, ker se je polakomila Žavbarjevih zlatov. Prosila ga je, naj jo zapiše precej v bratovščino. Te reči je župnik izvedel. Bistroumni mož je kmalu spoznal, kaj drži romarja v županovi hiši in ga je poklical k sebi. Dejal mu je s prijaznim ali obenem resnim glasom: Vidim, da ne poznate našega naroda. Hrvat je dober kakor duša in krotak kakor jagnje, ali gorje si ga tistemu, kdor ga prevari, kdor mu opogani poštenje hišno in rodbinsko. Za prestopnike devete božje zapovedi se je ohranila v našem okraju iz starodavnih časov neka posebna kazen, katere vas sam Bog varuj. Poslušajte torej moj svet in zapustite mojo župnijo, dokler je še čas. Žavbar se je veril in rotil, da ne želi in ne dela nikomur krivice in je ostal pod Sveto goro še dalje. Nekoliko dni ali tednov po tem pomenku se je praznovalo na gori proščenje, po naše bi se reklo shod ali žegnanje. Privrelo je tjakaj brez števila romarjev s Hrvaškega in Kranjskega. Po velikem opravilu so šle nekatere Kranjice za županovim vrtom zopet domov. Oziraje se, če leži po tleh kaj sadja, so zagledale skozi seč, ki je bila semtertam jako redka, čudo in strahoto, kakršne ni videl, kar svet stoji, ne jud, ne ajd, ne kristjan. Na vrtu je ležala živa glava bradatega moža brez trupla! Druge romarice so zakričale in pobegnile, Dolenjka Katra, ki je bila srčnejša od njih, pa je ostala in ogledovala neznano čudo. Glava je imela usta zavezana, lica so se ji krčila,

kakor da trpi hude bolečine, in iz oči so ji kapljale debele solze na gosto brado. Čez kake pol ure se je prikazal na vrtu brkat velikan in se oziral pazljivo na vse strani. V rokah je držal polič vode, lonec in žlico. Katra smukne za seč, kjer je bila tako zarasla, da je ni mogel videti, in počene. Med vejami je itak vse dobro razločila, kaj se godi na vrtu. Velikan pride h glavi, ji odveže usta in da piti. Potem zajame z žlico kaše in jo začne pitati. Glava pokusi, se namrdne in pljune kašo nazaj iz ust. Zdajci zavpije: Ljudje božji, pomagajte! Velikan zarohni: Molči, če ne te zadavim, saj drugega tako nisi vreden. To rekši zaveže glavi usta, jo udari nekatere krati s pestjo v obraz in po temenu in preklinjaje odide. Zdaj je Katra vedela, da je zakopan na vrtu živ človek. Revež se ji je tako smilil, da je bridko zajokala. Hotela mu je pomoči, pa ni znala kako. Znancev v tem kraju ni imela, tujim ljudem pa ni nič zaupala. Po dolgem premišljevanju se ji je zdelo najbolj varno in pametno počakati trdega mraka. Ko se stori noč, zleze skozi mejo na vrt in odveže glavi usta. Glava milo zaječi: Angel nebeški! za pet ran božjih te prosim, da me odrešiš. Župan me je obsodil krivo, da sem mu zmotil ženo, pa me je zvezal in zakopal. Divjak me misli umoriti z grozo in gladom. Nosi mi kašo, ki je zabeljena menda s peklenskim oljem. Katra je zapazila še za dne lopato, slonečo za svinjakom, ž njo je začela odkopavati ubogega Petra. Ko mu je prišla do rok, mu je porezala na njih vezi s svojim nožkom, brez katerega mnoge Dolenjke ne gredo nikamor. Delo je zdaj urno napredovalo, kajti pomagal si je jetnik nekoliko tudi sam. Čez četrtinko ure sta že tekla on in njegova odrešenica po cesti, ki drži na Kranjsko. Petra

je bil hudi post silno oslabil, ali korake mu je pospeševal strah, da bi ga utegnil župan pogrešiti in preganjati. Ustavila sta se šele, ko sta dospela do dobre dolenjske krčme. V nji sta večerjala in prenočila. Katra se je morala čuditi in smejati volčji sogoltnosti svojega tovariša. Med jedjo ni zinil ne besedice. Ko je bil sit in je zamočil večerjo z več kupicami starine, je prijel deklico za roko, ji razodel svojo ljubezen in ji obljubil zakon. Kaj se muzate? Gotovo mislite, da bo oslepariI tudi Katro, kakor je že nekatero drugo. Ta pot se motite. Pokora, katero mu je naložil župan, je bila tako krepka, zdrava in blagodatna, da je grdega nečistnika popolnoma zmodrila in prestvarila. Zagreben do grla se je pokesal svojih grehov in prisegel Bogu, če mu pošlje pomoč, dosmrtno izpreobrnjenje in poboljšanje. Že ob mesecu so oznanili topliški gospod župnik s prižnice, da jemlje g. Peter Žabar Dolenjko Katro za svojo pravo krščansko ženo. Stanovala sta odkonca na deželi, potem pa sta se preselila v mesto, menda v Ljubljano. Peter je živel odslej tako zastavno, strogo in bogoslužno, da so ga posvetnjaki imenovali tercijala. Če je izvedel, da ima njegova dekla kakega ljubčka, jo je zapodil kar precej iz službe. Trudil se je vestno, da povrne ljudem škodo, katero so trpeli zaradi njega. Z Gorenjkami, nekdanjimi svojimi ljubicami, in njihovimi očeti se je pogodil in pomiril brez pravde. Očitati mu se je mogla samo ta slabost, da je bil nehvaležen največjemu svojemu dobrotniku, hrvaškemu županu, ki ga je naučil pameti. Tožil ga je sodišču radi hudodelstva silovitosti. Na Hrvaškem je vladala takrat kvakarska pravica, ki je bila jako korenita in je določevala vsako reč in tudi kazni prav nadrobno in natanko. Preiskava proti

županu je trajala sedem let. Po § 500.000 ga je obsodil sodnik, da mora sedeti v ječi 2 leti, 11 mesecev, 29 dnij, 23 ur, 58 minut in polenajsto sekundo. To čuvši se župan zadere: Kaj, ali ni bilo prav in pošteno, da sem kaznil lopovskega Kranjca? Hrvaški sodnik ga potolaži: Kdo pa veli, da ni bilo? Brate, ne boj se! Kvakarska pravica ima dolge in ostre zobe, ki pa ne grizejo, ker so papirnati. Bodi pameten pa se pritoži in začni pravdati. Pravda se bo končala, ko bova midva oba že trikrat prekopana. Najmanj tri kadi črnila se bo počečkalo, preden se dokaže s pismi in pričami, da Škavbar, Šavbar, Žavbar in Žabar niso bili štirji cigani, nego samo eden, ki je imel navado, da se je v vsakem kraju nekoliko prelevil. Zdaj pa povej, če si me razumel? Župan prikima in stori, kar se mu je velelo. Izkušnja je potrdila, da mu je sodnik dobro svetoval in prerokoval resnico. — — Moja povest o kolovratarju Petru se je raztegnila precej na dolgo. Šmihelci jo pripovedujejo bolj nakratko in nekoliko drugače. Iz jako dobrih in važnih razlogov sem jo zasukala tako, kakor me je naučil rajnki Bernardelj. Gotovo ste poznali tega klateža, ki so ga bile nekdaj polne vse krčme od Novega Mesta do Grosuplega. Sreče si je iskal v mnogih stanovih. Bil je zaporedoma kmet, trgovec, mešetar, slikar, godec, čarovnik, klobasár in vinski pridigar. Povsod drugje mu je izpodletelo, ali klobasati in burke praviti pa je znal tako izvrstno, da bi ga bili poslušali pivci ves dan in vso noč. Zapomnila sem si marsikatero njegovo. Pripovedke te vrste so me veselile že odnekdaj veliko bolj nego tiste prazne in neslane starinske istorije, katerih ne marajo dandanes niti otroci.

Kakor Petrova nesreča, dokazujejo tudi izkušnje drugih sleparjev, da šmihelske žene izvečine ne marajo biti ljubice za kratek čas. Po pravici se je to trdilo nekdaj tudi o dekletih. Žunek nam je pravil, da se je za njega mladosti porodilo vse leto v župniji komaj po dvoje ali troje nezakonskih otrok in njih matere da so bile ponajveč Gorenjke, Štajarke ali Ribniščice, ki so tukaj sebenjkovale. Zadnjih štirideset let se je obrnilo na slabše, vendar ne toliko, kakor vpijejo tercijalke in klepetulje. Bližnje mesto pohujšuje kmete res čimdalje bolj, gosposki in napol gosposki zapeljivci imajo marsikatero nedolžnost na svoji duši. Prav so govorili rajnki prošt Arko, da se zbira v večjih mestih vsa domača in tuja nesnaga in plaža, ki ne okužuje le njih, ampak tudi okolico. Jaz bi tako dejala, da se izpolnuje šesta božja zapoved v šmihelski župniji zdaj dosti manj vestno in natanko nego na priliko v Beli Krájini in Podgoro; ali Dolenjci, stanujoči preko Krke, naj se ji zato nikar ne rogajo, kajti nič boljši niso, nego še porednejši. V eni njihovi župniji, nečem povedati v kateri, krstili so lani domalega same pankrte, in v prečinski je velika vas, v kateri prebiva skoraj v vsaki hiši kaka nezakonska mati, v nekaterih pa tudi po dve in po tri! Takova sramota še ni oblatila šmihelske župnije, veliki večini njenih deklet se ne more nič nespodobnega očitati. Da me čuje kaka jezičnica, se mi bi zagrohotala: Le nikar jih ne hvali, ko vemo, da so vse zaljubljene. Jaz pa velim: Če je to res, kdo ima pravico jih grajati; pošteno ljubezen dovoljujejo Bog in ljudje; brez ljubezni bi se mladina zakona bala. Ko bi bila brez tega čuta in prepametna, to je, tako pametna, da bi premislila natanko, kake silne težave in skrbi jo čakajo v

zakonskem stanu, prešla bi ji vsa volja do ženitve in svet bi se potem kmalu zatrl ali pa izpremenil v cigansko zgonišče. Tudi za druge reči gre čast šmihelskim mladeničem in mladenkam. Za delo se ne ustrašijo nobenega Podgorca, nikar Poljanca ali Hrvata; v društvu so priljudni, veseli in šaljivi, v vsem svojem vedenju pa pošteni, zdušni in moški. Ne porečem, da ni vmes kak rogovilež in kaka trapa, ali smeti se nahajajo povsod, še v kraljevskih palačah. Posebno pa je treba pohvaliti šmihelsko mladino, da hodi rada v cerkev. Za božjo čast in službo spada ta župnija med najprve na Dolenjskem. Sami veste, koliko prilike grešiti ima lahkoumen človek o božični polnočnici. V temi ni moči paziti, kaj se godi, dekleta se snidejo s fanti, kolikor jih je volja. Odprte so takrat tudi mnoge krčme, vino ugreje kri in srce in odpre vsaki nerodnosti vrata na stežaj. Nevarnost biva tem večja, ker dohajajo na šmihelsko polnočnico radi tudi mestni veseljaki. Ali navzlic vsem tem skušnjavam se je pripetilo, kar jaz pomnim, v ti sveti noči le prav malokdaj kaj grdega in pohujšljivega. Minilo je po pet, tudi po deset let, da se ni čulo za noben pretep ali drug nered, za nobeno nespodobnost, za noben večji prestopek božjih in cerkvenih zapovedi. Kadar se je kaj takovega naključilo, so greh zakrivili skoraj vselej mestni negodniki, ne pa domačini. Najlepše in očitneje pa izpričuje resnično pobožnost šmihelskih župljanov imenitna procesija, ki gre vsako leto v nedeljo po sv. Rešnjem telesu. V četrtek se vrši ta sprevod v Novem Mestu. Jaz nečem nikogar obirati, pa saj ste se lahko že sami uverili, kako šumne, nepravilne in posvetne so mestne procesije. Mnogi korakajo sparoma, mnogi pa tudi ne. Nekateri

se tukaj pridružijo, tam zopet zapuste vrsto. Nekateri dirjajo semtertja in ogledujejo božjo službo od strani kakor kako gledališko igro. Niti udeležniki procesije ne kažejo vsi prave pobožnosti, marsikakov par se pomenkuje, smeje in moti še tiste, ki bi radi molili. V ti gneči in nerednosti človeku skoraj ni mogoče, da bi si ohranil zbranost duha, ki je za molitev potrebna. Poglejte pa potem v nedeljo šmihelsko procesijo, gotovo porečete z mano vred, da se vidi tako ginljiva in na vsako stran krščanska bogoslužnost le malokje v naši deželi. Vse, kar poveličuje mestne svečanosti — skladno zvonjenje, streljanje meščanske straže in umetna godba, čuje se tudi o šmihelski procesiji, največja dika pa so ji čudoviti red, pristojno ponašanje in globoka pobožnost, ki jo spremljajo in navdajajo od prvega začetka do zadnjega konca. Tiho, počasno, zastavno, žebraje iskrene molitve, stopajo vrste iz župne vasi črez ravno in neravno polje proti bogato s cvetjem, zelenjem in zastavami nakičenim kapelicam, pri katerih se dele blagoslovi. Nikjer ne zapazi človek najmanjše zmešnjave, ne žalijo mu ušes ni smeh, ni nesramni glasni pomenki. Sparoma gredo brez izjeme fantje, možje in žene in istotako tudi male, v belo oblečene deklice z ovenčanimi glavicami in ličnimi košaricami v nežnih rokah. O pogledu teh nedolžnih otrok se mi je zdelo vselej, kakor da so prišli na zemljo sami nebeški angelci hvalit in slavit svojega stvarnika. Za njimi korakajo odrasla dekleta z voščenimi svečami po tri ena poleg druge. Teh trojk sem naštela kdaj sedemdeset, kdaj tudi do osemdeset, procesije se udeležuje torej več nego dve sto, karseda lepo po praznično opravljenih devic! Vse Novo Mesto pride gledat na most

ali na višave ta veličastni sprevod in ni čudo, kajti se vidi v istini premnogo krasnega, mičnega in vabljivega. Fantje, pa tudi nekateri gospodje se ozirajo ob ti priliki najrajši po dekletih. To gotovo ni prav ali se ne more prepovedati in odpraviti. Ne da se zanikati, da ugaja pogled očem in srcu. Poleg Šentviščank in Topličank slove Šmihelke že odnekdaj za prve krasotice na Dolenjskem. Odlikujejo se s krepko, gibko in strojno rastjo in preprijaznim obrazom, ki zmoti lahko nele kmetiških, ampak kdaj tudi gosposke mladiče in celo modre in učene gospode. Prikažejo se med njimi večkrat tako bele, gladke in oblikane, kakor da bi jih ne bilo še nikdar opekalo na polju in v vinogradu vroče dolenjsko solnce. Tudi se mora potrditi, da se znajo prav čedno, prijetno in ponosno oblačiti. Tiste, ki so iz bolj imovitih hiš, da si morejo omisliti opravo po svoji volji, si izbero vselej blago takih barv, ki se ena z drugo ujemajo. S kofetasto kočamajko se tedaj druži, da povem zgled, zeleno krilo, ne pa rdeče ali višnjevo. Posebno pa olepšuje in prikupuje vsakemu šmihelska dekleta njihova dragocena, prezala, mrežasta peča z visokim, bahatim „petelinčkom" na temenu. Kakor se krešejo po mestih Slovenci z nemškutarji, kosa se na kmetih domača peča s kupljenim robcem, ki je za delavnik jako nareden, ali za cerkvene svečanosti preveč cunjast in premalo prazničen. Slovenska gospoda so zmagali nemškutarsko in skoraj isti čas se je moral umakniti na deželi tuji robec mnogo gorši, starokranjski peči. Že nekaterikrat se mi je zdelo, da se veseli sam Bog te naše procesije. Vse nebo so pokrivali debeli oblaki, pomalem je pričelo že škropiti, obupno so pogledovali ljudje kvišku, v največjem strahu, da jim

bo razdrl dež priljubljeni sprevod še preden se bo pričel, ali glejte, kakor bi trenil, je zapihal oster sever, raztrgal oblake in jih prepodil za Gorjance. Na radostne vrste, zbirajoče se pred cerkvijo, je sijalo zopet žarko solnce, z višave je zažvrgolelo stoglasno veselo petje drobnih škrjancev, na zemlji pa je zdajci zagodla sladko šumeča, ubrana glasba novomeških in šmihelskih umetnikov in oznanjevala mestu in vsi okolici, da se je napotila slavna šmihelska procesija tudi to leto poleg častite, starodavne šege preko zelenega polja proti sijajno okrašenim, belim kapelicam.

Naštela sem vam veliko dobrih svojstev, ki jih imajo šmihelski župljani. Bog daje svoje darove komur hoče, ali gotovo jih deli najrajši tistim ljudem, za katere ga prosijo njegovi prijatelji — svetniki in svetnice. Tudi to se sme misliti in verjeti, da mu priporočajo najprej in najbolj svoje domačine, žlahto, znance in prebivalce svoje rojstvene župnije. Šmihelski okraj se more pač ponašati in blagrovati, kajti živelo je v njem več svetnikov nego v katerikoli drugi župniji na Kranjskem: trije so se v njem celo porodili, eden pa se posvetil in storil baš za Šmihelce prvi in največji svoj čudež. Zdaj vidite, odkod in po čigavi prošnji dohaja ti župniji obilna božja milost, ki je razsvetlila in nadarila njene ljudi z bistrim umom, hrabrim in blagim srcem in s spretno roko, da se branijo uspešno vsem nadlogam, ki so nasledek velike revščine. Svetniki se razločujejo. Mnogi so že dvignjeni in položeni v oltar, da jih kristjani časte in kličejo na pomoč. Med temi jih je kaj malo našega rodu. Jaz poznam samo šmihelskega župljana, sv. Feliksa in pa sv. Romarja, ki se je porodil menda na Krki ali vsaj v obližju.

Sv. Vincencija, čigar svetinje se hranijo v Mokronogu, skoraj da ne smem imenovati, ker pravijo, da ni bil naš deželan. Druge vrste svetniki pa so tisti, ki še niso godni za javno čast, ker jih sv. katoliška cerkev dozdaj ni razglasila in potrdila. Truplo jim je ostalo celo, nezgnito, kar dokazuje njihovo svetost, ali zgodilo se je še premalo čudežev na njih grobu. Zadržek, trdijo nekateri, je tudi to, da imajo na tem svetu še živo žlahto. S takimi svetniki je ljubljanska škofija prav bogata. Šmihelska župnija je dala tri, v Novem Mestu počiva, kar jaz vem, eden, kanonik Meterc, v Žužemberku tudi eden, bil je prej mnogogrešen financar, pa se je zveličal z dolgo in trdo pokoro; istotako leže sveti možje in žene, čakaje dvignjenja in svojega priznanja, v Soteski in še na veliko, veliko drugih krajih. Življenja sv. Feliksa vam ne bom razkladala, ker ga slišite lahko s prižnice in vam je bržkone že znano. Povedala vam pa bom, kolikor vem in smem, o tistih treh šmihelskih svetnikih, ki še niso dejani v oltar in se ljudje zanje malo ali nič ne brigajo. Eden njih se je porodil blezo na Gorenjskem, je bil duhovnik in je služil v Šmihelu za kapelana. Krstno ime se je pozabilo, pisal pa se je skoraj gotovo za Goloba. Župljani se ga nekoliko še zdaj spominjajo, ali prigodeb ne znajo več natanko. To pomnijo, kdo je bil Katranec in da je pobijala šmihelsko polje več let strašna toča, katero je zagovoril naposled neki pobožen kapelan, toda le malokdo se domišlja, da so bile te tri reči sklenjene, da je prišla ena iz druge. Kdor pa tega ne ve, ne more nobene njih dobro razumeti in prav soditi. Jaz sem skrbno popraševala in tudi sama bistro pazila, kaj in kako se je godilo, zato se morete zanesti,

da bom govorila resnico. Pod šmihelski zvon se je priselil bogat bahač, zval se je Katranec. Vere ni imel nobene, kakor kako neumno živinče. Rogal in smejal se je kar očitno Materi božji in vsem resnicam katoliške cerkve. Ko je šla mimo njega procesija s križem, se je zagrohotal zaničljivo in vprašal ljudi, kaj nosijo to rogovilo! Župniku je dejal: Vaš magazin stoji prazen. Koliko vam dam, da bom spravil vanj do pomladi slamo in nastilo? Na koncu in na straneh, kjer imate zdaj nekake lesene, pozlačene maškare, bi lahko stale vse moje krave, samo jasli jim bo treba narediti. Župnik se začudijo: Gospod Katranec, vi se motite, jaz nimam nobenega magazina. On pa pokaže s prstom cerkev in se zareži: No, ali ni ta razvlaka magazin?! V službo je jemal najgrje malopridneže, tatove, pijance, vlačugarje in tako brozgo. Večkrat je bleknil: Moja družina morajo biti ljudje, ne pa kristjani. Hlapci in dekle niso smeli hoditi dosti v cerkev, vasovanje pa jim je kaj rad dovolil, češ, to je fantovska pravica, naj jo uživajo, dokler so mladi. Od poslov ni zahteval drugega, nego da mu delajo pridno kakor voli. Za njih dušo ga ni bilo skrb in kako neki, ko je čvekal celo vpričo otrok, da pogine človek kakor pes in podgana in da so si izmislili pekel in nebesa farji, zato da laglje ljudi skubejo. Enoč mu buti v glavo, da gre oddaleč za pogrebom. Ljudje so držali v rokah sveče in so tudi molili, kar dandanes žal, ni več povsod navadno. Ko so mrliča pokopali, se je brala zanj sv. maša. Katrancu je bilo vse, kar je čul in zapazil, tako pogodu, da je dejal: Tako predpustno burko bom napravil tudi jaz, kadar pogine moj Hektor. Kmalu potem mu se je zaletel pes v živino, ki so jo gnali

proti Ljubljani Hrvatje. Voli zasade Hektorju roge v rejeni trebuh in ga ugonobijo. Katranec da izkopati zanj na vrtu lep grob, zraven njega pa postaviti šotor in oltar. Strogo zapove hlapcem in deklam, da morajo iti psu za pogrebom in moliti spotoma na brojanice. Vsakemu da tudi polfuntno voščeno svečo. Smrdljivega Hektorja so zagrebli svečano kakor kakega krščenega, po božji podobi in za nebesa ustvarjenega človeka! Po dovršenem pogrebu je šel Katranec s služabnikom k oltarju v šotor in oponašal duhovnika, ki bere sv. mašo. Proti koncu se je obhajal z meseno klobaso in majoliko vina, v katero mu je prilival sluga kisle vode. Ta neznanska predrznost, to vnebovpijoče zasmehovanje svete vere sta prisilila pravičnega Boga na grozovito in očitno maščevanje. Katrančevo hudodelstvo je oskrunilo brez dvoma vso šmihelško župnijo, njegovega greha se je udeležila tudi ona, ker ga ni zabranila in se ni dvignila v sveti jezi na samopašnega sovražnika božjega.

Ljudje so pričakovali tisto leto posebno obilno žetev in trgatev, najstarejši ljudje niso pomnili tako lepega in toliko žita, sadja, sena in grozdja. Na sredi jasnega neba pa se je prikazala bela meglica, ne večja od zagrinjala, v meglici je jelo vršati in bučati, valili so se iz nje na vse strani črni in sivi oblaki in že čez pol ure se je usipala na vsa šmihelska polja kakor jajca debela, kakor šiške rogljata toča, ki je raztolkla in zdrobila v nekoliko trenutkih vsa žita in sadeže, vse upe in radosti šmihelskih župljanov. Po nevihti ni ostala ne ena bilka po konci, ne eno pero, ne ena jagoda cela. In te strahote so se ponavljale štiri leta zaporedoma. Ljudje so obdelovali zemljo navsomoč marljivo, hodili

so v domačo cerkev in na božja pota, molili pobožno in goreče, kolikor je le mogoče obupanemu, krščanskemu trpinu. Zaman! Prazni, brez sreče in božjega blagoslova so jim ostali vsi trudi, vse prošnje in molitve. Preden je začela strn rumeneti, je prišla toča in razbila polje, da se ni poznalo, jeli raslo na njem žito, sočivje ali trava. Revščino, ki je zavladala, mislite si lahko sami, jaz je ne bom opisovala, ker me strese groza, ko se domislim neskončne bede šmihelskih župljanov. Nekatere gospodarje so uničile uime do korena, zadolžiti so se morali vsi, mnogi so poprodali, da prehranijo sebe in rodovino, zadnji rep iz hleva, zadnji rilec iz svinjaka, najboljši les iz hoste, pa tudi njive in vinograde. Uverjeni, da jim je Bog zemljo preklel, so se dogovarjali ljudje in namenili za trdno, da bodo zapustili preljubi domači kraj in se preselili odtod daleč strani v druge, srečnejše dežele. Božja previdnost je ukrenila, da je prišel semkaj za kapelana bogoljuben, svet mož, kateremu so se v srce smilili pošteni šmihelski župljani. Takrat je teklo že peto leto, odkar jim je bil peklenski Katranec opoganil župnijo. Strn je bila krasno pognala in stala visoko, da se je skril v nji lahko oratar, ki jo je posejal, ali kmetje so gledali brez nade in veselja hobotno rast, pričakovali so nove nesreče. Zopet se je prikazala sredi jasnega neba bela meglica, ne večja od zagrinjala, in zopet so bruhali iz nje po vsem obnebju temni, vršeči in grmeči oblaki. Zapazivši nevarnost se napoti kapelan na pokopališče in začne moliti in zagovarjati točo. Ko je spoznal, da zagovor ne bo pomogel, se je zrušil sveti mož na kolena, povzdignil roke in prelivaje krvave solze prosil Boga, da bi vzel greh s šmihelske župnije in ga

preložil nanj; naj ga bijejo in more vse zoprnosti tega sveta, da se oprosti in reši le uboga župnija, ki je izročena njegovi skrbi. Usmiljeni Bog je uslišal molitev svojega služabnika: nevihta je zdajci potihnila in se razpršila brez kvare, žito je zopet prelepo dozorelo in plenjalo bogato kakor še nikoli ne. Šmihelci so si kmalu opomogli in nehali misliti na preselitev. Kapelana pa so jeli preganjati gospoda že v Šmihelu, očitaje mu, da slepari ljudi s praznovernimi zagovori toče in copernic. Premaknili so ga skoraj v grde hribe, kjer je o slabih prihodkih borno životaril, obenem pa prebil brez števila zabavljic in krivic od surovih gorjancev. Premeščen je bil še večkrat, vselej s hudega na hujše. Zlobni sovražniki so hujskali in razdražili proti njemu škofa in župnike, in lažnjivim tožbam se je verjelo. Ne more se misliti in izreči, koliko bridkosti pretrpi duhovnik, ki se zameri poglavarjem. Ovadam, sumnjam, psovanju in preganjanju ni bilo ne konca ne kraja. Mali imetek, katerega si je prihranil, ukradli so mu zvečim tatovi, kar je ostalo, je izgubil v požaru. Zboleli so mu oče, mati in sestra, za katere mu je bilo skrbeti, in naposled zgrabila je huda, neozdravna bolezen tudi njega. Neprijatelji so ga razvpili, da si jo je nakopal sam z ostudno razuzdanostjo. Imel ni nobenega človeka .na svetu, ki bi mu bil stregel ali ga zagovarjal in miloval. On pa je prenašal molče in z veselim srcem te in druge krivice in križe in hvalil noč in dan Boga, da mu je poslal toliko prilik, vaditi se v krščanski potrpežljivosti in si zaslužiti nebeški raj. Umrl je zapuščen, zaničevan in preklinjan, ali precej po smrti so jeli razodevati in izpričevati premnogi čudeži njegovo nedolžnost, svetost in neminljivo slavo na tem in onem svetu. S

svojim življenjem in trpljenjem je izbrisal oskrumbo s šmihelske župnije, katero ogreva po njegovih zaslugah zopet blagodejno solnce milosti božje. Ko ga bo dvignila sveta katoliška cerkev, mu bo izpolnila poslednjo voljo in dala prenesti njegovo truplo v prijazno cerkev sv. Mihela. Hvaležno naše ljudstvo bo imelo tedaj dovolj prilike, da bo gledalo in častilo rod za rodom svojega dobrotnika in prijatelja.

Zdaj bom govorila o drugem svetniku, ki se je porodil blizo šentjernejske ceste tamle v Smolinji vasi. Dvigniti ga še ne smejo, ker mu živi še nekaj žlahte. Po njihovi smrti mu bo storila sv. cerkev precej to čast in takrat se bo razglasilo tudi njegovo ime in življenje. Zdaj vedo ljudje prav malo o njem. Sploh je znano samo toliko, da je res svetnik, ker je delal čudeže, in mu trupla niso razjedli črvi in gniloba. Kaj več vam more le malokdo povedati. Jaz sem se pred mnogimi leti seznanila in sprijaznila s kuharico rajnkega gospoda. V pomenku ž njo sem izustila željo, kako rada bi slišala zgodbe smolinskega svetnika. Ona upre vame oči pa me prime za roko in veli: Jera, jaz jih poznam in ker sva prijateljici, hočem ti jih razodeti ali moraš se zareči, da jih ne boš pravila drugim, ker morajo ostati za zdaj še skrivnost. Jaz se zarečem. Ona je dalj časa nekaj premišljevala, potem izvadila križec in dejala: Jera! zareci se še enkrat in poljubi tole znamenje zveličanja našega v potrjenje, da boš molčala. Ta nezaupnost me je nekoliko užalila, itak sem poljubila križec in se zarekla vdrugič. Zdaj veste, zakaj ne boste od mene nikoli izvedeli, kaj mi je povedala gospodova kuharica. Nobena takova obljuba pa me ne veže, da bi Vam ne smela priobčiti poročila blage svoje vrstnice Švarčevke. Bedaki

čeljustajo: Švarčevka je stara sraka, ki sama ne ve, kaj čveka. Jaz pa mislim, da je treba bolj spoštljivo spominjati se žene, ki je tako razumna zdravnica, da je pregnala bolezen z zelmi in svojimi zagovori iz več nego sto, kaj pravim, tudi iz več nego petsto svinjakov in hlevov. Od graščine, na kateri je bila svinjarica, prejemlje še dandanes precejšno pokojnino za svoje zasluge. Švarčevki je pripovedoval star menih imenitne in prelepe reči o smolinskem svetniku, ki so vredne, da se zapomnijo in naznanijo tudi v bukvah. O resničnosti njihovi se ne sme dvojiti, ker taki možje ne trosijo laži po svetu. Ta menih je imenoval svetnika Lazarja, najbrž radi velike revščine, v kateri je živel in umrl. Lazar mu bom rekla tudi jaz, dasi je dobil v krstu po izpričevanju kuharičinem drugačno ime. Roditelje je imel jako bogate, naslajal bi se bil lahko z vsemi pozemeljskimi dobrotami, ali ni maral. Razdavši imetek cerkvam in ubožcem je zamenil minljive posvetne zaklade za neminljive nebeške. Kruh si je služil s trdim delom; čas, ki mu je ostajal, pa je posvetil molitvi, pohajanju cerkev in božjim potom. Kadar je kam romal, je nesel na rami vselej težek križ v spomin trpljenja Kristusovega. Duše si ni oskrunil nikoli s smrtnim grehom, za male svoje slabosti pa si je nalagal tako hudo pokoro, da strože od njega niso živeli niti puščavniki. Po največ je prebival ob vodi in suhem kruhu. Vina ni nikoli pokusil. Takov post je v veseli vinski deželi veliko težji in torej tudi dosti več vreden nego v kakem gorenjskem okraju, v katerem poznajo to božjo kapljico komaj po imenu. Nekoč so ga hoteli gospoda prisiliti, da bi vino pil, zato, da bi mu se mogli potem rogati in nagajati, ali Bog jim je pokazal,

da si ne da sramotiti zvestega služabnika. Lazar je šel mimo grajske zidanice. V nji so baš pijančevali in razgrajali graščak, rodbina in njegovi prijatelji. Zagledavši svetnika so se jeli grohotati in ga klicati v hram. On jih je lepo zahvalil in hotel iti dalje. Gospoda pa se udero za njim in ga vlečejo po sili v zidanico. Natočijo mu največjo kupico in reko, da ga prej ne izpuste, dokler je ne izprazni. Da jim ne bi mogel uteči, zaklenejo vrata in ključ nekam skrijejo. Lazar se prekriža in blagoslovi kupico, potem pa tudi sod, iz katerega so mu jo napolnili. Tisti hip se izpremeni v obeh posodah vino v vodo in svetnik izpije kupico, ne prestopivši svojega posta. Z mazincem odpre vrata, ki se zaklenejo sama za njim nazaj. Pred odhodom pa je dejal osupnjeni druhali: Kadar popijete sod, iz katerega ste mi nalili, pojdete slobodno tudi vi iz zidanice, dotakrat učite se treznosti in pameti! Z Bogom! Gospoda niso mogli iti veliko tednov domov, kajti vrata se niso dala ne odpreti ne razbiti. Zaman so tudi poskušali predreti steno. Zid je stal, kakor bi bil železen; ni zrno se ni moglo odkrušiti. Ko so se uverili, da se drugače ne bodo nikoli rešili, so se lotili vode. Ali ta pijača ni bila šala: sod je jemal dobrih petdeset veder! Za hrano gospodi baš ni bila sila, jedi so jim nosili družina iz grada in jim jih podajali skozi tesna okenca. Postelj pa na tak način ni bilo moči dobiti, skozi line se je dala stlačiti kvečjemu slama in kaka rjuha. Vaše gnade so morali spavati na trdih tleh, s katerih so vstajali bolj trudni nego so legali. Ker je upadala voda tako polagoma, domisli se nekdo, da bi se je najprej iznebili, ko bi jo izpustili. Res izdero pipo ali so si s tem slabo pomogli. Voda je spodaj odtekala, zgoraj

pa še hitreje naraščala, da je bil sod kmalu do vrha poln. Zdaj so spoznali, da božje kazni ne bodo odvrnili z zvijačo. Iznova so začeli piti nepriljubljeno vodo. Ječa jim je presedala tem huje, ker so se zbirali okoli nje od vseh strani kmetje, rogaje se svojim zatiralcem in prepevaje jim noč in dan vsakovrstne zabavljive pesmi. Šele o Božiču so izpraznili gospoda vražji sod in so mogli zapustiti zidanico. Lazarju bi se bili gotovo radi maščevali ali se niso usodili, ker so se ga bali, da bi jim utegnil nakloniti še kako večjo nadlogo. Samo grajska gospodična mu ni mogla skrivati svoje jeze in mu je pokazala figo. Lazar pa ji figo zagovori, da ji je ostala, dokler je živela. Po nobeni sili se ni dal izvleči palec izmed prstov. Dekle je bilo mlado, lepo in bogato, itak ni moglo dobiti ženina, kar ni nič čudnega. Kateri mož bi hotel imeti babo, ki bi mu kazala zmerom figo?! Takih čudežev je storil Lazar še veliko. Bil je strah vsem graščakom in bogatinom, radost in podpora pa vsem kmetom in siromakom. Z vinskimi bratci pa ni maral delati prijaznosti, če so bili tudi kmetski. Šmihelski župljani so ga prišli prosit, da bi jim blagoslovil vinograde. On pa je dejal: Brez vina človek lahko prebo. Blagoslovil pa vam bom slabo vašo vodo, kajti dobra voda je za zdravje vsakemu potrebna. Ta župnija dotakrat ni imela nobenega pitnega studenca, vsi so bili še bolj mehki in mlakužasti nego Krka. Po Lazarjevi molitvi in po njegovem zagovoru je jel bruhati na prijazno loko iz skalnatega svojega doma mrzli, krhki in lahki Trščak, do katerega se pride iz mesta skozi hosto prav lehko v pol ure. Za to božjo vodo bi dali gospoda v velikih mestih radi cele kupe zlata, ko bi jo mogli dobiti v svoje obližje. Izvrstni studenci izvirajo

tudi pri Rozinovi jazbini, pri Rakovniku in za Birčno vasjo. Predmoški ni tako hladen in krepak, ali mnogi Novomeščani hvalijo poleti zanj Boga. Brez njega bi morali lokati s kislim obrazom mlačno in nesnažno svojo Krko. Pa tudi na dnu te reke rinejo iz zemlje jako dobri izvirki. Eden je tako močan, da bi napajal lahko vse mesto. Trebalo bi ga ločiti z visokim oklepom od Krke, dvigniti mu s strojem vodo kvišku in jo napeljati po koritu v velik vodnjak, kamor bi jo hodili zajemat. Namesto tega narednega in kratkega vodovoda, ki bi stal majhne krajcarje, zamislili so nekateri modrijani navesti v Novo Mesto čez višave in nižave daljno Prečino! Nihče ne trdi, da je to delo nemogoče — denar stori dandanes vse — ali potrošilo bi se zanje gotovo več, nego je vredno vse mesto. Šmihelski župniji pa hvala Bogu zdaj ni treba toliko skrbeti, odkod bi dobila zdravo vodo, po čudodelni molitvi sv. Lazarja ima je na mnogih krajih dovolj nele zase, ampak tudi za žejne sosede. Ta svetnik pa je zapustil vsi naši deželi še nek drug dragocen dar, ki ga pa ljudje doslej še premalo poznajo in časte. Šel je nekam na božjo pot. Pod Mačkovcem bil je takrat brod. Ljudi je prevažal mož, ki je bil od starosti že popolnoma oslepel. Veslal je kar tako, po umih. Prepeljal je tudi Lazarja in njega križ. Ko sta prišla na ono stran, veli svetnik: Denarja nimam, da bi vam plačal brodnino, ali dam vam iz srca rad, kar sem prejel od Boga. To rekši prime starca za roko in gre ž njim do bližnjega studenca. Tam poklekne in blagoslovi vodo. Ž njo pomaže brodarju mrtve oči, ki zdajci oživé in ozdravijo. Videl je zopet razločno in bistro kakor za mladih let. Odtakrat je ostala studencu zdravilna moč. Tega resda nisem še nikoli slišala, da

bi bil izpregledal od njega vode kakšen slepec, ali za bolne oči pa trdijo mnogi in premnogi, da ga na vsem svetu ni boljšega zdravila nego je ta blagoslovljeni vrelec. Hvaležno moram spoznati, da je pomogel že tudi meni. Oči so me tako pekle kakor da bi bile zakopane v žerjavici. Ko sem se umila s to vodo, mi je prešla vsa bolečina, kakor bi odrezal. Ta slavni studenec izvira prav pri Krki, za hribčkom, na katerem stoji cerkev sv. Janeza, Mačkovljani in drugi bližnji vaščani se pridno zatekajo k njemu, kadar jim pride kaj na oči. Meščani se pa brigajo tako malo za imenitnosti svoje okolice, da izmed desetih komaj eden ve za Lazarjev izvirek in niti ta si v sili ne išče pomoči pri njem, nego pri drugih doktorjih in mazačih.

Najlože se more kaj povedati o tretjem šmihelskem svetniku, o sv. Jožefu, ker ni živel v stare čase, ki so malokomu znani, nego za naše dobe, z mojo vrstjo in pred mojimi očmi. Pri šmihelski cerkvi se nahaja grob in na njem spomenik z napisom, ki veli, da je zakopan tam Jožef Pavšič, porojen v Stranski Vasi 1809. leta, za mašnika posvečen l. 1836., umrl v Sreberničah l. 1875. Ta duhovnik Pavšič je služil menda največ v tistih nepriljudnih, kamenitih krajih, ki se imenujejo Kras in Istra. Stanoval, jedel in pil je tako preprosto in borno, kakor ljudje, ki so bili izročeni njega dušni skrbi. Svojim župljanom je bil najiskrenejši prijatelj, najblažji dobrotnik, najmodrejši svetovalec in učenik, ne samo v verskih in cerkvenih, ampak tudi v posvetnih, gospodarskih in deželskih rečeh in potrebah. Ljubili so ga kakor svojega očeta. Hudo so ga pa črtili tuji oderuhi, ki so bogateli o krvavih žuljih kmetov, ker je v svojih pridigah bičal nemilosrdno,

brezbožno njihovo lakomnost in sleparstvo. Zanj se more po pravici trditi, da je bil mučenik in žrtva svojega poklica, ker je izgubil preljubo zdravje zaradi vestnega izpolnjevanja svoje dolžnosti. Ob najhujši zimi se je napotil k bolniku, da bi ga potolažil in okrepčal s svetimi zakramenti. Prejšnji dan je naletaval dež, po noči se je naredila gololedica. Bilo je, kakor bi hodil človek po steklu, ni en korak se ni mogel storiti brez nevarnosti. Gospod je prišel srečno do brvi, pod katero je bila precej globoka, ne premerznena voda. Brv ni imela menda nič držaja, revežu se na nji izpodrsne, da pade v vodo in se strašansko prehladi. Rabil je mnoga zdravila, ki mu pa niso nič pomogla. Prezeblo truplo mu popolnoma odreveni, vsi vnanji udje mu ogluše in otrpnejo, služile mu niso več ni roke ni noge. Ležal je kakor panj, sam ni mogel ni jesti, ni piti, ni opravljati svoje potrebe. Tako mrtvouden je ostal do konca svojega življenja — človeka strese groza, ko pomisli to neznansko nadlogo — celih dolgih, dolgih dvajset let! Službo je moral seveda pustiti, dal se je odvesti v domovino, v svoj rojstveni okraj. Nekaj časa je životaril in se lečil brez uspeha v Novem Mestu, potem pa se je preselil k svoji ljubi sestri, ki je bila omožena pri Pipanu v Sreberničah. Ta vas spada še pod šmihelski zvon kakor tudi Stranska Vas, v kateri se je gospod porodil. Odtod se ne vidi ni ta, ni ona, zaklanjajo ji gozdje in gričevje. Pipanica je bila prijateljica moji gospodinji, prišla je dostikrat k nam in nam povedala mnogo mičnega, lepega in ginljivega o bolnem in bogoslužnem svojem bratu. Neskončno svojo nesrečo je trpel brez tožbe, brez stoka, brez nejevolje. Popolnoma udan v voljo

božjo je govoril: Gospod mi je zdravje dal, gospod mi ga je vzel, bodi čast in hvala presvetemu njegovemu imenu! Gospodinja me je poslala večkrat po kakem opravku k Pipanu. Imela sem dosti prilike, da sem spoznala bolnika in se uverila o pravi krščanski potrpežljivosti in o njegovi nebeški prijaznosti in dobroti. Pomenkoval se je rad z vsakim človekom, tudi z berači in otroki. Po celo uro sem stala kdaj pri njegovi postelji in ga poslušala ali pa mu pravila mestne prigodke in novice. Kdor je prišel k njemu, se je smel šaliti, kolikor je hotel. Gospod mu ni zameril ničesar, da le ni obrekoval ljudi. Opravljivca pa je kmalu ustavil in mu rekel: Brate, ne sodi, da ne boš sojen; ta, ki ga grajaš, je pred Bogom morebiti stokrat pravičnejši, nego midva oba. Babe raznašajo zdaj Pipanico, da je bratu slabo stregla in da je hiral in umrl pri nji v največji revščini in nesnagi. Ta govorica je grda laž. Slišala sem ga na svoja ušesa, ko je dejal, da sestri z nobenim denarjem ne bi mogel povrniti prevelike skrbi, katero ima zanj, in brezštevilnih dobrot, katere je prejel iz njenih rok. Bog je razodel še pred Pavšičevo smrtjo, kako mil in drag mu je bil ta zvesti prijatelj. Po njegovi prošnji je storil velik in preblagodaten čudež, katerega se bodo hvaležno spominjali vsi pošteni Sreberničani do zadnjega svojega trenutka. Na drugi strani Krke stoječa vas se je bila vnela in silen veter je gnal plamen čez vodo naravnost proti Sreberničam. Iskre so se usipale, kakor bi padala ognjena ploha. Krka je cvrčala, da je bilo groza. V vas so leteli velikanski utrinki, goreče trske, slama, seno. Prestrašenim Sreberničanom je kar zastajala sapa. Vsi so mislili, da se bo užgalo zdaj zdaj na vseh krajih in koncih vasi, ker

so bile strehe slamnate, poslopja pa lesena. Gospod Jožef je zapazil te strahote skozi okno in je velel svojim ljudem, naj ga neso iz hiše. To se zgodi. Gospod dvigne oči proti nebu in začne moliti in zagovarjati ogenj. Zdajci nastane grozen piš V zraku se je vse vrtilo in mešalo, po zemlji pa je baje bobnelo kakor ob kakem potresu. Nevihta je trajala le nekoliko trenutkov. Ko piš zopet utihne, Sreberničani od veselja ostrme in sklepaje roke hvalijo Boga, videč, da se je veter obrnil, da nosi utrinke v nasprotno stran, tja proti zaloškim travnikom, in da so torej preljube njihove Srebernič̌e rešene iz največje nevarnosti, ki se misliti more. Vsa vas izpričuje resnico tega čudeža, meni so ga naznanili in potrdili razen Pipanice vsa njena družina in več bližnjih sosedov. Taji ga le kakov bebec in kakov brezverec. Ta čudež prelepo dokazuje, da je Bog res podelil gospod Jožefu neizmerno milost in slavo, da ga je sprejel že na tem svetu med preljube izvoljence in svetnike svoje. Zdaj uživa že več let v nebeškem raju sladko nagrado za bridko svoje trpljenje, katero je prenašal s tako krščanskim junaštvom. Ko ga bo sv. cerkev dvignila in mu dala prenesti truplo v oltar, bo vrelo k svetinjam brez števila romarjev iz vseh krajev slovenske domovine in Slovenci ga bodo priznali radostno za svojega varuha in zagovornika. Jaz mislim, da živi med nami dandanes prav malo mož, ki bi ljubili svoj narod tako zvesto in goreče, kakor ga je blaženi Jožef Pavšič. Dokler nisem slišala njega, menila sem, da je slovenščina nekaka novica in šega, ki je prišla in bo morebiti kmalu zopet izginila. Prejšnje čase so hoteli biti naši meščanje Nemci, za še bolj imenitne pa so še šteli tisti gospodje, ki so znali go-

voriti po latinsko in francosko. Leta 1848. so se vneli pri nas ljudje za slovenščino. Meni, kakor pravim, ni se zdela ta reč nič velika in slavna. Šele gosp. Jožef mi je odkril vzvišeni zmisel in globoko pomenljivost njeno in njemu, svetniku, sem verjela, ker sem kristjana. Razlagal nam jo je tako: „Narode je Bog ustvaril, bila je torej volja božja, da smo se rodili za Slovence. Kdor zataji svoj rod ali kdor krati Slovencem pravice, prezira in tepta naredbo božjo, zakon božji. Vsak odpadnik je izdajalec, izdajalci pa so hudodelniki, vredni najstrožje kazni na tem in na onem svetu. — Slovenski jezik je za nas najlepši in najslajši zato, ker se na njem razgovarjamo in kratkočasimo z najljubšimi ljudmi, s katerimi nas je sam Bog sklenil: z materjo, z očetom, z bratci, s sestricami in s prijatelji svojih mladih let, ki nam ostanejo izmed vseh najzvestejši. Po slovensko govorimo z Bogom, kadar molimo. Po slovensko govori z nami Bog skozi usta svojih duhovnikov, dušnih učenikov in svetovalcev. Po slovensko si služimo nele vsakdanji kruh, ampak tudi milost božjo, srečno večnost, nebeško zveličanje." — Kadar se je domislil gospod Jožef velikih nadlog, ki stiskajo Slovence, obhajala ga je taka žalost, da se mu je kar beseda tresla in so mu silile neprenehoma solze v oči. Z ihtečim glasom nam je govoril enoč: „Kaj ne, štirideset mučenikov se vam zdi že grozno veliko število, ali ljubi moji, kaj je to proti nepregledni množici slovenskih trpinov? Več nego tisoč let so bili vsi naši predniki mučeniki, kajti njih vsakega je žulil in davil pretežki jarem, katerega so jim naložili nemili tuji oblastniki. Ako štejemo, da ni bilo našega naroda nikoli več nego en milijon in če pomislimo, da žive in zamro v sto

letih trije rodovi, dobomo po tem dokaj prenizkem računu za tisoč let trideset milijonov Slovencev, torej trideset milijonov slovenskih mučenikov! Vendar Bog ne daj, da bi obupovali zaradi te strašne preteklosti. Hrvat veli: Svaka sila do vremena. Tudi pred naša vrata bo prisijalo solnce. Kolikor hujše in daljše je bilo trpljenje, temvečja bosta veselje in sreča naša, ko nastopi dan odrešenja, katerega nam že oznanjuje rumena zarja na vzhodnem obnebju. — Dostikrat nam je ponosno pripovedoval, kako visoko je povzdignila slovenski jezik katoliška cerkev. Dejal je, da so dovolili rimski papeži duhovnikom, da smejo brati sv. mašo samo v treh jezikih, po latinsko, po grško in po slovensko. Nemškemu, ki se pri nas zdaj tako sili in šopiri, niso dali nikoli te pravice, časti in veljave, gotovo zaraditega, ker mu niso prisodili take dostojnosti, krasote in dovršenosti kakor našemu slovenskemu. — Ko so hoteli zidati v Novem Mestu narodni dom in so nabirali za ta namen darove, sta prišla dva gospoda tudi k Pipanovim. S sabo sta nosila bukve, v katerih so bili vsi darovalci zapisani. Pavšič ju prosi, da bi mu prebrala njih imena. Ko čuje, kako veliko so dali za slovenski dom Rudež, Barbo in še nekateri drugi gospodje, je začel od veselja jokati. Morali so mu bukve primakniti k ustom, da je poljubil imena teh plemenitih narodnih dobrotnikov. Precej je poklical sestro, naj vzame iz predalnika že ne vem koliko goldinarjev in jih izroči gospodoma. — Za eno reč pa je pobožni mož hudo grajal slovenske rodoljube: da za pravico našo samo govore, pišejo in delajo, Bogu, ki bi nam najlaže pomogel, pa je menda nič ne priporočajo. Bil je trdno uvrjen, da bi z dobro

molitvijo dosegli mnogo več nego z jalovimi tožbami in prošnjami. Molil je za Slovence večkrat glasno vpričo mene in drugih po priliki takole: „Večno pravični vladar vsega sveta! neskončno usmiljeni naš nebeški oče! Tebe, ki si podaril vsem narodom enake pravice, prosimo ponižno, da se ozreš milostivo na uboge, zatirane slovenske otroke svoje. Razsvetli naše nasprotnike, da bodo spoznali velike svoje krivice, da bodo nehali nas črtiti in preganjati, da nas bodo imeli za brate ne pa za svoje sužnje. Ako pa ostane njihovo srce trdo in predrzno, da ne bodo hoteli poslušati tvojih blagih zapovedi, pokaži jim težo jeze in desnice svoje ter osramoti in poruši v prah napuhnjeno mogočnost in pogubne njihove namene. Nam, pokornim tvojim služabnikom, pa skoraj vzidi po očetovski tvoji dobroti vse oživljajoče, davno zaželeno solnce zlate svobode, da se izpolnijo besede svetega pisma: „Kdor se povzdiguje, bode ponižan; kdor se ponižuje, bode povišan. Amen.“ To molitev sem si zapomnila in vprašala gospoda Jožefa, kdaj bi bilo najbolje moliti za Slovence. On se je prijazno nasmehnil iu dejal: Dobro je vsak dan, vsako uro, vselej kadar utegneš. Posebno pa ne pozabi spomniti se naše reve v praznik sv. Cirila in Metoda, ki sta bila Slovencem največja prijatelja in pomočnika. Svet njegov sem poslušala in letos teče že peto leto, da sem molila ta dan, kakor me je naučil bogoslužni mož. — Zdaj Vam pa moram reči: Z Bogom! Zemlje se prijemlje mrak, ko pridem domov, bo že trda noč. Prosim, da mi nikar kaj nič ne zamerite, saj veste, da ima vsak človek kako svojo muho in sitnost. Hi, hi, hi! Jaz sem najbolj srečna, kadar me hoče kdo poslušati. Če se snideva še kdaj tako, kakor

danes, Vam bom povedala še mnoge mične in kratkočasne reči, ki so se godile in vršile v šmihelski župniji. Svojo vrečo sem komaj načela, tresla bom iz nje lahko še marsikatero uro, preden jo izpraznim. Lahko noč! Čuha, hej! — pa veš, da mi ne boš hodila preblizu hiš in strašila otroke; če ne te primažem, da boš čutila in pomnila, kdaj si mi zabredla tako neumno na šmihelske pašnike.

23. Gospod Vedež.

S staro Jero mi ni trebalo več shajati se na daljnih spašnikih. Ko se je sporekla nekaj s svojo gospodinjo, se je pogodila z njo moja žena in jo vzela za deklo. Izpolnila je pošteno svojo obljubo: povedala mi je še mnoge zanimljive bajke in prigodbe iz starega in novega veka. Pri južini smo se razgovarjali nekoč o napredku našega naroda. Jera nas je molče poslušala. Ko nam je beseda potekla, se je oglasila tudi ona. Dejala je: Slovenščina je dandanes vsakdanja hrana. Kamorkoli se pride, povsod se menijo, kdo je narodnjak, kdo nemškutar, kaj zamišlja in snuje naša, kaj protivna stranka. Jaz pa prav dobro pomnim tiste čase, ko niti najpametnejši ljudje niso ničesar vedeli o slovenščini, ko so se pomenkovali celo duhovniki med sabo najrajši po nemško, ko se je sramoval domačega jezika vsak, kdor je imel na sebi gosposko suknjo, brez razločka, naj je bila plačana ali še na dolgu. Tudi meščani so se bahali in šopirili z nemščino,sosebno mojstri in bogatini. Teh pa ni bilo malo za moje mladosti. Takrat se je dobro živelo, pa tudi veliko zaslužilo. Denar se je trkljal od vseh strani skupaj, da človek skoraj ni vedel, odkod in zakaj. Pred l. 1848. je bil krvav trpin samo kmet,

meščanu pa se ni godila nobena sila. Hiša mu je stala čista, brez krajcarja dolga, in na dnu skrinje mu je ležala obsežna, usnjena mošnja ali stara nogavica, vsa natlačena s plesnivimi križavci, šmarnimi tolarji in peticami. Rokodelec je bil takrat gospod, ne pa usmiljenja vreden berač, kakor je zdaj. Sloveči čevljar Rozman se je kdaj pohvalil: kako bi jaz zdeloval, da nimam večjih dohodkov nego kakov c uradnik ali kakov župnik. On se ni lagal. Pomočniki njegovi so živeli po grofovsko, jedli piščeta, pili starino in prejemali debelo plačo, da je niso mogli zapraviti. Ne morete si skoraj misliti, kaki velikaši so bili v tisto srečno dobo trgovci. Denarja je bilo na svetu kakor blata, pa ni čudo, da je obogatel vsak, čeprav je kupčeval samo z iglami, koncem, gobo in trakovi. V Novem Mestu je prvakoval med trgovci poštenjak stare korenine Marin. V svojih magazinih in prodajalnicah je nakopičil blaga, da bi bil zakladal z njim lahko domalega pol kranjske dežele, in denarcev si je pripridil več nego jih ima zdaj vse Novo Mesto in obenem vseh pet bližnjih župnij. Eno hčer je dal Pilpohu, ki je bil vaša gnada, drugo pa doktorju Rozini. Dandanes doktorjev vse mrgoli. Kdor ne ve, kako bi obgovoril kakega škrica, reci mu: doktor, pa se bo prav malokdaj zmotil. Pred štiridesetimi leti ni bilo take obilnosti. Gospod Rozina je bil prvi in dolgo časa edini doktor na vsem Dolenjskem. Ko je prišel semkaj, so se čudili ljudje in popraševali, kaj pomeni ta beseda? Izvedeli so, da so doktorji veliki gospodje in učenjaki, ki poznajo vse cesarske in cerkvene zakone in vso pravico. Čuvši to novico so gledali gospoda Rozino in mu se klanjali tako spoštljivo kakor okrožnemu glavarju ali pa proštu. Kar je rekel on, je bilo kakor pribito.

V vseh zborih je imel prvo besedo in poglavitno veljavo. Prišlo je čudovito leto 1848., ki nam je prineslo brez konca in kraja vojska, puntov in zmešnjave. Povsod so ljudje vpili, da se mora vse življenje predrugačiti, ali malokdo je vedel, kako. Sosebno gospoda so bili vsi omamljeni in zmeteni. Doktorja Rozine pa ni zapustil bistri razum, spoznal je precej prvi trenutek, kaj je treba ukreniti in storiti. On ni mislil na svojo korist, nego na korist svojega naroda, na blaginjo zanemarjene in zamorjene dolenjske krajine. Dokazal je Novomeščanom in drugim svojim rojakom, da so Slovenci in jih poučil, kake pravice jim to daje, pa tudi kake dolžnosti jim to naklada. S svojimi prijatelji je ustanovil časnik, v katerem je naznanil vsemu svetu, da je mrtva Slovenija zopet oživela in se dvignila iz tisočletnega groba. Osnoval je tudi slovensko družbo, ki se pa ni imenovala Čitalnica nego nekako drugače. Časnika sam ni utegnil pisati, ker je bil preobložen s svojimi opravili, dobil pa je zanj moža, ki je bil kakor nalašč ustvarjen za takov posel. Ime mu je bilo menda France, to prav dobro pomnim, da se je pisal za Polaka. Bil je glavica, da malo takih. Gospodje, ki so hodili v našo krčmo, ga niso mogli prehvaliti. V en glas so govorili, da se ne nahaja v vsi naši deželi ne pet uradnikov, ki bi se mogli kosati ž njim v bistroumnosti, spretnosti in učenosti. Navzlic ti sposobnosti je imel precej nizko službo v c. sodišču. K nam je prišel dostikrat pit. Vselej smo se ga obveselili, ker nam je povedal marsikatero okroglo in se pomenkoval rad z vsakim človekom. Gospoda so mu očitali, da je velik pijanec. Vino je ljubil res morebiti bolj, nego se sme, ali brez škode zase in za druge: on ni zapil niti zdravja, niti

pameti, niti svojega poštenja. Ko ga je pocedil tri ali štiri stare merice, je izvlekel papir in svinčnik ter je pisal in pisal, dokler je bilo kaj praznega na papirju. V pol ure, kdaj še prej, je počrčkal cele štiri strani. Svinčnik pa mu je tekel, kakor bi plesal; tako urno ni znal sukati noben pisar svojega peresa. Kar je napisal pri vinu, je nesel potem za svoj časnik v tiskarnico. Mi krčmarjevi smo dejali Polaku gospod Vedež zato, ker so mu bile znane vse novice, zgodbe in skrivnosti mestne in deželske. Sam Bog ve, kdo mu jih je razodeval. Nekateri so sodili, da dobiva z vseh strani od znanih in neznanih ljudi pisana poročila, da bi jih priobčil v časniku. Tudi jaz sem večkrat videla, da je prišel kakov deček in mu stisnil v roke pisemce. Če sem ga vprašala, čigav je, mi je pokazal osle in šinil iz hiše. Ali jaz menim, da na ta način ni mogel vsega izvedeti. Travnovka, jako razumna žena, je trdila, da ima doma čarobno zrcalo, v katerem se vidi vsaka tajnost, ki se godi na svetu. Večkrat sem slišala, da hodi učenjak, ki zlaga pratiko, v globoko rupo. V tem brezdnu opazuje zvezde, katere razloči lahko tudi podnevi. Po premikanju planetov ugiblje, kako vreme bo bodoče leto in svojo vednost naznani potem v pratiki. Mislila sem: kaj, ko bi pozvedaval takisto tudi Polak zgodbe in skrivnosti? Svoj časnik je spisoval torej brez težave, ker mu novice niso nikoli pošle, ali dostikrat je tožil, da ne sme niti desetine tega dati natisniti, kar bi želel in kar bi trebalo. Gosposka je nanj bistro prežala; zdel se ji je, ne vem zakaj, preglasen in nevaren. Časnik so prejemale malone vse hiše, bral ga je v slast vsak meščan, ki je znal nemški. Gospod Vedež je zbujal v njem gorečo ljubezen do slovenščine. Trud njegov

in doktorja Rozine je obrodil tako dober sad, da v nekoliko mesecih ni bilo v mestu nobenega poštenega domačina več, ki bi se bil sramoval svoje slovenske matere in krvi in jezika našega. Dandanes znajo rodoljubi lepše in spretneje govoriti slovensko, nego so znali takrat. Nemški pomenek se ne čuje tako pogostoma iz njihovih ust, tudi pojo po domače mnogo več in bolj umetno in ubrano nego se je pelo l. 1848. Ali verjemite mi, da smo bili pa vendar za marsikako reč onda veliko bolj srečni nego smo zdaj. Med narodnjaki ni bilo nič prepira in sovraštva, nikake zdražbe, nobenih strank. Meščane je vezalo tako prijateljstvo, tako splošna, zlata sloga, da mi ni moči dopovedati. Živeli smo kakor v raju. Če se je osnoval kakov skupen sprehod na deželo, so vzeli slovensko zastavo, pa hajdi na Trško goro, v Otočec ali pa bliže na Trate, v Portovo hosto ali pa kam drugam. Teh krasnih veselic so se udeležili vselej vsi meščani, kakor bi bili ena družina, ena rodovina. Med to pšenico je rasla seveda tupatam tudi kaka ljuljika ali tako poredkoma, da je ni mogla dosti onesnažiti. Ta ljuljika so ponočnjaki in postopači. Brez njih ga ni nobenega večjega mesta. Nekoliko te sodrge se je nahajalo vedno tudi v Rudolfovem. Leta 1848. sta rogovilila najhuje dva negodnika, ki sta imela oba jako imovite in poštene roditelje. Zvala sta se Grgič in Kórliček. Grgič je bil silen dolgin in strašno surov in nesramen človek. Pretepal se je skoraj vsak dan. Gorje tistemu, kdor se ga je bal. Če se mu je pa nasprotnik krepko uprl, ga je kmalu minila srčnost. Dobivši dve, tri gorke pljuske je pobegnil. V porednosti je Grgiča Korliček še prekosal. Za ljubico si je izbral ha, ha, ha — črno

ciganko! Kaj rad se je ponašal in bahal s proštovo milostjo. Kvasil je, da ga povabi k sebi na pomenek in na južino, kadarkoli se vidita. Pravzaprav pa je lazil h gospodu zato, da mu je tožaril in ovajal svoje prijatelje in znance. Neko nedeljo so se zbrali meščani v Vragovem logu na veliko veselico, na kateri so prepevali samo slovenske pesmi. Stoje zadaj med tovariši je začel Korliček zabavljati: Tega paverskega krokanja sem že sit. Pojdimo tja na onile grič in zapojmo po nemško in kako tako, da se bodo Slovenci jezili. Danes jim moramo nagajati, drugače bi utegnili misliti, da se jih bojimo. Samopašna drhal je šla na grič, iz radovednosti ali pa po neumnosti so se ji pridružili tudi nekateri meščani boljše bere. Začeli so krožiti nemško pesen, v kateri so se ponavljale večkrat besede, da se mora naše cesarstvo podati in podložiti Nemcem. Pevcev ni nihče motil, razsajali in blazneli so slobodno, kolikor so hoteli. Zaradi miru jim niti g. Vedež ni rekel niti besede, v časniku pa jih je potem baje prav pošteno okrcal in obral. Korliček in njegova svojat so se zarotili, da se morajo maščevati. Dogovorili so se, da ga bodo čakali na cerkvenem shodu pri Sv. Roku. Zvečer, ko bi se ljudje razšli, bi planili po njem ter ga vrgli v vrečo in nasekali. Na tak način bi ne mogel nič vedeti, kdo ga je mlatil, in bati se jim ne bi bilo nobene tožbe in kazni. — Lepše božje poti in svečanosti jaz ne poznam nego je proščenje pri Sv. Roku v šmihelski župniji. Kdor se hoče seznaniti z Dolenjci in njih šegami, pridi tjakaj, pa bo gotovo zadovoljen. Našel bo ljudi vsake vrste: Podgorce, Belokranjce, dolinarje, meščane, kmete, obrtnike in vso trojno gospodo: pravo, jaro in posiljeno. Hribček, na

katerem stoji cerkev, je tako nizek, da nikogar ne utrudi, in tako blizu Novega mesta, da zdrav človek pol ure nima kaj hoditi. Celo uro potrebuje komaj kak devetdesetleten starec ali kak hromak. Jaz sem šla dozdaj še slednje leto k Sv. Roku in se nisem nikoli pokesala. Kako prijazno se dviguje bela cerkvica na zeleni gorici in kako natanko se razločuje odtod vsaka hiša, vsako drevo, vsaka cesta in steza v mestu in v obližju. Če pripeka solnce, stopim pod lipo ali pa v gosti gaj, ki se širi za cerkvijo. Če nimam s sabo dežnika, varuje me hosta za silo tudi dežja. Kamorkoli se ozrem, vidim povsod same vesele ljudi, o njihovem pogledu sem se morala vselej veseliti tudi jaz. Pravijo, da Gorenjec, dokler je trezen, molči ali pa govori prav modro o vremenu in svoji Čuhi; ko se upijani, pa da zgrabi kol ali poleno in začne udrihati po glavah. Mi Dolenjci pa smo taki, da nas dobra volja ne zapusti nikoli, naj smo trezni ali vinski. Komaj zapazimo pred sabo polno kupico, nam že zakipi srce, da moramo peti. Če se praznuje kaka večja veselica, razume se samoposebi, da zahtevamo tudi godbo in ples. Pri Sv. Roku se vidi o taki priliki vsaka zabava in prijetnost, ki si je naš človek le želeti in misliti more. Matere privedo s sabo otroke, fantje ljubice, prijatelji prijatelje. Gospoda, kmetje, rokodelci, posli, dijaki — vsak stan se raduje in kratkočasi po svoje, kakor se mu ljubi: grede, stoje, sede ali leže. Za odpustek skrbe slaščičarji, za telesne potrebe pa krčmarji, mesarji in kruharice. Draginja ni presilna: za pol goldinarja se iznebi, kdor ni pijanec in požeruh, vse žeje in lakote. Pijo ga vsi, največ pa še kmetje in sploh prosti ljudje. Večkrat se je že zgodilo, da se je zvedlo pri Sv. Roku

do sto veder vina, sosebno prej, ko nas še ni imelo tako trdo za denar. O tako obilni pijači je obstal že nekateri čmerikasti škric in zagodrnjal: Kmet si ne bo opomogel nikoli, ker zatrati vse svoje krajcarje na vino o teh nepotrebnih proščenjih. Nesreča njegova so prazniki, ki ga odvračajo od dela pa tudi od vode, ki se mu zdi v take dni menda strupena. Ta sodba se mi zdi prestroga in krivična. Delavnikov je v letu desetkrat več nego cerkvenih shodov. Prekrasno, povsod skrbno obdelano naše polje, razprostirajoče se po bregovih in dolinah, izpričuje jasno in glasno, da izpolnjuje dolenjski ratar vestno in marljivo svoje dolžnosti. Nihče mu ne sme zameriti, ako hoče kdaj pozabiti svoje brige in nadloge in se poveseliti in razvedriti kako urico v društvu svojih sosedov in prijateljev. Dobre volje je bolj potreben, pa tudi bolj vreden nego vsak drug, saj si jo bogme krvavo zasluži. Kadar slišim tako bedasto grajanje, mi pride na misel stara naša pesem, ki ne porečem, da je pametna, ali ima v sebi vendar tudi nekoliko resnice: Bratje pijmo vince — Naj voda tam stoji — Naj pije jo gospoda — K' za vince ne trpi. Ni to se ne sme pozabiti, da gre pravi kmet k Sv. Roku in na vsako božjo pot najprej zaradi službe božje, na vino misli šele po sv. maši in pridigi. Gospoda pa vidijo cerkev navadno le odzunaj, k Sv. Roku pridejo iz prazne radovednosti, da zijajo v dekleta in da morejo potem doma povedati, čigavo vino je bilo najslajše. Leta 1848. se je vršilo to naše proščenje še dosti bolj hrupno in radostno nego druga leta. In po pravici. S kmeta je padel za zmerom težki jarem tlake in desetine. Nove svobode se je veselil prav po otročje, kajti takrat še nihče ni mislil, da bo

treba plačati tisto vražje „poškodovanje“ (odškodovanje), ki je zaprlo toliko dolenjskim gospodarjem sapo. Dijaki in drugi narodnjaki so bili oduševljeni radi slovenščine, kateri se je priznala veljavnost tudi po zakonu. Ves hrib se je napolnil s srečnimi ljudmi. Pri vseh odrih, v vseh druščinah so se razlegale pesmi, zdravijce, burke, šale, smeh, vriskanje in ukanje. Graščak iz bližnjega gradiča je napajal svoje nekdanje podložnike in se ni kar nič unejevoljil, ko so mu jeli, grohotaje se, laziti samopašni kmetiški paglavci na kolena in se mu obešati okolu vratu. Zagledavši čevljarja Rozmana, ki je šel v letu komaj po enkrat kam iz mesta, mu je podal roko, nalil dve kupici in pil z njim bratovščino! Žlahtni Pilpoh se je sprehajal prijazno s krčmarico Kočijaško. Babnica je bila še mlada, močno pri sebi in jako čedna, da se ni ustrašila vsakega dekleta. V tem neskončnem in splošnem zamikanju je izginil, kakor vidite, vsak razloček med stanovi. Nekdo se domisli „bratov Hrvatov“, ki so se baš krvavo bojevali proti silovitim Madžarjem in prosi znance, da bi se nabirali zanje darovi! Ljudje so zavpili: Živio! in v četrt ure so nametali pol klobuka krajcarjev, grošev in tudi večjih denarjev. Zdaj se prikaže na hribu gosp. Vedež. Mladina zavrisne od veselja, da je letelo kar skozi ušesa. Dijak Tršinar, visok korenjak, ki je stanoval več let pri sosedu, in še nekateri drugi fantje ga dvignejo in nosijo semtertja na ramah. Kamorkoli so prišli z njim, je zagrmelo v pozdrav: Živio, živio gospod Polak! Živela Slovenija! Pametni možje so majali z glavami in govorili: To se ne bo zvršilo dobro. Polak ima še majhno službo. Njegovi poglavarji so tukaj. Njega časte, da ga bolj ne morejo, za njih se pa nihče ne briga. To

se jim gotovo zamalo zdi. Bog daj, da bi bili krivi preroki, ali strah nas je, da ga danes leto ne bomo videli pri Sv. Roku. Stoje na nasipu pod lipo je pridigal gosp. Vedež dobre pol ure vnemaje svoje poslušalce na dosmrtno ljubezen do matere Slovenije. Z iskrenim svojim govorom je ljudi tako ganil in razpalil, da so jokali, objemali eden drugega in s povzdignjenimi rokami prisegali zvestobo slovenski domovini. Prav lepo je zahvalil mladeniče, ki so ga nosili, potem pa jim je dejal smehljaje se: Današnji dan mi ostane v spominu do zadnjega mojega trenutka, ali na svetu je že tako, da ni nobene sreče brez nesreče. V tem, ko me slavite vi veliko bolj nego sem vreden, preže name ne daleč odtod moji sovražniki z vrečo, v katero me mislijo nocoj stlačiti in namahati zato, ker sem jim povedal v svojem časniku resnico. Dijaki se spogledajo, njihov vodnik Tršinar se zakolne: Mi smo Vam poroki, da se to ne bo nikoli zgodilo, ali prosimo Vas, da nam svoje sovražnike imenujete. Gospod Vedež ni hotel nikogar ovaditi, mahnivši z roko je pustil fante in se zamešal med tovariše in stare prijatelje. Dijaki so se posvetovali, kako bi zasledili lopove, ki so hoteli osramotiti njihovega ljubljenca. Sum jim je letel na pet negodnikov, sosebno pa na Grgiča in Korlička, ker sta bila onadva v mestu glavna nemirnjaka. Zarotnikov ni bilo treba dolgo iskati. Tršinar ju je našel v tesnem jarku, po katerem se gre od Sv. Roka proti Šmihelu. Korliček je držal v roki culico, v kateri je bila vreča. Ker se je delala že noč, nista zapazila, da se je skril v bližnje grmovje in ju poslušal. Pomenkovala sta se, da bosta napadla gosp. Vedeža v jarku, ko pojde po svoji navadi med

zadnjimi tod domov. Dejavši ga v vrečo bosta zažvižgala trikrat na prste. To znamenje bo zbralo vse tovariše. Gospod Vedeža bodo odnesli v hosto in ga tam nabijali, dokler se ne bodo naveličali. Tršinar vstane in odide nazaj k dijakom ter jim naznani, kaj je izvedel. Nastopila je noč, ki je bila lepa in svetla. Ljudje so se napotili domov izvečine že popoldne, o mraku se je prostor okoli cerkve izpraznil skoraj povsem. Točil je samo še en krčmar, pri njem so pili Korličkovi tovariši. Sempatam je stala kaka gruča veseljakov, prepevajočih zaljubljene čenče in kvante, in je taval in se zaletaval kak posamezen pijanec, dokler ga ni položilo vino na trdo zemljo. Pod cerkvijo je rasla velika, stara lipa, katero so že davno posekali. Pod njo se je šalil gospod Vedež z godci in mladimi meščani, svojimi častilci in prijatelji. Tršinar zašepeta dijakom, da treba iti na delo. Šli so v jarek in zasačili oba zarotnika. Grgič se jim je iztrgal in pobegnil. Korlička pa je zmašil Tršinar v vrečo in ga zadel na ramo. Breme ga ni dosti težilo. Tekel je ž njim po jarku navzdol, potem pa zavivši na levo po poti, ki gre pod hribom v goščavo. V ti hosti se ni bilo bati nobene priče. Fantje obesijo čvrsto zavezano vrečo na močno vejo visokega drevesa ali prav nizko, niti seženj nad zemljo. Korliček, slab junak kakor Grgič, se je ustrašil sovražnega zaskoka tako silno, da je omedlel in ni vedel ničesar, kaj delajo ž njim. Ko se je predramil, je že bingljal z drevesa. Slišal je napolglasen razgovor, ali razumeti ni mogel ni besede. Po vreči je jela tipati mrzla roka. Korliček jo je čutil na rami, na glavi in za vratom, potem se mu je zdelo, da se pomiče polagoma po hrbtu doli proti nogam. Ko je otipala kraj,

katerega je najbrž iskala, je nekdo zavpil z gromovitim glasom: Udri! Zdajci so začeli padati na jetnika od vseh strani udarci, rezki, bridki in gosti kakor rogljata suha toča. Zaman je javkal in klical na pomoč, zaman se zvijal in meteljal v svojem zaporu. Premetavanje mu nadloge ni zmanjšalo nego jo povečalo in pomnožilo. Prej so letele šibe samo na eno, in to na tisto mesto, katero je odločila zanje priroda in šega vseh narodov, zdaj pa so ga smukale tudi po nogah, po rokah in celo po glavi. Še čez štirinajst dni mu je bil obraz ves lisast in roke polne križajočih se črnih in sinjih prog in riž. Ko so dijaki mislili, da so ga dovolj kaznovali, so izginili natihoma kakor sence; v gozdu je ostal Korliček sam. Bil je tako stepen, da se nekaj časa ni mogel niti ganiti. Ali šibe niso bile največja beda, ki je prišla ta večer nanj. Komaj so ga pustili sovražniki, so se mu jele prikazovati vsakovrstne neznanske pošasti, da nas varujta Bog in Mati božja take groze. Strašilo ga je neprenehoma vso dolgo noč do solnčnega vzhoda. Človek se mora čuditi, da je ostal živ in zdrav. Najprej se je oglasil nad njim čuk. Tudi na bližnjih drevesih so vpili čuki in sove. Teh ptičev se je bal že odnekdaj, ker je vedno slišal, da so hudourniki, ki naznanjajo smrt, ogenj, točo ali kako drugo veliko nesrečo. Ko je potihnilo skovikanje, se je začula tožna mrtvaška pesem. Korličku je strah poživil ude. Vzel je iz žepa nožič, da bi razparal vrečo in pobegnil. Naredivši majhno linico je nazaj odskočil. Mimo njega je šel sprevod. Beli možje brez glav so nesli odprto rakev, v kateri je ležal krvav in razmesarjen mrlič. Korliček zamiži, da ne bi gledal te strahote. Ko zopet odpre oči, je zijal vanj ogromen vol,

iz gobca mu je švigal plamen. Za njim se je prikazal krilat, ognjen zmaj, še stokrat groznejši od vola. Priletele so potem dolge, rdeče kače. Zadnja je bila bela in na glavi je imela svetlo krono. V nji je bil vdelan žlahten kamen, ki se je svetil kakor solnce. Kače so strašno sikale in pomaljale proti njemu strupena žela, da bi ga pičile. Zdajci privrši silna reka. Iz nje so vzdigovale velikanske ribe svoje ostudne glave. Zaganjale so se vanj od vseh strani, da bi ga požrle. In tako je zamenila ena nakaza drugo. Proti jutru so izginile pošasti, zabučala pa je nevihta, kakršne še ni doživel Korliček. Polomila je vse drevje okoli njega in se zaletavala v hrib, da se je tresel kakor mrzličen bolnik. Vihar je metal vrečo goriindoli, semtertja, da so vse kosti pokale v jetniku. Butilo ga je vsak hip ob zemljo ali pa ob veje in deblo. Tisto noč je divjala nevihta tudi v Novem Mestu. Z naše hiše je vrgla več nego sto kosov opeke in na sprednjem koncu nam je pobila vsa okna. Med viharjem je tudi grmelo in treskalo skoraj brez presledka. Strela je zapalila dva mestna kozolca. Zbeganemu Korličku se je dozdevalo, da se je omajal ves svet in začel plesati okoli njega. Najprej mu je priskakal pred oči ljubenski hrib, potem Rasno, Mihovo in Gorjanci. Še huje pa je ostrmel in zatrepetal, ko se je užgala gora za goro, vas za vasjo in naposled tudi Novo Mesto. Njegova rojstvena hiša je stala vsa v plamenu. Obup mu da srčnost, da prereže vrečo. Stopil je na zemljo in se uveril, da to, kar je videla njegova zmešana glava, ni bil požar nego svetloba vzhajajočega solnca. Tako trdo se je pokoril lahkomiselni postopač za svojo hudobno nakano! Domov je prišel bled kakor

smrt. Kazen, katero je pretrpel, je ostala ljudem dolgo časa skoraj neznana. Dijaki so molčali, ker so se bali profesorjev, ki bi bili za tak prestopek zapodili brez dvojbe marsikoga iz šole. Korliček sam pa tudi ni hotel povedati svoje neizrečene sramote. Svoji materi se je nalagal, da so ga prijeli razbojniki ter ga zvezali in zavlekli v hosto. Tam pa si je oprostil roke in se jim branil tako junaško, da so ga morali pustiti. V temi je zablodil, prenočil v gozdu in videl tiste prikazni, o katerih sem vam pripovedovala.

Kar so ugibali gospod Vedeževi prijatelji, se je uresničilo že čez dobre štiri mesece. Gospoda so ga premaknili iz Novega Mesta o Božiču l. 1848. Dobil je službo, če me spomin ne vara, v Ribnici. Ubogi Sloveniji pa so dali njeni sovražniki piti omotice ter jo položili na posteljo, na kateri je trdno in zdržema spala do l. 1865. Tisto leto so prekrstili Novo Mesto v Rudolfovo. To svečanost so prišli praznovat iz Ljubljane prekrasni junaki v rdečih srajcah. Stopivši k speči Sloveniji so zavrisnili: Noč in tema je minila, zopet nam sveti jasen, prijazen dan, čas je, da vstaneš in se veseliš svojih otrok in prijateljev. Slovenija se je dvignila in odtakrat se ni dala več omotiti. V prvi vrsti tistih, ki so jo oduševljeno pozdravili, je stal Korliček za zgled vsem meščanom in v očiten dokaz, da nekateremu človeku ni treba ustnih naukov, nego da ga spametuje tudi — kaka vreča.

24. Doktor Prežir.

'Dekla Jera nam je pripovedovala kaj rada o strahovih, v katere je verjela čvrsto kakor v Boga in v sv. Šembilijo. Za najmičnejšo njeno povest te vrste smatram tole:

V Kamovi hiši pred mostom je stanoval pred veliko leti jako imeniten in bogat gospod. Prvakoval je nele med uradniki, ampak tudi med meščani in okoličani. Brez njega volje in vednosti se ni smelo nikjer nič storiti in zgoditi. Vedel se je tako oblastno, da so mu zdeli gospodje pridevek: Novomeški Napoleon! Dasi je bil oduren in trd, častili so ga ljudje skoraj kakor Boga. Celo tercijalke niso vedele mnogo let nič slabega o njem; lotile so se ga šele nekoliko mesecev, preden je bil premaknjen od nas nekam gori na Nemško. Dobro, krotko in preprijazno njegovo gospo pa so obirale te jezičnice že precej odkonca, ko je prišla pred most. Ker ji niso mogle očitati drugega, so posegle nazaj v njeno mladost. Pred zakonom se je poznala, veste, s tistim slovečim doktorjem Prežirjem, ki je zložil toliko pesmi, katere prepevajo veseljaki še dandanes. V našo krčmo so hodili kaj zastavni gospodje: Vesel, Trbuc, Ažman, Ravnik, Groga in drugi taki. Ti naši gostje so se menili dostikrat o Prežirju in ga opisovali prav natanko, kakov je bil, kake navade je imel in kaj je doživel in pretrpel. Vsi so trdili v en glas, da ga treba šteti med največje razumnike, ki so se porodili v naši deželi in v našem narodu. Kdor ga je videl in čul prvikrat, ni zapazil precej čudovite njegove bistroumnosti in zmiselnosti. Beseda mu ni tekla lahko in gladko. Mož je nekoliko mecal in pripovedoval vse mirno in enolično, ne pa kakor nekateri govorniki, da bi bil vmes kričal, pačil obraz in mahal okoli sebe z rokama. Tudi ni bil vaden, da bi se bil smejal sam svojim šalam. Ko pa je odjecljal prvih pet ali šest besed, se mu je razvezal jezik in zdrknila je z njega dostikrat tako slana, da so se

morali prijeti možaki za trebuh, da jim ga ne raznese smeh, babe pa so bežale iz hiše, kakor bi jim pritiskal za petami sam peklenski rogatec. Njegove burke, veste, niso bile vselej take, da bi jih smeli slišati otroci. Brat ga je dobrovoljno kdaj pokaral: France! razuma imaš dosti, razuma, ali kaj pomaga, ko pa nečeš rabiti pameti. To prijazno očitanje je pomenilo, da je zaničeval Prežir tiste podle umetnosti, s katerimi se dobi na svetu najprej velika služba, imenitnost in bogastvo in jih zaradi tega zovejo praznoglavci pamet. Zahteval je od vsakega človeka resnico in pravico in spoštoval je samo tistega, kdor se je odlikoval s čednostmi in z vednostmi. Malopridneža in bedaka je črtil in preziral, čeprav je bil najmogočnejši velikaš in milijonar. On se ni znal ne lagati ne hliniti. Nikdar se ni nikomur prilizoval, uklanjal ali priporočal in prosil milosti. Gospodi je dokazal, da razume več nego vsi drugi, pa si je mislil: Zdaj veste, kdo sem in kaj znam. Če sem za vas, vzemite me v službo; če nisem, mar mi je! Živel bom tudi brez vas. Takih ponosnih korenjakov v stare čase vlada ni sprejemala rada med uradnike. Prežir si je moral iskati drugje kruha. Meni se prav zdi, da ga je imel v pisarnici neki drug doktor, ki mu je bil prijatelj. Delal je zanj pravdarska pisma ali kali. To pa vem za gotovo, da mu zaslužek ni bil preobilen. Hodil je rad v gledališče in na druge gosposke veselice; že radi njih se je moral oblačiti karsedá lepo, po najnovejši šegi. Take reči pa niso zastonj. Vedlo ga je kdaj trdo za denar. Svoje dohodke je potrošil tem laglje, ker je bil jako usmiljenega srca in dobrih rok. Noben revež ni šel od njega brez daru. Najrajši je pomagal poštenim siromakom, ki so se sramovali

prositi: takim je stisnil v dlan kar celo dvajsetico pa tudi goldinar. Sestra, ki mu je nekaj časa gospodinjila, je zagodrnjala nejevoljno nad nekim beračem, ki se je bil navadil, da je prišel vsak dan po miloščino. Prežir pa jo je zavrnil: Kaj se jeziš, ali ne veš, da mora človek vsak dan jesti in še po večkrat. Na začetku šolskega leta je videl učenca, ki se je milo jokal, ker mu uboga mati ni mogla kupiti bukev. Ko je izvedel, zakaj plače, ga je prijel za roko in šel ž njim v prodajalnico ter mu kupil nele knjige, ampak tudi papirja in drugih potrebnih reči, po vrhu pa mu podaril še petico za jabolka. Dijak višje šole je potožil tovarišu, da bo moral šolo pustiti, ker oče ne more več zanj plačevati, druge podpore pa nima. Prežir, ki je slišal te besede, potrka ga po rami in mu veli: Prijatelj, pojdite z mano. Neki trgovec, moj znanec, potrebuje za tri otroke učitelja. Dajal Vam bo hrano, stanovanje in kak majhen nameček tudi v denarjih. Tako je pomogel pridnemu mladeniču, ki je postal pozneje sloveč duhovnik in doktor sv. pisma. Mnogim ubogim dečakom je dobil kosilo v samostanu. V Ljubljani se je bil pobratil z imenitnim patrom Benútom. Preden so se odprle po sv. Mihelu šole, se je vselej oglasil pri njem. Benút je že vedel, po kaj je prišel, pa se je zasmejal in ga vprašal: No, France, koliko bi jih pa letos rad preskrbel z zloglasnim našim ričetom? Ali veš, žlice jim boš moral sam kupiti. Že bolj odrasle dijake pa je priporočal svojim bogatim znancem, sosebno pa profesorjem malih šol, da so nagovarjali roditelje, naj si jih vzamejo svojim otrokom za hišne učenike. Kranjci ne morejo brzdati jezika. Skoro vsakemu človeku natvezejo kak priimek, da ga pikajo ž njim za hrbtom ali pa tudi dražijo v obraz. S pravim

imenom menda ne kličejo nobenega krčmarja, nego govore rajši: Bikabirt, Kobilabirt, Švedrabirt, Prosabirt, Silabirt, Muhabirt i. t. d. Ni dolgo, kar je umrl pisač, ki so mu dejali doktor Kibla. Pa tudi pravih doktorjev naši ljudje ne puščajo na miru. Gorenjcem ni storil Prežir nikoli nič žalega, pa so mu pritisnili vendarle smešni in grdi pridevek: doktor Figa, zato ker se je rad zabaval z otroki in jim pridno kupoval sladke tržaške fige. Ljudje pravijo: Kdor otroke ljubi, brez skrbi snubi. Tak mož res najlaže nosi težko breme zakonskega stanu. Tudi doktor Prežir si je našel v Ljubljani lepo in obenem bogato deklico, s katero se je želel poročiti. Ali njemu ni bila namenjena nobena pozemeljska sreča. Zaveroval se je v to gospodično tako globoko, da je ni mogel pozabiti ne na tem, in kar je gotovo še dokaj bolj čudno, niti na onem svetu. Pod okno ji je hodil baje v jasnih nočeh, ko je svetil mesec, prepevat: Luna sije — kladvo bije . . . To pesem je bil zložil navlašč zanjo. Razen te pa še mnogo, mnogo drugih. G. Groga mi je posodil precej debele bukve, ki so bile polne Prežirjevih pesmi. Prebrala sem vse od konca do kraja. Nekatere so bile pobožne in svete, kakor kaka prav lepa pridiga, največ pa je bilo posvetnih, takih, kakršne najbolj ugajajo vroči mladini. V njih poveličuje Prežir lepoto svoje izvoljenke ali pa opisuje tako ganljivo hrepenenje in bolečine svojega srca, da so mi prihajale neprenehoma solze v oči. Dandanašnji se nahaja pač malo moških, ki bi ljubili in častili svojo žensko tako resnično goreče in stanovitno, kakor jo je ta imenitni slovenski doktor. Gostje naši niso nikoli ničesar slišali, kakovega srca je bila proti njemu ona. Jaz mislim, da bi ga bila

vzela drage volje, ko bi bil imel toliko dohodkov, da bi bi se bila vozila pri njem lahko v kočiji in živela še dalje tako dobro in brezskrbno, kakor je bila vajena v domači hiši. Ali revnega človeka, če je prav doktor, se bi branilo še kako kmetiško dekle, nikar gospodična, za katero so se poganjali najboljši snubači, mestni in deželski. Ponudil se ji je velikaš, vaša gnada, ki je dobil od cesarja prelepo službo, po očetu pa denarjev, da sam ni vedel koliko. Oče in mati sta rekla: Vzemi ga! in pokorna hčerka ju je poslušala in se z velikašem pozakonila. Njena nezvestoba je Prežirja tako potrla in zbegala, da ni moči dopovedati. Lažljivi svet in tožno življenje sta se mu pristudila. Kdaj se je zaril v papirje in brskal in črčkal po njih noč in dan brez spanja, brez jedi in pijače. Večkrat pa mu se je delo uprlo, da po štirinajst dni ni prijel nič za pero. Taval je zamišljen semtertja, kakor bi bil mesečen, ali pa je dirjal po cesti, kakor bi ga kdo podil. Živel je brez pravega redu in pravila. Zanemarjal je opravke, pa tudi samega sebe. Na obleko ni pazil več tako skrbno, kakor nekdaj, dostikrat so ga videli prav borno opravljenega. Sosebno so se smejali Gorenjci njegovi stari kapi in izpreminjastemu klobuku. Tolažbe in zabave si je iskal v druščini, ki ni bila vselej dobro izbrana, najrajši pa v vinu. V krčmah je prebil po ves večer, kdaj tudi popoldne. Radi te slabosti so ga razlajali sovražniki, še bolj pa hinavski prijatelji za silnega pijanca. Ta govorica je bila prehuda in nesramna. Prežir je sedel mirno pri svoji merici: on ni nikoli razbijal in razgrajal ali delal ljudem nadlege. Tako pohlevnega pivca si želi vsak gostilničar. Tudi naši gostje so začeli enoč premlevati to Prežirjevo pijanstvo, gospod Ravnik pa jih je ustavil in

pošteno branil slavnega pesnika. Dejal je: Za pet ran božjih, ne bodimo taki zlobni farizeji! Prežir ga je rad pil, kakor ga pijemo radi mi, ki smo tukaj, in z nami brez števila ljudi vseh stanov in narodov. Pač res je, da objedajo sršeni samo žlahtno sadje, lesnik pa se niti ne dotaknejo. Drugim pivcem nihče nič ne očita, ker so ničle, Prežir pa je ostal še po smrti imeniten in velik mož, zato misli vsak capin, da ima pravico, ometavati mu grob z blatom. Ni tega ne smemo pozabiti, da smo mi tu izvečine oženjeni dedci; doma nas čaka društvo, žene in otroci, itak visimo v krčmi dostikrat od sedmih do polnoči, če ne še dalje. Doktor Prežir pa je bil brez rodovine, samec. Če bi mu prav nobena žalost ne bila morila srce, gnala ga je v krčmo že puščoba. S čim in s kom za Boga bi se bil mogel kratkočasiti v svoji mali izbi doma. Spati se mu ni dalo in brati se pa zmerom tudi ne more. Zopet se potrjuje stara resnica, da vidimo pezdir v očesu bližnjega, bruna v svojem pa ne vidimo. — Naši gospodje so pravili, da ga je bila tožnost enoč tako prevzela in zmešala, da ni nič vedel, kaj dela in ukreplje. V ti zmotnjavi se je hotel sam končati. Že se je bil zadrgnil, ali prihiteli so še o pravem času domačini in ga oteli. Usmiljeni Bog, ki je poznal njegovo plemenito srce, ni želel, da se pogubi časno in večno, nego da se reši in zveliča. Ni še učakal velike starosti, ko se ga je prijela huda bolezen, ki se ni dala ozdraviti. Na smrtni postelji se je resnično pokesal vseh svojih grehov in napak in je umrl spokorjen, okrepčan s svetimi zakramenti in v trdni veri, da najde človek mir in pravo blaženstvo samo v naročaju vzvišene naše matere, svete katoliške cerkve.

Tisti prvak, ki se je oženil s Prežirjevo milico, je služil najprej v Ljubljani ali kje, kasneje pa ga je poslalo poglavarstvo v Rudolfovo. Ker v mestu ni mogel najti pripravnega stanovanja, je šel v šmihelsko župnijo in vzel v zakup Kamovo hišo, kar sem že omenila. Ljudje so hitro izvedeli, kako znanje je imela njegova gospa na Gorenjskem. Povedali so jim uradniki, ki so prebivali nekdaj v Ljubljani; s Prežirjem so nekateri celo občevali. Pa saj ni bilo treba dosti praviti. Prežir govori o svoji ljubezni na vsa usta v pesmih, katere poznajo že zdavnaj tukajšnji Dolenjci. Kar jaz pomnim, prepevajo v mestu: Luna sije . . . ne le dijaki, ampak tudi vse dekle in pestunje. Gospa je živela s svojim možem v prelepi prijaznosti in slogi, vsaj na videz. Bog ji je bil podaril tudi nekoliko krasnih in prav dobrih otrok. Nekateri pa so vendar ugibali, da ne more biti srečna, ker je bila zmerom tako bleda in dostikrat vsa razmišljena. Trdili so, da se ji sili še vedno v spomin zapuščeni ljubček. Za hišno si je vzela neko suho Marijo, zvesto ali precej sitno babnico. Razen nje ji je stregla moja znanka Neža, ki je služila prej obenem z mano v krčmi. Ti dve sta dobro vedeli, kaj se govori o gospi, in Marija, ki ni mogla nič zamolčati, jo je vprašala enoč kar naravnost, če je bila res že zaročena s tistim slavnim doktorjem, ki je znal delati take mile pesmi. Gospa se zasmeje nekako posiljeno in veli: Da se ti ljubi pobirati te stare čenče! Doktor Prežir je bil tak ptiček, kakor so vsi. Kvasil je o ljubezni vsaki, da se je pomenkoval ž njo le pet minut. Kakor drugim, dobrikal se je kdaj tudi meni. Skrb me je bil! Trape, ki so mu verjele, je božal baje prav ljubeznivo, ali kadar mu je prišla muha, je pa znal tudi praskati kakor

maček. Hodil je v gledališče in na plesišča, pa je metal po tleh majhne listke, na katerih so bile zapisane vsakovrstne zabavljice na ljubljanske gospodične. Ti listki so šli potem od rok do rok po vsem mestu. Ogrebal je na tak način tudi mene. Jaz sem se strašno jezila. Ko je to slišal, se je grohotal in hvalil po Ljubljani, kako me je razsrdil. Pa s takim porednežem da bi se bila jaz zaročila? ha ha ha! Vidi se, da gospa ni hotela priznati resnice. Taji in zanika se lahko vse, še to, da je sneg bel. Jaz in Neža sva bili trdno uverjeni, da je mislila še zdaj na doktorja. Dokler je bil živ, ni se pripetila nobena takova reč, ki bi jo bila izdala. Kmalu po njegovi smrti je šla z gospodom nekam na deželo. Domov se jima ni mudilo, ker je svetil mesec. Vrnila sta se nekaj pred polnočjo. Hišna, ki je bila obenem kuharica, prinese večerjo. Komaj začneta zajemati, zapoje nekdo za hišo z zvonkim glasom: Luna sije — kladvo bije. Gospa se zgane, da ji pade žlica iz rok. Tresla se je kakor šiba. Ko je vprašal gospod, kaj ji je, zaječi: Oh, prišlo mi je tako slabo, da komaj diham. V posteljo so jo morali nesti, ker sama ni mogla iti. Vreme se je še tisto noč izpremenilo; deževalo je mnogo dni skoraj neprenehoma; noči so bile temne, da se ni nič videlo. Gospa se je opomogla in se zopet razvedrila, ali na njeno nesrečo se je razvedrilo kmalu tudi nebo. Zopet je sijal svetli mesec. Vreme je bilo tako toplo, mirno in prijetno, da sta ostala gospod in gospa do enajstih na vrtu. V Portovi hosti zavpije trikrat sova, precej za njo pa se oglasi s Krke: Luna sije — kladvo bije. Gospa zakriči in pade brez zavesti gospodu v naročaj. Drugi dan je vstala zdrava, ali ob pozni enajsti uri se je ponovila pesem in ž njo tudi njena

bolečina. Od zadnjega do prvega krajca in kadar je bilo oblačno, ni čutila nikoli nič težave, ker se ta čas ni slišalo nobeno petje. Ko pa se je začela luna polniti, se je oglasil vsak večer neznani pevec in uboga gospa je trepetala in omedlevala. Večkrat jo je lomil in zvijal tak strašanski krč, da jo je hotelo zadušiti. Precej, ko je ponehalo petje, prešla ji je tudi bolezen. To petje ni bilo zmerom enako; kdaj se je čulo več glasov, največkrat pa samo eden. Še bolj čudno je bilo to, da se ni glasilo vselej z istega kraja, nego zaporedoma s Šanc, izza Kamove hiše, z Lok in kdaj celo s Krke. Najbolj pogostoma pa je dohajalo vendar s Šanc, s tiste nekoliko viseče tratine, ki je na bregu za kapiteljskim vrtom. Gospod je mislil, da mu ženo hodijo nadlegovat razposajeni dijaki. Prej se kvartajo v kaki beznici, ko jih krčmar zapodi, gredo pa tulit na Šance. Če dobe kak čoln, se vozijo po Krki in ustavijo kje za Kamovo hišo, da tam vrišče in nagajajo. Tožil jih je ravnatelju, ali brez uspeha, ker so vse utajili in se jim ni moglo nič dokazati. Gospod je bil velik prijatelj s kanonikom Jelovškom. Nagovarjal ga je, da bi šel dijake svarit in jim se grozit z najstrožjo kaznijo, ako ne bodo mirovali po noči. Jelovšek je prišvepal — imel je takrat bolne noge — res v šolo, ali fantov ni hotel zmerjati in strašiti, nego jih je prosil prav lepo, naj bi ne prepevali več: „Luna sije“ v takem kraju, kjer bi jih mogla čuti tista bolehna gospa v Kamovi hiši. Reva je tako občutljiva, da bi ji utegnilo to petje jako škoditi. Dijaki so se o teh besedah na ves glas zasmejali. Eden je baje celo dejal: O saj vemo, zakaj ji preseda pesem; naj ji le, saj je presedala tudi Prežirju njena babja omahljivost. Prošnja kanonikova ni pomogla nič. Kakor

prej razlegalo se je ob mesečini ponočno petje in begalo in mrcvarilo nesrečno Ljubljančanko. Neža vpraša Marijo, zakaj neki ne more slišati te prelepe pesmi brez hudih bolečin. Hišna odgovori: To se zdi tudi meni neizrečeno čudno. Če jo pobaram, pokima z ramama in pravi, da so krivi slabi njeni živci, katere razdraži zlasti ponoči vsaka malenkost. Mogoče! Ali jaz bi dejala, da je glavni uzrok morda nekaj drugega. Pesem: „Luna sije" jo domišlja dekliških let, vesele njene mladosti, pa se ji stoži in milo stori, ker ve, da se ji ta zlati čas ne povrne nikoli, nikoli več. Tudi zdaj se ji godi dobro. Tako, kakor njo, ne časte nobene druge gospe v Novem mestu in za življenje ima vsega dovolj, česarkoli poželi. Ali ljubljanskih veselic ji ne more dati malo naše mestece. Dostikrat vlada v njem taka puščoba, da bi človek najrajši pobegnil. Tudi stanovanje naše je preveč odljudno. Sosebno ob grdem vremenu prebó se prav težko v ti samoti, ki je bolj podobna puščavi, nego kaki vasi. — Marijino razlaganje se Neži ni zdelo dosti verjetno. Njo je obhajala že dolgo huda slutnja, ki se je tudi potrdila. Neko soboto je šla prav pozno s kablom po vode. Noč je bila jasna in svetla. Iz Krke se je vzdigovala semintja megla. Iz megle se pomoli najprej glava, potem tudi život velikega moža. Mahaje z rokami je letela prikazen z meglo vred gori po Krki. Za Kamovo hišo, baš pod gospino spalnico obstane ter se globoko trikrat pokloni in začne prepevati z močnim glasom: Luna sije — kladvo bije. Neža se tako prestraši, da pustivši kabel pobegne v hišo. Odslej ne bi bila šla tako pozno po vodo ne za sto goldinarjev. Zdaj se je na svoje oči uverila, da pevec ni dijak, ne kak drug človek, nego brez dvojbe

doktor Prežir, ki hodi svoji izvoljenki še po smrti naznanjevat neskončno svojo ljubezen. Marija ni verjela, da bi se mogel mrlič povrniti nazaj na ta svet. Nežini pripovedki si je smejala in velela, da se ji blede, da je imela prazno podobo megle za moža. Jaz pa sem bolje poznala svojo prijateljico. Kar vem, je govorila zmerom prav pametno in nihče se še ni pohvalil, da bi jo bil ujel v kaki laži. Resnico njenih besed je dokazoval tudi gospin prstan. Neža je imela sestrično Franico, ki je poznala mladega kovača. Ker je želela, da bi bila nje ljubezen trdna in brez greha, je šla s fantom v cerkev. Stopivša h kropilnemu kamenu sta spustila vsak svoj prstan v blagoslovljeno vodo. Pred velikim oltarjem sta potem prstana zamenila. Ali ta kovač je bil jako lahak človek. Še tisti teden je napajal v mestni krčmi neko drugo punčaro. Zvečer je zapazil, da mu je Franičin prstan počil. Nesel ga je k zlatarju, da mu ga je zvaril. O sv. Vidu se je napotil k maši na Ljubno. Tam je kupoval vino in se lagal neki Topličanki, katere ni prej še nikoli videl. Na roki mu zazvenči: tink! Ko pogleda, mu je bil prstan zopet počen. Dal ga je vdrugič zlatarju. Čez nekaj mesecev je ubila porednega kovača na isti gori strela. Po životu mu ni naredila nobene rane, tudi obleka na njem je ostala cela. Prstan pa mu je strela raznesla na drobne kosce, v očitno znamenje, da ga je zadela strašna kazen božja radi njegove grde nezvestobe. Tudi ljubljanska gospa je imela počen prstan, ki se za dolgo nikakor ni dal popraviti. Sama je povedala družini, da ga je poslala že trikrat k zlatarju, ali v dveh dneh je odjenjal vselej ravno tam, kjer se je bil pretrl prvikrat. Naročila je tudi Neži, da je šla ž njim k zlatarju. Ta bi bila rada vedela, kakšen

je in odpre spotoma škatuljico. V nos ji udari oster, mrtvaški duh! Obšla jo je taka groza, da se je zgrudila. Ko pove to prigodbo hišni, jo je začela psovati. Prismoda, avša, trapa in še druge grde priimke ji je dajala. Po nje misli je dišala po prhnelem stara volna, v katero je bil zavit prstan. Ali ta Marija je rada obrnila vsako reč tako, kakor bi se ne pripetilo na svetu nikoli nič posebnega in božjega. Smukaje se vedno okoli gospode, je zapravila vso vero. Trdila je celo vpričo otrok, da je našla v bukvah, da sv. Jurij ni nikdar živel. Rogala se je Blaževemu blagoslovu in o svetinjah sv. Feliksa je blebetala, da so toliko vredne, kakor če bi ležala v oltarju kaka mačka. Prstana se je držalo tudi to čudno svojstvo, da je prišel sam nazaj, če ga je gospa izgubila. Enoč ga je bila nataknila, preden je sedla v čoln. Vozila se je goriindoli z znanci vred po Krki in ogledovala vodo, ribe, bregove in ljudi, kar zapazi, da prstana nima več. Moral se ji je zmuzniti in zdrkniti v vodo. Ko pride domov, poči z rokama, kajti zagledala je izgubljeni prstan na oknu. Modrijanki Mariji pa se niti ta prigodek ni zdel nič skrivnosten. Bleknila je: Gospa je mislila natakniti prstan, pa je v naglici to pozabila in ga pustila na oknu. Ali vsak pameten človek mi bo potrdil, da je gospa gotovo bolje vedela nego nje jezična hišna, kaj je vzela s sabo, ko se je šla na Krko vozit. Kadar se babnice lišpajo, se naključi presneto poredkoma, da bi pozabile dejati nase svoje dragotine. — Ljubljanska gospa se po letih še ni bila postarala, ali ponočni strah in notranji črv sta ji razdejala nežno truplo. Hodila je pripognjeno in ni je bilo drugega nego sama kost in koža. Slutila je, da ji življenje poteka. Neko

noč se je čulo silno razbijanje z bližnjega otoka. Zjutraj sta stali gospa in hišna pri Krki. Po vodi pride mrtvaški les, se ustavi za hip pri Kamovi hiši baš pred gospo in odplava dalje. Gospa je dejala: Krsta me opominja, naj se pripravim za daljno pot. Ribič je pozneje pripovedoval, da je videl tisto jutro na otoku gosposkega moža, ki je tesal črno skrinjo, ali kaj je bilo, in jo vrgel, ko je bila dodelana, v vodo. Neža je precej velela: Ta tesar je bil doktor Prežir, in meni se zdi, da je pogodila. Gospa se je še nekaj dni silila in hodila, potem pa legla in ni več okrevala. Odkonca se je spominjala rada raznih posvetnih reči: mladostnih svojih let, prijaznega Rožnika, prelepe dolske župnije, kamor se je vozila za veselje v topla pomladanska jutra. Zadnjih štirinajst dni je mislila samo na svoje otroke in na svojo dušo. Molila je slednjo uro in tako zbrano in goreče, kakor bi se zamikala. Če je prišel v njeno spalnico kak človek, ni je nič motil, ker ga ni niti zapazila. Bogu je vse mogoče, morda je bila res zamaknjena. Kdor jo je videl pred boleznijo, ne bi je bil zdaj poznal. Okrogli nežni obrazek se ji je pomladil in svetil in smehljal kakor nedolžnemu otroku. Čudno je bilo tudi to, da je pozabila na smrtni postelji nemško. Po slovensko je molila, po slovensko se razgovarjala z gospemi, po slovensko se poslavljala z gospodom in svojimi otroki. Prelivalo se je obilo solz, ko je izročila Bogu svojo čisto dušo. Reveži vse okolice so izgubili svojo mater, družina pa dobro gospodinjo, da boljše niso nikoli imeli in si je nikoli želeli. Truplo so odnesli na šmihelsko pokopališče, ki se je napolnilo po vsem svojem prostoru z gosposkimi in kmetiškimi pogrebci. Neža se je ustopila prav blizu

jame. Zraven nje je stal čuden gospod, ki ga ni videla v vsem svojem življenju. V rokah je držal debelo popotno palico. Bile so povse suhe in brez žil. Oči je imel zatisnjene, kakor bi spal. Život se mu ni nič ganil in zdelo se ji je, da niti ne diha. Izpreletel jo je strah, da je odskočila v stran. Domislila se je zopet — doktorja Prežirja. Ko se je pozneje ozrla, je bil neznani tujec že nekam izginil, na njega mestu je klečala pri grobu jokajoča Marija. Jaz nečem trditi, da je šel mrtvi slovenski pesnik za pogrebom nekdanji svoji prijateljici, to pa je popolnoma gotovo, da je tisti dan, ko so zagrebli njo, našla mir in pokoj tudi njegova duša. Odtakrat je minilo že veliko let, mnogo, mnogo potov je svetil polni mesec na jasnem nebu, v Kamovi hiši pa ni slišal o pozni ponočni uri nikdar več noben človek tiste krasne ali za rajnko gospo pregrozne pesmi: Luna sije — kladvo bije.

25. Gospodična Cizara.

V majhni vasi šmihelske župnije je prebival trpin Muk. Ker je spadal med uradnike, so mu dejali gospod, ali služba njegova je bila nele neznatna, ampak tudi nestanovitna. Živel je bolj v dolgovih in na upanje, nego o svojih dohodkih. Imel je gibčno, jako čedno ženo, katero je resnično ljubil, ker je bila proti njemu vedno ugodljiva, krotka in prijazna. Kadar mu je vrgla sreča v žep nekoliko šestic, sta jih zapila složno skup. Če je bila blagajnica prazna, sta pa stradala tudi složno skup: ona ni nikoli godrnjala, možu svojemu nikoli ničesar očitala. Proti drugim ljudem pa se je vedla rada precej osorno in zabavljivo.

Sosebno soseda Kucigaza je pikala neprenehoma za hrbtom, kdaj pa tudi v obraz, da so mu otroci zmerom tako blatni in razcapani. Kadar so se igrali za njeno hišo, je vselej ragljala: Grših paglavcev nego so Kucigazovi ni v devetih župnijah; zakaj jih dedec ne da v rejo ciganom, ki bi skrbeli zanje vsekako bolje od njihovega očeta, ali pa naj bi jih zaprl vsaj k pajckom v svinjak, da nam ne bi bilo treba gledati teh strašil. Kucigaz glasno ni rekel žal-besede, skrivaj pa se je strašno togotil na jezično sosedo. Bil je hudoben človek, ki je škodil že marsikomu z vražjimi svojimi umetnostimi. Znal je nastavljati vsakovrstna zdela, ki so naklonila tistemu, kdor se jih ni ognil in varoval, dolgo bolezen ali kako drugo veliko nesrečo, večkrat celo smrt. Za svojo kmetijo se je malo brigal, kaj rad pa je hodil na lov. Pogodil je vsako žival; zato so trdili lovci, da se je zapisal hudobcu, ki mu je dal začarano puško. Mukovka je zanosila. Kakor marsikatero tako, nadlegovale so tudi njo vsakršne bolezni in bolečine, ki so ji jemale vso dobro voljo. Neprestano se je zadirala in vpila na vsakega človeka. Najmanjša reč jo je ujezila, da je pihala kakor gad. Na nečedne sosedove otroke se je nekoč tako razsrdila, da je vrgla nanje pomije. Kucigaz je to videl in dejal: Čakaj baba, bom ti zacvrl, da se ti bo gabil tudi tvoj pankert in mi boš še zavidala zdrave in krepke moje dečake, naj bodo zamazani in razdrapani kolikor jim drago. Vzel je puško in ustrelil velikanskega povodnega ptiča, kakršnega še nihče ni videl v tem okraju. Desno nogo mu je odbil; leva, ki mu je ostala, pa je bila dolga gotovo dva čevlja. Ptiča je iztrebil in obesil pod streho na steno, ki je

bila obrnjena proti Mukovemu stanovanju. Ko je Mukovka odprla okno in zagledala Kucigazovo zdelo, je zazijala, plesnila z rokama in se čudila ptiču, najbolj pa strašanski njegovi nogi. Nakaze se kar ni mogla nagledati. Povedala je vsem znankam zanjo ter jih vodila k oknu, odkoder se je videla. Celo v ponočnih sanjah se ji je prikazovala in jo strašila grda divjačina in njena noga. Prišel je čas, da je porodila. Povila je zdravo hčerko, ali, o joj, imela je samo desno nogo človeško, leva pa ji je bila tanka, suha s krempeljci, vsa takova, kakršno je molil od sebe povodni ptič na sosedovi hiši. Kucigazu se je volja napol izpolnila. Mukovka mu je res zavidala blatne in raztrgane dečake, ali se ji ni gnusil ubogi otrok, nego neskončno smilil, da je premišljevala nočindan, kako bi mu pomogla in ga obvarovala sramote in zaničevanja. Kako ime je dala svoji hčerki, nisem nikoli čula; ljudje so ji rekali sploh: Cizara in tako jo bom imenovala tudi jaz. Mukovka je obvezala Cizarici ptičjo nogo tako na debelo s cunjami in povoji, da se na oči ni razločila čisto nič od desne, človeške. Ko je nekoliko odrasla, ji je dala narediti za obe nogi enaka čeveljca. Ker sta mati in oče znala molčati, ni izvedel noben človek, kako nogo je načaralo Cizarici Kucigazovo zdelo. Deklica je ostala vedno zdrava kakor riba in se je razvijala brzo in krasno. Lepši in pametnejši od nje ni bil noben otrok na vsem Dolenjskem. Prikupila in priljubila pa se itak ni nikomur. Nihče je ni hotel pestovati ali se z njo igrati. Ljudje so govorili, da se jim mrzi, dasi niso vedeli, zakaj. Celo psi so začeli lajati o njenem pogledu, kakor bi bila kaka divjačina. Očitno se je pokazala o vsaki priliki grozna nezgoda,

da je prejela od pošastnega ptiča ne le nogo, ampak tudi njegovo odurnost in zoprnost. S petnajstim letom je dorasla in se popolnoma razcvetela in dozorela za možitev. Po ti sreči je kar koprnela, kajti je bila že z dvanajstim letom vsa zaljubljena. Imela je trdno vero, da si bo lahko izbrala ženina po svoji volji. Za lepoto se ji ni moglo primerjati nobeno dekle, ni kmetiško ni gosposko, ni domače ni nemško. Govorila je prijetno, kakor bi se ji usipale iz ust dišeče rožice, pela sladko, glasno in ubrano, kakor zvon, in kadar se je smejala, je trepetalo poslušalcu srce od miline in rajskega veselja. Bog pa je obdaril tudi njen duh s čudovitimi sposobnostmi in umetnostmi. V bistroumu, v pametnem odgovarjanju in v slani šaljivosti jo je dohajal malokdo, prekosal pa nobeden ne. Pisala je gladko, razločno in lično, kakor bi bilo natisnjeno. Zaradi tolike nadarjenosti se je je prijel častni priimek: doktorica. Zaslovela je daleč in po pravici, kajti takega čudaka naši rojaki še nikoli niso čuli in videli. Iz bližnjih in daljnih krajev so vreli mladeniči in vdovci vseh stanov v Mukovo hišo, da se uverijo na svoje oči in ušesa, če govorica ne laže. Kdorkoli je prišel, je zatrdil prvi hip, da slave in povzdigujejo ljudje Cizaro še veliko premalo, kajti nje krasota ni zemeljska, nego nebeška; njen glas, naj pripoveduje ali poje, ne človeški nego angelski. Ali to zamikanje ni dolgo trajalo. Kolikor dalje so sedeli prihodniki pri nji, tembolj se jim je tožilo. Priljudnost njena se jim je zdela mrzla in posiljena. Oko se ji je neznano žarilo; človeka je začela obhajati groza, kajti ni se mogel iznebiti slutnje, da mu preti nevarnost in poguba. Vsak je komaj čakal, da se poslovi in odide. Prišedši na

cesto je hvalil Boga, da diha zopet zdravi, prosti zrak, o Cizari pa je nesel s sabo domov tako mnenje, da je ne bi hotel ni za ljubico, nikar za ženo. Doktorica ni mogla razumeti in pojmiti, da se nobeden teh oglednikov ne povrne, da bi jo snubil. Mislila je, da jih žali in odbija njena obleka, ki je bila čedna, ali bolj kmetiška nego gosposka. Zahtevala je, da ji kupi oče parazol, klobuček in druge take nepotrebnosti. Muk zaječi: Kako za Boga, ali ne vidiš naše revščine? Hudobno dekle se zadere: To mene nič ne briga, Vi ste gospod, ne more mi se tedaj zameriti, da hočem imeti opravo po svojem stanu. Mukovki je ta prepir, ki se je ponavljal odslej vsak dan med očetom in hčerjo, začel presedati. Dejala je možu: Privošči ji to veselje, privošči! Denarja res nimamo, ali saj se dobi v prodajalnici obleka tudi na dolg. Če bova mogla, bova že plačala. Muk je zdihnil in se podal. Tako se je prelevila Cizara iz kmetice v prvo jaro gospodično na Dolenjskem. Za moje mladosti so se zvale gospodične samo hčere višjih uradnikov, velikih trgovcev in graščakov. Zgled napuhnjene „doktorice“ je začel najprej rušiti ta pošteni starinski red in običaj. Mestnim dekletom smo dejali, da so „purgarske“, večje časti jim ni dajal nihče, niti je niso želele. Zdaj pa so hotele vse posnemati Cizaro. Gospoščina se je jela širiti po mestu in po deželi kakor kolera ali kaka druga nalezljiva bolezen. Iz Rudolfovega so hodile proste punčare služit v Gradec. Za leto dni so se vrnile v klobučkih in kmalu so si začele omišljati klobučke vse njihove vrstnice. Cape so izpremenile tudi naslov. Že pred kakimi petnajstimi leti so se imenovale gospodične hčere vseh mestnih rokodelcev,

deželskih učiteljev, kmetiških bogatinov, prvakov in bahačev. Prvo znamenje te nove dobe je bil povsod parazol. Trdo pokonci stopaje so držale to marelico razpeto, čeprav je bilo oblačno, in gospodje, ki so jih srečavali, so jih pozdravljali: Dober dan, gospodična! Oh, kako lepo jim je zvenela na ušesa ta besedica! Pokazale so, da znajo napredovati. Navlekle so nase drago suknjico z mrežastimi ovratniki in vsakovrstnimi čipkami, resicami, vrpcami, podšivi, našivi, povezami in bingeljci. Naposled so si nataknile na glavo tudi tisto nečedno, šemasto kofrnico, ki ji pravijo gospoda klobuk. Tako je šlo za vrstjo, dokler ni bilo nobenega vnanjega razločka več med pravimi in jarimi gospodičnami. Take cunje so slabe in dostikrat precej drage, ali ti stroški bi se dali morebiti še nekako utrpeti in pozabiti, ko bi bilo ž njimi vse odpravljeno. Toda izkušnja uči, da se primrze jari gospodični tudi druge dobre domače navade. V jedi izbira, da ji ni moči ustreči. Hotela bi papkati vsak dan meso in kofetek, ob nedeljah in kdaj tudi med tednom piščance in potvičico. Resno delo se ji upira in smrdi. Z voljo lika kvečjemu kako lepo perilo; pometajo, pospravljajo, šivajo in kuhajo naj pa mati in dekle. Če roditelji nečejo ugajati njeni bedasti trmi, se naredi bolno, pa se cmeri, ihti in javka, dokler se ji ne izpolni želja. Rajnki prošt Arko so izustili jako modro besedo. Dejali so: Dekle, ki je omikano in pametno, obenem pa pridno in pošteno, se sme zvati slobodno gospodična, naj bo katerega stanu mu drago; malopridnice in trape pa niso vredne nikakove časti, čeprav so grofovskega rodu. Dostikrat se spomnim Marentetove Marice v Šent Petru. Bila je krasne rasti in belega,

ljubkega obraza, da malo takih. Tudi ona je nosila parazol in lepo obleko, ali si jo je pošteno zaslužila. Marentetova krčma se je povzdignila z njeno skrbjo, da je spadala med najboljše na deželi: hodili in vozili so se tja radi tudi mestna gospoda. Mater so mikala bolj poljska dela, očeta pa zdravilstvo (bil je homeopat) in drugi opravki: krčmarila je Marica največ sama. Točila je prav dobro vino, znala je pa tudi izvrstno kuhati, streči ljudem in dati vsakemu človeku pravi odgovor. Pomenkovala se je prijazno s kmetom in gospodom, ponašala pa se vsegdar tako modro, da je bila za zgled vsem dekletom našega okraja. Iz ust ji ni prišla nikoli nobena neumna in nespodobna beseda, kvantačev se je bolj bala nego kuge. Vpričo nje so brzdali jezik najhujši razuzdanci, da je ne bi užalili. Ostala je nepokvarjena in nedolžna sredi brezštevilnih izkušnjav in prilik za greh. Ta deklica pa je bila tudi omikana in zbrisana, kakor le malokatera meščanka. Če ni bilo pivcev ali kakega drugega dela, je sedela vedno pri bukvah, zvečer jo je morala mati skoraj s silo goniti spat, ker se ni mogla ločiti od branja. Po slovensko je govorila, kadar je hotela, čisto in brez napake kakor kak učenik ali duhoven, vsaka beseda bi se bila mogla natisniti. To so mi potrdili uradniki in profesorji, ki so bili njeni gostje. Ta Marica je bila gotovo vredna, da se ji veli gospodična in marsikdo ji je tudi dejal, ali skromna deklica se je sramovala in branila te časti, prosila je gospode, naj ji reko po domače: Mica ali Marica. Tudi kak zastaven gospod bi bil lahko hvalil svojo usodo, ko bi jo bil dobil za ženo. Ali Bog ji je namenil še veliko boljšo srečo: vzel jo je mlado in cvetočo k sebi v nebesa. Od te

dične šentpeterske device se je ločila negodnica Cizara kakor noč od dne, kakor led od ognja. Delati ni hotela nič, živela je kakor lilija na polju, ki ne seje in ne žanje pa je lepše oblečena nego kralj Salomon. Po glavi ji je rojila samo ena misel: Kako bi zasačila kakega ženina in se omožila. O fantih in možitvi se je pogovarjala podnevi, o fantih in možitvi se ji je sanjalo ponoči. Brala in pisala ni nikoli nič drugega nego zaljubljenę čenče. Močno jo je prevarilo upanje, da ji bo njena nova gospoščina privedla snubačev na izber. Ker se nihče ni sam oglasil, jih je jela vabiti in klicati od vseh strani k sebi. Naročala in pisarila je znanim in neznanim fantom in gospodom, naj pridejo k nji na kratek pomenek, ker jim mora nekaj posebnega razodeti. Prosila je vse svoje vrstnice in celo romarice in beračice, da bi jo po svetu hvalile in priporočale. Mnogi mladeniči in možaki so se dali res pregovoriti in jo prišli gledat. Ni moči našteti vseh zvijač, s katerimi jih je mamila in lovila. Med prvimi se je pridrdral k nji eden tistih malih graščakov, ki jim pravimo kurnikarji. Zapazivši, da je brezverec, jela je Cizara prav po judovsko udrihati po resnicah katoliške vere. Sploh je zabavljala duhovščini proti vsakemu škricu, nadejaje se, da se mu bo prikupila s to nesramnostjo. Če se je oglasil kak dober Slovenec, je gorela tudi ona kakor živi ogenj za dom in pravice naše in psovala Nemce in nemškutarje, kakor da jih hoče posrebati v žlici vode. Kadar se je pa menil z njo kak nemškutar, se mu je bahala s svojo borno nemščino in imenovala naš jezik paversko krokanje. Pela mu je, ker drugače ni znala, po naše ali je trdila, da so slovenske samo besede, napevi pa vsi nemški,

ker bedasti Slobenarji dozdaj niso mogli izumiti ni enega svojega napeva. Proti kmetom je obrekovala gospodo, da so pijavke, ki hočejo posrkati prostemu ljudstvu zadnjo kapljo krvi, proti gospodom pa je čvekala, da je naš kmet hujši od živine in ni vreden, da se mu reče človek. Prilizovala se je iz raznih razlogov vsakemu: mladim in starim, samcem in oženjenim, takim, ki so se mogli, pa tudi takim, ki se niso mogli in niso smeli ženiti. Slepila je dijake višjih šol, ker je čula, da se v srcih nezrele mladeži ukorenini ljubezen kdaj najčvrsteje in najgloboče, da se ne da nikdar več izruvati. Pomislila je, da utegnejo imeti nekateri čez šest ali osem let že dobro službo. Ako bi morala ostati dotakrat brez moža — groza jo je izpreletela o ti misli — bo prišel morebiti kateri teh zvestih ljubovnikov po njo in jo odrešil mrzkega samovanja. Mukov sosed je bil krepak in jako imovit mož, ali ni bil nič srečen, ker mu stara, vedno bolna žena ni mogla ni živeti ni umreti. Cizara je upirala zaljubljeno vanj svoje oči, češ, baba pogine nemara vendarle že letos, predpustom vzame potem mene. Sploh se je milila in silila najrajši bogatinom; če ne poročnega prstana, smela se je nadejati od njih lepih daril, svilnatega krila, zlatih zapestnic in drugih takih, očem in srcu ljubih reči. Ponujala se je očividno celo sivolasim župnikom, mikalo jo je priti k njim za skrbnico ali tovarišico. Navdajalo jo je presladko upanje, da bo po bližnji njihovi smrti ogrenila ves njihov imetek, veste tistih 40.000 goldinarjev, katere ima poleg trdne vere slovenskih kmetov vsak star duhovnik spravljene v hranilnici. S tolikim denarjem si bo kupila ženina, kakršnega bo hotela. Vzel jo bo vsak baron, nikar

meščan — kmeta ne bi ni pogledala. Največ prilike za lov so ji dajale nedelje in cerkvene svečanosti. Ob takih dneh in zgodah se je vselej tako nafrfulila, da da so jo fantje že oddaleč zapazili. Če so bila druga dekleta belo oblečena, je dejala nase črno opravo, če so bile pa vrstnice črne, je oblekla belo krilo. Brez nje ni minilo nobeno proščenje. Navadno se je vstopila na kak grič, ali pa prav na dno kake doline, da so jo lahko vsi videli. Hodila je po vseh krčmah, kjer se je zbirala moška mladež, da se ji je nastavljala in jo ugrevala in zavajala s svojim zvonkim petjem. Sramu ni poznala nobenega, prepevala je rada tudi najostudnejše kvante, ako je mislila, da ugajajo vinjenim poslušalcem. Nekoč so jo čule Podgorke in so se nanjo tako razsrdile, da so pljuvale skozi okno v pivnico, kjer je sedela, in vpile ena čez drugo: Grdoba, pojdi razveseljevat v Gorjance gorjanske kozle, v krščansko društvo ti ne spadaš! Večkrat je spremljevala krdelo pijanih rogoviležev od ene beznice do druge, grohotaje se njihovim surovim burkam. Ljudje so se zgledovali in popraševali: Ali jo vidite? Fej te bodi! Pa taki vlačugi da bi morali reči gospodična?! Vsaki kravarici gre to ime prej nego nji. Popoldne se je napotila v lepem vremenu iz vasi in sedla pri razpotju na klop, katero si je dala sama narediti, ker se ji je zdel ta kraj posebno pripraven za njen namen. Tam je popevala najmičnejše pesmi, katere je znala, da se je razlegalo daleč tja čez polje po vaseh, ki so stale v obližju. Ljudje so se smejali in šalili: Cizara vabi! Kdor nima ljubice, hajdi na razzpotje, da si jo najde. Takih njenih neumnosti bi naštela lahko še veliko ali ni treba: Cizaro zdaj poznamo. Žlahtne božje darove

je rabila krivo in napačno, zato ji niso prinesli ni slave ni sreče, tem več pa nezadovoljnosti in sramote. Celih petnajst let ni delala in snovala nikoli nič pametnega in koristnega nego je vrebala in prežala samo na to, da bi ujela kakega dedca. Takove zaljubljene babe se imenujejo po pravici na vsem svetu prismode. Svojo mrežo je razpenjala čez vso kranjsko in nekoliko tudi čez hrvaško in štajersko deželo; svoje zanke imela je nastavljene celo v Gradcu in na Dunaju. Ali ves ta smešni trud ji je ostal in moral ostati brezuspešen in jalov, ker ji je bilo prirojeno čudno svojstvo, da se je vsakemu človeku gabila in mrzela. Vse njene vrstnice in znanke, tudi najgrše kmetice so se veselile in kratkočasile s svojimi ljubčki in se izvečine pomožile. Prelepa Cizara je bila na Dolenjskem edina, katere nihče ni maral, nihče ljubil, nihče spoštoval. Ljudje so jo obirali nele med sabo, ampak se ji grohotali in rogali tudi v oči. Prvotni njen priimek „doktorica" so zavrgli in pozabili. Izmislili so si nov pridevek, ki je bil jako primeren in resničen, ali zanjo silno razžaljiv, zvali so jo: Prazna mreža. Kako drugo bi bilo to zaničevanje zbegalo in morebiti ugonobilo, malopridnici Cizari pa nikakor še ni obupalo predrzno srce. Zarežala se je zabavljivo: Obrekovalci moji se jako motijo, ko mi prerokujejo, da se bom postarala brez moža. To rekši sede za mizo in napiše dolgo pismo, ki ni bilo namenjeno ni fantu ni vdovcu nego gospodarju gorjanskih višav in brlogov — rogatemu Hudobcu. Poročila mu je, naj slobodno vzame po smrti njeno dušo, ali dobiti ji mora moža, ki bo bogat in mogočen, da se bo mogla maščevati vsem tistim, ki so prezirali njeno ljubezen.

List je pisala s svojo krvjo in zapečatila s črno smolo, v katero je vtisnila svoje ime. Dala ga je stari postrežnici Murdi, da ga odnese v Gorjance. Nedaleč od karlovške ceste, streljaj od stražarnice je stala velika suha bukev s štirimi kljukastimi vejami, ki so molele na vse strani sveta. Na te veje se je hodil Hudobec v jasnih nočeh najrajši gugat, kar so potrdili mnogi vozniki, ki so ga videli na svoje oči. Bukvi je bilo deblo votlo od vrha do tal. V to duplino je položil svojo prošnjo, kdor je potreboval od Hudobca kake pomoči ali milosti. Vanjo jo dejala tudi Murda Cizarino pismo. Tretji dan popoldne pride pred Mukovo hišo majhen, jako ličen koleselc. Iz njega stopi dolg, porasel mož. Oblečen je bil sicer tako kakor kočevski krošnjarji, na glavi pa mu je čepela rdeča kapica, kakršne nosijo Vlahi. Tujec gre v hišo, pozdravi priljudno vse domačine in poklonivši se Cizari veli: Prišel sem te snubit. Mukovka pogrne mizo in prinese nekaj borne jedi in pijače. Snubač je niti ne pogleda nego sname preramno torbico ter izvadi iz nje za poln koš pečenke, butilij najslajšega vina pa toliko, kolikor jih je moglo stati na veliki hrastovi mizi. Po veseli pojedini razodene Cizari svojo gorečo ljubezen in jo prosi, da bi šla precej ž njim na oglede v njegov gorjanski grad; če bo zadovoljna, bosta praznovala poroko svojo še isti dan opolnoči. Cizara je komaj čakala takovega povabila. Skočila je z ženinom na voz in iskreni konjiček je zadirjal z njima proti Gorjancem. Vrnila se je domov šele čez štirinajst dni. Mukovka ni hotela povedati radovednim sosedam, kam se je odvezla. Zlagala se jim je, da je šla k svoji sestri v Sotesko. Odslej Cizara ni lovila več ni mla-

dičev ni vdovcev. Vse njeno življenje se je predrugačilo. Od jutra do večera je spala, potem pa sedla za mizo in se gostila z roditelji vred v pozno noč z divjačino, piščeti, plečem in vinom. Muk je svoje stare dolgove poplačal in ni delal novih, hiša mu je bila založena z vsakim blagom, z vsako dobroto. Mesa se je nakuhalo vsak dan, da ga je ostajalo nele družini, ampak tudi psom, mačkam in prašičem. Ljudje so mnogo ugibali, odkod je prišlo Mukovim toliko bogastvo. Večina je sodila, da jim je pomogel bankovčar Prelesnik. Ženske so iskreno hvalile Cizaro, da se je spametovala in poboljšala, samo to se jim je čudno zdelo, zakaj gre vselej takrat od doma, kadar se približuje kaka nevihta. Njena sestrična je bila mesec dni pri Muku na počitnicah. Radi bolehnosti več noči ni mogla skoraj nič spati, pa bi se bila rada menila kaj s Cizaro, ki je ležala v isti izbi. Ali zaman jo je klicala. Ko je vstala, da bi jo potresla in zbudila, je našla njeno posteljo prazno! To je bilo potem vsako noč in tako se je žlahtnica uverila, da Cizara ne spi nikoli doma. Popolnoma pa je razjasnil vso skrivnost gospod Brnač. Ta mož je bil nekdaj uradnik pa je pustil službo, ker se ni mogel navaditi jarma. V krčmi se je seznanil z Mukom, ki ga je povabil, da bi prišel večkrat k njemu na dom. Cizara se mu je dobrikala na vse pretege, da bi ga vnela zase in dobila za moža. Ko ji je izpodletelo, mu je prisegla osveto. Brnač je hodil rad na Gorjance, nekoliko radi dobrega zraka, najbolj pa zato, da bi se pogovoril kaj z bistroumnimi Podgorci, katere so škrici in njih podrepniki razvpili za bedake, ker spe reveži na trdi slami in nosijo debele, robate srajce. Enoč ga je zatekla v hosti huda

ura. Skočil je pod skalo v jazbino. V tem zavetju je hotel počakati, dokler bi se zopet izprevedrilo. Videti ga ni mogel nihče, ker je raslo pred zijalko grmovje, on pa je razločil prav lahko vse, karkoli se je godilo in vršilo na bližnji trati. Prikorakala sta tja, držeč se za roke, velik, kosmat dedec in — Cizara! On jo je vprašal, smejoč se, če je že kaznovala svoje ljubimce, ki so bili proti nji tako trdega srca. Cizara mu odgovori: Ne boj se, utekel mi ne bo nobeden. Nekatere sem že malo požgačkala. Uradniku, ki mi je najprvi ugrabil dušni mir, še tisto leto pa se oženil pri drugi, sem prestopila otroka, da ne bo mogel nič več rasti. Roditelji bodo javkali, jaz se jim bom pa smejala. Sosedu, ki ima staro babo, sem prežela žito, govoreč: Pol meni, pol tebi. Dobil bo samo polovico pridelka, druga polovica se bo preselila na našo njivo. Graščaku — kurnikarju bom pobrenkala danes vse polje s točo, nobena bilka ne sme ostati pokonci. Svojemu svaku, ki je videl grdo mojo sestro, mene pa ne, bom vsadila o prvi priliki v srce črno muho, da ne bo nikoli zadovoljen ni s svojo ženo ni s svojim stanom. Modrijanu Brnaču sem se pa že maščevala. Prišla sem mu do živega brez coprnije. Najprej sem ga razglasila za tatu. Ker je pa njegovo poštenje preveč znano, mi niso hoteli ljudje dosti verjeti, zato sem ga osvinjala v ljubljanskem časniku z debelo lažjo, da je nesramen človek, ki pohujšuje nedolžno mladino. — Po tem pomenku se je pridružilo ti dvojici še veliko drugih dedcev in bab. Kosmatina so pozdravljali vsi za vladarja in svojega vodnika. Zatulili so mu trikrat: Živio naš kralj, slavni Hudobec! Prepevaje grde kvante je prepevala drhal četrtinko ure po trati,

potem pa zavrisnila in se dvignila v oblake. Zdaj je Brnač zapazil, da ima Cizara samo eno nogo človeško, drugo pa tičjo. Kmalu se je začelo v zraku strašno mešati, vreti in vršati. Preden je preteklo deset minut, je pobila toča skoraj vso šmihelsko, prečinsko in mirnopeško župnijo. Brnač je oznanil ljudem, kaj je videl in slišal v Gorjancih. Ko je Cizara zapazila, da so nje tajnosti izdane, se je zbala srda in napada svojih rojakov in je pobegnila v hribe k Hudobcu. Prikazala se ni nikoli več nobenemu našemu človeku, zato se ne more nič vedeti, če živi ali je že poginila. Tudi Muk je zapustil dolenjsko stran in se preselil na Hrvaško. Neki trgovec nam je pravil, da je govoril z njim v Zagrebu. Služil je tam več lèt policiji za vohuna, potem pa so ga dijaki naklestili, da je baje umrl. Brnač je bil tako razkačen na Cizaro, da se ji je hotel na vsak način osvetiti, osramotivši za večne čase njo in njen spomin. Opisal je njeno življenje in razložil prav natanko vse njene hudobe, sleparstva in budalosti. Te bukve je imenoval: Prazna mreža. Mislil jih je dati na svetlo, da bi poznali vsi Slovenci peklensko pošast, ki je okuževala in oskrunjevala toliko let dolenjsko življenje in poštenje. Prišle pa so vmes neke nepričakovane sitnosti in zapreke, da se je moralo tiskanje odložiti. Brnač je umrl in z njim tudi njegov namen. Rokopis se je ohranil ali ne vem v čigavih rokah se zdaj nahaja. Naši gostje so ga prinesli večkrat s sabo v krčmo in nam brali iz njega tako mične in čudne prigodbe, da smo kar zijali in strmeli. Kadar bom zadela kaj dosti v loteriji, bom dala „Prazno mrežo“ precej o svojem strošku natisniti.

26. Hudóbica.

V Podgorju so dobili novega cerkovnika. Zval se je Podlipec. Oba, on in žena njegova, sta bila še jako mlada in brez otrok. Podlipec se je mogel šteti med kmetiške razumnike in učenjake. Porabili so ga lahko nele pred oltarjem, ampak tudi pri orgljah in v šoli. Radi te sposobnosti so mu dejali gospoda, če so bili prav dobre volje: gospod učitelj — kar se je zdelo kmetom neizrečeno smešno. Stari Dolenjci so bili sploh uverjeni, da gre to častno ime samo tistemu, kdor jim je zložil in zapel, kadar so zahtevali, kako lepo novo pesem: sveto ali okroglo, kakor sta nanesli prilika in potreba. Učenika, ki ni razumel te umetnosti, so imeli za praznoglavca in šušmarja. Ko je prišel po bero, so mu namerili najslabšega žita, in skopo, kar se je dalo; še k svojim pijačam ga niso radi klicali in vabili. Ker Podlipec ni bil ne pesnik, ne skladatelj, so ga gledali župljani neprijazno in imenovali „birič“ in „podrepnik“. Dajali so mu komaj polovico tiste plače in nagrade, katero so mu bili prej sami obetali in ugenili. S svojimi dohodki se tedaj mož ni mogel dosti pohvaliti. Ker je jako stiskal, je životaril zdaj še brez dolgov, ali silno ga je skrbelo, kako bo izdelaval potem, ko mu pošlje Bog v hišo kaj rodovine.

Ni torej čuda, da se je navsomoč obveselil, ko mu je ponudila neznana gospa debelo mošnjo rumenjakov, ako vzame njeno triletno hčerko za svojo. Prej nego v četrt ure sta se pogodila. Tujka je tožila, da se loči prav težko od otroka, ali se mora, ker ji ga hoče mož ugonobiti. Podlipčevka vpraša prestrašena: Ali Vaš dedec ne pozna Boga? Gospa veli: Pozna ga

bolje od nas, ali ga sovraži. Odkonca mu je punčka ljubila. Ujčkal jo je neprenehoma in ji ni dejal nikoli drugače nego: zlata moja Hudóbica! Kaj ne, da Vam se vidi to ime čudno? Ker se zove moj mož Hudobec, je hotel, da se mu kliče tudi hči z njegovim imenom: Hudóbica! Jaz zase dobro vem, da bom pogubljena, ali ubogi otrok se mi je smilil; nakanila sem, da ga moram obvarovati svoje strašne usode. Dala sem ga tedaj krstiti in pozneje sem mu mislila skrbeti za dušo z dobrim krščanskim poukom. Krščene hčerke pa Hudobec ni maral več. Zapovedal mi je, da jo moram utopiti kakor cucka, če ne bo raztrgal najprej njo, potem pa mene. Te besede dokazujejo, da je bila tuja gospa najbrž tista Cizara, o kateri sem vam pravila oni dan na vrtu. Mala Hudóbica je bila prav čvrsta in brez telesne napake. Samo pod levim ušesom je imela čudno znamenje, rdečo tičjo nogo, ki je pa ni dosti kazilo, ker je bilo drobno in se je skrilo lahko pod lase ali pa pod zavratnik.

Ko je deklica odrasla, je spadala med najprve dolenjske krasotice in ona se ni gabila in gnusila mladeničem kakor njena nesrečna mati. Sosebno ob nedeljah so se kar gnetli okoli nje in se niso mogli naslušati njenih ginljivih pesmi in šaljivih pripovedk. Pela je skoraj tako lepo kakor sloveče hčere šmihelskega učitelja in veliko bolje nego tista bahasta Šentjernejka, katero so razglasili njeni ljubčki v nekem časniku za prvo dolenjsko pevko. Hudóbica se ni kmalu naveličala pohajkovanja, vendar se nikakor ni moglo trditi, da ničesar ne dela. Znala je izvrstno šivati, marsikateri podgorski nevesti je naredila obleko, prislužila si je z iglo precej krajcarjev. Te denarce je potratila

poleg sedanje šege to seveda za solnčnik, klobuček, mreže, kajti je tudi nji dišala gospoščina, tudi njenemu ušesu je ugajalo najbolj, če jo je pozdravil in počastil človek z „gospodično". Mislila je, da ji pripada ta naslov že zaradi njene omike in učenosti. Bila je res prav dobre glave. Brati in troho nemščine jo je navadil Podlipec. Za računanje se ni ustrašila nobenega trgovca. Najtežje račune je prej dogotovila na pamet nego kak škric s svinčnikom na papirju. V pisanju se je izurila največ sama in je prekosila v tem nele svojega krušnega očeta, ampak tudi vse tiste bogate gospodične, ki so se učile po štiri leta v Ljubljani in v Škofji Loki. Tudi s peresom si je pripridila dokaj grošev. ali ne bom dejala, da baš na pameten način. Osnovala je na Dolenjskem prvo ljubavno pisarnico. Mnogi fantje so drvarili takrat v hrvaških gozdih ali krošnjarili po Nemškem in po drugod. Drugi so služili v vojakih ali pa za hlapce v domačih in v tujih deželah. Ljubice teh mladeničev so hodile pridno k Hudóbici, da bi jim kaj prijaznega pisala. Z njenim delom so bile povse zadovoljne. Znala se je njihovim fantom tako ljubeznivo sladkati in militi, da so kar poskakovale od veselja, ko so pomislile, kako neskončno se jim bodo prikupile s svojimi pismi. Ko se je v Novem Mestu izvedelo, kako si služi Hudóbica denar, so jo jeli precej posnemati. Odprli sta se dve novi ljubavni pisarnici, ena za gospodične, drugo za dekle in pestunje. Kmetiško je ustanovil Grmov Makselj. Dasi je računal za pismo samo šestico, so mu nametale zaljubljene trape nekatero nedeljo po poldrug goldinar, na začetku predpusta in pred velikimi prazniki pa tudi po tri goldinarje! Pravijo, da je Hudóbica punčaram veliko koristila z

medeno svojo pisavo, ker je znala prehladnega ljubčka ugreti, omahujočega pa utrditi, da sta se poročila s svojim dekletom precej ko je bilo mogoče. Pač se ji je moralo dostikrat prav milo storiti, da je dobivala svojim znankam može, sama zase pa se zaman trudila in pehala. Mladim in starim fantom in vdovcem se je nastavljala in ponujala o vsaki priliki. Pomenkovali so se z njo prav radi, kakor sem že omenila, ali za ženo je ni maral nobeden, in to iz jako dobrih razlogov. Da ji je bilo uganjeno kaj prida dote, našla bi si bila ženina brez težave, toda Podlipec je dejal, da ji ne more dati ni krajcarja. Z denarjem, ki ga je dobil z njo, je hotel zvesti sam svoje hčere, ne pa tuje rejenke, ki ga je slabo spoštovala in prezirala samopašno vse njegove blage nauke in opomine. Tudi s svojo veliko lepoto bi bila mogla zasačiti kakega nepremišljenega mladiča, ko bi bila hotela le količkaj brzdati in skrivati svoje grde in pregrešne strasti in navade. O njeni razuzdanosti se govori mnogo še dandanes, ko je že zdavnaj mrtva. Ponočevala je z vsakim vlačugarjem. V druščini se je pomenkovala tako nesramno, da ji niso bili kos niti novomeški postopači, ki so si pridobili nečedno slavo, da so najhujši kvantači v vsi kranjski deželi. Klela in rotila se je pri vsaki besedi, v jezi in brez jeze, kakor bi bila odrasla med samimi Mokronavzarji. S svojim strupenim jezikom je kradla poštenje slednjemu človeku, delala zdrahe in razpor v vseh hišah in rodovinah in se zaletavala celo v svoje krušne roditelje. Take porednice se boji vsakdo, še tisti, ki ni sam nič prida. Vidi se, da hruška ni padla daleč od drevesa, ki jo je obrodilo. Hudóbica je bila povse dostojna hči matere Cizare.

Ali če sta si dva človeka tudi popolnoma enaka po svojih svojstvih, vendar ju ne spremlja na tem svetu nikoli enaka sreča, niti ju ne preganja enaka nesreča. Življenje teče vsakemu po svojem posebnem tiru, ki se ne more nikoli premeniti, ker nam je namenjen. Na gornjem koncu Podgorja so se verili ljudje, da Hudóbica ne bo okusila nikdar sv. zakona, na dolnjem koncu te brdovite krajine pa so prerokovali isto usodo nekemu fantu, Koporčevemu Martinu. Ta Martin se je porodil prav pod Gorjanci, ali v takem kraju, kjer se zdi našim kmetom grozno za malo, ako jih imenuje kdo „Podgorce". Martin pa je bil mirovit človek, ki se ni jezil ni na to, ni na kako drugo ime. Da si mu rekel: „Turek" ali „peslajnar", zmajal bi bil z ramama in dejal povse hladno: Če sem, naj pa bom. Nihče ni dvojil ali tajil, da je Martin prav dober dečko, le škoda, da je bil obenem tako neskončno bedast in smešen. Oči je imel drobne kakor krt, nos pa debel, dolg in rumenkast, kakor da mu visi izpod čela zrela kumara. Človek se mu je moral nehote smejati, če ga je le pogledal. Sam s sabo je govoril rad in veliko, z ljudmi pa prav malo in z nevoljo, ker se jih je bal. Dasi je bil silen hrust, so ga dražili, brcali in suvali ne le pastirji, ampak tudi mali otročaji, ki so hodili še v sami srajci, kajti vedeli so, da ga take šale nikoli ne razkačijo in jih morebiti niti ne zapazi. Gospodinjila mu je sestra, ki pa ni bila dosti pametnejša od njega. K hiši je spadala slaba četrt kmetije. Nekdaj je stala bolj trdno, ali ker se je že Martinov oče malo brigal za gospodarstvo, je prišlo veliko polja in hoste sosedom v roke, da nihče ni znal kdaj in kako. Martin bi se bil kaj rad oženil, večkrat je mislil katero vprašati, če

bi ga hotela, ali vsaka ga je gledala tako zabavljivo, da se je vselej zbal in skesal. In prav je storil, da se je skesal, kajti vsa podgorska in poljska, hrvaška in belokranjska dekleta so se zaklela svečano, da bi poskakala rajši v Krko, Kolpo ali Savo, nego se udala za takovega butca in nakaznika. Ko je prekoračil štirideseto leto, mu je prihajal zakon čimdalje bolj poredkoma na misel, tolažil se je v svoji samščini s staro slovensko vero, da mu žena ni bila namenjena.

Tudi Hudóbico je že zapuščala mladost, ali ji ni prav nič še upadalo hrepenenje po možu, nego ji celo raslo in raslo, dokler jo je zavedlo na isti grešni pot kakor njeno mater in še marsikatero drugo Dolenjko. Namenila se je prositi pomoči gorjanskega Hudobca, itak se ni vedla tako predrzno in brezumno kakor Cizara. Škratu je pisala z volovsko, ne pa s svojo krvjo. Pri sosedovih je napenjalo Rogina; v strahu, da jim pogine, so ga zaklali. Hudóbica si je nastregla v skledico krvi in tekla z njo domov. V pismu se je priporočala Hudobcu, da bi ji dobil še tisto leto moža', ki pa mora biti človeškega, ne pa peklenskega rodu. Za trud mu je obetala vsako plačilo, katerega bo zaželel in zahteval, samo ene reči mu ne more dati: neumrljive svoje duše. Tega pisanja se Škrat menda ni dosti obveselil. Odgovor ji je poslal čez tri dni po pošti. Odpisal ji je na neki trdi in grapasti prnji, ki je bila bolj podobna hrastovi skorji nego papirju. Mesto peresa je rabil najbrž kak klin, črke so bile silno debele in pol pedi dolge. V tem pismu je peklenšček svetoval Hudóbici porogljivo, naj se ponudi za ženo Koporčevemu Martinu. Ker je velik trap, jo bo gotovo rad uslišal. Naznanil ji je tudi županijo, vas in hišno številko, kam naj si

gre iskat ženina. Na konci lista ji je povedal prijetno novico, da za ta svoj svet ne zahteva ni počenega solda.

Škratovo zabavljanje ni Hudóbice kar nič razžalilo. Njegov odgovor ji je celo ugajal, ker je izvedela iz njega, koga se ji je prijeti, da pride pod sladki, nevestni venec. V ne več zelenih svojih letih je smatrala za poglavitno reč, da si najde moža, naj bo kakršen hoče, lep ali grd, pameten ali prismojen. Zjutraj je prejela list, popoldne je že poročila Martinu, če jo hoče za ženo, naj pride ponjo. Martin se je radostno zasmejal in dejal: Zakaj ne, če je tako božja volja. Preden je minil mesec, sta bila Koporčev Martin in Podlipčeva Hudóbica mož in žena. Te sreče niso zavidali ni fantje njemu, ni dekliči nji, ali vsi so radovedno pričakovali in prežali, kako se bosta gledala in bogala ta dva prečudna zakonska. Precej po poroki se vname malokje kak prepir med oženjenimi, niti iz Koporčeve hiše se ni čul več tednov noben hrup in ropot. Hudóbica ni utegnila rogoviliti, dela in skrbi je dobila čez glavo, kamorkoli se je ozrla. Kmalu je pokazala, da zna bolje gospodariti in gospodinjiti nego vsi Podgorci in vse Podgorke. Ni bila zaman hči premetenega in nad vse prekanjenega Škrata. Prosila je gospodo, da so ji dali v roke zemljemerske rise in črteže, zadnje in tudi predzadnje. Precej je spoznala, koliko kvara so storili vaščanje Koporčevemu imetku. V tridesetih letih so si prisvojili dobre pol kmetije! Radi te kradnje je tožila štiri sosede že prvi mesec. Pozneje se je nabralo še več nego dvajset novih krivcev. Med tatovi sta se nahajala tudi graščak in župan. Nekatere grešnike je izročila doktorju, druge je gnala na cesarsko sodišče sama. Sosed Pavlač, ki je bil Martinov boter, se je

polastil lepe trate za svojo njivo šele pred petimi leti in si postavil na nji kozolec. Hudóbica mu je ukazala, da ga mora v štiriindvajsetih urah podreti. Ker je ni poslušal, zapalila mu ga je s svojo roko po belem dnevu. Dolžnike svoje je prijela in pestila ne le za ukradeno zemljo, ampak tudi za mastne obresti, to je za ves dobiček, katerega jim je dajala tuja lastnina. Pravde so se končale izvečine prav naglo, ker je bila krivica tako očitna, da se ni dalo nič tajiti in zvijati. Vsi zatoženci so bili obsojeni, da morajo povrniti Koporcu vso škodo in vse stroške in pota, katere je imel zaradi njihove grabljivosti. Ob letu niso mogli župljani Martina več pitati in pikati z „beraškim kočarjem“, kar se je godilo prej tako pogostoma. Hudóbičin trud in pravična sodba sta mu kmetijo zopet razširila in okrepčala, da se je uvrstila med največje in trdnejše v vsi soseski. Obsezala je petnajst oral samo polja in košenic brez hoste in vinogradov. Podgorci so se silno togotili na Koporko, možaki so jo preklinjali, babe pa obirale in psovale, kar je jezik zmogel. Ali to zabavljanje in žaljenje je moralo kmalu prenehati. Vsakega, kdor ji je rekel v obraz le najmanjšo zadirčno besedo, je ovadila precej gosposki. Mnogi so se pokorili v ječi po več tednov zaradi svoje preglasne surovosti. Bab Hudóbica ni hotela nikoli tožiti, ker je je bilo sram: kaznovala jih je kar sama. Nekaterim se je zakadila v glavo in jim jo tako oskubla in ogrebla, da se jim je poznalo še čez pol leta. Tiste, ki so bile močnejše od nje, je nažigala oddaleč s kameni in krepelci. Nad gospodovo kuharico, ki ji je očitala nekdanje vasovanje, je razbila dvoje nove burklje, preden se ji je polegla jeza.

Pravijo, da je zdaj že povsod preveč krčmarjev in da zaraditega ne donaša točnja nikomur nič koristi. Hudobica je dokazala, da ta govorica laže. Dejala je: zemlja daje kmetu živež, drugega dobička pa malo, denarce nam bo kovala krčma. Kupila je veliko pravico, da je smela točiti vino, žganje, brinjevec, pa tudi kruh peči in klati za naprodaj. Pri nji se je vse trlo ljudi, zlasti ob nedeljah in praznikih, pa tudi delavne dni ni bilo nikoli brez njih. V njeni krčmi se je pilo najboljše in obenem najcenejše vino v vsem Podgorju. Zadovoljila se je, kakor vsi pametni obrtniki, z malimi in gostimi dobički, ki so, devani eden na drugega, sestavili že v malo tednih precej visok kupček samih petakov in desetakov. Še veliko bolj od pijače so vlekle veseljake v Koporčevo krčmo prijetne zabave, ki so se v nji vršile. Pri Hudóbici je bil vse leto predpust. Petje, godba in ples niso potihnili ni po dnevi ni po noči. Vmes pa je kratkočasila krčmarica svoje goste s tako slanimi burkami in pripovedkami, da se ji je moral smejati tudi najčmernejši pustež. Ljudem je kaj dobro delo, da pijanci niso smeli prehudo razgrajati in razbijati. Kadar je začel kdo nadlegovati pivce s kričanjem in zabavljanjem, je udarila Hudóbica z nogo ob tla in mu velela mirovati. Kdor se ni precej podal, je skupil tako, da mu je zvenelo tri dni po ušesih. Planila je k njemu in ga jela obsipati nele z ostrimi psovkami, ampak tudi z gorkimi pljuskami in brcami. Braniti se ji ni smel, ker so zdajci priskočili vsi pametni gostje na njeno stran. Na upanje ni dala skoraj ni ene merice. Pivca, ki ni mogel plačati, je slekla brez milosti, vzela mu je, kakor je bil račun, klobuk, janko ali pa tudi oboje. Najobilnejšo žetev je spravljala,

kadar so se dobrovoljčki upijanili. Takrat jim je nosila le dobro krščenega vina, zahtevala pa je zanje trikrat več nego od treznih za čisto, nezalito z vodo. Če ji je dal kak pijan gost goldinar, navadno ni dobil iz njega nič nazaj. Kdor jo je domislil, da ni zapil vsega goldinarja, mu je dejala, da ji ni plačal nič ali pa se je delala, kakor da bi mu bila storila to krivico pozabivši, brez slabega namena. Da bi ji bolj verjeli, je rekla kdaj sama: Vidim, da sem se zmotila, nate nazaj, vzela sem nekaj grošev preveč, prosim, ne zamerite! Podgorcem je ugajalo najbolj to, da jim je Hudóbica v stiski tako rada kaj posodila in jih ni terjala nikoli za denar. Bedaki niso pomislili, kako nekrščanske obresti ji morajo dajati, n. pr. od dvajsetih goldinarjev vsako leto vedro vina! Mnogi in premnogi so resda govorili, da Koporčeva krčma ne bogati povse po pravici, zahajali pa so vendarle najrajši tja, ker se na vsem velikem prostoru med Krko, Savo in Kolpo ni živelo menda nikjer tako ugodno, po domače in v skok kakor pri živahni, vedno veseli Hudóbici. Ta vražja babnica pa si je znala pridobiti lepe denarce tudi z vsakovrstno drobno trgovino in še na druge načine. V Zagreb je pošiljala piščeta, kopune, smetano, presno maslo, kostanj, rdeče jagode in prežlahtne naše breskve in marelice. Skupljevala je ježice, birso in suhe slive. Ko se je v tovarnah ježicam zmanjšala poraba in torej tudi cena, je jela sekati češminje in izkopavati češminove korenine. Za to blago je bil velik vlak pred nekoliko leti, šlo je čez morje v Ameriko, kjer so delali iz njega rumeno barvo. Za svojo hišo je posejala po vseh gričih gomilice in je stržila zanje v zagrebških lekarnicah že prvo leto petdeset goldinarjev. Hudóbica

je bila na daleč sloveča vračarica. Takove hude in nevarne bolezni, kakor so rak, vréd, madrón, krvna vodenica, krvna sušica je ozdravila prej in bolj gotovo nego najimenitnejši doktorji. Z zagovori je odpravljala uroke, kačji pik, prisad, spečenino in vse „narejene, najdene in prenesene“ bolezni.

Hudóbico sem poznala tudi jaz dobro po obrazu. Po nekih trgovskih opravkih je pribezljala enpot v Novo Mesto in prišla pit v našo krčmo. Pomudila se je pri nas samo kaki dve uri, pa smo mislili, da nam bo prevrnila vso hišo. Pela, ukala, vriskala, žvižgala in kadila je za deset drugih, klela in kvantala pa tudi za sto. Plesala je po tleh, na stolih in na mizah. Potrla je dva bokala, tri poličc in več nego deset kupic iz same samopašnosti in bahavosti. Z enajstimi gosti je pila bratovščino, svojo kupico je izpraznila vselej na dušek. Pocedila je tedaj zaporedoma enajst kupic! Naše vino je bilo močno, ali poznalo se ji ni čisto nič. Ostala je zavedna in čila, kakor da bi bila izlivala vodo vase. Ne vem, kaj jo je razdražilo in ujezilo. Nekaj časa je hudičevala in se pridušala, da se je vse bliskalo, potem pa je začela bunkati pivce, s katerimi se je bila ravnokar pobratila. Škricu, ki jo je hotel oštevati in učiti spodobnosti, je založila zaušnico, da se je kar opotekel in priletel z glavo ob zid. Ko se je našumela in nablaznela, je poklicala natakarico, da pove račun. Hotela se je pokazati, pa je plačala za vse goste, kolikor jih je bilo pri nas. Za pijačo, jed in pobito posodo je naštela petnajst goldinarjev, en goldinar je pa dala služabnici za postrežbo. Pred odhodom je vsakega možaka objela in poljubila. Rekši vsem skupaj: Sladki ljubčki, lahko noč! je zapustila hišo in vihrala

v kavarno, kjer je do kasne noči gostila meščane, uradnike in oficirje s čajem, punšem in najdražjimi smodkami. Moja gospodinja je dejala: To babo je zasejal sam hudir, ne pa človek. Ona ni vedela, kako dobro je pogodila. Takrat še ni bilo ljudem nič znano, kakovega rodu je bila Hudóbica. Sodili so skoraj sploh, da je Podlipčeva hči, katero sta imela z ženo, preden sta se poročila. Doma je tudi niso imenovali Hudóbico, nego Miciko ali Maričko. Šele po njeni smrti je razodel in razglasil nekdo skrivnost, kdo sta ji bila oče in mati.

Že po vnanjem se je videlo, kako silno so si opomogli Koporčevi v malo letih. Hišo so vzdignili, razširili in pokrili z opeko; glavno izbo in spalnico so poslikali; omislili so si pohištvo, ki je bilo bolj podobno grajskemu nego kmetiškemu. Za hišo je stala dolga vrsta novih poslopij, na lepo ograjenem vrtu pa gosposka senčnica. Podgorci so izpremenili popolnoma svojo nekdanjo misel. Martina so zdaj blagrovali in trdili, da bi se bolje ne bil mogel oženiti. Odkar je obogatel, ga niso smatrali več za bedaka. Celo razposajeni dečaki so ga pustili na miru, ker so se bali Hudóbice bolj nego živega vraga. Ljudje so zasledili v njem čimdalje več dobrih svojstev. Kdor je grajal njo radi sleparstva in porednosti, ni pozabil nikoli opomniti, da se njemu ne more očitati nobena krivica. Po vsem Podgorju se je čula govorica, da bi se živelo na svetu dobro in lahko, ako bi se nahajali na njem sami taki poštenjaki in miroljubi, kakor je on. Martin je bil za vse drugo prav zadovoljen, ena reč pa ga je tako žalila in pekla, da se je ni domislil nikoli brez nevolje. Tudi te ga je Bog odrešil, ali na tako korenit način, da se ni mogel veseliti. Na polju je srečal

gospoda. Vprašajo ga prijazno: No, Martin, kako je? Martin odgovori: Za marsikaj mi je, hvala Bogu, res dobro. Hrane, pijače in denarja imam več nego potrebujem. Otroci so mi zdravi in rastejo, da se kar vidi. Vaščanje so me prej grdogledili in mi nagajali kakor podrepne muhe ubogi živini. Ali Bog ve, kaj dela. Dal mi je zobato babnico, ki je znala samopašno drhal ugnati in ustrahovati. Ha ha ha! Kako tiho in spoštljivo se plazijo zdaj okoli mene. Mnogi me celo pozdravljajo, kakor da bi bili bogoslužni kristjani, kar pa niso. V zakonu me tare edina ta nadloga, da mi oteče vsak dan lice, danes desno, jutri levo ali pa tudi obe, isti dan. Gospod se začudijo in pobarajo: Ali Vas bole zobje? Martin veli: Ne. Stvar je druga. Hudóbica moja se mora togotiti na vsakega človeka in torej tudi name. Zakaj, nikoli ne vem, in morda ne ve niti sama. Kazno je, da ji je to prirojeno. Beseda, pravijo, ni konj, ali Hudóbica se ne jezi samo z jezikom, ampak tudi z roko. Sek, sek lete mi v obraz pljuske, kakor da bi mi usipal kdo orehe na glavo. Tri solnca vidim vselej, če je prav opolnoči. Da nima te nepriljudne navade, bi mislil, da ne tlačim s svojima nogama zemljo, nego lepa, plana nebesa. Gospod počijo z rokama in vskliknejo: Za Boga svetega, Martin, ali Vas ni sram, da mi to pripovedujete? Vi ste junak, kakršnih ni morebiti deset v vsem Podgorju. Oni dan sem Vas gledal, ko ste nesli iz hoste cel hlod domov, kakor medved. Recite ženi s trdo besedo, da Vas ne sme nikoli več udariti. Če Vas ne bo poslušala, pokažite ji, da ste močnejši nego ona. Bog varuj, da bi jo mrcvarili, ali to mora vsekako vedeti, da se Vas ne sme dotakniti brez kazni. Slab mož je tisti, kogar tepe baba.

To kratko gospodovo pridigo si je Martin zapomnil. Ko se je Hudóbica spustila zopet vanj, jo je pogledal srpo in dejal: Varuj se! Vedi, da sem se naveličal nositi na obrazu te otekline. Ali si me razumela? V odgovor je dobil zaušnico. On ni rekel nič, nego jo je zgrabil z ogromnimi svojimi pestmi za rame, da se ni mogla geniti. Pihaje od jeze mu pljune v zobe. Šele zdaj se je vnel in razburil. Najprej jo je potresel, da so vse kosti v nji pokale, potem jo dvignil in zopet tresel. To je ponovil več nego desetkrat. Naposled jo je dvignil do stropa, zamahnil z njo in jo zagnal, da je padla čez vso izbo v zadnji kot pod mizo. Otroci so bitev videli, pa so tekli na cesto in se drli na vse grlo: Ata drže mamo — ata drže mamo! Vsi sosedje so prišli gledat, kaj se godi pri Koporčevih. To se razume samoposebi, da grohotanju ni bilo ni konca ni kraja. Hudóbica se je hitro pobrala, ali od besa in sramote ni mogla ziniti ni besedice. Vzela je ključ in šla v vinski hram, pol ure od hiše. Tam se je zaklenila in pila poldrug dan, dokler je omagala. Odpreti ni hotela nikomur. Jeznemu človeku je vino strup. Resnico govori pregovor: Kdor v jezi pije in v žalosti molči, nikoli dolgo ne živi. Ko so pridrli v hram s silo, so našli Hudóbico že na pol mrtvo. Poslali so po župnika, ki so jo dejali v sveto olje, precej potem je umrla. Koporec je žaloval bridko in dolgo po hudi ali prebrisani in preskrbni svoji gospodinji. Neprenehoma je javkal in zdihoval: Oh, zakaj mi je morala umreti ravno zdaj, ko je spoznala mojo moč in bi se bila gotovo poboljšala. Kako ugodno, lahko in radostno bi se bilo živelo poleg nje brez pljusk, brez oteklih lic!

27. Puščavnik Florče.

Kakovi omilovanja vredni bogci so bili nekdaj novomeški dijaki! Lačni, slabo oblečeni in zaničevani so tavali semtertja kakor izgubljenci. Stanovali so, kar je bilo vnanjih, skoraj vsi pri blatnih in razcapanih babelah v zaduhlih, temnih hramčkih tam na Bregu ali, kakor zdaj pravimo, na železnici. Željno so se ozirali s svoje višave po šmihelskih vrteh, zasadih in njivah in v tihi noči so prhnili marsikdaj čez most in se nasitili s tujim sadjem, grozdjem, lukom, česnom in retkvijo, česar jim pa nihče ni zameril, kdor je poznal njihovo neskončno revščino. Ob učenosti teh dijakov se je bil razširil po svetu precej grd glas. Bedak, ki so ga povsod zapodili, je priromal v Rudolfovo in na koncu leta so mu dali gotovo prvi red, če se je dobro hlinil in pridno vohunaril, pa tudi še kaj boljšega. Fantje so morali znati pravzaprav samo eno reč: nemški jezik. Naučila jih ga je batina, ki jim je strojila do malega vsak dan potrpežljive in čudovito utrjene hrbte. S to svojo nemščino pa so se tudi presneto rebrili in šopirili. Vsi so bili trdo zapečeni nemškutarčki, svoje rojake so prezirali in jih pred tujci objedali in sramotili. Zdelavši šesto šolo, ki je bila takrat najvišja, so šli na graščine ali v cesarske urade za pisarčke in iblajtarčke, ker praznoglavcev za kaj drugega niso mogli porabiti. Tisti redki učenci, ki so imeli bogate roditelje in obenem dobre duševne sposobnosti, so se kdaj napotili v Ljubljano in se izučili za duhovnike. Na velike šole v Gradec in na Dunaj pa se ni usodil iti skoraj noben kmetiški sin iz naše dolenjske deželice. L. 1848. je prineslo večjim dijakom

take pravice in svoboščine, da so se izkopali brzo iz smrdljive močvare, v kateri so tičali. Tisto leto so bili v našem mestu vsi fantje in možje vojaki. Učence so zapisali v posebno kompanijo. V službi so se odlikovali mimo vseh drugih z natančnostjo in svojim zastavnim vedenjem. Gospodje so jih vzeli med se in so občevali ž njimi po prijateljsko, kakor da so jim vrstniki. Šolska palica je morala iti v zasluženi pokoj, učitelji so začeli postopati z mladino po človeško in ona je dokazala, da je tudi spoštovanja vredna. Sedanji študentje so tako krasni in ponosni korenjaki, da me obide vselej veselje, kadar jih vidim. Oblačijo in vedo se čedno in olikano kakor gospodje, vsak človek jih časti in rad ima. Celo uradniki se pomenkujejo ž njimi prav drage volje, slišala sem baš iz njihovih ust, da dandanes nadarjen in priden šestošolec več ve in zna nego pred l. 1848 kak napihnjen osmošolec. Nekdaj smo se skoraj ustrašili, če je stopil v krčmo dijak, ker nas je učila skušnja, da nas je prišel prosit ostankov ali kake druge miloščine. Zdaj pa se vesele študentov kamorkoli pridejo, in po pravici. Za vino dajo, da teče kdaj na vseh štirih straneh od mize in plačujejo vse pošteno: nikoli ni utaje ni za krajcar vrednosti. Pa saj ni čudo, da so denarni. Tisti, ki poučujejo po hišah male dečake, dobivajo za ta trud tako mastna plačila, da bi bil pred štiridesetimi leti menjal ž njimi iz srca rad marsikateri grajski oskrbnik. Pa kako kratkočasni fantje in prebrisane glavice so vam naši dijaki! Govoriti znajo gladko in po vrsti, kakor bi rožice sadil. Mnogi pridigajo, če hočejo, tako modro in zmiselno, da bi nadomestili lahko na prižnici vsakega kapelana in župnika. Kadar so nam zapeli, se jih nismo mogli naslušati.

Jaz ne poznam ni treh deklet, ki bi se za milo in zvonko petje smele kosati z novomeškimi dijaki. Nekateri znajo tudi preizvrstno slikati. Človeka narišejo, kakor da bi bil živ, misliš, da bo zdaj zdaj izpregovoril. V krčmo so nam prinesli pokazat Vodnika, doktorja Prežirja, lepo Rozmanovo Mimico in še nekoje druge slike. Nele me neumne babe, ampak tudi učeni gospodje so strmeli, čestitali mladim umetnikom ter jim prerokovali najlepšo bodočnost, ako na svojem potu ne opešajo ali ne zaidejo. Novomeški učenci govore tudi zdaj prav dobro nemško ali se ne bahajo in ne spakujejo po neumnem s to znanostjo in ne zatajujejo radi nje svojega rodu in jezika. Mislim, vsi od prvega do poslednjega bi skočili rajši stokrat v vodo ali v ogenj nego se prodali in služili bogatim našim sovražnikom. Povedala bom prav čudno prigodbo, ki se je vršila pred mojimi očmi.

Okoli mize se je bila zbrala precejšna množica cvetočih, šestnajst- ali sedemnajstletnih mladeničev. Iz ust so se jim usipale goreče besede o svetih pravicah, ki nam gredo in o groznih krivicah, ki se nam gode. Kakor bi trenil, skočijo s sedežev ter se odkrijejo, zapojo preginljivo domoljubno pesem in prisežejo s povzdignjenimi rokami zvestobo materi Sloveniji. Zdajci si nalijo kupice pa si puščajo na desnici, vsakemu pade v vino kaplja krvi. Z oduševljenimi vskliki zamene kupice in jih izpijo v znamenje svoje neminljive bratovščine in v potrjenje, da so pripravljeni dati zadnjo kapljo svoje gorke krvi za predragi slovenski narod. Noben človek si ne more misliti, kako silno me je genila in pretresla ta samobitna zakletev naše mladine, ki se zdaj baje vsako leto ponavlja. Že marsikdo je

dejal in to velim tudi jaz, da so mladi slovenski rodoljubi, ki so izvečine dijaki, za novomeško življenje isto, kar je smetana za mleko ali med in orehi za potvico. Kadar odidejo na počitnice, veste sami, kakova neznana tihota in puščoba se uleže kakor môra na Rudolfovo. Dostikrat sem že čula, da naša gimnazija zdaj ni nič slabša od ljubljanske ali katerekoli druge. Kdor naredi izpit tukaj, naredi ga lahko povsod. Vlada dandanes prav rada sprejemlje med svoje uradnike bivše novomeške dijake. Vsako leto jih mahne nekoliko v Gradec ali pa celo na Dunaj, da se pripravijo in izurijo za profesorje, doktorje, zdravnike in sodnike. Ti velikošolci žive brez vse skrbi in bi bili najsrečnejši ljudje na svetu, ko bi imeli kaj več denarja. Kadar pridejo domov na praznike, jih mika seveda navsomoč, da bi se zabavali s svojimi znanci v kavarni in v gostilnicah. To pa se ne da in ne da, ker so največkrat suhi kakor poper. Če potožijo svojo nadlogo očetu, jim odgovori čmerno: Kaj ti treba pohajkovati? Mojih žuljev ne boš zapravljal po neumnem, ne. Dokler si na počitnicah, ostani doma, jedel in pil boš z nami zastonj. Tako modrovanje je gotovo prav pametno, ali ne ugaja gizdavim mladičem. V teh letih se ozirajo mnogi že po dekletih, preskrbe se z ljubicami, katerim obetajo večno zvestobo in sv. zakon. Njim se mora zdeti posebno bridko, da ne morejo dokazati milicam svoje vroče ljubezni s kakim lepim, dragocenim darilom in spominom. Denarne potrebe in stiske so razdrle in razbile na kosce že dostikrat vso prijaznost med sinom-dijakom in očetom, njega rednikom in plačnikom.

Tak hud razpor se je vnel pred nekoliko leti tudi v šmihelski občini in dva vrla mladeniča sta se ločila

zaradi njega popolnoma od svojih rodovin in živela celo poletje zase, toliko da ne brez človeške družbe in druščine. Ta dva podgorska puščavnika sta bila Boldinov Florče in Zalotnikov Dorče. Razložila Vam bom zgodovino njunega samovanja, ker Vas utegne kolikor toliko zanimati. Florče se je porodil v trdni kmetiški hiši. Njegov oče Andrej je bil jako umen gospodar in obenem spreten rokodelec. Sina je pošiljal v novomeške šole. Florče se je učil prav pridno in se vedel v vseh rečeh spodobno in pošteno. Bil je tih, sramežljiv fant, in morebiti baš zaradi te lepe čednosti se je ponašal v društvu nekako okorno, leseno, nepriljudno. Oče je želel, da bi šel v semenišče. Florče pa je dejal, da ga ne veseli duhovski stan in je popihal v Gradec. Za Boldina je bil to težak udarec, ker je mislil, da bo trošil silne denarje brez koristi, da jih bo metal, kakor pravimo, na cesto. Sin se mu je videl preveč mrtev in preprost in premalo prekanjen, da bi mogel postati kdaj kak premeten in sloveč doktor ali uradnik. Bil je uverjen, da bo obtičal kje na sredi pota in ne bo naposled ni prav kmet ni prav gospod. Ko se je vrnil Florče iz Gradca še pred koncem šolskega leta nekako okoli kresa, je prosil očeta, da bi mu dal nekoliko petakov, ker bi šel rad na Toplice in potem proti Ljubljani. Boldinu se je zdelo to popotovanje povse nepotrebno. Jel se je s sinom porekati in pričkati. Ker je bil nagle jeze, se je razpalil in dejal Florčetu, da se je naveličal zanj plačevati. Naj se sramuje, da ga mora rediti oče kakor malega otroka. Ko je imel on ta leta, si je služil sam svoj kruh in ni visel ni svojim ni tujim ljudem za brado. To očitanje je sina strašansko zapeklo in razburilo. Ponosno je odgovoril: Oče, ne

bojte se, odslej Vas ne bom nadlegoval več ni za denar, ni za živež. To rekši se je zaklenil v svojo spalnico in je ostal v nji do jeseni. Odkonca so ga hodili domačini klicat na zajutrek, obed in večerjo, ali on je bil tako uporen, da se jim ni hotel niti oglasiti. Boldin je nejevoljno rohnel: Pustite svojeglavca, kadar se bo napostil, bo prišel rad sam, še bog, če mu bomo hoteli dati žlico. Preteklo je osem, štirinajst dni, jedli so še vedno brez Florčeta. Jeli so se spogledovati, starca sta obhajala kes in žalost, da je govoril sinu tako nepremišljene besede. Še bolj pa se je smilil Florče teti Mici, ali niti njenim milim prošnjam se ni dal omečiti, da bi odprl spalnico in živel zopet prijazno s svojimi ljudmi. Dopoldne ga ni bilo nikoli nič slišati, popoldne pa je večkrat nekaj godrnjal, kakor da bere napol glasno ali poje zamolklo najljubšo svojo pesem:

Mi smo štirji
Vsi pastirji.

Tako se je zdelo drugim, blaga Mica pa je mislila, da moli. Menila je, da so vsake bukve pobožne. Ker je imel Florče polno polico knjig in jih je rad prebiral, ga je smatrala ne le za jako učenega, ampak tudi za silno bogoslužnega mladeniča. Ko so ugibali družina, kako in o čem zdaj živi, se ji je videl tak pogovor neizrečeno smešen. Nje ta reč ni skrbela čisto nič, dasi je ljubila Florčeta z vso dušo, kakor bi bil njen sin. Dejala je: Kdor se je toliko učil kakor naš velikošolec, naredi si jed in pijačo, kakršne zaželi, saj vemo, da znajo coprati že sedmošolci. Florče dela lahko, če le hoče, bankovce po sto goldinarjev. Taki glavici ni potreba stradati ni štruce, ni pečenke. Če zavpije: Miza, pogrni se! prifrče mu najslastnejše jedi, kakor

bi bil povabljen na kako svatbo. To govorjenje izpričuje, da je bila Boldinova Mica grozno trapasta babnica, ali se ji zato ne bomo ni čudili niti je obsojali. Saj je sploh znano, da se na Dolenjskem nameri človek na tako praznoverje brez dolgega iskanja in poprašovanja tudi med bahavastimi dedci, ki se štejejo za občinske veljake in prvake.

To leto se ni izpolnil pregovor: Sveti Vid je češenj sit. Zaradi mrzle pomladi sta se drevju rast in razcvet zakasnila. Celo cepljenke, ki so najpridnejše med sestricami, so se začele liskati šele proti koncu rožnika. Boldinovi so imeli jako velik in prekrasen vrt. Gospodje očitajo radi Dolenjcem veliko nemarnost za sadje. V ti graji je več krivice nego pravice. Pri nas se nahajajo v hribih nele najboljša zemljišča, ampak tudi najpametnejši in najbogatejši kmetje. Kdor si želi neveste z dvanajst ali petnajst sto goldinarji dote, naj gre ponjo v gore, v ravninah je ne najde lahko. Dolenjski hribovci so skrbeli že odnekdaj za rodovito sadno drevje. V vinogradih so zasadili breskve in slive, doma na vrtu in po tratah in mejah pa razen sliv in hrušek zlasti češnje, orehe in kostanj. Brez sadnega vrta nisem videla nobene hiše. Poljanci in dolinarji pa so za ta lepi prihodek res precej zanikarni. Tu v mestu ne bo kmalu ni enega sadnega vrta, ki bi bil vreden tega imena. Kar so posadili brižljivi spredniki, posekali in pokončali so lahkomiselni njihovi vnuki. Mesto sadja se prideluje zdaj krompir, pesa in salata in ljudje mislijo, da je to pametno, ker se te reči ne kradejo tako rade kakor sadje. Ali ni sramotno, da se opušča sadjarstvo zaradi tatov? Zadnjih petdeset let so predramili trije odlični možje nekoliko tudi dolince in poljance.

Ti trije slavni naši rojaki so Kobè, Škofec in Rorman. Onadva sta že davno umrla, Rorman pa živi še dandanes v Dobrovški Vasi ne daleč od blatnega Škocijana. Kobè si je naredil pred štiridesetimi leti v Riglju pri Toplicah vrt, da tako lepega ni imel v vsem obližju noben meščan. Najbolj so ga veselile češnje in jabolka. Kadar so prišle na novomeški trg njegove debele in sočne belice, je bil zanje vlak, da so se zvedle vse prvo uro. Velikanski prusniki in drobni in prežlahtni muškatarji so mu sloveli po vsi deželi, po muškatarje so pisarili gospoda ljubljanska in zagrebška, devali so jih v potvico. Škofca je poslal škof za župnika v Suhor, ker noben drug duhovnik ni hotel tja iti. Kraj je bil tako grd in divji kakor Kras; župnik si je moral cerkev, hišo, polje, vrt in vinograd sam urediti in udelati. Porabil je cele štiri cente prahu, da je razstrelil kamenje. Obsadivši velik prostor z najplemenitejšim trsjem in sadnim drevjem, je izpremenil v desetih letih nekdanje mrtvo skalovje v cvetoč zemeljski raj, katerega ogleduje pazljivo in radostno vsak popotnik, ki gre mimo njega. Tako prijazno kakor suhorski župnik ne stanuje zdaj morebiti noben duhovnik na Dolenjskem. Rorman je bogat kmet in bistroumen mož, da malo takih. Že za svoje mladosti je spoznal, da je umno sadjarstvo zlata žila za vsakega gospodarja. Ko je začel drevje saditi, so se mu smejali in rogali župljani, češ, ali je ta človek nespameten, da se peha za druge! Sadje mu bodo poklatili in pokradli, kaj mu bo koristilo! Rorman pa je dejal: Trudil se bom tako dolgo, da ga bomo imeli vsi zadosti, drugi ljudje in tudi jaz.

Držeč se tega pravila je zasadil sčasoma za celo hosto dobrih jabolk, hrušek, marelic in drugih hasnovitih

dreves. Zdaj dobiva sadja, da baje ne ve, kam bi ga spravljal, vse shrambe in posode so premajhne. Mnogo se mu ga gotovo pokrade, ali kjer je tolika obilnost, se pozna taka kvara malo in ne čuti. Ti trije razumniki so veliko dobrega storili nevednemu našemu kmetu, nekaj s poukom, največ pa s svojim sijajnim zgledom. Med tiste, ki so jih posnemali, je spadala tudi Boldinova hiša. Prav marljiv sadjar je bil že rajnki Tomaž, sin Andrej pa ga je še znatno pretekel in prekosal. Svoj vrt je obdeloval tako pridno in premišljeno kakor polje in vinograd. Neprenehoma je drevje zasajal, presajal, cepeval, požlahtoval, snažil in oskrboval z gnojem, vlago in vsako drugo potrebo. Po seme, mladike in mlada drevesca je hodil v topliško župnijo, posebno h Kobetu in Fabru, marsikako reč sta mu pa podarila Škofec in Rudež. Češnje je imel menda vse, kar jih raste v našem kraju: drobne črnice, debele belice, rdeče podgorščice, cepljenke, črne in rdeče hrustavke in napol bele, napol rdeče frlane ali frlanke. Črnice so maloprida, ker so rade črvive, zato ugajajo dosti bolj kuram nego ljudem. Cepljenk pa si želi vsak gospodar na svojem vrtu. Če ni premrzlo, dozorevajo že v prvo polovico rožnika. Ker so prva novina, se zvedo prav lahko in v tako ceno, kakršno prodajalec zahteva. Za najboljše tukajšnje češnje pa smatramo frlanke, ki imajo tudi to dobro svojstvo, da so neizrečeno rodovite. Izmed vsega sadnega drevja so ljubile Boldinu najbolj hruške. Posadil in pocepil jih je povsod, kjer je bilo količkaj prostora: na vrtu, pred hišo v cvetniku, ob cesti, ob stezi in za vso dolgo njivo tja do svojega kozolca. Vrste so bile različne, proste in gosposke. O njegovih šmarješčicah, ovsenkah, rjavkah in tepkah ne

bom govorila, tega drevja se vidi povsod dovolj, kamor človek pride. Petrovke pa še niso tako sploh razširjene, kar ni prav: te hruške so kaj dobre in med vsemi najzgodnejše, ker mecajo že o sv. Petru in Pavlu. Boldinovi so imeli takih dreves gotovo deset, če ne več. Še bolj so slovele njihove sršenke. Ta žlahtni sad se raztaplja v ustih kakor maslo. Gospodične je zasadil Boldin dvoje, bele in pa tiste krasne rumene in rdeče, po katerih se ozirajo tako hrepeneče ne le otroci ampak tudi odrasli ljudje. Od Fabra je kupil imenitno drevo, katero je imenoval medenica. Omlajene so te hruške sladke kakor cuker, posušene pa dobe tako prijeten okus kakor dobro pripravljena telečja pečenka. Na sredi vrta je rasla visoka, tanka vratatica. Visele so z nje čudno krasne hruške z dolgimi vratovi, kakršnih Dolenjci prej niso poznali. Da bi preveč ne mikale tatov, jih je namazal gospodar s turškim poprom. To vratatico je smatral za kraljico vseh svojih dreves. Prav pri cesti je stala velika, košata hruška. Sadja ni dajala mnogo, niti plemenitega, ali odlikovala se je z neko redko posebnostjo. Na sredi pri pečkah je bilo rdeče kakor kri in odtod mislim, da se je prijelo te hruške ime: kravajnica ali krvojnica. Jablan Andreju Boldinu ni trebalo dosti saditi, to delo je opravil po večjem že njegov oča. Tomaž je vprašal Kobéta, kakovo drevje naj si izbere za svoj vrt. Prebrisani Topličan mu je dejal: Naša jabolka so žlahtnejša od gorenjskih, ali nam to malo pomaga, ker so tako lišpava in nevšečna, da malo kje dobro uspevajo. Na Gorenjskem raste jablana povsod, tudi na slabi zemlji, in rodi če ne vsako, pa vsaj vsako drugo leto. Pri nas pa imamo že pregovor, če nam žito ali kaka druga reč malo

plenja, da pravimo: To je tako neplodno kakor jabolka, ki rode komaj vsako sedmo leto. Dobodi tedaj seme ali cepi gorenjskih jablan; jaz sem si domislil prekasno, kaj treba ukreniti in zato so mi prinesla lepa, dišeča moja jabolka veliko gosposke hvale in časti, koristi in dobička pa prav malo. Tomaž je poslušal modri svet izvedenega sadjarja in je zasejal in zasadil vse polno rodovitih gorenjskih čebularjev, ciganov, belčkov, kosmačev, šmarnic in poznih ali vstrajnih železnikarjev. Boldinovi so natresli vsako leto toliko jabolk, da presnih niso mogli vseh pojesti, mnogo so jih nasušili, tudi so naredili iz njih marsikatero vedro zdravega jabolčnika. Sploh so dobivali iz svojega vrta kaj lepe in stanovitne dohodke. To leto se je nadejal Andrej, da mu bodo prinesle že same češnje kakih trideset goldinarjev, še veliko več skupička je pričakoval za drugo sadje, zlasti za hruške. Mož se je tapot hudo zmotil. Cepljenke so izginile z drevja, da ni vedel ni kdaj in kako. Neka nevidna roka je potrgala dan za dnem vsako jagodo, ki je dozorela. Ker je bil vrt okoli hiše, se ni mogel goditi kradež podnevi. Češnje je jemala brez dvojbe noč. Tat ni videl, katera je zrela katera ne: obiral jih je tipaje po umih. Moral je oblezti ali pripogniti vsako vejo posebej in imeti na prstih jako tanko kožico, da je tako dobro pogodil, kaj je za rabo. Kakor cepljenke so šle nekam brez sledu tudi belice, hrustavke in frlanke. Boldin na trg ni imel poslati drugega nego borne črnice in proste podgorščice, za katere je ujel komaj deset goldinarjev. Ista nevidna roka je segla potem tudi po hruškah in slivah. Gospodične in sršenke ni pustila ni ene na drevesu. Medenic je nekaj ostalo, ker jih je varovala globoka gnojna

jama, nad katero so visele veje. Vratatic pa ni rešil turški poper, tat je potrgal vse. Zjutraj so našli pod drevesom cel kup olupkov, v dokaz, da je dolgoprstnik dobro vedel, kako je treba jesti te hruške. Tudi ovsenkam se je poznalo, da jih je obiral in tresel nekatero noč. Ali negodnik se ni zadovoljil samo s sadjem. Na bližnjem zelniku in polju se je videl skoraj na vsakem koraku kak sled njegove grabljivosti. Popukal je ves luk, odnesel vse lepe kumare. Boldinova njiva, na kateri je rasel krompir, je bila izrita, kakor bi bilo šarilo po nji sto krtov in krtic. Gospodar je skrbel vsako leto za dobro seme vseh vrst krompirja, prideloval je zgodnika in poznika, belega jakobščka, plavkastega kifelčka, rdečkastega pesnika, okusnega amerikanca. Jakobšček je prihajal prvi na mizo. Jedli so ga lahko že o sv. Jakobu, to se pravi, če ga je kaj bilo. Letos jih je rešil tega truda nočni prihajač, ne en grm ni ostal za domačine. Boldinovi hiši je zakrivala stene na dveh straneh, proti vzhodu in jugu gosta, košata brajda lipine, beline in črnine. Največ je bilo lipine, ki ljubi taka zavetja in rodi v njih obilneje od vsake druge trte. Avgusta je že sploh mecala, proti koncu tega meseca je rdela tudi črnina. Druga leta so se nazobali vsi Boldinovi večkrat tega domačega grozdja. To jesen pa ni bilo kaj v usta dejati, nekdo ga je pomuljil, še preden je dozorelo do slasti. Takove majhne izgube je zapazil Boldin povsod, kamor je pogledal. Piščet so mu izvalile tri koklje več nego trideset. Čez dva meseca jih je tekalo po dvorišču še kakih deset. Vsa druga je požrl kragulj — sodila je dobrodušna Florčetova teta. Če hišno okno ni bilo trdno zataknjeno in je ostal zvečer na mizi hlebec kruha, je prešel ponoči, kakor

da se je bil v zemljo vdrl. Nekoč je postavil gospodar na pod banjko vina, da bi jo vzeli s sabo kosci, ko bi šli ob treh zjutraj kosit na daljni travnik. Kosci najdejo banjko polno, ali ko pokusijo, je bila v nji mesto vina — voda! Tat je moral biti posebno poredne bere, ker ni le kradel, ampak se okradenim revežem tudi rogal. V kleti je hranil Boldin zmerom precej velik sodec dobre kapljice za potrebo svojo in svoje rodovine. Kakor je navada, je stala pod pipo skleda, da je kapljalo vanjo ne pa na tla.

Ta skleda se je napolnila dostikrat do polovice, ponoči pa jo je vselej nekdo izpraznil. Sam Bog ve, kako je prišel do nje! Vrata so se zaklepala trdno, lina je bila pa tako tesna, da se noben otrok ni mogel priplaziti skozi njo v klet. Najbolj pa se je čudil Boldin, da mu je izmikal tat klobase, ki so se sušile v dimu. Svoje ljudi je poznal, zanje bi bil prisegel, da mu jih ne jemljo. Odnašal jih je vsekako kak vnanji človek, ki jih je zbezal na skrivnosten način morebiti s kako kljuko in jih potegnil skozi dimnik k sebi. Umni Boldin je uganil precej prvi teden, kdo mu zahaja v škodo in svoje misli ni izpremenil ne za hip niti pozneje. Nikdar ni očital tatvine ne javno ne skrivaj kakemu sosedu ali tujcu. Za edinega krivca smatral je po pravici sina Florčeta. Od konca se je nadejal, da se bo mladič brzo naveličal tega pustolovskega in navsomoč neprijetnega življenja ter jo pobrisal v Ljubljano in se zapisal v bogoslovce. Ko pa sta pretekla dva meseca in se je nagnil čez polovico že september, je zamrlo v starcu to prelepo upanje, itak se zaradi tega na sina ni togotil prehudo. Imel je o njem zdaj veliko boljše mnenje nego prejšnje čase. Kaj dobro se mu je zdelo, da te

tri mesce ni tožil noben vaščan, da mu je kdo kaj ukradel. To molčanje je dokazovalo, da je živel Florče pošteno o domačih pridelkih in založkih, da si torej ni oskrunil svoje roke in vesti z gnusnim grehom tatvine. Oče se mu je grohotal na vse grlo, kakor bi ga veselilo, da si dobiva svoj živež na tako različne načine in tako spretno in iznajdeno. Dejal je: Vidim, da sem se motil. Mislil sem, da je štor, pa ni. Zdaj se ne bojim več zanj, da ne bo izdelal. Kdor se zna preskrbeti s hrano ponoči, dostikrat v najgostejši temi, ob deževnem vremenu in ob nevihtah, si bo služil svoj kruh še laglje podnevu v pisarnici. Kar delajo drugi doktorji, bo delal tudi on. Slepari bo ljudi, podstavil vrečo in denarci se bodo usipali vanjo kakor toča. Ha, ha, ha! Naj pa bo — mari mi je! Ker neče biti trebušen župnik, naj bo pa trebušen bradač. Njegovemu grlu in želodcu se bo dobro godilo, naj si izbere stan, kakršen hoče. Boldinu je dostikrat neizrečeno težko delo, da se sin tako dolgo neče ž njim pomiriti in zbogati, ali ni ta trdokornost ga ni žalila toliko, da mu je ne bi rad oprostil. Mislil si je: Kri se ne zataji. Florče je tak, kakršen sem bil nekdaj tudi jaz. Pobegnil sem očetu in me ni bilo dve leti domov. Naposled sem se udal, kakor se bo udal tudi Florče. Proti svoji družini ni zinil Boldin o sinu nikoli nobene besede. Nekateri domačini so sodili kakor on, drugi pa so zvračali tatvino na znane malopridneže, zlasti na novomeške postopače. Teti Mici ni obsenčil blage duše nikdar najmanjši sum na ljubljenega sinovca, ona je krivila več sosedov, ki so si zamazali svoje ime že z marsikaterim nečednim dejanjem. Nekoč je potožila bratu, da že ves teden ni našla nobenega jajca, dasi ve, da neso vse kokoši. Bila

je uverjena, da se je isti tat, ki je potulil že toliko drugih reči, polakomnil zdaj tudi jajec. Boldin se zasmeje in pravi: Ti, veš, da ne spim tako v slast, šel bi vsekako enkrat za tem našim dihorjem, da bi videl, kako se mu poda ponočno rokodelstvo. To bi bilo bolj vredno gledati nego v Novem Mestu komedijante, ki plešejo in se zverajo po konjih in po vrveh. Mica ga pogleda in veli: Jaz sem tudi radovedna, da nikoli takega. Ti, jaz ga pojdem pa drevi čakat. Sinoči sem se naspala prav dobro, kaj za to, če prečujem eno noč. Skrila se bom na vrtu za bezgov grm. Ker sem majhna, me ne bo mogel tat zapaziti, jaz bom pa iz svojega skrivališča razločila na mesečini lahko vse, kako bo stikal in onegavil po vrtu in okoli hiše, da bi zasačil kak plen, in kod se bo vrnil potem zopet domov. Jaz ga bom sledila, dokler bom videla, v čigavo hišo pojde in kdo je. Precej jutri ga boš moral iti tožit. Če ga ne boš hotel ti, naznanila ga bom pravici jaz sama. Boldinovi so šli ob desetih spat, pet minut kasneje je Mica že čepela za bezgovim grmom. Čakala je dobro uro. Ko je odbila enajst, stopi izza hiše na vrt moška podoba v suknji, glavo ji je zakrival spodaj ovratnik, zgoraj kapica. Najprej je vzela izza skladnice rogovilo in segla z njo skoz lino v klet. Prinesla je iz nje po precej dolgem trudu neko posodo, katero je hlastno izpraznila in jo porinila potem v klet nazaj. Napivši se zaletel se je tat proti krivemu čebularju in se zavihtil nanj. Jabolka mu menda niso dosti dišala. Ko je pojedel eno, je skočil s čebularja in splezal urno kakor maček na rjavko. Večerjal je na nji gotovo četrt ure. Z vrta je smuknil na njivo, izroval grm in si natlačil vse žepe s krompirjem. Z njive je krenil na cesto

in korakal po nji proti gričevju, kjer so srenjski pašniki. Mica se je plazila ob živi meji za njim. Na bregu se je skrila v grmovje. Pol streljaja od nje si je ponočnjak zakuril in pekel krompir. Sprehajaje se okoli ognja je prepeval: Mi smo štirje — vsi pastirje . . in druge take. Nekoliko krompirjev je pojedel, ostale je spravil v žepe. Ukaje se je napotil proti vasi nazaj. Prišedši do prvega vrta je zavil po stezi in se ustavil na koncu malinarjeve hiše pod oknom, kjer so spala domača dekleta: Katra in njeni dve nedorasli sestri. Mica je prhnila pod drevjem na to stran hiše in šinila pod star gnojni koš, ki je ležal poveznjen ob zidu. Prav dobro je čula, da je tat Katro večkrat poklical in naposled se mu je tudi oglasila. Nekoliko minut sta potem šepetala nekaj tako natihoma, da Mica ni mogla razumeti ničesar. Zdajci pa začne govoriti Katra s precej močnim, jeznim glasom in veli: „Le nikar se ne izgovarjaj, zdaj se poznava. Jaz sem se menila s tabo prav rada, ker sem te imela za pametnega fanta. Uverila sem se, da si me varal. Sprl si se s svojim očetom, kakor da si kak ajd. Kolikokrat sem te že opominjala, da se moraš ž njim spraviti. Ti pa me nisi hotel poslušati. Praviš, da nisi ti nič kriv. Očetu očitaš, da neče skrbeti za te po tvojem stanu. To je grozno neumno in grešno govorjenje. Kdo je plačeval toliko let za te, če ne tvoj oče. Dal ti je več nego vsem drugim svojim otrokom skupaj. Tako, veš, se ne spoštujejo roditelji. Ti si pozabil popolnoma četrto božjo zapoved, pa boš videl, da se ti ne bo nikoli dobro godilo na zemlji. Božjega blagoslova se ni nadejati takim ljudem. Kar si mi obetal, ne boš mogel nikoli izpolniti. Ker si zapustil Boga, moraš zapustiti tudi mene. Jaz te ne pogledam nikoli več, kratka

najina prijaznost se je nocoj razdrla. Kovačev Tone je vprašal že večkrat mojo mater, če bi me hoteli dati njemu. Doslej sem se ga branila, še danes pa mu bom poročila, naj me pride slobodno snubit. Fant je dober rokodelec in pri kovačnici ima tudi lep kos kmetije. Z božjo pomočjo bova že živela, saj delava oba rada in potratnika tudi nisva. Ti pa bodi, kakršen hočeš, jaz se zate več ne brigam. Samo to ti moram še povedati, ako mi prideš še kdaj pod okno, bom odklenila precej Turina in poklicala očeta." Ta pridiga je bila ostra in modra, da se Mica ni mogla načuditi. Ona iz svoje izkušnje ni vedela, kaj je vasovanje. Spala je vedno pri stari materi, morebiti tudi njena lepota in dota nista mikali fantov, da bi bili tiščali kaj dosti za njo. Ali slišala je mnogokrat, da se gode strašne reči na takih ponočnih shodih. Mislila je, da delajo vasovalci brez dvojbe vse glavne, tuje in vnebovpijoče grehe. Katra se ji ni zdela že zato nič prida, ker je bila malinarjeva hči. Dobro je pomnila stari narodni pregovor: V krčmi in malinu se ne ženi! Mesto najgrših pomenkov in vsakovrstnih hudodelstev, katera je pričakovala, pa je čula zdaj na svoja ušesa iz Katrinih ust tako bogoslužne, pametne in krščanske besede, da bi jih bila slišala lahko nele brez pohujšanja, ampak še v veliko korist in izpodbudo vsa mladina šmihelske župnije in občine. Na misel ji je prišel sinovec pa je dejala: Tako ljubico, kakor je Katra, bi jaz želela našemu Florčetu, da bi mu omečila trdo srce, ki ga ima do nas. Pohajkovalec je izkušal svojo milico pogovoriti, ko pa je videl, da se ne da, se je udaril ob čelo in odšel izpod okna zopet na cesto in nazaj na Boldinov vrt. Mica je drobila hitro za njim. Ko je obrnil tat za

hišo, je skočila tja tudi ona, da ji ne uide. Zdaj pa je od straha skoraj omedlela. Lopov je puhnil skozi odprto okno naravnost v Florčetovo spalnico; ni ji moči dvojiti, da ga hoče okrasti, če ne celo umoriti. Planila je v hišo in zbudila brata z vpitjem, da je pri Florčetu razbojnik. Ko mu pove, kako je hodila za tatom in kaj je delal, se začne starec navsomoč smejati in jo vpraša, če ni bil podoben Florčetu? Mica veli: Bil je bil, pa še zelo, ne malo. Ukal in pel je kakor Florče, tudi rasti je bil njegove. Ali za božji čas, kaj oklevaš, pojdi brž po sekiro, da pademo po njem. Boldin ji odgovori zehaje: Meni se ne ljubi. To rekši se obrne in začne kmalu zopet smrčati. Vsa obupana kliče Mica družino, teče pred Florčetovo izbo, bije z obema rokama na vrata in vrišči: Florček, odpri, zalezel je k tebi tat, jaz sem ga sama videla. Florče je zdaj vedel, da ga je teta opazovala, pa je mislil, da mu se je za nameček prišla še rogat in nagajat. Zakričal je srdito: Molči, baba! Mica se začne ihtiti in ječati: Ti grdoba ti! Tako rada sem te imela, tolikokrat sem ti potisnila v žep kako šestico in te zagovarjala, da te ni tepel oče in zdaj sem te predramila zato, da bi ne bil okraden in ubit, za hvalo pa me tičeš in pitaš z babo in ukazuješ, naj molčim. Te besede so dijaka silno razveselile, ker so ga uverile, da ga teta ni spoznala. Prosil jo je prelepo, naj mu oprosti, ker ni mislil nje, nego je menil, da mu je prišla razbijat na vrata dekla. Mica zajeclja: I kaj pa tat — ali ga že držiš? Florče ji veli: ga ni več tukaj. Ko me je zagledal, je pobegnil čez vse hribe in doline. Mica zdihne: hvala Bogu! Zdaj bom pa lahko brez skrbi pri peči nekoliko podremala, dokler se naredi dan. Florčeta, ki se je upiral

tako dolgo glasu svoje pameti in vesti in očitni zapovedi božji, je premagala in privedla nazaj na pravo pot goreča ljubezen do malinarjeve Katre. Za deklico se je zbal, ker je poznal nje trdno voljo, da to, kar govori, vselej tudi stori in izpolni. Še tisto jutro se je prelevil iz čmernega puščavnika zopet v dobrovoljnega dijaka. Ko je oče vstal, mu je voščil dobro jutro in ga prosil za zamero. Boldin mu poda molče roko v znamenje, da hoče njegove neumnosti pozabiti. Popoldne je ponovila prijaznost ž njim tudi Katra. Drugi teden je odštel Boldin sinu brez godrnjanja sto goldinarjev, da se je mogel vrniti v Gradec. Tudi pozneje ga je prav rad podpiral, kolikor je mogel; sprla se nista nikoli več. Florče je dovršil svoje nauke in postal gospod, ki spi in se sprehaja slobodno, dokler in koder ga je volja. Za hrano in vse potrebe mu morajo skrbeti drugi ljudje. Morebiti kaj mrmrajo in zabavljajo, ali on se jim lahko smeje, ker dobro ve, da se te svoje dolžnosti ne morejo odkrižati ne po božjih ne po človeških zakonih.

28. Puščavnik Dorče.

Gospodu Zalotniku se je porodilo veliko otrok, ki so imeli vsi prav imenitna imena. Najmlajši sin se je zval Dorče. Jaz ga nisem poznala. Njegove zgodbe mi je pravila Čuprova Ratija, ki je služila pri Zalotnikovih za pestunjo in menda tudi za dojnico. V šolo je hodil ta Dorče najprej v našem mestu, pozneje, ko je bil že velik, pa v nemškem Gradcu. Bil je jako vesel in dobrodušen dečko. Družina so ga ljubili bolj nego vso drugo Zalotnikovo gospodo. S hlapci in deklami se je menil in šalil tako prijazno, kakor bi bili njegovega rodu in stanu.

Dokler se je učil v Novem Mestu, se ni slišala o njem nikoli nobena porednost; v Gradcu pa je zašel med lahkoživčke in je po njih zgledu potrošil marsikak očetov groš po nepotrebnem. Istotako je hotel tratiti denar doma na počitnicah. Zahajal je v drago gostilnico in se zaljubil v okroglo točajko. Sedela sta že ob devetih zjutraj vsak dan pod kostanjem in se izpovedovala eden drugemu. Kmalu se je nabralo precej veliko dolga. Zalotnik ga je plačal ali rekel je krčmarjevim s trdo besedo, da ne smejo dajati sinu ničesar več na upanje. Dorče vpraša očeta ves razburjen, kaj ga sramoti pred svetom. Stari gospod, čmeren mož, ga prav dobro ošteje, očitaje mu brezvestno zapravljivost in mu veli naposled, če ne misli živeti pošteno po njegovi volji, naj se pobere, kamor hoče, on ga ne prizna več za svojega sina. Ta strogost je Dorčeta tako zapekla in razžalila, da je zapustil še tisti dan svoje ljudi in šel za puščavnika.

Kar nič ga ni skrbelo, kako se bo hranil v svoji samoti. Že za otročjih let je lovil rad ribe in rake in nastavljal po hosti zanke in zadrge. Ko je bolj odrasel, ga je veselila tudi puška: s tovariši in brez njih je streljal zajce, kljunače in veverice. Bil je uverjen, da bo lahko živel o lovu in ribištvu in radostno kakor brezbrižna ptica pod božjim nebom. Vzel je torej puško, trnke in drugo pripravo ter se napotil v silne gozde, ki pokrivajo z malimi presledki ves ravni in gorati svet med našo Krko in daljno Belo krajino.

Ta prostor je nekaj bolj prijazen samo ob Krki na ti strani šmihelskega polja, kjer se vidijo povsod še vasi in ljudje. Dalje proti Gorjancem pa vlada taka neznanska puščoba, kakršne ne najdete morda nikjer

v vsi kranjski deželi. Dostikrat sem čula, da ima v Škrjančem dolgčas mlade. Ti negodni mladiči so se razlezli po vsi cesti, ki gre na to vas proti Semiču in je dolga za moje stare noge debelih pet ur. Človeku se toži na tem potu, kakor bi se nahajal sto dni strani od domovine in radi gluhe tišine in samote ga obhaja groza, da mu kar sapa zastaja. Pravijo, da je šaljivi kapelan Kajetan nakladal velikim grešnikom za pokoro, da so morali romati trikrat iz Škrjančega do Semiča. To zoprno in zadušljivo popotovanje je vsakega tako prestrašilo in zbegalo, da so se poboljšali najgrši razuzdanci, katerih noben drug duhovnik ni mogel omečiti. Pri cesti stoje tri vasi: Birčna Vas, Uršina Sela in Laze. V onih dveh popotnik dostikrat ne sreča nobenega človeka, kakor bi bili zamrli vsi prebivalci. V kočevskih Lazah čepe in se valjajo kdaj pred bornimi kočmurji suhe, grde babe in razcapani otročaji. Če se približa tujec, pa šine vsa ta sodrga v svoje kolibe, kakor ščurki v razpoke, kadar se prinese luč v hišo. Skoraj nikjer ne razveseljuje očesa lepa, godna hosta, plodno polje in zeleni travniki. Povsod zaklanja vid malopridno grmovje ali pa štrli v nemi zrak krivo, škrambolasto, polomljeno in pokvečeno drevje. Na redkih njivah se zariva med žito hobotna praprot in kolenčast, trščat, globoko ukoreninjen in na široko razšopirjen plevel. Pašnike in košenice pa kazi, prerasta in zataplja, kamor pogledate gosto leščevje, češminje in dolgočasna jelša. Sence imate ob cesti dovolj, ali je izvečine tako tanka in soparna, da se v nji ne morete pohladiti in okrepčati.

Po ti odljudni krajini se je šetal puščavnik Dorče cele tri mesece! Ali zloglasna semiška pot ni navdajala

njega s strahom in tožnostjo kakor druge. Hodil je po nji brez opravka pa jo je zapustil, kadar je hotel. Zavivši na levo je prišel kmalu v prekrasno rasensko bukovje, ki ga takrat sekira ni še tako neusmiljeno podirala kakor dandanes. Tam je dobil najlepšo senco in večkrat tudi kaj za zobe. Če se je obrnil na desno, so ga privedle preseke, steze in kolotečine na prijazni ljubenski hrib ali pa tudi nazaj proti Krki, katero je imenoval krušno mater, ker mu je dajala največ užitka. Blizu nje med Drsko in Lastovčami si je naredil prav lično spalnico. V smrečju je našel temno goščo, iz nje si je spletel in zgradil šotor, ki se ni mogel lahko zapaziti. Za posteljo si je nanesel vanj mehkega mahu in mlade praproti ter ga pokril s smrekovimi skorjami in vejami tako trdno, da ni prišla vanj ni kaplja dežja. Drugo hišico si je postavil daleč odtod tam za Birčno Vasjo v gozdu, ki se imenuje Padež. Prenočil je največkrat tukaj zaraditega, da je začel lahko precej zjutraj loviti in pregledovati nastave. Delo si je razdelil tako, da je prežal zjutraj na divjačino v podgorski hosti, popoldne pa zahajal na Krko rakarit in ribarit. Živil se je največ s tem, kar je ustrelil in ujel. Rake si je kuhal v starem loncu, kateremu je bil gorenji konec odbit, ribe, ptiče in veverice pa je pekel na lesenem, samodelnem ražnju. Jedel jih je seveda brez kruha in začimbe. Tupatam je pobral in založil kdaj tudi kako lesniko ali si utrgal kako bilko kislice in hostne detelje.

Neizrečeno se je obveselil, ko je prišel prvič na Ljubno, kajti na prisojnih rebrih je bilo vse rdeče čudnih jagod, kakršnih še ni nikjer videl. Bile so mnogo debelejše od naših deželskih in nele okrogle, ampak tudi podolgaste, plosnate, kopičaste in valjarčkaste.

Zasejali so jih morda še imenitni stičenski menihi, ki so imeli v last ljubensko pristavo. Nazobal se jih je prav do sitega; dokler jih je kaj bilo, je korakal potem vsak dan na ta vinorodni hribček, na katerem se sveti tako vabljivo bela cerkev sv. Vida.

Prve dni je Dorčetu puščavniško življenje jako ugajalo. Tekal je po brlogih in dobravah kakor bistri jelen, človeške družbe ni dosti pogrešal. Ali že drugi teden mu je jelo presedati to pustolovsko samovanje in potepanje. Njegovemu razvajenemu gosposkemu želodcu so se čimdalje bolj upirale in gnusile slabo pripravljene jedi, tudi ni zasačil vselej toliko tečne hrane, kolikor mu je je zahtevalo zdravo in močno truplo. Pod Novim Mestom se rede v Krki žlahtni sulci, nad Sotesko še žlahtnejše postrvi, med tema krajema pa se nahaja v naši vodi le malo dobrih rib. Dorče ni ujel nikoli ničesar drugega nego kako mreno, klina ali platico, taka južina bi ne mikala niti neizbirčnega kmeta. V Rasnem in v Padežu je živelo gotovo dovolj divjačine, ali Dorčetu se ni hotela prikazovati tako pogostoma, kakor je želel. V locne in zadrge ni ulovil ničesar. Zajca je kdaj ugledal ali zadel je samo enega in še ta se mu je izgubil v goščavi, da ga ni mogel najti. Ustrelil je nekoliko bornih ptičev in veveric: to je bila vsa njegova lovska sreča. Zato tudi ni žaloval prehudo, ko mu je nekdo ukradel puško. V tem, ko je metal v Krko trnek, se mu je priplazil v daljni padeški šotor kak cigan ali drvar in mu odnesel dragoceno orožje, katero mu je bil kupil oče za god na koncu osme šole. S hostnim lovom se je trebalo zdaj posloviti, mladi puščavnik je ostal samo še ribič. Dokler je sijalo na vedrem nebu žarko solnce, so se dobili raki in platice

brez velikega truda. Ko pa so nastopili viharni in deževni dnevi, je zasajal Dorče zaman na železno ost sladko vado. Prišel je zanj čas, da se je učil moliti bridke kozje molitvice. Ves dan je stal na dežju in se trudil, pripridil pa si je le nekoliko rakcev in eno ribico. Legel je zvečer skoraj tešč. Od nejevolje, žalosti in skrbi ni mogel zaspati. Dolgo je ugibal in mozgal, kako bi si pomogel, dokler se spomni dobre domače — krave.

Dolenjski kmet ne mara dosti mlečnih jedi, ker je preveč zaverovan v svoje vino. Če prinese gospodinja mlečno kašo, se nagubanči marsikatero lice, ne razvedri pa gotovo nobeno, česar mlekoljubni Gorenjec ne razume in ne verjame lahko. V slast uživajo pri nas mleko s kavo ali pa tudi brez nje samo gospoda. Tudi Dorče mu je bil velik prijatelj, zato ni čudo, da se je domislil v svoji stiski preljube očetove Čuhe, s katero se je tolikokrat zabaval doma in na paši. Ko je po polnoči naliv ponehal, je vstal s svoje zelene postelje, vzel račji lonec pa hajdi ž njim po dobro znani stezi proti prijazni vasi, v kateri je stala blizu konca čedna Zalotnikova hiša. Hektor je začel hudo lajati ali spoznavši domačega sina je umolknil. Dorče se splazi tiho v hlev, pomolze kravo v lonec in se okrepča prekrasno s sladkim in mastnim mlekom. Odsle je hodil k Čuhi vsako noč po zajutrek. Silno so se čudili vsi Zalotnikovi, kaj je to, da ne namolze dekla zdaj nobeno jutro skoraj nič mleka. Slednji dan so obravnavali in razpravljali to skrivnost pri kosilu, ali pravega uzroka ji seveda niso mogli pogoditi. Posli so mislili za trdno, da je zacvrla Čuhi soseda, ki je bila tako hudobna in prekanjena baba, da so jo bili razglasili vaščani za

coprnico. Edina dekla Katra ni verjela tega nego je trdila, da molze kravo najbrž vražja mora, o kateri je dostikrat slišala, da živi o samem mleku. Zalotnikova gospa je kakih deset dni čakala, ko pa se ji je godila vedno ista škoda, je velela Katri: Nocoj boš spala ti v hlevu. Na tak način utegnemo še naprej izvedeti, kdo si streže z našim mlekom.

Ta Katra je služila pri Zalotnikovih že od mladih nog. Imeli so jo bolj za svojo nego za tujo. Bila je mlado in jako brdko, obenem pa tudi prav pridno in razumno dekle. Župnik so jo pohvalili v nedeljo popoldne v cerkvi očitno, da zna izmed vseh vrstnic ona najbolje krščanski nauk. Podarili so ji večkrat kako sveto podobico, enpot pa prelepe molitvene bukvice z zlatim obrezkom, ki so veljale nove nemara cela dva goldinarja. Svoji gospe je storila vse po volji, da ni nikoli nič godrnjala, v hlev pa ni šla rada spat, ker se je bala more in drugih pošasti a tudi malopridnih ponočnjakov in tatov. Ali svoji blagi gospodinji se ni smela in hotela upirati. Postlala si je blizu Čuhe in ob desetih je legla. V svojem hramčku je vselej hitro zaspala, v hlevu pa se ji ni dalo, bilo je je preveč groza.

Ko je zapel petelin prvikrat, so se odprla vrata in nekdo je stopil h kravi in jo začel opominjati, naj stoji mirno, dokler je ne pomolze. Glas se zdi Katri znan, vendar vpraša vsa prestrašena, kdo je? Dorče je že skočil, da bi pobegnil, ali si je premislil. Z milim, ihtečim glasom veli dekli: „Preljuba Katrica! zdaj vidiš sama, kako si mora iskati hrane sin bogatih roditeljev, velikošolec. Oče so delali z mano tako grdo, da sem moral iti od doma. Že več tednov blodim po gozdih kakor divja zver. Lakota me je prignala sem, ker mi

drugače ni moči najti si potrebnega živeža. Poslali so tebe na stražo, da mi vzemo še ta edini priboljšek, ki ga imam. Ker ne poznajo milosti moji ljudje, usmili se me vsaj ti, draga, dobra, zlata dušica, ki sem te ljubil zmerom bolj nego vsa druga dekleta v tem okraju. Lepo te prosim, nikar me ne zatoži očetu in materi. Reci, da si spala in da ne veš, kdo je vzel Čuhi mleko.“ S temi in z drugimi sladkimi besedami se je dobrikal poredni dijak premehki Katri, ki je bila vanj morda že prej nekoliko zaljubljena. Trapice mu ni bilo treba dosti prositi. Jela je jokati in mu obetati vsako podporo, da mu olajša nadloge. Kravo je pomolzla zanj sama in dejala: „Za nocoj bom že našla kak izgovor, ali za naprej ne boš pil več mleka, prinašala ti bom boljših jedi. Dokler bom jaz v vaši hiši, bom že skrbela, da ne boš nikoli stradal.“ Kaj ne, da je bila Katra dobra stražarica! Ha, ha, ha! Mladost je res norost, bila in bode. Zalotnici se je zlagala negodnica, da je prilomastila v hlev mora in posrkala kravi mleko. Stopala je trdo, kakor da so ji prirasla mesto nog konjska kopita. „Zagrozila se mi je, da me zadavi, če ne bom mirovala. Na ramo mi je položila roko, ki je bila širša od lopate in težja nego železo. Jaz sem se tresla kakor mrzlična, ali jutri se je ne bom nič bala. Narisala bom na jasli in tudi na Čuho vse polno tistih kljukastih znamenj s petimi roglji, pa vem, da bo odnesla precej pete, ko jih bo zagledala.“ — Res je počrčkala še tisto jutro ves hlev s takimi črtami in ker je dala Čuha drugi dan zopet obilo mleka, se je bahala povsod, da je prepodila s svojo umetnostjo za vse veke nakazno nočno tatico. Svojemu Dorčetu je nosila prav pridno bel kruh in ostanke kosil in večerij: klobase,

meso, sir in druge reči, ki dohajajo bogatinom na mizo. Njen ljubček ni trpel zdaj nobene sile. Ali ker se je brigala zanj s preveliko mero, je začela gospa sumiti in popraševati, kje so ostanki. Odkonca je mislila, da jih pojedajo sinovi, ko pa so zatrdili vsi venglas, da že mnogo dni niso našli nič ostankov ni v hramu ni v kleti, je bila uverjena, da jih izmika kak posel, morda nova kuhinjska dekla ali pastir, ki je bil zelo sogolten paglavec. Rekla je kuharici in Katri, da bi ji pomagali paziti. Katra je odslej nehala donašati Dorčetu jedi, skrbela pa je zanj na drug način, iz svojega. Posodila mu je petdeset goldinarjev, ves zaslužek, katerega si je bila prihranila. Lahkomiselni mladič je denar vzel in ga trošil pri vinščakih na Ljubnem, ki so točili nezadacani svoj cviček prav v pusto ceno, ali pa v Birčni Vasi v Kovačevi krčmi, kjer je dobil tudi jajca ali kaj prekajenega. Ribe in rake je lovil še zdaj, ali pripravljala mu jih je Kovačica. Takrat so bili dozoreli že lešniki, katerih je v teh hostah na milijone. Dorče jih je v slast grizel, imel jih je vedno polne žepe. Sprehajaje se semtertja je prikorakal enoč na višavo, ki sklepa Gorjance s kočevskimi hribi. Z nje se vidi vsa Bela Krajina in precejšnja riža hrvaške dežele. Tam stoji krčma. Dorče je mislil popiti nekoliko kupic, ker ga je bil dolgi pot utrudil, ali na sredi ceste se ustavi. Gospodar te hiše se je hvalil, da je nemški, ne pa slovenski krčmar. To svojo slavo je zabeležil tudi na zid, ali napis („Zum Deitschwirth“) je tako napačen in neumen, da se mu smejajo in rogajo celo najhujši nemškutarji. Ko ga je Dorče zagledal, mu je minila vsa žeja. Začel je glasno zabavljati na predrznost nekaterih tujcev, ki žive med Slovenci in o slovenskih

groših. Proti njemu pride semiški kaplan, ki je maševal v Rožnem Dolu, in ga vpraša, kaj se jezi. Po kratkem pomenku ga povabi v svoj vinski hram in pogosti dobro in zvrhom, kakor je v Semiču navada. Ta gospod je bil edini omikani človek, s katerim je govoril, odkar je zapustil očetni dom. Kdo bi se čudil, da se je tega praznega življenja naveličal? Pomislil je, kako lepo bi se lahko zabaval s Katrinimi denarci v Novem Mestu, v veselem društvu svojih prijateljev in znancev. Ker ni bil slabega srca, se mu je tožilo gotovo tudi po bratih, sestrah in roditeljih, sosebno pa po dobri mamici, ki ga je tako presrčno ljubila. Kaj rad bi se pomiril zopet z očetom, ali ni vedel kako. Da se ni sramoval, bi se bil vrnil brez oklevanja domov. V ti zadregi mu je pomoglo naključje. Zalotnik je kupoval drva izvečine na stoječem v rasenskem gozdu. Proti jeseni se je bil pogodil z nekim meščanom za velik del te hoste in šel tja k delavcem, ki so mu sekali bukve. Nazaj grede je skočil v Kovačevo krčmo in zagledal v nji — svojega sina! Dorče je vstal, očeta spodobno pozdravil in ga prosil, naj se ne jezi več nanj radi njegovih dijaških burk in bedastoč. Sprava se je naredila po takem brez težave. Čez eno uro sta popotovala stari in mladi gospod zaeno, prijazno se meneč, proti domači vasi. Zaradi očeta Dorče ni sedel zdaj zmerom v krčmi kakor nekdaj, v vseh drugih rečeh pa je živel popolnoma po svoji volji in želji. Kakor bi bilo treščilo z jasnega pa mu nakloni nespametna ljubezen novo sitnost in žalost. Zalotnica je zapazila, da šepeta rad s Katro na samem in da ga dekle tiče. Ker je lahko uganila, kaj to pomenja, je poklicala zvečer Katro v svojo izbo, ji odštela plačilo, katero ji je bila

še dolžna in ji velela, naj si gre iskat službe drugam. Revica je šla jokaje od hiše in se napotila k svoji stari teti, ki jo je bila že večkrat povabila, da bi prišla k nji. Kmalu potem se je moral Dorče odvesti v Gradec, da je nadaljeval nauke. O Veliki noči se je vrnil za nekaj dni zopet domov. Veliko soboto se je prikazala v Zalotnikovi veži tudi — Katra. Bila je upadena in bleda kakor smrt. V roki je držala dolgo košaro. Gospa jo pogleda in pobara, če je prinesla piruhe. Trepetaje odgovori Katra tiho, da se je komaj čulo: „Sem — za Dorčeta!“ Zalotnica dvigne prt, s katerim je bila košara zagrnjena, sklene roke in zaječi: „Moj Bog, kaj sem se pregrešila, da sem morala učakati to bridkost!“ Katra ji veli s trdejšim glasom: „Verjemite mi, gospa, da bi bila šla jaz rajša po nagih kolenih na najdaljšo božjo pot nego k Vam po takem opravku. Ali jaz sem morala, saj vidite, zakaj. Pisala sem mu več nego desetkrat, prejela pa nisem od njega nič odgovora. Jaz ne zahtevam stotakov. Povrnite mi tistih petdeset goldinarjev, katere sem mu posodila, da ni poginil od lakote, ko ga ni bilo doma. Z božjo pomočjo bom potem morda zdelovala, da mi ne bo treba nikogar več nadlegovati.“ Gospa ji reče, naj malo počaka. Čez par minut ji prinese pest bankovcev in veli: „Na, ali Bog ne daj, da bi ovadila ti kaj našemu gospodu. On bi ga zavrgel za vekomaj, ko bi izvedel to sramoto.“ Katra obljubi, da bo molčala, zahvali s solznimi očmi Zalotnico in odide. Jaz sem vprašala Ratijo: „Kaj pa je imela Katra v košari, da se je gospa tako ustrašila?“ Ona se zagrohota: „Kaj neki — dolžno pismo: ha, ha, ha!“ Tudi mene je silil smeh, kajti še nisem nikoli slišala, da bi nosil kak razumen človek pismo v košari

s seboj. Take majhne reči se zavijejo v čist robec in denejo v žep ali pa drže v roki. Katri se je menda bledlo, čudo, da ni pripeljala pisanja na parizarskih kolih z osmimi konji. Tisto leto so razsajale na Dolenjskem mnoge bolezni. Otroci so umirali za ošpicami in kozami, odrasle pa je pobirala najbolj pljučnica. Katri je umorila teto in bolezen je bila tudi kriva, da je izgubila dolžno pismo. Ko mi je Ratija to povedala, se je jela zopet smejati in mi je dejala: „Jera, zdaj me, mislim, razumeš, á?“ Jaz sem rekla: „Kaj te ne bi razumela, saj sem izgubila tudi jaz, ko sem bila bolna, izpovedni listek, pa še zdaj dobro vem, kako sem se bala, kaj poreko gospod, če jim ne prinesem listka.“ Po tetini smrti je odšla Katra v Zagreb in s priporoko nekega slovenskega doktorja ali profesorja si je dobila jako dobro službo pri bogatem kotlarju. Deklovala je pri njem tri leta. Vedla se je tako pametno, da je trdila njena gospodinja, da tako marljive in vestne služabnice ni imela še nikoli in je ni morda v vsem Zagrebu. Kotlarjev sin se je vanjo zaljubil in prosil očeta, da bi se smel ž njo pozakoniti. Kotlar piše šmihelskemu župniku in gosp. Zalotniku, da bi mu naznanila, kako se je ponašala Katra v domačem kraju. Rajnki župnik so bili tak mož, da so sodili vsakega človeka po svoji vednosti, ne pa po ljudskih marnjah in govoricah. Odpisali so v Zagreb, da je bila Katra korenito poučena o krščanskih resnicah, da je hodila prav rada v cerkev in da se ni čulo o nji nikoli nič slabega. Zalotnik je bil preobložen z drugim delom, pa je velel Dorčetu, naj naredi on izpričevalo o Katri. Dorče je bil že dovršil vse šole in je pomagal očetu v pisarnici in pri gospodarstvu. Živo se je še spominjal

velike pomoči, ki mu je došla od Katre, in zdaj je dobil priliko in jo tudi pošteno porabil, da ji je dobroto povrnil. Napisal ji je tako čudovito lepo izpričevalo, kakršno dobi izmed sto dekel komaj ena ali pa nobena. Za pridnost, spretnost in zvestobo jo je povzdignil visoko nad vse druge posle, ki so služili pri Zalotniku. Z iskrenimi besedami je pohvalil nje krščansko, čednostno, kot zlato čisto življenje. Omenivši, da se je varovala napačnih druščin bolj nego kuge in da ni imela nikdar nobenega grešnega znanja, jo je postavil za zgled in uzor prave deviške sramežljivosti in nedolžnosti. Na koncu tega pisma jo je priporočil presrčno vsem gospodarjem in gospodinjam s svečanim zatrjenjem, da si boljše ženske ne morejo želeti in skoraj niti misliti. Prejemši tako sijajno izpričevalo je privolil kotlar brez odlašanja, da sta se sin in in Katra poročila. Tako se je primožila prosta kranjska dekla v imovito hrvaško rodovino in postala ugledna in obče spoštovana gospa. Tudi mnogim drugim našim rojakinjam se godi prav dobro onkraj Kolpe. Možaki pa si iščejo sreče radi celo na Nemškem in v daljni Ameriki. Dozdaj je niso našli dosti. Obilna izkušnja uči in dokazuje Slovencem, da se nahaja njih obljubljena dežela na Hrvaškem.

29. Zakleti oreh.

Priroda je podarila gospodu Kotlinu prelepe sposobnosti. V šolah se je učil prav lahko in si pridobil razne in obširne znanosti. Ali ta učenost mu je ostala jalova, koristil ni ž njo ni sebi ni svojemu bližnjemu, ker se je vedel tako, kakor ne bi bilo nobenega Boga,

nobene večnosti. Brigal se je samo za to, kako bi se veselil in užival dobrote in naslade tega sveta. Iz krčme mu se ni mudilo nikoli domov, pijančeval in igral je dostikrat do belega dne. Njega trdemu srcu se niso smilili ni jokajoča žena ni stradajoči otroci. Boljši znanci so se bali in ogibali njegove družbe, kajti Kotlin ni bil le brezdušen razuzdanec, ampak tudi zadirčen, hudoben jezičnik. Žalil in obrekoval je po gadje vsakega poštenjaka in tudi največje svoje dobrotnike. Kakor je bil sam ves blaten, poganil je neprenehoma druge ljudi z najgršimi pridevki in lažmi. Dohodki so mu tekli dovolj obilni, da bi bil zdeloval brez težave, ko bi se bil držal količkaj kakega pametnega reda. Ker pa ni nikdar premislil in preračunil, koliko sme trošiti na svoje zabave, je zabredel kmalu v silne in gnusne dolgove. Jemal je na posodo od vsakega, kdor mu je hotel upati, naj bo graščak ali sebenjak, bogatin ali berač. Kadar je kaj kupil, ni plačal nikoli izlepa, trebalo ga je tožiti cesarskemu sodišču. Sploh mu ni prišlo nikoli na misel, kdaj in kako bo poravnal svoje velike dolgove. Imel je prijatelja, ki se je zval Podobnik. Ta mož je bil jako spreten in prekanjen obrtnik. Prislužil in prisleparil si je toliko imetka, da je živel in se opravljal prav po gosposko kakor kak uradnik. Ljudje so mu dejali zaradi tega sploh „gospod“, dasi pravzaprav ni bil dosti več nego kak preoblečen konjski hlapec, kajti šole so ga le borno malo omikale in olikale. To pa se Podobniku nikakor ni moglo očitati, da bi bil zapravljivec: pogledal in obrnil je vsak krajcar trikrat, preden ga je dal iz rok. Če ga je prišel Kotlin nadlegovat za denar, ga je ošteval vselej pol ure, da trati tako neumno svoje dohodke, potem je začel z

milim glasom tožariti in javkati, kako težko si dandanes pripridi in prižulji ubogi rokodelec svojo malo dnino, naposled pa je itak izvlekel listnico in dejal: „No, ker sva si prijatelja, naj bo! Pomogel ti bom še enkrat. Tu imaš goldinar, ali ob mesecu mi ga boš moral vsekako vrniti, kajti me vede zdaj baš trdo za novce, da nikoli tega.“ Precej tisti dan, ko je pretekel mesec, je šel k dolžniku in ga pritiskal, dokler je iztlačil iz njega nazaj svoj goldinarček. Na tak način ni izgubil pri njem ni solda, za svojo skopo dobrotljivost pa si je dobil dragoceno pravico, da ga je smel grajati in zmerjati, kolikor je hotel. Podobnik je spadal med tiste ljudi, ki radi modrujejo in pridigajo. Poučeval je doma ženo in pomočnike, v krčmi kuharico, natakarico in vsakega pivca, ki je bil toliko potrpežljiv, da mu ni pobegnil. Kotlina je v svojem srcu zaničeval, brez njega pa vendar ni mogel prebiti, ker je poslušal brez zamere njegove najostrejše pridige in psovke. Neko nedeljo popoldne sta se sprehala prijatelja po zelenem Podgorju. Kotlin veli Podobniku, da potrebuje nujno petdeset goldinarjev in ga prosi sveta, kam bi si jih šel iskat. Obrtnik odgovori zabavljivo: „Takemu malopridnežu kakor si ti, ni moči svetovati, ker si sam svoj sovražnik, ker pljuješ v skledo, iz katere zajemlješ. Gospod Hrastnik ti je dajal, dokler se je nabralo tristo goldinarjev dolga. Mož je jako dobrega srca in te ni prijel nikoli za plačilo. V zahvalo si mu razvpil čestito gospo za prešestnico, najmlajšega sina za pankrta, njega pa za bedaka vseh bedakov, ki si je moral svoje poslanstvo kupiti, kajti brez denarja bi mu ne bil dal noben razumen volilec svojega glasu. Kadar izve ostudno tvoje blekanje, te bo izročil brez milosti doktorju. Pri

trgovcu Taboretu si vzel blaga za sto goldinarjev. Čakal te je brez godrnjanja poldrugo leto. Ko pa je čul od vseh strani, da svariš krčmarje, naj ne kupujejo od njega vina, ker jim ga zaliva z vodo in zavrelico, ga je minila potrpežljivost in šel te je tožit. Uradnik Vidmar te je otel iz jako nevarne stiske, plačal je zate menico. Čez pol leta te je prosil, da bi mu denar vrnil, ti pa si ga ovadil vladi, da odira brezdušno svoje uboge dolžnike, ne oziraje se na cesarske zakone. Za Boga svetega, ali nič ne misliš, kam te bo privedla ta neskončna lahkoumnost in tvoja peklenska hudoba? Ob svojih dohodkih veš, da ne moreš živeti, drugi ljudje pa bi morali biti slepi in bebasti, ko bi hoteli še podpirati s posojili takovega negodnika, ki jih slepari nele za denar, ampak jim krade za nameček in nagrado tudi najboljši človeški zaklad — čast in poštenje.“ O teh besedah Podobnikovih se je jel Kotlin na ves glas grohotati in je dejal: „Na svetu je taka šega, da skrbi vsak zase. Ti šegi se uklanjam tudi jaz. Ali ni pametneje, da varam jaz druge, nego da bi varali drugi mene? Da opravljam svoje upnike, ne tajim, ali krivica ni tolika, kakor misliš ti. Saj opravljajo tudi upniki mene. Uverjen sem, da ne izustijo nikoli mojega imena brez pikanja in kletve. Če se zgodi to, kar mi prerokuješ, da mi ne bo hotel nihče več posoditi, se mi bo zdela ta trmoglavost jako sitna in neprilična, ali samo za en trenotek. Kdor nima vere, se ne boji ničesar, pomaga si lahko hitro in za vselej. Zapomni si dobro, kar ti bom rekel: zaklinjam se ti, da mi dohaja iz srca in moje duše. Tisti dan, ko bom uvidel, da ne morem več živeti po svoji volji, želji in navadi, prišel bom sem z vso svojo rodovino in bom obesil na tole

čvrsto orehovo vejo najprej svojo ženo in otroke, potem pa samega sebe.“ O ti strašni zakletvi brezbožnega Kotlina je zaječal in zatrepetal oreh, pod katerim sta stala prijatelja, kakor bi ga bila potresla nadzemeljska sila in zdajci mu je zarumenelo perje kakor topolki ob jesenskem času. Zaklet je izgubil božji blagoslov, da ni mogel niti rasti niti cveteti in roditi sadja in to prokletstvo mu bo ostalo, dokler ne bo usahnil od starosti. Stal bo še veliko, veliko let na škodo in pogubo ljudem in vsaki živi stvari, ki pride podenj. Spomladi pokrije tudi njega gosto listje, ki pa nima ni duha ni soka in žive zelenjave, nego se rumeni neznano čudno, da se loči že oddaleč od vseh drugih orehov. Nobena ptica si ne vije na njem svojega gnezda in mu ne seda na otrple in ostrupljene veje. Poginiti mora mravlja in vsa biba in golazen, ki prileze v senco tega nesrečnega drevesa. Ali gorje tudi človeku, ki si išče pod njim hlada in počitka. Nekateri so na ta način oboleli in hirali do smrti, noben zdravnik jim ni znal pogoditi in izlečiti skrivnostne bolezni. Druge pa je dohitela pod usodnim orehom še mnogo hujša nezgoda, da sta se jim zmešala bistri razum in prava pamet. Posnemaje Kotlina so se pogreznili v grehe, zapravili časno srečo in si nakopali morda tudi večno pogubljenje. Povedala Vam bom nekoliko zgledov, ki pojasnjujejo in potrjujejo resnico mojih besed.

V mestu sta živela dva prijatelja, ki sta se ljubila tako presrčno, da nista mogla prebiti eden brez drugega. Obema je bilo ime Jože, za razloček so ju zvali Jožek in Pepe. Najlepše sta se dobrovoljila, če sta bila sama, zato nista nikoli iskala druščine. Boječ se zdrahe,

ki jo delajo babji jeziki, sta se zarekla, da se ne bosta nikdar ženila. Nekoč sta se šla šetat proti Težki Vodi, v Gorjance. Nazaj grede ležeta trudna na grivino pod zakleti oreh. Prej sta se menila prijazno o raznih rečeh, zdaj pa veli Jožek Pepetu: „Povej mi, bratec, ali si videl že kdaj tako krasen jésen, kakor je onile pod cesto?“ Pepe se zasmeje: „Kaj pa brbljaš? Meni se zdi, da si danes brljav, kajti drevo, kateremu se čudiš, ni jésen, ampak glog.“ Jožek zareži: „Moje oči so bistre, ali tebi se mora vsekako blesti, drugače res ne vem, kako bi mogel smatrati lepi jésen za malopridni glog.“ Pepe ga zavrne še ostreje: „Vidim, da se s tabo ni moči razgovarjati, ker te trka luna že po belem dnevu.“ Tako se je vnel med prijateljema razpor, ki se je razgorel kmalu v živ plamen, da sta se jela zmerjati, preklinjati in natepati. Razbivši si palici sta se vrnila vsak po svojem potu domov. Odtakrat sta se tako sovražila, da si nista izpregovorila nikoli več ni besede. Če sta se ugledala, sta pljunila in se ognila eden drugemu. Niti na smrtni postelji si nista hotela oprostiti razžaljenja in se pomiriti. In vendar se da težko misliti kaj bolj smešnega in neumnega nego je bil ta njun prepir. Začela sta ga tako, kakor če bi videla midva kravo in bi dejala jaz: „Poglejte no jelena!“, Vi pa bi rekli: „Ta žival ni jelen nego volk.“ Jožek in Pepe sta se porodila in vzgojila v mestu, noben njiju ni poznal hostnega rastlinstva. Drevo, za katero sta se pričkala, ni bilo ni jesen ni glog, nego maklen, čigar krhke posušene mladice rabijo mesarji in klavci, da zatikajo z njimi klobase.

Mlademu uradniku Gorenjcu se je ponudila dobra služba v Ljubljani in v Novem Mestu. Prijatelji so ga

nagovarjali, naj ostane v Ljubljani, kjer je živel doslej tako prijetno in zadovoljno med svojimi slovenskimi tovariši. To je mislil tudi on sam, itak je prišel pogledat Novo Mesto, da bi videl na svoje oči, kako se živi na Dolenjskem. Ugajala mu ni nobena reč. Kraji so se mu zdeli pregorati in pretesni, ljudje pa premalo zastavni in preveč jezični. Že se je zapisal na pošti, da bi se drugi dan vrnil v Ljubljano. Ker ni imel nikakega opravka, se je napotil proti Gorjancem, da bi pregledal okolico. Spotoma sede pod zakleti oreh. S te višave se je oziral proti Krki in Novo Mesto se mu je videlo zdaj tako neizrečeno prijazno, ljubko in veselo, da se je premislil in oglasil še tisti dan za službo v Rudolfovem. Pri nas so zapovedovali takrat najtrši nemškutarji. Slovenec, ki je prišel njim pod oblast, je imel že na tem svetu dobro polovico pekla in vse vice. Gorenjec je ljubil svoj narod že od otroških let. Udeleževal se je v Ljubljani vseh domačih veselic, prepeval odušveljeno prelepe naše pesmi, rad je igral v slovenskem gledališču in vnemal o vsaki priliki svoje rojake na večno zvestobo materi Sloveniji. V Novem Mestu pa so mu zabranili poglavarji nele te zabave in navade, ampak so ga grdogledili že zato, da je govoril z gospodi po slovensko in se zapisal v Čitalnico. O volitvi so ga prisilili z najstrašnejšimi grožnjami, da je moral dati svoj glas človeku, ki nam je bil najhujši sovražnik. Kmalu po dokončani volitvi ga sreča ljubljanski znanec in vpraša, kako mu je. Revež zaječi: „Tako po priliki kakor je bilo Judi Iškarijotu po storjenem hudodělstvu. Pred pol ure sem izdal domovino, za katero bi bil žrtvoval nekdaj življenje, zveličanje in svojo dušo.“ To rekši se na ves glas

zajoka in zgrudi prijatelju pred noge. Temna noč mu je legla takrat na srce, ki je ostalo zaprto vsaki radosti in dobri nadi. Črtil in zaničeval je ves svet, najbolj pa samega sebe. V vinu in v še močnejših pijačah si je iskal ne tolažila nego smrti, ki se ga je skoraj tudi usmilila in mu zazdravila pekoče rane v hladnem grobu.

Podgorka Mica je nosila v mesto zelenjavo in sočivje in stržila zanje marsikak krajcar, ali poglavitni dohodek ji je dajala itak krčma. Točila je izvrstno vino, ljudje pa so zahajali k nji tudi zaradi njene prevelike priljudnosti in postrežljivosti. Sam vrag jo je zmotil, da se je ustavila neko jutro na potu iz mesta pod zakletim orehom in čvekala tam s svojimi botrami in tetkami, dokler se je navzela pogubljivega duha, ki puhti iz tega drevesa. Vrnila se je domov vsa izpremenjena. Blaga, vedno prijazna krčmarica se je prevrgla v osorno, kačepično divjakinjo, ki je razžalila vsakega gosta. Kadar je prišel pit kak bogatin, se je zadrla: „Kaj misli ta babač, da brez njega ne bi mogla živeti? Mari mi je! Saj imajo denar tudi drugi ljudje, ne le on.“ Če se je oglasil pri nji najpoštenejši rokodelec, mu je zabrusila v obraz: „Kaj se vlačijo po krčmah taki berači? Zatekate se k meni, da bi me ociganili, pa me ne bote.“ Ko je zagledala v izbi podgorske kmete, je jela regljati: „Če ni boljših pivcev, pa še teh capinov ni treba. Podgorec naj loče vodo in žulji ričet; vino in štruca sta za gospodo.“ Noben pameten človek ne graja dandanes duhovnika, ki gre v pošteno krčmo. Ko pa je stopil v Micino hišo kaplan in jo prosil, da bi mu prinesla merico starine, je vpila v kleti glasno ter se jezila na vse duhovne, ki zahajajo v krčme. To se razume samo posebi, da je

nesramnica izgubila kmalu vse svoje goste. Njene hiše se je prijel pridevek: pri „kači-Mici“. Ali ona je tako zaslepljena, da ne spozna svoje krivice nego se kolne, da so ji odgnali pivce zavidni sosedje in žejni dacarji, katerih neče zastonj napajati.

Bogat Čeh je kupil pod Gorjanci lepo pristavo, zabavljivi Podgorci so jo zvali Kurnica. Za oskrbnika ji je dobil mladega ali jako izvedenega kmeta Rikca. Pozneje je poslal tja tudi svojo žlahtnico Beti. Rekel ji je, naj gospodari slobodno po svoji volji. Če ji bo treba denarja, naj piše njemu, v drugih rečeh pa naj vpraša za svet izkušenega kmetovalca Rikca. Ker Čeh ni imel svojih otrok, je hotel zapustiti pristavo ti žlahtnici, kar je zapisal tudi v oporoko. Beti je bila trda Nemka; ko je prišla k nam, ni znala nič slovensko. Mudila se je več dni v Novem Mestu, da si nakupi raznega orodja in posode. Priljubila se je slednjemu človeku, ki jo je spoznal, s svojo izredno modrostjo, zmiselnostjo in pobožnostjo. S krčmarico, pri kateri je ostala, sta šli večkrat ogledovat bližnje gradove, cerkve in druge imenitnosti prelepe novomeške okolice. Po nesreči sta zablodili tudi pod zakleti oreh. Da zajde toliko ljudi podenj, ni nič čudnega, kajti to drevo stoji na prijaznem griču ne daleč od razpotja, kjer se križajo na vse strani ceste in steze. Ko je Nemka vse pripremila in si omislila, kar potrebuje gospodinja, je dala napreči in se odvezla v Kurnico. Rikec jo je čakal tam iz priljudnosti, ali govoriti ni mogel ž njo, ker ni razumel nemškega jezika. Ko ga Beti zagleda, skoči vesela k njemu in zakliče podavši mu obe roki: „Lep je podgorski kraj, ali še lepši so podgorski junaki! Ti me boš učil slovensko, pa se boš skoraj uveril,

kako dobro si bom zapomnila vsako tvojo besedo.“ Poslala je v mesto po najboljše jedi in pijače in se je gostila s svojim oskrbnikom do pozne noči. Tako sta blagovala in se dobrovoljila potem vsak dan več tednov zaporedoma. Rikec je bil oženjen, ali pri krasni Beti ni mislil ne na ženo, ne na svoje otroke. Zasačila ga je tako čvrsto v svojo mrežo, da več nego štirinajst dni ni prišel nikoli domov. Odkonca sta se pogovarjala z očmi in z drugimi znamenji, ali ob mesecu je govorila tujka naš jezik povrsti in ročno, kakor da bi ga ji bil vlil sam sv. Duh. Grozno pohujšanje sta delala ta dva človeka v našem poštenem Podgorju. Kar vpričo vseh ljudi sta se vodila za roke in se poljubljala in objemala. Toda Rikčevka ni bila kaka mila Jera, da bi se bila doma cmerila, molčala in trpela. Negodnega dedca je nekolikokrat prav resno ozmerjala; ko je videla, da to ne koristi, je poklicala na pomoč cerkveno gosposko. Od nje je izvedel češki bogatin, kako grdo mu se vede žlahtnica, pa jo je izbrisal precej iz oporoke in ji pisal, naj se pobere, kamor hoče, on je ne spoznava več za svojo. Podgorsko pristavo je zopet prodal, s skupljenim denarjem pa osnoval blagodaten zavod, v katerem se uči mladina nele brati in pisati, ampak tudi Boga častiti in skrbeti za nebesa.

Zdaj pa čujte še strašanski greh vdove Katranke! Ta gospa je slovela za pošteno ženo, skrbno gospodinjo in bogoslužno kristjano. Hčere so ji bile šle v mesto k prijateljicam, pa se je popela na hrib, da bi videla, če gredo že domov. Čakala jih je gori dobro uro sede pod zakletim orehom. Tam se ji je zmešalo v glavi, da je začela prezirati našo vero in

živeti po turški in poganski. Na Dolenjsko so prišli Judje, ki so skupljevali ženske lase in staro šaro: majolike, luči, nevestne avbe, izrezljane stole, okajene podobe, cerkveno posodo in opravo. Ti trgovci so se oglasili tudi pri Katranki. Prinese jim čudotvorno razpelo in ga da Judom za trideset srebrnih goldinarjev, kakor je bil prodan njihovim sprednikom živi Kristus za trideset srebrnikov! Kar svet stoji, ni storila takovega hudodelstva še nobena Slovenka. Ta prelepi križ je ležal prej v božjem grobu, ki je bil v bližnji kapeli, kamor so ga hodili o Veliki noči pobožni kristjani častit, poljubljat in prosit pomoči v vseh dušnih in telesnih stiskah. Mati božja je skoraj razodela, kako neizrečeno jo boli sramota, ki se je zgodila čudodelni podobi nje božjega sinu. Okoli kapele je jela hoditi čestita, v belo oblečena žena. Se milo jokaje je popraševala župljane, zakaj so dovolili, da se ji ugrabi odrešenik, in kam so ga odnesli neverniki? Grešnikom ni bila podeljena milost, da bi jo videli, prikazovala se je samo nedolžnim otrokom, čistim devicam, spokornikom in spokornicam. Tako je iskala ta žena Kristusa ves dan v kapeli in po vsi bližnji in daljni okolici. Ker ga ni mogla najti, niti izvedeti, kje je, je stopila proti večeru na grič in zaklicala trikrat s povzdignjeno roko: „Gorje, gorje, gorje!“ To pretnjo je ponavljala več tednov in mesecev, vse dotle, dokler niso začeli v Šmihelu zidati samostan, v katerem bodo svete device pospeševale čast božjo in zveličanje bližnjega. Take ustanove so bile Mariji že odnekdaj ljube in mile, posebno pa ji ugajajo dandanes, ko je zavladal po vseh deželah posvetnjaški duh, ki je napovedal vojsko Bogu in njega materi. Odkar so se jeli vzdigovati

samostanski zidovi, je izginila prikazen pri kapelici v očitno in preveselo znamenje, da se je nebeški kraljici potolažila toga in nejevolja. Brez te zgrade bi bil nakopal Katrankin greh sto in sto rev in nadlog vsi šmihelski župniji. Večna slava bodi blagodušnemu dobrotniku, ki je podaril za osnovo tega svetišča velik del svojega imetka! Čast in hvala pa gre tudi šmihelskemu župniku, ki se je največ potrudil, da se je dobro delo tako brzo zastavilo in tako trdno in krasno dovršilo.

30. Doktor Benk.

Prišel je ukaz, da se morajo gozdi v podgorju južnih Gorjancev razdeliti. Največje in najboljše riže so ostale kakor povsod graščakom, vendar so dobili tudi kmetje za svoje potrebe dovolj drv in lesa. Novomeščane so hoteli gospoda odbacniti brez deleža, ali tudi oni so se poganjali in pravdali tako uspešno, da so si priborili z mnogim papirjem in črnilom nekoliko sto oral tiste nekdaj prekrasne hoste, ki se zove Rasno. Prej puste in mrtve „loze“ so oživele. Na vseh koncih in krajih je zapela sekira: graščaki, kmetje in meščanje so se jeli kosati, kdo bo podrl več bukev in opustošil prvi svojo košato lastnino.

Dolenjke so iznajdene in obrtne žene. Vrstnica moja, blaga Belinka je hodila s svojim možem veliko let po širokem svetu. Najdalje sta delala in baratala na Hrvaškem. Obogatela baš nista, ali kupila sta si obilo vsakega pohištva in blaga in v zagrebški hranilnici sta imela spravljenih celih osem sto goldinarjev. Po moževi smrti se je vrnila vdova z edino hčerko, ki ji je ostala, v svoje rodno Podgorje. Žena ni bila več

mlada, dopolnila je štirideset let. Ali kdor je videl nje čedni obraz, svetle oči in ponosno hojo, mogel je misliti, da je prekoračila komaj trideseto leto. Delo jo je še zmerom veselilo, za pošten dobiček se ni ustrašila nobenega truda. Ko je začula neskončno razbijanje po vseh hostah, mislila je sama v sebi: drvarji se pehajo in pote od rane zore do mraka. Take ljudi rado žeja; med njimi bi se dalo dobro krčmariti. Pili pa bi v slast tudi gospodarji, ki nadzirajo sekače, in tuji gospodje, ki dohajajo od vseh strani kupovat les na stoječem. Treba poskusiti! Kar je Belinka zamislila, je storila vselej brez oklevanja. Blizu velikanskega gozda Padeža je dobila za majhen denar kočico z dvema izbama in prostorno kletjo. Ko je hišo in klet uredila in opravila, je šla v Semič sama po vino in ob mesecu je jela točiti. Pivcev je imela, da se je vse trlo. Z vinom in s ceno so bili popolnoma zadovoljni, grajali pa so krčmarico, da se ž njo ne more človek nič pomeniti in pošaliti, da ne zna prav niti obgovarjati niti odgovarjati. Krčme se je prijelo nevarno ime: „pri Puščobi". Mnogi gostje so prišli samo enkrat. Ker se jim je pri molčeči Belinki prehudo tožilo, se niso oglasili nikdar več.

Krčmarica je to svojo slabost dobro poznala, ali se je ni mogla odkrižati. Bridko je žalovala radi nje in dostikrat je velela, da bi dala polovico imetka tistemu, ki bi ji razvezal okorni jezik. Babnica ni bila topa, nikar bebasta. V bistri glavici ji je tičalo vse polno slanih šal, veselih pozdravov in krhkih odgovorov, ali kaj, ko ji ni prišel nobeden o pravem času na misel in ni mogla nobenega tako zvesti, da bi bil kaj zalegel. Ljudje so jo obsodili krivo, da se iz napuha neče ž

njimi pomenkovati. Njene krčme so se ogibali čimdalje bolj, marsikdaj po cele dni ni bilo nobenega pivca. Ko je minulo leto, je Belinka izračunala, da je potočila v njem komaj petdeset veder. O takem skupičku se ne da lahko ni živeti, ni umreti.

Neki zimski dan stopi v to zapuščeno krčmo bradat gospod visoke rasti in močno zagorelega, suhega, jako odurnega obraza. Sloko truplo si je zavil v dragocen rdeč plašč, glavo pa mu je pokrivala šiljasta kučma, kateri se je prelepo svetila kodrasta dlaka. Tujec sede v plašču za mizo. Ko je položil roke predse, je zapazila Belinka, da ima silno dolge, grdo začrnele nohte. Bila je uverjena, da je prišel k nji kak bogat usnjarski mojster. Čudni gost zakliče: „Liter vina!“ Krčmarica mu ga hitro prinese. Izpivši ga na dušek veli nekako zaničljivo: „Kapljica je pitna, ali se mi zdi precej nedolžna. Moj želodec se je navadil močnejšim vinom. Dajte mi še en liter!“ V dva duška je pocedil tudi tega in zahteval tretji liter. Skoraj pa se pokaže, da semiško vino ni samo dobro, ampak tudi jačje, nego je prišlec mislil. Velo lice mu zažari, život in dušo mu prevzame divja veselost in pohotnost. Zaljubljeno začne upirati svoje drobne, črne oči v brdko in obilno krčmarico. Prijemši jo za desnico se zareži prijazno: „Videl sem že veliko lepih ženskih, ali tako pripravnih in ljubkih, kakor ste Vi, še prav malo. Srce ste mi ogreli o prvem pogledu. Bodite moja ljubica, pa bova pila zaeno ne takega cuckovca, kakor je ta, nego žlahtnega vivodinca in moslavinca in zalagala bova nebeško dišečega hrvaškega purana, ha, ha, ha! in oblekel Vas bom v mehko šumečo svilo in baržun, da Vam bo zavidala vsaka kneginja.“

Belinka odskoči od kosmatina in se zagrohota: „Kazno je, da so Vas mlade gospodične zapodile, drugače bi se ne lotili zamazane kmetiške starke. Ali moram Vam povedati, da si za tak lov niste kraja dobro izbrali. Podgorci se drže še vedno stare šege, po kateri ljubijo in se smejo ljubiti samo dekleta, me matere pa moramo skrbeti za svoje otroke, obenem pa tudi misliti nekoliko na svoje zveličanje in na Boga."

O ti sveti besedi se je pijani gost ostudno zapačil in zadrl srdito: „Fiii, nisem vedel, da ste tercijalka. S takimi avšami se vrag ne pogovarja z veseljem. Kratil si bom rajši čas s kako mično pesemco." Začel je tuliti eno tistih zmedenih in nesmiselnih popevk, ki ugajajo takim negodnim dobrovoljcem: „Srčka je ljubega — Fanta 'ma drugega — Ljubit' je prav lahko — Če je dekle zato — Če pa dekleta nej — Pojd'mo naprej."

Belinka ga ustavi resno: „Če ne boste peli pametnejših, boste morali iti res naprej ali pa nazaj." — Tujec se ne zmeni nič za ta opomin, nego zakroži z ostrim, cvilečim glasom: „Micka mi teče pod goro, pod goro . . ." Krčmarica poči z nogo ob tla in zagrmi: „Take kvante se ne bodo prepevale v moji krščanski hiši. Sram Vas bodi! Vi niste ni gospod ni mož, nego poredna grdoba. Če se ne mislite vesti pošteno, plačajte te tri litre, pa hajdi dalje!" Pevec utihne in zagodrnja: „Ti krčmi se ne pravi zaman „pri Puščobi". Gost ne sme v nji niti po svoji volji prepevati. Naj pa bo! Prepiral se z Vami ne bom, ali dokler sem žejen, ne grem od Vas, prinesite ga četrti liter!" Belinka mu postreže, dasi jako nerada. Tujec ji veli zdaj mirno in prijazno: „Ne hudujte se, mamica!

Sedite sem k meni, da se bova malo pokvartala." Ona mu odgovori: „Jaz ne znam nobene igre, pa če bi tudi znala, ne bi hotela kvartati. Vselej me je prijela jeza, kadar so jeli pivci metati te vražje podobice. Kdor si jih je izumil, je naklonil veliko nesrečo človeškemu rodu. Igralci zapravljajo brez užitka denar, obenem pa se rote, preklinjajo in divjajo, da Bog nas varuj. Meni je najljubše, da ne pride noben kvartač pod mojo streho."

Rdečeplaščar popije zopet naglo ves liter in zarenči: „Pijača brez kvart je za babe, ne pa za takove junake kakor smo mi. Le poglejte, da igram lahko, če ni drugih tovarišev, tudi s svojo druščino, ki je drobna ali razumnejša od vsake podgorske." To rekši izvadí iz torbe tri drobne možičke in kup kvart ter jih dene predse na mizo. Možički poskačejo sami na tri razne strani in začno prebirati in metati kvarte kakor najspretnejši igralci. Kvartali so s svojim gospodarjem za svetle, rumene zlate. Igrali so premišljeno, ali niso mu bili kos. Ko so izgubili vse, kar so imeli, se jim je zahohotal na vse grlo in spravil nazaj v torbo njih in ž njimi debelo mošnjo priigranih zlatov. Ta sreča in preobilno izvrstno vino ga tako vnameta in oduševita, da je jel vriskati, skakati in prositi gospodinjo, naj bi ž njim plesala. Ko ga osorno zapodi, zavpije zabavljivo: „Bedasta baba! dokazal ti bom, da si znam preskrbeti boljšo plesalko nego ste vse Podgorke." Kakor besen se zaleti v kot, kjer je stala preslica ter jo pograbi in se začne ž njo vrteti. Belinka se mu nasmehne dobrodušno: „Hvala Bogu, da ste se domislili vsaj ene nedolžne veselice. Tak ples bi Vam dovolil najstrožji duhovnik . . ." Hotela je še nekaj reči, ali glas ji

zastane v grlu, ker je zapazila, da se je v rokah neznanega gosta izpremenila njena stara preslica v najkrasnejšo, mlado deklico! Plesala sta dobre pol ure, da je tekel pot curkoma ž njega. Potem pa se je poklonil plesalki in jo odpeljal za podpazuho nazaj v kot, kjer je postala zopet — preslica. Belinka ni bila boječa. Ona ni verjela v nobeno vražo. V Zagrebu in podrugod je videla dosti bistroumnih in skrivnostnih iger in komedij, s katerimi so kratkočasili, strašili in trapali izurjeni glumci preprosto ljudstvo. Vedela je že dolgo, da se da z naglostjo in spretnostjo narediti marsikaka čudna prikazen in navidez vse človeške moči presegajoča izprememba, ne da bi trebalo misliti na vražjo pomoč in coprnijo. Ali nikdar prej se ni še namerila na šaljivca, ki bi se bil kvartal z oživljenimi čečami in prestvaril preslico v dekleta. Takih čudežev ne delajo usnjarji. Krčmarica je bila zdaj uverjena, da mora biti njen gost kak imeniten umetnik, ki razkazuje po svetu za dobro plačo svoje izredne znanosti. Neizrečeno jo je mikalo, da bi izvedela kaj več o njem in njegovem življenju. Prosila ga je torej uljudno, da bi ji povedal, kdo je in odkod in kaj ga je napotilo v Podgorje.

Smehljaje se ji odgovori: „Jaz sem Benk, doktor zdravništva. Izvečine stanujem v Gorjancih. Kadar nimam posla v domačem kraju, grem si iskat zaslužka v doline in ravnine. Za druge bolezni se malo brigam, najrajši ozdravljam bolne, slabe in pohabljene jezike, katerih ljudje ne morejo rabiti tako, kakor žele in bi potrebovali.“

Belinko so te Benkove besede silno razveselile. Navdale so njeno dušo s sladkim upanjem, da se

iznebi svoje težke nadloge. Stopivši k doktorju ga vpraša, če je ozdravil že kaj dosti takih nesrečnih bolnikov in koliko je zahteval od njih plačila? Mnogi zdravniki hvalijo sami sebe, tudi če so trezni. Ni bilo torej nobeno čudo, da je začel pijani doktor Benk prav na široka usta razkladati krčmarici divne uspehe svoje umetnosti. Pobahal se ji je: „Jaz sem pomogel dozdaj še vsakemu, kdorkoli se je izročil moji skrbi, zaradi nagrade pa se nisem pravdal nikdar z nikomer. Ljudi vede dandanes hudo za denar, zato jih zanj nikoli ne pritiskam. Navadno se pogodim ž njimi tako, da mi ostanejo plačo dolžni do svoje smrti, na onem svetu pa mi bodo dali to, kar si bom sam izbral, naj bo, kar mu drago. Kdor sprejme ta lahki pogoj, popravim mu jezik, da si prisluži ž njim cele kupe imetka, ali pa tudi kako drugo zaželeno udobnost in srečo. Zastavni gospod Krof je živel več let v Vašem obližju; mislim, da ga poznate. Bil je taka reva, da bi bil menjal z nekaterim beračem. Ko je dovršil nižje šole, je ostal brez roditeljev in prijateljev in ni vedel, kam bi se dejal. Za težka dela je imel prešibke roke, za uradnika pa ga niso marali, ker se je premalo naučil. V tem obupu je šel v krčmo, da zapije svoje zadnje krajcarje. Tam sva se seznanila. Potoži mi svojo skrajno ubožnost. Svetujem mu, naj si pribojuje srečo z jezikom. On zdihne in zaječi: „To sem že poskušal ali brez koristi, noben človek me ni hotel niti poslušati.“ Jaz mu ponudim svojo pomoč. Vpraša me: „Če bo kaj draga?“ Jaz ga potolažim: „Tukaj Vas bom pustil na miru; kar boste imeli, dali mi boste šele na onem svetu.“ Njemu se zasveti obraz, odreže se junaško: „Briga me je za oni svet!“ In tako sva se

pogodila brez težave. Namazal sem mu jezik zgoraj s pondirjevskim medom, spodaj z gadjim strupom. Beseda mu je tekla zdaj iz ust kakor žlahtno olje, ljudje so mu vse verjeli, vse zaupali. Od trgovcev je dobil blaga, kolikor je hotel. Ko ga je prodal, si je kupil lepo hišo in jo zapisal svoji ženi, trgovcem pa je pokazal figo. Zaman so ga tožili za denar. Zagovarjal se je tako razumno, da so se uverili gospoda popolnoma o njegovi nedolžnosti in ga niso dali niti zapreti. Kmalu potem se je lotil nemškutarjev. Hlinil jim je toliko privrženost in ljubezen, da so mu naklonili stalno in jako dobro službo. Ko jih ni več potreboval, je pomolil tudi njim figo. Pridružil se je Slovencem in jim se dobrikal in kvasil o domoljubju, da so ga smatrali v svoji otročji lahkovernosti sploh za diko in steber svoje narodnosti. Kadar pride mednje, ga pozdravljajo prijazno in slušajo pozorno, kakor bi bil najboljši mož in prvi razumnik. In vendar ni nič drugega nego slepar vseh sleparjev. O nobenem poštenem človeku ni zinil še nikoli dobre besede. Baš zato se je meni prikupil, in priljubil, da ga častim kakor pravega brata. Po svoji neskončni podlosti bi zaslužil, da bi ga odterali iz vsake omikane družbe s sunki in pljunki, s pljuskami in brcami. Itak mu se ni zgodilo še nikoli nič žalega, ker zna svoj jeziček obračati tako spretno in prijetno, da ne piči nikogar izmed pričujočih in mu nihče ne zameri njegovih strupenih laži in obrekovanj.

Zdaj pa čujte, kako visoko sem povzdignil neko slaboumno, prosto babelo, ki je bila po svojih sposobnostih pripravna komaj za kuhinjsko deklo. Na

nekem božjem potu sem steknil tercijalko Uršo. Čepela je sama za cerkvijo, pa sem se ji približal in jo obgovoril. Z romaricami se znanje hitro naredi. Razložila mi je vse svoje življenje in skrivnosti. Služila je pri silno bogatem in mogočnem gospodu. Njemu so se vsi uklanjali, vsi priporočali, vsi se ga bali; nje pa nihče ni pogledal, častili so jo manj nego gospodovo sivo staro mačko. To jo je strašno peklo in kačilo. Babnici je koprnelo srce po oblasti in gospodarstvu, vskliknila je, da bi po svoji smrti rada vse trpela, ko bi mogla doseči na tem svetu toliko moči, ugleda in veljave, kolikor je ima njen gospod. Jaz sem dejal: „Vaša želja je pohlevna in pravična. Pomagal Vam bom drage volje. Plačo za svoj trud si bom vzel, kadar umrjete. Ali ste zadovoljni?“ Ona veli: „Stokrat, ne le enkrat.“ Rečem ji, naj mi pomoli jezik. V njem je njena glavna krepkost, ali treba ga prestrojiti. Iz torbe potegnem pilico in gladilo, pa sem ji dolgi jezik tako izbrusil in udelal, da je bil gibek in gladek kakor jegulja, proti koncu pa tanji nego igla. Ko je izpregovorila, ji je bila beseda tako pametna, lepa in razložna, da ji je moral vsak človek pritrditi. Njen gospod se ni mogel načuditi. Mislil je, da jo je razsvetlila božja pot. Poslušal jo je odslej kakor nebeško prerokinjo. Brez njenega sveta in privoljenja ni storil ničesar. Bil je čvrsto uverjen, da noben doktor ne pogodi resnice in pravice tako bistro in korenito kakor neizobražena Urša. Nji je srce kipelo in vriskalo od rajskega veselja, da se godi in vrši zdaj vse po njeni volji in zapovedi. Ukazovala je gospodu kakor kaka kraljica, in kakor najzvestejši podložnik je on izpolnil vsako njeno željo in trmo. V njegovo

milost se je moglo priti samo skozi njena usta. Kdor se je hotel njemu prikupiti, moral se je najprej nji pokloniti in prilizniti. Kogar je ona zagovarjala, je dobil darilo ali službo, kakršno si je sam izbral. Mnogi so godrnjali na to babje oblastvo, ali gorje tistemu, za kogar je izvedela, da ji je sovražnik. Potlačila ga je v blato in tiščala v njem, dokler ni poginil ali pa se podvrgel in jo prosil oproščenja. Marsikdo jo je pred drugimi obiral in preklinjal, skrivaj pa je lazil prav pridno k nji ter ji lizal grapasto roko in jo častil z „milostivo gospodično". — Zdaj, Belinka! veste, kaj zna doktor Benk in koliko koristi njegovo zdravilo tistemu, ki se uteče k njemu. Morda se nahajate tudi Vi v kaki stiski. Odkrijte mi jo, da jo preženem in Vas razveselim in osrečim."

Krčmarica je jemala pazljivo na ušesa gostovo govorjenje. Povzela je iz njega, da mora biti Benk jako hudoben človek. O nekaterih njegovih besedah jo je obšla neznanska groza in strašna slutnja. Vendar pa se ji je zdel spreten jezik tako dragocen in potreben dar, da je premagala strah in prosila doktorja, da bi ji odpravil iz ust prirojeno molčečnost in neokretnost. Ali rekla mu je, da bo plačala račun precej. Na oni svet neče nositi še posvetnih dolgov, ker jo čaka tam že brez njih najstrožja odgovornost in sodba. Benk nekaj zagodrnja in veli: „Vi, kaj ne, bi dobili radi tak jezik, da bi znali dobrovoljiti pivce s slanimi burkami, s skritimi, duhovitimi kvantami, s prisekljivimi zabavljicami, z rezkimi psovkami in sploh s pomenki, ki prijajo vinskim bratcem?" Belinka ga zavrne: „Sam Bog mi je priča, da nisem hrepenela nikdar po takovih grešnih umetnostih. Jaz ne želim ničesar drugega nego

nedolžne zgovornosti, kakršno ljubijo pravi možje in pošteni gostje.“ Benk zarohni: „Oh, Vi ste grozovito strahopetna in preprosta ženska. Ponujam Vam velike dobičke, ki bi Vas brzo obogatili, Vi pa jih zametujete. Ali naj se zgodi po Vaši volji, sreče ne smem nikomur posiliti. Pokažite jezik!“ Krčmarica mu ga pomoli, on pa ji ga dene v mehek zavitek in ga začne drgniti in mencati. Čez nekoliko trenotkov sname zavitek in veli: „Jaz sem gotov.“ Belinka poskoči od radosti, ker začuti, da ji je trdi in napol mrtvi jezik zvoljnel, oživel in se razklenil. Govorila je zdaj lahko, urno in natanko tako, kakor je mislila in si želela. Zdravnika pobara, koliko mu je dolžna. On odgovori zaničljivo: „Za tako malenkost ne jemljem plačila. Krčmarici, ki toči tako ljubko vino, postrežem rad zastonj.“ Žena položi predenj desetak in ga opominja, da bi ga spravil. Storil ji je toliko dobroto, da je ne more sprejeti brez tega slabega povračila. Benk pa veli kakor prej, da neče ni krajcarja. Ostal je v krčmi še precej dolgo, dokler je popil sedem litrov. Potem je vstal in dejal, da mora iti dalje, naj mu pove račun. Belinka reče nejevoljna: „Kaj mislite, da sem res tako nehvaležna in grda, da Vam bom računala to pijačo? Ker se branite plačila Vi, ga ne maram niti jaz.“ Benk se zakolne, da ni vajen zastonj piti in da ne potrebuje njene hvaležnosti. Na mizo vrže bankovec za sto goldinarjev. Krčmarica pravi: „Jaz nimam toliko drobiža, če bi Vam mislila tudi kaj računati.“ Benk se zasmeje: „Kaj je meni za stotak! Vzemite ga, jaz ne zahtevam ni solda zanj.“ Belinka zatrdi, da ne bo stotaka nikoli spravila, z božjo pomočjo bo živela lahko tudi brez njega. Uverivši se, da je papirnati novci ne mikajo, izvleče Benk

veliko mošnjo, polno debelih zlatov in veli: „Nate, vse to je Vaše; zlato Vaše vino je vredno tudi zlatega denarja."

Belinke se poloti huda izkušnjava. Treba ji je samo poseči, pa bi imela zaklad, kakršnega si ne bo mogla nikdar pripriditi s svojim krčmarstvom. Že je hotela iztegniti roko, ali tisti hip jo prevzame prejšnja slutnja s toliko močjo, da se zgane in odgovori s trdo besedo, da ne more vzeti nobenega denarja, katerega si ni zaslužila. Sama v sebi pa je dejala: „Zdaj moram na vsak način izvedeti, če me ne vara notranji glas." Šla je v spalnico, prinesla iz nje križ in ga postavila v kot za mizo. Pri tem pogledu se je jel Benk tresti kakor šiba in je zarotil krčmarico, naj strašilo odnese. Belinka vidi, da se ni motila. Po bliskovo skoči zopet v hram in se vrne s kropilčkom, v katerem je bila blagoslovljena voda. Pomočivši vanj prst, se prekriža in začne škropiti ž njo po hiši. Ena kaplja pade doktorju na roko, iz nje švigne dolga višnjeva iskra. Krčmarica vrže vanj vso vodo, ki je ostala še v kropilčku. Benk začne goreti od nog do glave in po izbi se zavali gnusen, črn dim, da se ni mogla nobena reč razločiti. V tem mraku Hudobec pobegne in izgine za vselej.

Tako je pobožna krčmarica pregnala peklenskega gosta, ki je prišel k nji nalašč s tem namenom, da bi jo zavedel v greh in zasačil njeno čisto dušo. Da je spravila le en njegov krajcar, pogubila bi se bila na vekomaj. Ker pa je zatrla v sebi pohlepnost po bogastvu, si je ohranila milost božjo in smela rabiti brez greha dar, ki ga je prejela od prekanjenega izkušnjavca. Po vsem Dolenjskem se je razširil slov o njeni zabavni

zgovornosti in dobrovoljnosti. Radovedni so jeli vreti k nji zopet stari gostje in pridružili so se jim mnogi novi. Vsi so potrdili venglas, da niso našli še nikjer tako kratkočasne krčmarice kakor je Belinka. Razveseljevala je enako kmete in gospodo, može in žene, fante in dekleta. Vsaka beseda se ji je podala, vsaka pripovedka je zanimala poslušalce. Vsi so se morali smejati nje šalam, obenem pa so strmeli o bistroumnosti domišljajev in njene sodbe. Pri nji je pozabil človek vse žalosti, skrbi in težave; čmeren je prišel v krčmo, potolažen in dobre volje jo je zapustil. Zato pa tudi ni stala nikoli prazna. Ob nedeljah so morali ljudje izvečine stati ali pa sedeti na tleh, ker je bilo za toliko množico premalo klopi in stolov. Drugo leto je zvela Belinka že dvesto veder vina. Največ pa je bilo to vredno, da je ostala njena hiša vedno na poštenem glasu. Zahajali so vanjo samo delavni, krščanski Slovenci: ponočnjaki, negodniki in brezverski nemškutarji so se je ogibali.

31. Národna blagajnica.

Po Dolenjskem je hodil pol stoletja plečat, dolg berač, ki je bil s svojim tožnim stanom popolnoma zadovoljen. Radi vedne dobrovoljnosti so ga zvali ljudje: „Veseli Miha, veseli Podgorec.“ Naj je stopil v kmetsko hišo, krčmo ali vinski hram, povsod so ga pozdravljali glasno in radostno: „Dobro došel!“ Miha je kratkočasil mladino in starce s svojimi poskočnimi pesmicami, mičnimi pripovedkami, bistroumnimi ugankami in domišljaji. Sile ni trpel nobene. Kmetje mu niso dajali le kruha, ampak ga vabili tudi na južino

in večerjo in v krčmah je dobival razen štruce tudi mesa in vina, kolikor je zaželel. Drugi berači morajo ležati ponoči v nastilu ali pa na sami slami, Mihi pa so prinesle gospodinje vselej tudi kako rjuho, plahto, star plašč ali oguljen kožuh, da se je ž njim ogrnil. On je bil hvaležen za vsak dar in ni pozabil noben dan moliti za dobrotnike. Tako je beračil mnogo, mnogo let, vsem ugoden, nikomur nadležen, dokler ga nista pritisnili medla starost in težka naduha. Zdaj, ko se ni mogel več šaliti in prepevati okroglih pesmic, so ga jeli rojaki grdogledіti in zaničevati. Odrezali so mu kosec suhega kruha, nikjer pa mu niso ponudili tople jedi ali kupice vina. Žalosten je hramal starček iz Podgorja proti Novemu Mestu, prosit gospode, da bi ga sprejeli v tamošnjo bolnico. Sreča ga mesar Ponomár, ki se je prej dostikrat smejal njegovim burkam ter ga vpraša, kam se je namenil. Berač zdihne: „V mestno bolnico.“ Mesarju se stori inako. Dasi je bil sam ubog, pomagal je rad vsakemu revežu, tudi Miha se mu je v srce smilil. Reče mu: „V bolnicah se beračem slabo streže. Vi pojdete z mano. V moji hiši boste imeli vsaj pošteno juho in še kak drug tečen založek. Moja žena bo pazila, da ne boste ni stradali ni zmrzovali. Dokler se ne okrevate, Vas ne bomo zapustili.“ Po teh besedah poda beraču roko in ga prisili, da gre ž njim. Odkaže mu snažno izbico, v kateri je bila peč in mehka postelja. Miha leže in skoraj mu prinese gospodinja juhe in mesa, da se je okrepčal. Ostal je pri teh blagih ljudeh več tednov. Skrbeli so zanj, kar so najbolje mogli, ali ljubo zdravje se mu ni hotelo povrniti. Čuteč bližnjo smrt pošlje po gospoda, da ga je izpovedal in obhajal, potem pa pokliče Ponomárja in

mu veli: „Bog je tako odločil, da bom jaz še danes umrl. Vi ste bili edini človek, ki me je omiloval v moji nadlogi, zato boste pa tudi moj edini dedič. Moja oprava ni vredna ničesar, ali v moji palici boste našli zaklad, ki Vam bo veliko koristil, ako ga boste tako rabili, kakor Vam bom naznanil. Najprej pa čujte, na kako čuden način mi je prišla ta znamenita palica v last. Po svojem siromašnem podgorskem očetu nisem dobil ni denarja ni kmetije. Že za rane mladosti sem se moral hraniti sam s svojimi žulji. Delal sem največ v hrvaških gozdih. Tam je padel name hlod in mi pohabil desno roko, da nisem mogel več služiti. Kar sem si bil prihranil, sem potrošil, preden je prešlo leto, potem je bilo treba iti beračit. Živel sem slabo in skopo, kakor še nikoli. Tiste čase je hudo stiskalo našo deželo. Zemlja ni rodila skoro nič, ljudje so cepali od lakote. Dostikrat v vsi vasi nisem ulovil niti skorjice kruha. Kdaj sem se odteščal šele zvečer in nikoli se nisem smel za gotovo nadejati, da se bom jutri do sitega najedel. Grozovito me je bolela in skrbela ta moja revščina. Vsak dan sem molil, da bi skoro umrl, ali Bog mi ni uslišal nespametne prošnje. Binkoštni ponedeljek sem romal v Stopiče, kjer so praznovali cerkveni shod. Zbralo se je po stari navadi vse polno Podgorcev, ali po službi božji so šli poklapljeni precej domov, krčme so ostale prazne in tihe. Kdor je imel še kaj denarcev, jih je varoval, da si kupi v mestu komisa in ovsenjaka, vino je hodilo kmetom malo na misel. Dolga in težavna gorska pot je mene tako upehala, da sem premikal komaj noge, ki so mi bile že oslabele vsled neprestanega posta. Dejal sem: Moram se okrepiti, če ne, omagam. Šel sem v prvo krčmo

in si dal prinesti pred hišo merico vina. Ta koča je stala na strmem bregu. Pod sabo v dolini zagledam častitega starca, ki je sedel na kamnu in molil na brojanice. Bela brada mu je visela do pasa, v obraz in život pa ga ni bilo drugega nego kost in koža. Posušila so ga leta, še bolj pa, kakor sem menil, strašna lakota, ki je pomorila takrat pod Gorjanci več ljudi nego dvajset let pozneje prva kolera. Zdelo se mi je, da se mož milo ozira gori proti meni. Zapekla me je vest. Mislil sem si: Jaz sem res navsomoč truden, ali proti temu ubožcu sem korenjak in junak; brez vina bom prebil lažje od njega. Hitro vstanem in odidem z merico v dolino. Starcu so zaigrale solze v očeh, ko sem mu natočil kupico. Veli mi z ginjenim glasom: ‚Mene baš ne tare nikaka sila, ali bil bi greh, ko bi preziral dar, ki mi dohaja iz pravega človeškega srca.‘ Popivši merico me opomni, naj nesem posodo nazaj, potem pa se vrnem k njemu, da se bova kaj pomenila. Razgovarjala sva se prijazno in prijetno, da nisem vedel, kako in kdaj je minil dan. Vprašal sem ga, kdo je in odkod. Odgovoril mi je: ‚Meni je ime Vekomir. Porodil sem se v veliki in lepi vasi na šentjernejskem polju, katero so porušili pred tristo leti Turki, da se ji ne pozna zdaj noben sled več. Domovino svojo sem ljubil tako goreče in resnično, da sem žrtvoval zanjo ves svoj imetek, vso svojo rodovino in naposled tudi svojo kri in svoje življenje. V nagrado me je namestil višji naš gospodar za čuvaja njeni blagajnici in mi podelil milost, da ne pojdem prej s tega sveta, dokler ne učakam dne nje slavnega odrešenja in vstajenja iz groba.‘ — Vekomir pa me je pobaral, če ne preklinjam svoje usode, da si moram iskati kruha

po tujih hišah. Dejal sem: Nikdar še nisem klel svoje nesreče. Beraštvo mi je naložila božja volja, katero mi je častiti in slaviti. Jaz bi nosil vesel to težko breme, ko bi dobil vsak dan le toliko kruha, da bi se nasitil. Drugega priboljška si ne želim nobenega, dokler bom zdrav. Bridko se mi zdi samo to, da mi ljudje ne morejo dati niti živeža. Starček me prime za roko in veli: ‚Potolaži se! Ker so tvoje želje tako ponižne in skromne, hočem ti pomagati.‘ Ko se je storila noč, vstane blagi moj tovariš ter mi reče: ‚Brate, hodi zdaj z mano. Ti si mi dal južino, jaz te vabim k sebi na večerjo.‘ Zavila sva proti izvirku Težke vode in šla kakih sto korakov. Vekomir se ustavi pod strmo skalo. V nji so bila tesna, skrita vratca, ki so se precej odprla, ko se jih je dotaknil z brojanicami. Stopila sva v lep, razsvetljen hram, v katerem je stala pogrnjena miza in nekoliko stolov. Vekomir vzame iz omarice rumene pečenke, rahle potvice in majoliko vina. On ni pokusil ničesar, jaz pa sem jedel v slast kakor volk, tako dobro in obilno nisem še nikoli večerjal. Ko sem popil vino, ki je bilo pravi vivodinski pridelek, mi je začel razkazovati starec taka podzemeljska čuda, kakršnih bi iskal zaman po vseh kraljestvih in deželah. Mislil sem, da se nahajam v nebesih. Iz hrama se je prišlo po gladkem, marmornatem hodniku v tri velikanske dvorane, ki so se razprostirale ena za drugo. Vsaka njih je bila mnogo, mnogo večja in krasnejša nego sloveča zagrebška cerkev sv. Štefana. Stene so se jim svetile in lesketale, kakor bi bile vlite od najčistejšega zlata in srebra. Strop so jim podpirali debeli, prelepo izrezljani stebri, katerim sem dogledal komaj do vrha. Zloženi so bili od samih dragih kamenov in biserov.

Med stebri so stale visoke železne kadi, napolnjene z zlati, srebrniki ali pa z žlahtnimi demanti, ki so sijali tako živo in svetlo, da se je razločila v dvoranah najmanjša stvarca lahko brez luči. Jaz sem strmel in se zamikal in se kar nisem mogel nagledati in načuditi. Smehljaje se izpregovori Vekomir: „Kaj ne, da ni slabo založena ta naša narodna blagajnica? Zdaj pa me poslušaj, za kakove potrebe nam je bila podarjena in namenjena. Po sedanjih hudih letih bodo nastopili dobri časi. Kmet bo prideloval vsega dovolj in zapihala bo ostra burja, ki bo odnesla tlako in desetino. Gospoda bodo škripali z zobmi in prežali na priliko, da si prisvoje izgubljeno oblast nazaj. Zavladal bo cesar, ki bo ležal vse svoje življenje bolan na postelji. Služila mu ne bosta ni duh ni truplo. Mesto njega bodo zapovedovali zlobna gospoda. Hoteli bodo kmetom prodati zemljo in jih prisiliti zopet na tlako in desetino. Razpisali bodo tako neusmiljene davke, da jih ne bodo zmagovali niti najskrbnejši gospodarji. Vsa stara plačila bodo nele ostala, ampak se podvojila in potrojila. Prišla bodo pa tudi mnoga nova, kakršnih ni bilo še nikjer, odkar obseva našo zemljo nebeško solnce. Pred vsakim malinom bo stražil vojak in zahteval od vsakega mernika žita, ki se prinese, četrtino. Na trgih se bo jemala desetina od vsega blaga, ki se bo prodajalo. Na vseh cestah in stezah bodo stali biriči in pobirali po grošu od slednjega popotnika, naj bo tujec ali domačin. Kdor ne bo imel groša, ne bo mogel iti niti v cerkev. Davek bo treba dajati od vsakega drevesa, od vsake trte, od vsakega sadeža in posevka. Kdor bo hotel gojiti cvetlice, bo moral plačati od slednje celo desetico. Od petelina bo letne štibre 5 gld., od kokoši 2 gld., desetkrat več pa

še od konj in goved. Od tolikega zatiranja se bo razlegal jok in stok po vsi slovenski zemlji od enega konca do drugega. Takrat bom poklical jaz svoje rojake in jim odprl prvo dvorano. Razdal jim bom vse, kar je v nji nakopičenega. Na tak način bodo plačevali strašanske davke brez težave in gospoda ne bodo mogli izvršiti svoje peklenske nakane. To grozno dobo bodo zamenila leta splošnega miru, blagostanja in veselja po vsi naši domovini. Vladal bo razumen in plemenit cesar, ki bo naš rod ljubil in ga branil sile in krivice. Naši kmetje si bodo tako opomogli, da bo najubožnejši jedel vsak dan meso in popil polič vina. Gospodo bo to neznansko peklo in kačilo. V vojni bodo cesarja izdali in se združili z njegovimi sovražniki. Radi te njihove nezvestobe bo izgubil celo polovico cesarstva. Verni kmetje pa ga bodo prosili, naj jim da orožje in ponovi boj. Cesar jih bo poslušal in zbral črno vojsko, s katero bo premagal vse sovražnike in jim vzel nazaj nele vso polovico cesarstva, ampak še mnoge druge dežele, ki prej niso bile njegove. Po končani vojni bo pregnal brez milosti izdajalsko gospodo in ji zaplenil vsa zemljišča, domovja in poslopja. Ukazal jih bo prodati, naj jih dobi tisti, kdor bo zanja največ ponudil. Takrat se bo odprla našemu narodu druga dvorana. Kmetom bom razdelil vsa bogastva, katera vidite v nji. S temi zakladi bodo šli veselega srca na dražbo in si kupili vse graščine in pristave, vse palače, rudnike in tovarne, vse blago in vso zemljo, s katero so gospodarili prej sovražniki njihovi in cesarjevi. Rojaki naši ne bodo zdaj več vedeli, kaj je revščina, skrb in nadloga. Godilo se jim bo tako dobro, da si bodo stregli lahko vsak dan s pečenko, potvico

in starino in se vozili v dragih kočijah s štirimi konji. Toda ta sreča, žal, ne bo trajala dolgo. V svoji obilnosti se bodo Slovenci napuhnili in razvadili. Ne brigaje se za dušo, cerkev in druge svete reči bodo mislili samo na posvetne veselice in šale. Zapustili bodo Boga in Bog bo zapustil njih. V pravični svoji jezi bo preklel in zavrgel našo domovino. Od vseh strani se bodo privalili vanjo sovražniki našega rodu in imena. Omehkuženi narod se jim ne bo mogel upirati. Teptali in pustošili nam bodo deželo, da se bo izpremenila skoro v ogromno morišče in pogorišče. Mesta in vasi nam bodo popalili in razdejali, od morja do Drave, od Kolpe do Triglava ne bo ostala cela nobena cerkev, nobena hiša. V porušenih človeških bivališčih se bodo naselili volkovi in krokarji ter se pasli z mesom ubitih naših rojakov. Naši možje in mladeniči bodo popadali v nesrečnih bitkah. Brez milosrdja bodo podavili srditi krvniki sive starce in drobno deco, device in žene naše pa sramotili in si jih vzeli za ljubice. Kdor bo utekel iz občega poboja, se bo skrival v odljudnih brlogih, smradnih duplinah in podzemeljskih jazbinah. Otroci teh ubežnikov bodo rastli brez krsta, očetje in matere njihove pa umirali brez tolažbe svetih zakramentov. Ljudje se bodo hranili v svojih zavetjih kakor divje zveri s travo in koreninami, kruh si bodo mesili od stolčene hrastove in smrekove skorje. V vsi Sloveniji bo nastala beda in gorje, kakršnih ni videla niti v tisti krvavo dobo, ko so jo hodili malone vsako leto plenit in požigat besni, neverni Turki. V ti neskončni revi bodo spoznali ljudje svoje grehe in s skrušenim srcem prosili Boga oproščenja in podpore. Njih resnično kesanje in trda pokora bosta utolažila njegovo jezo. Ozrl se

bo zopet milostivo na Slovence ter jim poslal mogočnega odrešenika in maščevalca. Zbudil se bo iz tisočletnega spanja kralj Matjaž ter nam prihitel na pomoč s svojimi junaki, katere bo pripeljal iz daljnih krajev črez pet visokih gora, črez pet globokih voda. Njemu se bo odprla tretja dvorana. Z radostno dušo mu bom odprl neizmerne zaklade, ki se v nji hranijo, da bo mogel dajati plačo svojim vojakom v hudi in dolgi vojni. Sovražnikov bo privihralo nanj kakor listja in trave, ali ne bo se jih niti bal niti se jim umikal. Napadal in odganjal jih bo sedem let. Zadnji, poglavitni boj se bo vršil osmo leto na ljubljanskem polju. Trajal bo brez presledka od Velike do Male maše. Ta dan bo posekal pod Šmarno goro kralj Matjaž s svojo roko cesarja in vodnika sovražnih vojsk in potopil ostanke njegovih krdel v deroči Savi. Po slavno končani vojni bo prišel za našo domovino že zdavnaj prerokovani zlati vek stanovitnega miru, blaženstva in poštenja. Moč njenih sosedov in nasprotnikov bo ležala v prahu, razbita na drobne kosce, in nikdar več se ne bodo tako okrepčali, da bi jo mogli nadlegovati in ji kratiti svobodo. Slovenci bodo ljubili Boga nad vse in svojega bližnjega kakor sebe in bodo s tem dokazali, da so vredni svoje sreče in nebeškega blagoslova. Izginile bodo vse grešne strasti, ž njimi vred pa tudi vse stiske, toge in skrbi. Veselo, ali hvaležno in zmerno bodo uživali ljudje darove božje. Vsak bo imel toliko, kolikor bo potreboval zase in svojo rodbino. V deželi ne bo nikjer niti siromaštva niti prevelikega bogastva. Takrat se bodo te sijajne dvorane oživile in postale dostojen dom zmagoslavja in veličanstva. V njih bo stanoval sam kralj Matjaž,

vladaje po volji božji in narodni zveste svoje Slovence in njihove brate, ki bodo hodili od vseh strani k njemu kakor dobri otroci k svojemu skrbnemu očetu. Ubogo in zaničevano naše Podgorje pa se bo jelo zvati obljubljena dežela, kateri bodo zavidala oblast, slavo in krasoto vsa ljudstva in kraljestva tega sveta.‘

Ko mi je Vekomir nehal razkladati te prevažne zgodbe pozne naše bodočnosti, je uprl resno svoje oči vame in mi velel: ‚Če si jemal mojo povest pazljivo na ušesa, si lahko uvidel, da so ti zakladi odločeni našemu narodu v s k r a j n i s i l i, da otme ž njimi sebe in svojo domovino tujega gospodstva, sužnosti in pogube. Dani torej niso bili zato, da bi kdo zanje pijančeval in igral in si kupoval svilnato opravo in ljubezen lahkomiselnih deklet. Gorje tistemu, kdor bi jih tratil na razkoš in pregrešne ali nepotrebne veselice. Po kratkem užitku bi mu prinesle neizogibno mučno bolezen in nesrečno smrt. Zapomni si dobro te moje besede, kajti dobiš tudi ti nekoliko peščic teh tajnih dragocenosti. Kar je popadalo z vrha kadi demantov in denarjev na tla, jih smem pobrati brez greha in dati, komur me je volja. Nocoj bom obdaril tebe, kakor sem se ti zarekel zunaj na grivini.‘ To rekši vzame Vekomir debelo, votlo palico, ki je slonela ob stebru in naspe vanjo do polovice demantov, drugo polovico pa napolni z zlati in srebrniki. Palico mi stisne v roko in veli: ‚Tale tovarišica te bo spremljevala odslej po vseh tvojih potih in te varovala vseh skrbi in nadlog. Ostani, kar si bil dozdaj, revež in berač. Kadar boš prejel od ljudi toliko, da boš prebil lahko brez stradeža, moral boš živeti ob svojem. Č pa te njihovi darovi ne bodo mogli nasititi, izvac

iz palice denar in se pogosti slobodno v kaki krčmi. Ako ne najdeš nikjer prenočišča, pojdi v gostilno, povečerjaj in lezi v posteljo, ki je pripravljena za tujce. Drugo jutro odpri palico in plačaj. Če oboliš in te nihče ne bo maral v svoji hiši, napoti se v bolnico. Natresi si iz palice kakih petdeset ali tudi sto goldinarjev, da bodo videli gospodje, da ne zahtevaš postrežbe zastonj. Za pošteno plačo ne branijo se nikogar, niti berača. Iz teh in vseh inih nezgod te bo rešila moja palica brez neprilićnih nasledkov. Ali ako bi zapravil po nepotrebnem in brez nujnega vzroka le en srebrnik, nakopal bi si ž njim časno in večno pogubljenje. Kadar ti bode življenje doteklo, daj palico, komur ti bo drago, vsekako pa ga moraš poučiti, kako in kdaj mu je rabiti zaklad, ki je v nji. Zabičaj mu, naj ga ne troši na noben način in z nikakim izgovorom na lišp in ničemurne posvetne zabave in naslade. Ako boš volil palico trgovcu, opomni ga, da mora tudi zanaprej kupčevati s svojim denarjem, dokler bo mogel zdelovati. Če bo pa trpel brez svoje krivice kako izgubo ali zabredel v dolgove in druge zadrege, sme se zateči brez greha k zakladu in si pomagati. V takem primerljaju mu bo zalegel tako dobro, da utegne silno obogateti, ne da bi škodil s tem truplu ali svoji duši. Zdaj, dragi bratec moj! pa idi z Bogom, na zemlji se midva ne bova več videla.‘ Po teh besedah mi je segel Vekomir v roko in me spravil do vrat, ki so se zdajci zaklenila za menoj. Ko sem stopil na plano, je pokrivala vso okolico gosta, črna tema, v srcu mojem pa je zasvetil jasen dan, ki me je ogreval celih štirideset let. Pomračil se mi je šele v ti moji prvi bolezni, ki je obenem tudi poslednja. Vekomirov dar me je oprostil

kakor bi trenil vseh skrbi, stisk in bridkosti. Moj beraški stan se mi je zdel tako prijeten in udoben, da ne bi bil menjal z nobenim kmetom in nobenim gospodom. Pohajal sem po lepem božjem svetu dobre volje, čil in lahek kakor kak nedolžen otrok. Razveseljeval sem ljudi s pesnimi in šalami in dobil odtod svoj pridevek: ‚Veseli Miha.‘ Čakala me je izvrstna hrana in pijača, kjerkoli sem se pokazal. Tako dobro kakor jaz ni živel noben Podgorec in Poljanec. Palice mi ni trebalo niti načenjati. Držeč se natanko Vekomirove zapovedi, sem ostal zadovoljen in srečen do globoke starosti. Spominjaj se je vedno tudi ti, prijatelj Ponomár, in godilo ter vršilo se ti bo vse po svoji volji, kakor si boš želel sam.“

Svojo dolgo pripovedko je dovršil berač Miha s hripavim in slabim glasom. Moči so mu brzo upadale. Začel je umirati in črez pol ure se mu je ločila blaga duša od telesa. Ponomár mu je dal zvoniti z vsemi štirimi in ga zakopati svečano kakor svojega očeta. V mesarjevi hiši se je udomačil blagoslov božji, ki jo osrečuje še dandanes. Nobena izkušnjava ga ni mogla premotiti, da bi bil pozabil in prestopil Mihovo oporoko. Ostal je mesar in prost kmet z vso svojo rodbino. Ker mu je blagodatna palica odvračala in nadomeščala vsako kvaro in izgubo, mu je rastel dobiček in se mu množil imetek od leta do leta, od dne do dne. Zdaj ga štejejo vsi znanci že med prve kmetske bogatine na Dolenjskem. Ljudje ugibljejo, odkod se mu je nabralo toliko denarjev in mislijo izvečine, da mu pomaga neki bankovčar. On se jim smeje in pokaže kdaj, da jih malo podraži, polno rešeto novih stotakov. Vsak razumen človek se lahko uveri,

da so vsi pravi cesarski in to mu je potrdila tudi gosposka, ko ga je bil ovadil zaviden sosed in — prijatelj.

32. Zaklad.

Bajko o zakladu je povedala Kolenčeva Jera naši sebenjici Rezi, ki si ji je morala zareči in dati roko, da je ne bo pravila nikoli meni ali moji ženi. Reza je en dan srečno premagala prirojeno slabost in je molčala. Drugo jutro pa jo je nadlegoval srbeči jeziček tako neprenosno, da je morala priti že ob šestih v kuhinjo h gospodinji, pripravljajoči nam zajutrek, in ji priobčiti tole precej čudno, ali vsaj zame jako zanimivo pripovedko.

V novomeško okolico se je priselil pred kakimi osemnajstimi leti neki Gorenjec srednje dobe, ki je služil prej mnogo let za učenika na Hrvaškem. Raditega so ga zvali ljudje Hrovata, dasi je bil kranjskega rodu. Živel je ta človek nekako po svoje, kakor nobeden. Po zimi in sploh ob grdem vremenu je čepel po cele tedne doma pri bukvah, da se ni genil iz hiše. Kadar se je uvedrilo, pa ga nobena sila ne bi bila mogla zadržati v stanovanju. Hodil, kolovratil in stikal je take lepe dni po vsem Dolenjskem od enega konca do drugega; krepila, zabave in počitka si je iskal v bornih krčmah in vinskih hramih. Čeprav je bil po svojem stanu gospod, ni se hotel nič družiti s gosposkim svetom. Temrajši pa se je pomenkoval in dobrovoljil s kmeti in to nele z gospodarji, ampak tudi z njihovimi posli, rokodelci, najemniki, pastirji in celo z berači in otroki. Slušaje njih pogovore in pesmi je imel vedno pred seboj majhno knjižico, v katero si je

nekaj zapisoval. Nihče ni izvedel, kaj si je beležil vanjo in čemu jo rabi. Ko je bil poskusil in spoznal natanko vse krčme šest ur naokoli, je ostajal največkrat pri Permanu za Krko, kjer so točili zmerom izvrstnega trškogorca, obenem pa stregli ljudem tudi s slovečimi krškimi raki, z ocvrtimi piščanci in mastnimi klobasami. Hrovatu ni bilo toliko za dobro jed in pijačo kolikor za prijetno druščino. Pri Permanu so se zbirali najbolj taki veseljaki, ki so mu bili po volji. Sedeval je pri njih po celo popoldne ter se smejal njih burkam in črčkal vmes po svoji drobni knjižici. Tudi s krčmarjem sta se kmalu prav dobro sprijaznila in malone pobratila. Permanu, ki je bil ponosen kmet stare korenine, se je priljubil Hrovat že zato, ker je hvalil in povzdigoval poljedelca visoko nad vse druge stanove in grajal z ostrimi besedami tisto gospodo, ki zaničuje preprostega oratarja in ga zatira in mrcvari, kakor da bi bil črna živina, ne pa človek in kristjan. Če je količkaj utegnil, je stopil k njegovi mizi, da sta se pomenila kaj o sedanjih hudih stiskah in nadlogah in o nekdanjih dobrih časih, ko je bil mernik pšenice po štiri dvajsetice, vedro najboljšega grčevca z dvema bokaloma namečka pa po dva goldinarja. Enoč pa Permana ne vem zakaj ni mikalo govoriti ni o sedanjosti ni o preteklosti, prišlo mu je na misel nekaj novega. Dejal je dobrovoljno: „Gospod Hrovat! Jaz Vas ne bom prosil, da bi mi razodeli, kaj si zapazujete tako pridno na papir. Ali kaj rad bi vedel, če ste že slišali kje in si začrkali v bukvice tako umetnost ali tak zagovor, ki obogati človeka brez velikih in dolgih trudov, ne da bi moral zato žaliti Boga in zapraviti svojo neumrlo dušo. Tak zapisek bi jaz potreboval in dal bi Vam zanj iz srca rad vse, karkoli bi

zahtevali. Ali ga imate?“ — Hrovat se zasmeje: „Za druge ne, Vam, ki ste mi pravi prijatelj, pa ga preberem, kadar le hočete. Ogrenili boste po mojem napotku silen zaklad, ki Vas bo oprostil vseh skrbi za življenje, toda morali si ga boste najprej zaslužiti in storiti sploh natanko vse, kar bom zapovedal. Povračila pa ne maram drugega, nego da bom popil vselej, kadar pridem k Vam, dve ali tri merice zastonj. Ta nagrada Vas ne bo dosti bolela, meni pa bo veliko zalegla, kajti dobivam jako borno pokojnino.“ Starec se je tako obveselil teh besed, da je nehote zaukal, kar mu se ni primerilo že več nego trideset let. Hrovat mu je mignil, da sta šla na drugi konec hiše. Tam sta se zaklenila v hram, da bi ju nihče ne slišal. Perman je zvedel od Gorenjca vse dolžnosti, katere mu je izpolniti, da dobi zakopane denarje. Obljubil je pokorščino in se začel pripravljati brez oklevanja na skrivnostno delo. Prinesel je na pod več otepov ter jih razvezal in se jel postavljati na glavo, da bi se prevrnil štučokračo. Trebalo se mu je mnogo vaditi in uriti, da so se mu okorni udje zopet udali in se obračali po njegovi volji. Za mladih let se je dostikrat zabaval in bahal s to igro, ali zdaj mu se dolgo nikakor ni hotela posrečiti. Stare kosti so mu strašno hrščale in pokale, ko jih je dvigal in silil kvišku, izpodletelo mu je gotovo stokrat, preden se je prevrnil štučokračo. Ali z marljivimi vajami in stanovitnostjo je naposled premagal vse zapreke in se postavil na glavo zopet tako zlahkoma kakor nekdaj v svojem petnajstem letu. Ljudje, ki so ga videli, da se prevrača tako naporno in neutrudno po slami, so mislili, da se mu je zmešala pamet in so ga na vse pretege osmehovali, dražili in obirali. On se ni nič jezil nanje, nego jim

je odgovarjal mirno: „Zdaj se smejete vi, o Božiču se bom smejal pa jaz.“ Ko je nastopil adventni čas, je šel Perman vsak dan k trem sv. mašam in postne dni ni užival ničesar razen suhega kruha in vode. Hrovat mu je bil tudi ukazal, da mora ob adventu premagati samega sebe, to je pravično svojo jezo. V Novem Mestu je živel takrat peklensko hudoben jezičnik, ki je razžalil vsakega človeka brez uzroka in povoda. Domačini so mu dali priimek Rosin, menda zato, ker je nosil dolge, nečedno razmršene vlase. Sede pred svojo hišo je sramotil neprenehoma ljudi, ki so hodili mimo njega, z najgnusnejšimi pridevki, psovkami in očitanji. Radi te surove navade ga je doletela marsikatera gorka pljuska in batina, kar pa divjaka ni nič izpametovalo nego ga le še bolj razjarilo in razkačilo. Hrovat je velel Permanu, da mora iti mimo Rosina desetkrat zaporedoma ali ga ne sme niti zmerjati niti udariti. Možu se je zdela ta potrpežljivost tako težka in mučna, da je vzel s sabo svojega sinu za pomočnika. Komaj ga je Rosin ugledal, ga začel je pikati radi las, katere mu je bila starost že močno pobelila. Zadrl se je zlobno: „Perman ne kosi za mizo nego v svinjaku. Srebal je s prasci iz korita mleko, pa so ga obrizgali tako grdo, da mu je vsa glava bela, ha, ha, ha!“ Perman se je smejal ti neumni in neslani zabavljici in šel dalje. Ko se je obrnil, se lotil je klepetač njegovih platnenih in že precej ponošenih hlač. Kričal je glasno, da se je čulo na konec ulic: „Poglejte no Permana, kako po praznično se je danes našopiril. Hlače so mu prišle gotovo z Dunaja. V našem mestu ne prodajajo takega dragega blaga. Vatel ga stoji nemara dva groša ali pa še več.“ Tudi to roganje je poslušal Perman brez velike

nejevolje. Ko je prišel do Rosina v tretje, je zarohnel lopov: „Perman! ne drži se tako pokonci, saj te poznamo, kdo si. Nekaj denarja si si res nabral, ali vsak krajcar, ki ga imaš, je pridobljen s sleparstvom.“ Te besede so Permana že silno ogrele ali premogel se je in molče korakal dalje. Rosin ga je potem dražil še z mnogimi drugimi prisekljaji in lažmi, ki so bile ena grja od druge. Pošteno ženo mu je imenoval očitno prešestnico, blagega rajnkega očeta — cigana in rokovnjača, preljubo mater pa vlačugo, tatico in pijanko. Perman je čutil, da ga bo srd skoraj premagal, zato reče sinu, naj mu zaveže usta in roke. Na tak način je šel srečno vseh deset potov mimo novomeškega gada, ne da bi mu bil pokazal le z najmanjšim znamenjem notranjo jezo. Ko je izkušnjo prebil, je tožil s Hrovatovim dovoljenjem nesramnega Rosina cesarskemu sodišču, ki mu je naložilo za dolgi jezik petdeset goldinarjev globe. Perman je dejal, preden je legel kvaterno sredo zvečer v posteljo, pod zglavje v štiri peresca deteljo. V sanjah je potoval v Gorjance in videl eno uro od Šmihela v rupršk hosti veliko luč. Med sedmimi mladimi gabri je gorel s svetlim belim in rumenim plamenom zaželeni zaklad. Nad njim je rasla tanka smrečica. Ta kraj je Perman poznal, kajti čez cesto je visela debela bukev, za katero se je z oskrbnikom že večkrat pogajal, da bi jo kupil. Zbudivši se vstane, dasi je bilo še jako rano. Žena ga vpraša, kam se mu mudi, on pa ji ne odgovori ničesar, nego se napoti molče proti Gorjancem tja, kjer je gorel ponoči zaklad. Srečali in obgovorili so ga na potu mnogi znanci in neznanci, on pa jim ni odgovoril ni besedice, po ukazu Hrovatovem je moral molčati.

Prišedši do bukve, ki se je nagibala čez cesto, se obrne na levo in najde skoro sedem gabričev in med njimi tanko smrečico. Okoli nje so se poznala v snegu konjska kopita. Ta kopita so pomenila, da treba odpeljati zaklad s konji. Ker pa vsaka živina, ki je vozila zaklad, v treh dneh pogine, si je šel Perman kupovat starih, mršavih konj, katerih ne bi bilo dosti škoda, če mu pocrkajo. Enega je dobil pri kačinskem konjedercu, drugega pri ciganih v bližnjem Žabjeku. Za oba je dal petnajst goldinarjev. Ljudje so se mu silno čudili, smejali in ga popraševali, čemu si je kupil malopridni kljusi? Ker je le majal z ramama, odgovoril pa ni ničesar, so ga obsodili vsi, da je zblaznel in morebiti tudi onemel. O mraku se mu jezik zopet razveže in skoro je dokazal ženi in znancem z modrim pomenkom in bistroumnimi šalami, da ni izgubil ni pameti ni besede. Zdaj si je moral omisliti še tri druge poglavitne reči, brez katerih ne bi bil mogel nikoli dvigniti iz zemlje zaklada. Trebalo mu je kupiti trak od trgovca, ki ni še nikogar osleparil, polič vina od krčmarja, ki ni nikdar mešal svoje pijače z vodo in par copat od kuharice, ki je dopolnila že štirideset let in si ohranila v vseh rečeh svoje poštenje brez pege in oskrumbe. Perman je dejal: „Jaz mislim, da bi se vestnih trgovcev dobilo dovolj v naši domovini, ali meni je znan samo eden. Vsi drugi so me kolikortoliko varali in skubli, edini gospod Oblak je ostal vedno resničen v vseh besedah in pravičen v vseh svojih delih. Naredila sva že dostikrat kako malo trgovino in pustila marsikak krajcar jaz pri njem in on pri meni. O vsaki priliki pa sem ga spoznal, da je on mož in poštenjak, kateremu ni človeška ni peklenska hudobnost ne more

vzeti ali utajiti teh dveh častnih in svetih imen. Zanj bi prisegel lahko z mirno vestjo, da ima čiste roke pred ljudmi in čisto dušo pred Bogom. Moško in zastavno se je ponašal v vseh zgodah in nezgodah svojega življenja. Mnogi in premnogi mestni gospodje so se vrtili ob volitvah semtertja kakor petelin na strehi, junaka gospoda Oblaka pa nobena grožnja, nobena izkušnjava, nobena izguba in škoda ni mogla omajati ni za trenotek v dolgi in težavni borbi za slovenski rod in naše zatirane pravice.“ Permanu po takem ni bila sila iskati zdušnega trgovca; šel je naravnost h gospodu Oblaku. Dal si je odrezati dva sežnja najmočnejšega traku. Gospod Oblak mu je precej in prav prijazno postregel, skrivaj pa se je moral vendarle muzati, da dohaja po tako žensko blago gospodar, ne pa gospodinja. Težje je bilo najti krčmarja, ki ne zaliva svojega vina z vodo. Zaman je popraševal po njem po vsem obližju in tudi v mestu in pred mestom. Tretji dan pridejo k njemu isto uro berač, babica in tercijalka in vsi mu zatrdijo, da se dobi vino brez krsta samo pri Jeričku v Dolenji Straži. Perman jim je verjel, ker je vedel že zdavnaj, da na Dolenjskem poznajo vina najbolje berači, babice in tercijalke. Napotil se je torej k Jeričku, popil pri njem merico, polič pa ga vzel s sabo domov. Najtežje pa je bilo zaslediti tako kuharico, ki je ostala v vseh rečeh nepokvarjena in deviška do svojega štiridesetega leta. Perman je najel dvanajst starih, izkušenih žen, da so je šle iskat. Prehodile so brez uspeha sedem župnij in sedeminsedemdeset vasi. Naposled so jo našle pod Gorjanci v nizki Žukovi kočici. Žukova hči je kuhala mnogo let ljubljanskim bogoslovcem in duhovnikom. Odtod je dobila ime

„Ljubljančanka“, dasi je služila tudi pri dolenjski in hrvaški gospodi. Znala je pripraviti vsako jed ukusno in slastno, da je slovela malone za najboljšo domačo kuharico. Ko si je privarovala toliko novcev, da se je preskrbela za stara leta, se je vrnila k očetu — tako ponižna, blaga, pobožna in nedolžna, kakor je šla z doma. Perman dene pod pazduho dežnik in gre k nji. Prosi jo, da bi mu prodala svoje stare copate, rad bo dal zanje, kolikor bo zahtevala. Ona se mu nasmeje na vse grlo. Mislila je, da je starec pijan ali pa da se mu blede. Rekla mu je, da njene copate niso naprodaj. Prosi jo, da bi mu jih vsaj pokazala. Storila mu je to drage volje. On copate natanko izmeri in veli: „Z Bogom!“ Čez nekoliko ur se vrne z novimi copatami in začne nagovarjati „Ljubljančanko“, da bi jih zamenila za stare. Dekle se je branilo, dokler se ne oglasi njen oče: „Ne bodi neumna, daj jih, tako dobro nisi še nikoli baratala.“ Zdaj se Permanu želja izpolni, ponosno je korakal s kuharičinimi copatami nazaj proti domu. S tem kupom so bile vse potrebne priprave dogotovljene. Zadnje dni pred Božičem je Perman še veliko več molil in se postil nego prve adventne tedne. Na Sveti večer je napregel svoji kljusi in se napotil po zaklad. Šel je še za dne. Na tem potu so ga strašile grde prikazni, ali bal se jih ni, ker je imel s sabo v štiri peresca deteljo. Ozrši se je videl svojo hišo vso v dimu in plamenu. Brž prenese deteljo iz levega žepa v desni in zdajci se uveri, da je grozni požar prazna prevara. Kadilo se je res, ali od megle, dvigajoče se iz bližnje Krke. Skoro zagleda pod Sovanovo hosto cigane, ki so vrgli na tla njegovo ženo in jo začeli klati! On dene deteljo zopet v desni žep in pokaže se

mu resnica. Cigani so klali o v c o , ne pa njegovo ženo. Nekoliko dalje priplava po vodi njegov sin, ves krvav in razmesarjen. Perman se strese od groze, ali preloživši deteljo v levi žep moral se je smejati, kajti po Krki ni plul njegov sin, nego debel hlod, ki ga je vzela povodenj morda pri kaki pili. Takih strašil ga je srečevalo še mnogo, ali vselej jih je pregnala čarobna detelja, ko jo je vtaknil iz enega žepa v drugi. Najhujša so prežala nanj v obližju zaklada. Po tleh so se zvijale kače in se vspenjale proti njemu, obsipali so ga velikanski škorpijoni in še druga grda golazen, zabadaje vanj svoja strupena žela. Za gabrom pa je stal sam peklenski vrag in vihtil nad njim sekiro, da bi mu razčesnil glavo. Permana niso plašile čisto nič te pošasti, ker mu je razodela detelja, da se gibljejo po tleh od vetra mesto kač suhe vejice, mesto škorpijonov in druge golazni pa velo listje, ki je popadalo s hoste. Izginil je na tak način tudi Hudobec, mesto njega je štrlelo staro drevo, katero je ožgala in razgrebla poleti ognjena strela. Perman je dospel k zakladu že ob desetih. Ob enajstih so jeli denarji goreti s tako svetlim, belim in rumenim plamenom, da mu ni bilo treba nič prižigati svetilnice, katero je pripeljal s sabo. Zaklad je začel ogrebati ob tri četrti na dvanajst. Moral je hiteti, kajti precej po polnoči bi se bili pogreznili novci sedemdeset sežnjev globoko, da bi jih ne bil nikoli videl. Najprej izruje mlado smrečico; kraj, kjer je rasla, pa lepo zravna in potlači. Na to prst se postavi trikrat na glavo in prevrne štučo-kračo. S tem p e č a t o m je bil nekdaj zaklad položen in zaklenjen v zemljo in samo ž njim se je mogel zopet odkleniti in dvigniti nazaj iz zemlje. Kdor ne pozna ali ne pogodi pravega pečata, ne polasti

se nikoli nobenega podzemeljskega zaklada. Ta nevednost je poglavitni uzrok, da dobe ljudje tako poredkoma zakopane novce, dasi se jih nahaja pod zemljo vse polno še od starih poganskih časov. Perman polije ves prostor med gabri z Jeričkovim vinom, sezuje svoje čevlje, obuje stare copate Žukove Ljubljančanke in začne kopati. Zemljo je bil pokril že jeseni debel sneg, ki jo je grel, da ni skoro nič zmrznila. Komaj je mahnil z rovnico kakih desetkrat, je privrpal do prve posode in čez nekoliko trenotkov mu je ležal ves neizmerni zaklad pred strmečimi očmi. V treh železnih loncih so se lesketale srebrne šestice, tri velike brente so bile napolnjene do vrha s šmarnimi tolarji, v treh dolgih mošnjah pa so se skrivali debeli rumeni zlati! Perman izvadi iz žepa Oblakov trak, ki ga dene v več guba in priveže za brento. Brez silnega truda jo dvigne in potegne iz jame. Istotako ogrene srečno drugi dve brenti in vse tri mošnje in lonce. Poklekniivši na trda tla odmoli angelsko češčenje: potem pa prenese zaklad na voz ter ga pokrije z mahom, bršlinom in vejami. Slaba konja nista vlekla zlahkoma težkih denarjev. Perman je moral krepko potiskati in jima pomagati; voz se mu je ustavljal na vsakem klančku, ob vsakem je le količkaj debelem kamnu. Pozneje je zatrdil dostikrat, da se toliko, kakor to noč ni potil in mučil še nikoli v vsem svojem življenju. Zaklad je pripeljal domov eno uro pred dnem, truden in zdelan, da je komaj dihal in gibal. Vendar se je premagal, šel v cerkev in bil pri treh mašah, kakor je v ta veliki praznik po vsem katoliškem svetu navada. Prišedši od božje službe je legel in spal brez presledka do drugega dne. Zdaj je izpolnil pošteno tudi zadnje povelje Hrovatovo. Eno

tretjino zaklada je razdelil med svoje uboge rojake, drugo tretjino je daroval cerkvam za pobožne namene, zase je pridržal samo eno brento tolarjev, eno mošnjo zlatov in en lonec šestic. Takrat je hodilo več let prav malo beračev po naših krajih in se ni nikoli slišalo, da bi naši kmetje stradali zaradi slabih letin in da bi bili prodali komu zemljišče zaradi neplačanih davkov. Siromaki niso trpeli nobene sile, ker so jim pomagali Permanovi denarji. Ko so se jele povsod popravljati cerkve, nekatere pa celo znova zidati in so se izkušale župnije ena z drugo, katera si bo omislila večje zvonove in orglje, lepše oltarje in dragocenejšo cerkveno in mašno opravo, so se popraševali ljudje v čudu, odkod bi bilo prišlo na enmah toliko novcev v borno našo pokrajino. Le malokdo je vedel, da se pospešuje in poveličuje na tak primeren način čast božja s Permanovimi rumenjaki in srebrnjaki. Ali tudi njemu je ostalo še dovolj, da bi bil živel lahko prav udobno in po gosposko. Skromni in nerazvajeni mož pa ni hotel izbremeniti skoraj nič svojih prostih šeg in običajev. Če je kam popotoval, je šel najrajši peš in je trošil jako malo na jed in pijačo. Na takem potu se je bil enoč prehladil in ujel pljučnico, ki ga je čez nekoliko tednov zadušila in zagrebla. Zaklad je volil na smrtni postelji svoji ženi. Dokler je živel, se je godilo Hrovatu pri njem jako povoljno. Hvaležni krčmar mu je stregel brez plače z vsako dobroto, ki jo je premogla hiša. Po Permanovi smrti pa je dejal upokojeni učenik: „Ali bi bilo neumno, da bi uživali drugi denarje, ki so prišli na dan po mojih napotkih, jaz pa bi pobiral le drobtine, ki padajo z njihove bogate mize!“ Čakal je pol leta, potem pa je rekel Permanovi vdovi:

„Vzemiva se!“ Ona se ni branila in naredila sta poroko. Preselila sta se v mesto, kjer sta si kupila dve majhni ali lični hišici. Plačala sta ji s samimi šesticami in morda se jima s tem lonec še ni spraznil popolnoma. Zdaj živita prijetno, veselo in brez skrbi kakor ptica pod nebom. Vsako leto gresta popotovat, da vidita imenitnosti in lepote tega sveta. Hodila sta po sv. gori Kalvariji, ki se nahaja pod zemljo tam nekje med Ljubljano in Trstom; vozila sta se po železnici skozi prevrtane hribe in čez podzidane železne mostove, ki se razpenjajo nad globokimi dolinami; ogledovala sta na Dunaju cesarjevo stanovanje in cerkve in zvonike, ki so izrezljani in izstrugani od najtršega kamena; stala in molila sta na tistem mostu, s katerega je dal hudobni kralj vreči v vodo sv. Janeza Nepomuka. Za take zabave je treba imeti veliko, veliko denarja. Jaz sem romala samo do Brezja, pa sem zapravila za vožnjo in hrano celih sedem goldinarjev in tri groše. Do Dunaja pa je gotovo stokrat dalj nego do Brezja. Kdor hoče iti tja, mora nesti s sabo tisočak, drugače bi se mu utegnilo primeriti, da bi ga slekli in odterali domov po žandarjih. Ali njima dvema se ni bati te sramote: brenta in mošnja se jima ne bosta posušili, če bi se odvezla tudi vsak mesec na Dunaj.

Sebenjica Reza je vprašala Jero, zakaj ne sme povedati te povesti ni meni ni moji ženi. Jera se je pritisnila k nji in ji zašepetala na uho: „Viž, zato, ker sta si ta Hrovat, o katerem sem ti pravila, in sedanji moj gospodar Janez v žlahti in podobna nele kakor brat bratu, ampak prav tako, kakor jaz in — Kolenčeva Jera, ha, ha, ha!“

Janeza Trdine zbrani spisi

V.

Bajke in povesti o Gorjancih

V Ljubljani 1908

Založil L. Schwentner

Bajke in povesti o Gorjancih

IV.

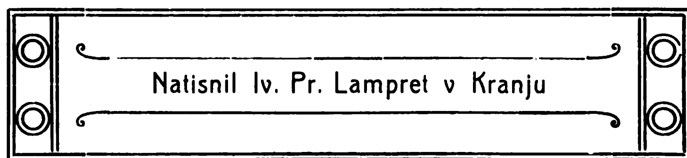
Napisal

Janez Trdina

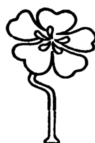

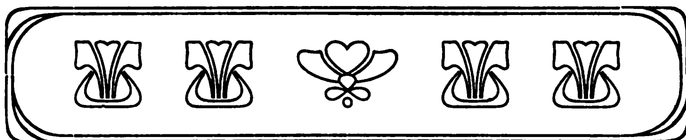
V Ljubljani 1908

Založil L. Schwentner

Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju

Pregled vsebine.

33. Rožica.

Vsi Podgorci so trdili, da je pastir Rožica lep in bistroumen dečko; le škoda ga je, da nima nič pameti. Doma je nagajal materi, kar je mogel. Na spašnikih mu je pazila na Čuho sosedova Cilika, on sam pa je vedno stikal po vseh vrteh in klatil sadje. Ali delal je vaščanom še mnogo druge kvare in nadlege. Blatil jim je perilo, preganjal kokoši, psom privezoval na rep krepelce, pobijal okna i. t. d. Kadar je prišel med vrstnike, je nastal precej hrup in vihra kakor v črni šoli. Slabejše je metal ob tla kakor snopje, močnejše pa nažigal s kamenjem in oklešćki. Slednji dan ga je trebalo kaznovati; če ga ni obunkala mati, nasekali so ga sosedje. Vsak človek se je smejal njegovemu joku in ihtenju. Smilil se je edini Ciliki. Vselej, kadar so ga pestili domači ali tuji ljudje, se je drla na vse grlo in jih prosila s povzdignenima rokama, da bi ga pustili. Zato pa je dobivala od njega tudi najlepše hruške, češnje in breskve, ki so rasle na sosednjem drevju. Ko je dopolnil petnajst let, ga je dala mati v pouk k daljnemu kovaču, ali mojstru je pobegnil že prvi dan. Poslala ga je potem na Hrvaško k slovečemu ključavničarju, drugo jutro je prišel zopet domov ves zamusan

in razdrapan. Naposled ga je izročila trgovcu, ki je peljal blago v Trst. Tam je odložil dečka pri znanem čevljarju, ki je bil rojen Dolenjec. Rožica pa je dejal, da ga Bog ni ustvaril za to, da bi krpal stare čevlje. Ker je bilo do doma predaleč, je utekel na angleško ladjo. Ž njo je odplaval in šel po svetu. Izuril se je skoro za spretnega mornarja. Angležem je služil deset let, potem pa jim velel: Z Bogom! S prihranjenim denarjem se je napotil v deželo Strvalijo, ki leži za petim morjem, kopat zlato. Prva poskušnja mu izpodleti. On ne obupa, nego gre iskat zlata drugam, dva dni hoda proti severu. Najde ga debelo žilo, ki mu da že prve kvatre dvajset tisoč goldinarjev. V nekoliko letih obogati, da ne bi menjal z nobenim kranjskim graščakom. V svoji sreči ne pozabi matere. Pošlje ji lepo pomoč, v pismu jo vpraša tudi po Ciliki. Mati mu odgovori, da je deklica zdrava, da misli zmerom nanj in da jo imajo ljudje za najočitnejšo krasotico v vsi župniji. Z zgovornimi besedami svetuje sinu, da bi prišel ponjo in jo vzel. Rožica piše Ciliki preljubezniv listek, naj se pripravi za svatbo; čez pol leta se bo vrnil domov in ž njo poročil. Brez oklevanja se začne spremati na pot. Svoj denar, več nego milijon goldinarjev, spravi v hranilnicah in pri poštenih trgovcih. S sabo vzame samo stotisoč goldinarjev. S to popotnico sede v ladjo in odjadra iz zlatovite Strvalije proti domovini. Odtakrat je minilo sedem let in sedem mesecev. Zaman je čakala mati preljubega sina, Cilika premilega svojega ženina. Izginil mu je vsak sled. Niti ni prišel sam domov, niti komu pisal, kje se nahaja in kako se mu godi. Roditeljica in nevesta sta bili uverjeni, da je na potu

umrl ali pa da so ga ubili hudobni ljudje, ki so čutili pri njem veliko novcev. Molili sta zanj kakor za pokojnika in dali vsaka za tri črne maše, ki so se brale za njegovo dušo v stopiški cerkvi pri velikem oltarju. Mati ni nikdar nehala po njem žalovati. Lažje se je potolažila Cilika. Tudi ona dolgo ni vedela, ali bi se še kdaj zaljubila ali ne. Dobrih šest let se je nastavljala fantom le po malem. Šele sedmo leto se ji je jelo dozdevati, da bi utegnil biti Koludrčkov Tonček še dosti kratkočasnejši nego je bil Rožica. Zvižgal je v dva cepa, pel tanko, debelo, ostro ali povprek, kakor je kdo želel, in kadar je plesal, je pribijal s peto in vriskal tako glasno, da je letelo kar skozi ušesa. Takih umetnosti ni razumel Rožica, zato ni čudo, da se je Cilika prav globoko zagledala in zaverovala v Koludrčkovega Tončka. Župljani so se spominjali gotovo po desetkrat na dan rajnkega bogatina, ugibaje neprestano, kam bi bil prešel njegov denar. Vsi so seveda mislili, da so ga snedli že zdavnaj črvi ali pa ribe in raki. Kakor strela z jasnega pa prileti v Podgorje novica, da živi Rožica v Gorjancih, komaj dve uri od doma, in da se niso nikamor izgubili niti brezštevilni njegovi tisočaki.

Takrat, ko je blodil podgorski zlatokop po širokem svetu, je slovel že na vsem Dolenjskem šegavi godec Bernardelj. Razveseljeval je s svojimi citrami vinske bratce in sestrice v krčmah in na svatbah, ali denarja za svoj trud ni zahteval niti ga potreboval. Zdeloval je še pošteno ob svojem prodajaje vsakovrstno drobno blago doma, na sejmeh in kdaj tudi po hišah. Trgoval je najprej samo v domači deželi, radovednost ga je gnala potem tudi na Hrvaško. Hotel se

je uveriti, če so Hrvati res takovi neusmiljenci, da zakopljejo živega, kdor se predrzne sklepati prijaznost z brhkimi njihovimi ženami. Bernardelj ni nakanil prestopiti devete božje zapovedi. V besedah je bil kdaj res precej samopašen in poreden, v dejanju pa se je ogibal težkih grehov vestno in stanovitno, kolikor je to mogoče strastnemu godcu. Čez Gorjance ga je nesla čista zvedljivost, ne pa kak ostuden namen. Prišedši proti večeru v prvo hrvaško vas krene naravnost v krčmo, da se okrepča. Krošnjo svojo postavi po stari navadi za peč. Krčmarica mu postreže z dobrim vinom in kruhom, drugega ni bilo nič pripravljenega. Bernardlju se je zdela žena lepa, priljudna in prijetna. Začel se je ž njo pomenkovati in ji praviti dobro osoljene in zabeljene svoje šale, burke in pripovedke. Ona se jih ni mogla naslušati. Smejala in grohotala se jim je, da je skoro počila. Priznala je sama, da se tako odlično ni dobrovoljila še nikoli, kar je na svetu. Iz hvaležnosti speče Benardlju tolstega purana. Ne vem, kako je beseda nanesla, da jo je vprašal, če ima kaj hudega moža. Krčmarica mu veli: „Moj mož je tak kakor vreme. Pri nas sije kdaj solnce, kdaj buče viharji, nekaterekrati pa se tudi primeri, da treska in bije toča. Ako bo domov pripel, se Vam ne bo bati ničesar; ako pa bo priklel, treba Vam bo skočiti za peč in se potuliti, dokler ne zaspi. Zjutraj za rana vzemite krošnjo in hodite z Bogom, kamor Vam drago.“ Komaj je izustila ta opomin, se začuje na cesti grozovito preklinjanje in rotenje. Bernardelj šine s puranom za peč. Gospodar prilomasti v hišo pijan kakor čep in se zavali na posteljo. Krčmarica ugasi luč. Bernardelj začne v temi obirati purana. Njegovo cmakanje

sliši pijanec in zarohni na ženo: „Kdo je za pečjo? Gotovo si gostila in skrila zopet kakega kranjskega potepuha.“ To rekši vstane in privleče Bernardlja izza peči. Tepel ga ni, nego poklical deklo: „Oj Mara, če hočeš dobiti nove opanke, vzemi lopato in motiko in pojdi z mano, da mi boš pomagala zakopati lopovskega Kranjca.“ Bernardlja zveže, zadene na ramo in ga nese v bližnjo hosto. Tam izkopljeta z deklo globoko jamo, vržejo vanjo Bernardlja in ga zaspeta s prstjo do grla. Iz zemlje mu je gledala sama tožna glava. Gospodar se vrne z Maro domov, zleze nazaj v posteljo in zaspi. Zdaj se dvigne krčmarica, gre tiho k dekli in ji zašepeta: „Oj Mara, če hočeš dobiti novo krilo in pokrivalo, vzemi krošnjo, lopato in motiko in pojdi z mano, da mi boš pokazala, kje sta zagrebla veselega godca.“ Dekla jo odvede v hosto in rada pomaga gospodinji, da sta jetnika zopet izkopali. Krčmarica mu da krošnjo, in se ž njim poslovi. Bernardelj je tekel iz nevarnega kraja, kar so ga mogle noge nositi. Ogibaje se cest in steza je bežal čez polje naravnost v Gorjance. Plezal je proti Sv. Jederti, dospevši do cerkve pa se obrnil proti sv. Miklavžu in potem navzdol proti Brhovemu. Ko je prišel že blizu hiš in vasi, je onemogel v hosti, se zgrudil v listje in zaspal. Vzbudivši se začuje poleg sebe neko šumenje, ne vidi pa ničesar. On se prekriža in zavpije: „Če si kristjan, pokaži se in povej, čemu se skrivaš?“ Izpod listja se pomoli lepa glava mladeničeva, ki mu veli: „Hvala usmiljenemu Bogu, ki je poslal k meni znanega človeka. Preljubi Bernardelj, ti mi storiš lahko veliko dobroto. Prosim te, da me poslušaš in pripelješ potem odrešenico. Jaz sem tisti Podgorec Rožica, kateri

je šel pred sedmimi leti po morju in je silno obogatel v zlatoviti Strvaliji. Denarja sem si res nakopičil toliko, da ga ne bom mogel nikoli zapraviti. Ali kaj bi mi koristil milijon, ko bi moral ostati uklet tukaj v Gorjancih? Zadržuje me skrivnostna vetrova moč, ki mi brani, da ne morem iti domov po drago nevesto, kamor sem se bil namenil. Do polovice pota smo se vozili srečno. Na tretjem morju pa je zatulil strašanski vihar, ki je premetaval našo ladjo semtertja kakor lahko ščepko. Vsi popotniki so poginili od straha razen mene. Jaz sem ostal živ in zdrav zato, ker nisem ničesar čul, kajti sem spal baš takrat tako trdno, kakor še nikoli ne. Čez tri dni je vrglo na pol razbito ladjo v pesek in tam je obtičala. Jaz sem skočil iz nje na suho in se naglo domislil, kaj mi je ukreniti. Od brun raztreskane ladje sem si naredil na pustem bregu prav lično hišico. Vanjo sem znosil butilije, prekajeno meso in vse drugo brašno, s kojim smo se bili oskrbeli na odhodu Lakote in žeje tedaj nisem trpel, ali bilo me je groza v tej mrtvi puščavi, v kateri ni bilo nikjer nobenega človeka, tem več pa tigrov, levov in druge zverine. Bistra glavica mi je pomogla tudi v tej nevarnosti. V svojo kočo sem prebil okence, ki je bilo dosti veliko, da je lahko vsaka zver pomolila vanje gobec in glavo. Nad okence sem obesil težko sekiro in kos lepo dišeče pečenke. Če jo je zavohal kak lev ali tiger in pogledal skozi lino, se je sekira izprožila in mu odrezala glavo kakor z britvo. Tako sem pokončal vse te nadležne pošasti, pa jih odrl in shranil njihove dragocene kože. Svoj imetek sem si ž njimi znatno pomnožil. Vsa hiša se mi je bila že napolnila s kožami, ko je nastopil čas strašnih nalivov, ki

nadomestujejo v tistem vročem kraju našo snežno zimo. Deževalo je noč in dan kakor iz kabla. Voda mi vzdigne kočo in jo zanese v morje. Plavala je po njem, da je bilo veselje videti. Dejal sem: ali so bili ljudje neumni, da so si izmislili ladje! V svoji hiši sem se vozil stokrat mirneje in naredneje nego v njih, ker se ni majala in zibala neprenehoma semtertja. Stoje na brunu, ki je molelo izpod nje, sem veslal dobre volje proti severu, dokler sem dojadral do zamorskega brega. Tam sem šel na suho in ponujal zamorcem levje in tigerske kože. Njihov kralj jih je zaželel in kupil od mene vse. Dal mi je zanje tri mošnje zlatega zrnja. Doletela pa me je nesreča, da se je zaljubila vame njegova črna hči. Hotela me je po vse sili za moža, jaz pa sem rekel moško, da se ne smem izneveriti podgorski Ciliki. Moja upornost jo je razjarila grozovito. Nagovorila je svojega očeta, da me je ukradel in gnal v svoje stolno mesto ter me poročil s kraljično po zamorski šegi, ki je močno podobna ciganski. Najin zakon je trajal na neskončno mojo radost samo en dan. Že drugo jutro je velela trmasta baba očetu, da ne mara tako pustega moža. Izpustila je vame celo krdelo besnih služabnic, ki so me zapodile iz kraljestva z metlami, s kuhalnicami in perilniki. Ves opraskan in stepen sem pribežal do morja, skočil v svojo hišo in veslal dalje proti severu. Ali zdajci privihra proti meni ogromna riba, bila je še večja nego ljubenski hrib. Požrla me je s kočo vred, kakor bi trenil. Jaz sem se je tako ustrašil, da sem omedlel in se predramil šele čez pet dni v njenem trebuhu. Poleg sebe zagledam francosko ladjo in nje mornarje, katere je bila pogoltnila nenasitna riba isti dan kakor mene. Tega društva

sem se tako obveselil, da sem kar zaukal, kajti naučil sem se bil po svetu precej dobro po francosko nosljati. Kapitan se je ozrl name zaničljivo in bleknil svojim tovarišem, da sem gotovo kak berač. Jaz pa se postavim predenj in mu velim: Drži jezik za zobmi, klepetavasta morska podlasica! Jaz imam v enem žepu več zlata nego je vredna vsa tvoja ladja in vse, kar je v nji in na nji. Ná, pet stotakov in prinesi precej sto butilij šampanjca, da ga bomo pocedili na zdravje moji slovenski in vaši francoski domovini. Buza kljuna ali se nisem dobro odrezal? Moje besede so pa tudi kaj teknile. Francozi so se mi jeli poklanjati kakor kakemu vsemogočemu ministru. Pili smo sladkega šampanjca, da je vse teklo od mize in tudi od vseh naših sukenj, oprsnikov in klobukov, kajti to vince je brizgalo na vse strani kakor iskre v kovačnici. Ko smo izpraznili butilje, sem vrgel pred kapitana drugih pet stotakov z istim namenom, iz žepa pa sem izvadil svojo lulo, ki je vsa okovana z demanti in biseri. Stala me je trideset tisoč goldinarjev. Napolnil sem jo z najizvrstnejšim turškim duhanom in zažgal s čisto novim bankovcem za sto goldinarjev! Pokazal sem Francozom, da se znajo bahati tudi Podgorci, kadar se imajo s čim. V ribi smo potovali po svetu do malega šest let. Godilo se nam je prav dobro, ker nismo stradali ni dobre hrane ni izborne pijače in smo bili vsi mladi in veselega srca. Sčasoma smo dobili še mnogo novih tovarišev, v ribjem želodcu se je nabralo do petdeset ladij. Živeli smo zložno in po prijateljsko kakor bratje. Zaradi boljšega reda je trebalo voliti župana. Soglasno so izbrali mene. Zvedeli smo, da se Francozi in Nemci doma vojskujejo. Posvetovali

smo se, komu naj bi pomagali mi. Dokončali smo tako, da bomo podpirali Francoze. Ugledavši skozi ribji goltanec nemško vojno ladjo smo privlekli svoje topove, jih namestili ribi med zobe in začeli streljati. Pogajali smo odlično. Pobili smo sovražniku vse vojake in mornarje. Na krmi je stal še edini njihov general in meril s puško proti nam. Tudi jaz zgrabim puško. Oba ustreliva isti trenutek. Najini krogli se srečata in trčita ena ob drugo. Moja odleti na levo čez morje, generalova pa na desno proti bregu, kjer obtiči v grlu lepe mlinarice, ki je gledala bitev. Revica se je skoro zadušila. Jaz vidim nje nevarnost, skočim iz ribe v vodo in odplavam na breg. Brž potisnem mlinarici kroglo v želodec in jo rešim smrti. Da pridem le eno minuto pozneje, morala bi bila umreti. Hvaležnosti njene mi ni moči dopovedati. Tudi njen mož me je presrčno objel in mi velel: Preljubi tujec, vedi, da si otel ženo najbogatejšemu mlinarju in kruhopeku, ki ga ima sedanji svet. Jaz sem slavni J u g o v e c. Ime sem dobil odtod, ker se odpira na moji zemlji jazbina, iz katere piše gorki veter, ki mu pravimo j u g. Ta veter mi goni sto malinov, v vsakem zmeljem na dan stotisoč vaganov žita. Ista vroča sapa mi kuri sto velikanskih peči, v katerih se peko žemlje in kifeljci za vso jutrovo deželo. Taki bogatini kakor sem jaz, niso potrebni in vadni, da bi sprejemali ljudske dobrote brez obilnega povračila. Odkrij mi brez strahu in sramovanja svoje želje, stiske in nadloge, da te nagradim in ti pomorem. Če hočeš denarjev, dal ti jih bom poln mernik. Jaz sem dejal: Denarjev ne maram, ker jih imam sam dosti. Ako bi me rad obveselil, prosim te, pomagaj mi, da pridem kmalu domov v slovensko

Podgorje, kjer me pričakujeta s trepetajočim srcem mati in nevesta. Jugovec se zasmeje: Tudi to hrepenenje ti lahko izpolnim. Preden preide današnji dan, boš stal na slovenski zemlji. To rekši me prime za roko in odvede k strahotni jami, iz katere je bruhal z zaglušnim šumom jug kakor mogočna reka. Mlinar mi veli: Ako skočiš v ta-le veter, te bo dvignil nad oblake in nesel potem po bliskovo naravnost proti severu. Kadar zagledaš Gorjance, deni roki navskriž in spustil se boš na zemljo, ne da bi se količkaj ohromil ali pretresel. Ali veter te bo imel tudi na tleh pod svojo oblastjo. Držal te bo, da ne boš mogel iti nikamor. Moral boš čakati v Gorjancih, dokler pride lepa devica in te poljubi. Ta poljub te bo rešil iz sužnjosti, da pojdeš lahko domov ali kamor boš hotel. Velike nesreče se ti ne bo bati v vetru. V njem ne boš čutil ne lakote ne žeje; tudi zebsti te ne bo moglo, ako bi ti bilo v njem prezimiti. Videl te bo samo tisti, s komer se boš hotel pogovarjati, drug pa nobeden ne. Razbojniki ali ini negodniki te torej ne bodo napadali in nadlegovali. Zdaj veš, kako svojstvo je prejel jug od prirode. Ako nisi strašljiv in se moreš nadejati dične rešiteljice, izroči se slobodno mojemu vetru Vrnil se boš ž njim v domovino prej in bolj gotovo nego z vsakim parobrodom in z vsako železnico. Jaz sem vskliknil ves zamaknen: Rožica ni baba, da bi se bal zračnega potovanja. Doma pa vem, da me bo osvobodila, če ne prvi dan, pa vsaj prvi teden krasna in nedolžna moja nevesta. Podavši za slovo blagemu mlinarju Jugovcu roko sem skočil v burni veter. Zagnal me je kvišku, da sem švignil nad oblake kakor strela. Nobena ptica ne leti tako urno, kakor je drvilo mene čez

hribe in doline, potem čez široko morje in zelene otoke, naposled pa zopet čez hribe in doline. V treh urah sem prifrčal nad Gorjance. Položivši roki navskriž sem drknil iz sinje višave polagoma brez padca na preljubo domačo goro. Nahajal sem se zopet na zemlji, ali bil sem uklet in zvezan, da se nisem mogel ganiti. Stati, ležati, čepeti ali klečati moram vedno na istem mestu, ni za korak se mi ni moči premakniti od njega. Verjemi, da je to jako neprilično in neprijetno. V tej nevidni ječi zdihujem že štirideset dni in noči. Večkrat so lazili tod okoli paglavci, ki so iskali ptičjih gnezd in sekali kolje za trte, ali če sem se oglasil, so mislili, da jih podim iz tuje hoste in so mi pobegnili izpred oči. Ko sem začul tvoj glas, sem se bil baš prebudil iz sladkega spanja. Zdaj lahko sam presodiš, kako neizrečno sem se obradoval tvojega prihoda. Zaklinjam te za pet ran božjih, idi brez oklevanja in hitro kar se da k Omlednikovi Ciliki ter ji poroči, da jo čakam tukaj. Ona je lepa kakor šipek in gotovo tudi še neomadeževana. Njen medeni poljubec bo dal meni zlato prostost, nji pa dolgo zaželenega ženina. Še ta mesec nama bo sklenil roke v večno zavezo šmihelski župnik.“

Bernadelj je izpolnil drage volje prošnjo rojaka. Tekel je na vso sapo k Ciliki in ji razložil natanko vse, kar mu je pripovedoval ukleti Rožica. Deklico ta novica ni nič razveselila. Obšla jo je žalost, da ji je prišla v eno oko (ne ve se, če v desno ali v levo) skoro solza. Bernardlju se je tudi zdelo, da je nekoliko zdihnila, dasi ne iz globočine. Zarudevši se mu veli: „Zakaj se Rožica ni vrnil lani? Zdaj je prepozno. Jaz ga ne morem več rešiti, če bi ga prav hotela“. Potem

se je začela smejati in je povabila Bernardlja, da bi prišel z svojimi zvonkimi citrami na njeno svatbo. Drugi ponedeljek jo bo poročil s Koludrčkovim Tončkom šmihelski župnik. Bernardelj obreče Ciliki, da brez njega ne bo minila njena svatba. Nemudoma hiti nazaj v Gorjance in pove Rožici, da je Cilika zanj izgubljena. Ubogi jetnik se precej glasno zajoka in ihti do malega pol ure. Zdajci pa se mu razvedri obraz, potolažen veli Bernardlju: „Ker vidim, da mi Cilika ni bila namenjena, bi bilo jako nespametno in smešno, da bi radi nje žaloval in se kisal in kujal. Slovenska zemlja slovi že odnekdaj, da je bogata z zalimi in poštenimi dekleti. Vzel bom tisto, ki me odreši, naj bo gosposka ali kmetiška in ko bi bila prav hči najubožnejšega berača. Razglasi, bratec Bernardelj, ta moj namen po vseh domačih mestih, trgih, vaseh in vasicah. Ali za Boga, naj se podvizajo naše mladenke, kajti že strašno sem se naveličal samotnega življenja v odljudni hosti". Bernardelj je poslušal Rožico in naznanil njegovo usodo in voljo vsem mladim Slovenkam od morja do Drave, od Kolpe do Triglava. Ali njegove besede so se uletele brez uspeha kakor glas vpijočega v puščavi. Naših krasnih devic je bilo sram, da bi hodile po neznanega ženina v Gorjance in si ga kupovale s poljubcem. Mnoge in premnoge, ki so šle tja, pa niso prinesle s sabo potrebnih svojstev. Katera je bila lepa, ni bila nedolžna, katera je bila nedolžna, ni bila lepa. Nobena njih ga tedaj ni mogla osvoboditi jugove oblasti. On se je silno jezil, da si ga žele za moža take nevrednice. Vsaki grdi je dal zaušnico, malopridnicam pa tudi po dve. Ali že od ene je oteklo deklini lice, kakor bi jo zobje boleli, da si je morala

obvezati glavo. Vsi popotniki so se takrat čudili, da srečujejo toliko deklet z obvezanim obrazom. Grajska gospodična Ema, šentjernejska prvakinja Pepita in šmihelska polgospodična Trlica so si ovijale glavo z robcem dobrega pol leta. Ker jim je bila pegasta in mozoljasta ne le koža, ampak tudi duša, so prejele od Rožice vsaka po tri pljuske, ki so bile tako gorke, da jim je moral lečiti otekline mestni zdravnik. In tako čépi in javka najbogatejši Slovenec še dandanes v hudih vetrovih sponah. N a j b i s e g a u s m i l i l e d i č n e n a š e k r a s o t i c e v s a j t a p r e d p u s t! Povedal jim bom, kje ga naj iščejo. Kake pol ure od brhovskega gradiča stoje v Gorjancih borne razvaline cerkvice sv. Danijela. V Orehovici ali v Hrastju pozna vsak otrok to podrtino. Vodnika bo torej lahko najti. Rožica živi prav blizu te cerkvica na gorenji strani. Od nje do njega je komaj četrt kilometra. Katera ga bo hotela oteti, ga naj zakliče pri razvalinah in oglasil se ji bo precej. Njegovo rešenico bo blagroval ves slovenski narod in po pravici. Med vrstnicami bo ona vsekako najsrečnejša nevesta. Dobila bo blagega moža, ki ji ne bo branil nobene pametne ugodnosti. Vozila so bo ž njim po toplicah in veselicah, omislila si novo opravo lahko vsak mesec, obirala piščance in račice, papkala potvičico in torto, kuhala si preljubi kofetek, kadarkoli ji bo prišlo na misel. Ali vsako rojakinjo, ki bi se hotela lotiti te lahke odrešitve, prosim in opominjam, naj se pogleda dobro v zrcalu in izpraša natanko svojo vest, preden se napoti v Gorjance. Ako ji izpodleti, si bo sama kriva, da bo morala vlačiti ploh in nositi — obvezano glavo!

34. Stražani.

Odnekdaj že se je dobil tupatam kak Podgorec, ki je znal nekoliko brati. Črke mu je pokazal gospod kapelan ali kak drug vedež, vse drugo je opravil potem sam s pridnimi vajami. Kmalu se je izuril, da je mogel v cerkvi moliti na bukve. Po večji učenosti ljudje niso hrepeneli, menda zato, ker se jim ni zdela potrebna. Ta čas je že davno minil; nastopila je nova doba in ž njo so prišle nove potrebščine. Pismenega človeka so jeli spoštovati in častiti tudi pod visokimi Gorjanci. Skoro so se prikazali na več krajih orglarčki in cerkovniki, ki so sloveli za velike modrijane, ker so znali začrkati, dasi ne povse pravilno, svoje ime in kako številko. Radostno so jim izročali Podgorci v pouk svoje bodre otroke. Lepe nade so jih grdo prevarile, kajti drobna mladina se v teh šolah ni naučila niti brati, nikar pisati. Očetje so se jezili in preklinjali orglarčke in cerkovnike, vendar se jim je srce kmalu zopet ohladilo in pomirilo. V Stopiče, ki so koren in neko središče Podgorju, jim je poslala blaga usoda učitelja, kakršnega so si želeli. Izprašali in potrdili so ga za to službo najučenejši ljubljanski strokovnjaki. Že na koncu prvega leta so mu prebirali učenci vsako knjigo gladko in razločno, da bi se bili lahko kosali z gospodom župnikom. Ko je minilo drugo leto, so pisali ličneje nego marsikateri novomeški škric, ki si je pol veka mazal prste s črnilom. Podgorci so se ponašali zdaj po pravici s svojimi prebrisanimi sinovi. Govorili so na svojem shodu: „Saj veste, prijatelji, da nas je jelo doma nekako stiskati, prostora nam ostaja čimdalje manj. Naši ljudje se morajo seliti, začeli so

zahajati na Hrvaško in še v mnoge druge dežele, da si prislužijo kak goldinarček. Če nam pride od njih z daljnega sveta pismo, treba jim odgovoriti. Odslej bomo zdelovali brez dragih najemnikov. Dejali bomo svojim fantom: Sedite pa pišite prijatelju našemu tako pa tako, da smo hvala Bogu vsi zdravi in naj ohrani dobrotljivi Bog tudi njemu preljubo zdravje, da so se nam krave srečno otelile, da nam ni grozdja posmodila letos nič palež, da je strneno žito obrenkala nekaj toča ali brez velike kvare, da se čuje, kakor bi se hotel onegav Francelj oženiti in še druge take novice bomo narekovali svojim živoglavim dečakom. Ti bodo dejali predse papir pa bodo gonili pero semtertja in gori in doli in čez pol ure nam poreko z moško besedo: Mi smo gotovi, zdaj pa poslušajte, kaj smo poročili svojemu stricu. Ko nam bodo brali list, bomo kar zijali in sklepali roke od čuda in strmenja. Vsaka črka bo na pravem mestu in bo kaj zalegla. Kdor bo prejel pismo, se bo odobrovoljil in dejal: Dete hentaj, kdo bi bil mislil, da so podgorski fantje takovi učenjaki! Mi pa bomo poklicali svoje žene in jim veleli: „Mica ali Katra, prinesi našemu Janezku ali Jošku kozarec sladke lipinice. Danes ga je bogme pošteno zaslužil.“ Tako so ugibali in si prerokovali zastavni podgorski očetje, veseleč se sijajnega napredka svoje učne in marljive mladeži. Edini Čandraževec ni zinil glasno ni besedice. Poslušal je molče svoje sosede in znance, majal pomenljivo z glavo in šepetal sam záse: „Res je, res, da bomo posehdob pisarili lahko vsem svojim prijateljem, ki se trudijo za kruh po širokem svetu. Ali jaz bom pa dokazal, da je pismena učenost še za kako boljšo rabo in nele za to, da raznašamo

po ljudskih krajih svoje prazne novice in čenče. Pero bo rešilo mojega Andrejčka in Jernejčka, da ne bosta tepena tako neusmiljeno in po nepotrebnem in nedolžnem, kakor sem bil ubožec jaz." Tako je besedoval sam v sebi stari Čandraževec in precej prvo nedeljo po tem podgorskem pomenku je šel zjutraj v Novo Mesto k maši in si kupil pri bukvarju dve zapisni knjižici z mehkimi, zelenimi platnicami. Popoldne po krščanskem nauku je poklical svoja sinova, dal vsakemu v roke knjižico in jima ukazal, da sedeta in pišeta to, kar jima bo povedal. Dečaka sta se ravno mislila iti igrat s tovariši, zato ju ni nič kaj obradovala očetova zapoved, ali vedoč iz izkušnje, da se mu ne smeta upirati, sta sedla brez ugovora vsak na en konec mize, pomočila pero in začela pisati te-le mične črtice iz zgodovine prekrasne dolenjske pokrajine.

„Velika vas Straža nekdaj ni stala pod goro nego na visokem hribu nad Krko, ki je tod še precej deroča. Bila je silno utrjena z rovi, nasipi in stolpi, kajti njeni prebivalci so branili kranjsko deželo vražjih Turkov, ki so jo hoteli pustošiti in najbrž tudi obvladati. Kadar se je prikazal sovražnik na podturenskem polju, so zakričali Stražani tako grmeče in grozeče nanj, da se jih je vselej zbal, pobral pete in pobegnil. Radi tega junaštva so sloveli na daleč pri vseh svojih rojakih, ki so pa jako častili tudi njihovo modrost in moštvo, kajti iz ust jim ni prišla nikoli nobena grda in nespodobna beseda. Ljudje so jih imeli takrat za važne meščane, ne pa za proste kmete. Ta slava o njih se je razširila po dobrem razlogu, ker brambovci trdnjave Straže niso delali gospodi tlake in nosili težkih bremen, ki so pritiskala slovenskega poljedelca. Ali ti srečni

časi so že davno minili. Krščanski cesarji in kralji so ukrotili Turčina, da nam ni mogel več zahajati v škodo in je bil vesel, če so ga pustili doma na miru. Grajska gospoda so poročili Stražanom, da se morajo umakniti s hriba, ker nikomur ničesar ne koristijo. Naj se naselijo zdolaj pod strmo višavo in obdelujejo polje in gorice z istimi dolžnostmi kakor drugi dolenjski kmetje. Starih pravic jim nihče ni zagovarjal in čuval, trebalo je poslušati. Zgradili so si pod brdom dolgo vrsto hiš, cerkev z zvonikom in dvorec za župnika. Prva župna vas je ostala Straža nekoliko vekov ter si ohranila s tem mimo inih bližnjih vasi in svojih podružnic še vedno kolikor toliko oblasti, važnosti in veljave. Pred sto in nekaj leti pa se je domislil neki nevšečen župnik, da bi se stanovalo in živelo prijetneje kje drugje. Preselil se je s svojim kapelanom iz prisojnega Podgorja v blatno in odljudno Prečino. Z njegovim odhodom je izgubila Straža vso čast in ves ugled, ki ga je imela prej na Dolenjskem. Sosedje in po njih zgledu tudi daljni zemljaki so se ji jeli posmehovati in rogati. Godilo se ji je kakor vsakemu mogočniku, ki pade po nesreči ali svoji krivdi s svoje visočine v brezno uboštva in prostote. Ljudje so spletli in naklepetali o njih vsakovrstne bajke in marnje, v katerih je morda nekaj resnice, gotovo pa veliko več laži in hudobnosti. S temi smešnicami jih dražijo še dandanes. Nihče jim ne more zameriti, da se jeze na zabavljivce in jih o priliki tudi obunkajo in naklestijo. Nad Stražo se vzdiguje strma, na mesta skoro navpična reber. Tu gre tudi drča, po kateri se prožijo v dolino hlodi. Vaščanje žive v večnem strahu podnevi in ponoči. O deževnem vremenu se trga s strmine kamenje in skalovje, ki leti naravnost

proti vasi. Ce koraka v tak čas pod hribom kak tujec, ki ne pozna kraja, se mu zdi, da ga hočejo kamenovati nevidni lopovi. Pripetilo se je že, da se je zrušila v dolino štirideset centov težka pečina. In kadar so drvarji spuščali po drči rklje, se je tudi že zgodilo nekolikokrat, da je treščil velikanski hlod z vso silo ob kako hišo in ji prebušil ne le sprednjo ampak tudi zadnjo steno. Radi teh nevarnosti so sklicali Stražani premnogo shodov pod staro občinsko vrbo, kateri nihče ni smel sekati vej za kolje, da ni izgubila potrebne sence in hlada. Po korenitem posvetovanju so spoznali možje, da treba prenesti drugam ali pogubljivi hrib, ali pa nesrečno vas, drugače se ne izkopljejo iz te nadloge. Razdelili so se na dve stranki. Ena je zahtevala, da se odmakne gora; druga, da se prestavi vas. Ker sta bili obe stranki zmerom enako močni, se ni moglo dokončati nič koristnega. Vprašanje je ostalo nerešeno, zato stoji Straža še zdaj tam, kjer je stala pred sto in pred dve sto leti, in kakor prej se usiplje nanjo še danes kamenje in skalovje in jo strašijo po drči leteči hlodi. Od zaloške graščine so dobili Stražani prav malo polja, nič hoste in neke goličave, na katerih so si smeli narediti vinograde. Porabili so dobro vsak pedenj zemlje. Okoli hiš so posadili vse polno češpelj in orehov, po strmcih pa breskev in trsja. Na njive so sejali le pšenico, ječmen, bob in repo. Grajski in državni davki so jim jemali celo polovico skopih pridelkov. To je bila velika nezgoda, kateri se je pridružila skoro še hujša. Gospod Bog je peljal proti Toplicam Lakoto. V Straži mu se je voz potrl. Zadnja prema in ž njo silen kos Lakote sta ostala v ti vasi in je nista hotela več zapustiti. Po

takem so životarili vrli Stražani borno, grozno borno, do malega še slabše nego berači. Ali svojo revščino so prenašali moško kot pravi nasledniki viteških brambovcev slovenske domovine, nikdar jih nihče ni slišal, da bi bili radi nje po babje žalovali in javkali. Žita niso imeli toliko, da bi si bili pekli kruh vsak teden ali vsaj vsak mesec, to jim je bilo mogoče samo trikrat v letu. Bistroumni Stražani pa so znali tako ukreniti, da jim je naklonila baš ta neskončna beda neumrlo imenitnost in slavo. Kruh so si namenili peči samo take dni, ko jih niti Bog ne bo mogel videti! Te umetnosti ni izumil še noben narod, kar svet stoji. Že ta edina iznajdba povzdiguje Stražo visoko nad vse druge zemeljske vasi. Pekli so torej pred Božičem, preden se Bog rodi, pred Veliko nočjo, ko leži mrtev v grobu in o vnebohodu, ko odide s tega sveta v nebesa, tedaj res vselej ob takem času, ko jih ne more videti poleg kratke človeške pameti. Navzlic svojemu uboštvu so si omislili pobožni Stražani dva zvona, ki sta visela v zvoniku vsak za svoj trak in pela glasno in rezko: „Ričet — repa, ričet — repa!“ Vaščanje so se togotili na ta ričet, ki se je mrzel že odnekdaj dolenjskim kmetom ali se niso mogli domisliti, kako bi se ga iznebili. Pomore jim blago naključje. Večjemu zvonu se je utrgal trak, iz zračnih lin je telebnil na skalnata tla in se ubil. Srenja se zbere pod vrbo, da presodi ta dogodek in se dogovori, kaj bi ji bilo storiti. Nekateri so dejali, da treba ubiti zvon prodati in kupiti novega. Zmiselni cerkovnik pa se oglasi: „Čemu? Ubit zvon sam po sebi ni nikaka nesreča ali sramota, ker visi tako visoko, da mu zdolaj noben človek ne vidi poke. Poglavitna

reč mu je pravi glas. Denimo torej svoj zvon zopet tja, kjer je bil dozdaj, in ako nam bo pel povšeči, pustimo ga, naj binglja med svojimi linami, če hoče, do sodnega dne." Veleumnemu cerkovniku zbor pritrdi. Da bi pretrgani trak bolj držal, ga zganejo v dve gube, privežejo zanj ubiti zvon in začno zvoniti z obema. Zapela sta krepko in ponosno: „Bob pa repa — bob pa repa!". Odušev1jeno zaploskajo vsi vaščanje in zavrisnejo: „Živio, živio! Ta ubiti zvon, ki smo ga že mislili zavreči, oznanjuje zdaj s svojim tovarišem vsem zavidnim sosedom gromoglasno našo čast in diko, kajti bob pomenja našo jakost, repa pa zdravje. Bob daje junaško moč truplu in duši, repa jima pa ohranjuje zdravje, saj so jo spoznali vsi doktorji za tako lahko in dobro jed, da jo sme uživati vsak bolnik. Novomeški zvonovi se bahajo: „Vino, prata pa salata — vino, prata pa salata!" S to širokoustno hvalo ne povišujejo slave Novomeščanom, nego poročajo Dolenjcem le njihovo sramotno mehkužnost in zapravljivost. Lepo in modro jim odgovarjata naša dva zvonova: „Bob pa repa — bob pa repa," kakor bi hotela reči: Vi meščanje ste babe in kilavci; kdor bi videl rad pametne, čvrste in čile može, pridi v Stražo!" — In res, mora se priznati, da so prebivalci te vasi ne le korenjaki, ampak tudi izumljive glavice, ki ne posnemajo nikoli tujcev, nego pokažejo v vsaki sili in o vsaki priliki izredni in samobitni svoj razum. Drugi ljudje so izumili in rabijo zdaj sploh vozove, ki so okovani z železom. Stražani pa so se že davno domislili, da se dajo narediti kola tudi od samega lesa, na katerih ne bo železa ni toliko, kar je za nohtom črnega. Taki vozovi so se jim zdeli po pravici mnogo cenejši

in umetnejši, ker jim s svojim veščim škripanjem pripovedujejo povsod, kako treba voziti in kaj jim je storiti. Po ravnem pravijo: „Le počasi, le počasi!" S tem jih opominjajo, da se ne smejo prenagliti. Slušaje jih se nikoli ne prevrnejo in ne povozijo. Kadar se gre navkreber, jim zacvilijo molitev: „Bog pomozi — Bog pomozi!" Ž njo vzpodbujajo voznike na krščansko pobožnost, s katero si naklonijo milost božjo in srečen pot. Na trdih novomeških ulicah velevajo gospodarju: „Še soli — še soli," ali pa: „Še tobak — še tobak!" in tako precej ve, kaj mora kupiti. Nazaj grede povprašujejo ga na strmem klancu pred mestom: „Si kupil špeha — si kupil špeha?" Če je bil preveč zamišljen, da je to pozabil, skoči lahko nazaj in se preskrbi tudi z zabelo.

Straška pšenica slovi za najboljšo po vsi Krški dolini. Vsak kmet si je želi kak mernik za seme. Tako jeklena in močna pa zraste zato, ker se jo gnoji posebno premeteno kakor nikjer drugod. Vaščani si nagrabijo najprej v bukovju listja, kar se godi skrivaj, kajti dobrava ni njihova, nego grajska. Listje namečejo v visoke kupe na koncu njiv proti burji. Ti kupi stoje mirno, dokler ne začne pihati od Gorjancev ostra hrvaška burja. Silni veter raznese in raztrosi listje brzo po vsem polju od enega konca do drugega in njive dobe potrebni gnoj. Stražani gledajo, ne da bi morali ganiti le z enim prstom. S tem duhovitim domišljajem so prisilili naravno moč burje, da jim dela na polju, kakor so prisilili drugi sloveči razumniki naravno moč para, da goni najtežje vlakove po železnicah. Dalo bi se povedati brez števila zgledov, dokazujočih, da se Stražani nič ne brigajo za ljudske šege in običaje,

nego da žive popolnoma po svoje, da si znajo sami svetovati, stati na svojih nogah, misliti s svojo pametjo. Če v kakem inem kraju želi mož, da bi mu prišla žena s polja domov, pošlje ponjo otroka, ali pa jo gre sam klicat. Stražanu se je zdela ta splošna navada preveč prosta in zastarela, pa je prislonil k hiši lestvico, zlezel na vrh strehe in jel vpiti s slemena, da se je čulo lahko v deveto vas: „Oj, žena, bali domov, bali!“ Rekel ji je še nekaj, česar vama pa ne povem, ker sta še preneumna in bi se utegnila kaj pohujšati. Drug Stražan se je tako razsrdil videč, da so ga prevarili najboljši prijatelji, da je dvignil roko in se zaklel s svečanim glasom: „Kar obesil se bom!“ To rekši steče proti podu in se splazi podenj. Mimogredoč Založan ga vpraša, kaj dela? Stražan odgovori zastavno: „Varujem se smrti. Da ostanem na prostem zraku, bi se bil nemara res obesil, tukaj pod podom mi hvala Bogu to ni mogoče.“ Stražani pa so samobitni in modri ne le v dejanju, ampak tudi v besedah. Oni govore malo ali jedrasto in pomenljivo. Vsak drug gospodar bi dejal: „Z denarjem, ki ga stržim za češplje, plačujem cesarske davke, za krajcarje, katere ujamem za orehe, pa si kupim podplatov.“ Stražan pa ve, da bo moral dajati Bogu odgovor za vsako nepotrebno besedo, zato se mu gnusi tako dolga govorica. On veli samo: „Na češpljah so fronki, na orehih podplatje.“ Po takem se lehko razume, kaj nam hoče povedati, kadar nam tožari o slabi letini, „da so mu se izrožičili vsi fronki, podplatje pa pozebli.“ Za češplje bi dobili Stražani lep denar, ko bi jih obrali in otresli sami. Ali o Mali maši prilomastijo jim na proščenje lačni sebenjki iz nepriljudnih Kamnic ter jim

potrgajo in poklatijo več nego polovico sliv. Radi tega kradeža so se marsikdaj pomenkovali in dogovarjali pod občinsko vrbo. Po zrelem premišljevanju so spoznali, da se kot dobri kristjani ne smejo srditi radi te kvare, ker škodi jeza duši in truplu. Najmanj se jezi človek takrat, kadar poje. Ko jim bodo Kamničani zopet pokradli češplje, jih ne bodo zato ni preklinjali, ni tožili, nego jim bodo pokazali svojo nejevoljo s primerno pesmijo. Prosili so svojega pesnika Škripalca, da bi jim jo zložil. Škripalec je sedel in v treh dneh je dogotovil pesemco, ki je bila resda prav, kratka ali je oznanila svetu vso misel poškodovane srenje. Prišlo je proščenje in Kamničani so po svoji stari razvadi pojedli zopet več nego polovico straških češpelj. Po storjeni tatvini so se ustopili vaščanje po vrsti na cesto in začeli prepevati zvonko in ginljivo: „Boljše bi b'lu, — De b' pri nas maše ne b'lu — Je Kamničan pridrl — Nam vse češplje požrl — Oj, vse češplje požrl!" — Romarji so se čudili in jih povpraševali, kaj pomenja to petje? Bogoslužni Stražani so jim odgovorili: „Mi pojemo zato, da se ne jezimo prehudo in ne oskrunimo s svojo togoto današnjega praznika." Vsi tujci so hvalili njih pobožnost in pohlevnost in čestitali Kamničanom, da imajo tako krotke sovražnike. Neko leto pa se je pripetilo, da so zasačili tatu, ko je visel na češplji in jo obiral. Srenja se zbere pod vrbo in naroči cerkovniku, naj vzame kamen in zapodi Kamničana z drevesa, ali brez surovega razgrajanja. Opomni naj ga z jasno ali s položno in olikano besedo, ki bo izpričevala, da so Stražani ostali pravi nasledniki nekdanjih izobraženih meščanov. Cerkovnik gre s kamenom pod češpljo in veli blago in nežno: „Prijatelj Kamničan!

Ne zameri, da te bom opozoril na neko zmoto. Ti gotovo misliš, da stojiš na veji kake kamniške češplje. V ime slavne srenje straške ti moram poročiti, da je to drevo božje in naše. V ime iste slavne srenje moram ti priobčiti tudi še to, če ne pojdeš precej ti doli, da pojde pa kamen gori. Vendar me naudaje sladko upanje, da mi ne bo treba zvršiti nemile kazni.“ Ta zvršitev res ni bila potrebna, kajti Kamničan je skočil na tla in pobegnil, preden je cerkovnik še dokončal svoje resno, ali karseda prijudno svarilo. Stražani trdijo, da sta pesem in opomin pomogla vsaj toliko, da Kamničani odtakrat ne pojedajo in ne jemljo s sabo nikoli vseh sliv, katere natresejo, nego da jih puščajo nekoliko pod drevesom za domačine. Kakor te imenitne zgodbe in dela razvedela se je domalega po vsi dolenjski in hrvaški zemlji tudi mična povest, kako znajo pogoditi Stražani, kdaj je kaka bolezen nevarna, kdaj pa ne. Straška mati je vprašala svojega bolnega otroka: „Sirotek, ali bi jedel picka (pišče)?“ Dete odgovori: „O, bi, mama, bi, pa še kako rad.“ Mati pravi: „Hm, to je že prav, ali viž, kako ga boš jedel, ko ga pa ni! Itak me jako veseli tvoje govorjenje. Komur diši picek, ni še za smrt bolan. Zdaj se nadejam, da kmalu ozdraviš.“ — V treh dneh je skakljal sinček zopet po hiši vesel in zdrav kakor riba. Po zgledu te bistroumne matere barajo Stražani vsakega bolnika, če bi jedel picka? Ako pritrdi, vedo, da mu ni treba doktorja, ker bo okreval tudi brez njega. Če pa pravi, da ne mara nobene jedi, niti picka, snamejo kape in klobuke in molijo za njegovo dušo, kateri po njih misli ne more zdaj noben doktor več ubraniti, da bi se ne ločila od telesa. Po takem prebijejo

ti vaščanje v vseh boleznih brez zdravnika in si prihranijo s tem marsikak petak in desetak, ki jim zaleže potem za druge koristnejše in potrebnejše reči. O Stražanih pripovedujejo ljudje še mnoge ine smešnice in čenče, ki so pa le malenkosti, na katere se ne jezi noben pameten človek, zato vama jih tudi ne bom razkladal. Hotel in moral pa sem vama naznaniti zabavljice, ki so kolikor toliko ujedljive in razžaljive in naklonijo nagajivcu lahko pljuske in batine. Zdaj spravita slobodno črnilo in pero! Ti dve knjižici pa bom dejal v svojo skrinjo, da se ne izgubita. Potrpita še nekoliko, da vama povem, zakaj sta pisala o Stražanih take neumnosti. Pravzaprav nekatere teh pravljic niso tako trapaste, kakor se zde samopašnim negodnikom. Vsaj jaz bom vedno trdil, da je stokrat bolje in Bogu ugodneje, prepevati kako nedolžno pesem nego srditi se in preklinjati bližnjega. Toda pustimo bajke! O njih se pomenimo morda obširneje drugikrat. Za zdaj vama bom razložil, kaj sem učakal in izkusil v Straži. Pod to vasjo stoje velike in slavne opečnice. Dela se v njih tako zvoneča in trdna opeka kakor nikjer drugje na Dolenjskem. Zanjo je vlak še v daljnih krajih. Jaz sem mislil, da bi se dalo s tem blagom kaj zaslužiti in se nisem motil. Jel sem vozariti straško opeko kmetom in gospodi. Ujel sem vsak dan najmanj pet goldinarjev. Če sem potrošil dva goldinarja, živel sem o njih prav dobro in trije so mi ostali v žepu za davke in druge potrebe. Večkrat sem napajal v Straži. Od konca sem sedeval v krčmi sam in tedaj ni bilo prilike, da bi jaz storil kaj hudega drugim, ali kdo drug meni. Neko soboto pa se je bilo zbralo precej pivcev, ki so se prav živo razgovarjali. Mislil sem si, da moram

tudi jaz reči katero vmes. Ali sem skupil! Rajnki moj oče so me imeli trdo v kleščah. Zahajati nisem smel ni v krčme ni v druga taka društva, v kojih se zve kaka novica in šala. O Stražanih nisem doma nikoli nič slišal, zato nisem mogel vedeti, kako se mi je meniti ž njimi, da jih ne razžalim. Dejal sem dobrovoljno: „Možje, ta-le vaš hrib bo treba odkopati. Utegne se zvrniti na vas, če ga le kdo sune z nogo.“ O teh besedah je zašumelo v hiši, kakor bi bil dregnil v sršenje gnezdo. Pljusk! priletela mi je težka roka na desno lice. Vprašal sem dedca, zakaj me bije? Zatulil mi je tresoč se od jeze: „Za nečedni tvoj gobec.“ Zaman sem se veril, da nisem hotel nikogar zbosti s svojo nedolžno opomnjo. Kmalu potem je začelo zvoniti mrliču. Mene je posilil smeh pa sem bleknil: „En zvon se je nocoj prehladil, da je dobil hripav glas.“ Vsa družba zdivja in plane vame. Padalo mi je po glavi, hrbtu in kamor je kdo dosegel. Jaz nisem bil tako moder, da bi bil uganil, zakaj so se ti čudni ljudje razkačili name. Najbolje bi bil storil, da ne bi bil zinil ni črke več proti njim. Ali dobro vince me je bilo pogrelo in ublažilo. Od Stražanov bi se ne bil ločil rad v sovraštvu. Nadejal sem se, da jih bom pomiril in zbogal še najprej s kako mastno pohvalo. Vprašal sem pivca, ki se mi je zdel med vsemi najzastavnejši, kako gnoje vaščanje svoji pšenici, da jim rodi tako plemenito zrnje, kakršno se ne najde lahko v vsi kranjski in štajerski deželi? Ni on ni drugi Stražani mi ne odgovore ničesa. Molče skočijo vsi naenkrat iz hiše na dvor po polena in vrnivši se začno mlatiti po meni, kakor da nisem krščen človek nego kak srenjski oreh. Pobegnil sem jim brez klobuka in biča. Pri opečnici sem potožil

delavcem, kako so me nažigali Stražani. Zagrohotali so se mi zlobno in dejali, da sem bil še premalo kaznovan za neugnani svoj jezik. Tudi oni so me jeli mikastiti, suvati in naklepati. Jaz nisem znal, da so ti opekarji straški fantje. Odtakrat sem se ogibal Straže in napajal v prijaznem Zalogu ali pa v Baltovi Vasi. V Zalogu sem se seznanil s prekanjenim godcem Bernardljem. Ta možiček mi je natanko razložil vso zgodovino vasi Straže, svojstva njenih prebivalcev in burke, s katerimi jih pikajo Prečinci in drugi župljani in sosedje. Zdaj sem seveda lahko razumel in spoznal, zakaj so jih moje besede zapekle in dvignile name. Bili so uverjeni, da sem jim prišel zabavljat. Povesti o njih sem si dobro zapomnil in jih nisem jemal nikoli več v misel, kadar sem se pomenkoval s Stražani Govorjenje, s katerim sem jih nevede razžalil, so mi sčasoma oprostili in občeval sem ž njimi potem zmerom prijazno in brez neprilike. Zdaj sem se že tako postaral, da mi se ne ljubi več voziti opeke. Mesto mene bosta hodila v Stražo vidva. Da ne zagazita v mojo nesrečo, bosta nosila s sabo ta-le spisek in ga brala spotoma na vozu ali v kaki krčmi. Opominjam vaju, da ne bosta govorila proti Stražanom nobene reči, ki je v njem zabeležena. Ker pa človeku ni dano, da bi vedno molčal, pripovedujta jim kaj takega, kar jih bo veselilo in se jim prilegalo. Z dobro vestjo priznavata lahko izredno umetnost in pridnost straških mladeničev, ki izdelujejo tako izvrstno opeko. Po pravici bosta hvalila tudi straško vino, ki se kosa, če je zanj letina, z imenitnim trškogorcem in grčevcem. Največjo čast in slavo pa bosta dajala straškemu svetniku, ki leži v tamošnji cerkvi, ali ga doslej

niso smeli dvigniti, ker mu živi še nekaj žlahte. Bernardelj je vedel o njem samo to, da se zove sveti Drnuncelj in da se je posvetil še pred svojim rojstvom s trdo pokoro in pretežavno hojo po božjih potih." — Izkušnja je potrdila, da je previdni Čandraževec prav izvrstno skrbel za sinova s svojim zgodovinskim narekovanjem. Precej prvi ponedeljek je poslal po opeko Jernejca. Dal mu je zapisno knjižico in ga opomnil, naj jo prebere pazljivo vsaj dvakrat ali trikrat, da se mu ne izmuzne kaj iz spomina. V torek je šel v Stražo Andrejec, prejemši isti napotek od roditelja. Brata sta se zmerom tako vrstila, da je vozil en dan starejši, drugi dan mlajši. Oba sta izpolnila natanko očetov nauk. Prebirala sta straške zgodbe tako marljivo, da sta jih znala ob tednu na pamet. Nevarnosti sta se torej lahko ogibala. Pomenkovala in družila sta se s Stražani zložno in prijazno od prvega začetka do danes. Neizrečeno jim je ugajalo, da sta hvalila navsomoč o vsaki priliki njih sinove, vino in svetnika. Sčasoma sta se uverila, da so vredne enake časti in hvale tudi njihove mlade hčere. Bati se jima ni bilo radi njih nikogar. Domačim fantom sta se prikupila in priljubila, da so se ž njima pobratili in dovolili, da se smeta zabavati brez zamere s straškimi krasoticami. To dragoceno pravico sta rabila tako pridno in uspešno, da sta si našla kmalu eden za drugim ljubico in nevesto. Ni še dolgo, kar sta oduševila vso Stražo s preimenitno novico, katero sta brala v slovenskem časniku. Velika ljubljanska gospoda so zdelali načrt, po katerem se bo naredila dolenjska železnica ne samo do Novega Mesta, ampak tudi do — Straže! Vsi vaščanje so zatrdili venglas, da jim je izprosil

to milost svetnik, čigar svetinje imajo v cerkvi, kajti Stražani se sami niso poganjali še nikoli za nobeno železnico. Ko so zvedeli to radostno naznanilo straški starci, zaigrale so jim solze v očeh, hvaležno so dvignili oči proti nebu in dejali s svečanim glasom: „Dragi srenjčani! Jela so se nam prikazovati znamenja, katera izpričujejo, da Bog še ni pozabil in zapustil svojih zvestih služabnikov. Slava naših dedov spi, ali ni umrla. Kazno je, da se je prebudila in da vstaja že iz groba na žalost in sramoto Prečincem in vsem drugim našim obrekovalcem in neprijateljem. Morda prej nego mislimo, se bo slišalo in razširilo po vsi slovenski domovini ponosno poročilo: Stražan gre na dan.“

35. Zemun.

Pod lično cerkvijo, ki krasi Tolsti Vrh, so šumeli nekdaj visoki, košati gozdi, samo na prisojnih rebrih je zasadil trudoljubni Podgorec tupatam kak prijazen vinograd, poleg katerega je stal povsod skromen vinski hram, dolenjsko letovišče in še po zimi najbolj zaželeno veselišče. Te gorice so imeli zaeno hribovci in poljanci. Tja gori je hodila delat Žičkova Jerica iz bližnjih Žapuž, kdaj v druščini, dostikrat pa tudi sama. Pot ji je šla dobro četrtinko ure skozi temno hosto. Vselej, kadar je korakala tod brez tovarištva, se ji je pridružil neznan, porasten velikan in jo spremljal do konca gozda. Zinil ni besede. Jerica se ga ni bala, vendar se ga ni usodila vprašati, čemu jo spremlja. Nekoč je nesla domov v košari več sodcev vina. Breme jo je težilo, da je skoro omagovala. Ko je prisopihala do hoste, jo je že čakal tam kosmatin ter ji vzel košaro raz glavo. Nesel jo je do drugega konca gozda,

potem pa jo izročil zopet Jerici. Dekle ga prav lepo zahvali in pobara, kdo je in odkod. Velikan odgovori: „Jaz sem Zemun, stanujem pa v gradu Biserniku, pol streljaja od ceste.“ Ona se silno začudi tem besedam. Poznala je natanko vse obližje, ali razen Gracarjevega Turna in Brhovega ni vedela v njem za noben grad. Ta pot se ji je mudilo, da ga ni utegnila izpraševati. Precej drugi dan pa ga je prosila, da bi ji pokazal Bisernik. Namigne ji, naj gre ž njim. Poleg steze je zijala okrogla, nekoliko čevljev globoka jama. Zemun skoči vanjo in poda deklici roko, da bi ne padla. Ko pride z njegovo pomočjo v jamo, stopita oba na črno korenino, in zdajci se odpre zemlja in onadva zdrkneta vanjo. Za en trenutek se zmrači, da se ni moglo nič razločiti, Jerico začne obhajati groza. Ali ta strah jo hitro mine, ker ugleda skoro zopet svetlobo in v nji velik prekrasen grad. Zval se je po pravici Bisernik, kajti bil je zunaj in znotraj ves posut z debelimi, predragocenimi biseri. Na vrhu vsakega ogla je bil vzidan žlahten kamen, ki se je svetil kakor nebeška zarja. Okoli grada je tekel bister studenec, za njim pa se je razprostiral nepregleden vrt, poln plemenitega drevja, dišečih cvetlic, zvonko pevajočih slavčkov in rajsko lepih šetališč. Zemun pogosti Jerico s sadjem in studenčino. Nobena pečenka ni tako okusna, nobena potvica tako sladka, kakor so bile te podzemeljske slive, hruške in jabolka, pa tudi voda se je zdela deklici ljubkejša od najboljšega domačega in hrvaškega vina. Prav težko se je ločila od Bisernika, ali radi nujnih opravkov se ni smela muditi predolgo pod zemljo. Prosila je Zemuna, da bi ji pokazal pot do hoste. O ji veli: „Stopi na belo korenino!“ Stopivši nan

je dospela v okroglo jamo, kakor bi trenil. Odslej se je pomenkovala z Zemunom malone vsak dan. Jako ji je ugajalo, da imenitni bogatin druguje ž njo tako prijazno, inih deklet pa niti ne pogleda. Vprašala ga je naravnost, zakaj spremlja njo, druge pa nobene. On se ji nizko pokloni in veli: „To se godi zato, ker ljubim samo tebe. Povej mi, predraga Jerica, ali hočeš biti moja dosmrtna prijateljica in tovarišica?“ Jerica se zardi kakor kuhan rak in zajeclja: „Morebiti bi se te ne branila, ko bi vedela, kakšen si, ali ta strašna brada ti je zarasla ves obraz, da mi ni moči pogoditi, če si star ali mlad, bele kože ali zamorec.“ Zemun se zasmeje dobrovoljno in jo potolaži, da ga bo videla jutri brez brade.

Napotivši se drugi dan v vinograd, ugleda v gozdu zalega junaka, kakršnega niso zazrle še nikoli njene oči. Junak se ji približa in želi dobro jutro. Po besedi spozna Zemuna in se mu da brez nejevolje poljubiti. Ta ljubezen nakloni nje srcu mnogo radosti, obenem pa tudi težke misli in silne skrbi. Pobarala je Zemuna kako mu je krstno ime? Reče ji: „Jaz nisem prejel nikoli krsta in tedaj niti krstnega imena. Moj rod je podzemeljski. Kadar bo prišel konec vsemu svetu, poginil bom ž njim tudi jaz. Do takrat pa ostanem mlad, zdrav in močan, da me nobena človeška sila ne ustrahuje. Če bi se dal krstiti, dobil bi dušo in ž njo upanje večnega življenja in zveličanja, ali še tisti dan bi se jel starati kakor drugi ljudje. Mučile bi me vsakršne brige in bolezni in čez nekoliko desetletij bi moral umreti. Mogoče pa bi bilo, da bi me pokosila bela žena že prvo leto in prvi teden. Ker se bojim bolezni, starosti in smrti, ne maram ni krsta, ni vašega upanja.

Moja sreča doleti lahko tudi tebe. Ako se preseliš v blaženi Bisernik in zediniš z mano, ti bo cvetela večna mladost in lepota." — Jerica se zamisli. Mikala sta jo navsomoč ta obetana darova, ali spomnivši se svoje neumrle duše vpraša Zemuna, ali bi se mogla zveličati poleg njega? Velikan se zagrohota zaničljivo in jo zavrne, naj si svojo dušo čuva, kakor ve in zna sama, on se za take reči ne briga. Uboga deklica se je bridko pokesala, da se je seznanila z brezbožnikom, ali strastna in slepa ljubezen ji ni dala, da bi bila razdrla to grešno in nevarno zavezo.

Takrat se je vrnil v očetni grad Gracarjev Turn mladi baron Cukerkand, ki je kolovratil mnogo let po svetu, da se naužije njegovih krasot in slasti. Bil je gizdav, samopašen, razvajen mladič, srce mu ni poznalo ni srama, ni poštenja. Oče se je nadejal, da mu bo pomagal gospodariti, ali se je skoro uveril, da si je vzgojil razuzdanega potratnika, ne pa spretnega sotrudnika in hvaležnega podpornika. Zahajal je vedno v bližnje in daljne gradove in je pijančeval in kvartal tam po cele dni in noči s svojimi vrstniki. Kadar ni imel gosposkega društva, je zalazoval nedolžne hčere podložnih kmetov. Izmed vseh se mu je najbolj priljubila živa in dražestna Jerica, toda zaman je postopal za njo in jo lovil in mamil z zlatimi in svilenimi darili. Videč, da izlepa ne opravi ničesar, se je je hotel poleg stare plemenitaške navade polastiti s silo. Najemši dva čvrsta hlapca jo je čakal v gozdu, koder je vedel, da se vrača iz vinograda domov. Delo jo je zabavilo v gorici dostikrat in tudi ta dan do kesne noči. Precej, ko je dospela do hoste, so jo lopovi zaskočili in zvezali. Z obupnim glasom je zaklicala: „Zemun, pomozi!"

Hlapca sta jo bila že dvignila, da jo zaneseta po baronovem ukazu v grajsko pristavo, kar prilomasti grozen velikan ter ustavi napastnike z grmečo viko in strašno gorjačo. Preden so se utegnili pripraviti na bran, pobije vse tri na tla in jih zveže z debelimi vrvmi. Jerici poreže spone in jo spremi do ceste. Tam se ž njo poslovi in skoči nazaj k svojim jetnikom. Z gorjačo odšteje vsakemu hlapcu po petindvajset ljuto bolečih batin, za nameček jima da še pet ali šest gorkih brc in zaušnic. Ko prejmeta zasluženo plačilo, ju zapodi spat. S Cukerkandom računa ne zgotovi tako hitro. Nametal mu je trikrat po petindvajset batin, pljusk in sunkov pa je privrgel toliko, da ni moči povedati števila. Nežni gospodič je bil tako stolčen in premlačen, da se ni ganil. Obležal je v hosti kakor šibki topol, ki ga polomi, izruje in zruši prvi besni naval hudourne nevihte. Več dni se ni zavedel in preteklo je pol leta, preden je toliko okreval, da je mogel stati na nogah.

Prešernega pohotnika pa ne izmodri niti ta nezgoda. Huje nego prej je kopernel po Jerici in zasnoval nakano, ki ga je navdajala z upanjem, da bo izročila deklico njegovi volji gotovo in brez nevarnosti. Jel se je dobrikati staremu Žičku in mu dokazovati, kako prijetno bi mu živela hči, ako bi se pozakonila z grajskim valptom Trpotcem. Slaboumni mož je poslušal radostno to ponudbo, kajti je slovel Trpotec za prvega kmetiškega bogatina in veljaka v vsi krški dolini. Zapovedal je Jerici, naj se začne pripravljati za svatbo, išče je sreča, katero ji bode zavidala vsaka vrstnica in še marsikatera mestna gospo- [illegible] se je milo jokala in prosila svoje roditelje

na kolenih, da bi ji ne silili za moža brezvestnega zlobnika in najkrutejšega kmetiškega zatiralca, ki ga hrani dolenjska zemlja. Njene goreče solze in prošnje niso ganile ni očeta ni matere. Baron Cukerkand je že vriskal od veselja, misleč, da bode Jerica kmalu žena njegovega služabnika in lizuna. Valpet in Jerica sta bila že oklicana vse tri pote, po ženinovi želji naj bi bila poroka v ponedeljek zjutraj, vesela in razkošna svatba pa bi trajala brez presledka do drugega tedna. Nevesti so se solze posušile, duša se ji je umirila. Spoznavši, da se nikomur ne smili, se je zamislila in se zarotila, da ne bo poslušala ljudi nego samo glas svojega srca. V nedeljo popoldne je šla poleg prelepe narodne šege po slovo k vsem prijateljicam in bližnjim znankam. Zapele so ji marsikako ganljivo pesem in vsaka je glasno zaplakala, ko ji je segla v roko poslednjikrat. Dolga vrsta vozov je stala drugo jutro nad Zapužami, da bi se odvezlo na njih mnogobrojno krdelo svatov v Šent-Jernej. Nekatera kola so bila že odšla, ko je velela Jerica: „Včeraj so se razcvetele prve šmarnice, moram jih natrgati kitico za ženina, da jo bo dejal za klobuk.“ To rekši steče v gozd urno kakor lahka srnica in ne pride več nazaj! Zaman so jo čakali, klicali in iskali ženin, žlahta in vsi soseščani. Izginila jim je, kakor bi se bila vdrla v zemljo. Pa saj se je vdrla res vanjo. V skrajni svoji bedi je pobegnila izgubljena reva v Bisernik in se poročila z dragim Zemunom brez duhovnika, brez prič, brez božjega in človeškega blagoslova!

Živela je odslej največ v podzemeljskem gradu. Prvo leto ni ga zapustila nikoli, ker se je bala, da bi jo zapazili in zasačili sorodniki. Svojemu možu je

povila dva krepka dečaka, Gojka in Divka. Gojko je bil pohlevno, preljubeznivo dete. Jemal je z veseljem na ušesa materine besede, kadar mu je razlagala krščanski nauk. Prosil jo je sam, da bi ga dala krstiti in v šole. Divko pa se je bil vrgel ves v svojega nevernega očeta. Božje reči so ga dolgočasile, za pravo srečo je smatral dobro jed in pijačo, posebno pa neomejeno, razuzdano svobodo. Z otrokoma se je šla Jerica dostikrat izprehajat na Tolsti Vrh, drvarji so jo videli na vrhu Kukove gore, počivajočo pri Krvavem kamenu ali pa za razvalinami Miklavževe cerkve. Vsak človek se je čudil njeni lepoti. Ko sta ji bila sinova že napol odrasla, je bila še vedno tako mlada, obilna in cvetoča kakor tisti dan, ko je utekla mrskemu Trpotcu. Strahu se je sčasoma tako iznebila, da se je prikazala rada tudi svojim roditeljem, bratom in sestram, nekoliko potov je prišla celo domov v Zapuže, ali vselej brez otrok. Če so jo vprašali, kje stanuje in kako se ji godi, ni hotela ničesar povedati. O slabih letinah in kadar ji je pritisnila rojstno hišo kaka ina nesreča, je pomagala svojemu očetu z obilno podporo, tudi drugo žlahto je razveselila kdaj s prekrasnimi in dragocenimi darili. Svojega blagega Gojka je poslala v Novo Mesto in pozneje v Ljubljano, da se je izučil za duhovnika. V šolah je bil najodličnejši med vsemi dijaki in ko ga je posvetil vladika za mašnika, je zaslovela njegova pobožnost po vsi deželi. Cerkveno poglavarstvo ga je dalo podgorskim Brusničanom za kapelana. Odtod do Gracarjevega Turna pride trden pešec po bližnjici lahko v eni uri in še prej. Služil je torej v soseščini očetnega Bisernika. Hodil je pogostoma domov s svetim namenom, da bi izpreobrnil

svoje grešne roditelje. Srčna želja se mu izpolni. Divji Zemun se je dal krstiti in se je preselil iz svojega podzemlja v brezovo goščo, v kateri je osnoval vas Brezovice. Na solncu, kateremu niso bile vajene njegove oči, se mu je bleščalo tako silno, da je že prvo leto oslepel. Jel je bolehati in se brzo starati. Ležal je izvečine v postelji. On in žena Jerica sta kmalu umrla eden za drugim spokorjena in v milosti božji.

Brez uspeha pa se je trudil Gojko, da bi privedel iz poganske blodnje na pravi pot tudi brata. Divko je ostal trdokoren nevernik do današnjega dne. Ali v Biserniku že mnogo let ne prebiva sam. Zbral je okoli sebe veselo družbo, s katero se dobrovolji prav po človeško. Prva in dozdaj edina priča tem zanimljivim zabavam je bil dolenjski baron Brunfi, ki se je zval po domače Brunček. Ta plemenitaš je zapravil svojo mladost v vojakih. Po odpustu je živel ob nevelikem imetku, ki ga je dobil po neprijaznem očetu. Delal ni ničesar, niti branje in lov ga nista mikala. Prejšnje čase se mu je vnelo srce o vsaki iskrici, ki se je zatrnila vanje. Ali ljubezen mu je nakopala tako odurne neprilike, da so se mu primrzile vse ženske. Preziral jih je istotako, kakor so one prezirale njega. Pohajkoval je neprestano od znanca do znanca, od krčme do krčme. Zabavljal se je nekaj malega z lahkimi igrami, najrajši in najbolj pa z vinsko kupico. Raznašal je po svetu novice in klevete, katere je slišal spotoma in pri pijači. Bil je neugnan jezičnik in obrekovalec. Radi te napake se ga je prijel priimek: ‚urednik žabarskega dnevnika!‘ Porodil se je bil za prostega plemiča. Ta nizka čast ni ugajala njegovi gizdi. Trdil je po pravici, da njegova kri ni nič slabša od baronske.

Zdelo se mu je neizrečno dobro, kadar se mu je dejalo: ‚gospod baron‘. Kdor ga je počastil s tem naslovom, si je zavaroval pri njem za vse veke svoje poštenje. Njega ni pikal nikoli ni v oči ni za hrbtom. Govoril je o njem hvaleče, da je značajen človek, ki pozna red in pravila izobraženega življenja. Ko so ljudje to zapazili, so ga pozdravljali drage volje z baronom. Kakor druge vinske bratce, mučila je tudi Brunfija slabost, da se je na potu često opotekal in zavalil kdaj neradovoljno v blato, sneg, trnje ali kako mravljišče. Neko popoldne ga je premoglo vino v hosti pod Tolstim Vrhom. Zavrtelo se mu je v glavi, pa je zdrknil nezaveden v okroglo jamo, ki se nahaja nad Bisernikom. Tam je smrčal, dokler se je naspal. Vzbudivši se opolnoči začuti pod sabo hrup, žvenketanje, govorico, smeh, godbo in petje. Ker je bil silno radoveden, kaj pomenijo ti glasovi, nastavi uho in začne poslušati. Glavno pevko spozna po besedi. Gosposki roditelji so dali svojo hčerko Juliko naučit vsem znanostim in umetnostim, katerih potrebuje gospodična. Znala je precej dobro peti in glumiti, še bolje pa brenkati na klavir. Mlada krasotica se je veliko trudila, pehala in potila, da bi si priskrbela bogatega moža. Udeleževala se je vseh gosposkih plesov in veselic, v čitalnici je pela, igrala in godla na klavir in bila za te zasluge lepo pohvaljena v slovenskem časniku. Na pozornici so jo videli tudi Ljubljančani. Razkazovala jim je svetle, bele zobke in mnoge ine svoje dražesti. Vsem se je smejala navsomoč sladko.

Toda preganjala jo je nemila usoda, da ji noben napor ni koristil nič. Gospodom se je zdela samopašna in prismojena. Nekoliko ji je škodil tudi neduhoviti

obraz, največ pa oče, ki ji ni mogel dati kakih dvajset ali vsaj deset tisočakov dote. Nejevoljna se vrne na Dolenjsko in se zna priplaziti s spretnimi izgovori v mnoge neznane rodovine in hiše, kjer je vedela, da bo našla kakega uglednega in petičnega samca. Z vsemi ženskimi umetnostmi in sredstvi je lovila zalega Brunfijevega sorodnika. V njegovi obednici je slišal baron često njeno petje in glasbo. V Ljubljani se je delala oduševljeno Slovenko, doma pa je mislila zdaj, da bo uspela laglje z nemškutarstvom. Pela in godla je tedaj zaželenemu plemiču „Wacht am Rhein" in druge take. Nada jo je zopet prevarila. Mladi gospod, pošten narodnjak, je pokazal očitno, da jo zaničuje. Nekaj časa se je potikala po bolj imenitnih hišah in poučevala otroke. Tega grenkega kruha se je kmalu naveličala. Več let ni vedel nihče, kam je prešla in še zdaj se ne bi znalo kje živi, da ni čul baron Brunfi po prečudnem naključju njenega podzemeljskega petja in brenkanja. Po takem se ne more nič drugega misliti nego to, da se je seznanila nekje z Divkom in ga zapredla v svoje mreže tako čvrsto, da jo je vzel v Bisernik za ženo ali pa za skrbnico. — Brunfi je slišal v svoji rupi razen nje še drugo pevko. Glas njen se mu je zdel povse tuj, ali zapomnil si je dobro neko njeno posebnost, ki mu je pomogla, da ji je zvedel kmalu za stan in ime. Na koncu vsake pesmi je udarila z nogo ob tla in zaukala trikrat kakor kak pijan kmetiški fant. Izmed govornic je blebetala ena tako hitro, da ji je pobijala beseda besedo. Za vsakim stavkom pa se je zadrla: „Vidite, taki so kmetiški ljudje!" Baron si je zapamtil ta vsklik tem lože, ker mu je bil všeč: kmete je preziral in črtil zlasti zato, ker se mu

mnogi niso hoteli odkrivati. Ko se je začelo daniti, je potihnil podzemeljski šum in Brunfi se je izkobacal iz rupe in se napotil naravnost proti Novemu Mestu, v katerem se stekajo od vseh strani dolenjske novice, čenče, burke in laži. Šel je v krčmo, ki je bila glavno skladišče tega blaga. Za vsako mizo je že sedelo nekoliko pivcev, ki so si pravili najnovejše mestne prigodke. Presodivši jih korenito so se jeli spominjati tudi starih časov in reči. Barona je najbolj zanimalo, kar je pripovedoval upokojen podporočnik o brdki Roziki. Bila je živahna, skočna in kakor na škripcih. V šestnajstem letu se ji je nekaj pripetilo, česar ji domačini niso mogli oprostiti. Pobegnila je v daljne kraje, kjer je nihče ni poznal. Priromala je tudi na Dolenjsko in služila v gostilnicah in imovitih hišah za točajko, kuharico ali hišino. Prikupila se je brzo slednjemu človeku s svojo vedro veselostjo in zabavno šaljivostjo. Pela je kakor zvon in po vsaki pesmi je pribijala z nogo ob tla in zavrisnila prav po fantovsko trikrat navsegrlo, da so se ji morali smejati najzastavnejši starci in modrijani. Omožila bi se bila rajši danes nego jutri. Imela je obilo častilcev, ki so ji govorili o ljubezni in svojih srčnih ranah, ali neki škratec ji je nagajal, da so se zaljubili vanjo samo taki, ki se niso mogli oženiti: dijaki velikih in srednjih šol, diurnisti, doktorandi, nepreskušeni praktikanti, revni poročniki, logarski pomočniki i. t. d. Nič bolje se ji ni godilo na Hrvaškem. Nekega jako mogočnega graščaka vdovca je bila res že tako zmešala in uklenila, da se je hotel ž njo poročiti. Ko je trebalo iti v cerkev, pa je došlo županiku poročilo, da se graščak ne sme ženiti, ker mu prva gospa še živi! Rozike je bilo sram, da nikoli

takega. Izginila je kakor duh, noben znanec je ni več videl, ubožica je skočila morda v Savo in se utopila. Prav škoda je je. Tako dobrovoljne punčke, kakor je bila ona, ne dobote zdaj ni v dolenjskih ni v gorenjskih gostilnicah.

Brunfi se je porogljivo zakrohotal o teh besedah. On ni dvomil kar nič, da je prepevala preteklo noč baš ta dobrovoljna Rozika v Gorjancih nekoliko sežnjev pod koreninami gracarske hoste. Zgovorna krčmarica se oglasi: „Mi meščani pa smo izgubili predlanskim tudi prav nanagloma neko hudo tercijalko, tisto, ki se je zvala Kokarica. Ker jo je dobila od vojaka mestna šivilja, je čutila baba gosposko kri v svojih žilah. Kmete je strašno grdo gledala in jih obirale do belih kosti. Dejala je vsako uro gotovo več nego stokrat: „Vidite, taki so kmetiški ljudje!“ Ostudno pa se je sladkala in prilizovala gospodi, sosebno bogatim gospem. Rabila jim je za tajnico in svetovalko. Dobivala jim je kuharice, dekle, dojnice in postrežnice, ali za to je ne bo nihče grajal. Kadar so svoje denarce zakvartale ali zatratile na cape, vino in slaščice, nosila je zastavljat njihovo zlatnino. Če so hotele kako znanko razvpiti za negodnico, so naložile ta nečedni posel vselej nji, ker je znala človeka tako zamazati, da je bil v treh dneh črn kakor zamorec. Ako je nakanila katera prevariti možička in se sniti nasamem s skrivnim prijateljem, je prirejala take shode le Kokarica in padel ji je marsikak tolar in petak za to vražje posredovanje. Ona je izvohala najprva vsako rodbinsko, zasebno in družabno tajnost ter jo priobčila še gorko svojim pokroviteljicam, koje so ji bile za takova poročila posebno hvaležne. V cerkvi je hinavka zjutraj in popoldne

oblizala vsem svetnikom pete in vendar je ni bilo v vsem našem okraju nobene rokovnice in ciganke, ki bi se bila mogla kosati ž njo za brezdušno hudobnost in sleparstvo. Vedno nam je čvekala, da pojde v samostan za usmiljeno sestro, ali pa za gospodinjo in učiteljico. Šla je res odtod kar neutegoma, kakor bi jo bila odpihala burja, ali jaz ne verjamem, da bi hoteli imeti v kakem samostanu tako lenobo, nesnago in klepetuljo. Morda jo je teral Hudobec živo s tega sveta; pa naj jo le, saj drugega ni zaslužila. Meni se že ne bo tožilo nikoli po nji."

Baron Brunfi se zopet zaničljivo zasmeje in veli: „Kokarice ni odnesel vrag, ne. Ona reglja zdaj za gracarsko pristavo v Gorjancih v društvu veverice Rozike in še mnogo inih, ki ne vem, ali bi jim dejal dekleta, babe, ali pa še kako drugače." In baron je začel razkladati pivcem obširno in natanko vse, kar je doživel in slišal v polnočno dobo pod Tolstim Vrhom. Premolčal je samo sitni vzrok, ki ga je zapeljal v okroglo jamo. Slovenski kmet ni znal modre krvi nikoli prav ceniti. Meščani naši pa se klanjajo plemstvu še dandanes. Žlahtnemu gospodu ne ugovarjajo, naj bleka neumno, kolikor mu drago. Pravo mnenje in čustvo jim prikljujeta na dan po njegovem odhodu. Vsi gostje so poslušali Brunfija pazljivo, kar se le da. Nekoji so kar zijali in sklepali roke od prevelikega čuda in strmenja. Ni se videlo niti najmanjšega znamenja, ki bi bilo pomenjalo nevernost ali kako sumnjo. Komaj pa se je baron poslovil in zaprl za sabo vrata, se mu je jela vsa družba gromoglasno smejati in rogati. Upokojeni podporočnik je dejal: „Talmi - barонček je dal danes od sebe tako zeleno, da se bo kadilo tri

dni po hiši, čeprav bi bila vsa okna odprta. Ta plesnivi dolenjski aristokrat laže, da sam sebi verjame." Tako zabavljanje se mi zdi nespametno in surovo. Dostikrat se izmakne tudi lažniku kaka resnica. Istina je, da razen barona ni slišal noben človek podzemeljskega pomenka, petja in brenkanja, ali to se ni moglo niti zgoditi, ker ga ni šel dozdaj nihče poslušat. Najprej treba poskusiti, šele potem se bo smelo soditi. Divko pa se je prikazal že premnogim ljudem. Spremil jih je molče do konca hoste, tam pa se je vselej obrnil in korakal polagoma nazaj v goščavo. Krivice ni storil nikoli nikomur. Sploh mu pravijo ‚divji mož', dasi je miren in pohleven kakor jagnje. Nekdaj se je ponašal morda bolj robato in osorno, uljudila ga je najbrž družina. Od Kokarice se ni mogel naučiti ničesa dobrega; njo je sprejel v Bisernik gotovo zato, da ga kratkočasi s človeškimi novicami in smešnicami. Ali od omikane Julike in prijazne Rozike se je lahko navzel pristojnega in lepega vedenja, s kojim se odlikuje zdaj poleg vseh poročil tamošnjih prebivalcev. Že marsikateri šentjernejski župljan je izustil proti meni željo, da bi izvedel kaj več o tem, kdo je in kako živi ta „divji" mož. Meni je poslužila sreča, da so mi priobčili Gorjanci vse svoje skrivnosti in tudi bajko o Zemunu in njega rodovini. Nadejam se torej po pravici, da razveselim ž njo in poučim vse tiste Podgorce, ki ne poznajo dovolj mičnih imenitnosti čudovite svoje Kukove gore.

36. Bratovska gomila.

Pri sv. Roku na Tolstem Vrhu se je praznovalo preveselo proščenje. Po službi božji so se šli romarji krepčat z izvrstnim domačim vinom in z jedili, ki so jih prinesli s sabo ali pa jih dobili na gori. Proti večeru se je bil prostor okoli cerkve izpraznil, samo za eno mizo je sedelo še krdelce mladih, izobraženih Slovencev, katere je oduševljeval za domovino in slavjanstvo z iskrenimi govori podgorski pesnik Hudolin. Ko je začel Gorjance zastirati mrak, se je dvignila tudi ta odlična narodna družba. Za slovo so trčili vsi njeni udje s svojim prvakom Hudolinom želeč zdravja in vsake sreče njemu in njegovi izvoljenki, žarnooki Hrastnikovi Milki. Izpivši vsak svojo kupico na slavo in napredek svete narodnosti naše, segli so si mladeniči v roke in se napotili po raznih cestah in stezah proti domu. Pesnik se je obrnil na desno in hitel skozi hosto v dolino, kjer mu je stala rojstna vas in očetna hiša. Storila se je krasna, topla, mesečna in jasna noč. Zrak je bil popolnoma čist, le ob daljni Krki se je potezala tanka, komaj vidna meglica. Oziraje se nanjo je zapel Hudolin z zvonkim glasom, toda s slovenskim izgovorom in po svojem napevu rusko pesem:

„Noščni kroz mir
Tumit,
Šumit
Gvadalkivir . . .“

Dospevši pod hribom na pisano loko, je stopil na okrogli, ljubki griček, ki je zdaj brez imena, predniki naši pa so ga zvali Bratovska gomila. Ves zamaknjen je upiral odtod svoje oči v bleščečo se zgrado, v kateri je živela nežna Milka, ki je ganila pesniku

srce z dražestno svojo milino in nedolžnostjo, ko je bila dopolnila komaj petnajsto leto. Z gorečo dušo ji je prepeval v nočni tišini: „Luna sije . . .“ in še marsikatero drugo slovensko, hrvaško in rusko podoknico in pohvalnico. Minila je ura za uro, on pa se kar ni mogel ločiti iz obližja sladke ljubimke. Legel je naposled pod košato drevje, ki je obraslo vrhunec Bratovske gomile, delaje prijazno hladnico. Tu je počival vtopljen v radostne misli in predrzne osnove, dokler ga je začel premagovati vsemogočni spanec. Toliko da je bil zadremal, se mu dotakne roke lična miška in ga pozdravi: „Dobro došel, preljubi pevec! Ali si mi prinesel kaj odpustka, da bom pogostila ž njim svoje lačne mladičke?“ Hudolin se nasmehne, seže v žep in ji pomoli polno pest slaščic, ki jih je kupil pri sv. Roku. Miška ga prelepo zahvali in mu veli: „Ker si ti obdaril mene tako obilno, bilo bi jako grdo, da ne bi razveselila tudi jaz tebe. Za povračilo ti povem staro zgodbo, ki ti utegne veliko, veliko koristiti in osrečiti vse tvoje življenje. Poslušaj me pazljivo in ne zametuj mojih besed, čeprav so mišje.“ Zgovorna živalca se usekne, obriše, odkašlja, pljune in se zopet obriše, po tem tudi mnogim inim slovečim govornikom priljubljenem in navadnem uvodu pa jame pripovedovati to-le in tako-le:

„Pred štirimi in tremi stoletji se je živarilo tožno in težko v slovenski domovini. Divji Turčin jo je hodil malone vsako leto požigat in pustošit. Gospoda so se zapirali v svoje trdne gradove, katerih sovražnik ni mogel lahko ustrahovati, ubogi kmetič pa ni imel nikjer in od nikogar ni zavetja, ni pomoči. Slabiči in plašljivci so se skrivali v brlogih ali bežali v daljne kraje, junaki

pa se zatekali na višave k božjim vežam in branili v svojih taborih do zadnje kaplje rod in sveto vero svojo. Mnogi so popadali na boriščih, druge so polovili Turki in jih gnali s sabo v kruto, dosmrtno sužnost. Ali često sta pomogla Slovencem Bog in sreča, da so slavno odterali in ugonobili besne svoje napastnike. V krški dolini se je odlikoval z zmagovito srčnostjo med vsemi vrstniki najbolj mladi korenjak Blagne, čigar dom je stal na vinogradnem bregovju pod raško cerkvijo. Z malo množico zvestih tovarišev je zaskakoval Turčina brez prestanka ponoči in podnevi. V hudi borbi je ubil s svojo roko poveljnika sovražnih vojsk, sinu njegovega, Abdula pa je ujel živega. Ker je bil usmiljenega srca, ni ga hotel ječiti. Ukazal mu je, da mora stanovati na Raki, dokler ne pride zanj odkupnina.

Blagne je takrat še samoval, skoro pa si je našel ljubico Metko, ki je slovela za prvo krasotico med rojakinjami. Dogovorila sta se, da se bosta poročila precej, ko odidejo Turki in potihne vojni hrup. Zgodilo pa se je, da se je zaljubil v Metko tudi zali Abdul. Ona se ni mislila izneveriti Blagnetu, itak se ji je tako prikupila lepota Abdulova, da je bleknila čudne besede: „Meni je jako žal in škoda je brhkega mladeniča, da je Turčin. Ko bi bil naše vere, ne bi se ga branilo nobeno dekle in sam Bog ve, če ne bi premotil tudi mene.“ Blagne se je silno ustrašil te pohvale: dal je Abdulu prostost in ga odpravil domov brez odkupnine. Spremil ga je sam do prve turške straže. Vrnivši se pozakonil se je z Metko brez odlaganja in je živel ž njo v neskaljenem miru in krščanski ljubezni in slogi do smrti. To dokazuje, da je bil on nele junak, ampak tudi jako previden in razumen mož.

Vrtoglavi Abdul pa se nikakor ni mogel spametovati. V razkošni svoji palači na Turškem je premišljeval in snoval neprenehoma, kako bi se maščeval Blagnetu in mu ugrabil drago ženo. Minilo je deset, dvajset in še več let, po brezumni njegovi glavi pa je rojila še vedno slovenska Metka. Nikdar se ni domislil, da je njena izredna krasota že davno zvenela in da je grozno smešno za vsakega junaka, če ljubi starikasto babelo. Abdul ni dokazal o nobeni priliki velike bojne spretnosti in umetnosti, ali pomogla sta mu imenitni rod in bogastvo, da ga je povzdignil turški cesar za vodnika vojski, katero je poslal na Slovensko. Dosti bolj nego ta nezaslužena čast ga je mikala nada, da mu se izpolni zdaj neskončno hrepenenje strastno ljubečega srca. Neudržno so valile turške drhali proti Kolpi in Savi. Abdul pa je dejal: „To bi bila sramota, ko bi se polastil Metke z mnogobrojno vojsko. Zapleniti jo hočem sam brez pomočnikov, Blagne naj se uveri, da se ne bojim ni njega ni njegove svojati.“

Pustivši svoje vojake je jahal po bliskovo čez ravno polje proti Raki.

Blagne je delal s sinovi in družino v vinogradu, doma sta mu bila samo žena in dekla, da pripravita južino in poskrbita za živino.

Abdul prijezdi naravnost v vežo in vpraša osorno: „Kje je Blagneška?“

Ona veli: „Tukaj pred Vami. Kaj mi boste povedali?“

Abdul ostrmi, da mu zastane sapa, Čas, bolezni in brige so bile Blagnetovo ženo jako posušile in nagrbančile. Porodila je možu več hčeri in tri krepke

sinove, ki so bili že vsi odrasli junaki. Na nji ni bilo seveda ni sledu nekdanji brhkosti. Obraz so ji opisali mozolji in pege, kazile so ga tudi precej debele bradavice, ki so ji čepele ob nosu in nad očmi.

Turčin zagrmi srdito: „Kaj taka nagrada me je čakala za mojo dolgo ljubezen in zvestobo?! Te prevare ne morem ti oprostiti, nakazna baba!“

Ob teh besedah izdere sabljo, da bi jo posekal. Blagnečka pograbi burklje, dekla njena pa tolkač in Slovenki sta se zakadili brez strahu na divjajočega Turčina. Udrihali, klestili in mlatili sta njega in konja, kakor bi padala suha toča. Abdul v nizki veži ni mogel vihteti sablje, preplašeni konj pa mu se je vrtil, kakor bi plesal, naposled je našel vežna vrata in planil na dvorišče. Bojni krič Blagnetovih žensk dvigne vso vas na obrambo. Turški poveljnik uvidi, da se je nemogoče vojskovati s toliko silo in pobegne brez ozira proti Savi. Spotoma je strašno z zobmi škripal in klel ter se zarotil, da ne bo miroval, dokler ne nalovi in ne dovede na svoj dom devetindevetdeset najlepših slovenskih devic za nadomestilo grdobe Metke.

Brzo se razve po vsi deželi novica, da so prilomastili vanjo zopet krvoločni Turki. Blagne gre nabirat črno vojsko na gornjo Krko, na Temenico in Mirno, njegovi sinovi pa skličejo bližnje poljance, hribce in podgorce in začno po očetovem napotku ustavljati in prijemati sovražnike, danes odspredaj, jutri odzadaj, ali pa tudi od vseh strani in koncev obenem. Bili so se tako junaško in uspešno, da je prešel ves mesec, preden so mogli predreti Turki iz Posavja do Kostanjevice. Blizu tega mesta se je vnela kratka ali trda bitev, v kateri je pocepalo več stotin sovražnikov.

Kristjani ni ta pot niso bili premagani, ali izgubili so mnoge vrle tovariše in tudi vse tri Blagnetove sinove. Po tej nezgodi so se umaknili za Šent Jernej. Trupla slavnih vitezov Blagnetov so vzeli s sabo, jih položili v železne krste in zagrebli jokaje z največjo častjo in svečanostjo na prelepi loki pod Tolstim Vrhom. Na grob so jim nasuli visok sklad zemlje, na kateri so navalili nekoliko težkih skal, te skale pa so pokrili zopet z debelo plastjo črne, rodovite prsti. Tako je postal precej velik, okrogel grič, na katerem so posadili prijatelji ranjkih junakov vsakovrstnega žlahtnega cvetličja in gosto vrsto hostnega in vrtnega drevja. Ta brežuljek je dobil ime „Bratovska gomila" v večen spomin, da leže pod njim trije plemeniti bratje, ki so prelili mlado svojo kri za sveto domovino in sveto vero našo. Njih požrtvovalna hrabrost je prinesla obilno korist vsi Sloveniji. Zdrževala je sovražnike več dragocenih tednov vse dotle, da so se mogli zbrati dolenjski in gorenjski brambovci in prihiteti na pomoč trepetajoči krški dolini. Slovenski vojski je zapovedoval grof Humpenhorst, ki je živel izvečine v svojem visokem ali tesnem gradiču na Tolstem vrhu. To oblastno dostojanstvo so mu naklonili deželna gospoda iz usmiljenja, da bi se ž njim okoristil in se izkopal kolikortoliko iz dolgov, v katerih je tičal do grla. Njemu se po vojni slavi niso cedile nikoli sline, dasi ni bil strašljivec: najljubše zabave so mu bile igra, šumne gostbe in surove, nečedne burke.

Abdulu je jela vojna presedati in ga skrbeti. Težko in brez sijajnih uspehov se je boril že z malim krdelom, s katerim so mu nagajali Blagnetovi sinovi. Zdaj pa je stala pred njim in mu zapirala pot znatna vojska,

v kateri je bilo več tisoč orožja vajenih in izkušenih brambovcev. Ker je bil uverjen, da jih s silo ne premaga, nakanil jih je ugonobiti z denarjem in izdajstvom. Poslal je Humpenhorstu svojega pribočnika, za tolmača mu pridružil zagrebškega meščana, odpadnika Grilmajerja. Ta dva mu ponudita tri tovore zlatov, ako izroči Turkom zakrakovski brod na Krki in odide s kako pretvezo iz tabora domov na Tolsti Vrh, ne pustivši v njem nobenega namestnika. Kakor marsikateri ini velikaši tisti dobe, polakomil se je turških novcev tudi Humpenhorst. Poslancema je dal besedo in roko, da stori vse po Abdulovi volji.

Turki mu prineso obetane zlate še isti dan. Doma jih ni hotel spraviti v strahu, da jih ne zasledi kako nezvesto družinče. Dejal jih je v tri kotle in zaril v „Bratovsko gomilo“ pod krste Blagnetovih sinov. V starih časih tatovi in razbojniki niso bilo tako drzoviti kakor dandanes. Najhujši brezbožniki so se bali in ogibali grobov, čeprav so slutili v njih zlatnine ali srebrnine. Mrliči so čuvali in stražili grofov zaklad bolje, nego bi ga bili najvestnejši služabniki. Prejemši turški denar, se je naredil Humpenhorst bolnega in se dal odvesti na Tolsti Vrh. Staremu Blagnetu, čuvarju zakrakovskega broda, pa je naznanil pismeno, da Slovencem dohaja na pomoč jaka četa hrvaških junakov, ki bo zasedla po njegovem povelju važni prelaz čez Krko. Kadar se bodo oglasili pri njem Hrvatje, naj jim izroči zakrakovski brod in poišče sebi kakega drugega kraja in posla.

Kakor vsem tovarišem zdelo se je tudi Blagnetu jako čudno, da je obolel grof tako nanagloma in izginil, ne imenovavši namestnika. Še večjo sumnjo mu je

zbudil njegov ukaz, po katerem naj bi brod dobili v roke tujci, za katere nihče ni vedel, kdo so in kakovi so in ki niso poznali ni vode, ni brodniških in deželskih običajev naših. Neizmerne skrbi so pritiskale dušo domoljubnemu poštenjaku. Zaklel se je, da se nikomur ne umakne z broda. Humpenhorsta je smatral za izdajalca. Iste misli so obhajale tudi druge brambovce. Grofa so črtili, ker je bila znana vsi deželi njegova nečloveška krutost proti podložnim kmetom. Poslušali so ga neradi, kajti niso mu ničesar verjeli in zaupali. Čuvši, da je pobegnil na Tolsti Vrh, se se zagrohotali zaničljivo in si čestitali na taki izgubi. Dobro vedoč, da je prva potreba vsaki vojski glavarstvo in pokorščina, so sklicali brez oklevanja tabor in si izvolili v en glas za poveljnika svojega starega ljubimca Blagneta. Prejšnji vojni načrt se popravi in urno izvrši. Podgorci zagrade klance, soteske in jarke, gredoče proti Novemu Mestu, večina vojske pa se razpoloži na prostranih spašnikih, ki so se širili takrat od Krke do Šent Jerneja. Na levi je imela reko, desno krilo pa so ji zaklanjali neprehodni gozdi, ki so pokrivali srednje Podgorje. Blagne je bil namenjen zaskočiti precej drugi dan z vsemi močmi sovražnike, stoječe na šentjernejskem polju.

Te izpremembe so se dogajale tako brzo in natihoma, da niso Turki ničesar zapazili in izvedeli. Abdul je hotel osvojiti najprej zakrakovski brod, ki je bil edini na celi Krki. Slovenski brambovci mu niso delali zdaj nikake preglavice. Misleč, da so brez vodnika, se je nadejal, da jih razbije in razkropi o prvem navalu. Po zmagi bi bil udaril preko Krke in vihral plené, moré in požigaje proti Ljubljani. V kasni noči se pridrvi na

Krški brod krdelo po hrvaško preoblečenih Turkov. Med njimi so bili mnogi častniki in tudi glavni zapovednik Abdul sam. Tolmač Grilmajer naznani Blagnetu, da bodo vozili čez Krko odslej bratje Hrvatje. Slovenski poveljnik sprejme prihodnike prav presrčno ter jih odvede pod ogromen šator, da bi jih pogostil. Nalil je velikansko kupo vina in jo dal Abdulu govoreč: „Hrvatje drage goste, ki jim prvikrat pridejo v hišo, počaste z dobrodošlico, katero zovo ‚bilikum'. Isto tako vas pozdravljamo danes mi Slovenci. Uverjen sem, da ne boste prezirali tega domačega daru. Bog poživi hrvaške sokole, ki so se nas spomnili v nadlogah in nam prihiteli na pomoč proti našemu in svojemu sovražniku, proti peklenskemu turškemu zmaju. Prosim, da bi izpili zdravico slovenskih bratov vsi po vrsti in to v dušek, kakor zahteva vaša junaška šega."

Abdul pogleda mrko, postavi čašo predse in zarohni: „Jaz sem se zarekel Bogu, da ne pokusim vina, dokler bo trajala sedanja vojna."

Blagne se nasmeje dobrovoljno: „Kar jaz vem, si nakladajo obljubo vinskega posta samo božji ugodniki in bolni siromaki, ti pa nisi ne svetnik, ne bolnik nego najpodlejši turški rokovnjač in bedak Abdul!"

To rekši ukaže brambovcem, da ga denejo v kopel; ker ne mara slovenskega vina, naj se nalože slovenske vode. Vojaki uklenejo Abdula in ga vržejo v Krko.

Poveljnik ga je imenoval po pravici bedaka. Da je imel le količkaj pravega razuma, ne bi se bil šel nastavljat Blagnetu. Lahko bi se bil domislil, da ga bo spoznal po glasu, obrazu in raški slovenščini, katere se je bil naučil za svoje nekdanje sužnjosti.

Kakor on branili so se vina vsi njegovi tovariši turške krvi. Tudi njih so zvezali brambovci enega za drugim in jih pometali v globoko Krko. Za mizo je sedel še edini Grilmajer. Blagne mu doprinese dobrodošlico. Pograbil jo je hlastno z obema rokama in izpraznil do dna, preden bi bil odmolil kdo očenaš, čeprav je jemala tri poliče stare mere. Ko mu je zdrknil po grlu zadnji požirek, je zahvalil Slovence z dolgim govorom, ki se je zdel poslušalcem tako ginljiv in krasen, da so mu vpili od vseh strani: „Živio, živio!“

Blagne se je čudil in ga vprašal: „Za Boga milega, kaka nesreča je zagnala tebe med turške zverine? Jezik in čustva te razodevajo, da moraš biti naš človek.“

Grilmajer odgovori: „Vi ste dobro pogodili, da sem vaš zemljak. Zibali so me blizu mirne vode Rinže. Za mladosti sem krošnjaril, pozneje pa sem se naselil v Zagrebu, kjer sem ometal meščanom dimnike. Moja umetnost jim je tako ugajala, da so me sprejeli za svojega. Hitro sem se udomačil med to veselo in dobrodušno gospodo. Nekoč sem se vračal iz vinskega hrama domov. Ker sem naložil pretežko breme, me je podrlo na poti, da ne vem ni kje, ni kako. Prebudil sem se v turškem šatoru. Vame je zijalo deset grdogledih dedcev, ki so držali nože v rokah. Dejali so, da se moram poturčiti ali pa mi bodo odrezali glavo. Jaz reva sem ljubil bolj zemljo nego nebesa, bolj življenje nego zveličanje; prestopil sem k turški veri, ki je tako prismojena in pasja, da prepoveduje ljudem najslajše darove božje: vino, pleče in klobase. Turki so me vlačili s sabo semtertja, da sem jim rabil za tolmača. Pitali so me s pusto bravino in smrdljivo riževo kašo. Taki veri in

takim gospodarjem pameten človek ne služi nikoli z veseljem. Ako pa me vzamete v službo vi domačini, bom izpolnjeval vaše zapovedi drage volje s tem pogojem, da ne bom stradal vina in da me ne boste silili v boj. Truplu mojemu je prirojeno čudno svojstvo, če ugleda sovražnika, da se nehote obrne in teče brez oddiha, kolikor in dokler ga morejo nositi zdrave noge. Hrvatje so se mnogo pehali, da bi me prestrojili v junaka, ali vsi trudi so jim ostali jalovi. Prosim vas, da ne boste ponavljali takih nepotrebnih poskušenj. Zato, da me ne mikajo pretepi, pa nikari ne mislite, da vam ne bom nič pomagal in koristil. Trapasti Abdul je izbrbljal vpričo mene vse svoje osnove in nakane, korenito znam tudi mnoge druge turške skrivnosti, ki vas bodo gotovo zanimale."

Slovenci niso dolgo premišljevali, kaj bi ukrenili in kako bi postopali s strahopetim Grilmajerjem. Skoro so se uverili, da se ne hvali brez razloga s svojimi vednostmi. Poročila in prijave njegove so jih zadovoljile popolnoma, zlasti pa je bil všeč poveljniku Blagnetu. Ko ga je natanko izprašal in izvedel vse, kar trebalo, mu je naložil prijetno dolžnost, da bo skupljeval in pošiljal brambovcem vino. Po končani vojni se bo smel vrniti v Zagreb ali pa bo ometal dolenjske dimnike, kakor ga bo volja.

Zarja ni bila še zarumenela, ko so Turkom naznanili ogleduhi grozovito prigodbo, ki se je zvršila na zakrakovskem brodu. Ta novica je predramila in oživila njihov tabor, kakor bi bilo udarilo vanj sto nebeških strel. Naredila je v njem strah, ki se ne da misliti, nikar dopovedati. Turki so pričakovali vsak hip sovražnega napada. Izgubivši glavnega zapovednika in

najboljše podpoveljnike, so obupali nele o zmagi, ampak tudi o svojem rešenju. Vojska se jim je začela razhajati in bežati na razne strani brez reda, pameti in smisla. Nekateri so krenili po ravnem proti Samoboru, drugi so utekli v hosto in hribe. Najmočnejša četa se je podila čez Kukovo Goro. Gnala jo je divja želja, da bi se maščevala grofu Humpenhorstu, katerega je imela za krivca vse svoje nesreče in sramote. Begunci so mislili skoraj sploh, da je vzel turški denar, pa jih prevaril, da so poginili po njegovem povelju Abdul in drugi prvaki in častniki. Brez zapreke so prihrumeli divjaki v grad Tolsti Vrh in zgrabili grofa, ki se je zaman klel, da je nedolžen. Privezali so mu noge za pripognjena vrhova dveh silnih smrek, katera so potem izpustili nazaj kvišku in ga tako raztrgali. Grad njegov so oplenili, razstrelili in porušili, da ni ostal kamen na kamenu. Blagne je dal hrib očistiti razvalin in je sezidal na njem neveliko ali preprijazno cerkev sv. Roka. Ko je bila dodelana in posvečena, se je vršila v nji slavnostna služba božja, okoli nje pa hrupna narodna veselica, na katero je prišlo mnogo tisoč dolenjskih in hrvaških romarjev. Nobeden ni bil tako dobrovoljen, lačen in žejen kakor Grilmajer. Jedel in pil je za deset drugih, zato ni bilo čudo, da se je domov grede strmoglavil v prepadino, treščil z glavo ob skalo in se ubil. Zakopali so ga lepo po krščansko na Tolstem Vrhu. Ali duša mu dolgo, dolgo ni mogla najti pokoja. Dobrih tristo let je hodil Podgorce strašit. O polnoči se je prikazal za sv. Rokom suh, tanek mož, opravljen po dimničarsko, z metlo na plečih in je začel valiti okoli cerkve velikanski sod vina. Valil ga je neprestano dve, tri ure. Ko pa se je oglasil prvi

zvon, sta zdrknila dimnikar in sod po strmini navzdol in iz daljave se je slišalo čez nekaj trenutkov zamolklo ječanje umirajočega človeka. Prikazen je zagovoril staroverski duhovnik pred kakimi petdesetimi leti. Razsekal je z blagoslovljeno sekiro sod, da je izteklo vse vino po tleh. Brez vina pa se Grilmajer ni maral potikati po Tolstem Vrhu, odtakrat ga niso več videli.

Gospodarji tega zemljišča so si zidali pozneje pod Gorjanci nov grad, ki se zove Gracarjev Turn in stoji na položni višavi v prostornem in rodovitem dolu, spadajočem med najlepše pokrajine v vsi naši prelepi slovenski domovini. Humpenhorstov zaklad pa leži še dandanes uklet v „Bratovski gomili".

Usoda ga je namenila tistemu njenemu lastniku, ki bo ljubil dom in narod svoj, da mu bo rabil nele na svojo korist in radost, ampak tudi na slavo in blaginjo vse naše Slovenije. Takega gospodarja je dobila „Bratovska gomila" baš v sedanjo dobo. Miljutin Hrastnik je resničen domoljub in poštenjak, kakršnih živi jako malo na tem spačenem svetu. Pojdi k njemu in mu razloži imenitno skrivnost, ki si jo čul od mene. On je imovit mož, ali turški rumenjaki mu bodo podvojili in potrojili bogastvo, če jih da iz hvaležnosti tudi celo polovico tebi. O ugodni priliki ga prosi za roko zlate svoje Milke in jaz sem ti porok, da boš z njega odgovorom povse zadovoljen."

S temi besedami je končala miška dolgo pripovedovanje. Poklonivši se Hudolinu mu je želela veselo svatbo in šinila z odpustkom v svoje podzemeljsko prebivališče. Njena povest ga je tako razvnela in oduševila, da ni mogel nič zaspati. Šel je z „Bratovske gomile" in se šetal do dne po žitnem polju, ki se raz-

grinja med hribovjem in Staro Vasjo. S tem duhovitim mladeničem sem govoril prvikrat pred petimi leti. Po kratkem znanju mi je odkril vse svoje dogodke, misli in namere. Nekoč sem ga pobaral, če je priobčil Hrastniku zanimivo miškino pripovedko.

Dejal je: „Nisem se usodil. Bal sem se, da jo bo smatral za prazno sanjo in bajko in se smejal in rogal moji lahkovernosti in razpaljeni mašti.“

Ker sva bila z Miljutinom stara prijatelja, razložil sem mu jaz zgodovino „Bratovske gomile“ in ga nagovarjal, naj bi jo dal razkopati.

Reče mi smejaje: „Naj bo, da se priljudna miška ne bo jezila na preboječega pesnika, ki ni izpolnil njene zapovedi, pisal bom še to pomlad po slovečega našega starinokopa P., da nam bo razvrpal in preiskal gomilo. Ako se najde zaklad, si ga razdeliva s Hudolinom po bratovsko, kakor se spodobi. Tudi za Milko se pogodiva brez težave. Zdaj je še premlada. Če pride ponjo čez dve leti, jo bo odvedel slobodno pred oltar, potem pa, kamor bo hotel, ali v Moskvo ali pa še dalje, n. pr. v razcvitajoči se — Vladivostok.“

Ta pomenek sva imela s prijateljem o novem letu. Bilo je kazno, da se bo stvar ugodno zvršila za pesnika. Ali zopet se je potrdil modri pregovor: „Človek obrača, Bog obrne.“ Miljutin je umrl še tisto zimo za boleznijo, ki je trajala komaj pol dneva. Hudolina pa se je polastila neozdravna obupnost, poslovil se je z vsako dobro nado in tudi z Milko za vekomaj. Prisegel je sebi in svojemu stvarniku, da ne bo mislil nikdar več nase, nego da bo živel, delal in trpel samo za ubogi svoj narod in za človeštvo. Pred malo meseci sem izvedel, da je strla smrt tudi njega sredi zelenja

in cvetja najkrepkejše mladosti. Humpenhorstovi novci so ostali tedaj tam, kjer so bili več nego tri stoletja. Morda jih bodo ogrenili izvrstni Miljutinovi sinovi, ki se odlikujejo po očetovem zgledu in nauku z najiskrenejšo ljubeznijo do slovenske domovine, knjige in narodnosti. Kadar se bo nahajal zaklad v njih radodarnih rokah, bo pripotoval izpod Gorjancev marsikateri dobrodejen stotak in tisočak v skromne blagajnice naših narodnih društev in zavodov.

37. Koslerjev vodotoč.

Gospodarju podgorske kmetije Sominu je umrla žena. Ostala mu je po nji edina hčerka, petnajstletna Lenčika. Rajnka Urša je bila velika sitnica. Ves dan je vpila in se zadirala za vsako malenkost; tudi na moža je regljala neprenehoma, dasi je bil marljiv in pohleven kakor jagnje. Vdovec po nji menda ni žaloval prehudo, silno pa ga je skrbelo, kako bi vzgajal deklico, da mu je ne izpridijo samopašni fantini.

Očetovsko brigo je potožil staremu sosedu Šimnu, ki je bil nekak kmetiški pridigar in prerok, kakršni so se nahajali prejšnje čase precej pogostoma na deželi, sosebno v hribih. Ljudje so imeli Šimna za nezmotljivega modrijana. Govorili so, da se ni še nihče pokesal, kdor je poslušal njegove bistroumne svete in nauke. V svojih stiskah so se zatekali vsi vaščani k njemu, njegove besede pa so jim vendar le kaj malo koristile, ker izvečine niso delali po njih, nego po svoji ne vselej razumni glavi. Ta nepokornost je starca čimdalje bolj kačila. Tistim, ki so ga prišli za kaj vprašat, je jel osorno odgovarjati: „Pustite me na miru, saj da ste pametnejši od mene. Ukrenite, kakor

vas je volja, skrb me je!“ Tudi Sominu je zagodrnjal nejevoljno: „Kar si si naprtil, treba, da nosiš sam; ne išči pomoči pri onemoglem sivcu, ki nima nego prazne besede, katere se ne primejo nikogar več. Sedanji rod je tako neskončno premeten, da ne potrebuje nobenih ljudskih svetov in opominov.“ Šimnova čmernost vdovca ne oplaši. Prosil ga je še enkrat prav ponižno, da ga ne zapuščaj v nadlogi in mu obetal z moško besedo, da stori natanko vse tako, kakor ga bo on napotil. Selski prerok se je dal malo po malem omečiti. Dejal je Sominu smehljaje se: „Tvoje breme ni tako težko, kakor se ti dozdeva. Hči ti ostane poštena, ako ne bo smela zahajati v druščino, ni v moško ni v žensko, kajti nobena ni nič prida. Ob nedeljah in praznikih jo pošiljaj v cerkev zjutraj: takrat je najmanj prilike, da bi zašla med negodnike in negodnice. Ne dovoli ji nikdar, da bi smela iti delat v tuje vinograde in na tuje njive. Mladi delavci in delavke imajo dandanes take pomenke, da bi pohujšali lahko angela, nikari dekleta. Kadar boš potreboval najemnikov, ne daj Lenčiki, da bi se ž njimi družila. Take dni naj dela kaj doma, posla se bo dobilo zanjo dovolj v kuhinji, v hlevu ali na zelniku. To ti je vsa moja pridiga, ali dasi je dosti kratka, itak me obhaja sum, da jo pozabiš, še preden prikorakaš do domačega praga.“

Somin se je zaklel po svoji navadi s priljubljenim pregovorom, da bo tekla prej voda v Gorjance, nego se mu izmaknejo iz spomina njegovi svéti, ki se mu zde tako modri, da bi mu boljših ne mogel dati niti sam šentjernejski župnik.

Somin je bil Podgorec stare korenike. Kar je rekel, ni oporekel nikdar. Često je zatrdil: „Kdor ant

dano besedo, ni vreden, da nosi hlače." Na svojo hčer je pazil skrbneje nego na punčko v svojem očesu. V cerkev je morala hoditi k šesti maši. Hodila je tja ali sama, še večkrat pa s teto, ki je gospodinjila zdaj na Sominovem domu z isto oblastjo kakor pokojna Urša. Sosedje so marsikdaj prosili, da bi jim Lenčika prišla pomagat v gorici in na polju, ali oče jim ni izpolnil nikoli take želje. Kadar je imel sam najemnike, je bilo ostajati deklici doma, da poskrbi za živino. Ko je odrasla, je kuhala delavcem ona; kopala, obrezovala in druge reči je opravljala namesto nje zastavna teta, za katero ni bilo straha, da jo spačijo najemniške govorice, pesmi, burke in kvante. Temu strogemu redu se je Lenčika privadila, da ni hrepenela po nobenem društvu in najmanj po moškem, katero so ji pristudila resna svarila očetova in tetina, da se ji je zdelo nele nepotrebno in neumno, ampak tudi nespodobno in grešno. Somina je neizrečno veselil ta povoljni uspeh vzgojitve; neprestano je hvalil in zahvaljeval Šimna, ki mu je priporočil tako pametna in koristna pravila. Prerok se je vselej sladko zasmejal o tem priznanju in dejal ponosno: „Siva glava je grda ali ne laže. Poj čast in slavo Bogu, da ti je podelil več razuma nego inim vaščanom, ki niso marali poslušati naukov izkuženega hromaka." Drugi srenjčani so sodili o tej reči precej drugače. Trdili so sploh, da se Sominova Lenčika ne bo nikoli omožila, ker se taka nepriljudna deklina ne more prikupiti nobenemu mladeniču. Mnogi so jo imenovali nuno in popraševali njenega očeta, kdaj jo da ostriči. Vrstnice so jo pikale kar v oči in ji prerokovale, da bo vlačila do sodnega dne ploh, ako se bo

trdokorno vsake vesele druščine. Nje pa

ni kar nič užalila njihova ujedljivost. Vsak pot se jim je zagrohotala: „Sedanji fantje so pijančki in ponočnjaki, jaz bi šla rajša kar živa v grob, nego s takšno izgubo pred oltar. Če se postaram samica, ne bo bolelo to ni vas ni mene.“ Ali prekanjena krasotica je tako samo govorila, skrivaj pa se je prezadovoljno muzala in si mislila: „Brbljajte, kar hočete. Jaz imam lepšega fanta in bom dobila boljšega moža nego ve vse, kolikor vas je v šentjernejski in v vseh bližnjih in daljnih župnijah, ha, ha, ha!“

Lenčika res ni zahajala med ljudi, ali dober prijatelj se najde kdaj tudi po naključju, ne da bi ga moral iskati človek na šumnih shodiščih in veseliščih. Grede v cerkev in iz nje domov, je srečavala dostikrat prijazno Matorčevo mater. Skromna deklica se je priljubila tej ženi, kakor bi ji bila rodna hči in tudi Lenčika se je pogovarjala z Matorko tako rada, da se ji je navsomoč tožilo, če je kako nedeljo ni videla. Ta nesreča jo je doletela le malokdaj, ker sta hodili obe k šesti maši. Prijateljici sta se pomenkovali o delih in prigodkih minulega tedna na poti in često tudi v hiši. Matorkin dom je stal baš nasredi pota med Sominovo hišo in Šent Jernejem. Po zimi je povabila vselej Lenčiko in seveda tudi njeno teto, če je bila ž njo, da sta stopili k nji v izbo ter se pogreli in še kaj malega pomenili ž njo in z drugimi domačini. Kadar je prišlo dekle brez tovarišice, se je razgovarjalo nele z Matorko in ž nje družino, ampak tudi z njenim sinom Gregcem, ki je bil jako zal, dobrovoljen in kratkočasen dečko. Jako ji je ugajalo, ko ji je povedala njegova mati, da ga vrstniki strašno grajajo in se mu rogajo, ker se neče ž njimi bratiti in kolovratiti po pivnicah. Rajnki

Matorec, fantov oča, je bil prvi veseljak v obširni občini. Poznala ga je do malega vsa krška dolina, da se mu denarja ne zdi nič škoda. Tudi v največjem delu je pobegnil rad od doma in pohajkoval s prijatelji po vse dni in noči po krčmah in vinskih hramih, dokler ga je zakopala prehuda pijača. Imel je več otrok, ki so pomrli še za detinstva. Ženi svoji je zapustil samo Gregca in pa sedemsto goldinarjev dolga. Vdova se je morala dosti pehati in ubijati, preden ga plačala, ali baš zato, ker je bridko čutila napake lahkoživega moža, se je trudila vestno in brižno, da ji ne zablodi nedorasli sin na pogubljiva pota svojega očeta. Brez nje ni smel iti nikamor. Z dobrim zgledom in lepo besedo si ga je vzgojila popolnoma po svoji volji. Ko je dopolnil osemnajsto leto, je že znal in opravljal vse gospodarske posle, da se ni ustrašil nobenega župljana. Veselilo ga je vsako potrebno delo, zabav mladih ljudi pa ni zaželel nikoli, ker ga nerazvajenega niso mikale. Ob delavnikih se je potil na polju ali v vinogradu, ob nedeljah popoldne pa je prebiral z materjo kake prijetne ali poučne bukve, katere mu je pošiljala družba sv. Mohorja ali pa jih je dobival na posodo od domoljubnega graščaka Rudeža in od šentjernejskih kapelanov in učiteljev. Če se je praznovalo v kakem bližnjem kraju proščenje, se ga je udeležil tudi Gregec, toda vselej v društvu materinem. Popivši dva, največ po tri poliče vina sta se vrnila še za dne domov. Ob takih prilikah je občeval drage volje tudi s sosedi in znanci, ali radi njih se ni ločil nikdar od matere. Po dekletih se je malo oziral in čemu neki bi se bil, ko je ljubil Sominovo Lenčiko tako presrčno, da bi bil dal zanjo zadnjo kapljo svoje mlade krvi. Iz

njenih ust je kmalu izvedel, da ji je tako ljub in mil, kakor ona njemu. Matorka je zapazila z neskončno radostjo, da sta se nedolžni njuni duši našli in zagrlili. Dejala je sama v sebi: „Meni sreča ni bila namenjena, naj jo uživata vsaj moj sin in Lenčika, ki sta je vrednejša od mene. Oba sta pridna in poštena in kakor nalašč ustvarjena eden za drugega. Ta zakon bo svet, če ni bil še nikoli nobeden.“

Ne vem, koliko tednov ali mesecev potlej je vprašal Gregec mater, če mu dovoli, da bi šel Lenčiko snubit. Ona mu je pohvalila to nakano in ga opominjala, da jo izvrši brez oklevanja.

Neko nedeljo je pobarala Somina hči: „Oče, kaj ne, saj ne boste odrekli, ako Vas pride prosit Matorčev Gregec, da bi me dali njemu za ženo?“ To vprašanje moža tako osupne, da se strese, zazija in zamahne z rokama kakor bi hotel plavati. Ko se nekoliko osvesti, zarohni srdito: „Rajši sprejmem za zeta kakega Turčina ali Vlaha nego Matorčevega. Kdo ti je zaperil v glavo to brezumno muho? Zapomni si dobro, da bo tekla prej voda v Gorjance, nego ti dovolim tako možitev.“

Lenčika se prestraši in zajeclja: „Za pet ran božjih, kaj pa se vam je Gregec tako zameril? Na Matorčevi kmetiji je zdaj prav malo dolga in on ni poreden kakor drugi, ampak tako krotak, tako delaven, tako krščanski . . .“

Oče jo ustavi: „Molči! Zakaj nečem tega preljubeznivega Gregca, ni tebi nič mari. Izberi si, kogar ti je drago. Dobro mi pride vsak drugi snubač, ako bom videl, da je pameten fant, samo Matorčevega mi ne jemlji nikdar več v misel.“

Menda še isti dan sta se dovezla k Sominovim Gregec in njegov ujec. Gospodar ju niti ne pogleda. Mrzli sprejem Gregca oplaši, da ne zine ni besedice. Ujec se po precej dolgem usekovanju in kašljanju ujunači, da pove, po kaj sta prišla.

Somin se zadere: „Kar sem rekel Lenčiki, velim zdaj tudi fantu, da bo tekla prej voda v Gorjance, nego dam svojo hčer na Matorčev dom. Z Bogom!"

Ves potrt se vrne Gregec k materi in ji sporoči svojo nedoumno nezgodo.

Matorka gre drugo jutro k Sominovim, da bi poravnala zamero, ki nji ni bila tako skrivnostna in neznana kakor sinu.

Somin jo pozdravi porogljivo: „Kaj pa ti? Saj res, še tebe je bilo treba. Ne veš, kako težko sem te že čakal!"

Ko mu pove, da se je oglasila radi Gregca in Lenčike, ga zgrabi taka neznanska jeza, da začne pihati po gadje in zagrmi: „S tabo, grdoba, se nimam kaj meniti. Ti si zame najzadnja na svetu, s katero bi se mogel za kako reč pogoditi. Ker se nisi domislila sama, moram te opomniti jaz, da si zapravila ti za vse veke pravico hoditi v mojo hišo."

Zaman povzdigne Matorka roke in ga prosi s solznimi očmi, da jo posluša. Somin šine skozi zadnja vrata na dvor in izgine v bližnji goščavi, ona pa se napoti glasno jokaje nazaj proti domu. Lenčika je kar strmela o surovem vedenju svojega inače preblagega očeta. Tako upornega in divjega ga ni videla še v nobeni stvari in o nobeni priliki. Obhajala jo je gotovo velika žalost, ali plakala ni dosti in morebiti nič. Utr-

jenim podgorskim krasoticam ne teko solze tako zlahkoma kakor razneženim mestnim gospodičnam. Že izdavnaj vedoč, da jo ljubi oče iskreneje nego vse drugo, kar je imel na tem svetu svojega, mogla se je nadejati, da ga bo sčasoma pomirila in preprosila. Ali to upanje se dolgo, dolgo ni hotelo uresničiti. Prilizovala se je očetu z vsemi sredstvi in načini, stregla mu skrbno, kar se je dalo, razveseljevala ga s petjem, šalami in veselimi pomenki. Marsikdaj ga je ublažila, da ji je gladil rumene lasce, božal cvetoči lici, imenoval jo srečo, veselje in tolažbo svoje starosti, ali če mu je v take trenutke začela spominjati in hvaliti Gregca, se mu je nagrbančilo in zatemnilo vedro čelo. Nejevoljen je potisnil dekleta na stran in ji ponovil s trdo besedo svoj pregovor, da poteče prej voda v Gorjance, nego se bo mešala Sominova kri z Matorčevo.

Tisto leto so razsajali po Dolenjskem grozni viharji. Besni sever je porušil mnogo starih poslopij in tudi Sominov kozolec. Trebalo je postaviti novega. Ker se mu je smilila domača hosta, mislil je kupiti les v grajski gori. Sel je radi tega v Gracarski gozd, da si izbere prikladnih hlodov. Za kratek čas je vzel s saboj tudi Lenčiko.

Pot jima je šel mimo Brhovega. Ta gradiček je bil kupil znani veleobrtnik Kosler, ki je potrošil mnogo novcev, da popravi zanemarjena poslopja in zasadi zopet zemljišča, ležeča v pušči. Blizu grada je začel delati malin. Kopal je baš vodotoč, po katerem bi mu dohajal do njega izvrstni studenec Kamniščck. Vode res ni imel mnogo, ali tak nedostatek se da nadomestiti z močnim strmcem.

G. Kosler slovi v Dolenjcih, da zna postavljati vodne zgrade prav posebno iznajdeno, umetno in zmiselno. Somin je obstal pri vodotoču in gledal dlje časa delavce, potem pa je dejal svoji hčerki dobrovoljno: „Lenčika, zdaj pa le prosi Boga, da bo g. Kosler svoj studenec tako navrnil, da bo tekel v breg. Ako se mu posreči, izpolnim ti drage volje trapasto trmo, da pojdeš za Matorčevega Gregca.“

Očetova šala zapeče Lenčiko, da napne šobico in zagodrnja:

„Če mi je namenjen Gregec, ne ubranite mi ga, ko bi se zarotil z Vami tudi ves svet proti nama. Neki notranji glas pa mi pravi, da mi je namenjen on ali pa nobeden.“

Somin se zasmeje: „Po takem nobeden, vsaj, dokler bom jaz živ, se ne boš selila ti nikoli k Matorčevim.“

Lenčika je premišljevala slednji dan, kaj bi bilo razsrdilo njenega očeta, ali ji ni mogel priti na um noben pameten razlog. Česar ji nista hotela razodeti ni Somin, ni njegova sestra, je izvedela naposled od Matorke. Ko se je razgovarjala vpričo nje z Gregcem o sovražnosti svojega roditelja, je on dejal: „Mislim, da me je moral kak lopov strašno očrniti proti tvojemu očetu, drugega vzroka ne more imeti ta nesrečna mržnja.“ Ob teh besedah se zaihti Gregčeva mati in vsklikne: „Ljubi moj, ne sumnjiči nikogar; vso nezgodo je zakrivila moja neumna glava. Somin te zametuje radi mene, ker mi ne more oprostiti starega greha. Povedala vama bom nekaj iz svojih mladih let, kar sem vama do zdaj premolčala. V devetnajstem letu sem se zaverovala v Sominovega Tončka. Prijaznost je nama trajala dobra tri leta. Sam Bog mi je na pričo, da je

nama ostala brez najmanjšega madeža od prvega začetka do zadnjega konca. Najini zavezi ni delal nihče nobene zapreke in zabave. Roditelji moji in njegovi so bili ž njo povse zadovoljni. Moja mati je šla z mano v dan nedolžnih otročičev k Sominovim na razglede. Sprejeli so naju prav lepo, ali materi zdaj ni bilo všeč, da dere pred hišo studenec, za njo pa rase precej trnje in jelovina. Tudi vino, s katerim so naju pogostili, se ji je zdelo duščasto in zoprno. Najhuje pa se ji je zavidelo, da Tončkov oče ni dal zapreči konja, da naju potegne domov. Konja nama ni mogel dati, ker ga ni imel; pri Sominu in povsod pod goro delajo in vozijo vse z voli. Ko sva gazili nazaj grede po debelem in sipkem snegu, je dejala moja mati: „Metka, Tončka ti jaz ne branim. Naredi, kakor misliš, da bo zate najbolj prav, ali to si pa videla na svoje oči z mano vred, da stoji Sominova hiša in da mu leži vse zemljišče v grozno odljudnem kraju kakor v kakem brlogu med divjaki. Počakaj še ta predpust, morda ti nakloni Bog kaj boljšega."

Jaz nisem odgovorila ničesar.

Na sredi pota naju ustavi botra Matorka in pokliče v hišo, da bi ji povedali, kje sva bili in kaj je kaj novega pri nas v Stari Vasi, kjer sem se jaz rodila. Njen sin Jožek nam je pritresel majoliko sladke starine in se jel smukati okoli naju. Dobrikal se je meni in materi, dokler je obe preslepil. Govoril je gladko kakor pridigar, pel pa zvonko, da bi ga bila poslušala ves dan brez jedi. Dve ali tri ure potem je dejal materi: „Kaj, ko bi dali Metko meni? Pri nas se ne bo dolgočasila, kakor bi se v raztrganem Podgorju." Matorka se je zagrohotala in velela: „Udarimo! Pri nas

bi potrebovali precej neveste, kajti sva se jaz in moj mož že preveč postarala in naveličala gospodarstva." Med tem pomenkom se je vrnil domov Matorec in tudi on je potrdil, da mi da sina rajši nego kateri koli drugi. Šaljivi Jožek je zmedel pamet, kakor sem rekla, nele moji materi, ampak tudi meni. Tri tedne po tem pogovoru sem bila njegova žena. Oh, kolikrat sem se pokesala, ali je bilo prepozno. Bog varuj, tega ne smem očitati svojemu pokojnemu možu, da bi bil hudoben. Bil je dober, še predober, ali boljši za druge, nego zase in zame. Ker se je slabo gospodarilo, sva kmalu zabredla v dolgove. Kakor mnoge tisoči inih dobrovoljčkov, je ugonobilo vino tudi mojega moža, Gregčevega očeta. Sominov se je grozovito žalostil in togotil radi moje nezvestobe. Oženil se je šele dve leti potem. Zakon ni bil srečen ni moj ni njegov. Za mojo lahkomiselnost se je moral pokoriti tudi on, ubožec. Odtod, vidita, izvira sovraštvo Lenčikinega očeta, katero čutita bridko zdaj tudi vidva. Tolažimo se vsi skupaj z molitvijo! Bogu ni nobena reč nemogoča. On pomiri z enim migom divjajoče morje in ublaži lahko tudi razburjeno srce razžaljenega človeka."

Meseca avgusta se je praznovalo na Tolstem Vrhu proščenje. Romali so tja malone vsi šentjernejski in brusniški občinarji, med njimi i Somin in brhka njegova hčerka. Krenila sta po bližnjici skozi hosto. Ko dospeta do Koslerjevega vodotoča, ki je bil gotov, poči Lenčika z rokama in zavrisne veselo: „Večna hvala dobrotljivemu nebeškemu očetu! Gregec bo zdaj vendarle moj! Le poglejte, ata, da teče voda navkreber, v Gorjance!!! Struga je na tem koncu dosti višja nego tam pri studencu."

Somin se ozre, si mane oči, pogleda zopet in zarohni: „Ta je prazna! Vodo dviguje in goni kvišku gotovo kak stroj, sama po sebi ne bi tekla gori.“

Pustivši hčer mahne proti studencu iskat stroja. Našel ni ničesar. Zdaj ni mogel več tajiti, da po novem vodotoču dere voda v višavo kar brez najmanjših umetalnih pomočkov. Somin je bil jako pobožen, obenem pa tudi močno praznoveren mož, kakršni so domalega vsi Podgorci. Bil je popolnoma uverjen, da ta vodotoč ni delo izvedenega Koslerja nego očitno čudo, katero je storil Bog nalašč zaradi Lenčike, da jo združi z namenjenim ženinom. Snel je klobuk ter se prekrižal in govoril mrmraje nekaj sam s sabo. Čuteč nad sabo višjo oblast, se ji je globoko poklonil in ves udan vzdihnil svečano: „Gospod, ne po moji nego po tvoji volji se zgodi!“

Lenčika ga pobara: „No, kaj pravite oče?“

Somin odgovori s tresočim se glasom: „Jaz velim to, da se človeku ni smeti nikoli zarekati. Ta voda teče res v breg, jaz sem se ujel sam v svojo zanjko z nespametnim svojim pregovorom.“

Somin in Lenčika sta korakala počasi in zamišljena proti Tolstemu Vrhu, mi pa se pomudimo še nekoliko trenotkov pri Koslerjevem vodotoču, ki spada vsekako med podgorske znamenitosti. Delo je majhno, ali zanimivo. Opazovalca motijo oči, nenaravno tečenje vode je optična prevara. Mnogi, ki so jo videli, niso zapazili ničesar. To ni nič posebnega, kajti nahaja se na svetu dosti ljudi, ki svojih misli ne nosijo s sabo, nego jim blodijo po daljnih krajih in opravkih. Nekaterim vzbujajo pozornost in zvedljivost samo

velike in strašne prikazni; kratki in neznatni brhovski vodotoč jih ne more toliko mikati, da bi ga motrili natančneje. Dva dolenjska doktorja višjega vinoslovja, Žvirca in Mufelj pa celo trdita, da teče po njem voda tudi na videz tako pravilno kakor vsaka druga. Mršavi rogovilež Žvirca se kolne, da je vsak bebec in zrel za blaznico, kdor misli, da je Koslerjev vodovod vreden le enega pogleda. Ta želasti gospodek se protivi sploh kaj rad javnemu mnenju. „Ljubljanski Zvon" si je dobil obilo častilcev in zvestih prijateljev na Slovenskem in po vsem prostranem slavjanskem svetu. Dr. Žvirca pa mu je napovedal večno sovraštvo in neprimerno borbo. Marsikatero noč ga je že obiral po starobabje v zakajenih beznicah, ki so mu najljubše bivališče in pravo domovanje. Na vse svoje hripavo grlo kriči pivcem, da pišejo v „Zvon" samo nesposobni diletantje, hvalijo pa ga praznoglavci, ki ne poznajo nobene svetovne literature. Svojim ubogim podložnikom se grozi z najstrožjimi kaznimi, ako zaloti pri njih prepovedani jim „Zvon". Navzlic tej glupi in nenarodni zlobi se baha v slovenskih družbah s svojim velikanskim in nesebičnim rodoljubjem! O volitvah bi mu človek, ki ga ne pozna, skoro verjel. Narodnega kandidata ne more prehvaliti, prilaščuje mu tudi taka dobra svojstva, ki se ne dajo dokazati. Poteza se zanj nespretno in bedasto, ali neutrudno, strastno, brezobzirno. Za nagrado ne zahteva nič drugega nego boljšo službo in, to se razume samo po sebi, da za priboljšek tudi veliko črnine in pečenke, za nameček pa nekoliko desetakov na posodo, koje kani vrniti vestno o sv. Nikoli. Ako mu poslanec neče ali ne more izpolniti teh po njegovem mnenju pravičnih

in skromnih želja, razlaja ga ustno in pismeno za najpodlejšega izdajalca in sovražnika slovenskega naroda. Druge vrste mož je vitez Mufelj, s pridevkom fon Flavzenav. Slovenščina je bila njemu vedno deveta briga. „Zvona“ ne črti že zato, ker niti ne ve, da izhaja. O volitvi se je ponašal skoro vselej pošteneje nego dr. Žvirca. Glasoval je tako, kakor mu je svetoval ugleden sosed, ki je bil vrl narodnjak. Ali za robatost in nepristojno zabavljanje more se kosati brez strahu z dr. Žvirco. Vlaškim Žumberčanom, ki so se čudili Koslerjevemu vodotoču, je zabrusil v obraz, da so ne le voli nego pristni bivoli, koje bi trebalo prikleniti k jaslim. Za ta častni naslov je prejel od njih spominek, ki se mu je poznal še tri leta potem na čelu in pod očmi. Možje, ki niso nadarjeni z nadnaravnim vidom teh dveh jezičnih junakov, priznavajo soglasno, da takega vodotoča niso videli še nikoli, kar so na svetu. Čudovitost mu razlagajo različno, vsak po svoje. Mladi Šentjernejec Zagorec je umoval takole: „Jaz sem pregledal vodotoč po vsi dolžini. Oziraje se na okolico sem uganil brez težave, zakaj me varajo oči. Struga se začenja pri studencu pod hribom kakor na ravnem in gre potem prav polagoma nizdolu proti malinu. Voda teče tedaj tudi nizdolu kakor vsakem inem vodotoču. Ali svet pod strugo se znižuje jako hitro, ne pa položno kakor ona. Po takem mora biti breg, ki jo loči od njega, čimdalje strmejši in višji in očem se vidi, da teče voda z ravnice navkreber.“

Jaz sem se sprehajal ob tem vodotoču gotovo stokrat, ali bolje od Zagorca ne bi znal razjasniti te mične optične prevare.

Na Tolstem Vrhu sta molila Somin in njega hči morda še pobožneje in z bolj zbranim duhom nego druga leta. Lenčika je izvestno iz vsega srca hvalila Boga, ki je po nje misli z jasnim čudom naznanil očetu, da se ne sme upirati sreči njeni in Gregčevi. Po dovršeni službi božji sta sedla pod eno tamošnjih lip, gledala romarje in se okrepčavala z jedjo in pijačo. Lenčika zapazi ljubčka, hodečega semtertja med množico in vpraša očeta, če bi ga poklicala. Somin reče brez nejevolje: „Slobodno!“ Ko Gregec pride, povabi ga priljudno, da sedi k njima. Fant se ne more prečuditi njegovi prijaznosti. Trudil se je navsomoč, da bi mu ohranil dobrovoljnost s kratkočasnim, vedrim in slanim pogovorom. To se mu je pogodilo tem lažje, ker se je srdil Somin samo na Matorko, ne pa na njenega sina. Pri dobri kapljici so se pozabile korenito vse dosedanje razmirice. Bodoči tast in bodoči zet sta sklenila trdno prijateljstvo in se v to ime večkrat objela in poljubila. Odkrito je povedal Somin Gregcu sam, zakaj se ga ne more več braniti. Proti domu so šli vsi trije zaeno. Spotoma so gledali dolgo preblagodatni vodotoč, ki je ohladil in odplaknil starčevo jezo.

Kaj se je godilo dalje, ni treba obširno opisovati. Oklici, poroka in svatba so se vršili zaporedoma še isti mesec. Na svatbi sta vino in obča radost Somina tako omilila in unela, da je prisedel k Matorki, katere se je doslej še zmerom nekako ogibal. Vprašal jo je napol šaljivo, napol resno, kakov vrag jo je bil zasačil v mrežo, da je razdrla ž njim ljubezen?

Vdova vzdahne in veli: „Prav sodiš, da mi je skalil pamet sam peklenski hudobec. Ali trpela sem toliko radi te neumnosti, da mi jo je Bog gotovo

oprostil. Prosim te lepo, pozabi jo tudi ti, saj se da kolikortoliko še zdaj popraviti."

Somin jo pogleda debelo in vpraša: „Popraviti? Tega ti pa že ne verjamem, in ne vem, kaj si menila s to besedo?"

Matorka mu sramežljivo zašepne na uho: „I, ovbe, kaj neki — to, da bi se midva vzela; saj se ženijo še starejši ljudje; nobeden naju še ni videl Abrahama."

Somin se zagrohota: „O ti prismojena baba ti, poglejte si jo no, kakovi predpustni obadi jo pikajo na sinovi ženitnini. Toda bogve — morda pa res ne bi bilo tako napačno, ko bi se zonegavilo kaj takega, ali smejali bi se nama strašansko vsi šentjernejski župljani in še nekateri drugi, ki ne žive pod našim zvonom. E, dajva itak to reč nekoliko premisliti! Bog je združil Gregca z Lenčiko in je odločil morda tudi tebe meni, čeprav si se mi prvikrat skujala."

Iskrica, ki jo je vrgla Matorka s svojo ponudbo v Sominovo srce, se je brzo razgorela v živ, neugasen plamen. Preden je minila svatba, sta se dogovorila starca in si dala roke, da se bosta ob mesecu poročila. Sijajno je pokazal Koslerjev vodotoč svojo čarobno moč in silo. Komaj dodelan je osnoval dve trdni rodbinski zavezi. Če bi se zanj ne zmenil tudi noben drug človek, blagoslavljali ga bodo vsaj štirje srečni zakonci slednji dan do svojega zadnjega diha.

38. Šamaj.

Ko so Rimljani osvojili z naskokom Jeruzalem, so pobili vse farizeje razen zvitega lisjaka Šamaja, ki se jim je bil skril v globoko klet in utekel ponoči

iz porušenega mesta. Bežal je iz kraja v kraj, iz dežele v deželo, dokler je dospel pod lepe naše Gorjance. Tam se je ustavil, češ, v tem dalnjem zakotju ne bodo ga iskali sovražniki. Nadejal pa se je tudi, da se bo med priprostimi Slovenci dalo živeti prekrasno po stari farizejski šegi v licemerstvu in svetohlinstvu. Podgorci so kar strmeli o njegovi pobožnosti. Vsaki dan je šel prvi v cerkev, zadnji iz cerkve. Med službo božjo je vedno klečal, zdihoval, trkal se na prsi in pretakal obilne solze. Poljubljal je nele zaprašene in črvive cerkvene podobe, ampak tudi blatna cerkvena tla. Če je kam šel, je molil na vsem potu na brojanice. Celo v hosti so ga našli često klečečega in ga poslušali vsi ginjeni, ko je z globokimi zdihljaji slavil in klical na pomoč nebeško kraljico Marijo. Pogovarjaje se z ljudmi je vsakemu priporočal z zgovorno in gorečo besedo, da mu treba častiti noč in dan preljubo Mater božjo. Vsako delo, vsako govorico in stopinjo je posvetil deviški porodnici našega Zveličarja. V društvu ga je bila sama ponižnost, priljudnost in postrežljivost, ali z ženstvom ni maral občevati. Deklice ni pogledal nikoli nobene. Kadar mu je bilo katero srečati, se je je ognil že oddaleč. Če pa to ni bilo mogoče, je povesil oči in ob taki priliki se mu je večkrat primerilo, da je butil z glavo ob steno, verejo ali ob kako drevo. Radi teh nezgod je imel zmerom vse čelo opraskano in potolčeno. Ni bilo nikako čudo, da so prostodušni Podgorci smatrali Šamaja za svetnika in da so blagrovali siromašno svojo pokrajino, kateri je poslal milostivi Bog tako odličnega svojega prijatelja. Vsi so odušev1jeni sklicali zbor in izvolili farizeja v en glas za svojega učenika in vodnika. To službo je opravljal

natanko ali grozno strogo. Vsako veselico je razglasil za smrten greh. Bil je uverjen, da ni nikoli nedolžna tista prijaznost, ki jo sklepajo med sabo fantje in dekleta. Učil je torej mladino, da jo ljubezen pelje naravnost v peklensko brezno. Kdor poje ljubavne pesmi ali pripoveduje ljubavne povesti, je proklet za vse veke na tem in na onem svetu. Ljubezen med možem in ženo je potrebna, ali se mora vneti šele ob poroki, ne za trenotek preje ali pozneje. Mladim poslušalcem in poslušalkam so se zdeli taki nauki nekoliko prehudi, starci in starke pa so jih navsomoč odobravali in hvalili.

Malo po malem pa so se jela prikazovati v Šamaju nova svojstva, ki niso nikomur ugajala. Izprvine si je kuhal sam. To umetnost je razumel tako izvrstno, da se ni mogel nihče ž njim kosati. Že drugo leto pa mu je prišla odnekod kuharica, kateri se je lahko očitalo, da je pijanka, nikakor pa ne, da bi bila stara ali grda. Podgorci so majali z glavo in se popraševali, kako je to, da Šamaj drugih žensk niti ne pogleda, svoje kuharice pa se nič ne boji. Opominjal jih je neprenehoma, da jim je treba jesti in piti samo za največjo silo, post je imenoval najzaslužnejše dobro delo, brez katerega ne pride nihče v nebesa. Iz njegovega dimnika pa je sukljal dim ponoči in podnevi, v kuhinji se mu je skoro brez presledka varilo, peklo, pripekalo, cvrlo in pražilo. Bilo je očitno, da sveti mož mnogo in dobro je in da se menda nikoli ne posti. Slastna hrana pa mu je tudi teknila, da so se vsi čudili. Život se mu je prav očividno redil, razvijal in širil na vse strani. Zaliti obraz se mu je kar svetil in žaril od zdrave krvi in debele masti in brada mu je dobila tri podbradke.

Ko se je bolj udomačil in v službi utrdil, prikljuvale so mu na dan še mnogo grje napake: trdosrčnost, lakomnost, lihvarstvo in sleparstvo. Beračem je res delil male darove, ali kuharica je po njegovem ukazu vsakega tako oštela in ozmerjala, da vdrugo ni prišel nobeden več k njemu. On se ni zadovoljil s plačili in darovi, ki so mu jih uganili Podgorci; vsako leto je zahteval večjo in boljšo bero. Če je komu kaj posodil, moral mu je dajati petdesetere, kdaj tudi stotere obresti. Dohodke pa si je množil še z drugimi jako čudnimi sredstvi. Osnoval je razne pobožne bratovščine, ki so bile podrugod povse neznane. Ker je obetal udom neskončne božje blagoslove, je privabil v te družbe mnogo pobožnih duš, ki so mu plačevale brez godrnanja vpisnino in letnino, dasi sta bila za revno Podgorje silno veliki. Marljivo je spisoval in drago prodajal vsakovrstne molitvice in knjižice. Slovenci so sezali hlastno po njih, ker jim niso poznali praznine in ničevosti. Sploh je trgoval v dobiček z vsako rečjo, katere kmet želi in potrebuje. Mnogi so mu odkonca tako zaupali, da so kupovali od njega nevidoma, ali so se skoro uverili, da jih je prevaril prav po cigansko. Šamaj je svojo narodnost skrbno zatajeval. Jude je strašno preklinjal in jih pekel z jezikom in peresom v žveplu in smoli. Dejanja pa so dokazovala, da se da ta jeza utolažiti. Če so mu potisnili v roke kaj prida novcev, hvalisal in priporočal je navsausta njih preležano, preperelo, pohabljeno in skaženo blago. Najbolj in zavselej pa se je zameril Podgorcem s tem, da se je dobrikal in prilizoval na vse pretege njihovemu graščaku, baronu Izegrimu. Ta velikaš je bil krut samosilnik, brezvesten zapravljivec in razuzdanec. Šamaj

pa je kvasil ljudem, da jim ga je postavil sam Bog za gospodarja in da je torej njih najsvetejša dolžnost, da ga časte, ljubijo in mu store radostno vse povolji, karkoli bi jim zapovedal. Taka ugodljivost je bila baronu seveda jako povšeči, povabil ga je marsikdaj na kosilo in ga kar obsipal z dragocenimi darili. Šamaj se je znal prikupiti tudi Izegrimovi hčeri Kuni. Zatrdila je dostikrat, da posluša duhovite njegove burke malone z večjim veseljem nego medeno hvalo mladih gospodičev, ki so ji dohajali dvorit iz bližnjih in daljnih gradov. Kuna je prijela od prirode čudovite dražesti. Moral se je zaljubiti vanjo nele vsak, kdor ji je zrl v sijajno obličje, ampak tudi tisti, ki je videl le njeno sliko ali podobo. Toda lepota podgorske gospodične ni bila angelska in blagodatna, ki srce očisti in vname za vsako čednost in plemenitost, nego kačja in strupena, ki zmeša človeku pamet in ga strmoglavi v časno in večno pogubo. Daleč po svetu je slul Kunin obraz, še dalje pa se je razširil glas o njeni hudobi in porednosti. Živela je brez vere in strahu božjega, kakor neumna žival.

Mera Šamajevih grehov se je napolnila, ko je začel nedolžne podgorske device klicati skrivaj eno za drugo k sebi na dom ter jih motiti in zavajati z nesramnim svojim modrovanjem. Pošteni podgorski možje so izvedeli te grdobe, se zbrali pod občinsko lipo in obsodili peklenskega pohujšljivca na smrt. Zgrabili so Šamaja še tisto uro ter ga vrgli v globoko rupo, v koji je prebival Hudobec in se je zvala radi njega vragova jazbina. Farizej prileti škratu za tilnik in ga okobali. Hudobec ga prime za noge in zavrisne: „Dobro došel! Ravno zdaj sem peč pošteno zakuril; če te kaj zebe, odlagne ti kakor bi trenil.“

Šamaj zajavka: „Pusti me! Midva se nisva tako pogodila. Dokler ne umrjem, nimaš pravice do mene.“

Rogatec pa se mu zagrohota: „Zavijem ti vrat, da gotovo pogineš. S tem se izpolni najina pogodba in te odnesem slobodno v pekel.“

Farizej se domisli prevare in ga prosi dovoljenja, da bi smel pogledati za slovo še enkrat kraljico svoje duše.

Vrag se začudi: „Kakovo kraljico?“

Šamaj mu pokaže Kunino sliko. Njena krasota začara Hudobca, da se je zaveroval in zijal vanjo nepomično, kakor bi bil okamenel. Predramivši se izpusti jetnika na tla in ga začne izpraševati, kje stanuje in kako živi ta gospodična, ki se mu zdi tako mila, da se je mora polastiti. Šamaj mu pove, da prebiva pri svojem očetu v Preseki in mu razloži tudi vse njene grešne običaje in šege. Hudobec se burno razveseli o takem poročilu in veli: „V gradove jaz malo zahajam, ker bodo njih stanovniki moji tudi brez mojih pohodov in izkušnjav, zato nisem mogel vedeti za to nebeško Kuno. Ali zdaj pa jo moram precej videti in se uveriti, če slika oznanjuje resnico.“

To rekši odpre svetlo izbo in se prijazno zareži Šamaju, da ga počakaj v nji in se kratkočasi s kako knjigo, dokler se povrne s pota. Škrat izgine, farizej pa sede za mizo in jame prebirati nove bukve, ki so imele naslov: „O nevarnostih, katerih se je ogibati našim dragim državljanom pri ljudeh. Spisal po najboljših virih kralj Lucifer.“

Preseški grad stoji dve uri hoda od vragove jazbine, ali zaljubljeni Hudobec se je popaščil, da je prišel tjakaj v pol ure. Kuno zaloti na vrtu v hladnici. Gledala

se je v majhnem zrcalu in lišpala. On se spremeni v čilega konjička in začne okoli hladnice poskakovati in razgetati. Kuna je mislila, da ji je konjička kupil oče, kakor ji je že dolgo obetal. Pustivši lišp, ogledalo in hladnico, zasede vranca, da bi ga poskusila, kakov bo za ježo. Nosil jo je bodro in pametno, zdaj polagoma, zdaj v skok, zdaj v dir, kakor je želela in mu ukazovala. Ko sta pa prihajala v goščavo, ni slišal več njenih zapovedi, nego se je dvignil v zrak in dirjal po bliskovo nad holmi in jarki, da ji je sapa zastajala in se je vzdržala le s težkim trudom na sedlu. Dospevši do vragove jazbine, skoči konj zviškoma vanjo. Kuni pa se zavrti v glavi, da omedli. Ko se zopet zave, nahajala se je v razkošni dvorani in pred njo je klečal ostudni Hudobec ter jo prosil oproščenja, da jo je prestrašil. Govoril ji je s plamtečimi besedami o neskončni svoji ljubezni in se ji zaklinjal, da se ji bo godilo pri njem bolje, nego bi se ji v cesarski palači. Postregel ji bo brez oklevanja z vsako dobroto, slastico in dragotino, po kateri hrepeni žensko srce. Kuna pa se je zaničljivo obrnila od njega in dejala osorno: „Poberi se mi izpred oči, kosmata pošast, če ne, sunem te z nogo, da se ti pocedi kri iz nagnusnega smrčka.“ Celo uro ga je psovala in se mu rogala; ko pa se je spomnila, da je njegova jetnica, je povesila žalo glavico in se jela bridko ihteti in obupovati. Hudobec se dvigne in odide k Šamaju v knjižnico. Žalosten mu veli: „Lepo ptičico imam v kletki, ali kaj mi to koristi, ko pa se ljubezen ne da prisiliti. Ti Šamaj si prekanjen lopov. Ako mi nakloniš milost zlate Kune, dam ti nele prostost, ampak tudi toliko bogastva, da ti ne bo treba nikogar več skubsti in odirati.“

Farizej se nasmehne: „S pravo svojo podobo ne ugreješ nobenega dekleta zase. Ker pa se znaš preinačiti, kakor te je volja, pokaži se Kuni mladega in čednega junaka, pa boš videl, da te ne bo zaničevala. Po kratkem godrnanju in jezikljanju se ji omeči srce, kakor vsaki drugi. Tudi bo dobro, da si omisliš viteško opravo. Zmago ti dovrši namazani jezik."

Hudobec pohvali Šamaja: „Svet tvoj je moder, ali po viteško opravo moram iti v mesto. Brigo za Kuno nalagam nate. Pojdi precej v kuhinjo pa ji napeci in nacvri najslajših založkov, ki jih more zgotoviti tvoja izredna umetnost. Ukusna južina diši vsakomu. Udobrovoljila je že marsikatero krasotico in utegne ublažiti kolikortoliko tudi srdito Kuno."

Po tem naročilu šine rogatec iz rupe, Šamaj pa gre najprej k gospodičini, da jo utolaži in pouči. Svaril jo je, da se ne sme hudovati na škrata presilno in predolgo. S togoto se ne reši nikdar, s priljudnostjo pa morda še pred nočjo. Farizej je povedal deklici, kaj je bral v Luciferjevi knjigi. Peklenski poglavar zabičuje vragom v svojem spisu, da se ne dajte tipati po glavi. Škrat, ki ga pošegeta kdo za levim rogom, zadremlje tisti trenotek in spi trdno štirideset dni in noči, da se mu lahko vsak bedak smeje. Hudobec, ki jo je ugrabil, ni čital nikoli teh bukev, kajti on jih je našel še nerazrezane. Njihove skrivnosti mu torej ne morejo biti znane. Kadar pride iz mesta, mora premagati svoj gnus in se potuhniti, kakor da bi mu bila oprostila in se zbogala ž njim in svojo usodo. O ugodni priliki požgačkaj ga za levim rogom, in ko zaspi, pobegneta oba brez zapreke iz rupe. Plezati jima ne bode treba iz nje, ker ima dva izhoda. Hudobec je šel na plano skozi

vratca iz knjižnice. Ključ je vzel s sabo, ali spečemu ga izmakneta iz žepa. Škrat je svoje posle urno opravil. V jazbino se je vrnil preoblečen po vojaško in po plemenitaško, s perjanico na klobuku, s svetlo sabljo na bedru. Obraz si je bil dal obriti in nalepotičiti tako nadebelo, da se mu ni nič videla rjava, nagrbančena koža. Kuna ga zdaj ni več grdogledila. Smehljala se mu je prav prijazno, samo s prstom mu je še pretila, v znamenje, da storjena krivica še ni popolnoma pozabljena. Z nekoliko pokloni in prošnjami je poravnal tudi ta zadnji ostanek nejevolje. Sedel je potem k nji ter se ji milil in laskal po vseh pravilih viteške dvorljivosti. Bilo je kazno, da ji to sladkanje prija, kajti mu je položila roko na ramo in ga počehljala za levim rogom. Tisti hip pa mu glava omahne in zahršči. Zaspal je čvrsto, da bi ga noben strel ne bil prebudil. Kuna mu vzame kjuč. Jetnika sta bila torej svobodna, ali se jima ni kar nič mudilo, da bi utekla. Hotela sta pred odhodom peklenščaka, kar se da, korenito okrasti! Prebrskala sta mu vse shrambe in predale, vse police, posode in kovčege. Šamaj je pograbil več mošen zlatov in dragih kamencev. Kuna pa si je napolnila vse žepe s koralami, biseri in drugimi gosposkimi kitnicami. Šamaj pa je izteknil še nekaj boljšega — zmajev koren, ki človeka pomlaja. Farizej je bil zdrav in krepak mož, ali se je bil že silno postaral. Spominjal se je živo in si želel nazaj blažene mladosti in jakosti, njenih mikov in zabav. Hlastno použije čarobni koren in zdajci se mu razlije po životu vir novega življenja, ki mu osveži in prestvari vse ude, živce in mišice. Namesto sivolasega starca je stal pred strmečo Kuno cvetoč, dvajsetleten mladenič! Težko obložena z zakladi

odpreta zdaj vrata in stopita na trato, s katere je šla položna steza proti znani dolini. V strahu, da ju bo Hudobec, zbudivši se, zasledoval in se ljuto maščeval, sta najela več stotin delavcev in dala zasuti vragovo jazbino, nad njo pa postaviti lično kapelico. Drugo kapelico sta sezidala na dolenji strani, tam, kjer so bila vrata iz knjižnice. Tako sta zadelala škratu oba izhoda in res se odtakrat ni prikazal nikoli več v tem kraju Podgorja. Ko sta bili kapelici blagoslovljeni, napotila se je Kuna domov in Šamaj jo je spremil. Gospodična ga je pohvalila svojemu očetu nele zato, da jo je otel iz najgroznejše sužnosti, ampak tudi radi nepozabne južine, s katero jo je pogostil v vragovi jazbini. Zatrdila je, da tako odlično pečena goska, kakor jo je jedla v nji, ni prišla v preseškem gradu še nikdar na mizo. Prosila je svojega reditelja, da bi vzel Šamaja za kuharja. Izegrim se zasmeje in vpraša: „Ali ima kaj cvenka?“ — Kuna veli: „Ima, pa še prav veliko.“ Baron zauka: „Živio! Reci mu, da ostani. Baš sem krvavo potreben takovega kuharja.“ — Šamaj je bil sprejet v službo s tem pogojem, da posodi baronu sto zlatov. Ta primer izpričuje, da so bili plemenitaši že v stare čase dolžni svoji družini, kar se dogaja baje precej pogostoma še dandanes. Šamaj se je ponašal v gradu na oči jako pošteno. Priljubil se je vsem s svojo zvestobo, skromnostjo, prijaznostjo in pobožnostjo. Poznal ga ni nihče, ker je Kuna znala molčati. Izkušnja ga je izmodrila, da je bil zdaj previdnejši nego za svojega učiteljstva. Svoje grehe je skrival tako uspešno, da se ni čulo o njem nikoli nič slabega. Njegov zgled je posnemala tudi Kuna. Bila je po povratku v Preseko vsa izpremenjena. Ljudje so sodili, da jo je poboljšala

prebita nevarnost in hvaležnost, da jo je Bog rešil. Stanovala je odslej v samotni grajski pristavi, skoro popolnoma odločena od sveta, kakor kaka spokorna nuna. Pravili so, da nosi na golem životu železen pas z ostrimi žeblji. Postila se je navidez jako strogo in molila goreče doma, v župni cerkvi in na božjih potih. Obhodila je vse kraje, ki so na Slovenskem in Hrvaškem, dvakrat je potovala celo — v Rim! Z radodarno roko je delila miloščino, vsi berači in siromaki so jo častili za svojo mater in razglašali po vsi deželi njeno dobroto in slavo. — Šamaju je prinesla kuharska zvedenost največjo srečo, po kateri je na tem svetu hrepenel — ljubljeno nevesto. Izegrim povabi na obed svojega prijatelja, kneza Pomarančarja, ki je bil vsemogoč minister neke bližnje države. Ta čudni gospod se je jezil na vse ljudi in tudi sam nase, bil je grozno čmeren in zagoveden človek. Nekoč se je bil preobjedel slastic in odtedaj ga je tiščalo zmerom nekaj v želodcu. Pozval je na pomoč vse sloveče zdravnike, ali nobeden ga ni mogel zlečiti. Radi te bolehnosti mu ni dišala in teknila ni jed ni pijača. Šamaj je dokazal, da je pravi kuhar več vreden nego vsi odiplomljeni doktorji zdravilstva. Pomarančarju je postregel najprej s krepkim in vendar prepríjetnim gorjanskim brinjevcem, katerega je bil sam zvaril. Riža bregovja med belokranjsko Lužo in Štreklovci spada med najžalostnejše kraje na Dolenjskem. Ali baš v ti kameniti puščavi je raslo nekdaj in rase morebiti še zdaj najžlahtnejše brinje. Odtod si je dobil Šamaj jagod, iz katerih se mu je nacedila zdrava pijačica, proti kateri je bilo vsako ino žganje prazen cuckovec. Ko je knez izpraznil kupico, se je zadovoljno namuznil in dejal, da mu je povrnil brinjevec

dober del zdravja in tudi sljo do jedi. Šamaj postavi predenj tri velike, krasno rejene polhe s kislo omako, v kateri so bile vsakovrstne grenke, trpke, pekoče, kisle, kislaste in čisteče gorjanske zeli, na pr. čremoh, vris, hudi koren, volčji hren in druge take. Na konci pojedine donese slavnemu gostu skledo lepo opraženih in s cukrom potresenih divjih nešpelj. Knez je pojedel v slast in sogoltno vse tri polhe in vso skledo nešpelj. Potrdil je svečano vpričo vseh mnogobrojnih plemenitašev, ki so sedeli za mizo, da mu je ozdravil ta obed truplo, dušo in srce in da sta si torej Izegrim in njega kuhar pridobila neumrle zasluge za vso kvakarsko državo, ki je izročena njegovi skrbi. Skoro je došla obema tudi primerna nagrada. Preseškemu baronu je plačal knez iz državne blagajnice vse dolgove, Šamaju pa je poslal kvakarsko plemstvo in baronski grb s pomenljivimi podobami. Na višnjevem polju je stal košat brinjev grm, po katerem so lezli eden za drugim trije tolsti, rumeni polhi Z vseh vej in vejic pa so mu bingljale bele nešplje. Komur se zdi ta slika bedasta in smešna, naj blagovoli pomisliti, da mnogi drugi starinski grbi niso ni za drobno pičico pametnejši od Šamajevega. Pomarančarjeva odlika je zenačila popolnoma kuharja s svojim gospodarjem. Brez straha je stopil zdaj Šamaj lahko pred Izegrima in snubil Kuno. Prošnja se mu je uslišala brez ugovora. Mlada poročenca sta živela tudi v zakonskem stanu, kakor sta se bila navadila v samskem. Hinavščino sta nadaljevala do poslednjega svojega trenotka. Skrivaj sta si navalila na otrplo vest brez števila krivic, hudob in gnusob, ali ti grehi jima niso kratili dobrega glasu, ker jih je malokdo zvedel. Vsa naša zemlja se je napolnila z

njiju krščanskimi deli in čednostmi. Z ginljivo gorečnostjo sta skrbela neprestano za čast in službo božjo. Šamaj je nabiral doma in na tujem dragovoljno darove, s katerimi je podpiral duhovnike in sirote, zidal in popravljal cerkve in oltarje, ustanavljal župnije, kupoval jim zvonove in druge potrebe. Bistroumni možje so izračunili in pripovedovali ljudem, da troši farizej za svete reči komaj tretjino teh denarjev, dve tretjini pa meče v svojo brez dna skrojeno in nikdar sito malho. Ali Slovenci jim niso verjeli, imeli so vse take govorice za brezvestno sumnjičenje zlobnih obrekovalcev. Šamaj si je postavil pod Gorjanci velik grad, ki ga je imenoval Polhovica. Svoje kmete je tlačil in mrcvaril še mnogo huje nego isti Izegrim. Podgorci niso mogli trpeti tolike silovitosti pa so se uprli, udarili na Polhovico in jo zažgali in porušili do tal. Šamaju se ni pripetilo nič žalega, ker so mu ovadili vohuni kmetiško nakano, da se je umaknil še pred puntom v Ljubljano. Rojaki so navsomoč grajali in preklinjali Podgorce, da so se dvignili na tako bogoslužnega gospoda, ki ne zamudi noben dan svete maše. Prav iz srca so jim privoščili, da so dale gosposke vse krivce obesiti. Šamaj in Kuna sta ostala potem v Ljubljani. Umrla sta oba v globoki starosti in obilo solz je prelilo hvaležno ljudstvo na njuni gomili. Bog jima je blagoslovil zakon z mnogimi otroki, ki so se vzgojili vsi v duhu in po načelih in pravilih svojega očeta. Nekateri so živeli v Ljubljani, drugi so se preselili v manjša mesta in na dežele. Tako se je zaredilo in razplodilo na Slovenskem vražje farizejstvo, ki uspeva še dandanes prehobotno v marsikaterem okraju naše lepe domovine. Naš narod ima veliko sovražnikov, znanih

in neznanih, očitnih in tajnih, ki mu kanijo ugrabiti ime, jezik, zemljo, imetek, vero, slobodno besedo, rodoljubje, moštvo, življenje in bodočnost. Med najnevarnejše nam je šteti Šamajeve naslednike, zato ker znajo slepiti naše občinstvo tako umetno, da jih smatra često nele za poštenjake, ampak tudi za svoje najboljše prijatelje, pomočnike in dobrotnike.

39. Razodetje.

Strastno in stanovitno je ljubil Ivan Slobodin svojo domovino. Nastopile so zanjo jako nepovoljne politične in gospodarske razmere. Narodni stranki se niso izpolnile niti najpohlevnejše želje. Zlasti pa so ubogega kmeta pritiskala bremena, katerih ni mogel nikakor več nositi. V vseh okrajih in županah so se mu prodajale hiše in zemljišča. Kupoma je jel preseljevati se v tuje dežele in celo v Ameriko. Slobodina se je polastil strah, da zapusti, preden mine stoletje, zadnji seljak našo očetnjavo in da zamre potem poslednja domača beseda v rajskih gorah in dolinah slovenskih. Domoljubni žalosti so se pridružile pa tudi neozdravne srčne bolečine. Predraga Zalika je začela prezirati dolgo in iskreno njegovo ljubezen. Trpečo dušo bi mu bila mogla okrepčati vera, ali k nji se ni zatekel, ker so mu jo bili ozloglasili in zamorili suhoparni nemški modrijani in razbrzdani francoski romanopisci. V svoji obupnosti je sedel, dokončal svoje „spomine“ ter jih zapečatil in dejal: „Ta spis razjasni žlahti in mojim prijateljem, zakaj se mi je pristudilo življenje.“ Rokopis spominov položi v kovčeg, iz njega pa vzame nabit samokres in se napoti v Gorjance. Z višave nad samotno čuvarnico ozre se še enkrat na sirotno krasotico,

svojo domovino. Gorje njeno ga tako prevzame, da se jame jokati na ves glas. Brzo pa se mu ustavi plač, brezbožna desnica seže po samokresu. Ta usodni hip mu položi nekdo gorko roko na ramo. Slobodin se obrne in ugleda častitega meniha, ki mu veli: „Mladenič, tebi je prevelika bridkost pomračila razum in pamet ali plemenito srce ti bije v prsih. Ker ne ljubiš le sebe, ampak tudi svoje brate, prišel sem te tolažit, pojdi z menoj!" Slobodin zaječi: „Pusti nesrečnika, ki ni zanj nobene tolažbe na tem svetu." Blagi redovnik ga pokara: „Ne žali sv. Duha, vir milosti božje je neizcrpen." To rekši ga prime prijazno za roko. Neka nevidna moč omami Slobodinu uporno voljo, da gre za menihom pokoren kakor malo dete za skrbno materjo. Vodnik koraka ž njim v skalno duplino in ga dovede po položnih stopnicah v podzemeljsko dvorano, ob kateri so se videla brezštevilna zaprta vrata. Na prvih je bila zapisana letnica 1875., na drugih 1876. in tako dalje. Po dolgem potovanju prideta do vrat, na katerih je bila zabeležena letnica 2175. Pred njimi se menih ustavi in poslovi z besedami: „Dolžnost me kliče domov, odslej ti bo hoditi brez tovariša. Idi skozi ta-le vrata in videl boš reči, ki se bodo nahajale in godile ob Gorjancih leta 2175., torej čez tristo let. Uverivši se, da slovenskemu narodu in tebi ni namenjena nesreča in poguba, zahvali Boga in pridi nazaj v Gorjance." Ko prikazen izgine, odpre Slobodin vrata, ali ne stopi v izbo, kakor je mislil, nego na plano, v košat drevored, ki je šel ob gladki cesti nizdolu proti Beli Krajini. Mimo njega so hiteli mnogi po narodno oblečeni ljudje, ki so govorili vsi najčistejšo književno slovenščino. On jih pozdravlja po naše, toda nihče mu ne odzdravlja. Vprašal

je ženo, če drži ta cesta proti Metliki, ona mu ne odgovori ničesar. Tako nepriljudno so se vedli tudi vsi drugi, katere je obgovoril. Malo po malem je spoznal, da ga ti popotniki niti ne vidijo, niti ne slišijo! Obhajala ga je groza, vendar se je privadil prav kmalu svoji nevidnosti. Zdelo mu se je celo prijetno, da opazuje lahko ljudi in okolico brez bojazni, da bi bil komu nadležen in zoprn. Kar strmel je, kako čudovito so se Gorjanci izpremenili in polepšali v minula tri stoletja. Bujno so se zarasle vse nekdanje preseke in izseke. Puste goličave so jim pokrili povsod sočni travniki in plodno polje. Mnogokrat je prehodil te kraje za prve svoje mladosti, itak ni poznal zdaj skoro nobene ceste in steze; bilo je kazno, da so jih deželani preložili poleg potrebe in koristi. Ob vseh potih je stalo krasno drevje, tod lipe, tam kostanji, izvečine pa jablane, slive in hruške. Še veliko bolj so ga razveseljevala kmetska prebivališča, ki so bila naredna, snažna in očitna kakor nekdaj komaj grajske pristave in gosposka letovišča. Spodaj so imela kleti, shrambe in suše. Po dvojnih stopnicah se je šlo na pokrit, ličen hodnik, ki so ga imenovali: krilca. Za hodnikom se je širila prostorna veža. Ob nji so stanovali domačini v svetlih, udobnih, poslikanih izbah. Najlepša se je zvala gornica. V nji so se ščeperili zlikani predalniki, mehka, blazinasta sedala, svilna zagrinjala. V vsaki gornici je našel Slobodin tudi hišno knjižnico, brez katere ni bila nobena, le količkaj imovita rodovina. Bogate vasi so se vrstile ena za drugo s kratkimi presledki ob velikih in stranskih cestah. V večjih selih je bila povsod šola, čitalnica in pevsko društvo, v mnogih pa tudi cvetoče tovarne, ki so jih vodili spretno kmetje sami. Slobodin je

motril korenito in natanko, kako mu žive in se ponašajo rojaki. Srce mu je kipelo in vriskalo od veselja, da so bili vsi gospodarji nele marljivi in denarni, ampak tudi nravni in rodoljubni možje. Krčme ni bilo v nobeni vasi, doma pa so se gostili ljudje jako mastno in slastno. Jedli so meso še ob delavnikih, ob nedeljah pa se je natovorilo na mize toliko vsakovrstnih dobrot, kakor da bi praznovali v vseh hišah svatbo. Za žejo so pili najrajši pivo, ki so si ga sami kuhali. Tej zdravi narodni pijači so rekli kvasec. Z vinom se niso zalivali, dasi so ga obilo rodile gorice in ravnice. Devet desetin so ga prodali trgovcem, sami so ga uživali prav zmerno le o svečanih prilikah. Vsak dan so ga dajali po malem samo starcem, bolnikom in otročnicam. Med vasmi in za hišami so se razprostirali zali vrti, senožeti in oranice. Vsaka ped zemlje je izpričevala jasno, da jo obdelujejo oratarji navsomoč pridno in razumno, izpolnujoč vestno vse nauke znanosti in izkušnje. Pred tristo leti je štrlelo iz vseh njiv in lok trdo skalovje, zdaj pa bi bil iskal človek zaman najdrobnejšega kamenčka. Rahla, več čevljev debela črna prst je ležala na poljih in zelnikih. Delavcem je rabilo orodje, ki je bilo kaj lahko in lično, ali trdno in držno, večinoma železno. Lesene pluge so opustili že tako izdavnaj, da jih v to dobo niso niti pomnili. Isto tako so izpremenili vsi gospodarji starinske puste spašnike v bujne košenice, katere so gnojili in namakali ob suši po vodotočih, navedenih iz potokov, kalov, vodnjakov in celo iz Kolpe. Živina se ni pasla nikjer zunaj, krmili so jo brez izimka doma v hlevih in svinjakih. Na vrteh se je skrbno gojeno drevje kar šibilo in lomilo pod težo žlahtnega sadja.

Za noben denar ne bi bil dobil na njem suhe veje. mahu, goseničjega gnezda in drugih znamenj zanikarnega sadjarstva. Mesto nekdanje gnile in razmetane lesene ograde ga je varovala gosta in visoka, čedno obrezana živa meja. Take prijazne seči so delile često tudi njivo od njive, travnik od travnika, vinograd od vinograda. Po mnogih dražestnih potih in ovinkih je dospel Ivan Slobodin naposled do veličastnih, umetno zidanih, z marmornastimi stebri in bronastimi sohami okrašenih vrat, na katerih se je lesketal zlati napis: Mesto Semenič. Od čuda obstane kakor okamenel, kajti dobro je vedel, da je bila nekoč na tem kraju župna vas Semič, ki je imela prav pošten glas pri vseh sosedih ali kaj malo mestne podobe. Slobodin je hodil po Semeniču očaran kakor za svojega detinstva po Ljubljani, ko je videl prvikrat slovensko stolico. Na vse strani se je obračal in upiral oči. Nikdar se ni mogel nagledati krasot, ki mu jih je razkazovalo mesto malone na vsakem koraku, po vseh glavnih in stranskih ulicah. Raztezalo se je pol ure daleč po višinah in pod goro. Prebivalo je v njem gotovo petnajst, morebiti celo dvajset tisoči slovenskih ljudi. Tuje besede ni slišal iz nobenih ust, niti tuje šege niso se mogle v njem vdomačiti. Moški in ženske so nosili dragocene surke, sosebno lepo pristojale so gospodičnam baršunaste, z zlatom in biseri izprevezene kapice. Semenič se je Slobodinu tako priljubil, da je ostal v njem nekoliko dni. Pohodil je skoro vsako hišo, vsak zavod, vsako skupščino in veselico. Vse, kar je zapazil in čul, mu je dokazovalo prediven razvoj in podvig najčistejšega narodnega življenja in izobraženja. V mestu so izhajale petere slovenske in ene

slavjanske novine. Jezik tega slavjanskega časnika se je pisal s cirilico in ni bil enak nobenemu sedanjih slovanskih narečij. Bil je polnoglasen, krepak in mogočen kakor ruski, ali malone brez tistih inostranskih besed, ki kaze tako neprijetno in po nepotrebnem današnjo pismeno ruščino „Po slavjansko“ so se razgovarjali Slovenci z drugimi Slovani, zlasti pa s tujci, ki so se učili temu jeziku v vseh svojih višjih učilnicah. Baš na sredi mesta se je vzdigoval ponosno štirinastropni Narodni dom, v katerem so se shajali ob nedeljah in zimske večere vsi meščani brez razločka stanu na duševne in telesne zabave. Razen njega je bilo v Semeniču še kakih deset inih narodnih društev. Vsako je imelo svojo hišico s čitalnico. kuhinjo in pivnico. Kuhalo in točilo se je tu kakor tudi v Narodnem domu samo udom in gostom. Kakor na deželi ni bilo niti v mestu nobene krčme. Slobodin je našel resda dve veliki, jako ukusno opravljeni gostilni, ali v njih so ostajali samo tuji popotniki, nikoli se ni nameril v njih na domačina. Meščani niso marali dosti niti kavaren, dasi so bile prav udobne in gosposke. V eni je poslušal Slobodin Nemca in Italijana, ki sta se pomenkovala po slavjansko. Po večjem ju je razumel. Njun pogovor ga je zanimal neznansko. Pretresala sta politiko. Nemec je pravil Italijanu, da je nekako pred tristo leti ugonobil nemško mogočnost neki minister, čigar ime je pozabil. Mnogi sijajni uspehi so napuhnili tega nesrečnega človeka, da je razžalil in razkačil vse sosedne narode. Napovedali so mu boj in po večletni krvavi vojni so omagali hrabri Nemci in izgubili veliko zemlje in svojega ugleda. Itak morajo hvaliti usodo svojo, ker se zmagovalec ni maščeval prehudo. Zdaj

resda ne morejo nikogar zatirati, ali niti njim ne sme delati nihče nič žalega. Na svetu je zavladala obča pravica in ž njo se je doselil na zemljo stalen mir, ki ugaja in koristi vsakemu narodu. Radi njega so se olajšala ljudjem bremena, tožbe na presilne davke so potihnile po vseh deželah. V kavarni je prebiral Slobodin često semeniške časnike, iz katerih je zvedel vse polno veselih novic iz vseh krajev slovenske domovine in slavjanskega sveta. Dopis iz Ljubljane mu je naznanil, da so našteli v nji o zadnji splošni popišnji dvestoinpetdeset tisoč domačih prebivalcev. Razen dvesto začetnih, strokovnjaških in srednjih narodnih šol imela je tudi razne velike, čisto slovenske učne zavode, ki so se zvali akademije. Bilo jih je šest: zemljedelska, trgovska, leposlovna, pravoslovna, zdravniška in politehniška. Iz nekega drugega dopisa je povzel Slobodin, da je dobila Ljubljana že pred stoinosemdeset leti najvišji upravni in sodni dvor za vse slovenske pokrajine. Iz kavarne je krenil često v mestno zbornico in v deželske urade. V vseh pisarnah se je govorilo in uradovalo samo na našem jeziku, rodoljubnega opazovalca ni nikjer žalila ni tujčeva drzovitost ni birokratska okornost in pisarska besnost. Sosebno je zadovoljilo Slobodina cesarsko sodišče. Razpravljalo se je v njem vse ustno, stvarno in brzo. Zapisovalo se je povse ob kratkem samo to, kar je segalo v bodočnost, n. pr. dolžna pisma. Za takove spise se je potrebovalo pred tristo leti marsikdaj po več pol papirja, zdaj se je opravilo vse s tremi ali štirimi vrsticami. Slobodin je smatral po pravici za radostno znamenje jako nizke obresti, ki so se zahtevale v Semeniču. Za sto srebernikov sta se dajala samo po dva na leto. Hotel je tudi

pogledati, kako se vedo in kaj se razgovarjajo kaznjenci v ječah, ali našel jih je prazne. V novinah je potem čital, da že dva meseca ni trebalo nikogar goniti v zapor. Slobodin je prehodil mnogokrat vse mesto in obližje, pa se ni naveličal nikoli tega šetanja, ker je bilo povsod dovolj sence, narednih počivališč in vsakovrstnih inih ugodnosti. Vse trge so polepšavali drevoredi in cvetniki, brez lipovih in kostanjevih zasadov ni bilo nobenih ulic, nobene predmestne ceste. Na trgih, šetališčih in drugih večjih prostorih je dalo postaviti mestno starejšinstvo premnoge marmornate in rudne podobe slovenskih in slavjanskih junakov, izbornih pisateljev, mislecev, izumnikov. V Semeniču se je nameril Slobodin tudi na nekaj posebnega, česar ni videl še nikoli v svojem življenju. Pod pečevjem za ječami je stala dolga vrsta nakaznih črnih stebrov. Ti stebri so bili spomeniki, toda ne častni. Izklesali in namestili so se tukaj na sramoto izdajalcem in inim narodnim sovražnikom in v svarilo sedanjim in vsem bodočim rodovom. Na prvem stebru se je zvijal velik, pisan gad. Napis, izdolben v tem svitku, je preklinjal doktorja Šlebedra, ki je služil našim zatiralcem za dopisnika, vohuna in ovaduha. Drugi steber je doletel nekega Florijana Čičerko zato, ker je mesto vzvišenih naukov Kristovih oznanjal ljudem babje vraže, tercijalske čenče in romarske bajke. Ta spominek mu je omislilo cerkveno glavarstvo, ki ga je opominjalo često ali zaman, da ne razširjaj glupega in pogubnega praznoverja.

Več takih črnih stebrov so si prislužili profesorji, ki so prepovedavali naši mladini dobre in poštene slovenske časopise in knjige z nesramno pretvezo, da jo

pohujšujejo. Brez zapreke pa je smela prebirati vse tuje spise, dasi so bili mnogi strašansko nespodobni in nenravni ali pa popolnoma nekrščanski in brezverski. — Cesarska vlada, mestni odbor in posamezni domoljubni in bogati podjetniki so preskrbeli Semenič obilo z brezbrojnimi občekoristnimi ustanovami, napravami in zavodi. Železnice so šle iz njega na tri strani, proti Ljubljani, Karlovcu in Ogulinu. Zračna pošta Samolet je nosila vsak dan blago in potnike v Ljubljano, Zagreb, Trst, Reko in Celje. To pošto je izumil pred sto leti neki Ljubljančan. Vozila je visoko nad zemljo, često nad oblaki brez najmanjše nevarnosti. Velikansk vodotoč je dovajal mestu vodo iz daleke Kolpe, po drugem vodovodu je dobivalo iz hribov bistro studenčino. Umno zemljedelstvo, trgovina, tovarne in premnoge ine delavnice so naklonile vsem stanovom znatno imovitost in splošno zadovoljnost. Starodavna borna „Purga“ se je preimenovala po dobrem razlogu v „Milijonarski trg“, kajti stanovali so ob njem v svojih palačah sami težki bogatini, ki denarcev svojih niso šteli, nego jih merili na vagone. Najrajši in najdlje se je mudil Slobodin vsak pot v prvi mestni ulici v gimnaziju, ki se je razlikoval v marsičem od današnjih šol tega imena. Vsi predmeti so se razlagali po slovensko. Poleg domačega jezika učil se je najbolj „slavjanski“. Vsi dijaki so ga govorili tako gladko kakor svojo materinščino. Dajala pa se jim je prilika, da so se izurili lahko tudi v drugih slovenskih narečjih in v glavnih tujih jezikih. Jako mnogo ur je bilo odločenih računstvu, fiziki, prirodopisju in zemljepisu, grščini in latinščini pa — nobena! Čas, ki se je s tem dobil, se je upotrebljeval velekoristno za glazbo, zdravoslovje in v višjih razre-

dih za državoslovje. Glasba je bila zapovedan predmet za vse učence. Slobodin se je uveril, da so si semeniški dijaki čvrsto zapomnili pravila, kako jim je živeti, da si ohranijo zdravje. Dasi je bistro pazil, ni našel v vsem mestu nobenega mladega človeka, ki bi bil pijančeval, žgal smodke, ponočeval, ali čepel ključen po vse ure pri vražjih kvartah. Dečaki so se dobrovoljili v prostih urah z dobrim berilom, duhovitim šahom, biljarjem, žogo, telovadbo, prijetnimi izprehodi na deželo i. t. d. Učitelj državoslovja je razkladal poslušalcem ustroj države in državljanske pravice in dolžnosti. Odraslim mladeničem je bilo torej politikovanje dovoljeno, kar se je zdelo Slobodinu jako pametno in potrebno. Zabeležil si je v listnico besedo, s katerimi je končal profesor tega predmeta svoje predavanje. Dejal je s povzdignjenim glasom: „Dragi prijatelji in slavjanski bratje moji, prosim in zaklinjam vas, da nikdar ne pozabite, da smo tudi mi prevažna veja tistega orjaškega drevesa, v čigar blagodatni senci počivajo in se radujejo vsi omikani narodi starega sveta.“ V gimnaziji je bila nameščena izvrstno založena knjižnica in dijaška čitalnica, v kateri je ležalo na mizi do štirideset slovenskih in drugih slovanskih časnikov. Krščanski nauk so učili se gimnazijci obširno in temeljito, ali ne za red v izpričevalu in ne v šolskem poslopju, polnem dijaške lahkomiselnosti, nego v stolni cerkvi pred velikim oltarjem, za popotnico in vodilo po nebeških vzorih hrepenečenu duhu. Po službi božji, ki je bila slovenska od konca do kraja, razlagal ga je veleučen duhovnik z milim glasom in tako preverljivim čutom, da mu je moral poslušalec potrditi hote ali nehote slednjo besedo. Slobodin ga je čul, ko je govoril baš o istinitosti

krščanske vere. Rekel je: „Prvi dokaz njene resničnosti nosimo v sebi, kajti ujemajo se vsi bistveni nauki krščanske vere s srcem, pametjo in vestjo vsakega poštenega človeka.“ Slobodin ostrmi, da mu zastane sapa. Dejal je sam v sebi: Ta dokaz je tako naraven, prost, jasen in neovržen, da mora pregnati najtrdokornejšo nejevero. Kako je to, da mi ga niso povedali nikoli v šolah in da se ga nisem niti sam domislil! Verske sumnje, ki so ga mučile dolgo in neusmiljeno, so zdaj izginile brez sledu, kakor se razhlapi zadušljiva, siva megla na žarkem solncu. Razburjeno srce mu ublaži zopet sladek mir; do svoje smrti se bo spominjal hvaležno svetega moža, ki mu je v semeniški cerkvi oživil z enim samim kratkim stavkom mrtvo vero. V nedeljo popoldne se je hotel Ivan Slobodin vsekako udeležiti zabave v Narodnem domu že zato, ker so naznanile vse novine, da bo čital njega predsednik, Janko Slobodin, jako mične, tristo let stare „spomine“ svojega pradeda. Mislil si je: „Kaj, ko bi bil ta Janko moj sorodnik v desetem ali dvanajstem kolenu in bo razveseljeval občinstvo morda baš z mojimi zapiski?“ Kar je slutil, se je potrdilo popolnoma. Janko je opisal najprej pradedovo življenje. Povedal je tudi zgodovino njegove ljubezni, ki je vzbudila v dvorani precej glasno veselost. Pravil je, da je Ivan zdihoval in lazil za Zaliko dve leti. Zaklinjal se ji je vsak dan, da jo ljubi stokrat bolj nego vse ine ljudi in vse zaklade in slasti tega sveta. Ona mu je verjela in mu podarila svoje srce, kajti bil je Ivan nepokvarjen in jako čeden dečko. Zdel se ji je resda močno fantastičen, ali mladenke opraščajo take slabosti kaj rade svojim ljubimcem. Toda Zalika je bila krščansko in pametno dekle. Hotela je

biti Ivanova žena, ne pa ljubica. Da ji je rekel: „Vzemiva se!“ — oklenila bi se ga bila okoli vrata in ga obsipala s poljubci. Ali njemu ni mogla zdrkniti z jezika beseda: zakon, ne zato, ker je imel morda nečiste namene. Bog varuj! On bi se bil rad pozakonil z njo že prvi dan, ko jo je spoznal. Zadržavala ga je prazna bojazen, da ga deklica ne usliši. Najprej se je hotel uveriti, da ga ljubi, šele potem bi ji bil dejal: „Draga Zalika, dosti dolgo se že gledava, čas je, da se poročiva.“ Po takem ni čudo, da je prišla zmešnjava. Oba sta čakala zaman, ona njegove snubitve, on pa njenega priznanja, da ga ljubi. Brez odločenja so tekli tedni za tedni, meseci za meseci. Dekleta zgrabi naposled nejevolja. Ko ji je začel zopet ponavljati, kar je že tolikokrat čula, bleknila je, da je sita tega zaljubljenega čvekanja, naj jo pusti na miru. Bilo je precej žal, da so ji ušle take nepremišljene besede. Revica vso noč ni mogla zaspati. Da je prišel Ivan drugi dan k nji, prosila bi ga bila za zamero. Toda on se ni prikazal, ker ni poznal ženske trme. Bil je tako mila Jera, da se je imel za najnesrečnejšega človeka na zemlji. Razen ljubezni ga je trla tudi rodoljubna žalost. Slovenski narod je trpel takrat grozne bede in ni bilo nobenega upanja, da se politični prilike in razmere skoro zboljšajo. Ivana je ta dvojna bridkost tako zmešala, da se je nakanil ustreliti. Nebeški oče pa se je usmilil izgubljenega sina ter mu poslal skrivnostno razodetje, ki ga je potolažilo. Zamaknil se je iz devetnajstega v naše dvaindvajseto stoletje in gledal blaženo in slavno bodočnost slovenskega naroda in tudi mesta Semeniča. „Spomini“ njegovi dokazujejo, da je došel poslušat baš nocojšno našo zabavo v Narodnem

domu in da je zvedel iz mojih ust, zakaj mu Zalika ni priznala svoje ljubezni. To se ve, da se mu je zdaj navsomoč mudilo domov. Uboga Zalika je bila skoro zblaznela, ko je slišala, da je izginil Ivan brez slovesa. Našel jo je vso objokano in obupano. Ali njena toga se je izpremenila hitro v radost in smeh, ko jo je pritisnil na srce in jo imenoval „sladko svojo nevesto". Poročila sta se še tisti mesec in odslej jima usoda ni grenila več življenja. Po tem kratkem vekopisu je jel govornik Janko Slobodin čitati Ivanove „spomine", ki so naštevali natanko vse nadloge in težave, ki so pritiskale slovenski narod, zlasti slovenskega kmeta v devetnajstem stoletju. Ivan je poslušal zvesto svoje življenje, „spomini" pa ga niso nič mikali, ker so mu bili znani. Zbodla ga je bila marsikatera opomnja Jankova in ko se je občinstvo smejalo njegovi neokretni ljubezni mu je šinila vsa kri v glavo od srama in jeze. Ali to razžaljenje je precej pozabil radi preveselih poročil, ki jih je čul v Narodnem domu o ljubljeni Zaliki. Zdaj je vedel zatrdno, da ga ljubi in da mu je namenjena za ženo. Ves zamaknen je hitel v cerkev in zahvalil Boga za rešenje in za dobljene tolažbe. Iz cerkve je tekel na vso sapo v Gorjance. Na vrhu mu opešajo noge in se ga poloti težka dremota. Legel je na mehko trato in zaspal. Vzbudivši se vidi pod sabo samotno čuvarnico, kamenite rebri in golo bregovje. Ta pogled ga uveri, da se je preselil iz solnčnega dvaindvajsetega nazaj v viharno in pusto devetnajsto stoletje. Čile noge ga prineso v treh urah domov. Zgodilo se je vse tako, kakor je pripovedoval semeniški gospodi Janko Slobodin. V treh tednih sta bila Ivan in Zalika mož in žena in živita še zdaj prav zložno in srečno. Ivan se

bavi mnogo s politiko. Domače časnike (tujih ne mara) prebira od prve do zadnje črke, mične članke in dopise še po dvakrat. Ker ve, da je bodočnost naša, ne delajo mu preglavice hude neprilike, v katerih se nahaja često narodna stranka. Kadar zve kako krivico, ki se je storila naši narodnosti, zakliče zmagoslavno: Vsaka sila je minljiva! Prešeren je prerokoval resnico, da se bodo „vremena razjasnila“ tudi nam Slovencem, zato: Ne udajmo se, ne udajmo se! —

40. Kocaneža.

Kakor da ta svet ne bi bil solzna dolina, živel je gospod Šale v podgorski svoji pristavi brez brig in nadlog, brez dušnih in telesnih bolečin in bolezni, ki stiskajo po vsi zemlji ubogi človeški rod. Razen dohodkov, ki mu jih je dajalo zemljišče, je imel lepo in lahko službo, ki ga je oslobodila vseh skrbi za vsakdanje potrebe. Povse naravno je bilo torej, da ga dobra volja ni nikoli minila. Znal pa jo je zabeliti prav obilno tudi z bistroumnimi dovtipi in burkami, katerim se je moral smejati vsak človek, pa naj je bil čmeren in star, kolikor mu drago. V njegovi hiši je vladala pristna slavjanska gostoljubnost. Za Šaletovo mizo so se zbirali jako pogostoma dolenjska gospoda na vesel pomenek, na oduševljeno popevanje, na ž vo pretresovanje političnih in narodnih razmer, na korenit dogovor, koga bi trebalo izvoliti za poslanca v deželni ali državni zbor. Njega so smatrali rodoljubi tega prostranega okraja malone za stožer narodnega gibanja in za glavnega podpornika slovenskemu slovstvu in vsem vsem prosvetnim našim zavodom. Kdor je dlje časa ž njim občeval, mu ni mogel prehvaliti poštenja, isti-

nitosti, blagodušja, sosebno pa iskrene, bolj nego bratovske prijaznosti, s katero je sprejemal in pogoščeval vse mnogobrojne svoje prihodnike. Po deželi je šla prelepa govorica, da so mu vsi znanci obenem tudi prijatelji. Trdilo se je sploh, da Šale nima nobenega sovražnika, in res se ni vedelo za nobenega, dokler ni začela hoditi v njegovo kuhinjo po ostanke dolgopeta Kocenova Neža, ki so jo zvali zabavljivi Dolenjci s skračenim imenom Kocaneža. Ta baba ni bila beračica. Prosila ni nikoli ničesar. Ona je zahtevala, da jo hranijo drugi, ker je bila uverjena, da je to njihova dolžnost. Hvalila se je: „Jaz služim noč in dan Bogu in molim za vse ljudi, ali bi ne bilo vnebovpijoč greh, ko bi mi ne dajali za to tiste mrvice živeža ki ga potrebujem?“ Podgorci so jo sodili različno. Nekateri so jo imeli za blazno, drugi za prekanjeno sleparico, ki pokriva svojo lenobo z ruhom svetosti, izvečine pa so ji vendar verjeli, da je res jako pobožna ženska, čeprav so se jim zdele nekatere njene navade nedoumne ali trapaste. Doma ni šla skoraj nikoli k maši. Ob dveh, najkasneje ob treh zjutraj je zapuščala svoje stanovanje, podedovano po materi, in dirjala čez hribe in jarke v Kostanjevico, Novo Mesto ali kam drugam, kakor ji je treščilo v glavo. Tam je ostala po več ur v cerkvi, potem pa hajdi zopet domov in — v posteljo! Često se je naspala, ko se je storila komaj noč. Ini vaščanje so se polegali, ona pa je vstala in šla molit na bližnje pokopališče ali pa h križu, ki je stal na samotnem razpotju pol ure od sela. Pobožnost svojo pa je opravljala tako natihoma samo take dni, ko ni mogla dobiti društva, n. pr. o velikem delu poleti. Skupno molitev je razglašala za najugodnejšo

Bogu nele zato, ker so jo priporočali duhovniki, ampak tudi iz častiljubja in radi svoje gospodljivosti. Kadar so se zbrale pri njeni hiši tercijalke, jih je razvrstila sparoma po velikosti in dobi in odvedla izprevod do kake daljne cerkve ali kapelice, ki je bila posvečena Materi božji. Korakala je pred njimi brez para. Držeč v desni roki zastavico z Marijino podobo je molila z grmečim glasom rožni venec ali litanije. Očenaš njen se je odlikoval z dodatki, katerih ne pozna katoliška cerkev, n. pr. Bog oče naš, kir si v svetih nebesih, posvečeno bodi precartano tvoje ime i. t. d. Tudi je klicala rada na pomoč svetnike, ki jih Slovenci ne časte dosti in so jim največ povse neznani n. pr. sv. Elijo, sv. Dizmasa, sv. Šemposa, sv. Pafnucija in Benucija (!) i. dr. Kocaneža je pazila strogo, da se je njeno krdelo ponašalo na poti spodobno in popolnoma po njenem zgledu. O najmanjšem neredu, ki se je pripetil, skočila je h grešnici, ji očitala brezbožnost in prerokovala večno pogubljenje. Kadar se je prav ujezila, jo je zgrabila tudi za lase in ušesa ali pa jo kaznovala z brcami in pljuskami. Večkrat je vzela v ta namen s sabo šibo ali palico ter jo vihtila brez milosti nad glavami in pleči podložnih ji tovarišic. Marsikdo se je čudil, da se ji nikoli nobena izneverila navzlic tem surovostim in grdim priimkom in psovkam, s katerimi jih je neprestano pitala in pikala. Tercijalke so ji oprostile rade vsako razžaljenje zato, ker so imele vse trdno vero, da pridejo po njeni milosti in z njeno pomočjo gotovo v nebesa. Kar izkušale so se med sabo, katera jo bo spoštovala z večjo udanostjo in jo pogostila s slajšimi založki. Volja njihova je bila brez sumnje dobra, ali ponuditi so ji mogle skoraj le proste jedi,

kakršne uživajo kmetje, Kocaneža pa je mislila, da so njene zasluge vredne boljše postrežbe. Seznanila in sprijaznila se je torej s Šaletovo kuharico, ki je bila v daljnem rodu ribniški Lenčiki in se je bila navzela tudi nje bogoslužnega duha in pridiganja. Od nje se je dobil vsak dan krožnik dobre juhe in kos govedine, često pa tudi režanj pečenke in kupica izvrstne starine. Šale ji je privoščil na oči iz srca rad ostanke svojih obedov, vendar pa se ni mogel premagovati, da bi ji ne bil večkrat kaj ponagajal in jo podražil zabavljaje nje čudnim običajem in pustolovskim pobožnim vajam. Kocaneža ga je pogledala srpo in zlobno že precej prvi pot. Ko pa so se njegove šale ponavljale in bivale vedno ostrejše, je počila z nogo ob tla, se mu zagrozila z visoko vzdignenim prstom in zakričala, da jo je razžalil poslednjikrat. Od tistega dne se ni več prikazala v njega kuhinji. Njena jeza se mu je zdela jako kratkočasna in smešna, kar ni bilo baš pametno. Da bi jo še bolj razpihal in užgal, naprosil je svojega prijatelja, uradnika Rogača, ki je bil pesnik, da mu je zložil ujedljivo zabavljico, v kateri je bilo opisano vse življenje Kocanežino. To pesem so ji hodili prepevat fantje pod okno, kmalu pa se je razširila tudi po bližnjih župnijah in ščasoma po vsi Krški dolini. Kocaneža je precej uganila, od koga ji dohaja to zasramovanje. Pihala je po gadje in snovala osveto. Čez nekaj dni je sklicala svojo bogomolno vojsko in začela romati z njo od cerkve do cerkve, od župnije do župnije. Povsod je dala župniku goldinar, da bi se brala zanj maša „v dober namen“. V kakov dober namen, pa ni hotela nikjer povedati. Četa pride z Marijino zastavo tudi v Vohunovče. Dekla sodnika Pižma je poznala eno

teh romaric ter jo vprašala, kaj pomenja ta božja pot? Tercijalka ji veli: „Me romamo v dober namen". — „V kakšen dober namen?" jo pobara radovedna služabnica. Blebetavasta znanka se zasmeje in pravi: „Viž v tak, da bi poginil Kocanežin sovražnik z naglo smrtjo, brez izpovedi, brez kesanja in torej brez upanja da bi se mogel kdaj zveličati". — Dekla se strese od groze, teče domov in naznani gospodarju, kar je zvedela. Pižem se spomni raznih paragrafov, ki prepovedujejo strogo vsako oskrunjenje veže in časti božje. Brž pošlje po romarice biriča in obsodi Kocanežo v zapor. Prebivši kazen se napoti vsa poklapljena nazaj v Podgorje, tam pa jo dohiti nova nesreča. V temni noči sta jo zaskočila dva hrusta in tako namahala, da je ostala komaj živa. Dejala je: „Ta lopova je najel Šale, toda gorje mu, jaz mu moram priti do živega, če mi je zapraviti tudi dušo in nebesa". Ležala je bolna cele kvatre. Ko se je zopet okrevala, je bila vsa izpremenjena. Molitev ji je mrzela, cerkve in križa ni marala niti videti, prejšnjih tovarišic se je ogibala. Ker je obupala, da bi se mogla maščevati z božjo podporo, je zatajila Boga in sveto vero, se zapisala Hudobcu in pridružila copernicam. Stanovala je odslej, kadar je bila doma, v gorjanskem brlogu. Denarja in dragotin je imela, kolikor je hotela: v vseh žepih so ji žvenketali zlati in tolarji. Po gosposko oblečena se je vozila v kočiji od vasi do vasi in povpraševala, kje bi mogla dobiti č r n e g a p e t e l i n a. Česar je iskala, je našla v žumberških Vlahih, ali gospodinja ji veli, da svojega črnega kokca ne more dati izpod petih goldinarjev. Kocaneža se zagrohota in ji našteje zanj sto rumenih zlatov. Vzame ga s sabo v Gorjance in ga pita v temi s

čarobnimi zelmi in vivodinsko starino tri leta in tri mesece. Četrti mesec četrtega leta ji znese debelo jajce, ki je bilo žolto kakor žveplo. To jajce začne goditi Kocaneža v najglobočji rupi svojega podzemeljskega brloga. Prebivališče je zapustila zdaj za malo ur samo takrat, kadar si je šla kupovat hrane in pijače. Kocaneža je imela mladega, jako lahkoživega žlahtnika, Trampuševega Jurija, kateremu je bila tudi botra. Jurij je dobil po bratih, ki so mu umrli za kolero 1200 goldinarjev. Ker so mu pomagali prijatelji in ljubica, zaluckal in zatratil je te lepe denarce v nekoliko mesecih, potem pa je bil zopet tako suh in prazen kakor nekdaj; ni prijatelji ni ljubica ga niso hoteli poznati, nikari mu vrniti dobrote z dobrotami. Fant začne premišljevati, kam bi si šel iskat dela in zaslužka. Dejal je: „Ako najdem kmalu v štiri peresca deteljo, pojdem še danes na Hrvaško“. — Gledaje po detelji zapazi na tleh neko zlato reč, ki je bila podobna na enem koncu ključku, na drugem pa kurjemu parkeljcu. To čudno dragotino vtakne v žep in se jame znova ozirati po njivi. Preden bi naštel do dvajset, najde deteljo nele v štiri, ampak v pet peresec! Preleti ga slutnja, da ga čaka morda še večja sreča, nego si je želi. Stopivši s polja na cesto kar ostrmi, ker ugleda Kocanežo, ki se je na bližnji vrbi obešala! Jurij jo vpraša, zakaj se ji je življenje zamerilo? Baba zajavka: „Izgubila sem svoj dragoceni ključ, kakršnega ne zna narediti nobena človeška roka. Brez njega ne morem odpreti svojega stanovanja, v katerem leže vsi moji zakladi. Joj meni!“ — Jurij ji pokaže najdeno zlatnino. Starka ga vsa zamaknena objame in mu se zareče, da za ta ključek prejme od nje nagrado, ob kateri bo mogel živeti brez sile do

svoje smrti. Hitro namaže pod pazduho z nekako mastjo sebe in njega in zdajci sta se dvignila v zrak in odfrčala v Gorjance. Kocaneža odpre tam z zlatim klučkom brlog in razkazuje fantu svoje zaklade, ki so bili neizmerni. Opozori ga tudi na žolto jajce in mu pove, da se prav kmalu izleže iz njega Maliček, ki povrne Šaletu z obrestmi vred vse, kar mu je dolžna. Ponudi mu potem tri reči, izmed katerih naj si za plačilo izbere tisto, ki mu najbolj ugaja. Vpraša ga, če hoče tako korenino, da ga ne bo videl noben človek, kadar jo bo imel pri sebi? Ali ga mika morda prt, ki se pogrnen na mizo napolnjuje kar sam z najslajšimi jedmi in vini? Ali pa bi mu bil nemara najljubši oni-le umazani mehur? V njem je samo ena šestica, ali če jo vzame iz njega, nadomesti se precej z drugo in tako si nabere lahko polne vreče drobiža. Jurij veli: „Nemaram ni korenine ni prta, daj mi mehur! Za denar če je prav majhen in droben, kupim si vsega, česar koli mi poželi srce.“ Čarovnica mu da blatni mehur in ga hoče pregovoriti, da bi šel tudi on v copernike. Fant jo pobara porogljivo: „Kako pa se pride v tak imeniten stan?“ Baba hiti: „Na, tu ti je lonec. Zdaj pa reci: „Jaz ne verujem v boga nego v ta-le pisker. To je vsa coperniška vera in molitev! Razen te poglavitne reči so še neke malenkosti, katere ti razložim pozneje.“ — Jurij, ki je bil lahkomiseln dobroživček, ali čvrst kristjan, prime lonec in zavpije, da se je razlegalo do pol Gorjancev: „Jaz verujem v pravega Boga, v ta-le pisker pa se —.“ Srdita copernica zgrabi bič, da bi ga ošinila. Jurij skoči iz brloga in pobegne proti mestu ves vesel, da si je rešil neumrljivo dušo. V mestu si kupi lepo mošnjo, katero napolni s šesticami,

mehur pa si prišije k dnu malhe, da ga ne izgubi. Živel je odslej brezkrbno in prijetno kakor ptica pod nebom. Podnevi je kaj malega delal, da si je kratil čas, zvečer pa je jedel, pil in se dobrovoljil. Dostikrat je najel kakega slovečega godca, da mu je godel, pel in pripovedoval burke in bajke. Kadar mu je zaigrala mlada kri, je šel tudi plesat, ali vselej brez para. Spominjaje se nehvaležnih prijateljev in nezveste ljubice, bal in ogibal se je skupnih veselic in mlade druščine. Vsakemu revežu in beraču je podaril šestico in za nameček še kupico vina, proti vsem drugim ljudem pa je bil skopih rok in kamenitega srca. Zaman so se mu dobrikali pijančki, zaman ga je lovil sleparski gospod Katilina s sladko prijaznostjo in hvalo in mu ponujal celo svojo bratovščino. Njega se je odkrižal Jurij z zabavljivim odgovorom: „Bratovščine Vaše se ne branim, ako bom pil potem jaz pri Vas, ne pa Vi pri meni". — Brez uspeha so se mu nastavljale tudi dekleta, in ne le kmetska.

Ko se je razvedelo, da ima Trampušev Jurij denarja kakor črepinj, je jela zahajati, ali to seveda le po naključju v najljubšo mu krčmo „pri Ocvirku" svetlolasa Klara, ki so jo smatrali še pred desetimi leti vsi mladeniči za tretjo krasotico v mestu. Njen zgled je posnemala naša stara znanka jezična doktorica Cizara. Prihramala je k Ocvirku v višnjevi, čisto novi opravi, ki se ji je zdela pred zrcalom navsomoč pristala in premagovalna. Kmalu za njo se je oglasila mršava talmi-gospodičina Hana, tista, ki so ji rekali nekateri „ta pusta", drugi pa pravilneje po slovensko „puščoba". Tudi zelenooka gospa Fani je trdila, da se tako ljubko vino kakor „pri Ocvirku" ne toči nikjer v

mestu in pred mestom. Prišumela je tja vsak pot v prastarem ali svilenem krilu. Ponosna Fani se nekdaj ni ozirala po kmetskih samcih, toda se je brzo otresla te gosposke mržnje, odkar ni hotel radi prečastitih njenih let noben gospod ž njo plesati ni v kazini ni v čitalnici. Ali trdina Jurija niso genile ni peče ni tiste „kofrnice", ki jih gospoda ne vem zakaj imenujejo „klobuki". Kadar ga je katera priljudno pozdravila, se je obrnil v stran, zakašljal, pljunil in zagodrnjal na pol glasno: „Ptice! — Skrb me je! — Fiii!" — Ženski spol se mu je zdel tako nevaren, da mu zakon ni prišel nikoli na misel. Da je dalj živel, dal bi se bil v tej reči morda kaj pogovoriti in omehčati. Ko se je že nekoliko naveličal enoličnega življenja novomeškega, je stisnil v roko popotno palico in mahnil čez Gorjance. Na hribu ga sreča dečko v zeleni suknjici in rdeči kapici in ga pozdravi samopašno: „Dober dan, Trampušev stric, kaj ne da jo režete proti Metliki?" Jurij se začudi, da ga fante pozna, pa ga vpraša, kdo je in kam ide? Dečko hiti: „Jaz sem Maliček, sin Kocanežin in torej tvoje žlahte. Namenil pa sem se v Podgorje k Šaletu, da se bova kaj zabavljala in smejala." Juriju stopijo lasje pokonci, šklepetaje z zobmi zajeclja: „Meni se zdi, da obtiči Šaletu tapot smeh v grlu. Ti greš gotovo zato k njemu, da ga zadaviš." Paglavec veli: „Ti ne znaš dobro pogajati. Taka kazen bi bila zanj preblaga. Bolelo bi ga samo en trenutek. Mati moja pa želi, da bi trpel nele hude, ampak tudi dolge bolečine. Naročila mi je torej, naj ga olupim. Skoro vsak človek hoče, da bi ga imeli ljudje za boljšega, nego je. Da bi ga ne spoznali si zaprede dušo v mrežo, da ji ne morejo videti pravih misli. Ti

mreži pravimo hinavščina. Veliki licemerci jo zavijajo v več takih nevidnih pajčevin. Šaletova, ki je prvak vseh hinavcev, je zadelana v štiridesetih! Te mreže mislim jaz z nje odmotati in potem ugledajo znanci resnično njeno podobo in začno Šaleta ravno tako sovražiti in prezirati, kakor ga zdaj spoštujejo. Splošno zaničevanje bo peklo, žgalo in razjedalo slavohlepnega malopridneža noč in dan, kakor da mu leži žarjavica v osrčju. Te muke utegnejo trajati več mesecev in let. Kocaneža si je izmislila po takem jako primerno in izdatno maščevanje.“ To rekši okrene Maliček na stransko pot, držečo v podgorsko bregovje, Jurij pa koraka dalje po veliki cesti. Ustavi se najprej v Metliki, kasneje je živel nekaj tednov tudi v Karlovcu. Godilo se mu je vse prav po volji, in ljudje so se mu priljubili precej prve dni. V Belokranjcih in Hrvatih je našel več resnosti, moštva in istinitega prijateljstva nego v bližnjih svojih rojakih. Tujim krajem pa se vendar nikakor ni mogel privaditi. Tožilo mu se je čimdalje močneje po prelepi Krški dolini in prisojnem Podgorju. Vrnivši se na Dolenjsko je stanoval v predmestni s krčmami blagoslovljeni Kandiji. Za življenje si je bil ustanovil že izdavnaj neka pravila, ki niso bila povse napačna. Jedel je dobro, ali nikoli preveč ali takih reči, ki bi bile škodile želodcu. Ob delavnikih je izpil vsak dan po pet do šest meric vina, v nedeljo si je eno ali dve privrgel. O velikih praznikih in svečanostih pa se na svojo nesrečo ni držal nobene določene mere. Svojega godu dan si je privoščil pet bokalov jakega hrvata in pripetilo mu se je to, kar že brez števila drugim pijanim in celo treznim ljudem. O mraku je zašel s ceste, se prekopicnil v Krko in utonil.

V njegovi mošnji se je dobilo toliko denarja, da so ga zagrebli prav lepo in spodobno. Smejali pa so se gr-demu mehurju, ki je bil prišit k malhi. Odparavši ga so izvadili šestico, mehur pa vrgli na cesto. Ugleda ga breška mamka Capudrovka, ki je prišla Jurija kropit. Nekoliko zvedljiva pobrska po njem z nogo in zapazi šestico. Komaj jo pobere, zasveti se v mehurju mesto nje druga šestica, za njo pa tretja, četrta, peta itd. Tako se odkrije ženi predragoceno svojstvo Jurijevega mehurja. Zavila ga je v robec in nesla domov. Bila je tako razburjena, da se je tresla kakor šiba. Od neskončne radosti se ji zarodi v glavi cel roj lepih in prijetnih misli. Dejala je sama v sebi: „Najprej moram si nametati iz mehurja toliko šestic, da si kupim karseleda krasen, gosposki klobuk. Ali mi bodo zavidale vse breške tercijalke in dijaške matere! Pa naj mi le, saj me bodo imale za kaj. Dičnemu našemu gostaču, dijurnistu Cviklju dam narediti frak od najdražjega sukna, pa kaj samo frak, vsega ga oblečem od nog do glave, mari mi je sto ali dveh sto goldinarjev! Hočem mu dokazati, da moja prijaznost ni dim nego zlata resnica. Zdaj, ko nisem več prazna, vem da se ne bo branil ženitve: preden preteče ta mesec, si bova mož in žena. Mlade mestne gizdavke bodo kar pokale od jeze, da dobim tako lepega gospoda. Cvikelj mora še danes odpovedati in pomoliti pod nos figo vražjemu doktorju, ki ga za beraško plačo mikasti, gnete in trpinči, kakor bi bil tovorna živina, ne pa olikan učenjak, ki ima več pameti v peti nego doktor v glavi. Ponagajati bo treba tudi tistemu ministru, ki Cviklju ni hotel podeliti službe, ki mu je šla bolj po pravici nego vsem pecirkom, šuftavtmanom, kan-

tolorjem in presendentarjem. Precej po poroki oddrdrava se na Dunaj pa bova korakala mogočno ob ministrovi palači ali bajti gori pa doli, gori pa doli, da se uveri, če ni brljav, lahko na svoje oči, da midva živiva dobro in po gosposko tudi brez njegove milosti in blagonaklonjenosti, ha, ha, ha!" To tiho govorjenje izpričuje, da je Kocanežin mehur prišel v last dvema človekoma, ki sta ga bila prav krvavo potrebna. Kako sta uživala svoje šestice bivši dijurnist Cvikelj in njega gospa, bivša Capudrovka, ne morem povedati, ker že veliko let ne prebivata na Dolenjskem. Kmalu po svojem prihodu z Dunaja, kamor sta se šla kazat njega prevzvišenosti (ekscelenciji) ministru Herbstu, sta se preselila na Primorsko med vrle čakavske Hrvate v toplo, brezveterno in rajsko Opatijo.

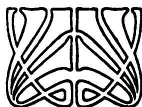
Šale se je jako obveselil Malička, ker mu je naznanil, da je trgovski pomočnik, ki skupljuje slive na drevju. Šla sta na vrt, na katerem so rasle same češplje, ki so bile to leto izredno polne. Pogodila sta se brez težave. Bodri dečko se je Šaletu brzo priljubil. Slanim, dasi precej nespodobnim njegovim burkam ni se mogel nasmejati. Čuditi se je pa moral tudi neopisni njegovi urnosti. Pokušaje slive plezal in skakal je po drevju spretneje in predrzneje od vsake veverice. Ko je zazvonilo poldne, je začel tekati okoli Šaleta opominjaje ga, naj gleda pozorno, pa bo videl, da priteče okoli njega štiridesetkrat še preden odzvoni. Radovedni Šale šteje pazno. Da treba moliti, se ni niti domislil in ta nemarnost ga je pogubila. Maliček je tekal in tekal. Prišedši okoli Šaleta je odvil z njega vsak pot po eno mrežo in preden je odzvonilo poldne, je odlupil vseh štirideset pajčevin, ki so zakrivale nje-

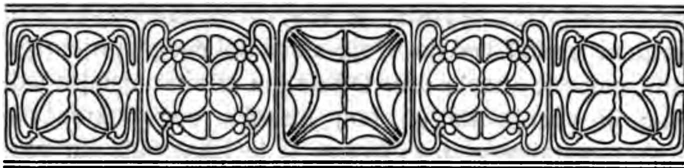
govo duševno grdobo in zavrženost. Dogotovivši posel, ki je radi njega prišel, se je zagrohotal zaničljivo in izginil, kakor bi se bil v zemljo vdrl. Osupli Šale odide domov. Spotoma sreča več dobrih znancev, ki so ga pa gledali vsi strašno pisano. Ko jih pozdravi, niso mu hoteli odzdraviti. Na kosilo je bil povabil nekoliko prijateljev, ali pričakoval jih je zaman. Bili so se napotili k njemu in prišli, ko je poldne zvonilo, že v vežo, tam so se pa premislili in obrnili. Šale se skoro uveri, da ga nihče več ne čisla in ne mara. Kjerkoli se je pokazal, so pljuvali in bežali od njega kakor od kužnega bolnika. Vprašal je nekatere bivše mu prijatelje, zakaj so se tako izpremenili? Odgovorili so mu s srditim obrazom in mrkim pogledom: „Zato, ker smo te spoznali.“ Da, ljudje so ga zdaj poznali, pa so se kar prekriževali in sklepali roke in se čudili svoji slepoti, da so mu mogli toliko let verjeti in zaupati. Mesto nekdanjih prikupljivih svojstev so videli v njegovem srcu peklensko zlobo, negnusno lažljivost, zvijačnost, napuh, sebičnost, zavist, lakomnost. Odkritosrčnost in dobrodušnost sta mu rabili za ličino, za katero mu se je skrivala strupena potuhnenost, ki je prežala noč in dan, da bi škodila rojakom z besedo in dejanjem. Kakor bi trenil, se je zdaj razkadila vsa njegova gostoljubnost. On je sprejemal rad samo velikaše in bogatine, od katerih se je nadejal mastnega povračila ali kake odlike; vse druge prihodnike pa je imenoval lačne berače, ki dohajajo k njemu, da bi se zastonj nažrli in nalokali. Sladkal se je tudi njim, ker je bil lačen časti in hvale vsakega človeka, še bolj pa zato, ker se je bal, ko bi jim pokazal svojo nejevoljo, da ga bodo opravljali in raznašali. Šale je poznal pri-

jateljstvo le po imenu. Ljubil je iskreno samo sebe, drugega pa nikoli nikogar, niti žene in otrok svojih. Uradniku Rogaču se je tako primilil s hinavsko svojo prijaznostjo, da bi bil dal zanj kri in življenje svoje, zdaj pa je zvedel novico, da je vabil neprenehoma k sebi njega in lepo njegovo gospo radi nje, da bi mu jo zmotil in izneveril! Vsem znancem, ki so ga smatrali za prijatelja, se je za hrbtom rogal in jih razglašal, če ne za kaj hujšega, vsaj za bedake in šušmarje, ako pa so popili le eno kapljico njegovega vina, pa tudi za strašne pijance, čeprav nekaterih ni videl nikoli pijanih. Že odnekdaj se ga je držala navada, da je proti včerajšnjim gostom obrekoval predvčerajšnje, proti današnjim včerajšnje itd. Nobena reč na svetu ni Šaleta tako veselila, kakor to, če je mogel snesti komu poštenje. Brez vzroka in razloga je očital najvzornejšim poštenjakom sleparstvo, prešestovanje, kradljivost. Najboljšim rodoljubom je podtikal tajno zavezo z našimi nasprotniki in nasprotnicami, pobožni kristijani so mu bili licemerci in skrivni grešniki, vsi dobrovoljci pa bogokletniki in razuzdanci. Šale je spadal resda k narodni stranki, zapisal se je bil v razna slovenska društva, kričal je: „živio!“, prepeval: „S Črne gore do Urala“ itd., ali v narodni tabor ga ni privedlo srce in uverjenje, nego sila javnega mnenja, lakomnost časti in še razni zunanji nagibi. Da je svoj narod izdal, ne bi bil hotel občevati ž njim noben vrstnik, noben duhovnik, noben veljak, noben izobražen domačin tega okraja. Narodne zavode je podpiral Šale na videz jako darežljivo in požrtvovalno, skrivaj pa jim je umikal dohodke, kolikor je le mogel: marsikak goldinar, ki je bil njim namenjen, je zastal v njegovem

žepu! Kadar se je zamešal med odpadnike, je obžaloval svojo usodo, da živi v takih razmerah in prilikah, *da mora tuliti s slovenskimi volkovi*. Šale ni imel sovražnikov radi svoje brezznačajnosti. Pogovarjaje se z nemškutarji je potrjal in odobraval vse njih klevete, laži in krivice. Če so bili o volitvah premagani, jih je prišel tolažit: „Danes smo zmagali mi, ali komaj, komaj! Čast komur gre čast, borili ste se hrabro. Jaz bi stavil svojo glavo, da bo drugi pot sreča na vaši strani. Pa saj je to tudi naravno, kajti je v vašem taboru boljši ustroj, več razumnosti, več značaja, več poštenja" itd. Obleko in druge reči je kupoval Šale vedno od najstrastnejših naših sovražnikov in svojo hčer je dal učit nemškemu petju; slovenske pesmi so se mu zdele zanjo nepotrebne. Slovenskih bukev ni niti sam prebiral, niti ni opominjal na to svojih otrok. Kdo bi se čudil, da takovega „rodoljuba" ni črtil noben protivnik slovenske narodnosti! Šaletovi dovtipi so prej izredno kratkočasili vsako domačo družbo, zdaj pa so se pristudili vsem ljudem, in po pravici, kajti so žalili skoraj brez izimka dostojanstvo in poštenje bližnjiku. Oponašal je govorjenje in vedenje svojih prijateljev, rogal se njih duševnim in telesnim slabostim, izmišljal si o njih vsakovrstne smešne napake in posebnosti: to je bila vsa nekdaj toliko hvalisana šaljivost tega podlega človeka. Vsi so se sramovali zdaj samih sebe, da so mogli ploskati takovim brezdušnim zabavljicam. Šaletu ni ostal noben človek več dober, zvest in privržen, niti v svoji hiši ne. Ženi se je primrzil, ker jo je varal, otroci pa se niso brigali zanj, ker jih je vzgajal brezumno in zanikarno, brez vere in strahu božjega. Maliček je uganil, da ga bo žgalo splošno zaničevanje

kakor žarjavica. Zavidal je zdaj poslednjemu beraču, kajti ni učakal več do svoje smrti nobenega prijetnega dne, nobene vesele ure. Dišala mu ni niti najslajša jed, noč in spanje sta ga bolj utrudila nego okrepčala. Kakor marsikateri izgubljenec si je iskal tudi on razvedrila in tolažbe v vinu, ki ga je pa še silneje oslabilo in zbegalo. Često je divjal in besnel kakor gorska zver. Ker je svoje dolžnosti povse zanemarjal, odstavilo ga je glavarstvo in dalo njegovo službo sposobnejšemu možu. Ta udarec je Šaleta popolnoma potrl: truplo mu je začelo brzo hirati, tresti se in sušiti, duh pa blesti in bebiti. Umrl je neobžalovan, nihče se ga ni prijazno spominjal, nobena solza ni kanila na njegov grob. Stara Kocaneža pa je v svojem brlogu ukala, pela in poskakovala od peklenskega veselja, da se ji je pogodila tako strašna in tako sladka osveta.

Vinska modrost.

Nekje sem bral, da uči modroslovje, kaj je kaka reč, kakova je in zakaj je taka in ne drugačna. Tudi vinska modrost nam razlaga, kaj je vino, kakova svojstva ima in zakaj je tako, kakršno je.

I. Poglavje.

Zgodovina.

1. Dobri angeli so svoje uporne, Bogu nezveste tovariše premagali in jih preganjali tja do gorečega pekla. Strašna vročina, ki je puhtela iz njega, jih je prevzela, užejala in oslabila, da so komaj gibali. Bog se je svojih prijateljev usmilil in jim ustvaril, da so se okrepčali, vino. Kako sladka je bila ta nebeška pijača, ne moremo si niti misliti, nikar z besedo dopovedati. V nje spomin govorimo še dandanašnji, kadar hočemo kako vino pohvaliti, da je bolje od vsakega drugega: Ta kapljica je taka, da bi jo angelci pili.

2. V raju je imel naš prvi oče Adam vsako dobroto in torej tudi vino. Trpeti mu ni bilo treba zanje

nič. Cedilo se je iz grozdja kar samo popolnem zrelo in omlajeno in teklo v prelepo marmornato korito, ki je bilo razpeljano po vsem raju. Zajel in pil ga je tedaj, kjerkoli mu je prišlo na misel. Menda se spominjajo tega vinskega studenca naši Dolenjci, ki se pogovarjajo tako radi, kaj bi bilo, ko bi se izpremenila njihova Krka v vino. Slišal sem sivolase in plešaste starce, da so, gledaje vanjo, globoko vzdihovali: Žalostna naša Krka! Zakaj nam ne nosiš mesto mehke in mlakužaste vode, preljubo žlahtno vince? Koliko lepih denarcev bi nam prinesli zanje bogati Gorenjci in oh, koliko bi ga lahko popili tudi mi sami!

3. Enkrat se je Adam vina preveč nacedil, kar ga je tako unelo in ujunačilo, da se je šel z bikom bost. Bik je bil že takrat hodoben debeloglavec, pa je Adama nasadil na roge in mu izdrl rebro. Bogu se je revež smilil. Pobral je rebro in ustvaril iz njega Evo, da bi svojega moža, kadar bi se zopet preveč napil, lepo spat spravila in ga varovala neumnosti in nesreče.

4. Ker so naši prvi roditelji grešili, jih je zapodil angel iz raja. Ko je bežal Adam mimo vinske trte, storilo se mu je milo, da bo moral živeti zanaprej brez njenega sadu. Bliskoma jo je izruval in tekel ž njo proti vratom, ki so se zdajci zaprla za njim in njegovo ženo. Izgubil je za vse veke blaženi raj, ali srečno je unesel iz njega tolažilo, ki nam olajšuje in odganja tako uspešno vse težave in bridkosti pozemeljskega življenja.

5. Adam in Eva sta životarila ob potu in žuljih tako sirotno, da bi bila gotovo od žalosti umrla, ko bi

bila mislila na svojo nekdanjo srečo, katero sta tako po neumnem zapravila. Vedno usmiljeni nebeški oče vzel jima je torej spomin, da nista nič vedela, kako dobro se jima je godilo. Adam je čisto pozabil, kako prijetno je bilo vino in zakaj je ugrabil trto. Radoveden jo je usadil in ko je grozdje zacvetelo in tako lepo zadišalo, mislil je, da ni mogel prebiti brez nje radi tega neskončno nežnega, milega in sladkega duha. Eva je potrgala cvetje in dejala doma v lonček, da bi ga hodila s svojo rodovino duhat. Kakor dajo naša dekleta fantom žlahtni šipek, dišec in rožmarin, dajale so Evine hčere, vnuke in pravnuke svojim ljubčkom cvetoče grozdje. Ker so jih ljubile tako prisrčno, prinesle so jim vsak cvet, katerega so dobile. Grozdje ni moglo po takem nikoli dozoreti in vino je ostalo človeškemu rodu neznano veliko, veliko sto let — od očaka Adama do splošnega potopa in očaka Noeta.

6. Na paši je zapazil Noe, da hodi kozel nekaj v skalovje zobat in da je vselej, kadar se je odtam vrnil, nenavadno veselo poskakoval in se objestno šalil in bodel z drugo drobnico. Šel je gledat in našel med pečinami obilo sočnega grozdja. V zavetju je lahko dozorelo, ker dekleta niso vedela zanje. Noe se je nazobal in se neizrečeno veselil, da je zasledil tako žlahten sad. Naredil je na prisojni gorici vinograd in zobal z rodovino grozdje; kar niso mogli pojesti, pa je stlačil in pridelal mošt, iz katerega se je naredilo vino. Ker mu še ni poznal moči, ga je premagalo in omamilo, da se je zvrnil. Tudi njegova žena ga je pokusila, ali zdelo se jej je tako kiselo, da ga ni marala piti. Pijanemu očetu se je en sin glasno rogal in smejal. Tudi Noetovka je bila na moža nejevoljna, pa je vzela

nož in mu porezala vse trte. Drugo leto so odgnale še lepše in rodila mnogo boljše vino, katero je srkala vslast tudi ona sama. Pred smrtjo je dal Noe vinograd svojima dobrima sinovima, ki sta ga vedno spoštovala; Kam, ki ga je zasramoval, ni dobil ne ene trte. To ga je silno razkačilo. Ko sta šla brata nekam od doma, pognal jima je v vinograd svoje prasce, da bi ga pokončali. Prasci so razrili in prerahlali vso zemljo okoli trt, kar jim je neizmerno koristilo. Gospodarja sta namečkala toliko vina, da nista vedela, kam bi ga spravila in bilo je sladko, da so se kar usta sprijemala.

Ta povest nas uči, da je bil pravi začetnik vinstvu smrdljivi kozel, in da so iznašli dve poglavitni potrebi in deli v vsakem vinogradu: rez in kop baba in prasci. To je uzrok, da so vinski bratci izvečine babjaki in dostikrat prav po kozlovsko pohotni nečistniki. Odtod tudi prihaja, da se valjajo pijanci tako pogostem po blatu in lužah, kakor da so svinje ne pa po božji podobi ustvarjeni in s pametjo obdarjeni ljudje in kristjani.

7. Skrivnostno omotico, kateri pravimo pijanost, nam je razložil že pred več leti prav dobro dr. V. Z. Njegova pripovedka ima v narodu dosta žlahtnic. Jaz bom opisal prigodbo tako, kakor se zdi najbolj verjetna našim Podgorcem, ki so v takih rečeh stari strokovnjaki in zvedenci.

Dokler Noe ni poznal vina, je pil samo vodo. V vodi so se redile že odnekdaj žabe. Žabe so bile torej tudi v Noetovem trebuhu. Ko je začel vino piti, se jim je studila nova mokrota, ki je imela tako težek in zopern duh. Jele so se nemirno in plaho zaganjati sem-

tertja po želodcu. Ena, ki je bila morda najbolj nežna in lišpava, ni mogla več prebiti v tej plaži, pa je pobegnila skoz požiralnik v glavo in potrkala na vrata lepega hramčka, v katerem je prebivala božja deklica Pamet. Pamet, ki je bila jako gostoljubna gospodična, je odprla žabi in se začela z bodro živalco prav živo in prijetno razgovarjati in kratkočasiti. Obe sta bili ena z drugo popolnem zadovoljni. Isti čas je čutil tudi Noe tako veselje s svojem srcu, kakršnega še nikoli ne, kar je bil na svetn. Iznova si je natočil polič in ga izpraznil. Zdaj pobegne v glavo druga žaba, tudi njej je Pamet radovoljno odprla. Potrdil se je starodavni pregovor: tri ženske, cel semenj. Pamet se ni mogla nasmejati žabama, ki sta glasno in radostno prepevali: Le ga, le ga! Tudi Noe, ki je bil srečen in presrečen, ju je slišal in jima odgovoril: Ga pa bom, dober svet se ne sme nikoli prezirati. Vriskaje in prepevaje si je napolnil tretji polič. Še preden ga je polokal, mu je pribežala v glavo tretja žaba. Potrpežljiva Pamet jej je odprla, ali ne baš rada, ker je bilo v hramčku jako malo prostora in ni ljubila velike in šumne druščine. Samopašne žabe se je zdaj, ko jih je bilo toliko, niso dosti bale. Vedno so hotele vse tri obenem govoriti in ena drugo prekričati. Kmalu so se jele tudi brcati, pahati in pretepati. Pamet jih je pogovarjala in krotila, ali je malo pomoglo. Za hip so se pomirile, objemale in poljubovale, ali kakor bi trenil, skočile so zopet brez vzroka ena v drugo in se začele gristi in suvati. Z njimi vred je tudi oče Noe tako burno rogovil in razsajal, da ga žena ni mogla lahko potolažiti. Nekaj časa jo je strastno pritiskal k srcu in jo božal, grlil in poljubljal, da mu je prejšnjo nerod-

nost že skoraj popolnem oprostila. Komaj pa jo je ublažil, jel jo je zopet karati in zdajati in naposled se jej je celo zagrozil, da jo bo obunkal, če ne bo molčala. Ko je načel četrti polič in ga izlival curkoma v želodec, je pobegnila odtod četrta žaba. da je ne bi gnusna poplava zadušila. Pamet jej ni hotela odpreti. Poleg hrvaškega pregovora: „Sila Boga ne moli", prilomastila je v hramček tudi brez dovoljenja. Ker je bil za pet osob pretesen, se je vnel strašen hrup, pretep in polom. Žabe so vrgle najprej Pamet iz hrama, potem pa so vse, kar je bilo v njem, raztrgale, potrle in porazbile. Naposled so se jele klati in daviti med sabo, dokler so vse upehane in izranjene napol mrtve pocepale in umolknile. Kar so delale žabe, je delal pijani Noe, dokler se je zgrudil na isti način tudi on in zaspal. V spanju mu je vino izhlapelo in žabe, ki so se sčasoma zopet zavedele, so se preselile nazaj v svojo domovino. Po njihovem odhodu se je vrnila Pamet v svoj hramček, ali o joj, kako grdo je bil razdejan in opustošen! Niti najmanjša stvarca ni ostala v njem cela in nepohabljena. Vsak drug bi bil obupal in rekel, da te kvare ni moči popraviti. Ali Pamet je bistroumna umetnica in spretna delavka, ki se ne ustraši nobenega posla in truda. Najprej je pomila in požuljila pod, preslikala stene in si ulila (za vsako gospodično preimenitno reč!) ogledalce. Potem je trebalo tesati, strugati presti, tkati, šivati, plesati, vezti in še marsikaj drugega. Delo se je tako čudovito pospešilo, da je bila še tisti dan popoldne nova oprava dogotovljena. Ko se je Noe iz težkega spanja prebudil, ga je bolela glava; ves život mu je bil potrt, duh pa tako čmeren, da mu se ni ljubilo niti govoriti. Ko pa je Pamet svoj hram-

ček zopet uredila in prenovila, odlagnilo mu je, kakor bi odrezal. Truplo in duša sta mu brzo okrevala; z boleznijo je prešla tudi otožnost. Hudo žejo, ki mu je sušila grlo, je potolažil peti poliček, s katerim si je postregel po srečno prebiti nadlogi.

Kar je doživel Noe, se dogaja prijateljem vinske kapljice še dandanašnji. Za merilo te pijače rabi naš narod že odnekdaj žabe. Ena razveseli srce in ne škodi niti duhu niti telesu: noben pameten človek je ne zameri in ne očita. Tudi dve se opraščata, ako zalezeta v glavo prav poredkoma. Tri so že čez dovoljeno mero, ali na svatbah in ob drugih velikih svečanostih in godiščih se jim ni moči vselej ubraniti: če niso preveč hudomušne, jih ljudje ne sodijo baš strogo, dobrega glasu in poštenja ne vzamejo. Za štiri žabe pa ni nobenega izgovora. Ker človeka poživinijo, smatrajo se po pravici za greh, grdobo in sramoto. Nesreča, da jih ujame, se primeri lahko tudi modrijanu, ali se ne bo z njimi ponašal, nego se sramoval in zanaprej takih prilik ogibal.

8. Vino je učeno. Človeka domisli kdaj takih reči, o katerih se mu treznemu niti ne sanja. Pri bokalu znajo Slovenci hrvaško, nemško, talijansko, pretresajo duhovito skrivnostne besede sv. pisma, ugibljejo težke matematične probleme. Tudi Noetu se je um čudno razjasnil in izbistril o prvem pridelku iz vinograda. Premišljujoč pota in načine, kako bi si olajšal in polepšal trudapolno življenje svoje, je izumel črke in pisanje, ki je bilo dotakrat ljudem povsem neznano. Vesel in oduševljen je hotel novo umetnost poskusiti in zapisati stavek: Meni se danes prav dobro godi.

Mesto papirja je rabil cesto, mesto črnila cestni prah, mesto peresa svoje noge. Šel je naravnost štiri korake naprej, potem dva nekoliko vstran, nazaj pa zopet dva nekoliko desno naprej, in slednjič štiri naravnost nazaj. Tako je narisal popolnem pravilno prvo črko svojega stavka, veliki M. Po nesreči pa je nastopil takrat zanj tisti usodni trenutek, da se je moral zrušiti. Leže na tleh ni mogel seveda nič več pisati, tudi je kmalu potem zaspal in zasmrčal. Ko se je zopet iztreznil, so mu izginile črke iz glave, kakor bi jih nikoli ne bil poznal. Ali njegovo slavno izumenje ni ostalo brez sledu in spomina. Veliki M pišejo pijanci prav pridno po cestah še dandanašnji. Ta črka je torej med vsemi najstarejša in edina, o kateri se ve čisto za gotovo, kdo jo je prvi izumel in zapisal.

9. Kdaj in kako se je upijanil prvikrat človek, smo slišali. Zdaj moram še opisati, s kakim nasledkom so zaželele vina naše domače živali: pes, krava in konj.

Čuvaj se je v krčmi prav dobro gostil. Dobil je kruha, kosti in mesa, da mu je ostajalo. Jako čudno pa se mu je zdelo, zakaj mu gospodar, ki ga je tako rad imel, ni ponudil nikoli vina. Videl je vsak dan, kako vslast ga pijo ljudje, pa je sodil po pravici, da ta pijača nemore biti ogabna. Česar mu niso privoščili domačini, poiskal si je sam. Šel je v odprto klet in jel srkati iz sklede, ki je stala pod pipo. Fi! vino je bilo kislo in zoprno, da ga je streslo. Dejal je: Prvi pot nisem dobro pogodil, ali kar so pustili pivci v kupicah, bo gotovo kaj boljšega. Če je dišalo ljudem, ne bo smrdelo niti psu. Pokusil je zaporedoma ostanek za

ostankom, ali našel je vseh v kupicah tako kislico, kakor je bila v skledi. Čuvaj se zamisli in veli: V tej pijači mora biti neka skrivnost. Sladka je gotovo, ker bi je drugače ljudje ne pili in ne hvalili. Vidi se, da je jaz ne znam prav srkati. Treba mi je paziti, da umetnost zasledim. Jel je bistro gledati, kaj pivci delajo, in jih pridno posnemati. Pili so ga rajši popoldne nego dopoldne. Pokusil ga je tudi on popoldne: sladkosti ni našel v njem nobene. Največ jih je prihajalo v krčmo v nedeljo in druge praznike ali pa, kadar je bil v obližju kak semenj ali cerkven shod. Take dni ga je srknil vselej tudi Čuvaj, ali se mu ni hotelo nič zboljšati. Kakor gostje je sedel večkrat za mizo pa si nataknil na uho gospodarjevo kapo, v gobec dejal kosec smodke, tolkel s šapo po mizi, raztezal se po klopi, naslanjal se na to in drugo stran, ali vse te in še mnoge druge človeške navade mu niso nič pomogle, čisto nič: vino je ostalo kislo in zoprno. Zapazil je, da ga pijo najbolj z veseljem, kadar jih je veliko društvo in se hrupno pomenkujejo, zmerjajo in prepevajo. Tudi on je povabil vse svoje tovariše iz obližja, pa jih posadil za mizo in začel ž njimi na vse grlo lajati in zavijati, ali vino se je gnusilo vsej druščini, soglasno je izrekla sodbo, da taka čobodra ni za pse. Čuvaj je hotel še enkrat poskusiti. Kadar so prišli fantje pit s svojimi dekleti, so ga podirali tako hlastno, da jim je moral krčmar neprenehoma po drugo hoditi in so bili vsi tako srečni in veseli, da bi bili najrajši ves dan in vso noč tako skupaj ostali. Ni mogoče, da bi jih ugrel in odušević kak cviček. Čuvaj je bil uverjen, da dobi vino slast, ako se pije z ljubico. Šel je po sosedovo Kodrico, svojo milico, pa sedel ž njo za mizo

in jej začel nazdravljati. Zaman! Tudi ta poskušnja mu je izpodletela; niti pri Kodrici ni bilo vino ne za sled boljše nego druge krati. Dejal je: Ljudem se je zmešalo, da se jim ljubi taka zelnica. Povzdignil je visoko sprednjo desno šapo in se svečano zaklel, da ne bo vina nikoli več pokusil in ga niti pogledal. Ali zgodovina nam je ohranila resnično poročilo, da Čuvaj ni ostal zvest svoji prisegi. Še tisti teden ga je zaželel in šel srkat pod pipo. Pokušaje ga, bil se mu je privadil, da ni mogel več prebiti brez njega. Vsak mesec ga je več popil, zdelo se mu je čimdalje boljše in preden je preteklo leto, se je čudil in smejal sam sebi, da je imenoval to žlahtno pijačo kislico in zelnico. Modri možje trdijo, da se ga nauči tudi človek pokušaje in polagoma piti, dokler postane s Čuvajem vred pijanec in izgubljenec.

10. Sivka je zagodrnjala na gospodinjo: Jaz ti dajem vsak dan pet majolik mleka, ti pa si tako nehvaležna, da mi nikoli ne prineseš druge pijače nego prazno vodo. Vina, ki ga vedno sama tako rada čivkaš, se ti zdi škoda. Žena se zasmeje: Kdo pa je vedel, da hodi tudi tebi na misel. Da ne boš huda, grem ti precej ponj, Bog ti ga blagoslovi! Natočila ji ga je polno skledico in postavila v jasli. Krava se pa zadere: Če ga nisem več vredna, odnesi še ta požirek! Vodo dobivam v keblu, tudi vina mi daj poln kebel ali pa nič. Gospodinja je zmajala z glavo, ali da ne bi Sivke razžalila, izpolni ji voljo. Krava se nagne in izprazni kebel. Nasledki so se kmalu pokazali. Jela je strašno brcati, rogoviliti in blazneti. Odtrgala se je od jasel in divjala na plan. Tam je pobodla vsako živo in mrtvo stvar, potem pa se zvrnila vznak, pomolila jezik

z gobca in vse štiri noge od sebe in začela izbulivši zakrvavljene oči navsomoč grdo mukati, ruliti, tuliti in rigati. Ljudje in živali so pljuvali nanjo, gledaje tako nakazno grdobo. Takrat se je porodil pregovor: „Pijan kakor krava". Ali vsi ljudje niso imeli pravice rogati se Sivki. Ona se je osramotila samo enkrat, pozneje ni vina nikoli več zaželela in prosila. O pijancu pa so trdili z dobrim razlogom modrijani vseh vekov in narodov: da se takrat izpreobrne, kadar se v jamo zvrne.

11. Vranec je bil razumen in isker konj, ljubimec svojega gospodarja, ki mu je usipal rad najlepšega ovsa, kolikor ga je pozobati mogel. Na hrano se ni nikdar nič potožil, domislil se pa je, da dobiva premalo vina. Kadar je ostal doma, se je moral zadovoljiti s samo vodo. Na dolgem potu ali ob težkem delu mu je prinesel gospodar kdaj tudi merico vina, da si je komaj grlo zmočil. Vranca je to jezilo, začel mu je očitati skopost in nehvaležnost. Dejal je: Ljudje so tako veseli, kadar se ga nasrkajo! Tudi jaz bi bil rad vsaj enkrat v svojem življenji popolnem srečen. Prinesi mi ga toliko, da ga bom dosti imel, saj te ne bom nikoli več nadlegoval. Gospodar, dober mož, veli: Ker mi služiš zmerom zvesto in po volji, bi bilo zame prav grdo, da ti te male prošnje ne uslišim. Prinesel je polno vedro in ga postavil predenj. Vranec ga hlastno požre in se upijani. Kakor drugim pijancem, zmešalo se je tudi njemu. Zarezgetal je veselo: Zdaj vidim, da me imaš res rad, ali še veliko bolj očitno bi mi dokazal svojo ljubezen, da me vzameš k sebi na voz. Krasno bi bilo videti dva taka korenjaka, kakor sva midva, enega poleg drugega. Pa tudi to bi mi neizrečno

dobro delo, da bi mi zavidali vsi moji tovariši sreči in slavi. Gospodar je ljubil šale in mu izpolnil tudi to željo. Z njegovo pomočjo se je skobacal k njemu na voz in dva čila in močna Belca sta zadrdrala ž njima na sprehod. Kmalu so ju začeti srečavati razni konji iz vasi, ki so peljali poljske pridelke domov. Vsi so se zgrozili, zagledavši Vranca na vozu in se jeli rogati: Fej te bodi, kaka gnusna crkovina! Velik bahač je bil mlinarjev Vranec. Gospodar ga je krmil bolje nego sebe, zdaj ga pa vleče na pogreb h konjedercu! Te besede niso Vranca nič razžalile, še veselil se jih je in se režal zadovoljno: Znanci zabavljajo, ker so mi nevoščljivi. Voz dojde tudi Mesarjev Šarec, njegov najboljši prijatelj. Tudi on si je mislil, da pelje gospodar cerknenega Vranca h konjedercu in je začel bridko jokati in žalovati. Vranec se zagrohota in veli: Prismoda! le poglej, da sem živ. Z gospodarjem se peljem zato, da pokažem sosednim kljusam, kako me ljubi in časti in da sem več vreden, nego vse one skupaj s tabo vred. Modri Šarec globoko vzdihne: Bog se usmili, da sem moral učakati tako sramoto. Dozdaj so nas imeli ljudje za najbolj bistroumne živali na svetu. Dostikrat sem slišal, da smo pametnejši od marsikaterega človeka. Odslej pa vem, da jim bomo rabili za sramoten pregovor. Kadar bodo hoteli očitati komu kako prav veliko budalost in nezmiselnost, poreko brez dvojbe: Poglejte ga no, ta brglez je neumen kakor konj. — Prerokovanje prebrisanega Šarca se je izpolnilo.

12. Ko je prebil Kristus svoj štiridesetdanski post, je hotel zapustiti puščavo, ali dolgo stradanje ga je

tako oslabilo, da se je komaj premikal in začel že omedlevati. Trta, ki je rasla v samotnem skalovju, je videla to trpljenje in Kristus se ji je smilil. Ponudila mu je svoje grozdje, da se okrepča. Kristus si je utolažil ž njim žejo in lakoto, blagoslovil trto in ji obljubil večnost. V nebeškem raju ne bo nobenega pozemeljskega drevesa in zelišča, za edino vinsko trto se ve, da bo zelenela, rasla in rodila svoj žlahtni sad tudi na onem svetu v spomin in nagrado, da je otela božjega sina iz smrtnih težav in bolečin.

13. Kristus in sv. Peter sta prišla o poletni soparici k ubogemu kmetiču in prosila daru. Usmiljeni mož jima veli: Kruha ali kakega drugega založka vama ne morem dati, ker ga sam nimam, ali prinesel vama bom kozarec dobre vode iz domačega vodnjaka, da si ugasita žejo, ki je hujša od lakote. Za povračilo mu blagoslovi Kristus vodnjak in izpremeni vodo v najboljše vino. Revež je začel krčmariti in bogateti. Kristus in sv. Peter prideta zopet k njemu v podobi starih romarjev in ga prosita požirka vina. Krčmarja pa je bil denar napuhnil in ga tako utrdil proti siromakom, da se zadere nanju: Ako sta žejna, napijta se one-le mlake. Če tekne koristnim kravam, bo dobra tudi za tako malopridne vlačugarje, kakor sta vidva. Kristus vzame rupi svoj blagoslov, vino v nji se izpremeni v mlakužasto vodo, ki se je gnusila ljudem in živalim. Trdosrčnemu kmetiču ni zalegel dosti strženi denar, kmalu je bil bolj siroten nego prej, ker ni imel na svojem zemljišču niti zdrave vode. Takrat je izustil Kristus ostro besedo, da bo zapustila sreča vsako krčmo, ki ne bo usmiljena proti ubogim. Za slabotnega starca in bolnega reveža ni noben dar toliko vreden kakor kupica dobrega vina.

Kdor jima ž njim postreže, se sme nadejati božje milosti na tem in na onem svetu.

14. Ljudje so sezidali lepo cerkev in dejali zadovoljno: Tukaj bomo odslej Boga častili. Hudič postavi poleg cerkve krčmo in veli: Tukaj pa mene.

15. Potikaje se po svetu je prišel hudič h kmetu, ki ga ni poznal in ga pogostil prav dobro z jedjo in vinom. Hudič ga vpraša, koliko mu je dolžan. Kmet pravi: Nič. Če sem storil kaj dobrega, bo mi že Bog povrnil. Hudič se namrdne in veli: Takih besed ne morem slišati, povračilo ti bom dal jaz sam. Na, tu imaš patent za krčmo. Če boš točil pošteno, ne čaka te mnogo dobička. Če boš pivce slepariI, pa obogatiš gotovo v desetih letih in morebiti še prej. Kmet vzame patent in naredi krčmo. Ker te pravice ni imel nobeden drug kakor on, so dohajali pit od vseh strani: podnevi in tudi ponoči se je vse trlo veselih gostov. Odkraja je krčmaril pošteno, ko pa je videl, da mu ostaja le malo dobička, je začel vlivati v vino vodo. Zdaj si je hitro opomogel. Preden je preteklo deset let, so ga šteli za prvega bogatina v vsi deželi, hudiči pa za najboljšega svojega prijatelja na zemlji. Po smrti so prišli po njegovo dušo vsi s svojim Luciferom vred in jo odnesli z veliko slavnostjo na dno pekla. Ista čast je doletela pozneje vsakega krčmarja, ki je prodajal vodo za vino.

16. Jako priden kmetič je delal in delal, da bi se izkopal iz revščine, ali ves trud mu je ostal jalov in brezuspešen. V ti stiski je poklical hudiča, da bi mu pomogel. Hudič pride in veli: Priskrbel ti bom sod

žlahtnega vina, ki se ne bo nikoli izpraznil. Tekel bo brez presledka do tvoje smrti. Napravi si krčmo in toči vsakemu pivcu pol vina pol vode. Moja pijača je tako močna, da ne bo nihče zapazil, da jo krščuješ. Obogatel boš prav hitro. Ali to se ve, da ti čarobnega soda ne morem darovati. Za plačo mi boš dal po smrti svojo dušo. Verjemi mi, da ti jo bom položil v najgorkejšo posteljo, ki se dobi v našem preljubem peklu. Povej, če si zadovoljen? Kmet odgovori ves ginen: Kako bi mi prelepa tvoja ponudba ne bila všeč! Na tako dobrega in resničnega prijatelja, kakor si mi ti, nisem se še nikoli nameril, kar sem na svetu. Ali, bratec dragi, moraš mi vsekako obljubiti, da boš hodil tudi ti k meni pit, ker bi mi se prehudo tožilo brez tebe. Hudič mu to radovoljno obljubi. Opomnivši ga še enkrat, da ne sme prinesti nikomur vina brez vode, odide in mu privali še tisti večer svoj čudoviti, neizcrpni sod vina. Drugi dan je jel kmetič krčmariti. Pivci so hvalili venglas njegovo vino, dasi je prilil vsakemu polovico vode. Vino jim je računal, vodo pa dajal zastonj. Po takem se je pilo pri njem nele bolje, ampak tudi mnogo ceneje nego v drugih krčmah. Imel je zmerom toliko gostov, da ni mogel vsem postreči. Kadar je prišel hudič, mu je natočil čistega vina, v katerem ni bilo ne kaplje vode. Hudič ga je srkal vslast, ne sluteč krčmarjeve zvijače. Kmetič je kmalu silno obogatel in živel veselo in brez skrbi za svojo dušo. V svoji obilnosti ni pozabil cerkve in revežev in je ostal vedno ponižen, krotak in prijazen proti vsakemu človeku, da ni imel nobenega sovražnika, ki bi mu bil zavidal in želel kake nesreče. Po prav lahki smrti je stopil pred sv. Mihela, ki težka grehe in dobra dela

in sodi duše, ter mu razložil vse natanko, kako je živel in krčmaril. Sv. Mihel ne najde v njem nikakega smrtnega greha in mu poda svojo mogočno roko. Takrat se oglasi hudič in zahteva poleg dogovora krčmarjevo dušo. Sv. Mihel pa ga zavrne srdito: Ne blebetaj tako neumno! Mož ni točil vsakemu pivcu pol vina pol vode, kakor sta se bila zmenila. Ti si pil pri njem vselej čisto kapljico. Če si hotel, da bi mešal vino samo ljudem, tebi pa nosil nepopačenega, moral bi to razločno povedati, ko sta se pogajala, česar pa nisi storil. Vajin dogovor si tedaj sam prestopil in mu vzel veljavo. Drugim gostom je dajal krčmar resda pijačo, v kateri je bilo komaj pol vina, ali jim ni zaračunil nikoli ne krajcarja za vodo. S tem ni škodil ne svoji duši ne pivcem. Njim je še prav veliko koristil. ker jih je obvaroval greha, da se niso mogli upijaniti. Kdor hoče ugrabiti človeku dušo, mora biti pametnejši od njega, kar pa ti nisi. Poberi se in dokler ne boš imel boljše pravice nego danes, ne hodi me nič več nadlegovat.

17. Krčmar je umrl in potrkal na nebeška vrata. Sv. Peter pride gledat, kdo je, in ga zapodi: dejal je, da Bog ni ustvaril nebes za take posvetnjake in burkeže. Mož, ki v peklo ni hotel iti, na svet pa se ni smel povrniti, postavi pred nebesi krčmo in začne točiti. Svetniki so ga kmalu zapazili in jeli k njemu zahajati. Krčmar je znal svoje goste izvrstno kratkočasiti, pa ni čudo, da se je zbiralo pri njem vsak dan več nebeščanov. Mnogo jih je sedelo, še veliko več pa jih je moralo stoje piti, ker je bilo za toliko množico premalo klopi in stolov. Sv. Peter naznani Bogu strašansko pohujšanje, ki se godi pred nebeškimi vrati. Bog se mu zagrozi s prstom in ga pokara smehljaje se: Peter,

Peter! kaj tožiš druge, ko si napako zakrivil ti sam. Da si dovolil krčmarju priti v nebesa, ne bi bilo nič tega pohujšanja. Le hitro pojdi in popravi svojo neumnost!

. 18. Ko se je vinstvo po svetu razširilo, je potrebovalo nebeškega skrbnika in varuha. Sv. Peter skliče svetnike in jih vpraša, kdo bi hotel sprejeti to veliko in imenitno dostojanstvo in službo. Vsi so se venglas branili, ker so dobro vedeli, koliko greha bo prišlo iz vina, ki bi bilo izročeno njihovi skrbi. Sv. Peter veli: Ker se nihče za to čast ne oglasi, treba vadljati. Prinesel je v obeh rokah, da je komaj držal, cel kup kratkih slamic, med katere je vtaknil eno dolgo in rekel svetnikom: Vlecite, kdor potegne najdaljšo slamo, bo moral biti čuvaj, slab ali dober, kakor ga bo volja: na službo mu ne bo pazil noben preglednik ali vohun. Vsak svetnik vzame slamico, najdaljšo izvadlja sv. Urban. On se razsrdi in veli: Jaz bogme ne bom pospeševal pijanosti in razuzdanosti; grozdje bom gospodarjem tako varoval, da bodo lahko spravili svoj dobiček, velike posode ne bo treba omišljati zanj. Za eno dobro letino jim bo prišlo pet, kdaj tudi deset slabih Ker ni mislil zapustiti nebes zaradi te sitnosti, si je šel iskat hlapcev, ki bi skrbeli po vseh vinskih deželah, da trta ne bi mogla roditi nikjer predobro in preobilno, zlasti ne več let zapored. V svojo službo je sprejel najhujše fante, ki so se nahajali na svetu. Ime jim je bilo: Pozebčev Pavel, Paležev Peter, Točarjev Elija, Oblakov Jernej in Tičarjev Grega. Pavel se je trudil, da je trsje pozeblo, Peter je pošiljal na grozdje, ko je cvetelo (v drugi polovici rožnika) pogubljivi palež, Elija ga je pobijal s točo, Jernej mu je delal škodo z oblačnim in deževnim vremenom in kar je ostalo tem štirim,

so domalega vse pozobali škorci, kosi in drugi ptiči, katerih je napodil Grega brez števila v vinograde. Tako se je godilo takrat in tako je še dandanašnji. Neusmiljeni hlapci sv. Urbana so krivi, da grozdje le malokdaj prav dozori in da so bogate vinske letine skoraj še bolj redke nego bele vrane.

Opomnja. Hlapci sv. Urbana se zovejo. kakor se vsak lahko domisli, po svetnikih, katerih god se praznuje tiste čase leta, ko so trte in grozdje v največji nevarnosti, da jih ne pokonča vreme. Edini izimek je Tičarjev Grega, ki je dobil pridevek svoj odtod, ker se ženijo ptiči po narodni pravljici o sv. Gregorju.

19. Kurent se je porodil med javorovim drevesom in vinsko trto na prijazni Trški gori. Uboga, tamošnjim Dolenjcem neznana mati je iskala zaman botrov svojemu otroku. Obupno je zaječala: Ti ljudje so trji od kamena. Preljubi priči mojega poroda, zeleni javor in cvetoča trta! usmilita se vsaj vidva nedolžne sirote, bodita mojemu Kurentu botra in dobra prijatelja, ako mi je namenjena smrt, preden si bo mogel še služiti s svojimi rokami. Javor in trta sta uslišala milo prošnjo jokajoče matere in jo potolažila. Javor ji veli: Naj si naredi tvoj sin gosli iz mojega lesa. Pele mu bodo tako čudovito zvoneče, lepo in ginljivo, da ga bodo vabili v bližnje in dalnje kraje, v kmetiške koče in gosposke gradove in hranili bolje nego brata in prijatelja. Vinska trta je dejala: Jaz botra pa bom skrbela, da bo prišel povsod, kjerkoli bo godel, na mizo bokal za bokalom, za veselo uživanje vsi druščini in tudi njemu. Zaklinjam se ti, draga mati, da žeja ne bo nikoli morila tvojega Kurenta. Kar sta botra obljubila, sta tudi pošteno izpolnila. Preden je še dorastel, slul

je Kurent za prvega godca v deželi in bil deležnik vsake gostbe in veselice. Ni mu trebalo pasti krav in ovac, niti potiti se na polju. Živel je brez žalosti in skrbi, brez truda in žuljev. Nihče ni pojedel toliko mastnih založkov, nihče popil toliko kupic sladkega vina, kakor slavni umetnik Kurent. Prvak vseh godcev je bil obenem tudi prvak vseh vinskih bratcev. Staro, jako verjetno poročilo trdi, da so podedovali neugasno njegovo žejo godci vseh vekov in narodov in tudi slovenski, in to brez razločka, naj stanujejo in kratkočasijo svet na pisani deželi ali pa — v beli Ljubljani.

20. Sv. Urban je vprašal prijatelja Kurenta, če je zagodel ljudem že vse pesmi in napeve, kar jih zna. Kurent je dejal: Vse, samo enega še ne. Tega napeva pa zato nisem hotel igrati, ker bi poslušalce tako razvnel, da bi popili vse vino, ki ga imajo, prej nego v treh dneh in bi se tako naskakali, da potem štirideset dni ne bi mogli nič plesati. Sv. Urban zavrisne veselo: Brate, povedal si mi krasno novico. Zdaj vidim, da bi se moglo vsaj to leto odpraviti pohujšanje, ki ga dela o svetem postnem času vino in kar je ž njim v zavezi. Lepo te prosim, zagodi Slovencem najboljšo svojo kratkočasno, da jim poteče vino že pred pustom in bodo mirovali potem vsaj do Velike noči. Kurent obljubi prijatelju, da mu bo željo izpolnil, dasi ga je nekoliko skrbelo. Pustno nedeljo je jel hoditi od hiše do hiše, od vasi do vasi in gosti rojakom tako burkastno in radostno, tako sladko in zapeljivo, da so pili, jedli, vriskali, peli in skakali noč in dan, kakor da so pobesneli in zdivjali. Z vinom, pečenko in potvico so gostili vsakega brez razločka, prijatelja in sovražnika, domačina in tujca, berača in bogatina. Ostanke so

polivali in metali po tleh, da so se napasli ž njimi vsi psi in mački, vsi vrani, krokarji in kragulji, kar jih je živelo takrat v dolenjski krajini. V svojem zamikanju in oduševljenju dali bi bili ljudje človeku, da jih je prosil, dušo, srce in časno in večno izveličanje svoje. Kurenta so iz neskončne hvaležnosti in veselosti skoraj zadušili z burnimi objemljaji in zdravicami, katere je moral izpiti na svoje in njihovo zdravje. Njegovi ženi, ki ji je tekel že deveti mesec, so dajali za cvrtje cele košare jajec in cele sode najslajše starine, da bi se tolažila in krepčala z njo v slabostih in težavah bližnje otročje postelje. Tako je prišel o splošnem pitju in petju, ukanju in rajanju najveselejši dan vsega leta, slavni pustni dan, ko se naje in napije dositega tudi tisti siromak, ki je trpel vseh dolgih dvanajst mesecev žejo in lakoto. Ali to leto pustni dan ni prinesel polnih miz ni kmetu ni gospodu, ni bogatašu ni revežu. V svojih brezumnih, dvodnevnih veselicah pojedli, popili in zatratili so Dolenjci vse, karkoli so bili pridelali in priredili boljšega. V kletih in hramih niso imeli več ni kaplje vina, v žitnicah ni zrna pšenice, v svinjakih ni enega rilca, v kurnikih ni enega kopunovega in puranovega kljuna. V tej prejšnje čase neznani revščini so se popraševali obupno, kdo jim je zakrivil to splošno bedo in sramoto. Od vseh strani je donel isti odgovor, da je krivec vsi nesreči hudomušni Kurent, ki je s svojimi vražjimi goslimi zmešal ljudem pamet, da niso mogli nič misliti na potrebe bodočih dni, tednov in mesecev. Srdita množica ga je zgrabila in obsodilą, da ga treba še isti dan zabosti, truplo mu sežgati in vreči v Krko, da ga odnese v daljni svet, ker ni vreden groba v domači

zemlji. Kazen se je zvršila natanko tako, kakor je ukazal razkačeni narod. V nje spomin še dandanes Kurenta pustni večer v nekaterih krajih zabadajo, v drugih sežigajo ali pa mečejo v bližnjo vodo. Kurentova žena je porodila še tisto noč in drugi dan je šla iskat z detetom v naročju jokaje predragega moža po vseh cestah in ulicah, po vseh lokah in dobravah. Na isti način ga išče vsako pepelnično sredo še dandenašnji. Tako je poginil stari Kurent, ali ta izguba se je brzo nadomestila, kajti je podedoval njegov sin, mladi Kurent, jasni um, goreče srce in spretne prste svojega slavnega očeta. Slovenske bajke in pustne šege ne bodo dale, da bi se mu pozabili godčevska umetnost, slana šaljivost in bistroumni domišljaji, s katerimi se je znal rešiti iz vseh stisk in nevarnosti na tem in celo na onem svetu.

21. Naši predniki niso pridelovali nič vina. Za maše so ga morali kupovati jako drago v dalnjih deželah. Prišel je k njim mlad, neznan berač. Poleg stare svoje navade so ga lepo sprejeli, pogostili in prenočili. Pred odhodom jim veli: Bog vam plati! Za povračilo vaše dobrote puščam vam to-le dragoceno trto. Zakopljite jo tako pa tako in prinesla vam bo neizmerno korist, da mi boste gotovo do smrti hvaležni. Čez trideset let se vidimo zopet. To rekši se berač poslovi in odide. Ta trta je bila vinska; ali naši dedje, ki je niso še nikoli videli, so mislili, da je nekak srobot in so se ji smejali. Dejali so, da se od nje ni nadejati nobenemu dobičku in da ni za drugo rabo nego k večjemu za tepežkanje. Res čudno je bilo to, da je obšlo vsakega, kdor jo je prijel, neudržno hrepenenje, da bi ž njo koga udaril. Preden je minulo

četrt ure, so si jo jeli trgati eden drugemu iz rok in se ž njo mlatiti. Hišnega gospodarja pretep ujezi, da pograbi trto in jo vrže skozi okno na cesto. Tam jo najdejo in pobero otroci in zdajci se začno tudi oni napletati ž njo. Nabijali so se, dokler so vsi jokali in se zvijali od bolečin. Mož skoči k njim, jim vzame vražjo trto in jo da ženi z ukazom, naj jo precej sežge. Ona se zadere: Zaradi tega spaka že ne grem netit ognja. Gospodar zagrmi: Moraš. Žena neče in neče. Jela sta vpiti in se oštevati in prepir se je končal s tem, da je srditi mož uporno babo s trto prav dobro namahal. Zdaj se je domislila svoje neumnosti in rekla, kesaje se: Prav se mi godi. Da sem zagrebla trto po beračevem opominu, ne bi bila danes tepena. Še isti hip jo je nesla za hišo in jo zakopala v rahlo zemljo, kakor jo je poučil neznani tujec. Trta se je prijela in rodila obilo grozdja. Iz ene je prišlo sčasoma mnogo stotin trt; Dolenjci so naredili vinograd do vinograda; v dveh desetkih let ni bilo nobene gorice več brez trsja in vinskega hrama, brez veselih pivcev in pevcev, brez samopašnih šal in hrupnih kratkočasnic. Mnogo vina se je popilo doma, prebitek se je prodal Gorenjcem in cerkvam po vsi deželi. Mnogo koristi je prineslo vino dolenjski krajini, obenem pa tudi mnogo grdih napak in nerodnosti. Kakršna je mati, taki so radi tudi otroci. S trto so prišli v Dolenjce pretepi, še stokrat hujše boje pa je vnemal povsod njen razposajeni, vrtoglavi zarod. Čez trideset let se je berač vrnil in Dolenjci so ga sprejeli s tako častjo, kakor bi se bil oglasil pri njih sam dunajski cesar ali rimski papež. Napravili se mu gostbo, ki se je vršila brez presledka štirinajst dni in noči. Da ni manjkalo pečenke, iz-

praznili so se vsi kurniki in golobnjaki. Namesto majolik stali so po mizah kabli, in kupice so namestovali pivcem korci in lonci. Tako burnega in neskončnega veselja ni učakala dolenjska stran še nikoli, odkar jo je Bog ustvaril. Vsa grla so ohripela od glasnega petja in vriskanja, vse noge so opešale in otrpnile od neprestanega skakanja in pribijanja. Berača so hvaležni Dolenjci skoraj zadušili s poljubovanjem in objemanjem. Vsi od prvega do poslednjega so pili ž njim bratovščino in več nego stokrat se jim je moral zakleti, da bo ostal do smrti pri njih. Obetali so mu in se rotili, da bodo skrbeli zanj bolje nego za svoje očete in matere, žene in otroke. Mož je bil od tolike ljubezni in sreče ginen, da je jokal kakor otrok. Žal, da so jeli tako hitro siliti na dan pogubljivi škratci, ki se skrivajo in preže v vinu na lahkomiselne veseljake. Preden se je gostba končala, so jele leteti zadirčne besede, zabavljice in psovke; obča sloga se izprevrže v občo neslogo, bratovska prijaznost v peklensko sovražnost. Za hudimi besedami so prišli kmalu še hujši udarci, veselo zbirališče se izpremeni v tožno, krvavo bojišče. Brez težkih ran ni ostal noben pivec, niti berač, katerega so slavili. Pijani negodniki so mahali po njem od vseh strani, dokler je slabotni starček onemogel in se zgrudil mrtev na zemljo. Tako povračilo je prejel od Dolenjcev njihov največji dobrotnik in prijatelj, zato ni čudo, da je vzel Bog ž njih vinstva svoj blagoslov in da so zdaj mnogo večji reveži nego Gorenjci, ki ne pridelujejo niti kaplje vina.

22. Na Dolenjskem je bila silna povodenj. Sava in Krka, Mirna in Temenica so stopile čez bregove in zalile vse doline in tudi nižje gore. Ljudje so izvečine

potonili; tisti, ki so se rešili na kak visok hrib, so poginili od straha in lakote. Živ in zdrav je ostal samo en človek, Stražan Lovre. Pobegnivši v Gorjance je našel vinsko trto in jo milo prosil, naj bi mu pomagala. Trta je dejala: Ker imaš vame toliko zaupanja, bilo bi grdo, ko te ne bi hotela uslišati, ali brez pogoja ne pomagam nikomur. Rodila ti bodem vsak dan toliko grozdja, da ne boš trpel nič lakote in si boš življenje lahko ohranil, dokler upade voda in si boš mogel za potrebno jed skrbeti sam. Za to dobroto pa se mi moraš zakleti v ime svoje in vseh svojih naslednikov, da boš ljubil mene in mojega sina bolj nego vse druge zemeljske sadeže in darove in da boš odredil v ti ljubezni tudi svoje otroke in vnuke. Sadil me boš povsod, brez razločka, če je kraj zame pripraven ali ne: torej ne le na prisojnih goricah, ampak tudi v mokrih nižavah, kjer me bo poparila slana, na visokih hribih, kjer bom pozebla, v hladnih jarkih, kjer ti ne bom mogla dati sladkega grozdja, in na strmih rebrih, kjer mi bodo odnašali prst nalivi in hudourniki. Z mano se boš bavil in ukvarjal, če boš imel tudi čez glavo drugih potrebnejših opravkov, ki bi ti prinesli več dobička od mene. Bo ti kazalo, da prikupiš k svoji kmetiji kak travnik, gozd ali njivo, ali ti ne boš smel poslušati svoje pameti, nego boš potrošil zadnje svoje krajcarje za kosec vinograda, dasi boš imel od njega več izgube nego dohodka. Moje vino boš hodil pit ob praznikih in delavnikih. Vest te ne bo smela nič grizti, da boš zanemarjal zaradi njega božjo službo in svojo rodovino. Kadar te bo pritisnila sila za denar, boš prodal rajši vsako drugo stvar, tudi zadnjo srajco nego preljubo svojo vinsko gorico. Pri polni majoliki se boš kratko-

časil v svojem hramčku pozimi in poleti s prijatelji in ljubicami, čeprav boš dobro vedel, da boš zapravil s temi veselicami ves svoj imetek: hišo, kmetijo, vinograd, pamet in dušo svojo. Prisezi, da boš izpolnoval vestno in natanko te pogoje. Ali gorje tebi in tvojim naslednikom, ako jih prestopite! Vse vode se bodo napele in poplavile nele ravnine in doline, ampak tudi najvišje gore. Iz valov ne bo moči nikamor pobegniti, brez milosti bo moral poginiti ves dolenjski rod.

Ubogi Lovre, ki se je bal smrti, ni pomislil, kako pogubni so ti pogoji in je prisegel vse tako, kakor mu je velela trta. Rešil si je s tem res življenje, ali nakopal je brez števila nadlog in rev svojim naslednikom. Poleg prisege, ki jih veže, mora jim biti vinstvo prva in glavna skrb in zabava, zaradi njega zanemarjajo polje in živinstvo, obrt in trgovino. Odtod izvira vsa njihova ubožnost in nesreča. Modri možje jih zaman uče, da bi se poprijeli umnejšega gospodarjenja. Oni v odgovor kimajo z ramami in vele: Vse ni za vsacega; kar bogati Gorenjca in Štajerca, ne bi koristilo Dolenjcem, temveč jih ugonobilo. Vsekako je stokrat bolje in pametneje, piti cviček in stradati, nego izneveriti se dedovi prisegi in — utoniti!

23. Ko se je odtekla voda, je zapustil Stražan Lovre goro in začel po malem zopet kmetiti. Zemljišča je zdaj imel za sto graščin, a zdelo se mu je na svetu strašno pusto in žalostno, ker je bil tako sam, brez žene, brez znancev, brez človeka, s katerim bi se mogel kaj pomeniti. Silno se je torej obveselil, ko je zagledal godca Kurenta. Povabil ga je v svojo hišo in pogostil, kar ga je najbolje mogel. Kurent ga vpraša, kako živi. Lovre veli: Za vse drugo, hvala Bogu, prav dobro, ali

toži mi se po društvu, najbolj pa po rodovini, ker nimam ne žene ne otrok. Kurent ga potolaži: V beli Ljubljani je toliko deklet, da roditelji ne vedo, kam ž njimi. Če hočeš, pojdem precej tja, pa jim bom zagodel tako lepo pesem, da se bodo vsule vse za menoj. Pripeljal jih bom sem, da si izbereš nevesto po svoji volji. Lovre je bil jako zadovoljen s to ponudbo in je dejal: Le hitro hodi, kajti samščina mi že preseda. Kurent se dvigne in odide. Lovre pa je začel premišljevati, kako nevesto bi si izvolil. Modroval je tako-le: Moja žena bo mati novemu dolenjskemu rodu in plemenu. Biti mora torej taka, da mi bo rodila zdrave otroke, krepke sinove in lepe hčeri, vendar pa ne sme biti niti prevelika niti premočna. Veliko babo je že grdo videti, ljudje ji pravijo konjska smrt in se ji rogajo. Premočna pa bi me lahko strahovala in nemara kdaj tudi otepla, česar me obvarujta sam Bog in sveti Lovrenec. Rajši bi poginil ta hip, nego učakal tako sramoto. Moja bodoča Micika ali Ančika bodi lahka kakor mlada srnica, gibčna kakor vrtalka, brza in spretna kakor na škripcih. Beli koži gre po svetu velika slava, ali jaz je ne maram. Beloličnim ne diši delo na polju, ker se boje, da bi ogorele. Jaz pa zahtevam pridno babnico, ki se ne bo strašila solnca in pota in nobenega posla. Tudi je beseda vseh modrih mož, da so rjavke veliko bolj trdne in zdrave, nego mehkužne belke. Na vsak način si moram dobiti zaročnico, ki bo lepo okrogla in rejena. To ugaja očem in srcu, pa je tudi koristno in potrebno. Jaz sam otrok ne morem dojiti; moral bi jim poiskati, ako ne bo baba za nič, dojnice, ali v ti samoti je ne iztaknem, če bi se stokrat na glavo postavil. Nosek bo morala imeti žena prav, prav majhen, mene je Bog preobilno

obdaril. Med očmi in usti mi je narasla taka strahotna kumara, da so me hodili fantje dražit pod okno s pesmijo: Nos ima kakor kopito, — ki nikdar ni tobaka sito. Gospoda ljubi veliko oko, jàz pa nečem, da bi bila moja žena podobna volu. Oči bo drobnih kakor brinje. ali bistrih in svetlih, ki mi bodo znale migljati in me gledati tako prilizneno in zaljubljeno, da mi bo kar srce trepetalo od rajske radosti in zadovoljnosti. Že odnekdaj se mi gnusijo usta, ki se odpirajo na široko od ušesa do ušesa kakor lesa ali podna vrata. Kakor oči in nos moje žene bodo majhna tudi njena usta, ustnice pa rdeče kakor jagode in tenke kakor papir. Večkrat sem slišal, da so taka usta rada žejna in da se jih drži grlo, ki je široko kakor rokav. Jaz pa pravim tako, da je slab mož tisti, ki ne privošči svoji ženi toliko vina, kolikor ga hoče popiti. Zdaj pa še nekaj. Nevesta mi bo prišla s Kurentom. Dekleta, ki hodijo po svetu za godci, ne morejo se šteti za svetnice, ali kaj za to? Tercijalke si niti ne želim, poštena pa je lahko tudi dobrovoljka. Treba mi bo dobro paziti in izbrati tisto, ki bo najbolj sramežljiva. Razuzdanke ne vzamem za ves svet, že zato ne, ker bi mi porodila in vzgojila cigansko svojat, pred katero bi vsi pošteni ljudje pljuvali. Zdaj, ko sem vse potrebe in okolnosti svoje ženitve tako dobro premislil in premozgal, smem zatrdno upati, da mi bo pomagal tudi Bog, ki pravijo, da Kranjca nikoli ne zapusti: če ni lačen, je pa žejen.

Stražan Lovre se je o ti ne baš duhoviti šali veselo zasmejal in jel hrepeneče gledati proti Ljubljani. Kurent je pošteno izpolnil, kar je obljubil. Grede gori in doli po ljubljanskem trgu je privabil s čudovitimi

svojimi goslami celo vojsko deklet iz mesta, predmestja in z dežele. Ko se mu je zdelo, da jih je dovolj, se je ž njimi napotil na Dolenjsko. Godel jim je tako sladko, milo in zapeljivo, da se nobena ni domislila, da se je treba vrniti domov. Zapazivši jih skoči Lovre v grmovje nad cesto, da bi jih skrivaj videl, gledal in ogledoval. Lepe so bile domalega vse, ali to mu ni bilo kar nič po godu, da so se stiskale tako očitno okoli Kurenta, poskakovale kakor razposajeni fantje in se široko in navesglas smejale in grohotale. Že je začel obupovati, da si bo našel nevesto v Kurentovem krdelu, kar opazi kakih dvajset korakov zadaj deklico, ki je šla sama zase in si zakrivala desno lice in oko z robcem. Lovre veli: Zdaj mi deklice ne bo treba več iskati. Mimo mene gre krasotica, ki je v obraz in život vsa taka, kakršne si želim, obenem pa sramežljiva in boječa. Srčno stopi k nji, jo prime za roko in ji veli: Pojdi z mano, bodi moja žena! Imela boš pri meni kruha in vina, kolikor boš hotela. Dekle zakliče veselo: Kaj tudi vina?! tega se ne bom nikoli branila, ali s tabo pa vendar ne morem iti. Lovre se začudi: I zakaj pa ne? Ona se zardi in mu zašepeta: Zato ker bi me bilo preveč sram, ko bi šla vštric. Hodi ti zmerom kakih deset korakov pred menoj, saj bom dobro gledala, da se ne bova izgrešila in izgubila eden drugemu. Tako si je dobil Stražan Lovre nevesto in mater vsem našim dolenjskim rojakom. Ta srečna deklica je bila Ovbetova Micika, ki se je porodila v ljubljanskem predmestju. Zvedenci trdijo, da so podedovale nje dobra svojstva tudi naslednice, da so vse prave Dolenjke lahke, gibčne in spretne, v obraz rjave, majhnih oči, ust in nosa, v vedenju svojem pa

ljubeznive in vselej vsaj kolikortoliko sramežljive. Z robcem si menda še zdaj rade zakrivajo desno lice in oko in tudi vinska žeja jih baje malokdaj popolnem zapusti. Ali na Dolenjsko se je doselilo in zmešalo z domačini veliko gorenjskih, ribniških in drugih slovenskih in neslovenskih ljudi, po katerih so se prvotni deželski obrazi in nravi mestoma že močno popačili ali vsaj predrugačili. Ta narodna zmes je zakrivila, da se dobi dandanes ob Krki in Temenici dovolj velikih, močnih in nerodnih bab, v katere se človek le s težkim srcem zaljubi. Iz istega vzroka pa se nahajajo zdaj sempatam tudi take ženske, ki ne jokajo preveč, ako ne popijo ves dan niti kaplje vina. O dveh starkah se celo govori, da ga nista še nikoli pokusili, kar sta na svetu, česar pa jaz iz prav dobrih razlogov ne verjamem.

24. Na Dolenjskem je gospodoval sila bogat grof. Imel je 30 kleti, v vsaki po 30 sodov vina, živine, denarja in zemljišč pa toliko, da jim števila sam ni vedel. Hči se mu je porodila samo ena, ime ji je bilo Katrica. Deklica je prosila očeta, naj jo omoži. Grof privoli in ji ugane za doto vse Podgorje, z ene strani od Save tja do Rožnega Dola, z druge od hrvaškega Samobora pa tja do belokranjskega Semiča. Njegove dobrote se itak Katrica ni mogla veseliti, kajti je izustil strašno besedo, da mora snubač, preden jo odvede na svoj dom, pojesti vso žival, ki mu se redi v hlevih in svinjakih, v ovčarnicah, kurnikih in golobnjakih, in popiti do zadnje kaplje vse vino, ki mu leži v 30 kletih. Če ne bo mogel tega storiti, odsekal mu bo brez milosti glavo. Vsi mladeniči, bogati in revni, žlahtni in kmetiški so zaželeli lepe Katrice in rodovitega Podgorja,

ali nihče se ni usodil, da bi prišel v grad in jo snubil. Dolenjci, ki se niso še nikoli za nobeno drugo reč popolnem zložili, so trdili venglas, da Bog ni ustvaril človeku grla in želodca, ki bi zmogla toliko jedi in pijače. Nad Savo blizu Vač pa je živel takrat Telebanov Pongre. Ta Pongre je bil takov korenjak, da ga vsa vas ni mogla ustrahovati. Delal je za deset drugih, jedel za sto, popil pa za tisoč. Pravzaprav so ljudje tako govoričili, dokaza niso imeli nobenega. On sam je trdil, da še ni bil nikoli sit in nikoli pijan, in da bi použil lahko vse, kar bi videl. Katrica je izvedela, kakov junak je Pongre ter mu poročila, naj pride ponjo, ker ga ljubi. On se obveseli in jo gre snubit. Grofu se je grozno zamalo zdelo, da bi imel kmetiškega zeta, vendar mu obljubi hčer, kajti uverjen je bil, da ne bo mogel izpolniti pogoja. Ukazal je hlapcem in deklam, naj začno kuhati, peči, cvreti in točiti. Pongre sede. Sline so se mu cedile kar curkoma, kajti od pota in vročine je bil silno žejen in lačen kakor volk. Katrica stopi k njemu in ga milo gleda in opominja, naj napne vse svoje moči, da ne pogubi sebe, svoje slave in njene sreče. Tega Pongretu ni bilo treba praviti. Preden se je spekel zanj drugi vol, je bil že prvi pojeden; jagenjčke, purane in kopune pa je prigrizoval kakor drugi ljudje kosce kruha. Vina ni maral piti iz kupice, morali so mu prinesti kebel, ki je jemal devet bokalov. Pol goveje črede je poručal za zajutrek, drugo polovico za predjužinek. Opoldne se je lotil prascev. Za večerjo so ostale le tri borne ovce in nekoliko gosi. Grofovo kapljico pa je pocedil, da ni vedel kdaj. Nobena rupa ne požira tako hlastno vode kakor je požiralo njegovo viteško grlo potoke vina, s katerimi bi se bila napojila

lahko vsa dolenjska krajina. Ko je oglodal vse kosti in si oblizal prste, se je zamašil z ajdovim otepom, potem pa sedel s Katrico v kočijo in vriskaje pognal konje proti Podgorju. Grof se je strašno jezil, da je izgubil hčer in Podgorje in dobil za zeta robatega Vačana. Zbral je veliko vojsko biričev in hlapcev in jo poslal za kočijo, da bi Pongreta ubili. Ko zagleda Katrica preganjalce, se je jela ihteti in javkati: Gorje nama, še danes bova oba mrtva, ti od meča grofovih hlapcev, jaz pa od neskončne žalosti, da te bom izgubila. Poglej, vojska je že pod klancem, skoraj bo naju došla. Pongre veli smeje se: Preljuba žena, ne boj se! To rekši izdere zamašek in zdajci bruhne iz njega velikansko jezero, ki zalije in utopi vso vojsko grofovih hlapcev in biričev. Srečno sta dospela ženin in nevesta v svoje Podgorje. Tam si je sezidal Pongre v goščavi vas, ki se imenuje v spomin njegov še dandanes Pangreč-Grm. Njegovi nasledniki so naši krepki in pošteni Podgorci. Kakor njihov ded slove tudi oni, da so najboljši jedci in pivci, obenem pa tudi najpridnejši in najjeklenejši delavci na vsem Dolenjskem.

II. Poglavje.

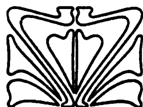
Uganke.

Iz kože je prišel, nima kože, za kožo leze? (Vino.) — Pri nas imamo fabriko, v kateri delamo iz lesa cuker, iz cukra blato, iz blata zlato, v zlatu pa se hudiček zaredi, ki se rad v glavo zakadi? (Trs, grozdje, mošt, rmeno vino, pijanost.) — Mati je bila slaba, da brez palice ni mogla stati, pa je rodila junaka, ki ves svet premaga? (Trta, vino.) — Pod gorečim hribčkom

studenec teče, najrajši ga pijo, kadar nima nič vode? (Rdeči nos, vinska pijača.) — Sovražniku še nikoli nisem nič žalega storil, prijatelja pa sem že marsikaterega umoril, kdo sem? (Vino.) — Ajda me vsi časte, krščenega me pa dostikrat še tercijalke zaničujejo? (Vino brez vode in z vodo zmešano.) — Sam sem lahak, da me vsak otrok zvrne; če se človeka primem, pa dobim težo, da ga ni korenjaka, ki pod njo ne bi omagal? (Vino v steklenici, pijanost.) — Sem fantič mlad, še ne leta star, pa užugam vsakega junaka? (Vino.) — Vrabič ima gnezdo na sredi drevesa, mladički pa v vrh sfrče in drevo podero? (Vino v trebuhu, pijanost, ki človeka vrže.) — Oče je bingelj-bingelj, sina pa kliče cingelj-cingelj? (Grozdje, ki binglja na trti, vino, ki se kliče cingljaje na kupico.) — Potok v brezno pada, iz brezna pa iskre v glavo lete? (Vino, pijanost.) — Jaz sem tako dober, da ga nosim, v zahvalo me po tleh meče, pa mu vendar ostanem prijatelj? (Vino in pijanec.) — V leseni hiši leži, v steklení gorí, v meseni norí? (Vino, sod, steklenica, človek.) — Kdo objema ljubčka, pa se ga z roko nič ne dotika? (Pivec, kupica, vino.) — Jaz sem čuden popotnik: navzdol tečem, pa navrh pridem? (Vino, grlo, glava.) — Pri nas imamo junca, ki je v velikem hlevu krotak kakor jagnje, v majhnem pa hud kakor vrag? (Vino v sodu in v steklenici.) — Katera žival človeku nič ne stori, če je zunaj, ako pa noter pride, pa ga rada pobode in v gnoj vrže? (Vino, dokler se ne pije in potem, ko je popito.) — Mati je iz zemlje prišla, sin pa v zemljo zakopa? (Trta in vino, če se preveč pije.) — Mati zakopana, oče obešen, sin po svetu hodi pa ljudi moti? (Trta, grozdje, vino.) — Mati stoji, sin visi, vnuk pa

teče? (Trta, grozdje, vino.) — Če me ni, me želi, če me dobi, me uduši? (Pijanec, vino.) — V okroglem turnčku čepim, vsako srce razveselim? (Vino v steklenici) — Vsakega cesarja ustrahujem, revežem pa me se ni treba nič bati? (Vino, ki revežem za to ni nevarno, ker ga nimajo.) — Pri nas imamo čudnega volička. Če ga izpustimo, nam zleze v zemljo, če ga zadušimo, pa nam skoči v glavo in nas pobode? (Vino.) — V temnici ležim, odrešenja si želim, ko mi odpro, me pa požro. Tako sem zmerom revež, pa nič ne vem, da sem? (Vino v sodu in na mizi.) — V leseni hiši sem bolj miren nego jagnje, v koščeni pa hujši nego volk? (Vino v posodi in v človeku.) — Več ko sem je ujel, manj je je bilo na oči, kaka žival je bila? (Vinska kapljica.) — Pobodem brez rogov, poderem brez rok, ubijam ljudi brez kazni, delam še brez števila drugih grehov in se nič ne kesam, pa vendar ne bom pogubljen? (Vino.) — Če ga premagam jaz, oba stojiva, če premaga on mene, pa pade z mano vred? (Človek, vino.) — Oče je bil obešen, sina so pa za Boga spoznali? (Grozdje, vino v sv. zakramentu.) — Dokler sem cel, me vsak otrok pokonča, kadar pa me iz kože denejo in razmesarijo, postanem hrust, da ves svet premagam? (Grozdje vino.) Jaz sem največji hudodelec na svetu, pa me vendar tako časte, da se brez mene ne opravi nobena maša? (Vino v sv. zakramentu.) — Mati ima krempeljce, sin bradavice, sinov sin pa roge in marsikoga pobode? (Trta, grozdje, vino.) — Fant junak, starec za devet junakov? (Novo in staro vino.) — Nedolžen sem bil obešen, poteptan in zaprt; ko so me izpustili, sem bil največji grešnik, pa so me vsi častili in niso mogli prebiti brez mene na nobeni svatbi

in veselici? (Grozdje, vino.) — Martinček cviček, Urbanček pijanček? (ob sv. Martinu ima vino še mnogo manj moči nego o sv. Urbanu.) — Kjer je cukerček, tam je Jakelj, praznik pa se s kislico pari? (Sladko vino je tudi močno, ali jako [„Jakelj"], kislo pa vselej prazno.) — Zjutraj Martinček, zvečer pa Jurček? (Kdor začne vino že zjutraj piti, je zvečer pijan in neumen.) Pri Urbančku je kosil, pri Jurčku pa večerjal? (Isti pomen.) — Mati, ki ima troje oči, najboljše otroke rodi? (Trta rodi najboljše vino, ako se ji puste, kadar jo obrežejo, samo tri očesa.) — Jaz sem hladan. Kogar zebe, naj pride k meni, da ga pogrejem? (Dobro vino.)

DATE DUE

